

DE AANTREKKELIJKHEID VAN GEWELD

Een onderzoek naar de rol van intrinsieke aspecten in de betekenisgeving en verklaring van fysiek geweld bij jongeren

Evi Verdonck

Promotor: Prof. dr. Stefaan Pleysier
Co-promotor: Prof. dr. Johan Put

proefschrift aangeboden tot het behalen van de titel
Doctor in de Criminologische Wetenschappen

mei 2017

DANKWOORD

“Begin at the beginning”, the King said, gravely, “and go on till you come to the end; then stop.”

– Lewis Carroll, Alice in Wonderland

Het werken aan een doctoraatsonderzoek is ‘een boeiend en uitdagend avontuur’, zo staat te lezen op de webpagina van de Faculteit Rechtsgeleerdheid van de KU Leuven om potentiële doctorandi/ae aan te trekken. Het is een avontuur geworden; één van vallen en opstaan, hindernissen ondergaan en overwinnen, diepe dalen zien en terug naar boven klimmen, maar vooral een avontuur dat me altijd zal bijblijven.

Op de weg die ik heb afgelegd zijn er veel mensen mijn pad gekruist die het vermelden waard zijn. In de eerste plaats wil ik mijn promotor prof. dr. Stefaan Pleysier bedanken voor de begeleiding en de vele constructieve gesprekken. Ik heb hem gekend als assistent, collega en diensthoofd en steeds was dat een aangename samenwerking waar hij mij veel dingen heeft bijgeleerd. Een volgende blijk van dank gaat uit naar prof. dr. Johan Put, mijn co-promotor, die op de juiste momenten de juiste opmerkingen en suggesties kon geven en vanuit een andere ooghoek mijn onderzoek de juiste richting stuurde. Evenzeer wil ik de prof. dr. Jeroen Maesschalck en prof. dr. Stefan Bogaerts als leden van de begeleidingscommissie bedanken voor hun waardevolle feedback. De andere externe leden van de examencommissie, prof. dr. Carla Nagels en prof. dr. Martina Althoff dank ik voor hun bereidheid om in de jury te zetelen en voor hun interesse in mijn onderzoek. Ook Johan Deklerck wil ik bedanken om mij de kans te geven om als pas afgestudeerde in 2008 aan het LINC als wetenschappelijk medewerker te starten.

Ik ben echter ook anderen veel dank verschuldigd bij het realiseren van dit proefschrift. In de eerste plaats de jeugdparketten, jeugdrechtbanken, de gemeenschapsinstellingen, het voormalig federaal gesloten centrum in Tongeren, de HCA’s en de scholen die hun medewerking verleenden aan het onderzoek. In een tijd waar velen overbelast zijn, is dit geen evidentie meer. Ook de respondenten die meewerkten aan de interviews en het surveyonderzoek ben ik zeer erkentelijk en wil ik danken voor hun bereidwilligheid en bijdrage aan het onderzoek. Zonder hen lag dit proefschrift er niet.

Minder direct betrokken, maar daarom zeker niet minder van belang, zijn de collega’s en ex-collega’s van het LINC. De leuke werksfeer was er niet geweest zonder hen. In de eerste plaats wil ik de directe collega’s uit de onderzoekslijn bedanken. Het zijn er te veel om op te noemen, maar ik vermeld hier de laatste lichting: Sofie, Ena, Arne, Diederik², Lize, Hanne, Sanne, Joyce, Elke, bedankt voor de vriendschappelijke samenwerking en de constructieve, maar ook luchtige, niet werkgerelateerde gesprekken. Bedankt ook aan andere collega’s en ex-collega’s voor de vele ontspannende momenten. De koffiekletsen en lunchpauzes samen, de gesprekken op de gang, de lekkernijen op bureau, dat maakte het werken nog aangenamer. Ook na de werkuren vonden we – en vinden we nog steeds – de tijd voor de nodige afleiding en amusement; de ‘after work’ drinks, de etentjes thuis en op restaurant,

de 'workshops', de wandeltochten, het shoppen en noem maar. Zij weten wel wie ik bedoel. Bedankt collega's, ex-collega's ... vrienden!

Ook andere, en voor mij de meest bijzondere mensen, die niets met mijn doctoraat hebben te maken, verdienen hier een speciale vermelding, of je ze nu alle dagen ziet of maar heel af en toe hoort. Mijn familie en vrienden wil ik bedanken om te zorgen voor de nodige afleiding en de ontspanning. Bedankt voor de vele leuke momenten samen en voor het luisterende oor wanneer ik daar nood aan had. In het bijzonder wil ik Kim en Sara bedanken, het voelt goed te weten dat ik steeds bij jullie terecht kan. Bedankt allen om er te zijn!

Verder verdienen mijn ouders en schoonouders, broer, schoonbroer en grootmoeders hier een speciale vermelding. Mijn ouders wil ik bedanken voor de kansen die ze mij hebben gegeven, en ook mijn schoonouders, naast mijn ouders, voor alles wat ze me hebben bijgebracht. Elk van hen wil ik danken voor de steun doorheen al de jaren en de grote hulp bij de zorg voor Toos en Mil.

Eindigen wil ik doen met de mensen die mij het meest dierbaar zijn. Wim, je bent niet alleen een perfecte echtgenoot, maar ook de perfecte papa voor Toos en Mil. Bedankt om er steeds voor ons te zijn en klaar te staan waar nodig. Het geduld dat je in mij had en de moed die je mij gaf de laatste maanden en weken was onvoorstelbaar. Tot slot, Toos en Mil, niets ontspant en ontlaadt zo goed als jullie glimlachjes en 'onschuldige' deugnietrij-streken. Jullie zijn mijn helden en grootste trots!

INHOUDSOPGAVE

DANKWOORD	I
LIJST VAN TABELLEN.....	XI
LIJST VAN FIGUREN	XIII
LIJST VAN AFKORTINGEN	XV
LIJST VAN BIJLAGEN	XVII
 INLEIDING	 1
 DEEL I. Jongerengeweld. Een literatuuroverzicht	 7
 HOOFDSTUK 1. ‘JONGEREN’ EN ‘GEWELD’ IN CIJFERS EN LETTERS	 9
1.1 (Gewelddadige) jongeren als aparte categorie	9
1.1.1 Het ontstaan van de (gewelddadige) jeugd	9
1.1.2 Geweld ontwend.....	10
1.1.3 ‘Uitstel’ van volwassenheid	12
1.1.4 ‘Jongeren’ afgebakend.....	13
1.2 Grenzen aftasten van het geweldsbegrip	14
1.2.1 Geweld als meta-concept	15
1.2.2 Geweld in enge en brede zin	17
1.2.3 ‘Geweld’ afgebakend	21
1.3 Geweld in cijfers.....	21
1.3.1 De omvang van geregistreerd geweld	22
1.3.2 De omvang van gerapporteerd geweld	28
1.4 ‘De’ geweldpleger?.....	36
1.5 Conclusie	38
 HOOFDSTUK 2. VERKLARINGEN VOOR GEWELD: ACHTERGRONDFACTOREN	 41
2.1 De persoon van de dader.....	42
2.1.1 De (neuro)biologie in volle ontwikkeling	42
2.1.2 Geweld en psychopathologie	44
2.1.3 Geringe zelfbeheersing als overkoepelend begrip	44
2.2 De omgeving van de dader	45
2.2.1 Risicofactoren: het gezin, de school en de peers	45
2.2.2 Leren uit de omgeving	48
2.2.3 Negatieve bindingen met de omgeving.....	49
2.2.4 Een subcultuur van geweld.....	50
2.2.5 De buurt en de brede maatschappij	51

2.3 De integratieve criminologie in beweging	52
2.3.1 De ontwikkelings- en levensloopcriminologie	52
2.3.2 Integratie van inzichten en modellen	53
2.3.3 Een universele theorie?	55
2.4 Conclusie	56
 HOOFDSTUK 3. VERKLARINGEN VOOR GEWELD: AANDACHT VOOR DE VOORGROND	 59
3.1 De sociale context van de gewelddadige interactie	60
3.1.1 Materieel en moreel tekort in (semi)publieke ruimten.....	60
3.1.2 Plaats en tijdstip van incident.....	61
3.1.3 Kenmerken van plegers	63
3.1.4 Rol van slachtoffers.....	65
3.1.5 Rol van omstanders	66
3.1.6 Een overlap tussen daders en slachtoffers	66
3.2 Een microsociologische benadering van geweld	68
3.2.1 Geweld als 'impression management'	68
3.2.2 Een ketting van gesitueerde acties	68
3.2.3 De microsociologie van Collins	70
3.3 Zoeken naar motieven van geweld	73
3.3.1 'Pure' rationele overwegingen	75
3.3.2 Van 'een criminologie van het hoofd' naar 'een criminologie van het lichaam'	76
3.3.3 Geweld en de rol van emoties	77
3.3.3.1 Impulsieve aspecten van geweld	77
3.3.3.2 Expressieve aspecten van geweld	80
3.3.4 Rechvaardigingen door de geweldpleger	81
3.3.4.1 Belang van motiveringen.....	81
3.3.4.2 Neutralisatietechnieken en cognitieve distorties	82
3.3.5 Motivatie meten: een moeilijke oefening	85
3.4 Conclusie	86
 HOOFDSTUK 4. VERKLAREN ÉN BEGRIJPEN: EXTRINSIEKE FACTOREN EN INTRINSIEKE ASPECTEN	 89
4.1 Exclusief extrinsiek.....	89
4.2 Een 'criminological Verstehen'	90
4.3 Determinisme en formalisme in de studie van geweld.....	91
4.3.1 De tweedeling 'determinisme-formalisme'	91
4.3.2 Naar een erklärendes Verstehen	92
4.4 Extrinsieke factoren en intrinsieke aspecten op een continuüm.....	93
4.5 Conclusie	95

HOOFDSTUK 5. INTRINSIEKE ASPECTEN VAN GEWELD: EEN 'NIEUWE' WEG	97
5.1 Geweld als een magneet: aantrekken en afstoten	97
5.2 Geweld, de kick en laatmoderniteit	100
5.2.1 Geweld in een veranderende samenleving	100
5.2.2 'You only live once'	100
5.3 Het zoeken naar kicks door risico's te nemen	101
5.3.1 'Sensation seeking'	102
5.3.2 'Edgework'	103
5.3.3 Morele vakantie	104
5.4 Attitude ten aanzien geweld	105
5.4.1 Wat zijn attitudes?	106
5.4.2 Hoe staan jongeren tegenover geweld?	106
5.4.3 Beïnvloedende factoren	107
5.4.4 De samenhang tussen attitude en geweld	108
5.5 Geweld in zijn puurste vorm	109
5.5.1 Autotelisch geweld	109
5.5.2 Esthetische en genotsgerichte aspecten van geweld	111
5.5.3 Overwinnen van angst	114
5.5.4 De absorberende kracht van geweld	115
5.5.5 Een wil tot macht	116
5.5.6 Fantaseren over geweld	116
5.6 Katz's '<i>Seductions of crime</i>'	118
5.7 'Geweld' om verveling op te heffen	120
5.8 Geweld als verhandelbaar goed	122
5.8.1 Geweld consumeren en produceren	122
5.8.2 De invloed van mediageweld	124
5.9 Conclusie	126
 HOOFDSTUK 6. OP ZOEK NAAR EEN GECOMBINEERDE ANALYSE VAN GEWELD	 129
6.1 Doelstelling en onderzoeksvragen	129
6.2 Een multimethodologisch onderzoek	133
6.3 Conclusie	134
 DEEL II. Geweld vanuit het perspectief van de betrokkenen. Een kwalitatief onderzoek	 137
 HOOFDSTUK 7. BESCHRIJVING VAN DE ONDERZOEKS- EN DATAVERZAMELINGSMETHODE	 139
7.1 De gebruikte methode	139
7.1.1 Een kwalitatief onderzoek	139
7.1.2 ... met betrokkenen van geweld	140
7.1.3 ... vanuit hun beleavingswereld	140

7.2 Functies van dossierinzage	141
7.2.1 Voorbereiding van de interviews	141
7.2.2 Documentanalyse	142
7.3 Selectie van geweldsfeiten en plegers	143
7.3.1 Selectiecriteria	143
7.3.2 Selectie en realisatie	147
7.3.2.1 (Jeugd)parketten en (jeugd)rechtbanken	147
7.3.2.2 Dienst voor Herstelgerichte en Constructieve Afhandelingen	148
7.3.2.3 Gemeenschapsinstellingen en Gesloten Federaal Centrum	149
7.3.2.4 Overzicht van selectie en realisatie	151
7.4 Variatie en kenmerken van de steekproef	151
7.5 Inhoud en verloop van interviews	156
7.5.1 De biografische methode	156
7.5.2 Verloop van het interview	157
7.6 Kwaliteit van het onderzoek	159
7.6.1 Validiteit	159
7.6.2 Betrouwbaarheid	161
7.7 Andere methodologische bemerkingen en kanttekeningen	161
7.7.1 De gebruikte dataverzamelmethode	161
7.7.2 De gebruikte selectiecriteria	162
7.7.3 Bereikbaarheid en bereidheid van respondenten	163
7.7.4 Interviews in gesloten instellingen	164
7.7.5 Subjectieve (on)waarheid	165
7.7.6 Rol van onderzoekster	166
7.7.7 Ethische kwesties	167
7.8 Beschrijving van de data-analysemethode	167
7.8.1 Voorbereidingen	167
7.8.2 Extrinsieke factoren van geweld: achtergrond- en voorgrondfactoren	168
7.8.2.1 Een verticale analyse: profielschetsen en situatieschetsen	168
7.8.2.2 Horizontale analyse: gemeenschappelijke achtergrond- en voorgrondfactoren	169
7.8.3 Intrinsieke aspecten van geweld	170
7.9 Conclusie	171
 HOOFDSTUK 8. RESULTATEN: EXTRINSIEKE FACTOREN VAN GEWELD	 173
8.1 Achtergrondfactoren van geweld uitgelicht	174
8.1.1 Individuele factoren	175
8.1.2 Gezinsfactoren	178
8.1.3 Schoolfactoren	184
8.1.4 Peer- en vrijetijdsfactoren	186
8.1.5 Maatschappelijk-culturele factoren	190

8.1.6	Bredere maatschappelijke factoren.....	191
8.2	Voorgrondfactoren van geweld uitgelicht	193
8.2.1	‘Pure’ geweldsfeiten	194
8.2.1.1	Directe motieven van geweld	194
8.2.1.2	Dieperliggende motieven.....	204
8.2.1.3	Kenmerken van de gewelddadige interactie.....	207
8.2.2	Diefstallen met geweld	209
8.2.2.1	Geweld als direct afschrikmiddel	211
8.2.2.2	Geweld als controlemiddel	215
8.3	Conclusie en discussie	218
HOOFDSTUK 9. RESULTATEN: INTRINSIEKE ASPECTEN VAN GEWELD		223
9.1	De vele gezichten van ‘geweld’	223
9.2	Jongeren als toeschouwers: de aantrekkelijkheid van virtueel geweld	227
9.2.1	Een ‘alledaagse’ fascinatie voor virtueel geweld.....	227
9.2.2	Fictie of realiteit?	228
9.3	Jongeren als toeschouwers: de aantrekkelijkheid van reëel geweld	229
9.3.1	Een fascinatie voor het ‘ongeluk’ van een ander.....	229
9.3.2	Reëel geweld is geen cinema.....	231
9.4	Jongeren als deelnemers: de aantrekkelijkheid van reëel geweld ‘in scène gezet’	231
9.4.1	Vechtsporten: een zucht naar sensatie	232
9.4.2	‘Spelen’ met vrienden.....	233
9.5	Jongeren als deelnemers: de aantrekkelijkheid van reëel geweld	235
9.5.1	Onaantrekkelijk geweld	235
9.5.2	Wapengeweld: een ambivalente houding.....	239
9.5.3	Aantrekkelijk geweld.....	241
9.5.3.1	Mannelijk geweld: een ‘normaal’ verschijnsel.....	242
9.5.3.2	‘Willen’ vechten: een gezamenlijke focus op geweld	244
9.6	De intrinsieke beleving van geweld.....	248
9.6.1	Beleving van fysieke schade toebrengen aan anderen	249
9.6.2	Geweld als gradueel proces.....	254
9.6.2.1	De eerste keer: de adrenaline de baas kunnen	254
9.6.2.2	Geweld ‘normaliseren’: extreme gevoelens eigen maken.....	258
9.6.2.3	Desensitisatie van geweld	264
9.7	Conclusie en discussie	266

DEEL III. Een secundaire data-analyse en een eigen scholenonderzoek. Een explorerend kwantitatief onderzoek.....	269
--	-----

HOOFDSTUK 10. INTRINSIEKE ASPECTEN ONDERZOCHT: EEN SECUNDAIRE DATA- ANALYSE271

10.1 Beschrijving van de gebruikte dataset.....271

10.1.1 De JOP-schoolmonitor Antwerpen-Gent	271
--	-----

10.1.2 Voor- en nadelen van secundaire data-analyse	272
---	-----

10.2 Beschrijving van de analysemethoden273

10.3 Geweld en de aantrekkelijkheid van geweld bij Antwerpse en Gentse leerlingen275

10.3.1 Beschrijvende analyses	276
-------------------------------------	-----

10.3.2 Verklaringen voor geweld: een meerwaarde van intrinsieke aspecten?	278
---	-----

10.4 Conclusie en discussie282

HOOFDSTUK 11. EEN ZELFRAPPORTAGEONDERZOEK IN GENKSE SCHOLEN285

11.1 Beschrijving van de dataverzamelmethode285

11.1.1 Doelgroep en selectieproces	285
--	-----

11.1.2 Verloop van afname.....	287
--------------------------------	-----

11.1.3 Respons.....	288
---------------------	-----

11.2 ‘Intrinsieke geweldswaardering’ meten: ontwikkeling van een nieuw instrument290

11.2.1 Schaalconstructie en -validering: de voorbereidende fase op basis van de pretest	290
---	-----

11.2.1.1 Schaalconstructie: vier dimensies en één achterliggend construct	290
---	-----

11.2.1.2 Schaalvalidering na pretest.....	295
---	-----

11.2.1.3 De nieuwe schaal voor eigenlijke dataverzameling	300
---	-----

11.2.2 Schaalvalidering na eigenlijke dataverzameling	301
---	-----

11.2.2.1 Resultaten van de exploratieve factoranalyses	302
--	-----

11.2.2.2 De resultaten van de confirmatorische factoranalyses	306
---	-----

11.3 ‘Intrinsieke geweldswaardering’ verklaren.....311

11.3.1 Beschrijvende analyses	311
-------------------------------------	-----

11.3.2 Meervoudige regressieanalyse	316
---	-----

11.3.3 Operationalisering van concepten.....	317
--	-----

11.3.4 Profiel van jongeren die geweld intrinsiek waarderen: verklarende analyses.....	319
--	-----

11.4 ‘Geweld’ voorspellen.....320

11.4.1 Beschrijvende analyses	321
-------------------------------------	-----

11.4.2 Operationalisering van concepten.....	325
--	-----

11.4.3 Een gecombineerde analyse van extrinsieke factoren en intrinsieke aspecten.....	327
--	-----

11.5 Conclusie en discussie331

HOOFDSTUK 12: TOT BESLUIT	337
12.1 Belangrijkste resultaten en reflecties	337
12.1.1 Het gezin en de peers als bron van geweld	338
12.1.2 Voorgrondfactoren als noodzakelijke aanvulling	340
12.1.3 De aantrekkingskracht van geweld: sensatie en reputatie.....	342
12.1.4 Het overschrijden van cognitieve en emotionele ‘drempels’	344
12.1.5 Een fascinatie voor geweld. Wie?	346
12.1.6 Combinatie extrinsiek-intrinsiek.....	347
12.2 Beperkingen van het onderzoek	348
12.3 Aanbevelingen	351
 REFERENTIES.....	 356
 BIJLAGEN	 381

LIJST VAN TABELLEN

Tabel 5.1: De 'geweldsformalisme'-schaal	112
Tabel 7.1: Selectiecriteria feiten en plegers	143
Tabel 7.2: Overzicht van aantal geselecteerde dossiers en gerealiseerde interviews met jonge geweldplegers.....	151
Tabel 7.3: Steekproefmatrix	152
Tabel 10.1: Aantal respondenten dat het laatste jaar 'wel eens iemand zodanig in mekaar geslagen heeft dat hij/zij verwondingen opliep' en 'wel eens iemand heeft lastig gevallen of bedreigd op straat' (%)	276
Tabel 10.2: Ladingen en betrouwbaarheid van de schaal 'positieve geweldsattitude' en aantal respondenten dat '(helemaal)' akkoord is met de items (%)	277
Tabel 10.3: Kenmerken van de steekproef (% en N respondenten)	279
Tabel 10.4: Logistische regressieanalyse (Exp(B)) voor het plegen van geweld.....	281
Tabel 11.1: Kenmerken van de steekproef (% en N respondenten)	289
Tabel 11.2: Items en dimensies van de schaal 'intrinsieke geweldswaardering' (pretest).....	292
Tabel 11.3: Exploratieve factoranalyse 'intrinsieke geweldswaardering' met promax-rotatie (pretest).....	297
Tabel 11.4: Gedwongen exploratieve factoranalyse dimensie 1 'gespeeld geweld' (pretest) ...	298
Tabel 11.5: Gedwongen exploratieve factoranalyse dimensie 2 'afreageren met geweld' (pretest).....	298
Tabel 11.6: Gedwongen exploratieve factoranalyse dimensie 3 'kick van de geweldshandeling' (pretest).....	299
Tabel 11.7: Gedwongen exploratieve factoranalyse dimensie 4 'innerlijke geweldsdrang' (pretest).....	300
Tabel 11.8: Items, indicatoren en dimensies van 'intrinsieke geweldswaardering'	301
Tabel 11.9: Exploratieve factoranalyse 'intrinsieke geweldswaardering' met promax-rotatie (16 items).....	302
Tabel 11.10: Exploratieve factoranalyse op 'gespeeld geweld'	303
Tabel 11.11: Exploratieve factoranalyse op 'afreageren met geweld'	304
Tabel 11.12: Exploratieve factoranalyse op 'kick van de geweldshandeling'	304
Tabel 11.13: Exploratieve factoranalyse op 'innerlijke geweldsdrang'	304
Tabel 11.14: Exploratieve factoranalyse op de schaal 'intrinsieke waardering van geweld' (12 items).....	305
Tabel 11.15: Correlaties tussen de vier 'intrinsieke geweldswaardering' indicatoren en 'intrinsieke geweldswaardering' (totaal).....	306
Tabel 11.16: Alternatief instrument voor 'intrinsieke geweldswaardering'	311
Tabel 11.17: Frequentieverdeling 'intrinsieke geweldswaardering' (%)	312

Tabel 11.18: Verschillen in de vier concepten van intrinsieke geweldswaardering en intrinsieke geweldswaardering als unidimensionele schaal (gemiddelde scores) tussen jongens en meisjes	314
Tabel 11.19: Verschillen in de vier concepten van intrinsieke geweldswaardering en intrinsieke geweldswaardering als unidimensionele schaal (gemiddelde scores) naargelang van leeftijd	315
Tabel 11.20: Verschillen in de vier concepten van intrinsieke geweldswaardering en intrinsieke geweldswaardering als unidimensionele schaal (gemiddelde scores) tussen jongeren van Belgische afkomst en jongeren van niet-Belgische afkomst	315
Tabel 11.21: Verschillen in de vier concepten van intrinsieke geweldswaardering en intrinsieke geweldswaardering als unidimensionele schaal (gemiddelde scores) tussen jongeren uit het aso en tso/(d)bso	315
Tabel 11.22: Meervoudige lineaire regressieanalyse (β) met 'intrinsieke geweldswaardering' als afhankelijke variabele	319
Tabel 11.23: Aantal respondenten dat het laatste jaar geweld gepleegd heeft (% en N respondenten)	322
Tabel 11.24: Aantal respondenten dat de laatste keer een wapen heeft gebruikt (% en N respondenten)	323
Tabel 11.25: Aantal respondenten dat de laatste keer het gegeven delict met anderen gepleegd heeft (% en N respondenten)	323
Tabel 11.26: Logistische regressieanalyse (Exp(B)) voor het plegen van geweld (ooit) met intrinsieke geweldswaardering als unidimensionele schaal (12 items)	328
Tabel 11.27: Logistische regressieanalyse (Exp(B)) voor het plegen van geweld (ooit) als afhankelijke variabele met vier constructen van intrinsieke geweldswaardering	330

LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1.1: Ontwikkelingen in het aantal minderjarigen (0-18 jaar), 2010-2015, Vlaams Gewest	24
Figuur 1.2: Instroom aantal MOF-zaken en ‘unieke’ minderjarigen, 2010-2015, Vlaams Gewest	24
Figuur 1.3: Instroom aantal eigendomsdelicten, 2010-2015, Vlaams Gewest.....	25
Figuur 1.4: Instroom aantal MOF-zaken naar type delict (uitgezonderd eigendomsdelicten), 2010-2015, Vlaams Gewest	26
Figuur 1.5: Instroom aantal MOF-zaken naar soort geweldsdelict, 2010-2015, Vlaams Gewest .	27
Figuur 1.6: Instroom aantal geweldsdelicten naar leeftijd, 2010-2015, Vlaams Gewest.....	27
Figuur 1.7: Instroom aantal geweldsdelicten naar geslacht, 2010-2015, Vlaams Gewest.....	28
Figuur 1.8: Prevalentie van Vlaamse 14- tot 25-jarigen die aangeven minstens één delict te hebben gepleegd in het voorbije jaar, 2005-2013 (%)	31
Figuur 1.9: Prevalentie van gerapporteerd delinquent gedrag in JOP-monitor 1 (2005-2006), JOP-monitor 2 (2008) en JOP-monitor 3 (2013) bij Vlaamse 14 tot 25-jarigen (%).....	31
Figuur 1.10: Prevalentie van geweld in JOP-monitor 1 (2005-2006), JOP-monitor 2 (2008) en JOP-monitor 3 (2013) bij Vlaamse 14 tot 25-jarigen (%)	32
Figuur 1.11: Prevalentie daderschap fysiek geweld naar leeftijd, 2005-2013 (%)	33
Figuur 1.12: Prevalentie wapendracht naar leeftijd, 2005-2013 (%)	33
Figuur 1.13: Prevalentie daderschap fysiek geweld naar geslacht, 2005-2013 (%)	34
Figuur 1.14: Prevalentie wapendracht naar geslacht, 2005-2013 (%)	34
Figuur 3.1: Determinanten voor het ontstaan van geweld	71
Figuur 4.1: De tweedeling ‘determinisme-formalisme’	92
Figuur 4.2: Continuüm 'extrinsieke factoren-intrinsieke aspecten'	94
Figuur 9.1: Visuele voorstelling perceptie en definiëring geweld	227
Figuur 11.1: Confirmatorische factoranalyse op ‘intrinsieke geweldswaardering’ als latent construct met twaalf indicatoren	308
Figuur 11.2: Eerste orde confirmatorische factoranalyse op vier latente constructen met twaalf indicatoren.....	309
Figuur 11.3: Tweede orde factoranalyse met twaalf indicatoren, vier deelconstructen en één achterliggend construct.....	310
Figuur 11.4: Frequentie akkoord met items ‘intrinsieke geweldswaardering’ geweldplegers en niet-geweldplegers (%).....	313
Figuur 11.5: Prevalentie geweldsdelicten ‘ooit’ en ‘laatste jaar’ (%)	322
Figuur 11.6: Prevalentie geweld ‘laatste jaar’ naar geslacht (%).....	324
Figuur 11.7: Prevalentie geweld ‘laatste jaar’ naar leeftijd (%)	324
Figuur 11.8: Prevalentie geweld ‘laatste jaar’ naar afkomst (%).....	325
Figuur 11.9: Prevalentie geweld ‘laatste jaar’ naar onderwijsvorm (%)	325

LIJST VAN AFKORTINGEN

ADHD	Attention Deficit Hyperactivity Disorder
aso	algemeen secundair onderwijs
BS	boredom susceptibility
bso	beroepssecundair onderwijs
BSSS	Brief Sensation Seeking Scale
buso	buitengewoon secundair onderwijs
BW	Burgerlijk Wetboek
BZW	begeleid zelfstandig wonen
CAVS	Criminal attitudes toward Violence Scale
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CCLS	Criminele Carrière en Levensloop Studie
CFI	Comparison Fit Index
CLB	Centrum voor Leerlingenbegeleiding
dbso	deeltijds beroepssecundair onderwijs
DIS	disinhibition
ES	experience seeking
fMRI	functional Magnetic Resonance Imaging
GAM	General Aggression Model
GAS	Gemeentelijke administratieve sanctie
GBJ	Gemeenschapsinstelling voor Bijzondere Jeugdstand
GFC	Gesloten Federaal Centrum
HCA	Herstelgerichte en Constructieve Afhandeling
HERGO	herstelgericht groepsoverleg
ICAP	Integrated Cognitive Anti-social Potential
IRI	Interpersonal Reactivity Index
ISRD	International Self-Report Delinquency Study
JOP	Jeugdonderzoekplatform
K.O.	knock-out
kso	kunstsecundair onderwijs
MCAA-R-V	Violence Scale of the Measures of Criminal Attitudes and Associates-Revised
MJC	Monitor Jeugdcriminaliteit
ML	Maximum Likelihood
MMA	Mixed Martial Arts
MOF	misdrijf omschreven feit
NSCR	Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving
NYS	National Youth Survey
OKAN	onthaalklassen voor anderstaligen
OLC	ontwikkelings- en levensloopcriminologie

OLS	ordinary least squares
OM	Openbaar Ministerie
POS	problematische opvoedingssituatie
PSD	psychosociale dienst
pv	proces-verbaal
RMSEA	Root Mean Square Error of Approximation
SAT	Situational Action Theory
Se-n-Se	secundair na secundair
SES	socio-economische status
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences
	Superior Performing Software Systems
SSS	Sensation Seeking Scale
Sw.	Strafwetboek
TAS	thrill and adventure seeking
tso	technisch secundair onderwijs
VOS	verontrustende situatie
VS	Verenigde Staten van Amerika
VTM	Vlaamse Televisie Maatschappij
WODC	Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum

LIJST VAN BIJLAGEN

Bijlage 1 – Topiclijst diepte-interviews.....	381
---	-----

INLEIDING

“(Violence) is short and episodic as a slap in the face; or massive and organized as a war. It can be passionate and angry as a quarrel; or callous and impersonal as the bureaucratic administration of gas chambers. It is happy as drunken carousing, fearful as soldiers in combat, vicious as a torturer. It can be furtive and hidden as a rape-murder, or public as a ritual execution it is programmed entertainment in the form of sporting contests, the plot tension of drama, the action of action-adventure, the staple shocker of the news edition. It is horrible and heroic, disgusting and exciting, the most condemned and glorified of human acts”.

(Collins, 2008, p. 1)

‘JONGEREN EN GEWELD’, EEN MAATSCHAPPELIJK GEVOELIG THEMA

Randall Collins (2008) vat het bondig samen: geweld is multidimensioneel en zit verweven in heel wat aspecten in het dagelijkse leven, in die mate zelfs dat het leven doordrongen is van geweld. Geweld zit in de muziek waar we naar luisteren, in beelden die we op tv kijken, de musea die we bezoeken, de kranten en boeken die we lezen, de sporten die we beoefenen, de opvoeding die we meekrijgen, de levensbeschouwing die we navolgen en ga zo maar door. Juist omdat iedereen voortdurend geconfronteerd wordt met wat gedefinieerd wordt als ‘geweld’, is het fenomeen niet uit onze samenleving weg te denken. Geweld vormt een integraal onderdeel van het leven en het is daarom niet verwonderlijk dat geweld een van de meest besproken onderwerpen is in het publieke debat. Op maatschappelijk vlak is geweld een gevoelig en beladen thema. Vooral voor jongerengeweld is de maatschappelijke aandacht groot. Van tijd tot tijd wordt de samenleving opgeschrikt door verhalen over door jongeren bedreven geweldsmisdrijven. Hierbij is het opmerkelijk vast te stellen dat bepaalde vormen van geweld meer onbehagen opwekken dan andere. Het fysiek geweld – en nog meer het zogenaamde ‘zinloos geweld’ – door jongeren gepleegd in de publieke ruimte zoals op straat, in het uitgaansleven en op het openbaar vervoer, wordt als problematischer en bedreigender ervaren dan het geweld dat zich voltrekt binnen de muren van de privésfeer.

SITUERING IN DE ETIOLOGISCHE CRIMINOLOGIE

Geweld is niet enkel maatschappelijk, maar ook wetenschappelijk een erg omstreden kwestie. ‘Jongeren en geweld’ blijft door de jaren heen een actueel thema dat veelvuldig onderzocht en beschreven is. Wie de publicaties over jongerengeweld leest, komt onder de indruk van de gigantische stapel van onderzoeksprojecten, publicaties en andere bijdragen, maar ook van de diversiteit en de tegenstrijdigheid van de bevindingen. Het geweldsfenomeen wordt namelijk vanuit verschillende theoretische invalshoeken bestudeerd die vervolgens gebruik maken van uiteenlopende beschrijvingen van geweld. Net zoals bij de definiëring van geweld, bestaat er ook geen eenduidigheid noch eensgezindheid voor de verklaringsmodellen in verband met geweld.

Een algemene vaststelling hierbij is dat de traditionele, etiologische criminologie zich in hoofdzaak beperkt tot de deductie van risicofactoren om jongerengeweld te verklaren. In een risicofactorenbenadering wordt veelal voorbijgegaan aan de inzichten en belevingen van de direct betrokkenen van een geweldsincident. Om geweld te verklaren worden plegers – maar ook slachtoffers en omstanders – bij wijze van spreken ‘gereduceerd’ tot factoren en risico’s, en wordt vervolgens voorbij gegaan aan ‘de persoon’ en ‘zijn verhaal’. In Vlaanderen en België is er betrekkelijk weinig onderzoek gedaan naar de betekenisgeving en verklaring van geweldpleging door de bril van de betrokkenen zelf, dit in tegenstelling tot Nederland waar Willem de Haan als pionier op dit vlak aangehaald kan worden (o.a. de Haan, 2003, de Haan, 2011; Beke, de Haan & Terlouw, 2001). Onderzoek naar jongerengeweld in België is uitgevoerd door Brolet (2009). In haar doctoraatsonderzoek werden de motieven en drijfveren van minderjarige geweldplegers onderzocht vanuit hun belevingswereld. Dit proefschrift bouwt verder op de inzichten van de Haan en Brolet door de percepties en belevingen van betrokkenen in een geweldsincident centraal te stellen.

DE AANTREKKELIJKHEID VAN GEWELD

Dat geweld ingebed zit in ons doen en laten wijst er ook op dat onze cultuur veelal een genotscultuur is (de Jong & Schinkel, 2005); geweld “(...) is horrible and heroic, disgusting and exciting, the most condemned and glorified of human acts” (Collins, 2008, p. 1). We willen het geweld verbannen uit ‘onze’ samenleving, maar de fascinatie ervoor is zo groot dat we er blijven naar kijken. Waarom kent het boek *‘Moordenaars en hun motieven’* van Vermassen (2004) een groot succes? Waarom willen toekomstige criminologiestudenten zo graag forensisch onderzoeker worden? Het antwoord is voor de hand liggend: geweld trekt aan en is sensationeel.

Ondanks de vaststelling dat geweld ‘aantrekt’, ontbreekt een fascinatie voor geweld als verklaring voor het geweldsfenomeen in de klassieke etiologische criminologie vaak. “Both the phenomenology of crime and the fascination of the spectator are lost in theory and methods of orthodox criminology – sometimes, it seems, intentionally so” (Ferrell, Hayward & Young, 2015, p. 63). Daar waar de meer gangbare ‘orthodoxe’ criminologie een fascinatie voor geweld vaak over het hoofd ziet, schenkt de culturele criminologie – als de wat ‘onorthodoxe’ benadering van de criminologie – wel aandacht aan de aantrekkelijke kanten van criminaliteit en geweld. De aantrekkelijkheid van geweld en de fascinatie ten opzichte van verschillende geweldsvormen kent reeds een lange onderzoekstraditie binnen deze tak van de criminologie. Een voorbeeld is Jack Katz (1988) die in zijn boek *‘Seductions of crime’* expliciet de focus legt op de relatie tussen plezier en criminaliteit. Binnen de traditionele criminologie, en dan veelal binnen de kwantitatieve criminologie, ontbreekt deze insteek en is men blind voor geweld zelf dat voor de dader een oorzaak kan zijn voor het plegen van geweld. De aantrekkelijkheid van geweld, aldus O’Malley en Mugford (1994, p. 209), “has appeared in traditional criminologies as a more or less ‘obvious’ explanatory variable ... the category and experience of pleasure ... appeared to need no investigation”. De Nederlandse socioloog Willem Schinkel (2005; 2010) speelde hierin een belangrijke rol wanneer hij in zijn proefschrift *‘Aspects of violence’* wees op dit pijnpunt in de studie naar jongerengeweld. Hij pleit voor een gecombineerde analyse van traditionele extrinsieke factoren en

een intrinsieke geweldswaardering die tot een meer omvattende verklaring en een beter begrip van geweld zou leiden. De zienswijze van Schinkel om zowel klassieke extrinsieke factoren als intrinsieke aspecten gelegen in het geweld zelf, in de betekenisgeving en verklaring van geweld mee op te nemen, is in dit opzicht vernieuwend voor de klassieke etiologische criminologie. In dit onderzoek wordt getracht om de bestaande lacune in de traditionele criminologische theorievorming over de betekenisgeving en verklaring van fysieke gewelddaden op te vullen door aandacht te geven aan een intrinsieke geweldswaardering bij jongeren. Hiertoe is het niet alleen noodzakelijk om de perceptie en beleving van betrokkenen in een geweldsincident in kaart te brengen, maar ook essentieel om bij jonge geweldplegers na te gaan “hoe geweld eruitziet, hoe het voelt en hoe het smaakt” (de Jong & Schinkel, 2005, p. 255).

ONDERZOEKSVRAGEN EN OPBOUW VAN HET PROEFSCHRIFT

Dit doctoraatsonderzoek richt zich dus op een actueel thema waarbij op een beduidend ‘nieuwe’ wijze gekeken wordt naar het geweldsfenomeen. De centrale vraag van dit doctoraatsonderzoek luidt:

Wat is de rol van intrinsieke aspecten in interactie met extrinsieke factoren die jongeren aanzetten tot het plegen van fysiek geweld?

Om de centrale onderzoeksvraag te beantwoorden, worden drie onderzoeksvragen geformuleerd die – na een analyse van de literatuur – in hoofdstuk 6 van dit proefschrift verder worden uitgewerkt en gespecificeerd.

Onderzoeksvraag 1: Welke extrinsieke factoren zijn van belang in de betekenisgeving en verklaring van geweld bij jongeren?

- *Onderzoeksvraag 1.1: Welke achtergrondfactoren zijn van belang voor het begrijpen en verklaren van geweld bij jongeren?*
- *Onderzoeksvraag 1.2: Welke voorgrondfactoren zijn van belang voor het begrijpen en verklaren van geweld bij jongeren?*

Onderzoeksvraag 2: Wat is de rol van intrinsieke aspecten in de betekenisgeving van geweld bij jongeren?

- *Onderzoeksvraag 2.1: In welke mate wordt geweld door jongeren positief en intrinsiek gewaardeerd?*
- *Onderzoeksvraag 2.2: Hoe ervaren en (her)beleven jongeren het plegen van geweld?*
- *Onderzoeksvraag 2.3: Welke jongeren voelen zich intrinsiek aangetrokken tot geweld?*

Onderzoeksvraag 3: In welke mate draagt de combinatie van intrinsieke aspecten en extrinsieke factoren bij tot de betekenisgeving en verklaring van geweld bij jongeren?

Het proefschrift bestaat uit drie delen, die telkens worden opgedeeld naar analogie met de onderzoeksvragen. Deel I heeft als doel op basis van de nationale en internationale literatuur het

onderwerp van deze studie van nabij te verkennen. Daarbij is het niet zozeer de bedoeling een exhaustief overzicht te bieden, maar veeleer om een basiskader rond 'jonge geweldplegers' te schetsen. Hoofdstuk 1 betreft een introductie tot het wetenschappelijke debat over de definiëring van 'jongeren' en (de begrenzing van) 'geweld'. Daarop volgt een kort overzicht van de omvang en evolutie van geweld aan de hand van beschikbare cijfergegevens in Vlaanderen. Hoofdstuk 2 biedt een overzicht van de belangrijkste theoretische ontwikkelingen en empirische bevindingen in de veeleer klassieke kwantitatieve criminologie op het centrale thema 'jongerengeweld'. De mainstream criminologie laat zich in hoofdzaak leiden door het positivistisch gedachtengoed. Het tweede hoofdstuk behandelt dus in hoofdzaak inzichten en verklaringen vanuit die klassieke etiologische benadering waarbij de essentie is om de bestaande wetenschappelijke kennis op dit domein te inventariseren. Terwijl hoofdstuk 2 dieper ingaat op de stand van zaken van verklaringen voor geweld met betrekking tot risicofactoren – in dit onderzoek achtergrondfactoren genoemd – biedt hoofdstuk 3 een overzicht van de situationele kenmerken en motivaties die leiden tot een geweldsincident, kortom voorgrondfactoren. Voorgrondfactoren verwijzen naar de actuele situatie en de kenmerken van de gewelddadige interactie die iemands gedrag kunnen bepalen. In hoofdstuk 4 worden de extrinsieke factoren en de intrinsieke aspecten van geweld voorgesteld op een continuüm en worden beide concepten verder gespecificeerd en geoperationaliseerd. Hoofdstuk 5 zet de intrinsieke aspecten centraal en behelst inzichten en studies die een eerder intrinsieke verklaring geven voor geweld. Vanuit onder andere inzichten uit de culturele criminologie wordt in dit hoofdstuk nagegaan wat geweld juist zo aantrekkelijk maakt, en worden verklaringen gegeven voor het geweldsfenomeen door te zoeken naar intrinsieke aspecten die dichter aanleunen bij het explanandum, 'geweld omwille van geweld'. Het laatste hoofdstuk van deel I (hoofdstuk 6) fungeert als overgangshoofdstuk naar de empirische delen. Dit hoofdstuk werkt de bovenstaande onderzoeksvragen meer in detail uit en biedt een overzicht van de gehanteerde methodologie. Het empirisch onderzoek bestaat uit twee opeenvolgende en methodologisch verschillende luiken, met als doel een kwalitatieve benadering (deel II) te koppelen aan een kwantitatieve methode (deel III). De Haan (2005a, p. 10) stelt namelijk dat verklaringen van geweld niet uitsluitend achterhaald kunnen worden met behulp van kwantitatieve methoden; om de processen die van invloed zijn op het plegen van geweld na te gaan, is kwalitatief onderzoek een 'must'.

Deel II betreft het kwalitatief luik, wat de hoofdmoot is van dit onderzoek. Hoofdstuk 7 besteedt aandacht aan het onderzoeksopzet en de gebruikte methodologie. Er werden interviews gevoerd en geanalyseerd met 44 jonge geweldplegers (en 11 slachtoffers en 9 getuigen) met – gelet op de onderzoeksvragen – een duidelijke focus op plegers. Om voldoende respondenten te bereiken en de heterogeniteit van de populatie zoveel mogelijk tot zijn recht te laten komen, werden verschillende kanalen aangesproken. Als instap naar de resultaten, wordt een korte beschrijving gegeven van de kenmerken van de respondenten en de gepleegde feiten. De daaropvolgende hoofdstukken geven de resultaten van het kwalitatief onderzoek weer waarbij het ontwikkeld continuüm als leidraad dient. Hoofdstuk 8 handelt over de persoon van de geweldpleger en de gepleegde feiten. De extrinsieke factoren van geweld worden onderzocht door de verhalen van de geweldplegers centraal te stellen.

De persoons- en contextfactoren (achtergrondfactoren) en de motieven van de jongeren met aandacht voor de gewelddadige interactie (voorgrondfactoren) worden achterhaald zoals verteld door de respondenten zelf. Hoofdstuk 9 bouwt verder op de vaststellingen uit hoofdstuk 8, maar gaat nog een stap verder: de intrinsieke aspecten van geweld worden 'ontdekt' in de verhalen van de jonge geweldplegers. Hoe wordt geweld gepercipieerd door geweldplegers? In welke mate worden zij aangetrokken tot het geweld? Hoe (her)beleven en ervaren zij een geweldsincident? Welke betekenis geven zij aan het gepleegde geweld?

Deel III betreft het kwantitatief luik dat in hoofdzaak een exploratief doel heeft. De intrinsieke aspecten van geweld die in het kwalitatief onderzoeksluik geëxploreerd en 'ontleed' werden, worden in het kwantitatief luik verder verkend. Hoofdstuk 10 bevat een secundaire data-analyse, waar de potentiële meerwaarde van een aantrekkelijkheid van geweld wordt nagegaan, bovenop de klassieke extrinsieke factoren, in het verklaren van gewelddadig gedrag. Hoofdstuk 11 geeft de resultaten weer van een zelfrapportageonderzoek dat gevoerd werd onder ruim 800 Genkse scholieren. Op basis van de conceptuele en methodologische beperkingen inzake (de studie naar) een intrinsieke geweldswaardering, die uit de voorgaande hoofdstukken naar boven kwamen, wordt een alternatief instrument voor 'intrinsieke geweldswaardering' ontwikkelt. Dit instrument wordt vervolgens getest door – analoog met hoofdstuk 10 – op zoek te gaan naar een gedegen verklaring voor geweld door extrinsieke factoren en de nieuwe schaal 'intrinsieke geweldswaardering' te combineren.

In het besluit (hoofdstuk 12) worden de voornaamste bevindingen samengebracht en bediscussieerd. De belangrijkste beperkingen van het onderzoek worden geëxpliciteerd, en er worden – onder meer op basis van de vastgestelde hiaten – aanbevelingen geformuleerd voor beleid, praktijk en toekomstig onderzoek.

DEEL I. JONGERENGEWELD. EEN LITERATUUROVERZICHT.

Deel I heeft als doel het onderwerp van deze studie – ‘jongerengeweld’ – van nabij te verkennen en vervolgens de sterktes en zwaktes in de huidige stand van zaken inzake de betekenisgeving en verklaring van jongerengeweld in kaart te brengen. Hoofdstuk 1 is een inleidend hoofdstuk en betreft een introductie tot het wetenschappelijke debat over de definiëring van ‘jongeren’ en (de begrenzing van) ‘geweld’. Daarop volgt een kort overzicht van de omvang en evolutie van jongerengeweld aan de hand van beschikbare geregistreerde en zelfgerapporteerde cijfergegevens in Vlaanderen. De volgende twee hoofdstukken geven een stand van zaken met betrekking tot het etiologische onderzoek naar geweld gepleegd door jongeren. Hoofdstuk 2 gaat daarbij vooreerst dieper in op de in de literatuur en het empirisch onderzoek vaak besproken risicofactoren van geweld – de achtergrondfactoren – en de gangbare etiologische verklaringen voor het fenomeen bij jongeren. Hoofdstuk 3 richt zich niet zozeer op de ‘persoon’ van de dader, maar zet de gewelddadige interactie en de motieven van geweldplegers, kortom voorgrondfactoren, centraal. Aan de hand van de beperkingen van het hedendaags etiologische onderzoek naar de (betekenis en) verklaring van jongerengeweld, wordt in hoofdstuk 4 een continuüm van geweld ontwikkeld waar extrinsieke factoren en intrinsieke aspecten worden voorgesteld. Hoofdstuk 5 staat vervolgens uitgebreid stil bij zogenoemde intrinsieke verklaringen voor geweld, die – in tegenstelling tot extrinsieke verklaringen – het geweld zelf belichten om het fenomeen te begrijpen en te verklaren. Vanuit onder andere inzichten uit de culturele criminologie wordt in dit hoofdstuk nagegaan wat geweld juist zo aantrekkelijk maakt. Na een theoretische omkadering worden in hoofdstuk 6 de onderzoeksvragen meer in detail uitgewerkt en verfijnd, en wordt beargumenteerd waarom werd gekozen voor een multimethodologisch onderzoek.

HOOFDSTUK 1. 'JONGEREN' EN 'GEWELD' IN CIJFERS EN LETTERS

Dit eerste hoofdstuk heeft als doel het discours rond het thema 'jongeren en geweld' in een ruimer perspectief te plaatsen. Het hoofdstuk vangt aan met de discussie die heerst over de definiëring en afbakening van de begrippen 'jeugd', 'jongeren' en 'geweld' die nagenoeg steeds stuit op onoverkomelijke hindernissen. Vooreerst wordt besproken wat onder 'jeugd' en 'jongeren', en de levensfasen waarin zij zich bevinden, wordt verstaan. Ook 'geweld' is een concept dat op diverse manieren geïnterpreteerd en omschreven wordt (Nagels, 2005, p. 45). Het is bovendien een maatschappelijk én wetenschappelijk gevoelig onderwerp dat onderzoek naar dit fenomeen zeer complex maakt. Een tweede deel geeft daarom een overzicht van de uiteenlopende betekenissen van het geweldsbegrip en belicht enkele modaliteiten van geweld die belangrijk worden geacht in het kader van dit onderzoek. Na deze uiteenzetting geeft het derde deel enkele cijfers over jongerengeweld; de prevalentie en de evolutie van geweldsdelicten gepleegd door Vlaamse jongeren wordt nader bekeken, alsook de verschillende bronnen om de omvang van geweld in kaart te brengen. Een vierde en laatste deel staat vervolgens kort stil bij de typologieën van 'jonge geweldplegers' en gaat na of er sprake is van een 'specialisatie in geweld'.

1.1 (Gewelddadige) jongeren als aparte categorie

Vooraleer we stilstaan bij de definiëring en omvang van het geweldsfenomeen is een blik op het verleden cruciaal. Een korte historische bijdrage over 'jongerengeweld' en een maatschappelijke visie op het concept 'jeugd' biedt namelijk inzicht in de wijze waarop het onderwerp en de problematiek van het geweldsfenomeen in onze huidige samenleving wordt bekeken (Christiaens & Weijers, 2015, p. 25; Spierenburg, 2000, pp. 9-10).

1.1.1 Het ontstaan van de (gewelddadige) jeugd

Reeds in de Oudheid en in de Middeleeuwen was er sprake van geweld en criminaliteit, maar de categorie 'jeugd', als benaming voor een specifieke groep, werd nog niet gehanteerd (Brolet, 2009, p. 17). "Voor zover geweld een probleem vormde, ging het òf om de criminele activiteiten van mensen van alle leeftijden, òf om de gewelddadigheid van bepaalde maatschappelijke groepen" (Spierenburg, 2000, p. 10). Om 'jeugd' af te bakenen moet volgens Nagels (2005, p. 45) rekening gehouden worden met de positie en het sociaal statuut van de jongeren binnen de maatschappij. Net als Nagels, merkt Muncie (2015, p. 50) op dat dit statuut plaats- en tijdsgebonden is. "(C)hildhood and youth are not universal biological states, but social constructions in particular historical contexts" (Muncie, 2015, p. 50). Pas tijdens de Verlichting in de achttiende eeuw en de Romantiek in de negentiende eeuw is er sprake van de notie van een apart 'jeugdland' (Nagels, 2005, p. 45; Spierenburg, 2000, p. 10; Verdonck, Cops, Pleysier & Put, 2011, p. 23). Kinderen werden toen meer en meer gezien als 'de toekomst' (Verdonck et al., 2011, p. 23). Het is in het begin van de negentiende eeuw dat de jeugd evolueerde naar een specifieke sociale probleemcategorie. Volgens Christiaens (1999, pp. 67-68) liggen verschillende maatschappelijke veranderingen hier aan de basis, zoals de oprichting van

jeugdgevangenissen en instellingen voor minderjarigen, de ontwikkeling van de statistiek die jonge daders als aparte groep zichtbaar maakte, maar ook sociaaleconomische ontwikkelingen zoals het terugdringen van de kinderarbeid en het verhogen van de leeftijd voor leerplicht¹ (Christiaens & Weijers, 2015, pp. 26-30; Brolet, 2009, pp. 17-18). Instellingen zoals het onderwijs, het jeugdrechtsysteem en de heropvoedingsinstellingen, begonnen zich toen meer met jongeren bezig te houden en gaven zo vorm aan de jongeren als een aparte groep (Muncie, 2015, p. 50; Brolet, 2009, pp. 18-19). Echter, pas in het begin van de twintigste eeuw met de creatie van de Wet op de kinderbescherming (1912)² was er sprake van de ‘geboorte’ van de jeugddelinquent (Christiaens, 1999). Voor het eerst werd een leeftijd van strafrechtelijke meerderjarigheid ingevoerd; kinderen tot 16 jaar die een misdrijf hadden gepleegd, werden niet meer gestraft, maar heropgevoed en beschermd (Christiaens & Weijers, 2015, pp. 25-26; Put, 2015, p. 23).³ “(W)hile eighteenth-century conceptions of the child were at best ambiguous and class-specific, by the twentieth century ‘childhood’ had become recognized as a universal condition” (Muncie, 2015, p. 50). Het ontstaan van kindervetten leidde er niet enkel toe dat kinderen en jongeren werden onttrokken van het volwassen strafrecht; er was sindsdien ook sprake van ‘het delinquente kind’. De verzelfstandiging van de jeugd gaf dus aanleiding tot het problematiseren van deze groep en de bijhorende levensfase (Pleysier, Put, Cops & Op de Beeck, 2012, p. 321).

Wat betreft geweld onderkende men sindsdien een zelfstandige problematiek van gewelddadige jongeren (Spierenburg, 2001, p. 10); jeugdcriminaliteit en -geweld werd als apart en belangrijk sociaal vraagstuk ontdekt en geproblematiseerd (Christiaens & Weijers, 2015, p. 27). Hoewel de jeugd in historisch perspectief pas relatief recent als een specifieke categorie wordt beschouwd, laat Althoff (2005, p. 270) zien dat het discours over jongeren altijd een discours geweest is over moraal en afwijking. De bezorgdheid over kinderen en jongeren en de regulering van hun gedrag is dus geenszins nieuw (Althoff, 2005, p. 270; de Haan & de Bie, 1999, p. 16): de idee en het beeld van de ‘slechte, gewelddadige of lastige jongere’ is van alle tijden (Spierenburg, 2000, p. 12). “However, only periodically has this misbehavior emerged as a *significant* public concern” (Spencer, 2011, p. 8). Volgens Spierenburg (2000, p. 10) is het heersende beeld van de jeugd namelijk ambivalent, “zich heen en weer bewegend tussen idealisering van het jeugdland en angst voor lastige jongeren”.

1.1.2 Geweld ontwend

Hoewel het problematiseren en reguleren van het gedrag van kinderen en jongeren niet nieuw is, lijkt het er toch op dat onze samenleving – mede onder invloed van een aantal brede maatschappelijke evoluties die hierboven aangestipt zijn – op een andere wijze met dat gedrag omgaat (Pleysier, 2012, p. 7; Pleysier et al., 2012, p. 324). Spierenburg (2000, p. 17) constateert dat “(h)et cruciale verschil

¹ Door deze maatschappelijke evoluties ontwikkelden er zich wetenschappelijke disciplines die zich specifiek richten op deze groep zoals de psychologie van het kind/de adolescent en de pedagogie.

² Wet 15 mei 1912 op de kinderbescherming, BS 27-28-29 mei 1912.

³ De wet op de kinderbescherming maakte het mogelijk niet alleen op delinquent gedrag te reageren met gerechtelijke interventies, maar ook op problematisch, onwenselijk of zorgelijk gedrag zoals (gedragingen die zouden kunnen leiden tot) landloperij en bedelarij, en het overtreden van de leerplicht (Christiaens & Weijers, 2015, pp. 32-33).

tussen nu en drie eeuwen geleden ligt in de houding van de omgeving” en stelt dat de samenleving de omgang met geweld ontwend is. Geweld en ander crimineel en onaangepast gedrag werd de vorige eeuwen niet of minder gecriminaliseerd: het hoorde er veel meer bij (Christiaens & Weijers, 2015, p. 25; Spierenburg, 2000, p. 11). Het debat over het jeugdprobleem bevat dus een paradoxale dubbelzinnigheid: jongeren worden enerzijds gezien als een door de overheid te controleren bedreiging voor de samenleving en anderzijds als een kwetsbare, risicolopende groep die bescherming nodig heeft (Crawford, 2009, pp. 11-13; Muncie, 2004, p. 10; Nagels, 2005, p. 53; Spencer, 2011, p. 73). “Demons have invaded the innocents. Children and young people are the ‘dangerous other’” (Muncie, 2004, p. 7; Muncie, 2015, p. 7).⁴

Meer dan criminaliteit gepleegd door volwassenen, kent jeugdcriminaliteit een grijze zone van door de samenleving wel ervaren als onaangenaam of lastig, maar nog niet als delinquentie bestempeld gedrag. Weijers en Eliaerts (2015, p. 15) spreken van ‘criminalisering van kattenkwaad’, door de aanhoudende paniekerige stemming rond verschillende vormen van overlast en ‘kinderlijk’ geweld, die leidt tot een angstdiscours en een ‘moral panic’ met betrekking tot kinderen en jongeren. In die ontwikkeling komt een specifiek kindbeeld naar voor, door De Winter (1995, pp. 31-33) aangeduid als ‘het kind van de morele herbewapening’; problemen van de jeugd worden vooral benoemd in termen van overlast en het bestrijden van overlast. Hierdoor verschuift de aandacht van het tegengaan van economische/maatschappelijke achterstand naar overlastbestrijding en de aanpak van de gevolgen van problematische situaties (Roose, Bradt, Vandekinderen & De Vos, 2015, p. 1-8). Zo onderzocht Nagels (2005, p. 52) het discours van de Kamer van Volksvertegenwoordigers tussen 1981 en 1999 over ‘jongeren en geweld’, waarbij ze een verandering opmerkt van een aanpak gericht op (het verhinderen van) sociale uitsluiting naar het bestrijden van overlast. Dit heeft geleid tot het instrumentaliseren van sociale problemen in een veiligheidslogica, en meer specifiek tot een verschuiving van de aandacht van criminaliteit naar onveiligheid, en van ‘misdaad en straf’ naar ‘risico en controle’ (Boutellier, 2011, p. 66).

Meer dan ooit ligt in onze huidige samenleving de focus op risico’s, risicotaxatie en op het identificeren van individuen en groepen die potentieel een gevaar kunnen vormen voor de samenleving (Pleysier et al., 2012, p. 325).⁵ Pleysier (2012, p. 1; Pleysier et al., 2012, p. 325) spreekt in dit verband treffend over een verschuiving van ‘kind in gevaar’ naar een beeld van het ‘kind als gevaar’; van ‘youth at risk’ naar ‘youth as risk’ (Crawford, 2009, p. 22). ‘Kind als gevaar’ duidt op de gedachte dat vroegtijdige

⁴ Muncie (2015, pp. 3-5) illustreert dit met de ‘Bulger case’ in 1993 in Liverpool waar twee 10-jarigen de 2-jarige kleuter James Bulger mishandeld hebben met de dood tot gevolg. De golf van angst en woede werd van overheidszijde gesanctioneerd door voormalig premier van het Verenigd Koninkrijk John Major: “Society needs to condemn a little more and understand a little less”. Ook Spencer (2011, p. 3) geeft aan dat in de Verenigde Staten van Amerika (VS) sinds de ‘Columbine high school shootings’ in 1999 er sprake is van “a paradox, as a mystery, or simply senseless. (...) At the most general level, the presumed innocence of youth was contradicted by their deadly – and malevolent – acts; that other youth were among the victims only added to the senselessness. Violence in suburban and small towns was a mystery – they were the last kids we’d expect to be killers” (Spencer, 2011, p. 3). Sindsdien was er sprake van ‘superpredators’, extreem gewelddadige jongeren die opgroeien in omstandigheden van morele armoede en geweldpleging zonder een geweten (Spencer, 2011, pp. 1-2, 49).

⁵ Het klassieke onderscheid tussen repressie en preventie heeft hierdoor plaats gemaakt voor een nieuwe vorm van ‘preventie’, namelijk ‘pre-pressie’, “een proactieve repressie die bepaalde vormen van leven vroegtijdig de kop indrukt en poogt om te buigen in de richting van gewenste levensvormen” (Schinkel, 2009, p. 8; zie ook Schinkel, 2011).

interventie noodzakelijk is zodat op basis van de archivering van het verleden ongewenste toekomstige gedragingen voorkomen kunnen worden. Deze zienswijze contrasteert bijgevolg met ‘kind in gevaar’, een notie afgeleid uit de jeugdbeschermingswet van 1965⁶. De idee is dat er al op zeer jonge leeftijd (zelfs voor de geboorte) signalen zijn die wijzen op de ontwikkeling van toekomstig crimineel en gewelddadig gedrag, en dat een aanpak vereist is die zich richt op het vroegtijdig signaleren en onderkennen van aanwijzingen voor later delinquent gedrag. “If we want to control crime, it seems, we must first tackle ‘the youth problem’” (Muncie, 2004, p. 11). Het accent verschuift met andere woorden van een eerder welzijnsgeoriënteerde bezorgdheid en bescherming van het kind en de jongere naar een steeds vroegere identificatie en detectie van risico’s die zogenaamd toekomstig (ongewenst) gedrag voorspellen. Daar waar in het verleden een strafrechtelijke inbreuk de ‘incentive’ tot actie was, is nu de reductie van (veiligheids)risico’s de doelstelling. Pleysier (2012, p. 282; Pleysier et al., 2012, p. 325) verwijst hierbij naar Zedner (2007) die deze verschuiving benoemt als een overgang van een ‘post-crime’ samenleving naar ‘pre-crime’ samenleving, een samenleving waarin de nadruk ligt op “risico’s en risicogroepen, op het archiveren en identificeren van individuen en groepen die de veiligheid potentieel in gevaar kunnen brengen” (Pleysier, 2012, p. 282). In ons land zijn de gemeentelijke administratieve sancties (GAS) een illustratie van zo’n ‘early intervention’ praktijk (Pleysier, 2012, p. 5). De roep om steeds vroeger risico’s op te sporen, hangt ook samen met de (her)opkomst van de neurobiologie, die stelt dat er reeds voor de geboorte en in de eerste levensjaren ‘signalen’ zijn die wijzen op een risico op antisociaal gedrag in de toekomst (Raine, 2013). Zo zou een combinatie van problemen bij de geboorte samen met vroegtijdige afwijzing door de moeder een hoog risico vormen voor geweld op latere leeftijd. Om vroegtijdig op dit risico in te grijpen zou gewerkt kunnen worden met zogenaamde oudervergunningen; antecedenten van potentiële ouders worden zorgvuldig gecontroleerd, evenals hun financiële situatie om op die manier te ‘garanderen’ dat het kind een liefdevolle en stabiele opvoeding zal krijgen, wat vervolgens de kans op gewelddadig gedrag in de toekomst zou verkleinen (Raine, 2013).

1.1.3 ‘Uitstel’ van volwassenheid

De specifieke levensfase waarin jongeren zich bevinden speelt eveneens een cruciale rol in het debat over jongerengeweld (Brolet, 2009, p. 20). Vanuit een juridisch, strafrechtelijk perspectief vangt de volwassenheid – of beter meerderjarigheid – aan vanaf het moment dat een persoon 18 jaar wordt.⁷ Echter, de strafrechtelijke meerderjarigheid is een juridische constructie die niet noodzakelijk overeenstemt met de sociologische realiteit, die van de overgang naar de volwassenheid een complexe aangelegenheid maakt (Roose et al., 2015, p. I-1). Door de sterke individualisering en de eerder vermelde sociaaleconomische ontwikkelingen in de afgelopen eeuw zoals de afschaffing van de kinderarbeid en het optrekken van de leerplicht, hebben jongeren meer en meer een eigen plek

⁶ Wet 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, BS 15 april 1965, 4014.

⁷ Sinds 1 mei 1990 ligt de wettelijke meerderjarigheid in België vast op 18 jaar, waar dat voordien 21 jaar was (Art. 488 BW). De (strafrechtelijke) meerderjarigheid is formeel vastgelegd op de leeftijd van 18 jaar, maar er bestaan heel wat uitzonderingen op deze regel (Put, 2015), zoals de ‘uithandengeving’ en de seksuele meerderjarigheid die door de wet bepaalt is op 16 jaar.

verworven (en gekregen) in het gezin, het (semi)publieke domein en de bredere maatschappij. De adolescentieperiode kan hierdoor niet meer gezien worden als een aparte levensfase: deze periode is in tijd zowel naar achteren als naar voren geschoven. Dat de adolescentiefase steeds langer duurt en wordt ‘verlengd’ heeft te maken met een langere ‘afhankelijkheid’ (Weijers, 2015, pp. 101-102): jongeren studeren langer, werken minder en verlaten op steeds latere leeftijd het ouderlijk huis. Arnett (2007) pleit er daarom voor om de periode tussen de adolescentieperiode en de volwassenheid (de periode tussen grofweg 18 en 25 jaar) te erkennen als een nieuwe levensfase, die hij ‘emerging adulthood’ noemt.⁸ Er is echter een groep jongeren die deze transitie sneller doorloopt door bijvoorbeeld vroeger de overstap te maken naar de arbeidsmarkt. Er is met andere woorden een (nog grotere) kloof ontstaan tussen de groep die het zich kan veroorloven om te investeren in hogere studies en de groep – vaak jongeren uit gezinnen met een lagere sociaaleconomische status – die de school vroeg verlaat om te gaan werken (Roose et al., 2015, p. 1-2; Nagels, 2005, p. 45). Laagopgeleide jongeren maken transities zoals trouwen en kinderen dus gemiddeld eerder door, maar ook deze jongeren doorlopen een periode waarin ze experimenteren en risicogedrag stellen, alvorens zij meer duurzame transities doormaken, al valt die periode vroeger dan de meer hoogopgeleide jongeren (Blokland, Palmen & van San, 2012, p. 90; Blokland & Plamen, 2012, p. 15). Dit duidt op de toenemende diversiteit in de groep die we doorgaans gemakshalve als ‘de jeugd’ of ‘de jongeren’ omschrijven (Cops, Pleysier, Put & De Boeck, 2015).

Schijnbaar tegenstrijdig aan de uitstel van volwassenheid is er ook sprake van een verschuiving in de andere richting. Bij de jeugd lijkt er namelijk ook een toegenomen ‘zelfstandigheid’: ten aanzien van vorige generaties beschikken jongeren nu over meer autonomie en vrijheid, zoals op vroege leeftijd seksuele contacten en een vervroegd uitgaansgedrag (Pleysier et al., 2012, p. 323; Weijers, 2015, p. 102). Bovendien wordt van hen verwacht dat ze autonoom handelen en de ‘juiste’ keuzes maken. Hierbij moeten zij op zoek gaan naar een eigen identiteit en zelf hun plek zien te vinden in de samenleving, wat gepaard kan gaan met onzekerheden en angstgevoelens. Een identiteit zoeken en vorm geven in een sterk geïndividualiseerde, gedetraditioniseerde en gedifferentieerde samenleving is namelijk geen eenvoudige opdracht voor jongeren (Verdonck et al., 2011, p. 26). Wanneer de sociale condities onzeker of instabiel worden, is ook het antwoord op de vraag hoe om te gaan met relaties, met geweld, met conflicten, met seksualiteit, met alcohol en drugs, allesbehalve eenvoudig. Jeugddelinquentie en geweld wordt dan ook vaak beschouwd als experimenteer- en risicogedrag, een bijna ‘normaal’ maatschappelijk verschijnsel dat jongeren ‘typeert’ (Van Welzenis, 2003, p. 15; Weijers & Eliaerts, 2008, p. 20).

1.1.4 ‘Jongeren’ afgebakend

De leeftijd van 18 jaar is vaak een scharnierleeftijd – ook op strafrechtelijk gebied in ons land – , maar zoals reeds vermeld, kan deze grens echter niet absoluut gehanteerd worden als we spreken over

⁸ ‘Emerging adulthood’ wordt in het Nederlands ook wel benoemd als ‘ontluikende volwassenheid’ (Arnett, 2008), ‘uitgestelde volwassenheid’ (Pleysier et al., 2012, p. 323), ‘verlengd jeugdmoratorium’ (Pleysier et al., 2012, p. 323) of ‘opkomende volwassenheid’ (Boonmann & Naeije, 2010).

‘jongeren’. De overgang naar de volwassenheid is in realiteit eerder gecompliceerd (Roose et al., 2015, p. 1-1). Gedragswetenschappelijk gezien ligt de leeftijd van de volwassenheid in onze samenleving namelijk hoger. Hierin gaat het in de eerste plaats over de levensomstandigheden en de jeugdervaringen zelf, en daarin kan moeilijk een klare leeftijdsgrens worden getrokken. Breder bekeken gaat het met andere woorden ook over de groep van de jongvolwassenen tot 25 jaar en over het hele leeftijdsbereik dat de meerderjarigheid voorafgaat, inclusief kinderen jonger dan 12 jaar⁹ (Brolet, 2009, p. 24; de Haan & de Bie, 1999, p. 12; Verdonck et al., 2011, p. 24). Daarenboven is deze periode ook te begrijpen vanuit veranderingen in de ontwikkeling en organisatie van de hersenen (Weijers, 2015, p. 106). Uit hersenonderzoek blijkt dat er tijdens de pubertijd cruciale veranderingen optreden in de hersenen en met name in de prefrontale cortex. Deze herstructurering van de hersenen is een geleidelijk proces dat kan voortduren tot in de vroege volwassenheid (Crone, 2008); het proces van hersenrijping is daarmee niet voltooid bij 18-jarigen, maar strekt zich uit tot het 25ste levensjaar en zelfs verder.¹⁰ Omwille van bovenstaande nuancerings worden jongeren in het empirisch onderzoek van dit proefschrift beschreven als ‘personen uit de leeftijdscategorie van 14 tot en met 25 jaar’. Een bijkomend argument is dat personen uit deze leeftijdsgroep relatief vaker pleger van geweld zijn dan personen uit andere leeftijdsgroepen (zie punt 1.3 en punt 1.4). We kiezen voor een brede definitie van ‘jongeren’, wat wil zeggen dat zowel adolescenten (14-17 jaar) als jongvolwassenen (18-25 jaar) behoren tot deze groep.¹¹

1.2 Grenzen aftasten van het geweldsbegrip

Het geweld dat op jongeren betrekking heeft, kan niet los gezien worden van het geweldsfenomeen in het algemeen. Daarom is het van belang om geweld in al zijn facetten te ontleden en de verschillende definities en omschrijvingen die er bestaan voor het begrip onder de loep te nemen. Dat geweld een ‘hot topic’ is, hoeft geen betoog, maar de (afbakening van de) geweldsdefinitie staat in wetenschappelijk onderzoek vaak ter discussie. Dit deel gaat dieper in op de verschillende gangbare geweldsdefinities en gaat na of het plausibel en wenselijk is om één definitie van geweld voorop te stellen. Hierbij staan we expliciet stil bij de reikwijdte van de uiteenlopende geweldsbegrippen. In een laatste punt wordt het begrip ‘geweld’, zoals gehanteerd in dit onderzoek, nader gespecificeerd.

⁹ Deze afbakening wordt bijvoorbeeld gemaakt in het Vlaams jeugd- en kinderrechtenbeleidsplan 2015-2019 (Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media, 2015).

¹⁰ Het inzicht dat hersenen zich verder ontwikkelen tot ver in de jongvolwassenheid heeft de discussie geopend over de ‘minimum age of criminal responsibility’ en heeft in sommige landen, zoals Nederland, geleid tot een aangepast jeugd(straf)recht voor jongvolwassenen (van der Laan, P., van der Laan, A., Hoeve, Blom & Lamet, 2012). Deze discussie woedt momenteel ook in Vlaanderen (Pleysier, 2015; Troonbeeckx, 2017).

¹¹ De keuze voor een brede definitie – die niet alleen beperkt is tot minderjarigen – heeft bovendien een invloed op de gebruikte bronnen en de uitgevoerde analyses in het empirische gedeelte van dit onderzoek in de mate dat minderjarigen en meerderjarige jongeren onderworpen zijn aan verschillende wetgeving en rechtsapparaten (zie hoofdstuk 7). Gemakshalve wordt verder in het proefschrift gesproken over ‘jongeren’ en bevat vervolgens de eerder besproken twee levensfasen (‘adolescentieperiode’ en ‘jongvolwassenheid’).

1.2.1 Geweld als meta-concept

De betekenis van geweld kan op verschillende manieren geïnterpreteerd en ingevuld worden. Geweld wordt namelijk vaak in de mond genoemd, zonder veel onderscheid en zonder nadere begripsomschrijving. Ook diverse wetenschappelijke disciplines maken gebruik van uiteenlopende beschrijvingen (Stanko, 2003, p. 3; Verdonck et al., 2011, p. 27). Het gebrek aan overeenstemming is gedeeltelijk te verklaren doordat het fenomeen vanuit verschillende theoretische invalshoeken wordt bestudeerd (de Haan, 2008, p. 28; de Haan, 2010a, pp. 27-28). Om geweld in zijn geheel te begrijpen is het noodzakelijk om het fenomeen te benaderen vanuit die verschillende disciplines en benaderingen (Kilby, 2013a, p. 263). “Violence is, and has always been, ubiquitous in human affairs; therefore it is a vital issue not only for those studying criminology, but also for political science, political theory, international relations, law, economics, sociology, psychology and public health” (Bufacchi, 2011, p. 2). In tegenstelling tot de aandacht die (jongeren)geweld krijgt binnen verschillende stromingen in de wetenschappelijke literatuur, is er dus geen gangbare, algemeen aanvaarde definitie van het begrip voorhanden (Stanko, 2003, pp. 2-3).

Om geweld af te bakenen verwijst de literatuur vaak naar een grote waaier van incidenten die weinig met elkaar te maken hebben (Nagels, 2005, p. 46). Geweld is “a slippery term which covers a huge and frequently changing range of heterogeneous physical and emotional behaviors, situations and victim-offender relationships” (Levi & Maguire, 2002, p. 796; Scheper-Hughes & Bourgois, 2004, p. 1). Dit is een gevolg van het feit dat geweldsdefinities de nadruk leggen op verschillende elementen en tal van aspecten. In het kader van dit doctoraatsonderzoek is het relevant volgende elementen in acht te nemen die een geweldsafbakening mogelijk maken: (1) de context van geweld, (2) de vorm van geweld en (3) de intentie van de geweldpleger. In de eerste plaats spelen de maatschappelijke omstandigheden waarin geweld plaatsvindt vaak een belangrijke rol in de definiëring van geweld (de Haan, 2008, pp. 28-29; de Haan, 2010a, pp. 28-29). Geweld wordt gepleegd in verschillende contexten en er worden steeds meer specifieke settings geformuleerd waarbinnen geweld kan voorkomen (Riedel & Welsh, 2002, p. 1). De context waar het geweld zich afspeelt is dan richtinggevend. Voorbeelden zijn: huiselijk geweld, schoolgeweld, uitgaansgeweld en publiek geweld.¹² De definitie van de context waarin geweld wordt onderzocht, blijkt dus te verschillen. De context kan privaat of publiek zijn en de slachtoffers kunnen familieleden, vrienden, kennissen of onbekenden zijn. Beke et al. (2001, p. 2) bijvoorbeeld beperken zich in hun onderzoek naar geweld op straat letterlijk tot de straat (‘buiten’ op de openbare weg), terwijl Van der Knaap, Nijssen en Bogaerts (2006, pp. 21-22) straatgeweld breder opvatten en geweld in semipublieke ruimten zoals scholen, het openbaar vervoer en de werkvloer ook in hun studie betrekken. Bovendien ligt de focus in het onderzoek van Beke et al.

¹² Daarnaast zijn er ook begrippen waarin de ‘aanleiding’ wordt benadrukt zoals racistisch geweld, zinloos geweld, terroristisch geweld en homofoob geweld (de Haan, 2008, p. 28, 2010a, p. 29). Het is op te merken dat al deze categorieën niet exhaustief of exclusief zijn, bijvoorbeeld seksueel geweld kan gericht zijn tegen huisgenoten zoals de partner of kinderen, en dus ook behoren tot het begrip ‘huiselijk geweld’. Met andere woorden: het één sluit het ander niet uit.

(2001, p. 2) op geweld tegen onbekenden, terwijl Van der Knaap et al. (2006, p. 23) ook geweld tussen bekenden, bijvoorbeeld geweld gepleegd door collega's of patiënten mee opnemen.

Een tweede reden voor de grote verscheidenheid in definities van geweld hangt samen met verschillen in de vorm van geweld. Doorgaans wordt een onderscheid gemaakt tussen verbaal en fysiek geweld. Sommige studies definiëren geweld uitsluitend als fysiek geweld; verbaal of psychologisch geweld wordt buiten beschouwing gelaten of niet als dusdanig expliciet benoemd. Zo omschrijven Bol, Terlouw, Blees en Verwers (1998, p. 12) geweld als "iedere vorm van gedrag dat erop gericht is iemand (ernstig) lichamelijk letsel toe te (willen) brengen" (zie ook bijvoorbeeld Reiss & Roth, 1994, p. 2; Beke et al., 2001, p. 1). Andere studies nemen naast fysiek geweld ook verbale geweldsaspecten mee op in hun definitie. Volgens Berkowitz (1993, p. 6) is geweld "any form of behaviour that is intended to injure someone physically or psychologically". Bovendien wordt vaak een onderscheid gemaakt in het object van geweld, namelijk geweld tegen personen en geweld tegen goederen (of dieren en planten). Een voorbeeld is de definitie van Hoogerwerf (1996, p. 4) die geweld omschrijft als "elke handeling waardoor opzettelijk en tegen de wil van de betrokkene een mens lichamelijk of geestelijk wordt gepijnigd, verwond of gedood, of op een andere wijze inbreuk wordt gemaakt op de lichamelijke integriteit van een mens, of goederen, waaronder ook planten en dieren, worden beschadigd of vernietigd". Daarnaast zijn er ook definities die niet enkel het toebrengen van materiële schade als geweld omschrijven, maar ook het dreigen dit te doen. Een voorbeeld hiervan is het geweldsbegrip gedefinieerd door Reiss en Roth (1994, p. 35); zij zien geweld als "behavior by individuals that intentionally threatens, attempts, or actually inflicts physical harm". Ook volgens Stanko (2001, p. 391) is geweld "any form of behaviour by an individual that intentionally threatens to or does cause physical, sexual or psychological harm to others or themselves". Stanko (2001) spreekt niet enkel van geweld gepleegd tegen anderen, maar ook van geweld gepleegd tegen zichzelf, bijvoorbeeld zelfdoding. Naast het object van geweld kan evenzeer het subject van geweld verschillend zijn (Cuyvers, 1997, p. 11). In dit verband kunnen niet enkel personen als daders van geweld beschouwd worden, maar ook organisaties of de maatschappij zelf.

Tot slot is in sommige begripsomschrijvingen de intentie van de dader van belang. De intentie om geweld te plegen blijkt een belangrijke voorwaarde te zijn om gedrag of een gebeurtenis als gewelddadig te beschouwen. Krug, Dahlberg, Mercy, Zwi en Lozano (2002, p. 5) spreken over enerzijds 'de intentie om geweld te plegen' en anderzijds 'de intentie om schade toe te brengen'. Zij merken op dat de intentie om geweld te plegen niet noodzakelijk leidt tot schade bij het slachtoffer. Er kan bijgevolg niet van uitgegaan worden dat er een samenhang is tussen de initiële bedoeling van de pleger (intentie) en de 'outcome' van het geweld (de Haan, 2008; Felson, 2009a). Als bijvoorbeeld een jongere in school betrokken is in een gevecht met een medeleerling, verhoogt het gebruik van een mes het risico op ernstige schade, maar deze gevolgen zijn daarom nog niet door de jongere gewild. Een voorbeeld van een geweldsdefinitie die de nadruk legt op de intentie is die van Groenen (2006, p. 95) die fysiek geweld omschrijft als "gedragingen gericht tegen een persoon die (overkomen als) de intentie hebben(d) om fysiek letsel te veroorzaken". Zij spreekt van fysiek geweld als het gewilde

schade is en de pleger bijgevolg de intentie heeft om schade te berokkenen. Ook enkelen van de bovenstaande auteurs zoals Berkowitz (1993), Reiss en Roth (1994), en Stanko (2001) nemen de intentie als een essentieel element op in hun definitie van geweld; met andere woorden, geweld dat bewust en bedoeld gepleegd wordt.

Bovenstaande uiteenzetting maakt duidelijk dat er verschillende definities van geweld in omloop zijn. Het geweldsfenomeen dekt verschillende ladingen waardoor geweld beschouwd wordt als een meta-concept dat moeilijk eenduidig te definiëren is. “(W)hat violence means is and will always be fluid, not fixed; it is mutable” (Stanko, 2003, p. 3). Het proces van definiëren wordt bovendien bemoeilijkt omdat geweld een sociaal en subjectief construct is. Het geweldsfenomeen is per definitie steeds gebonden aan tijd en plaats en het geldende rechtssysteem, waardoor het waardeoordeel verbonden aan geweld sterke wijzigingen kan ondergaan in de loop van de geschiedenis (Reiss & Roth, 1994, pp. 36-37; Groenen, 2006, pp. 86-87; Muchembled, 2012, p. 9). De mate waarin specifieke gedragingen als gewelddadig worden bevonden, is sterk afhankelijk van de tijdsgeest en de socioculturele context (de Haan & de Bie, 1999, p. 12; Reiss & Roth, 1994, p. 2). Wat vroeger strafbaar was, is dat niet noodzakelijk nu nog, en wat in sommige landen als geweld wordt bestempeld, is dat niet altijd in andere landen. Vroeger was het bijvoorbeeld voor een ouder/leerkracht normaal om een kind/leerling een tik te geven bij het stellen van onaanvaardbaar gedrag, terwijl dat nu niet langer maatschappelijk getolereerd wordt. Naast dergelijke veranderingen in de opvattingen van mensen speelt ook de situationele context een rol bij het definiëren van het begrip geweld. Geweld in een bokswedstrijd krijgt veelal een andere betekenis dan een gevecht onder jongeren op straat, net zoals een tackle op het voetbalveld in de meeste gevallen niet echt als geweld zal worden benoemd. Bovendien kunnen de betekenissen die betrokkenen in een gewelddadige situatie geven aan hun eigen gedrag en het gedrag van anderen variëren. Zo bestaat er geen rechtstreeks verband tussen de ernst van het geweld en de schade en gevolgen die het slachtoffer ondervindt; eenzelfde gedrag kan door sommige personen als geweld worden aangemoedigd, door anderen dan weer niet (o.a. Verdonck et al., 2011, p. 142). Dit houdt in dat de betekenis die het slachtoffer aan het geweld geeft, van belang is om een handeling of een gebeurtenis al dan niet als gewelddadig te beschouwen. Niet enkel het perspectief van het slachtoffer, maar ook het perspectief van andere rechtstreeks betrokkenen, in het bijzonder de geweldpleger zelf, spelen een rol in het benoemen van geweld.

1.2.2 Geweld in enge en brede zin

Niet enkel wat als geweld *an sich* aanzien moet worden, maar ook – in het verlengde hiervan – de begrenzing van het geweldsbegrip staat ter discussie (Brolet, 2009, p. 24; de Haan, 2008, pp. 30-33; de Haan, 2010a, pp. 30-34). Bufacchi (2005) maakt in dit verband een onderscheid tussen enerzijds een ‘minimalist conception’ en anderzijds een ‘comprehension conception’. Het eerste verwijst naar enge definities, het tweede naar ruime definities van geweld. De Haan (2008; 2010a) spreekt over restrictieve definities en extensieve definities van geweld om de reikwijdte van het geweldsbegrip te bepalen. In wat volgt wordt dieper ingegaan op de reikwijdte of de ‘scope’ van geweld – enge versus brede definities – met elk hun voor- en nadelen.

Om geweld te kunnen meten moet het concept volgens de enge benadering strikt worden afgebakend en gedefinieerd. Volgens een enge benadering dient er een onderscheid gemaakt te worden tussen verschillende vormen van geweld met elk hun achtergronden, wil men zinvol spreken over ‘jongeren en geweld’. Binnen de criminologie wordt geweld doorgaans restrictief gedefinieerd als het toebrengen van lichamelijk letsel aan personen door het gebruik van fysieke kracht (de Haan, 2008, p. 30; de Haan, 2010a, p. 30). Enge definities van geweld beperken zich meestal tot fysiek geweld en crimineel geweld, zijnde geweld dat in strijd is met de strafwet (Bufacchi, 2005).¹³ In ons land definieert het Strafwetboek (Sw.) geweld in artikel 483, onder afdeling III: “Onder geweld verstaat de wet daden van fysieke dwang gepleegd op personen”.¹⁴ In juridische zin wordt geweld dus doorgaans gekoppeld aan fysieke, objectieve gedragingen die strafrechtelijk vervolgbaar zijn, zoals moord, doodslag, en (on)opzettelijke slagen en verwondingen.

Voorstanders van een enge benadering van geweld beweren dat overeenstemming over wat geweld is (en wat niet) van cruciaal belang is om onderzoek te doen naar de oorzaken van geweld (de Haan & de Bie, 1999, p. 13; de Haan, 2008, p. 30; de Haan, 2010a, p. 30; Wikström, Oberwittler, Treiber & Hardie, 2012). “For the sake of conceptual clarity and analytical rigor, as well as for teasing out its normative and empirical implications, it is imperative to establish a precise meaning of the concept of violence” (Bufacchi, 2011, p. 1). Een eenduidige omschrijving van het begrip ‘geweld’ die niet voor meerdere interpretaties vatbaar is, is met andere woorden fundamenteel voor een goede analyse en theorievorming. “Without a clear definition of crime (what it is one aims to explain) it is difficult to develop an unambiguous theory of *crime causation*. A theory has to be a theory about *something*, causes have to cause *something*, and an explanation has to explain *something*” (Wikström et al., 2012, p. 7). Er zijn echter ook bezwaren tegen een restrictieve definitie van geweld. Een eerste belangrijke lacune is dat geweld in enge zin niet empirisch gefundeerd kan worden omdat andere geweldsvormen en de nasleep van geweld zoals het psychisch leed ten gevolge van (fysiek en psychisch) geweld, worden miskend (Bufacchi, 2005, p. 197; de Haan, 2008, p. 31; de Haan, 2010a, p. 31; Henry, 2000, p. 17; Schinkel, 2005, p. 61; Schinkel, 2010, p. 35). In de literatuur over intrafamiliaal geweld en partnergeweld wordt namelijk de psychologische schade als zeer ernstig en gewelddadig beschouwd (Bufacchi, 2005, p. 198). Naast (de gevolgen van) psychisch geweld wordt ook structureel geweld dikwijls verloochend in een enge begripsbepaling van geweld (Henry, 2000, pp. 17-18). Fysiek geweld is maar te begrijpen, aldus Walgrave (1989, p. 14), tegen de achtergrond van psychosociale en structurele machtsuitingen; structureel geweld is namelijk vaak dodelijker en destructiever dan persoonlijk of direct geweld (Bufacchi, 2005, p. 198). Een tweede beperking volgens de Haan (2008, p. 31; de Haan, 2010a, p. 31) is dat de concepten legitimiteit en illegitimiteit problematisch zijn omdat verschillen tussen legitieme en niet-legitieme vormen van geweld normatief zijn. De morele verontwaardiging en verontrusting over bepaalde geweldsvormen, zoals ‘zinloos geweld’, leiden ertoe om geweld al dan niet als legitiem te beschouwen (de Haan, 2010a, p. 31; Schinkel, 2010, p. 35). Een

¹³ Zoals eerder vermeld in punt 1.2.1 kan de juridische invulling van geweld verschillen naargelang de constitutieve bestanddelen van bepaalde misdrijven in verschillende landen.

¹⁴ Art. 384 Sw.

derde en laatste lacune van een restrictieve geweldsdefinitie is dat elke definitie die geweld ziet als 'gedrag' problematisch en onhoudbaar is (Schinkel, 2005, p. 64; Schinkel, 2010, p. 35). Empirische definities kunnen, aldus Schinkel (2005; 2010), niet duiden welke gedraging gewelddadig genoemd kan worden. Is dat als de 'pleger' een slag uitdeelt aan het 'slachtoffer'? Of is er ook sprake van geweld als het 'slachtoffer' de 'pleger' een slag teruggeeft? "(T)he point is that there is a lack of a substantial criterion on the basis of which to decide where violence as an 'action' begins or ends" (Schinkel, 2010, p. 36).

Geweld kan volgens sommigen niet gereduceerd worden tot een opsomming of lijst van gedragingen (o.a. Scheper-Hughes & Bourgois, 2004, p. 2; Schinkel, 2010, pp. 33-34). Een ruime, autonome definitie van geweld is volgens hen noodzakelijk om recht te doen aan alle modaliteiten die geweld kenmerken (de Haan, 2010a, p. 32). "(S)uch approaches prefer not to define violence, but to see what violence is as a contingent outcome of social struggles" (Schinkel, 2013, p. 311, 323). Schinkel (2005, p. 87; 2010, p. 45) ontwikkelde een ontologische definitie van geweld die gevat wordt door 'reducing of the being'. Volgens hem is er sprake van een gewelddadige situatie als de 'reductie van het zijn' een aspect is dat expliciet op de voorgrond komt in een bepaalde situatie en relatie. Schinkel ontleedt het begrip 'aspect-waarneming' aan Wittgenstein, die het ontwikkelde om aan te tonen dat iedere waarneming een selectie behelst, waardoor bepaalde aspecten belicht worden en andere onzichtbaar blijven. "(O)ne can say that violence is relatively little present in interaction so long as the interacting actors are prepared to 'change the aspect' of the other. (...) The further the ontological horizon of the other is reduced, the more violently the other is treated" (Schinkel, 2010, pp. 51-52).¹⁵ Volgens Schinkel (2005, p. 82; 2010, p. 10) is het dus belangrijk verschillende aspecten van geweld te belichten, in tegenstelling tot andere onderzoekers die geweld vaak reduceren tot slechts één aspect, namelijk fysiek geweld, en vervolgens blind zijn voor andere aspecten. In het verlengde hiervan maakt Henry (2000, p. 20) – in een poging om schoolgeweld te definiëren – een onderscheid tussen reductief geweld (i.c. geweld dat afbreuk doet aan wie of wat mensen zijn) en repressief geweld (i.c. geweld dat mensen beperkt in wie of wat zij zouden kunnen worden). Zoals Schinkel (2005; 2010) stelt deze auteur dat geweld niet eng te definiëren is, omdat het een wezenlijk onderdeel is van elke sociale interactie of situatie; geweld is a priori niet enkel destructief of problematisch, ook de productiviteit van geweld, zoals de aantrekkingskracht van het fenomeen dient te worden erkend. Ook Galtung (1969) hanteert een extensieve definitie van geweld. Hij neemt in zijn geweldsdefinitie structurele vormen mee op en ziet geweld als het blokkeren van mogelijkheden tot verwerkelijking. In deze definitie is er sprake van

¹⁵ Schinkel (2005, p. 95; 2010, p. 51) illustreert zijn ontologische definitie van geweld met de relatie 'professor-student'. De student reduceert de professor tot 'de professor' omdat hij niet kan interageren met hem als hij de professor in al zijn aspecten benaderd ('als man', 'als iemands geliefde', enzovoort). Op gelijkaardige wijze reduceert de professor de student tot 'de student'. Hier gaat de definitie van geweld volgens Schinkel al op, namelijk het reduceren van een persoon tot een bepaald aspect; binnen een relatie kan men, aldus Schinkel, altijd spreken van geweld. Echter, binnen deze reguliere relaties tussen professor en student die elkaar als 'professor' en 'student' beschouwen, worden door hen ook andere aspecten, zoals 'man zijn', erkend. Het is gewoon onmogelijk om bijvoorbeeld de student in al zijn aspecten te beschouwen; de lijst van aspecten is eindeloos en de meesten zullen co-constitutief werken. Er is, aldus Schinkel, sprake van extreem geweld wanneer de student de professor doodt, omdat dan alle aspecten van de professor door de student niet erkend worden en de 'ontologische horizon' van de professor is gereduceerd. Hierop aansluitend vindt geweld volgens de definitie van Schinkel plaats bij al de individuen die stelselmatig te horen krijgen dat zij behoren tot een groep die zich buiten de samenleving bevindt of hiervan afwijkt, zoals vluchtelingen en mensen in armoede.

geweld wanneer leed niet verhinderd wordt wanneer dat wel mogelijk is (Galtung, 1969; van Stokkom, 2006, p. 382). Een vreedzame situatie kan, aldus Galtung (1969), ook gewelddadig zijn. “(V)iolence is present when human beings are being influenced so that their actual somatic and mental realizations are below their potential realizations” (Galtung, 1969, p. 168). Overal waar mensen in hun zelfontplooiing worden beknot (bijvoorbeeld een ongelijke verdeling van inkomen, macht of bezit), heerst volgens Galtung dus geweld.

Een voordeel van een ruime definitie van geweld is dat het personen in staat stelt om tot uitdrukking te brengen welke subjectieve betekenis zij toekennen aan concrete ervaringen (de Haan, 2010a, p. 33). “(I)t is only through fluidity of definition that we can think creatively about disrupting violence as a social phenomenon” (Stanko, 2003, p. 3). Daartegenover vinden verschillende auteurs deze positieve noot niet opwegen tegen de bezwaren van een extensieve definitie. Met een ruime definitie van geweld kan namelijk elke situatie die als onaangenaam wordt ervaren als een vorm van geweld gezien worden (Waddington, Badger & Bull, 2004, p. 158; de Haan, 2008, p. 33; de Haan, 2010a, p. 33). Zo bekritiseert van Stokkom (2006) de ruime geweldsdefinitie van Schinkel (2005; 2010); geweld is in Schinkels definitie een betekenisloos begrip aangezien elke interactie – “terrorisme, maar ook verveling, depressiviteit en ongezonde eetgewoontes” – een zekere mate van geweld bevat (van Stokkom, 2006, p. 384). Bovendien meent Hoogerwerf (1996, p. 5) dat Galtung (1969) binnen zijn definitie van geweld een mogelijke oorzaak opneemt van geweld, namelijk het ontbreken van voldoende mogelijkheden tot ontplooiing (zoals armoede). Connotatie en denotatie worden op die manier door elkaar gehaald, waardoor het begrip geen betekenis meer heeft. De Haan (2010a, p. 34) merkt hierbij op dat “(v)oorstanders van een uitgebreid geweldsbegrip de neiging hebben om altijd, overal en in alles ‘geweld’ te zien”. Geweld wordt dan, wat Walgrave (1989, p. 13) noemt, het ‘supersummarysymbool’ voor alle gedragingen die worden verworpen en schadelijk worden geacht. Bovendien dwingt het onderzoekers om met één definitie naar een hele reeks van sterk verschillende gebeurtenissen en ervaringen te verwijzen, wat leidt tot een ‘definitional fiat’ (de Haan, 2008, p. 33; de Haan, 2010a, p. 34). Eerder werd verwezen naar Wikström (2006; Wikström & Treiber, 2009; Wikström et al., 2012) die opmerkt dat het gebruik van onvoldoende afgebakende concepten problemen geeft met het leggen van oorzakelijke verbanden: als men niet weet wat men onderzoekt, is het onmogelijk om er de oorzaken van te vinden.

Er blijkt dus onenigheid te bestaan over de reikwijdte van het geweldsfenomeen, waardoor een eenduidige definitie van geweld (en geweldplegers) niet voorhanden is. De Haan (2008, p. 28; de Haan, 2010a, p. 29) concludeert dat er voor zowel restrictieve als extensieve definities van geweld goede theoretische en methodologische argumenten aan te leveren zijn, “maar pogingen om op beide vragen een antwoord te geven zijn gedoemd om te mislukken”. In tegenstelling tot deze onenigheid, blijkt er toch overeenstemming te zijn over het volgende: geweld moet gedefinieerd worden vanuit de (emotionele) betekenisgeving van de rechtstreeks betrokkenen (Bufacchi, 2005, p. 199). “Without an unambiguous understanding of a particular act’s emotional meaning the significance of the behaviour

remains obscure” (Mizen, 2009, p. 418). Elk gedrag, dus ook gewelddadig gedrag, is het antwoord van een subject op een betekenisvolle ervaring.

1.2.3 ‘Geweld’ afgebakend

In dit onderzoek wordt geweld gezien als een proces “which consists of actions that recursively follow each other and that cannot be wholly singled out without losing the identity (‘violence’) of the process as a whole” (Schinkel, 2010, p. 36). Om geweld in zijn geheel te begrijpen is niet enkel de daadwerkelijke gewelddadige handeling van belang, maar ook de aanloop en de afloop ervan. Geweld wordt in dit onderzoek gedefinieerd als ‘een incident (met een jonge dader) in de context van het (semi)publieke domein, waarbij opzettelijk een persoon lichamelijk wordt beschadigd of bedreigd wordt een persoon lichamelijk te beschadigen’. In het kader van dit onderzoek wordt dus geopteerd voor een enge afbakening van geweld. De focus ligt op fysiek geweld tegen personen, waarmee het beschadigen of vernietigen van goederen niet tot het onderwerp van deze studie behoort. Dreigen met geweld kan worden opgevat als een aan (potentieel) fysiek geweld voorafgaande fase, en kan zowel verbale als non-verbale vormen aannemen, bijvoorbeeld schelden of tonen van een wapen aan het slachtoffer. Om deze reden komt in dit onderzoek ook de dreiging met geweld aan bod, evenzeer in de vorm van diefstallen met (dreiging van) geweld, zoals afpersingen en overvallen. Dat in onze geweldsdefinitie enkel (dreigen met) fysiek geweld wordt opgenomen, betekent niet dat deze vorm van geweld als de enige of meest moreel verwerpelijke vorm beschouwd moet worden. (Dreigen met) fysiek geweld tegen een persoon is het kernthema, maar om de gebeurtenis en het proces in zijn geheel te duiden moeten we ook andere vormen van geweld mee in beschouwing nemen, zoals verbaal geweld dat vaak als trigger vooraf gaat aan het plegen van fysiek geweld. Tot slot staat in dit onderzoek het geweld in het (semi)publieke domein centraal, waardoor geweld tussen intimi, dat wil zeggen, tussen (ex-)partners, gezinsleden, familieleden en huisgenoten buiten de definitie wordt geplaatst.

1.3 Geweld in cijfers

Nu in het bovenstaande de begrippen ‘jongeren’ en ‘geweld’ zijn ontleed en afgebakend, gaat dit deel in op de vraag naar de aard en omvang van fysiek geweld bij jongeren. Er heerst veel onduidelijkheid over de prevalentie van de door jongeren gepleegde geweldsfeiten en over eventuele trends daarin. De politici, de media, maar ook mensen in de praktijk die beroepsmatig bezig zijn met jongeren(criminaliteit) schuiven wat dat betreft een beeld naar voren waarin sprake is van – naast een kwalitatief – een kwantitatief toenemende criminaliteit en geweld bij jongeren (Althoff, 2002, p. 263).

Dit deel gaat dieper in op de omvang en evolutie van ‘jongerengeweld’, waarbij in eerste instantie wordt gekeken naar beschikbare cijfers voor Vlaanderen. Het is geenszins de bedoeling om alle cijfers die voorhanden zijn over jongerengeweld te presenteren, maar veeleer een stand van zaken en daarmee verbonden, mogelijke trends te aan te bieden. Er worden cijfers van geweld getoond die een beeld geven van de vorm en omvang van geweldsdelicten gepleegd door Vlaamse jongeren, zoals dat

uit officiële statistieken en zelfrapportagebevragingen blijkt. Om de prevalentie van delinquentie – en dus ook geweld – te achterhalen, wordt doorgaans een onderscheid gemaakt tussen officiële statistieken en zelfrapportagebevragingen (Wittebrood, 2000, p. 21; Muncie, 2015, p. 18). Hierbij moet worden opgemerkt dat op geen enkele manier de werkelijke omvang van geweld kan achterhaald worden (Cops, 2014, p. 69; Muncie, 2015, p. 18). Er zullen namelijk bij het presenteren van eender welke cijfers steeds inhoudelijke (definitie) en methodologische problemen (validiteit) opduiken die het beeld vertroebelen. Dit mag echter geen excuus vormen om cijfers volledig af te wijzen. Om ontwikkelingen in jongerengeweld, en jeugdcriminaliteit in het algemeen, in kaart te brengen is het belangrijk gebruik te maken van verschillende bronnen zodat het mogelijk wordt om overeenkomsten en verschillen te ontdekken (van der Laan & Goudriaan, 2015, p. 49). Met betrekking tot de officiële statistieken beperkt dit deel zich tot de cijfers van het Openbaar Ministerie (OM) over de instroom van feiten op het niveau van het jeugdparket. Wat betreft zelfrapportagecijfers worden cijfers weergegeven uit de JOP-monitor, een grootschalig en herhaald Vlaams zelfrapportageonderzoek ontwikkeld en uitgevoerd door het Jeugdonderzoeksplatform (JOP). Beide bronnen geven inzicht in de evolutie van geweld over een bepaalde periode. Om iets te kunnen zeggen over een toename of afname van geweld is het van belang om over een langere periode te kijken: korte periodes vergelijken is niet zinvol omdat toevalligheden het beeld sterk kunnen beïnvloeden (Cops, 2014, p. 75). Een eerste punt behandelt de vraag naar de omvang van geweld bij jongeren zoals dat blijkt uit de officiële statistieken. Hierbij wordt stilgestaan bij de beschikbare officiële cijfergegevens die ons land (en Vlaanderen) rijk is. Ook de voor- en nadelen van het gebruik van deze cijfers worden uiteengezet.

1.3.1 De omvang van geregistreerd geweld

De officiële statistieken behelzen de geregistreerde criminaliteit en worden verder opgedeeld in politie-, parket-, en rechtbankstatistieken, die cijfers bevatten over respectievelijk het aantal verdachten op politie- en parketniveau en over het aantal veroordeelden (daders) door een vonnisrechter (Van Welzenis, 2003, p. 27). Officiële cijfers zijn geen weerspiegeling van het werkelijk aantal gepleegde (gewelds)feiten door minderjarigen, maar een selectie daarvan: veel feiten komen niet in de officiële statistieken terecht omdat ze niet worden ontdekt, aangegeven of door de politie in een proces-verbaal (pv) gevat worden (Pleysier, 2015, p. II-3; Pleysier & Put, 2015, p. 34). Wat ontbreekt, het 'dark number', is aldus Cops (2014, p. 70) een "niet-toevallige selectie van de totaal werkelijk gepleegd criminaliteit". In de eerste plaats komen bepaalde delictvormen, zoals eigendomsdelicten, sneller ter kennis van de politie dan andere delicten. Ten tweede zijn de fenomenen 'criminaliteit' en 'geweld' *an sich* onderhevig aan veranderingen, zowel in ruimte als doorheen de tijd (zie punt 1.2). Tot slot is er sprake van een kwalitatieve toename van geweldsfeiten die voorheen niet als dusdanig werden geïnterpreteerd, wat vervolgens een invloed heeft op de registratie van delicten.

In ons land zijn er weinig officiële statistieken over jongeren als verdachte of dader (van geweld) beschikbaar, dit in tegenstelling tot Nederland dat sinds 1960 systematisch cijfers verzamelt van het

aantal jeugddelinquenten, uitgesplitst naar soort delict (Christiaens & Weijers, 2015, p. 34)¹⁶. In België stelt de federale politie pas sinds 2000 statistieken ter beschikking, maar er wordt geen onderscheid gemaakt naar leeftijd waardoor deze cijfers geen realistisch beeld presenteren. Op het niveau van het jeugdparket zijn er wel cijfers voorhanden. Vanaf midden jaren 2000 is door het Nationaal Instituut voor Criminologie en Criminalistiek (NICC) gewerkt aan de ontwikkeling van betrouwbaar cijfermateriaal op het niveau van de jeugdparketten. Voor de delicten die ontdekt worden door of gemeld worden aan de politie, wordt een pv opgesteld en vervolgens naar het parket verstuurd. De dossiers die niet worden geseponneerd gaan naar de jeugdrechtbank met het oog op het nemen van een maatregel. Sinds 2010 beschikken we in ons land over betrouwbare cijfers met betrekking tot de instroom van dossiers en jongeren op het jeugdparket die door het OM worden verzameld en verwerkt¹⁷. De meest recente cijfers hebben betrekking op het jaar 2015. Deze cijfers zijn van toepassing op minderjarigen die, volgens de jeugdbeschermingswet¹⁸, strikt genomen geen misdrijven plegen, maar als 'misdrijf omschreven feiten' (MOF).¹⁹ In wat volgt spitten we de parketcijfers dieper uit die voorhanden zijn voor Vlaanderen en die een beeld geven van de instroom van feiten en minderjarigen in de periode 2010-2015. We behandelen achtereenvolgens cijfers over (1) de instroom van MOF-zaken en 'unieke' minderjarigen, (2) de instroom van MOF-zaken naar type delict, (3) de instroom van MOF-zaken naar soort geweldsdelict en (4) de instroom van geweldsdelicten naar leeftijd en geslacht.

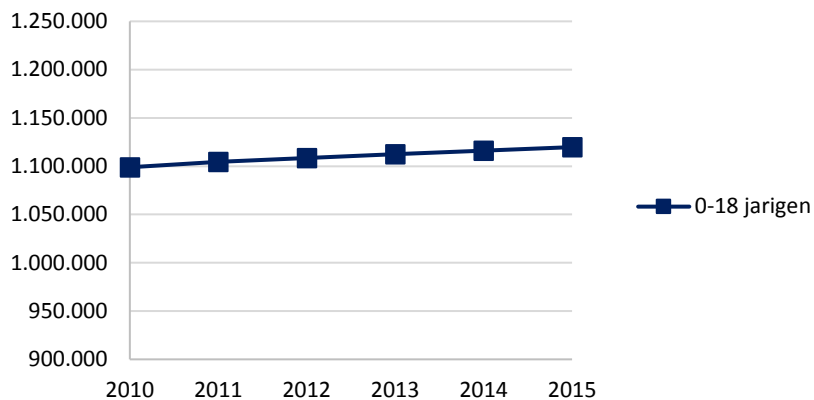
Alvorens trends in criminaliteit en geweld bij minderjarigen te achterhalen, is het belangrijk de ontwikkeling in de populatie van naderbij te bekijken. Als in de tijd het aantal jongeren in de populatie verandert, heeft dat namelijk gevolgen voor het aantal verdachten en daders van criminaliteit en geweld. Bij de weergave van trends moet er dus rekening gehouden worden met deze bevolkingsontwikkeling (van der Laan & Goudriaan, 2015, p. 44). Figuur 1.1 presenteert de ontwikkelingen in de populatie minderjarigen gedurende de periode 2010-2015. De figuur laat zien dat tussen 2010 en 2015 het aantal minderjarigen (0-18 jaar) tamelijk stabiel is gebleven; vanaf 2010 (N=1.098.927) tot 2015 (N=1.119.756) is er een lichte toename waarneembaar van 9.8% of 20.000 minderjarigen.

¹⁶ In Nederland staan het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) in voor het rapporteren over de ontwikkelingen in de jeugdcriminaliteit in de 'Monitor Jeugdcriminaliteit' (MJC). In de MJC worden de ontwikkelingen in jeugdcriminaliteit gemeten op basis van zelfrapportage, jeugdige verdachten volgens de politie en strafrechtelijke daders die schuldig zijn bevonden (van der Laan & Goudriaan, 2015, p. 44).

¹⁷ Deze cijfers zijn beschikbaar en vrij toegankelijk via de website van het OM, <http://www.om-mp.be/>.

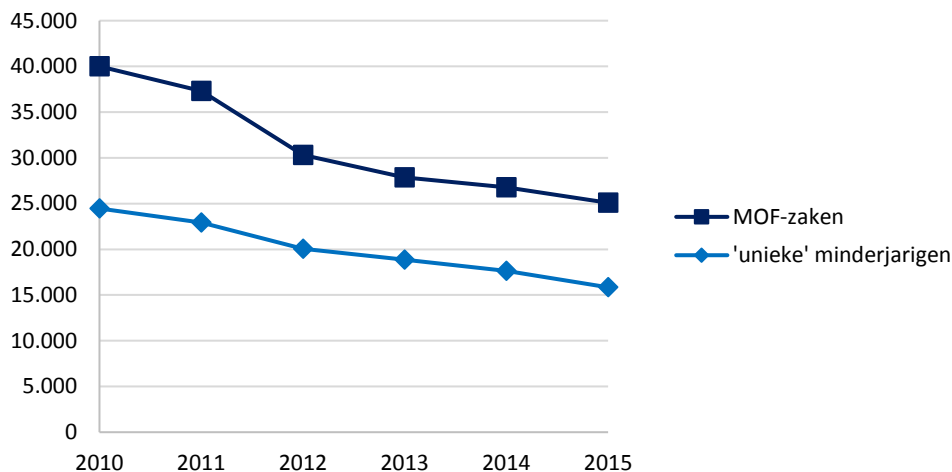
¹⁸ Wet 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd en het herstel van de door dit feit veroorzaakte schade, BS 15 april 1965, 4014.

¹⁹ MOF verwijst naar feiten die, met het klassieke strafrecht als referentiepunt, als misdrijf worden beschouwd. Als een minderjarige een misdrijf pleegt, verschijnt hij/zij voor de jeugdrechter en kan een maatregel van behoeding, bewaring en opvoeding worden opgelegd.

Figuur 1.1: Ontwikkelingen in het aantal minderjarigen (0-18 jaar), 2010-2015, Vlaams Gewest (Bron: Statistisch analisten van het OM, 2016)

Figuur 1.2 toont de instroom van MOF-zaken en 'unieke' minderjarigen in het jeugdparket voor de periode van 2010 tot 2015 in het Vlaams Gewest.²⁰

Figuur 1.2: Instroom aantal MOF-zaken en 'unieke' minderjarigen, 2010-2015, Vlaams Gewest (Bron: Statistisch analisten van het OM, 2016)

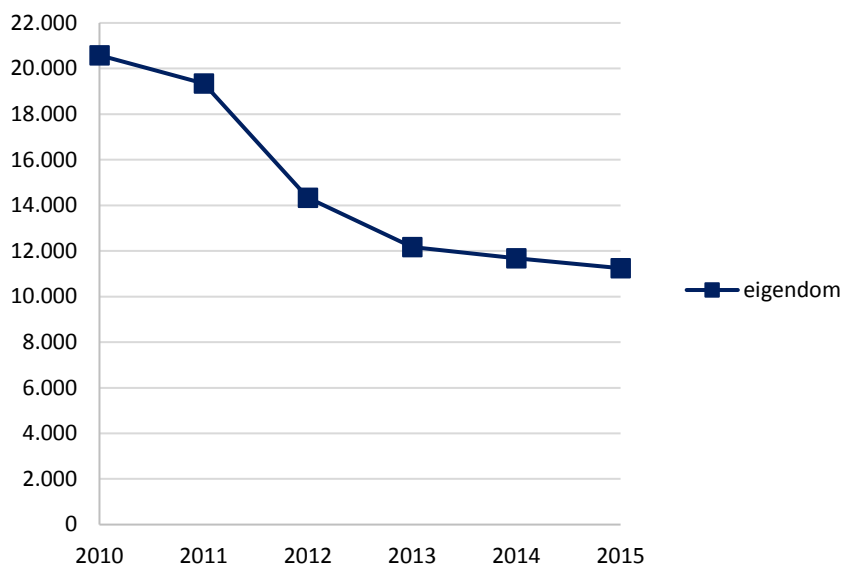
In 2015 werden bijna 16.000 minderjarigen in Vlaanderen geregistreerd bij het jeugdparket voor ongeveer samen 25.000 MOF-zaken (zie figuur 1.2). Het aantal 'unieke' minderjarigen ligt lager dan het aantal zaken, omdat er minderjarigen zijn die bij het jeugdparket voor meer dan één feit worden verdacht.²¹ De figuur laat zien dat de instroom van minderjarigen voor een MOF-zaak een consistente

²⁰ Cijfers zijn beschikbaar op drie verschillende aggregatieniveaus: nationaal, per rechtsgebied en per parket. Er werd gekozen om de cijfers met betrekking tot de instroom in de jeugdparketten te beperken tot het Vlaams gewest, met name tot vier jeugdparketten (Antwerpen, Limburg, Leuven, Oost-Vlaanderen en West-Vlaanderen, exclusief Halle-Vilvoorde dat sinds de opheffing van de kieskring Brussel-Halle-Vilvoorde in 2012 behoort tot de kieskring Vlaams-Brabant). De cijfers van het OM zijn (gedeeltelijk) parallel met de verder gepresenteerde zelfrapportagecijfers afkomstig uit het JOP dat enkel cijfers publiceert over Vlaamse jongeren. Tot op heden bestaat er geen gelijkaardig onderzoek in Wallonië (Pleysier, 2015, p. II-3).

²¹ In de interpretatie van de cijfers die een beeld geven op de instroom van feiten op het jeugdparket is het belangrijk om het vermoeden van onschuld voor ogen te houden. Het gerechtelijk onderzoek moet namelijk uitwijzen of de minderjarige het feit al dan niet werkelijk gepleegd heeft. Op dit niveau in de rechtsketen spreekt men van 'minderjarige verdachten' en geen 'daders'.

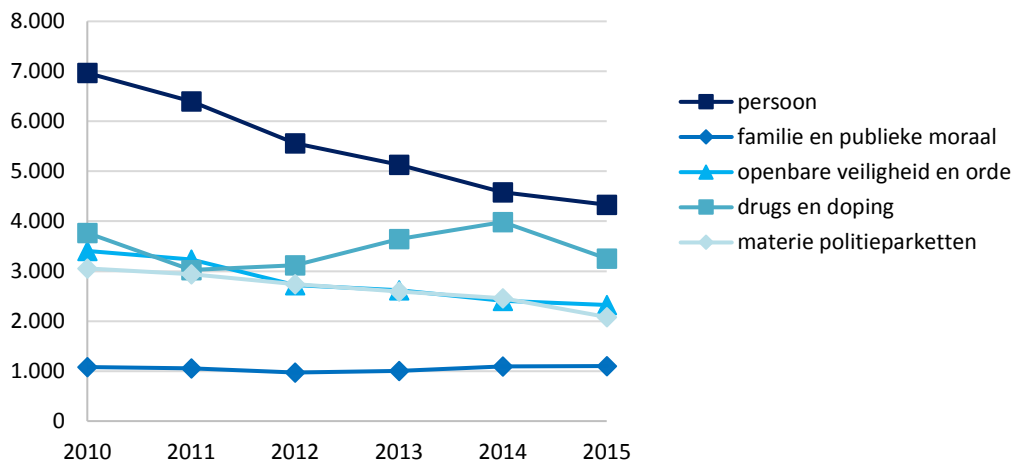
daling kent vanaf 2010. Wat betreft de evolutie van het aantal MOF-zaken stellen we vanaf 2011 een opvallend sterke afname vast.

De cijfers van het OM laten ook toe om de totale instroom van MOF-zaken op de jeugdparketten op te splitsen naar type tenlastelegging of delict, met een onderscheid tussen 'eigendomsdelicten', 'persoonsdelicten', 'inbreuken op de familie en publieke moraal', 'drugs en doping delicten', 'inbreuken tegen de openbare veiligheid en orde', en enkele andere kleine categorieën. In figuur 1.3 en figuur 1.4 wordt de instroom van respectievelijk eigendomsdelicten en andere delicten, waaronder persoonsdelicten, afgebeeld.

Figuur 1.3: Instroom aantal eigendomsdelicten, 2010-2015, Vlaams Gewest (Bron: Statistisch analisten van het OM, 2016)

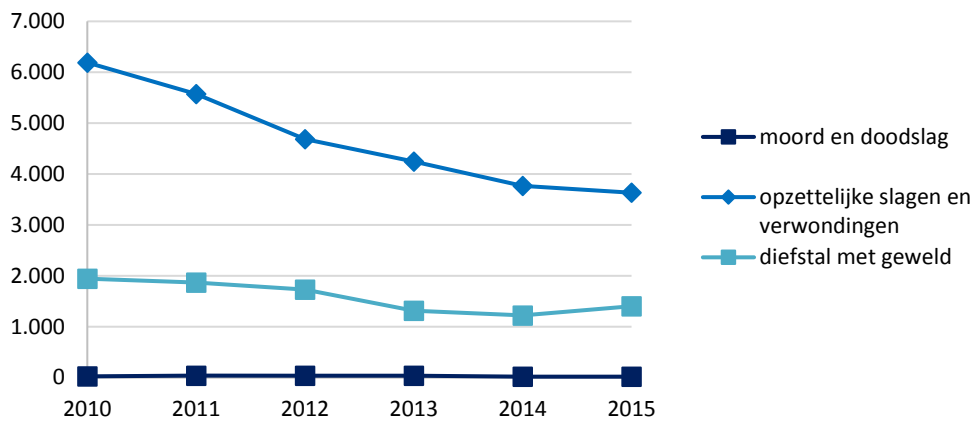
De overgrote meerderheid van het aantal MOF-zaken dat instroomt in het jeugdparket zijn eigendomsdelicten en wordt omwille hiervan in een afzonderlijke figuur weergegeven. In figuur 1.3 is er een sterke daling te zien tussen 2010 (N=20.582) en 2015 (N=11.244). In het licht van dit onderzoek is de categorie 'persoonsdelicten' relevant, met onder meer delicten als 'slagen en verwondingen' en 'moord en doodslag'. De persoonsdelicten vormen de tweede grootste groep na de eigendomsdelicten (zie figuur 1.4).

Figuur 1.4: Instroom aantal MOF-zaken naar type delict (uitgezonderd eigendomsdelicten), 2010-2015, Vlaams Gewest (Bron: Statistisch analisten van het OM, 2016)

Sinds 2010 is er een sterke daling waarneembaar in de instroom van het aantal persoonsdelicten in vergelijking met andere delicten gepleegd door minderjarigen: in 2010 registreerde men 6.967 geweldsfeiten, in 2015 waren dat er 4.330. De daling van persoonsdelicten (37.9%) is evenwel minder sterk dan de geobserveerde daling van eigendomsdelicten (45.4%), afgebeeld in figuur 1.3.

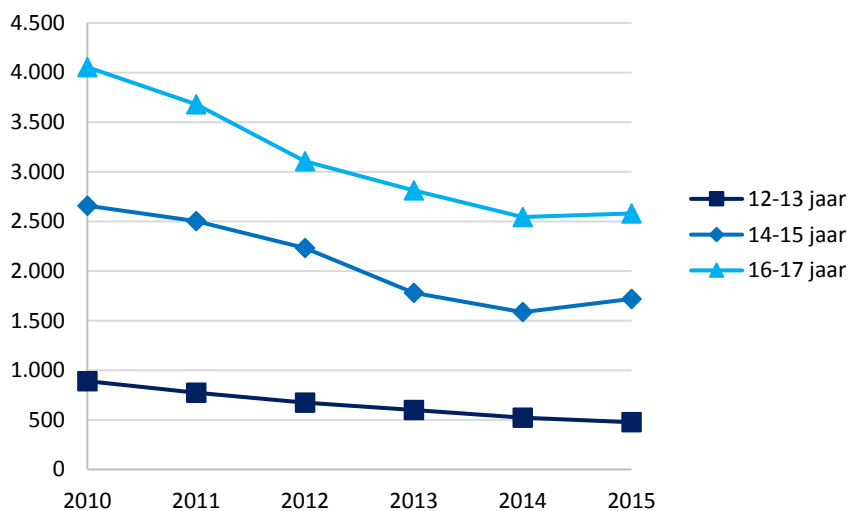
In figuur 1.5 wordt de evolutie van verschillende fysieke geweldsfeiten afgebeeld. Eerder in dit hoofdstuk werd 'geweld' geoperationaliseerd als 'een incident (met een jonge dader) in de context van het (semi)publieke domein, waarbij opzettelijk een persoon lichamelijk wordt beschadigd of bedreigd wordt een persoon lichamelijk te beschadigen'. Op te merken valt dat er in de typologie van tenlasteleggingen door het OM geen onderscheid kan gemaakt worden naar de context waar het delict plaatsvond. De geweldsdelicten die afgebeeld worden in figuur 1.5 zijn bijgevolg misdrijven die plaatsvinden binnen de familiale sfeer en daarbuiten. Binnen de categorie 'persoonsdelicten' maakt het OM een onderscheid tussen 'moord en doodslag', 'onopzettelijke doding', 'slagen en verwondingen met opzet', 'slagen en verwondingen zonder opzet' en 'persoonlijke vrijheid'. Volgende twee deelcategorieën worden in figuur 1.5 mee opgenomen: 'moord en doodslag' en 'opzettelijke slagen en verwondingen'. Daarnaast is het in het kader van dit onderzoek ook relevant om het aantal gevallen van diefstal met geweld nader te bekijken. Het betreft hier – in tegenstelling tot de drie andere opgenomen categorieën – geen exclusief geweldsmisdrijf, maar een eigendomsdelict met (dreigen met) geweld als verzwarende omstandigheid (bijvoorbeeld een afpersing en een overval).

Figuur 1.5: Instroom aantal MOF-zaken naar soort geweldsdelict, 2010-2015, Vlaams Gewest (Bron: Statistisch analisten van het OM, 2016)

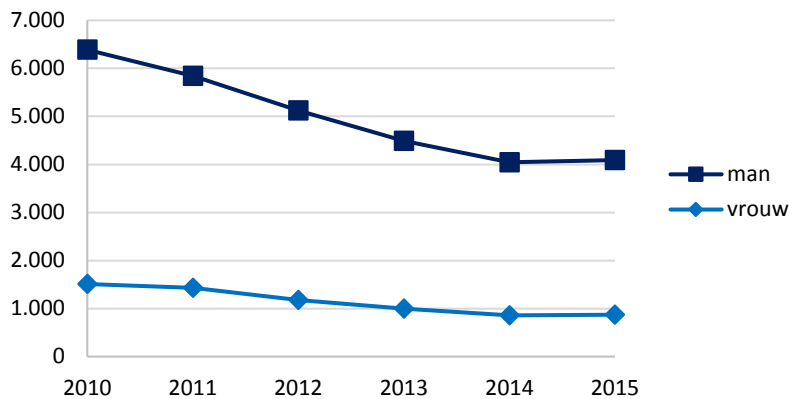
Figuur 1.5 laat zien dat 'opzettelijke slagen en verwondingen' veruit de grootste groep vormt. Tussen het referentiejaar 2010 (N=6.190) en 2015 (N=3.633) is er een substantiële daling (41.31%) zichtbaar van het aantal opzettelijke slagen en verwondingen. 'Diefstal met geweld' vormt de tweede grootste groep. Een vaststelling hierbij is dat er sinds 2010 (N=1.944) tot 2014 (N=1.223) een lichte daling merkbaar is bij het aantal diefstallen met geweld, waarna het in 2015 stijgt (N=1.404). 'Moord en doodslag' komt minder voor in de parketstatistieken en is, in vergelijking met de voorgaande categorieën, een ernstige en zware tenlasteleggingsrubiek. Tussen 2010 en 2011 wordt er een stijging vastgesteld bij de categorie 'moord en doodslag' (respectievelijk N=28 en N=40). Sinds 2011 daalt het aantal zaken van moord en doodslag; in 2015 werden voor Vlaanderen 19 zaken geteld. Hierbij kan opgemerkt worden dat het om zeer kleine absolute getallen gaan, waardoor enkele zaken meer of minder een groot effect op een (procentuele) stijging of daling kunnen hebben.

Figuur 1.6 geeft de evolutie weer van de instroom van geweldsdelicten ('moord en doodslag', 'opzettelijke slagen en verwondingen', 'diefstal met geweld') naar leeftijd.

Figuur 1.6: Instroom aantal geweldsdelicten naar leeftijd, 2010-2015, Vlaams Gewest (Bron: Statistisch analisten van het OM, 2016)

Een uitsplitsing van de cijfers naar leeftijd leert dat in de overgrote meerderheid van het aantal geweldsfeiten geregistreerd op het jeugdparket in 2015 jongeren betrokken zijn uit de twee oudste leeftijdsgroepen, namelijk 14 tot 15 jaar (N=1.718) en 16 tot 17 jaar (N=2.581). Tot 2014 is er een algemene daling zichtbaar. Op te merken valt wel dat tussen 2014 en 2015 het aantal geweldsmisdrijven met 12-13-jarigen en 14-15-jarigen lichtjes is toegenomen. Naast verschillen tussen diverse leeftijdsgroepen, biedt ook een opdeling per geslacht een zicht op eventuele verschillen in de omvang en evolutie van geweld.

Figuur 1.7: Instroom aantal geweldsdelicten naar geslacht, 2010-2015, Vlaams Gewest (Bron: Statistisch analisten van het OM, 2016)

Uit figuur 1.7 blijkt dat er in 2015 4.090 geweldsfeiten geregistreerd werden op het jeugdparket met mannelijke verdachten en 872 met vrouwelijke gedachten. Het aantal geweldsdelicten met mannelijke verdachten daalt sterk tussen 2010 (N=6.386) en 2014 (N=4.045). Dezelfde trend kan ook vastgesteld worden bij meisjes: het aantal geweldsdelicten met meisjes daalt lichtjes van 2010 (N=1.511) tot 2014 (N=859) en blijft in 2015 status quo.

De cijfers op basis van de geregistreerde statistieken van het OM vertegenwoordigen het topje van een ijsberg. Deze statistieken geven een indicatie van feiten die door minderjarigen worden gepleegd en waar het parket mee in aanraking komt, waardoor het een fractie is van de reële omvang van jeugdcriminaliteit en geweld (Muncie, 2015, p. 19; Pleysier, 2015, II-6; Pleysier & Put, 2015, p. 34). Veel delicten worden niet aangegeven bij de politie en blijven 'dark number', anderen worden niet geregistreerd door de politie. Bij de cijfers van het OM over de instroom op het parket gaat het daarenboven om 'verdachte jongeren'; de feiten zijn op dat niveau van de rechtsketen nog niet bewezen (Pleysier & Put, 2015, p. 34). Om gedeeltelijk tegemoet te komen aan het 'dark number' probleem en de tekortkomingen in de geregistreerde cijfers kan gekeken worden naar zelfrapportagecijfers. Hiertoe beperkt dit deel zich tot de zelfrapportagecijfers verzameld door het JOP.

1.3.2 De omvang van gerapporteerd geweld

Zelfrapportagestudies vormen – naast officiële cijfers – een tweede bron van informatie die opgesplitst kunnen worden in enerzijds zelfrapportagebevragingen inzake daderschap, anderzijds slachtoffer-

enquêtes. In een zelfrapportage wordt aan respondenten een lijst met delicten voorgelegd en gevraagd of en hoeveel keer ze bepaalde feiten gepleegd hebben. Slachtofferbevragingen hebben als doel het aantal feiten te achterhalen waarvan men slachtoffer is geworden.²² De zelfrapportagemethode werd aanvankelijk gezien als hét instrument om de beperkingen van de geregistreerde criminaliteit op te heffen en bijgevolg zo een betrouwbaar beeld van de werkelijk gepleegde criminaliteit weer te geven (Cops, 2014, p. 72). Desalniettemin kampt ook deze methode met fundamentele beperkingen, waardoor er niet van kan worden uitgegaan dat zij (samen met de officiële statistieken) een betrouwbaar beeld geeft van criminaliteit en geweld (Cops, 2014, p. 72; Pleysier, 2015, p. II-7; Pleysier & Put, 2015, p. 38). Een eerste beperking handelt over de vraagformulering en de begrippen die gehanteerd worden in de zelfrapportage, die mogelijk niet door alle respondenten worden begrepen. Een volgende lacune die de zelfrapportage kenmerkt, is de sociale onwenselijkheid: respondenten, en vooral jongeren, zijn niet steeds geneigd om op bepaalde vragen (naar waarheid) te antwoorden. Dit is voornamelijk het geval wanneer wordt gepeild naar zogenaamd sociaal ongewenst gedrag, zoals het plegen van criminaliteit en geweld (Pleysier, 2015, p. II-8). Op te merken valt dat naast 'onderrapportage', er ook sprake kan zijn van 'overrapportage' om zich stoer voor te doen (Wittebrood, 2000, p. 28). Een volgende beperking, specifiek gerelateerd aan de JOP-monitor die centraal staat in dit gedeelte, is dat deze vragenlijst wordt verspreid via een postenquête, waardoor de non-respons aanzienlijk kan zijn. In vergelijking tot bijvoorbeeld de JOP-schoolmonitor, wordt de postenquête veel minder ingevuld door jongeren die zich in een moeilijkere sociaaleconomische positie bevinden of van niet-Belgische afkomst zijn (Cops, De Boeck & Pleysier, 2016, p. 100). Daarnaast wordt in een zelfrapportage vaak een beperkte lijst van delicten voorgelegd gaande van zwartrijden, naar vandalisme en diefstal tot geweld (in het algemeen), waardoor geen exhaustief overzicht van het totaal aantal gerapporteerde delicten bekomen kan worden. Bovendien wordt in de JOP-monitor niet gevraagd naar (de rapportage van) van zeer zware delicten zoals doodslag, moord en verkrachting. Nog meer dan andere delicten, zouden deze vragen tot onderrapportage en, in een algemene populatie van jongeren, tot zeer kleine absolute aantallen leiden (Pleysier, 2015, p. II-9). Desondanks bovenstaande beperkingen, heeft de zelfrapportagemethode als belangrijke meerwaarde dat zij ook wordt toegepast om factoren die verschillen in delinquent en gewelddadig gedrag kunnen verklaren, na te gaan (Muncie, 2004, p. 19, 2015, p. 24; Pauwels & Pleysier, 2005). Binnen de criminologie is de zelfrapportage zelfs het meest gebruikte instrument voor de empirische toetsing van theorieën (Cops, 2014, p. 72; Pauwels, 2012a).

In de volgende uiteenzetting wordt een grootschalig jeugdonderzoek aangewend om een beeld te krijgen van zelfgerapporteerd geweldgebruik bij Vlaamse jongeren, met name de JOP-monitor. De JOP-monitor is anno 2017 de enige Vlaamse monitor die met regelmaat wordt uitgevoerd. In essentie is de JOP-monitor een surveyonderzoek waarbij een representatieve steekproef van Vlaamse jongeren via

²² Slachtofferbevragingen zijn ontstaan eind jaren zestig en begin jaren zeventig van de vorige eeuw in de VS ('National Crime Survey'), de zelfrapportagemethode werd reeds in de jaren vijftig van de vorige eeuw in gebruik genomen in het kader van het onderzoek naar de sociale desorganisatietheorie in de VS (Muncie, 2015, p. 24).

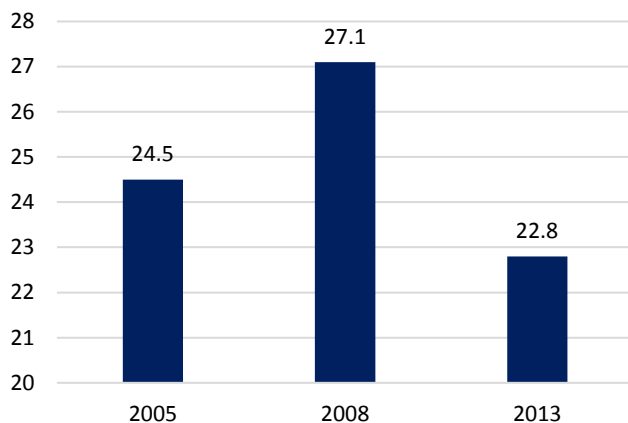
een postenquête wordt bevestigd.²³ Tot op heden vonden drie afnames van de monitor plaats bij de Vlaamse jeugd: de JOP-monitor 1 werd in 2005-2006 afgenomen bij in totaal 2.503 respondenten tussen 14 en 25 jaar, de JOP-monitor 2 werd in 2008 afgenomen bij 3.710 respondenten, dit keer tussen 12 en 30 jaar, en de JOP-monitor 3 werd afgenomen in 2013 bij 3.729 Vlaamse 12- tot 30-jarigen. Zoals aangehaald, laat de derde afname van de JOP-monitor toe om tendensen in zelfgerapporteerd geweld te achterhalen (Cops, 2014, p. 75). Hoewel de JOP-monitor een herhaald cross-sectioneel design kent, en dus geen daadwerkelijk longitudinale panelstudie is, is het niettemin mogelijk om eventuele verschuivingen in gerapporteerd geweld zichtbaar te maken (Cops, 2014, p. 75). In onderstaande bespreking van de cijfers beperkt de vergelijking zich tot 14- tot 25-jarigen aangezien in de eerste afname deze leeftijdsgroep bevestigd werd, in tegenstelling tot de JOP-monitors 2 en 3 die 12- tot 30-jarigen als leeftijdscategorie hanteerden. De leeftijd van de bevestigde jongeren verschilt dan ook met de leeftijd gehanteerd in de officiële statistieken die minderjarigen bevatten (tot 18 jaar). Bovendien valt op te merken dat de resultaten die volgen op basis van de drie monitors een beeld geven van de omvang en evolutie van zelfgerapporteerd geweld voor de periode 2005-2006 tot 2013, dat niet geheel overeen komt met de periode van de cijfergegevens van het OM (2010-2015). Tot slot bevat de zelfrapportagevragenlijst geweldsvormen (fysiek geweld en wapendracht) die niet gelijk lopen met de classificaties die gehanteerd worden door het OM (moord en doodslag, opzettelijke slagen en verwondingen, diefstallen met geweld). Ondanks deze beperkingen, is een (voorzichtige) vergelijking tussen de parketstatistieken en de zelfrapportagecijfers wel mogelijk.

Analoog met de officiële parketstatistieken wordt eerst een algemeen overzicht gegeven van het aantal 14-25-jarigen dat het voorbije jaar minstens één delict gepleegd heeft, om vervolgens een opsplitsing te maken naargelang type delict. Tot slot worden de gerapporteerde geweldsdelicten naar leeftijd en geslacht van naderbij bekeken.

Figuur 1.8 geeft een overzicht van het aantal Vlaamse 14- tot 25-jarigen dat rapporteert minstens één delict te hebben gepleegd in het voorbije jaar, voor de drie afnames van de JOP-monitor. Het gaat daarbij over (zelfgerapporteerde) 'diefstal', 'vandalisme', 'fysiek geweld', 'wapendracht' en 'drugsverkoop'. In de eerste JOP-monitor (2005-2006) haalt 24.5% van de jongeren aan minstens één van de hierboven vermelde delicten te hebben gepleegd; in de JOP-monitor 2 (2008) is dit 27.1%, en in de JOP-monitor 3 (2013) zegt nog 22.8% van de jongeren minstens één delict te hebben gepleegd.

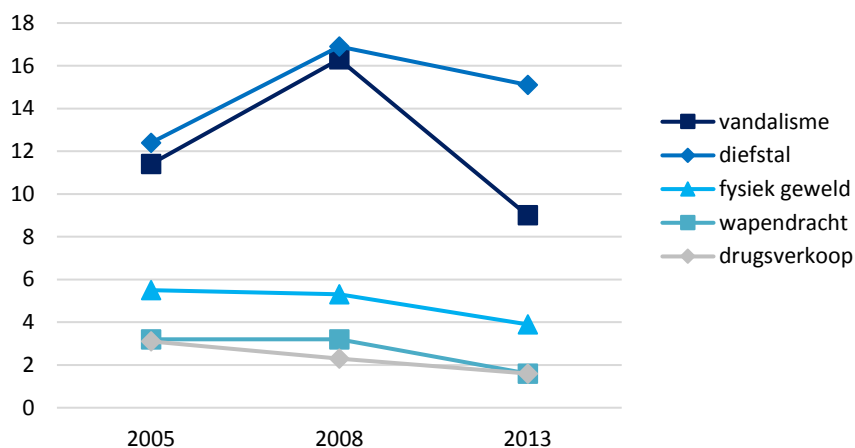
²³ Het doel van de JOP-monitor is tweeledig. Vooreerst impliceert de wijze van de selectie van de respondenten (via een toevalstrekking uit het Rijksregister) dat de resultaten van de JOP-monitor in principe veralgemeend kunnen worden naar de gehele Vlaamse jeugd. De bedoeling is om zo een goed en onderbouwd beeld te krijgen van de brede leefwereld van de Vlaamse jongeren. Vervolgens stelt de monitor zich ook als doel de identificatie van trends mogelijk te maken. Vanuit deze doelstellingen bevestigd de JOP-monitor een breed scala aan thema's die raken aan de leefwereld van jongeren in Vlaanderen, zoals de leefomstandigheden van de jongeren (de gezinssituatie, de afkomst, de vrijetijdsbesteding, enzovoort), hun houdingen en attitudes (de relatie met ouders, hun zelfbeeld en toekomstperspectief, de evaluatie van de schoolomgeving, enzovoort), en hun gedrag. Omdat de Vlaamse JOP-monitors beperkt zijn tot jongeren woonachtig in het Vlaams gewest, zijn er ook schoolmonitors uitgevoerd bij leerlingen die schoollopen in de secundaire scholen die Nederlandstalig onderwijs aanbieden (zie hoofdstuk 10). Dit hoofdstuk beperkt zich echter tot de Vlaamse JOP-monitor. Voor meer info wordt verwezen naar de website van het JOP, <http://www.jeugdonderzoeksplatform.be/nl>

Een vaststelling is dat de zelfgerapporteerde jeugdcriminaliteit lichtjes toeneemt tussen 2005-2006 en 2008, gevolgd door een afname tussen 2008 en 2013.

Figuur 1.8: Prevalentie van Vlaamse 14- tot 25-jarigen die aangeven minstens één delict te hebben gepleegd in het voorbije jaar, 2005-2013 (%) (Bron: JOP-monitor 1, JOP-monitor 2 & JOP-monitor 3; Pleysier, 2015, p. II-8; Pleysier & Put, 2015, p. 36)

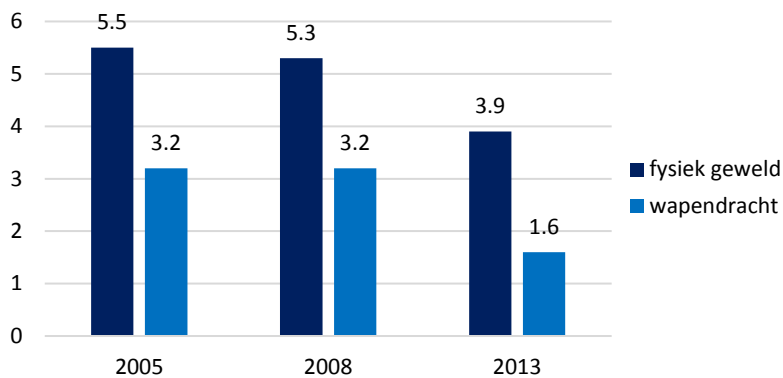
In figuur 1.9 worden de prevalenties van de verschillende delictsvormen voor de 14- tot 25-jarigen in de drie afnames van de JOP-monitor weergegeven. Voor dit onderzoek zijn vooral de geweldsdelicten van belang. In de JOP-monitor worden twee vormen van geweldgerelateerde feiten bevraagd. Naast een vraag naar 'fysiek geweld' ('heb je het voorbije jaar wel eens iemand zodanig in elkaar geslagen dat deze persoon er verwondingen aan overhield?'), wordt ook 'wapendracht' bevraagd ('heb je het voorbije jaar wel eens een wapen bij je gedragen (en niet een zakmes))?). Dit laatste is weliswaar geen geweldsdelict op zich, maar houdt er desondanks verband mee, en is in dit opzicht relevant.²⁴

Figuur 1.9: Prevalentie van gerapporteerd delinquent gedrag in JOP-monitor 1 (2005-2006), JOP-monitor 2 (2008) en JOP-monitor 3 (2013) bij Vlaamse 14 tot 25-jarigen (%) (Bron: JOP-monitor 1, JOP-monitor 2 & JOP-monitor 3; Cops, 2014, p. 77)

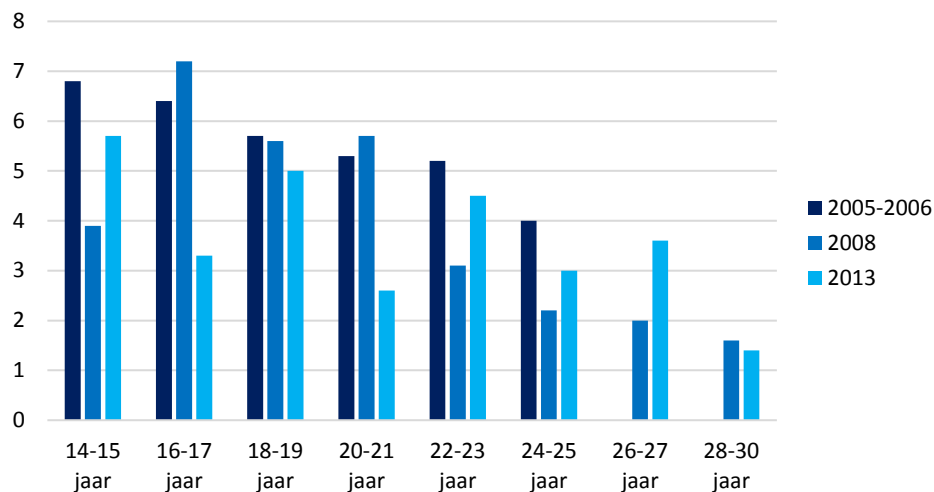
²⁴ Het dragen van een wapen in het openbaar is niet per definitie een illegaal feit, maar er kan verondersteld worden dat het alleszins een schijn van illegaliteit heeft. Het gebruik van het begrip 'wapen' geeft een specifieke connotatie aan een bepaald voorwerp en wijst op een intentie van de persoon om dat specifieke voorwerp op een bepaalde wijze te gebruiken. Eerder onderzoek bevestigt dit: het dragen van een wapen blijkt een belangrijke voorspeller te zijn van daderschap van geweld (Wittebrood & van Wilsem, 2005; Wittebrood & van Wilsem, 2015).

Figuur 1.9 toont dat bij geen van de bevraagde delicten een consistente toename is vast te stellen. Gedeeltelijk in lijn met het globale beeld van de reeds gepresenteerde officiële cijfers van het OM rapporteren jongeren het vaakst ‘diefstal’, gevolgd door ‘vandalisme’ en ‘fysiek geweld’. De geweldsdelicten ‘fysiek geweld’ en ‘wapendracht’ worden afzonderlijk weergegeven in figuur 1.10. Op basis van deze figuur kan vastgesteld worden dat er een afname van fysiek geweld is doorheen de periode 2005-2013 (respectievelijk 5.5% en 3.9%). Deze afname blijft al bij al beperkt, vooral omwille van de reeds lage prevalentiegraad van dit delict. Wapenbezit daarentegen is stabiel in de JOP-monitors 1 en 2 en kent in JOP-monitor 3 een relatief sterke daling: in 2008 rapporteert 3.2% van de bevraagde jongeren een wapen op zak te dragen, in 2015 is dit 1.6%.

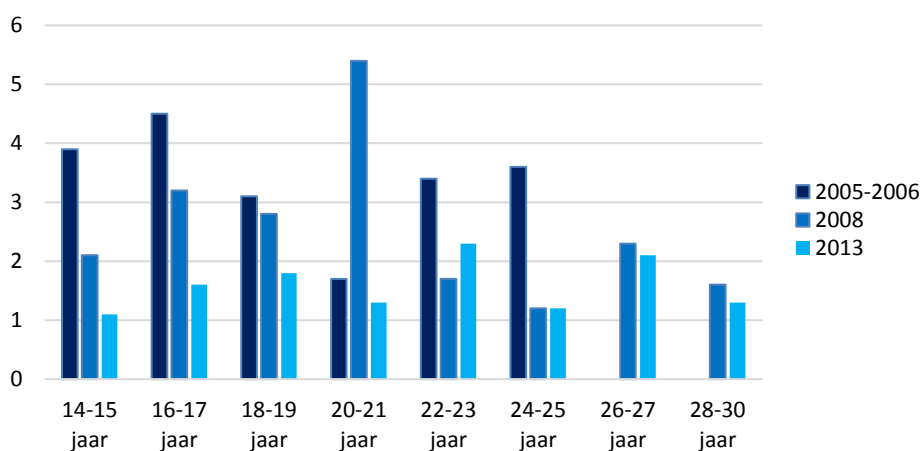
Figuur 1.10: Prevalentie van geweld in JOP-monitor 1 (2005-2006), JOP-monitor 2 (2008) en JOP-monitor 3 (2013) bij Vlaamse 14 tot 25-jarigen (%) (Bron: JOP-monitor 1, JOP-monitor 2 & JOP-monitor 3; Cops, 2014, p. 77)

We beschrijven ook hier de belangrijkste verschillen in zelfgerapporteerd gewelddadig gedrag tussen enerzijds diverse leeftijdsgroepen en anderzijds tussen jongens en meisjes. In figuren 1.11 en 1.12 wordt de prevalentie van de twee geweldsgerelateerde feiten uiteengezet per leeftijd. Omdat de JOP-monitor jongeren bevraagt tussen 14 en 25 jaar laat de opsplitsing naar leeftijd toe de klassieke ‘age-crime-curve’ in beeld te brengen (Pleysier & Put, 2015, p. 36). Hierdoor kan bepaald worden of er leeftijdsgroepen zijn die relatief gezien meer fysiek geweld plegen of wapens bij zich dragen dan andere leeftijdsgroepen.

Figuur 1.11: Prevalentie daderschap fysiek geweld naar leeftijd, 2005-2013 (%) (Bron: JOP-monitor 1, JOP-monitor 2 & JOP-monitor 3)

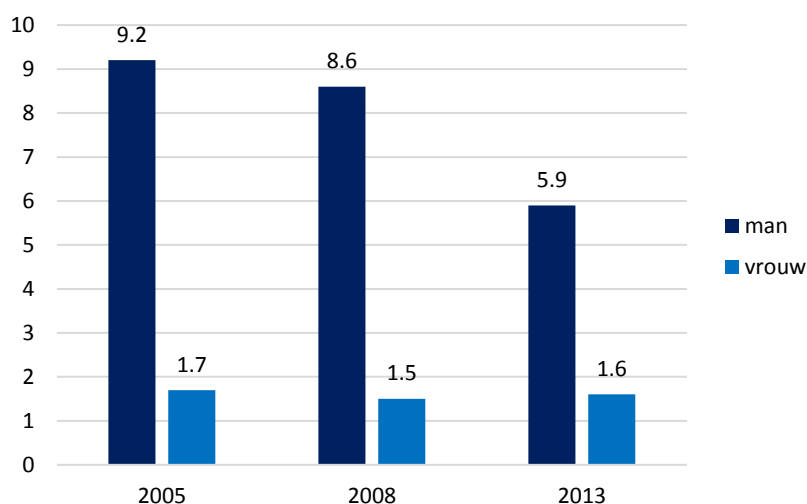
Het is duidelijk dat de prevalentie van daderschap voor beide feiten sterk verschilt tussen de verschillende leeftijdsgroepen. Voor zowel fysiek geweld als wapendracht is er in zekere zin een piekleeftijd vast te stellen. Uit figuur 1.11 blijkt fysiek geweld met name in de leeftijdsgroepen 14-15 jaar (JOP 1 en 3) en 16-17 jaar (JOP 1 en 2) prominenter aanwezig te zijn dan in andere leeftijdscategorieën. De klassieke 'age-crime-curve' kan enigszins uit de figuur afgeleid worden.

Figuur 1.12: Prevalentie wapendracht naar leeftijd, 2005-2013 (%) (Bron: JOP-monitor 1, JOP-monitor 2 & JOP-monitor 3)

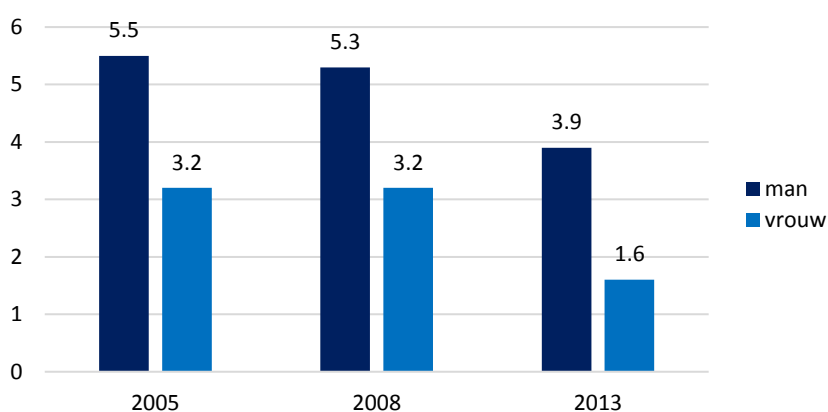
Er is echter geen consistente afname of tendens vast te stellen voor wapendracht naargelang leeftijd (zie figuur 1.12). Integendeel, voor wapendracht ligt de leeftijdspiek hoger dan voor fysiek geweld. In JOP-monitor 1 ligt de piek bij de 16-17-jarigen, in JOP 2 bij de 20-21-jarigen, terwijl in JOP-monitor 3 deze leeftijdsgroep net het minst wapendracht rapporteert. In JOP 3 ligt de gerapporteerde prevalentie van wapendracht aanzienlijk lager dan in de JOP-monitoren 1 en 2, met een piek op 22-23 jaar en 26-27 jaar. De klassieke 'age-crime-curve' kan in figuur 1.12 bijgevolg niet gevonden worden.

Ten slotte wordt het verschil tussen jongens en meisjes met betrekking tot het zelfgerapporteerd geweld nader bekeken. De bevindingen suggereren dat jongens meer fysiek geweld en wapendracht rapporteren dan meisjes (zie figuren 1.13 en 1.14).

Figuur 1.13: Prevalentie daderschap fysiek geweld naar geslacht, 2005-2013 (%) (Bron: JOP-monitor 1, JOP-monitor 2 & JOP-monitor 3)

Op basis van figuur 1.13 is bij jongens een dalende trend vast te stellen inzake fysiek geweld: het aantal jongens dat aangeeft minstens één keer fysiek geweld te hebben gepleegd in het voorbije jaar ligt lager in 2013 (5.9%) dan in 2005 (9.2%) en 2008 (8.6%). Bij meisjes is er geen sprake van een consistente tendens: het percentage meisjes dat aangeeft minstens één keer fysiek geweld te hebben gepleegd, is doorheen de drie afnames van de JOP-monitor stabiel (ongeveer 1.6%).

Figuur 1.14: Prevalentie wapendracht naar geslacht, 2005-2013 (%) (Bron: JOP-monitor 1, JOP-monitor 2 & JOP-monitor 3)

Wat betreft gerapporteerd wapendracht laat figuur 1.14 zien dat de prevalentie van wapendracht bij jongens redelijk stabiel blijft tussen de eerste JOP-monitor in 2005 (5.5%) en de tweede in 2008 (5.3%), gevolgd door een afname in JOP-monitor 3 in 2013 (3.9%). Het aantal meisjes dat zegt minstens één keer een wapen te hebben gedragen het laatste jaar is in 2013 met de helft gedaald tegenover 2008 (respectievelijk 3.2% en 1.6%).

Dit deel sluit af met enkele bemerkingen over de gebruikte databronnen. In de eerste plaats dient – zoals eerder opgemerkt – een vergelijking tussen officiële statistieken en zelfrapportagecijfers altijd met de nodige voorzichtigheid te gebeuren (Cops, 2014, p. 86): de gebruikte bronnen hanteren een verschillende methodologie en geweldsdefinitie, de leeftijd van de jongeren in de JOP-monitor (14-25 jaar) verschilt met de leeftijd gehanteerd in de officiële statistieken (tot 18 jaar), en de omvang en evolutie van de parketcijfers behelzen de periode 2010 tot 2015, wat niet geheel overeenkomt met de onderzochte periodes van de JOP-monitor (2005-2006, 2008 en 2013). Ten tweede valt op te merken dat de zelfgerapporteerde gegevens verzameld door het JOP alleen betrekking hebben op jongeren van twaalf jaar en ouder. Tot op heden wordt informatie over zelfgerapporteerd geweld (of andere vormen van delinquentie) door jongeren onder de twaalf jaar niet systematisch verzameld in België (en Vlaanderen). Daartegenover wijst recent (longitudinaal) onderzoek uit dat geweld ook een probleem vormt voor bepaalde individuen in de jongvolwassenheid. De parketcijfers op de correctionele rechtbank laten echter geen opsplitsing toe in leeftijdscategorieën: er zijn enkel cijfers beschikbaar van de ingestroomde zaken voor meerderjarigen in het algemeen. De zelfrapportageonderzoeken bieden wat dit betreft meer mogelijkheden. De JOP-monitor bevraagt ook jongvolwassenen; uit deze cijfers blijkt fysiek geweld minder voor te komen in de jongvolwassenheid dan in de adolescentieperiode. Dit brengt ons bij een derde beperking: de cijfers gepresenteerd in dit deel betreffen cross-sectionele data waarbij het gaat om een éénmalige meting op verschillende momenten bij verschillende groepen. Voorzichtigheid is dus geboden om conclusies te trekken over de ontwikkeling van individuele criminele carrières. Om de (individuele) ontwikkeling van gewelddadig gedrag in kaart te brengen, is longitudinaal onderzoek, waarbij men dezelfde personen gedurende een langere tijd volgt, een meer aangewezen weg.²⁵ In longitudinaal onderzoek kunnen zowel verschillen tussen individuen als veranderingen bij die individuen gemeten worden. Op die manier kan worden nagegaan op welke leeftijd men start met het plegen van delicten, op welke leeftijd men daarmee stopt en hoe lang een criminele carrière duurt. Aan de hand van longitudinale gegevens kan ook worden bepaald of iemand steeds ernstiger delicten gaat plegen en of hij/zij zich specialiseert in bepaalde delicten. Bovendien kunnen longitudinale gegevens causale effecten aantonen door te laten zien dat veranderingen in de ene factor variabele door veranderingen in de andere worden gevolgd. Longitudinaal onderzoek is onder meer van belang voor de ontwikkelings- en levensloopcriminologie omdat risicofactoren op verschillende tijdstippen gekoppeld kunnen worden aan later delinquent gedrag. Binnen deze benadering stelt men tevens de vraag welke ontwikkelingstrajecten er te onderscheiden zijn en waarom dat het geval is. Dergelijk onderzoek heeft geleid tot het opstellen van typologieën van jeugddelinquenten. Het volgend punt gaat hier kort op in.

²⁵ De meeste bekende longitudinale studies onder jongeren zijn uitgevoerd in het Verenigd Koninkrijk (VK) zoals 'the Cambridge Study in Delinquent Development (1961-1981)' (o.a. Farrington, Piquero & Jennings, 2013) en 'the Pittsburgh Youth Study (1987-2001)' (o.a. Loeber, Farrington, Stouthamer-Loeber & White, 2008), maar ook in Nederland zijn er voorbeelden zoals 'the Criminal Career and Life-course Study' (o.a. Blokland & Nieuwbeerta, 2010) en 'the 1984 birth cohort study' (o.a. Blokland, Grimbergen, Bernasco & Nieuwbeerta, 2010). In België (en Vlaanderen) zijn er tot op heden geen longitudinale gegevens beschikbaar.

1.4 'De' geweldpleger?

Geweld omvat een ruime categorie van gedragingen. Om enige helderheid in het thema te brengen, worden verschillende typologieën van 'jonge geweldplegers' of 'gewelddadige jeugddelinquenten' onderscheiden (Brolet, 2009, p. 28). Veel studies – zoals bovenstaande cijfers gedeeltelijk bevestigen – stellen vast dat de prevalentie van het plegen van delinquentie en geweld piekt tussen 15 en 19 jaar (o.a. Farrington, 2003; Farrington, 2007). De meeste jongeren starten (onset) met het plegen van feiten tussen 8 en 14 jaar, en stoppen (desistance) tussen 20 en 29 jaar. Verder voorspelt een 'vroeg start' ook meer feiten op latere leeftijd en een langere 'criminele carrière', en is een kleine minderheid van plegers verantwoordelijk voor het plegen van een groot aantal feiten. Deze vaststellingen verwijzen naar de bekende Moffitt's Dual taxonomy theory (1993) die een onderscheid maakt tussen 'life-course persistent' en 'adolescent-limited'. De adolescentiegebonden delinquenten beginnen, aldus Moffitt (1993), met het plegen van delicten in de adolescentieperiode: hier gaat het om tijdelijk, alleen gedurende de adolescentie vertoond, delinquent gedrag (Donker & Slotboom, 2015). Bij deze groep zou de oorzaak van het plegen van delicten voornamelijk gezocht moeten worden in de sociale context. Eerder werd opgemerkt dat de volwassenheid steeds meer wordt uitgesteld: kinderen en jongeren worden vroeger 'rijp', terwijl zij – paradoxaal gezien – later gaan deelnemen aan het maatschappelijke leven. Jongeren ervaren in deze periode wat Moffitt (1993) een 'maturity gap' noemt. In het overtreden van regels benadrukken jongeren hun onafhankelijkheid en verkrijgen zij, weliswaar negatieve, aandacht van volwassenen. Daarnaast kiezen zij bij het ontdekken van hun identiteit vaak de persisterende delinquente leeftijdsgenoten als rolmodel, diegene die stoer zijn en alles durven. De omgang met delinquente peers vormt daarmee de belangrijkste risicofactor voor adolescentiegebonden delinquentie (o.a. Warr, 2002, 2012; zie hoofdstuk 2). Een tweede groep die Moffitt (1993) onderscheidt zijn de persisterende delinquenten: criminaliteit is bij hen reeds van jongs af een onderdeel van hun levensstijl. Het delinquente gedrag ontstaat vaak al in de kinderperiode en de oorzaak van hun persisterend crimineel gedrag is gelegen in de combinatie van biologische, psychologische en sociale factoren (zie hoofdstuk 2). Op te merken valt dat een minderheid van jeugddelinquenten (ongeveer 5%) zich bezighoudt met ernstige delicten. Ondanks hun relatief beperkte aantal, krijgen de chronische of persisterende jeugddelinquenten veel aandacht in de wetenschappelijke literatuur (Brolet, 2009, p. 29). De termen 'adolescence-limited' en 'life-course persistent' zijn echter wat ongelukkig gekozen (Donker & Slotboom, 2015, p. 115; Pleysier, 2015, II-15). Vooreerst suggereert de term 'adolescence-limited' dat het plegen van feiten beperkt blijft tot de adolescentie, terwijl jongeren vaak stoppen (of beginnen) in de periode van de jongvolwassenheid. Bovendien werd eerder in dit hoofdstuk gewezen op het feit dat de adolescentie geen helder omschreven en in leeftijdsgrenzen te vatten periode is. Dit heeft Moffitt er toe gebracht om in latere publicaties te spreken over 'adolescence-onset' en 'childhood-onset' (Moffitt & Caspi, 2006; Donker & Slotboom, 2015, p. 115; Pleysier, 2015, II-15). Vervolgens wijst de term 'life-course persistent' op de idee dat kinderen reeds op jonge leeftijd 'gedoemd' zijn een levenslange criminele carrière uit te bouwen (Pleysier, 2015, p. II-15). Jongeren die in de volwassenheid geweld plegen, stelden vaak in hun tienerjaren gewelddadig gedrag, maar dat wil evenmin zeggen dat alle gewelddadige adolescenten

uitgroeien tot een volwassenen geweldpleger. Deze bevindingen dwingen ertoe om meerdere groepen van (gewelddadige) daders te onderscheiden die beter aansluiten bij de realiteit (o.a. Bruinsma & Weerman, 2007; Blokland, 2005; Blokland & Nieuwbeerta, 2010). Hierdoor kan een meer verfijnd inzicht verkregen worden in de ontwikkelingspaden van de criminele carrières. Ook Moffitt zelf heeft haar taxonomie verder opgesplitst in vijf verschillende categorieën (Moffitt, Caspi, Harrington & Milne, 2002; Donker & Slotboom, 2015, p. 116; Pleysier, 2015, p. II-15). Een eerste categorie behelst de niet-delinquenten of 'unclassified' (51%); deze jongeren hebben iets op hun kerfstok maar beantwoorden niet aan de criteria van een van de andere groepen. Een tweede en derde categorie zijn de reeds beschreven 'adolescence-onset' groep (26%) en de 'childhood-onset' groep (10%). De 'recoveries' vormen de vierde groep (8%), een groep die wordt gevat met jongeren die in de kindertijd probleemgedrag vertoonden, maar dit tijdens de adolescentieperiode niet meer lijken te doen. Een laatste groep die wordt onderscheiden zijn de 'abstainers' (5%) die naar eigen zeggen, en ook volgens hun omgeving (zoals ouders en leerkrachten) nooit iets hebben gedaan.

Bovenstaande classificatie beperkt zich tot categorieën in de kinder- en jeugdperiode en de zogenaamde 'vroeg starters'. Hierdoor is veel minder geweten over het plegen van delinquentie en geweld in de jongvolwassenheid, ofwel de 'late starters'. Blokland en Palmen (2012) stellen vast dat sommige adolescenten hun criminele carrières voortzetten tot in de jongvolwassenheid, terwijl andere adolescenten voordien al stoppen, en er ook jongvolwassenen zijn die hun criminele carrière pas starten tijdens de jongvolwassenheid. Onderzoek legt zich echter meer en meer toe op het ontwikkelen van verklaringen voor crimineel en gewelddadig gedrag in de jongvolwassenheid.

"Given the developmental trends and unique trajectories for violence in subtypes of violent individuals in the later teens and early to mid-20s, research on a relatively large set of risk factors that may increase violence, and on protective factors that may decrease probability, is essential to understanding whether they operate individually or eclipse or cancel out one another, and which are the most potent predictors of violence."

(Marcus & Jamison, 2011, p. 29)

Longitudinale studies laten zien dat op individueel niveau criminaliteit en geweld, alsook de frequentie van geweldsfeiten, hoger is in de jongvolwassenheid dan tijdens de adolescentieperiode (Blokland & Palmen, 2012, p. 36). Echter, "(f)or some violent acts, and for some violent individuals, there may be no decline in violence at all" (Marcus & Jamison, 2011, p. 26). Onderzoek heeft bovendien uitgewezen dat jongeren zelden gespecialiseerd zijn in geweld. In criminele carrières blijkt het gebruik van geweld zeer stabiel te zijn doorheen de levensloop (Piquero, 2000; Piquero, Jennings & Barnes, 2012). Personen die op jonge leeftijd geweld plegen, hebben een sterk verhoogde kans om dat later opnieuw te doen. In een review van de literatuur naar geweldscriminaliteit constateren Piquero et al. (2012) dat de frequentie van geweld eerder zeldzaam is, met uitzondering van een kleine groep daders die een aanzienlijk deel van de geweldsdelicten pleegt, de veelplegers genoemd. Veelplegers plegen veel geweldsdelicten, maar zij plegen ook andere vormen van criminaliteit, waardoor veelzijdigheid ook hen typeert. Osgood en Schreck (2007) komen tot tegengestelde bevindingen en concluderen dat er

onder geweldplegers wel degelijk sprake is van een sterke mate van specialisatie over tijd. Dat onder veelplegers geweld relatief vaker voorkomt, schrijven Tollenaar en van der Laan (2013, p. 82) toe aan de hoge frequentie van het plegen van delicten en niet zozeer van specialisatie in geweld. De meest actieve dadergroep maakt zich veelvuldig schuldig aan een breed scala aan delicten, waaronder ook geweld. Hierdoor kan het risicofactorenonderzoek moeilijk een onderscheid maken tussen veelplegers en gewelddadige plegers, een (heikel) puntje waar in hoofdstuk 2 verder wordt op ingegaan (Farrington, 2003, p. 223).

1.5 Conclusie

Dit eerste inleidende hoofdstuk had als doel de begrippen 'jongeren' en 'geweld' breed te verkennen. Het definiëren van deze termen is geen eenvoudige zaak. Vechtpartijen op straat, het mishandelen van dieren, het beschadigen van goederen, iemand dreigen zijn persoonlijke zaken af te geven, een klasgenoot beledigen, overvallen op een winkelier, verkrachtingen, terroristische daden, het zijn allemaal vormen van geweld, maar een eenduidige definitie vooropstellen is een lastige onderneming. Jongerengeweld is dus niet alleen een maatschappelijk probleem, maar is ook problematisch in de manier waarop het wordt omschreven en geconceptualiseerd. Geweld dient vooral beschouwd te worden als een sociaal construct waar de tijdsgebonden en sociale context waarin het fenomeen wordt bestudeerd een belangrijke rol speelt. Uit bovenstaande uiteenzetting blijkt dat het in een complexe samenleving nauwelijks nog realistisch lijkt om onder geweld uitsluitend fysiek geweld tegen personen te verstaan. Daarentegen is het wel noodzakelijk geweld te definiëren in enge zin, om zo het voorwerp van onderzoek scherp te stellen en oorzaken en verklaringen te achterhalen. Dit proefschrift hanteert omwille van deze reden een eerder restrictieve definitie door geweld te beperken tot (bedreiging met) fysiek geweld tegen personen. Ook de specifieke levensfasen waarin jongeren zich bevinden, werden besproken, en spelen een cruciale rol in de discussie over 'jongeren en geweld'. Het merendeel van de jongeren beperkt zich namelijk tot het plegen van betrekkelijk onschuldige delicten en stopt naarmate ze ouder worden. Slechts een klein deel van de jongeren pleegt verder feiten in de volwassenheid. Er werd ingegaan op enkele brede maatschappelijke tendensen en de context waarin jongeren de dag van vandaag opgroeien die het meer en meer noodzakelijk maakte om de overgangsfase tussen de adolescentieperiode en de volwassenheid als een aparte periode te benoemen, de 'emerging adulthood' of jongvolwassenheid. Een vaststelling hierbij is dat criminologisch onderzoek onder jongvolwassenen, vergeleken met dat onder kinderen, adolescenten en volwassenen, nog (steeds) in de kinderschoenen staat.

Mede onder invloed van de besproken brede maatschappelijke evoluties is niet alleen de levensfase van de jongeren gewijzigd, maar gaat de samenleving ook op een andere manier met de 'problemen van de jeugd' om. Er werd stilgestaan bij jongeren als 'risicolopend' enerzijds, en als 'bedreigend' anderzijds; meer en meer worden jongeren gezien als een door de overheid te controleren bedreiging voor de samenleving. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de samenleving de omgang met geweld veelal 'ontwend' is. Geweld hoorde er vroeger veel meer bij en gedragingen die vroeger nog als 'normaal' ervaren werden, worden nu als 'lastig', 'problematisch' of zelfs 'zinloos' gezien. Deze morele

paniek gaat samen met het idee dat geweld in de samenleving toeneemt. Om deze these te toetsen hebben we getracht de omvang van het geweldsprobleem in kaart te brengen door te kijken naar beschikbare cijfers in Vlaanderen. De gepresenteerde cijfers laten zien dat er verschuivingen hebben plaatsgevonden in zowel de geregistreerde als de zelfgerapporteerde omvang van geweld, al moet de interpretatie van de cijfers en de vergelijking tussen officiële statistieken en zelfrapportagecijfers met de nodige voorzichtigheid gebeuren. De resultaten suggereren een afname van geweld bij Vlaamse jongeren; die daling is wel minder uitgesproken bij de zelfrapportagecijfers in vergelijking met wat op basis van de parketstatistieken kan worden geconcludeerd. Ook wanneer de cijfers worden opgesplitst naar type geweldsdelict, komt die daling terug, met uitzondering van de zaken die in de parketstatistieken gekwalificeerd worden als (poging tot) 'moord en doodslag en onopzettelijke doding'. Bij de opsplitsing naar leeftijd wordt vastgesteld dat er geen toename is van het aantal jongeren dat geweld pleegt in de jongste leeftijdscategorieën. Verder laten de cijfers zien dat – in lijn met de internationale criminologische literatuur – fysiek geweld piekt op de leeftijd 16-19 jaar om vervolgens aanzienlijk af te nemen. Wat betreft gerapporteerde wapendracht ligt de piek, in tegenstelling tot fysiek geweld, later in de jongvolwassenheid. Met betrekking tot het verschil tussen jongens en meisjes – en dat is ook een constante in het jeugdcriminologisch onderzoek – zijn jongens meer betrokken bij geweldsfeiten dan meisjes. Wel kan opgemerkt worden dat de daling van geweldsfeiten op basis van de parketcijfers en de zelfgerapporteerde cijfers minder sterk is voor meisjes dan voor jongens. Het beeld van een kwantitatief toenemende criminaliteit en geweld bij jongeren kan dus op basis van bovenstaande cijfers eningszins genuanceerd worden.

HOOFDSTUK 2. VERKLARINGEN VOOR GEWELD: ACHTERGRONDFACTOREN

Er bestaat een overstelpende hoeveelheid aan literatuur waarin aan de hand van theoretische beschouwingen en empirisch onderzoek wordt gezocht naar oorzaken van criminaliteit in het algemeen, en delinquent en gewelddadig gedrag bij jongeren in het bijzonder (o.a. Muncie, 2015; Pauwels, 2012a; Verdonck et al., 2011). Gegevens en inzichten worden aangereikt en geïnterpreteerd vanuit verschillende disciplines, waaronder de criminologie, psychologie en sociologie. Men is het erover eens dat “the need to understand violence is much broader now, borrowing concepts from across the social and behavioral sciences, medical sciences, and beyond” (DeLisi, Conis & Beaver, 2012, p. 13). Dieper ingaan op de ‘stand van zaken’ in het onderzoek naar de oorzaken van geweld bij jongeren is dus geen sinecure, waardoor het overzicht in dit hoofdstuk vervolgens niet exhaustief kan zijn. Drie redenen liggen hier aan de basis. In de eerste plaats is het moeilijk te realiseren om de literatuur en de etiologie met betrekking tot de verklaringen voor jongerengeweld samen te vatten in “een beknopt lijstje met inzichten, factoren of ‘oorzaken’” (Pleysier, 2015, p. II-11). Het is in het kader van dit onderzoek dan ook niet mogelijk (en noodzakelijk) om het breed en complex landschap van bestaande verklaringen binnen de verscheidene disciplines in kaart te brengen. Dit hoofdstuk beperkt zich tot de meest gangbare (veelal criminologische) theorieën die een verklaring geven voor (gewelds)criminaliteit gepleegd door jongeren en in reeds gevoerde studies de meeste empirische ondersteuning hebben gekregen. Dit brengt ons bij een tweede hindernis. Hoofdstuk 1 liet zien dat geweld een heterogene verzameling van gedragingen met uiteenlopende modaliteiten betreft. Verschillende vormen van geweld hebben dus hun eigen oorzaken en ontwikkelingsgeschiedenis (DeLisi et al., 2012, p. 11). De vormen van geweld kunnen dan wel op verschillende manieren verklaard worden, maar berusten, aldus Hoogerwerf (1996, p. 23) ook deels op dezelfde factoren. Ten derde besluit Farrington (2003, p. 223; Farrington, 2012, p. 146) dat geweldplegers eerder veelzijdig dan gespecialiseerd zijn in de feiten die ze plegen, en dat het risicofactorenonderzoek hierdoor moeilijk een onderscheid kan maken tussen veelplegers en gewelddadige plegers. In hoofdstuk 1 werd reeds vastgesteld dat geweldpleging vaak een onderdeel is van een gedragsrepertoire dat bestaat uit een verscheidenheid aan delicten, waaronder geweld. Veel theorieën met betrekking tot fysiek geweld mogen dus letterlijk ‘traditioneel’ en ‘algemeen’ genoemd worden omdat zij niet ontwikkeld zijn om fysiek geweld *an sich* te verklaren, maar eerder een verklaring geven voor (ernstige) delinquentie in het algemeen (Schinkel, 2010, p. 112).

Het klassieke etiologische onderzoek valt grotendeels samen met de positivistische benadering (o.a. Muncie, 2015; Smith, 2011). De radicale en kritische criminologie verzet zich tegen het positivistisch gedachtengoed en legt haar focus op de maatschappelijke reactie op criminaliteit en definiërings- en criminaliseringsprocessen (Pauwels, 2012a; Pleysier, 2015). Dit tweede hoofdstuk behandelt inzichten en verklaringen vanuit die klassieke etiologische benadering die de risicobenadering vooropstelt.²⁶ Van de traditionele modellen en theorieën die geweld en criminaliteit trachten te verklaren, wordt in het

²⁶ Hoofdstuk 5 dat ingaat op de betekenisgeving van geweld en zijn intrinsieke aspecten, wijkt hiervan in zekere zin af en behandelt ook inzichten uit de kritische criminologie.

algemeen een tweedeling gehanteerd tussen enerzijds verklaringen op het individuele niveau en anderzijds factoren gelegen in de context, gaande van de invloed van de opvoeding naar de rol van school en vrienden tot de buurt en de bredere maatschappij (o.a. Feld & Bishop, 2012; Flannery, Vazsonyi & Waldman, 2007). Het eerste punt handelt over de ‘persoon van de dader’. Verklaringen op het individuele niveau zien persoonlijke eigenschappen van de jongere als cruciaal in de ontwikkeling van criminaliteit en geweld. De meer sociaal georiënteerde benaderingen bedelen daarentegen een grotere rol toe aan omgevingsfactoren. De omgeving als risicofactor én verklaring voor geweld staat centraal in het tweede punt. Hier gaat men ervan uit dat niet (enkel) individuele factoren, maar wel de contextfactoren een overheersende invloed uitoefenen in het ontstaan van criminaliteit en geweld. Voor beide inzichten wordt een kort overzicht gegeven van de belangrijkste risicofactoren voor fysiek geweld²⁷ en worden verklaringsmodellen aangereikt, die grotendeels op basis van risicofactoren-onderzoek zijn ontwikkeld. Het laatste punt gaat dieper in op geweld als een interactioneel gegeven, waarbij de combinatie van het (gedrag van het) individu en de context waar hij zich in bevindt, essentieel is om tot een beter inzicht te komen in het geweldsfenomeen.

2.1 De persoon van de dader

2.1.1 De (neuro)biologie in volle ontwikkeling

Op individueel niveau behoren in de eerste plaats de (neuro)biologische en biogenetische factoren. De stelling van de negentiende eeuwse criminoloog Lombroso dat misdaad vooral wordt gepleegd door mannen die daartoe genetisch zijn voorbestemd, is reeds lang achterhaald, maar de interesse in ‘de geboren misdadiger’ is de laatste decennia wel opnieuw sterker geworden. Een (neuro)biologisch perspectief op menselijk gedrag en geweld is niet langer controversieel (Raine, 2013, p. 451).²⁸ De kennis over de relatie tussen neurobiologische factoren en geweld is dan ook op korte termijn aanzienlijk toegenomen. In de eerste plaats is er de (technische) vooruitgang in het hersenonderzoek, en meer in het bijzonder functionele beeldstudies (fMRI-studies²⁹), die kennis teweegbrengen over welke delen van de hersenen “een rol spelen bij de totstandkoming en instandhouding van crimineel gedrag” (Blokland et al., 2005, p. 109; Pleyzier, 2015). De twee belangrijkste hersenstructuren die mogelijk in dienst staan van geweld zijn het limbische systeem en de frontale cortex, die bijdragen aan de emotionele en cognitieve kenmerken van geweldplegers (Raine, 2013, p. 324; Scarpa & Raine, 2007, p. 153). Vooral de gebieden in de hersenen die noodzakelijk zijn voor de verwerking van sociale en emotionele informatie en voor het reguleren van het gedrag staan in de belangstelling. De amygdala

²⁷ Het doel van de risicofactorenbenadering wordt door Farrington (2012, p. 147) eenvoudig samengevat als “to identify the key risk factors for offending and implement prevention methods designed to counteract them”. Zoals reeds aangestipt is het een complexe taak om alles wat bekend is over de predictie van jonge geweldplegers op een beknopte en overzichtelijke wijze in kaart te brengen. Dit deel richt zich bijgevolg vooral op de kennis die is opgedaan in empirisch onderzoek inzake fysiek geweld aan de hand van cross-sectionele designs, maar ook – en voornamelijk – uit longitudinale studies (o.a. Farrington, 2007; 2012), meta-analyses (o.a. Derzon, 2010; Lipsey & Derzon, 1998) en literatuuroverzichten (o.a. Hawkins, Herrenkohl, Farrington, Brewer, Catalano & Harachi, 1998; Dahlberg & Potter, 2001).

²⁸ Het zou ons te ver leiden om alle neurobiologische systemen en hun onderlinge samenhang te beschrijven. Hiervoor wordt verwezen naar overzichtswerken van o.a. Raine (2013) en de Kogel (2008).

²⁹ fMRI is de afkorting van ‘functional Magnetic Resonance Imaging’.

is betrokken bij emoties als angst en mogelijk ook bij impulsief gewelddadig gedrag (Davidson, Putman & Larson, 2000). De voorhersenen, onder meer de prefrontale cortex, zijn de basis voor de zogeheten executieve functies. Executieve functies hebben onder meer betrekking op het bewust beheersen van denken en doen, en het flexibel aanpassen van gedrag aan veranderende situaties. In verschillende studies is het verband tussen executieve functies en het stellen van geweld op latere leeftijd aangetoond (zie overzicht de Kogel, 2008).

Ten tweede zijn er ook bewijzen voor een samenhang tussen enerzijds de werking van biologische systemen die betrokken zijn bij de regulatie van stress en anderzijds gewelddadig gedrag. Deze tak van het biologisch onderzoek naar geweld richt zich met name op het autonome zenuwstelsel en toont aan dat het functioneren van het zenuwstelsel op vroege leeftijd geweld op latere leeftijd kan voorspellen (Sergeant & de Vente, 2001; Raine, 2002). Als de stress toeneemt, zorgt het autonome zenuwstelsel voor een toename van transpiratie en een versnelling van de hartslag. De *'low arousal theory'* stelt dat delinquentie en geweld samenhangt met een chronisch laag arousal-niveau. Een lage arousal wordt onder meer gekenmerkt door een lage hartslag en weinig afgifte van stresshormonen. Veel studies laten zien dat een lage hartslag in de kinder- en adolescentieperiode een voorspeller is van antisociaal en gewelddadig gedrag in de (jong)volwassenheid (Raine, 2013, p. 144; Patrick & Verona, 2007, pp. 112-114; Farrington, 1997). De Kogel (2008, pp. 61-62) geeft twee mogelijke verklaringen voor het verband tussen een verlaagde arousal en het stellen van antisociaal en gewelddadig gedrag. In de eerste plaats is er de *'sensation seeking theory'* die ervan uitgaat dat lage arousal een onaangename fysiologische toestand is. Personen met een laag arousal-niveau zoeken naar stimuli om het prikkelingsniveau te doen laten toenemen. Risicovol gedrag, waaronder geweld, zou daartoe een van de middelen zijn. Het is dan ook niet vreemd dat de normale hartslag op zijn laagst is tijdens de adolescentieperiode, wanneer het zoeken naar prikkels en risicovol gedrag het sterkst is. Dit betekent dat deze jongeren niet door een gevoel van spanning weerhouden worden om geweld te plegen, maar dat ze ook de spanning opzoeken om het onprettige 'spanningsloze' gevoel te vermijden. Een tweede verklaring is de *'fearlessness theory'* die stelt dat lage arousal-niveaus kenmerkend zijn voor individuen die relatief weinig angstig zijn. Een laag arousal-niveau zou dan samenhangen met gewelddadig gedrag omdat plegers minder of niet bevreesd zijn voor de mogelijke negatieve consequenties van hun gedrag.

Tot slot kent ook de gedragsgenetica een grote vooruitgang. Iemand die een genetische aanleg heeft voor antisociaal en gewelddadig gedrag loopt een verhoogd risico om onder bepaalde omstandigheden zulk gedrag te vertonen (Rhee & Waldman, 2007). Veel studies onthullen dat zowat de helft van de menselijke variatie in gewelddadig gedrag aan de genen toe te wijzen is (o.a. Raine, 2013; Tiihonen et al., 2015). De neurotransmitters die vaak in verband worden gebracht met het stellen van geweld zijn serotonine, dopamine en noradrenaline (de Kogel, 2008). Onderzoek op dit gebied (Gilligan, 2000, p. 217; Caspi & Moffitt, 2006) wijst op een interessante wisselwerking: 'gewelddadige' genen, in combinatie met ernstige kindermishandeling, resulteert in antisociaal en gewelddadig gedrag in de (jong)volwassenheid.

De biologische kennis voor de criminologie maakt duidelijk dat sommige individuen door biologische factoren een grote kans lopen op gewelddadig gedrag. De mate waarin deze individuen daadwerkelijk geweld zullen stellen, hangt sterk af van de sociale context waarin zij zich bevinden. Geweld wordt dus gezien als het resultaat van een ontwikkeling waarbij biologische factoren en omgevingsfactoren elkaar beïnvloeden (Caspi & Moffitt, 2006; Bijttebier, 2012); “physiological relationships to aggressive behavior seem to differ depending on one’s history of environmental experiences” (Scarpa & Raine, 2007, p. 163). Bovendien valt op te merken dat er verschillen zijn wat betreft de (impact van) biologische factoren tussen groepen van plegers enerzijds en geweldsvormen anderzijds. Ten eerste blijkt uit het overzicht van de Kogel (2008, p. 58) dat persisterende delinquenten meer biologische risicofactoren bezitten dan de adolescentiegebonden plegers (zie ook Moffit, 1993). Ook wat betreft de soorten geweldsvormen zijn andere neurobiologische factoren van belang. Zo zou impulsief geweld verband houden met een disfunctie van de executieve functies en (mogelijk) een hyperreactieve amygdala. Bij instrumenteel geweld zou daarentegen een te weinig functionerende amygdala van invloed zijn, waardoor iemand minder goed in staat is om bijvoorbeeld emotionele signalen zoals angst en verdriet van de ander te herkennen.

2.1.2 Geweld en psychopathologie

Er is ook veel belangstelling voor gedragsproblemen, en psychologische en psychiatrische aandoeningen als verklaring voor (ernstige) geweldpleging (Blonigen & Krueger, 2007). Vroegtijdig en voortdurend agressief gedrag in de kinderjaren wordt als een belangrijke risicofactor beschouwd voor gewelddadig gedrag in de adolescentieperiode en de (jong)volwassenheid. Agressie in de kinderjaren vergroot dus het risico van geweldpleging op latere leeftijd (Farrington, 2012, p. 150; Loeber & Farrington, 1998). Sibley et al. (2011) stellen dat kinderen met een ‘Attention Deficit Hyperactivity Disorder’ (ADHD) een groter risico lopen op toekomstig gewelddadig gedrag. Ook depressie zou gerelateerd zijn aan een hoger risico op geweldpleging (Farrington, 2012, p. 157; Lipsey & Derzon, 1998; Loeber & Farrington, 1998a). Uit de literatuur blijkt psychose weinig verklarend te zijn, tenzij die samengaat met middelengebruik (o.a. Witt, Van Dorn, Fazel & Zhang, 2013) of met een uitgesproken boosheid (Reagu, Jones, Kumari & Taylor, 2013). Gelijkaardige vaststellingen zijn gesteld voor bijvoorbeeld antisociale persoonlijkheidsstoornissen zoals psychopathie en borderline persoonlijkheidsstoornis (Yu, Geddes & Fazel, 2012). Deze onderzoeken impliceren echter wel dat de context waarin deze personen zich bevinden, mee bepaald of er daadwerkelijk geweld optreedt. Tot slot kampen geweldplegers – in vergelijking met andere plegers – opvallend vaker met een lage intelligentie (Doreleijers, 2015, p. 150; Farrington, 2007).

2.1.3 Geringe zelfbeheersing als overkoepelend begrip

In verscheidene onderzoeken is gebleken dat naast een agressieve persoonlijkheid ook andere persoonskenmerken de kans op geweld verhogen. Het belang van impulsiviteit, sensatiezucht en een gebrekkige zelfbeheersing is aangetoond. Kinderen die later het criminele pad op gaan, blijken zich al vroeg te onderscheiden van hun prosociale leeftijdsgenoten door een gebrek aan vrees en het zoeken

naar sensatie (Caspi, Moffit, Silva, Stouthamer-Loeber, Krueger & Sshmutte, 1994; Farrington, 2013). Ook het hieraan gerelateerde begrip zelfcontrole hangt samen met geweldscriminaliteit (o.a. Gottfredson & Hirschi, 1990; Grasmick, Tittle, Bursik & Arneklev, 1993; Piquero, MacDonald, Dobrin, Daigle & Cullen, 2005). Volgens Gottfredson en Hirschi (1990) zou een gebrek aan zelfbeheersing zelfs de belangrijkste oorzaak zijn van criminaliteit waaronder geweld. Zij verklaren geweld door één stabiel psychologisch concept, namelijk zelfcontrole, dat in de vroege kinderjaren ontstaat. Een gebrekkige zelfcontrole zou in hun zelfcontroletheorie het gevolg zijn van een deficiënte socialisatie. Kenmerken die het socialisatieproces bemoeilijken zijn een lage intelligentie, impulsiviteit en stoornissen zoals ADHD. In hoeverre geweld zal optreden, wordt mede bepaald door de opvoedingssituatie in het gezin, en de situaties waarin de betrokkene zich op latere leeftijd zal bevinden. Een kritiek op de zelfcontroletheorie is dat zij geen rekening houdt met mogelijke factoren die interageren met zelfcontrole. Zo zou de impact van zelfcontrole op criminaliteit (en geweld) verschillen naargelang de achtergrondkenmerken van individuen, zoals moraliteitsbesef (Svensson, Pauwels, & Weerman, 2010) en slechte opvoedingspraktijken (Unnever, Cullen & Agnew, 2006). Gottfredson (2007, p. 540) besluit in een latere publicatie dat de “self-control theories assume that differences among people in self-control are also associated with the distribution of people in setting that vary in the opportunities for crime and delinquency”.

2.2 De omgeving van de dader

2.2.1 Risicofactoren: het gezin, de school en de peers

Uit de directe omgeving van jongeren, met name het gezin, de school en de peers kunnen menig risicofactoren gehaald worden die samenhangen met geweld. Op het niveau van het gezin spelen kenmerken van de ouder-kind interactie een voorname rol in de ontwikkeling van geweld. Voorbeelden zijn een gebrek aan ouderlijke controle, een autoritaire en restrictieve controle door ouders, verwaarlozing en mishandeling, en een geringe betrokkenheid van ouders (Derzon, 2010). Het ontwikkelen van gewelddadig gedrag lijkt vaak samen te hangen met een beperkt ouderlijk toezicht en een verminderde controle over het doen en laten van hun kinderen (o.a. Laird, Pettit, Bates & Dodge, 2003; Deković & Prinzie, 2015). Meer specifiek zou de relatie met de vader een belangrijke rol spelen in de ontwikkeling van geweld bij jongens (Bol et al., 1998, p. 85). Farrington (2012) beschouwt het hebben van criminele en gewelddadige ouders als één van de belangrijkste gezinsfactoren die geweld op latere leeftijd voorspelt. Hij merkt hierbij echter op dat “it is not clear that there is any specialized intergenerational transmission from violent parents to violent children, as opposed to general transmission from criminal parents to delinquent children” (Farrington, 2012, p. 157). Contextuele factoren zoals de kwaliteit van de (huwelijks)relatie tussen ouders spelen een minder belangrijke rol. Enkel als het kind frequent getuige is van fysiek en/of verbaal geweld tussen de ouders loopt hij/zij een groter risico op later gewelddadig gedrag (Farrington, 2012; Nofziger & Kurtz, 2005). Aansluitend hierop vinden veel studies een verband tussen mishandeling en verwaarlozing als kind, en het plegen van geweld op latere leeftijd (o.a. Hawkins et al., 2000; Loeber et al., 2005). Farrington (2012, p. 159) verklaart deze samenhang door de consequenties die voortvloeien uit deze problematiek en die

vervolgens een invloed kunnen hebben op de ontwikkeling van geweld. Slachtoffer zijn van huiselijk geweld kan bijvoorbeeld leiden tot een laag eigenwaardegevoel dat vervolgens een risico is voor (later) gewelddadig gedrag. Bovendien kan een extreem verstoorde gezinssituatie een uithuisplaatsing noodzakelijk maken (bijvoorbeeld in een instelling of bij een pleeggezin). De wisselende woonomgevingen kunnen vervolgens een negatieve invloed hebben op de ontwikkeling van (gewelddadig) gedrag. In de literatuur worden ook verslavingen en andere aandoeningen van ouders, zoals depressies, in verband gebracht met criminaliteit en geweld bij jongeren (Kim-Cohen, Moffitt, Taylor, Pawbly & Caspi, 2005; Dekovic, 2015; Derzon, 2010; Farrington, 2012). Bovendien wijst onderzoek uit dat jongeren met ouders met tolerante opvattingen over geweld een groter risico hebben op geweldpleging (Ahonen, Loeber & Pardini, 2016; Farrington, 2012; Solomon, Bradshaw, Whright & Cheng, 2008). Niet enkel ouderkenmerken, maar ook kenmerken van andere familieleden hebben een invloed op geweldpleging. Bijvoorbeeld jongeren met een oudere broer die probleemgedrag vertoont of feiten pleegt, hebben een groter risico dit ook te doen (Conger, K.J., Conger, R.D. & Scaramella, 1997). In tegenstelling tot bovenstaande functionele gezinsfactoren speelt de gezinsstructuur een minder belangrijke rol in geweldpleging. Echter, in de Cambridge en Pittsburgh studies blijkt de grootte van het gezin wel samen te hangen met het plegen van geweld op latere leeftijd. Farrington (2012, p. 160) vindt een verband tussen een wonen in een groot gezin en het plegen van geweld (zoals klein wonen en veel kinderen die één slaapkamer delen). Tot slot linken veel studies armoede en een lage socio-economische status (SES) aan het plegen van geweld (o.a. Crutchfield & Wadsworth, 2003). Derzon (2010) stelt echter vast dat het verband tussen een lage SES en geweld laag is; andere factoren, zoals de opvoedingscapaciteiten van ouders en de huisvesting, vervullen een mediërende rol.

Op schoolniveau blijken een geringe betrokkenheid op school en een lage schoolmotivatie belangrijke voorspellers zijn voor later gewelddadig gedrag (Ahonen, Loeber & Pardini, 2016; Farrington, 2012; Lipsey & Derzon, 1998). Daarnaast worden ook een verstoorde relatie met leerkrachten, gedragsproblemen, slechte schoolprestaties, spijbelen en het veelvuldig van school veranderen als risicofactoren van geweld beschouwd (Loeber & Farrington, 1998). Een zwakke betrokkenheid bij het schoolse gebeuren zou ook een belangrijk kenmerk zijn ter verklaring van verschillen in gewelddadig en delinquent gedrag tussen jongeren van Belgische en niet-Belgische afkomst (Cops, Pleysier, Verdonck & Put, 2014). Vervolgens blijkt uit (longitudinaal) onderzoek dat pesten of gepest worden een voorspeller is van toekomstig crimineel en gewelddadig gedrag (Farrington, Loeber, Stallings & Ttofi, 2011). Geweld wordt ook vaak verbonden met het klimaat op de school; een 'slecht' schoolklimaat en een punitieve schoolcultuur wakkert probleemgedrag aan en doet het verder escaleren. Hierbij wordt steeds in het midden gelaten of het één leidt tot het ander of omgekeerd, dan wel dat bovenstaande invloeden en het stellen van geweld elkaar versterken of dat beide voortkomen uit een heel andere oorzaak. Uit onderzoek blijkt namelijk dat de school niet een op zichzelf staande beïnvloedende factor is voor criminaliteit en geweld (de Haan & de Bie, 1999, p. 43; Farrington, 1998). Een aantal studies wijzen op de invloed van gezins- en peerfactoren die maken dat jongeren slecht functioneren op school én (gewelds)delicten plegen. Het optrekken met delinquente leeftijdsgenoten

bijvoorbeeld lijkt versterkend te werken als mediator tussen problemen die zich voordoen op school en het ontstaan van crimineel en gewelddadig gedrag (Doreleijers, Scholte & Matser, 2001, p. 135).

Binnen de criminologie is er veel belangstelling voor de samenhang tussen de omgang met delinquente vrienden enerzijds en het zelf plegen van delicten anderzijds. Het hebben van verkeerde vrienden wordt voornamelijk gezien als risicofactor voor adolescenten, doordat zij veel gevoeliger zijn voor groepsdruk dan jongvolwassenen (o.a. Warr, 2002). Verschillende studies tonen een verband aan tussen het omgaan met gewelddadige en criminele vrienden gedurende de adolescentieperiode en later gewelddadig gedrag (o.a. Baxendale, Cross & Johnston, 2012; Loeber et al., 2005; Hawkins et al., 2000). Naarmate kinderen ouder worden neemt de invloed van leeftijdsgenoten namelijk toe. Gezinsomstandigheden blijven desondanks een belangrijke rol spelen; ouders kunnen namelijk een invloed uitoefenen op de keuze van vrienden door hun kinderen (de Haan & de Bie, 1999). Ouders die er bijvoorbeeld niet in slagen toezicht te houden, geven meer gelegenheid voor de omgang met deviante leeftijdsgenoten (Op de Beeck, 2012). Het effect is dus groot voor jongeren die vaak optrekken met een delinquente vriendengroep en hierdoor minder tijd doorbrengen met het gezin. Het risico is namelijk nog groter als jongeren deel uitmaken van een jeugdbende; zij plegen vier tot zes keer meer geweldsdelicten dan jongeren die niet behoren tot een jeugdbende, maar wel delinquente vrienden hebben (Adams & Pizarro, 2014).

Binnen de literatuur wordt vaak de vraag gesteld of de omgang met delinquente peers een oorzaak of een gevolg is van delinquent en gewelddadig gedrag. Zoeken delinquente jongeren hun delinquente vrienden op (selectiemodel) of worden jongeren delinquent door hun omgang met delinquente peers (facilitatiemodel)? Onderzoek heeft uitgewezen dat het verband wederkerig is, en dat beide processen met andere woorden een rol spelen in een diffuus samenspel (Bruinsma & Weerman, 2007; Vitaro, Boivin & Tremblay, 2007; Weerman, 2003). Er zijn echter ook studies die geen rechtstreeks verband aantonen tussen het hebben van delinquente leeftijdsgenoten en het zelf plegen van delinquentie en geweld. Deze benadering, het sociale interactiemodel genoemd (Vitaro et al., 2007), stelt dat andere factoren de invloed van deviante vrienden op delinquent gedrag modereren, zoals persoonlijkheidskenmerken. Het facilitatiemodel lijkt daarom meer van toepassing te zijn voor de 'late starters' waar de delinquente peergroup een centrale plaats inneemt en de beïnvloeding door peers het grootst is, terwijl het selectiemodel en het sociale interactiemodel eerder lijken te gelden voor de 'vroege starters' die reeds in hun vroege jeugdjaren met een verscheidenheid van risicofactoren worden geconfronteerd.

Cops (2013, p. 293) besluit dat het onderzoek naar de invloed van (delinquente) peers enigszins simplistisch van aard is; doordat studies beperkt blijven tot het identificeren van een verband tussen de mate van delinquent gedrag van leeftijdsgenoten en het eigen delinquent gedrag, worden mechanismen en processen die dit verband sturen, niet geëxpliciteerd (Cops, 2013; Weerman, 2011). Warr (2002) tracht hier aan tegemoet te komen en gaat in zijn boek *'Companions in Crime'* dieper in op de processen en mechanismen die spelen tussen leeftijdsgenoten en die, onder bepaalde condities, kunnen leiden tot delinquent en gewelddadig gedrag (zie ook Warr, 2012). Drie mechanismen spelen,

aldus Warr (2012, pp. 237-239), een rol op de houdingen en gedragingen van jongeren. Een eerste mechanisme betreft 'fear of ridicule'. Warr (2012) stelt dat de angst om belachelijk te worden gemaakt en de (gepercipieerde) vrees uitgesloten te worden door de peergroup zich sterk laat voelen bij jongeren en een belangrijke motivatie is voor het stellen van gedrag dat anders niet gesteld zou worden (Warr, 2012, p. 237; Bruinsma & Weerman, 2007, p. 297; zie ook Dodge et al., 2003). Een tweede mechanisme, loyaliteit, doet jongeren bepaalde zaken doen om hun vriendschap ten aanzien van peers en het feit dat men betrouwbaar is, te bewijzen. Vriendschap betekent voor de jongeren een morele waarde die hoog moet worden gehouden, "in die mate dat het ook een 'moral cover' kan bieden die de morele verkeerdheid van het delinquente feit overtreft" (Pleysier, 2015, p. II-19; Warr, 2012, p. 238). Een laatste mechanisme is 'status'. Adolescenten hechten veel belang aan populariteit en om een bepaalde status in de groep te verkrijgen en te behouden, conformeren ze zich aan het gedrag van andere jongeren. Ze verlangen naar de goedkeuring van anderen, en de vriendengroep is vaak de enige plaats waar deze status kan worden opgebouwd (Warr, 2012, pp. 238-239; Bruinsma & Weerman, 2007, p. 297).

De vrijetijdsbesteding van jongeren, een factor die sterk samenhangt met de peergroep, heeft ook een belangrijke invloed op daderschap (van geweld) bij jongeren. Onderzoek hieromtrent laat zien dat jongeren met een meer uitgaansgericht vrijetijdspatroon een grotere kans hebben om geweld te plegen dan jongeren met een digitaal vrijetijdspatroon, en hierdoor wellicht vaker thuis zijn (Verdonck et al., 2011). Jongeren die vaak uitgaan met vrienden hebben dus een hogere kans op delinquentie en geweld (De Groof & Smits, 2015). Jongeren die veel tijd doorbrengen in (semi)publieke ruimten, waarin zij elkaar zonder ouderlijke supervisie informeel socialiseren, zijn vaker betrokken bij delinquentie en geweld, omdat zij vaker in risicovolle, 'criminogene' situaties terechtkomen (Wikström & Butterworth, 2006). Jongeren ontwikkelen met andere woorden ruimtelijke levensstijlriscico's: "(W)anneer jongeren hun vrije tijd doorbrengen op straat en in semipublieke ruimten, met delinquente vrienden én zich inlaten met activiteiten als alcohol- en drugsconsumptie, (verhogen) die de kans op misdadig gedrag (...)" (Bruinsma & Weerman, 2007, p. 301).

2.2.2 Leren uit de omgeving

Uit bovenstaande blijkt dat (kenmerken van) personen uit de directe omgeving een negatieve invloed kunnen uitoefenen op het gedrag van de jongere, zoals gezinsleden, medeleerlingen en vriendengroepen die het niet zo nauw nemen met (de strafrechtelijke) regels. Sutherland (1947) stelt in zijn differentiële associatietheorie dat geweld aangeleerd gedrag is. De negatieve houding ten opzichte van wettelijke normen door anderen, en niet het plegen van criminaliteit en geweld op zich, is in deze theorie van belang. "(A) person becomes delinquent because of an excess of definitions favorable to violation of law over definitions unfavorable to violation of law" (Sutherland, 1947, p. 7). Onderzoek naar geweld "have supported the social learning hypothesis that witnessing violence by others increases the odds that observers will engage in similar behavior in similar circumstances either immediately or in the future" (Jensen, 2007, pp. 640-641).

2.2.3 Negatieve bindingen met de omgeving

Bindingentheorieën gaan uit van de idee dat het socialisatieproces, dat een persoon aan de samenleving bindt, ervoor zorgt dat een persoon misdrijven pleegt. Een van de meest besproken en geteste bindingentheorieën is de sociale bindingentheorie van van Hirshi (1969). Het uitgangspunt is dat individuen van nature neigen tot asociaal gedrag. Hirshi (1969) stelt dat vooral hechte relaties met personen (bijvoorbeeld ouders en vrienden) en maatschappelijke instituties (bijvoorbeeld de school en de buurt) jongeren voor delinquentie en geweld behoeden. Hierbij staan vier soorten bindingen centraal: (1) affectieve banden met anderen ('attachment'), (2) investeringen in bijvoorbeeld school ('commitment'), (3) deelname aan conventionele bezigheden ('involvement'), en (4) het onderschrijven van morele of maatschappelijke normen ('beliefs'). Het centrale uitgangspunt is niet of jongeren door de samenleving worden gecontroleerd maar of zij zichzelf verbonden voelen met de samenleving en haar vertegenwoordigers; hoe sterker deze bindingen ervaren worden door jongeren, hoe minder waarschijnlijk dat geweld zich voordoet. Ook binnen de theorie van de maatschappelijke kwetsbaarheid (Vettenburg & Walgrave, 2002) krijgen deze (gepercipieerde) bindingen een centrale rol toebedeeld.

De basisgedachte uit de bindingentheorie komt ook tot uiting in Agnew's '*General strain theory*' (Agnew, 1990): "if you treat people badly, they may become upset and respond with crime [...]" (Agnew, 2004, p. 38). Negatieve interacties met de onmiddellijke sociale omgeving staan centraal in deze theorie; het is maar wanneer een persoon zich slecht en onrechtvaardig behandeld voelt, dat er sprake is van strain. Agnew ontwikkelde de theorie om delinquentie in brede zin te verklaren, maar heeft het ook specifiek toegepast op geweld (Agnew, 2004, 2007). Er zijn drie soorten strain te onderscheiden. In de eerste plaats kan iemand stress ondervinden wanneer hij of zij iets van waarde verliest, zoals een persoonlijk bezit, een vriend of vaste partner. Ten tweede kan stress voortkomen door het optreden van een schadelijke of nadelige gebeurtenis of situatie, zoals een scheiding van de ouders en mishandeling of verwaarlozing als kind (Agnew, 1990; Op de Beeck, 2012). Tot slot stelt Agnew dat ook het niet realiseren van belangrijke doelen tot strain kan leiden. Een gevoel van strain kan dan ook ontstaan als iemand het gevoel heeft dat er zich in de interacties met anderen en de omgeving ongelijkheden voordoen (Op de Beeck, 2012). Het zijn dan de negatieve emoties die door strain worden uitgelokt – zoals woede, frustratie, jaloezie, depressie en angst – die maken dat zich bij het individu de behoefte van een corrigerende actie opdringt. Zo'n corrigerende actie kan enerzijds bestaan uit het plegen van delinquentie, inclusief geweld, anderzijds kan dit ook gedrag inhouden dat pas op langere termijn een verhoogd risico op geweld met zich meebrengt (Op de Beeck, 2012, p. 57). Agnew (2007, pp. 523-524) stelt dat de kans op een gewelddadige copingstrategie het grootst is bij personen die (1) minder probleemoplossende vermogens hebben, (2) beschikken over vaardigheden en middelen om een gewelddadige copingstrategie te hanteren (zoals beschikbaarheid van wapens, persoonlijkheidskenmerken die neigen tot geweld), (3) niet over een sociaal netwerk beschikken waarop ze bij problemen kunnen terugvallen (zoals de steun van vrienden en familie) (4) zwakkere sociale banden hebben, waardoor ze minder te verliezen hebben, (5) omgaan met peers die feiten

plegen en/of die een tolerante houding ten aanzien van delinquentie en geweld hebben en (6) zich vaker in een situatie bevinden waarin de kosten van gewelddadig gedrag laag en de baten hoog zijn.

2.2.4 Een subcultuur van geweld

Binnen subculturele theoriën ligt de nadruk op het alternatieve en criminele waardensysteem dat jongeren van de lagere klassen, als gevolg van economische en sociale frustratie, ontwikkelen. Een benadering die zich specifiek richt op de subcultuur van geweld is de theorie van Wolfgang en Ferracuti (1967). Deze theorie stelt dat het gebruik van geweld geaccepteerd wordt als een gerechtvaardigde manier om voor bepaalde belangen op te komen. Jongeren zouden, aldus Wolfgang en Ferracuti, een sterke geneigdheid tot geweldpleging ontwikkelen omdat zij gesocialiseerd worden in een subcultuur waarin geweld wordt aangemoedigd en beloond. Door de dagelijkse sociale interactie binnen deze – vaak geïsoleerde – omgeving worden de normen en waarden van de subcultuur versterkt en wordt geweld aangeleerd dat kan leiden tot een ‘handelingsrepertoire’. Deze sociale interactie is echter geen garantie voor geweld. De verhouding tussen de dominante cultuur en de subcultuur wordt vergeleken met een ‘ouder-kind’ relatie (Pauwels, 2012a). Ouders voeden hun kind op volgens hun eigen waarden en normen, en kinderen en jongeren verzetten zich vaak tegen deze opgelegde regels. De dominante cultuur neemt dan de positie in van de ouder, terwijl de subcultuur de kinderen vertegenwoordigt die zich afzetten van hun ouders als de dominante cultuur. Op die manier kan de subcultuur van geweld gezien worden als een reactie op waarden en normen van de dominante cultuur. Pauwels (2012a, p. 168) geeft twee bedenkingen bij de subculturele geweldstheorie. In de eerste plaats is het te eenzijdig alle geweld in de samenleving toe te schrijven aan subculturele groepen. “Ondanks geweld vaker voorkomt bij jongeren en jonge mannen uit de arbeidersklasse, is het niet beperkt tot deze groep” (Pauwels, 2012a, p. 168). In de tweede plaats stelt Pauwels (2012a) dat het begrip ‘subcultuur’ erg vaag blijft en het niet duidelijk is welke processen of mechanismen er zich juist afspelen binnen de groepen.

Om aan deze beperking tegemoet te komen zijn latere theoretici gaan kijken naar groepsdynamische processen die helpen begrijpen wat er precies omgaat in deze groepen waardoor de betrokkenheid in geweld onder leden van een groep hoger is dan onder niet-leden. Een voorbeeld is de algemene theorie van groepsdynamische processen van de Nederlander de Jong (2007). Hij komt tot de conclusie dat het groepsgedrag op straat een eigen logica kent waardoor een eigen cultuur ontstaat die gedrag stimuleert, faciliteert of produceert dat in termen van de dominante (Nederlandse) cultuur deviant en deels delinquent genoemd wordt. Volgens de Jong (2007) kunnen drie groepsprocessen verklaren waarom jongens delinquent groepsgedrag vertonen: (1) de versterking van de groepsidentiteit, (2) de verhoging van de groepsdruk en (3) de verheving van de ‘wij-zij’ tegenstellingen.

Ook de theorie van de maatschappelijke kwetsbaarheid (Vettenburg & Walgrave, 2002) sluit nauw aan bij de idee dat armoede en ongelijkheid aan de basis van criminaliteit liggen. De zogenaamde ‘maatschappelijk kwetsbare’ jongeren ervaren veel controle van maatschappelijke instellingen, zoals de school en arbeidsmarkt, waardoor ze minder kunnen genieten van het positieve aanbod. Hierdoor

ontwikkelen zij een ongunstig maatschappij- en zelfbeeld, wat vervolgens aanleiding kan geven tot het plegen van geweld. Volgens deze theorie ligt het fundamentele probleem in de maatschappelijke structuren en dynamieken die de maatschappelijke kwetsbaarheid reproduceren. In het maatschappelijk kwetsbaarheidsproces staat dus – zoals eerder is aangehaald – ook de sociale controle centraal.

2.2.5 De buurt en de brede maatschappij

Sociologen en criminologen zijn het reeds lang met elkaar eens dat buurtkenmerken een belangrijke rol spelen bij het ontstaan van (gewelds)criminaliteit. Shaw en McKay (1942) lagen aan de basis van de sociale desorganisatietheorie en gaven toen al reeds aan dat buurten en hun karakteristieken een invloed uitoefenen op de aanwezigheid van criminaliteit. De kans op criminaliteit en geweld lijkt groter in buurten in grote steden met concentraties van gezinnen die getroffen zijn door armoede, werkloosheid, slechte huisvesting, psychische problemen, huwelijksproblemen en verslavingsproblemen (Morenoff, Sampson & Raudenbush, 2001). Andere buurtkenmerken die van invloed zijn op individueel gewelddadig gedrag zijn onder andere een geringe betrokkenheid van de buurtbewoners, verkrijgbaarheid van drugs en wapens en blootstelling aan geweld (Hawkins et al., 1998). Osgood en Chambers (2000) vonden dat concentraties van (gezins)factoren in een buurt, bijvoorbeeld een toename van het uiteenvallen van gezinnen, zoals gemeten door het percentage eenoudergezinnen, leiden tot meer arrestaties van jongeren voor geweldsincidenten. Uit de literatuur blijkt echter dat buurtfactoren slechts een onrechtstreekse invloed hebben op de ontwikkeling van delinquentie, via factoren binnen het individu of het gezin (Pauwels, 2007). Loeber en Farrington (1998, p. 41) schrijven onder meer dat werkloosheid en slechte economische omstandigheden vaak een negatief effect hebben op de kwaliteit van het gezinsleven en langs die weg geweld bij jongeren manifesteren (zie ook Vercaigne, Mistiaen, Walgrave & Kesteloot, 2000). Dat allochtone jongeren bijvoorbeeld oververtegenwoordigd zijn onder de groep geweldplegers, kan verklaard worden door het feit dat zij naar verhouding vaker opgroeien in sociaaleconomisch zwakkere buurten.

Volgens Bruinsma en Weerman (2007, p. 300) neemt de invloed van de woonbuurt steeds meer af naarmate jongeren ouder worden, omdat zij dan mobieler worden en grotere afstanden overbruggen in hun dagelijkse activiteiten (bijvoorbeeld de afstand naar school en werk is groter dan vroeger). Jongeren besteden hun vrije tijd niet enkel in de eigen buurt, maar ook op andere plaatsen (waar zij schoollopen of waar zij vrienden hebben). De klemtoon is hiermee verschoven naar de pleegplaats die in verband gebracht wordt met opportuniteit, zoals structurele en individuele factoren die ervoor zorgen dat daders effectief misdrijven plegen op een bepaalde plaats. Het zijn dan de winkels, restaurants, parken, uitgaansgelegenheden en andere voorzieningen die jongeren aantrekken en gelegenheden bieden voor gewelddadige conflicten (Bernasco, 2011). Pauwels (2007) komt tot de vaststelling dat de levensstijl van jongeren aangeeft hoe zij zich gedragen binnen sociale en ruimtelijke omgevingen. Eerder werd aangehaald dat jongeren die veel tijd vertoeven in de openbare ruimte met de delinquente peergroup, levensstijlrisico's ontwikkelen die de kans op geweld doen verhogen. Het

geheel van theorieën die oog heeft voor de pleegplaats van een delict, wordt ook wel de omgevingscriminologie genoemd (Pauwels, 2012a, p. 219).

2.3 De integratieve criminologie in beweging

Pauwels (2012a, pp. 15-16) merkt sinds het begin van de eenentwintigste eeuw een evolutie in de etiologische criminologie. In de eerste plaats is er een verhoogde aandacht voor de begrippen 'ontwikkeling' en 'levensloop', dit wil zeggen dat het individu doorheen de levensloop wordt bestudeerd en dat men inziet dat mensen veranderingen doormaken. Ten tweede wordt binnen de verklaringen doorgaans erkend dat een individu zich niet in een vacuüm bevindt, maar zich beweegt en handelt binnen een micro-, meso- en macrocontext. Ten derde is er nu ook meer belangstelling voor achterliggende mechanismen en factoren die het oorzakelijke proces in gang zetten. Hierdoor kunnen processen bij de ontwikkeling van criminaliteit en geweld beter in kaart gebracht worden. Ten vierde is er sprake van een integratie tussen diversie verklaringsmodellen; meer en meer wordt erkend dat er niet één theorie is, maar dat er een constellatie is van kenmerken die in een onderlinge verhouding dient te worden bestudeerd. In wat volgt wordt dieper ingegaan op de vooruitgang van bovenstaande domeinen inzake geweld bij jongeren.

2.3.1 De ontwikkelings- en levensloopcriminologie

De ontwikkelings- en levensloopcriminologie (OLC) is een belangrijk paradigma, zeker als het gaat om de verklaring van jeugddelinquentie, en meer in het bijzonder jongerengeweld (o.a. Farrington, 2003; 2003; Donker et al., 2004; Bruinsma & Weerman, 2007). Terwijl binnen de criminologie van oudsher vooral verschillen in crimineel gedrag tussen personen worden benadrukt, richt men zich in de OLC vooral op veranderingen in crimineel gedrag binnen personen (Farrington, 2003). Doorgaans wordt een onderscheid gemaakt tussen twee benaderingen: de statische theorieën en de dynamische theorieën. Statische theorieën gaan uit van een latente of stabiele karaktereigenschap die criminaliteit en geweld veroorzaakt (Blokland & Nieuwbeerta, 2004). Deze karaktereigenschap wordt wel iemands criminele neiging of criminele geneigdheid genoemd (Bushway, Brame & Paternoster, 1999). Voor iedereen geldt dat zijn of haar criminele geneigdheid zich voor het bereiken van de adolescentie ontwikkelt en vervolgens stabiel blijft gedurende de rest van het leven. Geweld wordt dan binnen dit kader als de cumulatie van ongunstige processen tijdens de verschillende ontwikkelingsfasen begrepen, waarbij de eerste ongunstige processen zich reeds vroeg in de kindertijd manifesteren (Nuytiens & Brolet, 2015, p. 174). De zelfcontroletheorie is een voorbeeld van een statische theorie aangezien dit model uitgaat van één stabiele factor die criminaliteit en geweld veroorzaakt, namelijk zelfcontrole. Zoals hierboven reeds beschreven stelt deze theorie dat een gebrekkige socialisatie binnen het gezin leidt tot een gebrek aan zelfcontrole. Een lage zelfcontrole zou niet enkel resulteren in gewelddadig gedrag, maar kan ook de kans op een langdurige relatie verminderen. Binnen statische theorieën worden levensomstandigheden zoals werkloos en gescheiden zijn, net als crimineel gedrag, beschouwd als manifestaties van iemands criminele geneigdheid. Een gevonden verband tussen geweld en levensomstandigheden is dus een schijnverband aangezien beide verklaard worden door

een lage zelfcontrole (Blokland & Nieuwbeerta, 2004, p. 235). Een kritiek op deze ontwikkelingsbenaderingen is dat ze zich bijna uitsluitend focussen op psychologische processen, waarbij de invloed van de omgeving buiten beschouwing wordt gelaten (Nuytiens & Brolet, 2015, p. 174). Bovendien zijn ze erg deterministisch; aan de hand van kenmerken van jonge kinderen wordt het verdere verloop van het traject voorspeld. Meer en meer wordt echter aangenomen dat het voorspellen van 'criminele carrières' enkel en alleen op basis van factoren uit de kindertijd vrijwel onmogelijk is (Nuytiens & Brolet, 2015, p. 174; Nieuwbeerta & Blokland, 2006; Laub & Sampson, 2003). Om aan deze kritieken tegemoet te komen, zijn er de dynamische theorieën die criminaliteit en geweld bestuderen doorheen de levensloop en belang hechten aan belangrijke keerpunten (omgevingsfactoren) binnen die levensloop die al dan niet een invloed hebben op (het voorzetten of stopzetten van) criminaliteit (o.a. Sampson & Laub, 1993). Veranderingen in levensomstandigheden, of 'turning points' zoals Sampson en Laub (2003) het noemen, zoals het vinden of verliezen van een partner of werk zouden van invloed zijn op iemands binding met de conventionele maatschappij of veranderingen teweegbrengen in iemands sociale contacten en zo de kans op geweld verkleinen of vergroten. Dynamische theorieën veronderstellen een zelfstandig effect van veranderingen in levensomstandigheden op de kans op gewelddadig gedrag. "Risk factors that are affected in development may set in motion a cascade of negative events that close the doors of future opportunity and increase the likelihood of aggressive and violent behavior during adolescence and beyond" (Guerra, 2013, p. 258).

2.3.2 Integratie van inzichten en modellen

De besproken traditionele modellen beperken zich veelal tot ofwel individuele ofwel omgevingsfactoren. Elke stroming is echter onderhevig aan kritiek. Bij de eerder persoonsgeoriënteerde benaderingen wordt opgemerkt dat hoewel veel personen dezelfde kenmerken bezitten, het merendeel van die groep niet gewelddadig wordt (o.a. Collins, 2008, p. 2). Het is vervolgens onduidelijk voor wie op welk moment en in welke situatie gewelddadig gedrag een optie wordt (Bruinsma, 2010, p. 45). Deze stroming legt te veel nadruk op de dader en niet op de omgevingsfactoren en de concrete situatie waarin het tot geweld komt (van den Brink & Schuyt, 2003; Collins, 2008, p. 2; zie hoofdstuk 3). De bindingstheorie (Hirschi, 1969) bijvoorbeeld doet geen enkele uitspraak over de setting waarin crimineel gedrag wordt gepleegd wanneer de bindingen met de samenleving zwak zijn (Bruinsma, 2010, p. 44). De focus ligt met andere woorden te eenzijdig op persoonlijke eigenschappen, waarbij weinig ruimte wordt gelaten voor omgevingsfactoren en specifieke kenmerken van de context (Verdonck et al., 2011, p. 37). Een reactie op de té eenzijdige verklaringen van geweld op basis van individuele factoren, zijn benaderingen die zich in hoofdzaak focussen op de omgeving. Een robuuste bevinding is dat de omgeving een niet te onderschatten invloed heeft op de totstandkoming van een gewelddadige levensstijl van jongeren. Ook aan deze theorieën zijn evenwel beperkingen verbonden. Meer bepaald is deze stroming veelal niet in staat om te verklaren waarom onder vergelijkbare omstandigheden slechts bepaalde individuen geregeld

geweld gebruiken, terwijl anderen zich doorgaans daarvan laten weerhouden (Beke et al., 2001, p. 37; de Haan, 2010a).

Omwille van onder andere bovenstaande kritieken is erkend dat zowel individuele als omgevingskenmerken in hun onderlinge verhouding dienen te worden bestudeerd. Meer in het bijzonder wordt er gepleit voor een theoretische integratie van de bestaande theoretische inzichten en verklaringen. “Sinds het begin van de discussie over theoretische integratie een paar decennia geleden, is integratie van theorieën nu heel gebruikelijk” (Marshall & Haen Marshall, 2015, p. 173). Een voorbeeld van een geïntegreerde theorie is de ‘*Situational Action Theory*’ (SAT) van Wikström (2005), een theorie die individuele en omgevingsinvloeden integreert én aandacht heeft voor de achterliggende mechanismen. Deze theorie gaat ervan uit dat het samengaan van de individuele geneigdheid tot criminaliteit en blootstelling aan criminogene setting kan leiden tot het plegen van een geweld. De SAT is een algemene theorie van moreel handelen, gericht op de verklaring van delicten, onder meer geweld, gepleegd door adolescenten (Wikström & Treiber, 2009, p. 76; Declerck & Pauwels, 2010). De idee is dat verschillende individuen in eenzelfde setting anders zullen handelen (Wikström, 2005). De geneigdheid van een persoon – bestaande uit iemands zelfcontrole en moraliteit – maakt een individu vatbaar om in een situatie het plegen van een crimineel feit als een actie-alternatief te zien en al dan niet te kiezen voor dit actie-alternatief (Declerck & Pauwels, 2010; Wikström, 2005; Wikström, 2008). Wanneer de persoonlijke moraliteit niet samenvalt met deze morele regel, zal men eerder de neiging hebben om geweld te plegen (Declerck & Pauwels, 2010). Zelfcontrole³⁰ is in de SAT minder van belang dan moraliteit. Als iemands moraliteit hoog is, dat wil zeggen dat hij voor zichzelf niet toestaat om misdrijven te plegen, zal een lage zelfcontrole als causale factor irrelevant zijn. Is daarentegen iemands moraliteit laag, dan zal een persoon met een lage zelfcontrole sneller tot criminaliteit overgaan. Zelfcontrole is dus belangrijk wanneer de motivaties vanuit de setting in conflict zijn met de eigen morele waarden (zie ook Antonaccio & Tittle, 2008). Motivatie wordt binnen de SAT als een situationeel concept beschouwd (Wikström & Treiber, 2009). De criminogene setting wordt door de SAT gevormd door (1) de tijd die adolescenten met vrienden doorbrengen zonder supervisie van volwassenen, (2) de omgang met delinquente vrienden, (3) mogelijkheden tot entertainment van die setting zoals winkelcentra en cafés (inclusief alcohol en drugs) en (4) het gebrek aan ‘collective efficacy’ (of er mensen zijn die ingrijpen als zij iets zien gebeuren wat in hun ogen niet mag). Wanneer jongeren veel tijd in deze settings doorbrengen hebben ze meer kans op delinquent gedrag dan jongeren die er minder tijd spenderen (Wikström & Buttersworth, 2006; Svensson & Pauwels, 2008; Declerck & Pauwels, 2010). De interactie tussen de criminele geneigdheid en de criminogene setting beïnvloedt de mate waarin iemand het plegen van een delict als een alternatief ziet en of die persoon ervoor zal kiezen om dat alternatief uit te voeren (Wikström & Treiber, 2009, p. 78). De keuze voor een bepaald alternatief wordt genomen op basis van wat werd waargenomen in de perceptiefase. Indien criminaliteit niet wordt gezien als alternatief, kan

³⁰ Zelfcontrole wordt binnen de SAT gezien als een instabiel kenmerk – dit in tegenstelling tot de zelfcontrole geformuleerd in de benadering van Hirschi en Gottfredson (1990) – en hangt samen met diverse individuele kenmerken, zoals impulsiviteit, ongevoeligheid en risicogedrag.

er ook niet voor gekozen worden. De perceptie van de alternatieven is volgens de SAT dus fundamenteel voor de verklaring waarom mensen al dan niet de wet overtreden.

Vanuit de idee van integratie van inzichten en theorieën kan ook de *'Integrated Cognitive Anti-social Potential'* (ICAP) theorie van Farrington (2005) genoemd worden. In deze theorie, opgebouwd op basis van de Cambridge Study, ligt de nadruk op 'antisocial potential' en de wisselwerking tussen langetermijnfactoren en kortetermijnfactoren. Volgens Farrington (2005) versterken langetermijnfactoren iemands geneigdheid tot antisociaal gedrag op lange termijn; kortetermijnfactoren werken ontremmend en kunnen in concrete contexten iemand aanzetten tot het plegen van een misdrijf. Een cognitief beslissingsproces bepaalt dan of potentieel antisociaal gedrag wordt omgezet in effectief antisociaal gedrag. Onder langetermijnfactoren plaatst Farrington (2003) onder andere impulsiviteit, socialisatieprocessen, negatieve rolmodellen, strain en life events. Kortetermijninvloeden verwijzen naar bijvoorbeeld de afwezigheid van toezicht, vrienden die delicten plegen, middelengebruik, verveling, alcohol, boosheid en frustratie (Farrington, 2003; Bruinsma & Weerman, 2007). De kortetermijnfactoren of zogenaamde voorgrondfactoren staan centraal in hoofdstuk 3.

2.3.3 Een universele theorie?

In dit laatste punt wordt de vraag gesteld of geweld verklaard wordt vanuit een algemene theorie, of eerder een specifieke verklaring nodig heeft. Hiertoe kan een onderscheid gemaakt worden tussen 'versatility' en 'specialisation' (o.a. Pauwels, 2012a, p. 195). 'Versatility' of het generalisme gaat uit van de idee dat alle vormen van criminaliteit door één en dezelfde theorie verklaard kunnen worden. Een voorbeeld is de zelfcontroletheorie van Hirshi en Gottfredson (1990), die witteboordcriminelen en professionele fraudeurs over dezelfde kam scheert als minderjarige geweldplegers. Aanhangers die het standpunt van generalisme aannemen geloven niet dat criminelen zich gaan specialiseren. De idee dat alle vormen van criminaliteit door één en dezelfde theorie kunnen verklaard worden, wordt niet door iedereen gedeeld. Het menselijk gedrag is zeer complex en zelfs gelijkaardige gebeurtenissen waarin fysiek geweld zich voordoet, kunnen zeer verschillende achtergronden en oorzaken hebben. De meeste onderzoeken – net zoals de theorieën die hierboven besproken werden – hebben betrekking op risicofactoren van delinquentie en maar weinig studies focussen zich exclusief op (fysieke) geweldpleging. Criminaliteit en geweld kunnen echter verschillende vormen aannemen, die soms weinig met elkaar gemeen hebben; "de achtergronden, de sociale en psychologische mechanismen ervan, de motieven van daders en slachtoffers, en de omstandigheden waarin ze zijn gebeurd, zijn telkens zo verschillend" (Walgrave, 1989, p. 21). Hier wordt het adagium van de 'specialisation' naar voren geschoven. Aanhangers van dit adagium menen dat criminelen zich specialiseren in bepaalde vormen van criminaliteit waardoor het wel degelijk nodig is om verschillende theorieën te ontwikkelen. De maatschappelijke werkelijkheid is met andere woorden te complex om

in één allesomvattende theorie te gieten.³¹ Onder andere om deze reden pleiten verschillende onderzoekers voor een casusgerichte criminologie (de Haan, 2005a, 2005b; Jefferson, 2010; Gadd & Jefferson, 2007; Maruna & Matravers, 2007). De Haan (2005a) stelt dat het voor theorievorming en onderzoek op het gebied van geweld eerst en vooral cruciaal is om het explanandum, in dit geval geweld, eerst diepgaand en nauwkeurig te beschrijven, en besluit zijn artikel als volgt: “Maatschappelijk relevant onderzoek naar oorzaken en achtergronden van geweld kan niet uitsluitend met kwantitatieve methoden worden gedaan. Sterker nog, op weinig terreinen zijn kwalitatieve studies zo relevant als op het gebied van geweld” (de Haan, 2005a, p. 164).

2.4 Conclusie

De hedendaagse etiologische criminologie laat zich in hoofdzaak leiden door het positivistisch gedachtengoed, waarbij men vaak het jargon hanteert van risicofactoren. Zoals blijkt uit dit hoofdstuk is er een overvloed aan kennis over risicofactoren van jeugddelinquentie in het algemeen, en jongerengeweld in het bijzonder. De ontwikkelings- en levensloopcriminologie heeft het risicofactorenonderzoek naar criminaliteit en geweld mede versneld. Voornamelijk de verschillende longitudinale studies sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw hebben geleid tot veel empirische vooruitgang op dit gebied. Bij de aanvang van het hoofdstuk werden de belangrijkste risicofactoren besproken die samenhangen met geweld en die (tezamen) de kans vergroten dat jongeren vroeg of laat overgaan tot gewelddadig gedrag. Er kan echter zelden een duidelijke oorzaak worden aangewezen. Bij jongeren wordt wel vaak onderscheid gemaakt tussen degenen bij wie het gewelddadige gedrag met de levensfase samenhangt en degenen bij wie de oorzaak dieper is en men moet graven tot in de kindertijd (en verder). Bij de tweede groep spelen biologische en persoonskenmerken een grotere rol. Bovendien blijkt dat de risicofactoren voor crimineel en gewelddadig gedrag van adolescenten verschillen van die van jongvolwassenen (Moffitt et al., 2002; Loeber et al., 2008). Opvallend hierbij is dat er beduidend meer onderzoek gedaan is naar adolescenten dan naar jongvolwassenen (van der Laan et al., 2012). Vervolgens valt op te merken dat de aandacht hoofdzakelijk uitgaat naar risicofactoren; zaken die een (mogelijke) positieve invloed hebben, de beschermende factoren, zijn veel minder onderwerp van studie. Een andere vaststelling is dat de heersende verklaringsmodellen binnen de mainstream criminologie zich veelal focussen op het individu óf de omgeving. Beide benaderingen kennen echter beperkingen waardoor meer recente benaderingen het accent leggen op de wisselwerking tussen individuele (persoons)kenmerken, kenmerken van de leefwereld (gezin, school, leeftijdsgenoten, buurt), en algemene maatschappelijke kenmerken. Pauwels (2012a, p. 368) stelt dat geïntegreerde theorieën een belangrijke vooruitgang (kunnen) betekenen in het etiologisch onderzoek naar criminaliteit. Tot slot werd opgemerkt dat de traditionele theorieën slechts algemene verklaringen voor (gewelds)criminaliteit aanbrengen, die op zich vaak weinig inzicht bieden in de processen die in concrete gevallen leiden tot geweld. De

³¹ Deze kritiek heeft Wikström (2006) bijvoorbeeld gekregen op zijn ‘algemene theorie van moreel handelen’. Hij brengt hier tegen in dat de SAT niet ontwikkeld is om een specifieke actie zoals diefstal te verklaren, maar wel het feit dat er een morele regel wordt overschreden. Het overtreden van een morele regel verbindt volgens Wikström alle criminele feiten met elkaar.

afhankelijke variabele in de meeste van bovenstaande theorieën betreft 'criminaliteit' in het algemeen, waardoor het optreden van specifieke criminele handelingen, zoals fysiek geweld, – gegeven een specifieke situatie – niet noodzakelijk verklaard kan worden (Anhut & Heitmeyer, 2006). Deze theorieën leggen sterk de nadruk op achtergrondfactoren (of langetermijnrisicofactoren) en hebben in mindere mate aandacht voor voorgrondfactoren (of kortetermijnfactoren), waardoor zelden kan worden voorspeld waar, wanneer en hoe iemand tot geweld overgaat. Een stap vooruit binnen de etiologische criminologie is gemaakt door Wikström (2005) en Farrington (2005) die de bredere beweging tot integratie delen en ook situationele factoren mee opnemen. Het blijft echter een vaststelling dat de directe processen op situationeel niveau ten onrechte vaak buiten beschouwing worden gelaten. Fysiek geweld wordt door individuen altijd in een context van 'face-to-face' interacties gepleegd. Hierbij spelen concrete omstandigheden en motieven van geweldplegers een beslissende rol. Dit is het onderwerp dat aangehaald wordt in hoofdstuk 3.

HOOFDSTUK 3. VERKLARINGEN VOOR GEWELD: AANDACHT VOOR DE VOORGROND

De verklaringsmodellen voor jeugddelinquentie in het algemeen en geweld in het bijzonder die in hoofdstuk 2 aan bod gekomen zijn, richten zich – bijna uitsluitend – op achtergrondfactoren op het niveau van het individu, het gezin of de bredere omgeving. Deze theorieën geven slechts algemene verklaringen voor criminaliteit en geweld; we krijgen met andere woorden geen zicht op de processen die in concrete gevallen leiden tot fysiek geweld (Beke et al., 2001, p. 45; Shoham, Ashkenasky, Rahav, Chard, Addi & Addad, 1995, p. 112; Collins, 2008). “(M)uch is known about typical factors associated with those at ‘high-risk’ of offending – typical offenders – little about the ‘precise mechanisms’” (Jefferson, 2010, p. 287). De klassieke theorieën besproken in het vorige hoofdstuk verwijzen wel elk op een of andere manier naar de context als noodzakelijke co-determinatie van gewelddadig handelen. De sociale leertheorie bijvoorbeeld bevat minstens de sociale context als causaal proces, de strain theorie specifieke situationele determinanten of stressoren, en de zelfcontroletheorie een opportuniteit om over te gaan tot geweld (Decoene, 2016, p. 51). Echter, de focus in deze traditionele verklaringen is nog te beperkt tot daders en hun achtergrondkenmerken, waardoor de gewelddadige interactie zelf en de emotionele processen vaak een onterechte, kleine rol spelen in de verklaring van geweld (Collins, 2008, pp. 135-136). In dit hoofdstuk worden twee elementen – zeg maar: voorgrondfactoren – onderscheiden, die naast de achtergrondkenmerken van geweld, beschreven in hoofdstuk 2, aandacht verdienen in de verklaring van gewelddadig gedrag. In de eerste plaats is het proces van interactie tussen dader en slachtoffer (en omstander) en de situationele kenmerken die voortkomen uit de context een belangrijk studieobject. In de tweede plaats spelen motieven en beweegredenen van geweldplegers een doorslaggevende rol in de totstandkoming van een geweldsincident en het verder escaleren van het conflict. “A foreground analytic approach identifies the immediate, *situational factors* that catalyze criminal *motivation* and transforms offenders from an indifferent state to one in which they are determined to commit crime” (Jacobs & Wright, 1999, p. 163; eigen cursivering).

In hoofdzaak kunnen drie redenen vermeld worden waarom een analyse van de gewelddadige interactie zelf en de motieven die dan tot stand komen van belang is. In de eerste plaats spelen situationele factoren een belangrijkere rol in het plegen van geweld voor de ‘adolescence-onset offenders’ dan voor de persisterende groep (Krug et al., 2002, p. 31). Volgens Beke et al. (2001) zijn situationele factoren onontbeerlijk in de analyse voor personen die doorgaans zichzelf kunnen beheersen, maar onder bepaalde omstandigheden zich toch gedwongen voelen geweld te gebruiken.³² Situationele factoren bieden dan een verklaring voor geweld bij jongeren die zich incidenteel schuldig maken aan (ernstige) geweldpleging maar verder een lage geneigdheid tot criminaliteit hebben (McGloin & Piquero, 2009). Ten tweede is een analyse van situationele factoren noodzakelijk om aan

³² Beke et al. (2001, pp. 37-38) onderscheiden drie typen geweldplegers: in de eerste plaats de ‘normale of situationele geweldplegers’ die slechts in uitzonderlijke situaties hun zelfcontrole verliezen en zich te buiten gaan aan geweld. Vervolgens onderscheiden zij de ‘onbeheerste geweldpleger’ die gekenmerkt wordt door een gebrek aan zelfbeheersing en hierdoor geen remmingen kent tegen geweld. Het ‘overbeheerste type’ tot slot gebruikt enkel geweld in uiterste gevallen, wanneer zij herhaaldelijk of langdurig worden blootgesteld aan uiterst provocerende of frustrerende situaties of omstandigheden.

te tonen in welke situaties gewelddadige personen gewelddadig zijn, want ze zijn niet altijd gewelddadig; de (kenmerken van de) context waarin het geweld zich voordoet speelt hierbij een bepalende rol (Collins, 2008; Tyner, 2012, p. 21). Tot slot blijken theorieën die zich in hoofdzaak richten op situationele co-determinanten relatief krachtiger te zijn (Weisburd & Piquero, 2008). Naast de dieperliggende achtergrondfactoren van geweld is het dus belangrijk om de directe aanleiding van het geweld te beschrijven. Dit betekent dat het verloop van een geweldsincident niet alleen beïnvloed wordt door achtergrondfactoren van de dader, maar ook door situationele factoren die tot uiting komen in de aanloop, het verloop en de afloop van het incident. “Violent men have dispositions to react violently, and these dispositions are triggered by a limited range of situations, in the sense that only some situations are disposition-relevant” (Toch, 1986, p. 33).

Het eerste punt gaat in op de bredere context van geweld en behandelt achtereenvolgens de context van de openbare ruimte en de situationele kenmerken van daders, slachtoffers en omstanders die van invloed zijn op de totstandkoming van geweld. Punt 3.2 graaft dieper en behandelt microsociologische benaderingen die de ‘face-to-face’ interactie tussen dader en slachtoffer (en omstander) vooropstellen. Deze benaderingen zijn geïnspireerd door het symbolisch interactionisme waar de interpretatie van de situatie als determinerende factor centraal staat. Er gaat echter kostbare informatie verloren door enkel naar de interactie zelf te kijken, dus een laatste punt gaat dieper in op de motieven (en motiveringen) van geweldplegers die een noodzakelijke studie vereisen bovenop de analyse van de gewelddadige interactie.

3.1 De sociale context van de gewelddadige interactie

Voor een concreet inzicht in het hoe, wanneer en waar van gewelddadig gedrag moet in eerste instantie de sociale omgeving van de geweldsituatie worden geanalyseerd. Dit eerste deel gaat dieper in op de bredere context van geweld. Er is aandacht voor de context van de openbare ruimte, maar ook voor de hoedanigheid en de situationele kenmerken van daders, slachtoffers en omstanders die elk een rol spelen in de totstandkoming van geweld. Een analyse van de (kenmerken van de) omgeving waarin geweldsincidenten zich voordoen geeft inzicht in de aspecten die een faciliterende en een mogelijke escalerende werking kunnen hebben op geweld.

3.1.1 Materieel en moreel tekort in (semi)publieke ruimten

Gewelddadige confrontaties tussen jongeren ontstaan vaak in (semi)publieke ruimten. De functie van (het gebruik van) de openbare ruimte heeft de laatste decennia een wijziging doorstaan, die een invloed heeft op de totstandkoming van gewelddadige interacties. Zo wordt het publieke domein steeds meer gekenmerkt door zowel een materieel als een moreel tekort (Dijkstra & Miedema, 2010). Materieel tekort duidt op de toenemende schaarste in het publieke domein: “de ruimte waarvan iemand gebruikmaakt, kan niet door een ander worden gebruikt, zoals een parkeerplaats” (Dijkstra & Miedema, 2010, p. 66). Moreel tekort daarentegen verwijst naar de interactie tussen eigenbelang en algemeen belang waarbij eigenbelang veelal primeert. Devroe (2012, p. 38) spreekt in dit verband over

de 'verschraling van de publieke ruimte'. Mensen gedragen zich op straat steeds meer 'alsof ze thuis zijn'; dubbel parkeren, straten toe-eigenen om stoelen en tafels te zetten en publieke doorgangen versperren zijn hier voorbeelden van (Boomkens, 1998, pp. 56-57). Hierdoor wordt vaak de indruk gewekt dat men de publieke ruimte lijkt te bezitten, een vorm van toe-eigening of annexatie van de publieke ruimte (Ponsaers, 2003). Op te merken valt dat het hierbij volgens Devroe (2012, p. 38) vooral gaat over 'groepsprivatisering'; het zijn jongeren die het buurtplein opeisen, amateurwielrenners die zich de weg toe-eigenen, ouderen die bankjes bezetten, scholieren die achterste zitjes van de bus innemen, enzovoort. Dit wijst volgens Boomkens (1998) op het samensmelten van de private met de openbare ruimte. De publieke ruimte die vroeger gelijkstond met een sociale ruimte, een ontmoetingsplaats, is nu veelal een geïndividualiseerde ruimte (voor groepen) geworden (Soenen, 2006). De publieke ruimte is hierdoor geen sociaal weefsel meer, maar een anonieme ruimte waar spanningen en irritaties vervolgens hoog kunnen oplopen. Hierbij komen jongeren als 'veroorzakers' van overlast vaak op de voorgrond. De door Dijkstra en Miedema (2010) geconstateerde combinatie van materieel en moreel tekort maakt het (semi)publieke domein dus zeer vatbaar voor ergernissen dat kan leiden tot een conflictueuze sociale interactie (Dijkstra & Miedema, 2010, pp. 70-71; van den Brink, 2006, p. 84; Devroe, 2012, p. 39). Dijkstra en Miedema (2010, pp. 69-70) geven volgend voorbeeld, ontleend aan het onderzoek van Beke et al. (2001). Persoon A kan een andere automobilist, persoon B, er niet tussenlaten met de reden dat er te weinig ruimte is (materieel tekort), maar persoon A kan zich ook ergeren aan het gedrag van persoon B en besluiten om hem er niet tussen te laten (moreel tekort). Voor persoon B is het bijgevolg duidelijk dat hij er niet tussen gelaten wordt en dit wordt bevestigd wanneer persoon A zijn middelvinger opsteekt. Voor persoon B is dat vervolgens de aanleiding om uit de auto te stappen en persoon A een rake klap te geven. Van den Brink (2006, pp. 84-85) verklaart deze botsingen tussen burgers door de steeds toenemende eisen van burgers om meer ruimte in te nemen, waardoor ze zich moeilijk kunnen inschikken. Geen voorrang verlenen, door rood licht rijden, een toevallige aanraking in het café of het morsen van een drankje, het zorgt allemaal voor irritaties die kunnen leiden tot een handgemeen.

3.1.2 Plaats en tijdstip van incident

De plaats en het tijdstip kunnen een rol spelen in de ontwikkeling van een gewelddadige interactie. Vanuit sociologisch perspectief formuleert van den Brink (2006, p. 234) een theorie van geweld die stelt dat omgevingen waar een lage normatieve druk geldt en een lage sociale controle heerst, het meest vatbaar zijn voor gewelddadige interacties. Het eerste verschil heeft betrekking op de normatieve druk. In bepaalde situaties heersen strikte normen en verwachtingen, zoals in de schoolcontext, in andere situaties veel minder, zoals in uitgaansgelegenheden. Het tweede verschil heeft betrekking op de sociale controle. In de ene omgeving weten we dat iedereen ons kent, waardoor het nadelige gevolgen voor onszelf heeft als we de gangbare normen en regels overtreden, zoals binnen het gezin. Daarentegen zijn er ook contexten waarin we door een hoge mate van anonimiteit zijn omgeven, waardoor eventuele overtredingen zonder gevolgen blijven, zoals de openbare ruimte

(van den Brink, 2006, p. 236)³³. Volgens van den Brink (2006) kunnen dezelfde mensen verschillend reageren wanneer zij zich in een andere omgeving bevinden, aangezien in de verschillende situaties andere eisen gelden. Zo moeten jongeren in school de nodige discipline opbrengen terwijl zij zich in het weekend mogen uitleven. Geweld is dan (mede) te verklaren vanuit de sociale situatie waarin zij terechtkomen.

Volgens Brolet (2009, p. 121) speelt – in tegenstelling tot wat van den Brink (2006) beweert – de normatieve druk, wat jongeren betreft, eerder een negatieve dan een positieve rol. In scholen, waar de normatieve druk hoog is, komen er vaker incidenten voor juist omwille van die normatieve druk; jongeren engageren zich in geweld om verveling tegen te gaan en om de dagelijkse sleur van het schoolleven te doorbreken (Kerbs & Jolley, 2007). De school en plaatsen rondom de school zijn vervolgens ‘favoriete’ plaatsen voor geweldpleging. Een andere verklaring, aldus Brolet (2009, p. 116), is dat de school een omgeving is waar jongeren een groot deel van hun dagelijkse tijd doorbrengen en bijgevolg een plaats is waar stress en pesterijen vaak voorkomen (Brolet, 2009, p. 116). Van den Brink (2001) biedt een alternatieve verklaring voor het ontstaan van schoolgeweld. Volgens hem wordt binnen de schoolcontext naast de intellectuele vaardigheden steeds meer de nadruk gelegd op de sociale vaardigheden van jongeren. Jongeren die bepaalde sociale vaardigheden missen, passen niet in het ‘traditioneel’ plaatje, wat kan leiden tot uitsluiting en op zijn beurt geweld met zich kan meebrengen.

Het merendeel van de geweldsfeiten, gepleegd door jongeren, speelt zich echter af in het openbaar domein zoals op straat en op het openbaar vervoer (Brolet, 2009; Terlouw, de Haan & Beke, 1999). De verhoogde anonimiteit en minder risico's in de openbare ruimte en de aanwezigheid van meer verleidingen zijn mogelijke verklaringen (Brolet, 2009; van den Brink, 2006). Naast het openbare domein bieden uitgaansgelegenheden ook een grote gelegenheid tot gewelddadig gedrag (Schnitzer et al., 2010; Korf, Benshop & Rots, 2005). In de studies van Brolet (2009) en Terlouw et al. (1999) komen geweldsfeiten echter minder voor in uitgaanscentra in vergelijking met de openbare ruimte. Volgens van den Brink (2006) wordt uitgaansgeweld vergemakkelijkt door factoren zoals het gebruik van alcohol en drugs, en de groepsprocessen die er zich voordoen (zie punt 3.1.3).³⁴ Van belang is dat de effecten van het uitgaansleven niet enkel van invloed zijn op delinquente jongeren maar ook op doorsnee jongeren die doorgaans geen geweld plegen, maar dit wel doen bij het uitgaan. De specifieke kenmerken van het uitgaansleven zoals de consumptie van alcohol en de omstandigheden die zulke omgevingen kenmerken, zijn volgens van den Brink (2006, pp. 285-286) hiervoor een verklaring. Het uitgaansleven wordt vaak gekenmerkt door drukte en stress die gewelddadige reacties op kunnen wekken; een vol café betekent bijvoorbeeld al snel dat mensen elkaar aanstoten of dat er met drank wordt gemorst (Schnitzer et al., 2010; Graham, Bernards, Osgood, & Wells, 2006; Homel, Carvolth,

³³ Op te merken valt dat er in het publieke domein een andere vorm van sociale controle in opmars is. Waar het gedrag in de school- en werkomgeving nauwlettend in het oog wordt gehouden door leerkrachten en gezaghebbenden, gebeurt de sociale controle in de openbare ruimte in toenemende mate met camera's, al is deze vorm van controle minder zichtbaar voor de 'gebruikers'.

³⁴ Uit onderzoek (Bolier, Voorham, Monshouwer, van Hasselt & Bellis, 2011) blijkt dat het gebruik van alcohol en drugs hoger ligt bij jongeren die (regelmatig) uitgaan.

Hauritz, McIlwain, & Teague, 2004). Hieruit blijkt dus dat futiele, kleine incidenten gemakkelijk leiden tot irritaties die kunnen overgaan tot gewelddadige handelingen (zie ook Soenen, 2006).

Een vaststelling is dat jongeren die delicten plegen, vaker deelnemen aan het uitgaansleven (Op de Beeck, 2012). Van den Brink (2006, p. 283) stelt dat “naarmate jongeren zich aan ernstige delicten bezondigen, oefent het uitgaansleven een grote aantrekkingskracht op hen uit en zoeken zij deze omgeving zelf op”. Een mogelijke verklaring is dat jongeren zich aangetrokken voelen door de cultuur van amusement en geweld die heerst rond bepaalde uitgaansgelegenheden (Polk, 1999). Het is dus waarschijnlijk dat geweldplegers zelf de circuits opzoeken waar veel geweld voorkomt omdat daar veel gelegenheid tot geweld wordt geboden of omdat toezicht en controle beperkt is. Geweld en andere criminaliteitsvormen hebben dus meer kans in ongestructureerde locaties, waarbij bijvoorbeeld geen autoriteitsfiguren aanwezig zijn en waar de activiteiten niet extern worden georganiseerd, zoals dit bijvoorbeeld op school wel het geval is (Miller, 2013). De bevindingen van Pauwels (2016) suggereren wel dat omgevingskenmerken zoals de aanwezigheid van provocatie en de afwezigheid van leerkrachten van invloed zijn op de keuze om geweld te gebruiken in een schoolcontext. Meer in het bijzonder worden jongeren met een hoge geneigdheid tot regelovertreding sterk getriggerd door de cummulatie van provocatie in afwezigheid van sociale controle zoals leerkrachten (zie ook Wikström, 2005).

Op te merken valt dat de pleegplaatsen van geweld een cruciale rol spelen in de gelegenheidstheorieën zoals de routine-activiteitentheorie. Zulke benaderingen gaan ervan uit dat er op plaatsen waar enerzijds veel potentiële daders met potentiële slachtoffers samenkomen en waar weinig sociale controle is, de meeste geweldsincidenten tot stand komen. Punt 3.3.1 in dit hoofdstuk gaat verder in op deze benaderingen.

3.1.3 Kenmerken van plegers

Een robuuste bevinding is dat adolescenten die delicten plegen dit vaak in groepsverband doen (o.a. Warr, 2002). Jongerengeweld wordt dan ook vaak weergegeven als een groepsgebeuren waarin jeugdgroepen een prominente rol spelen. Andere studies nuanceren dit beeld; uit het onderzoek van Brolet (2009) blijkt dat ongeveer de helft van geweldsfeiten wordt gepleegd door slechts één dader. Indien geweld dan toch in groep wordt gepleegd, gaat het meestal om vriendengroepen en niet zozeer om georganiseerde criminele bendes (de Haan & de Bie, 1999, p. 73). Onderzoekers stellen echter wel vast dat het geweld ernstiger wordt als er meer daders bij betrokken zijn (de Haan & de Bie, 1999, pp. 24-27; Collins, 2008, p. 182; Terranova & Vandiver, 2014; Weenink, 2014). “Bigger fighting groups create their own emotional zone, pump each other up with enthusiasm, and produce more serious violence than one-on-one fights” (Collins, 2008, p. 182; zie ook punt 3.2.3). In hoofdstuk 2 zagen we dat delinquente vrienden andere jongeren kunnen stimuleren om zelf ook delicten te plegen: men wil niet onder doen voor vrienden, men wil respect of men wil loyaal zijn aan de groep (Warr, 2002; Warr, 2012).

Naast het in groep plegen van geweld, blijkt uit onderzoek dat jongeren die een wapen dragen vaker geweld gebruiken (Phillips & Maume, 2008). Een studie van geweld vraagt bijgevolg ook aandacht voor de vraag welke rol wapens hierin spelen. Daders van geweld dragen meer een wapen op zak dan niet-daders van geweld (Bol et al., 1998). Wat betreft geslacht dragen meer jongens dan meisjes een wapen, en het wapenbezit blijkt ook groter te zijn onder jongeren woonachtig in grote steden (van der Laan & Nijboer, 2000, p. 106). Wat de frequentie betreft, dragen slechts weinig jongeren altijd een wapen; de meeste jongeren dragen nooit of een enkele keer, bijvoorbeeld in het weekend bij het uitgaan, een wapen (van der Laan & Nijboer, 2000, p. 106). Uit onderzoek (Brolet, 2009, p. 95; van der Laan & Nijboer, 2000, p. 105) blijkt dat een steekwapen, vooral een mes, het populairste wapen is bij jongeren, gevolgd door de spray. Een kleine minderheid van de jongeren draagt een slagwapen en een nog kleinere minderheid draagt een vuurwapen bij zich. Het dragen van een wapen kan allerlei functies vervullen. Wapens hebben voor jongeren vaak een instrumentele betekenis, bijvoorbeeld indien ze bedreigd worden, maar ook als statussymbool, om stoer te doen en om macht uit te oefenen op anderen (Black & Hausman, 2008). Op te merken valt dat wat omschreven wordt als ‘wapen’ verschilt van studie tot studie³⁵.

Het op zak hebben van een wapen mag niet gelijkgesteld worden met het gebruiken van een wapen (Brolet, 2009, p. 95; van der Laan & Nijboer, 2000, p. 106). Uit onderzoek (Verdonck et al., 2011, p. 150; van der Laan & Nijboer, 2000, p. 106) blijkt namelijk dat jongeren zelden gebruik maken van een wapen om iemand te verwonden. Bij jongeren met een zekere criminele levensstijl ligt (de bereidheid van) het gebruik van een wapen wel hoger. Althans, jongeren die een wapen bij zich dragen lopen een aanzienlijk grotere kans om dader van wapengeweld te worden (van der Laan & Nijboer, 2000, p. 110). Het dragen van een wapen wijst vervolgens op een soort gewelddadige predispositie (Verdonck et al., 2011, p. 151). Berkowitz en LePage (1967) noemen dit het zogenaamde ‘wapeneffect’: mensen reageren meer agressief wanneer een wapen zichtbaar is. Ook al is er geen intentie om iemand te verwonden, als zij een wapen op zak hebben is de kans groter op verwondingen dan als zij geen wapen op zak hebben. Uit onderzoek naar diefstallen (met geweld) blijkt daarentegen dat de kans op fysiek geweld juist kleiner is als de dader beschikt over een wapen (zoals een mes, alarmpistool of vuurwapen), omdat deze hierdoor ‘sterker in zijn schoenen staat’ wat vervolgens de weerbaarheid van het slachtoffer vermindert (o.a. Indermaur, 1996; Bernasco, Lindegaard & Jaques, 2013). Vaak worden wapens tijdens een diefstal zoals een overval gehanteerd als dreigmiddel; zij worden maar in een minderheid van de gevallen effectief gebruikt (Collins, 2008, p. 182; Bernasco et al., 2013). Aan de andere kant lopen slachtoffers wel vaker een ernstig fysiek letsel op als de dader geen wapen bij zich heeft (Cook, 1980). Deze bevindingen lijken aan te geven dat een wapen de behoefte aan daadwerkelijk fysiek geweld ter gelegenheid van diefstallen en overvallen kleiner maakt.

³⁵ Wat als wapen wordt gedefinieerd in een onderzoek heeft een impact op de resultaten. Bij een vergelijking tussen verschillende studies is het bijgevolg geen overbodige luxe om de exacte bewoordingen van de vraagstelling te bekijken. In de vermelde studies wordt wapen omschreven in brede zin, dus messen, knuppels, vuurwapens, enzovoort, maar ook allerlei zaken die als wapens kunnen gebruikt worden.

Alcohol- of druggebruik zijn andere drempelverlagende situationele factoren (Boden, Ferguson & Horwood, 2012). Een belangrijke rol is weggelegd voor alcohol; overmatig alcoholgebruik is een 'risicoverhoger' voor geweld (o.a. Felson, Savolainen, Aaltonen & Moustgaard, 2008; Kretschmar & Flannery, 2007). Onder invloed zijn van alcohol kan ontremmend werken en, ook in aanwezigheid van (delinquente) vrienden, de kans op het plegen van delicten verhogen (Warr, 2002). In groep is de verleiding bijvoorbeeld groter om meer te drinken dan alleen waardoor er sneller gereageerd wordt op provocaties. Overmatig alcoholgebruik in groep kan leiden tot gedeelde verwachtingen ten aanzien van het plegen van geweld. Zo is voor sommige groepen en in sommige situaties, collectief drinken een manier om zich op het gedrag van de groep af te stemmen waarin zij zich gezamenlijk 'laten gaan', al dan niet met geweld (Graham et al., 2012; Weenink, 2013b; Graham & Wells, 2003). Wat betreft druggebruik is de samenhang tussen het gebruik van cocaïne en geweld het meest aangetoond, in tegenstelling tot het verband tussen geweld en marihuana waar wisselende resultaten over worden gerapporteerd, en heroïne en opioïden waar geen samenhang wordt gevonden met het gebruik van geweld (o.a. Kretschmar & Flannery, 2007).

In het algemeen kent de literatuur vooral een katalyserende werking toe aan alcohol en drugs: het gebruik ervan vergemakkelijkt gedragingen waar iemand uit zichzelf naar neigt maar kan deze gedragingen niet werkelijk veroorzaken. Men zou kunnen zeggen dat personen onder invloed van alcohol en (bepaalde) drugs hun impulsen minder onder controle hebben (cf. zelfcontroletheorie van Hirschi en Gottfredson, 1990). Over een oorzakelijke samenhang is dus weinig geweten; allicht zijn zowel geweld als misbruik van alcohol en drugs terug te voeren op onderliggende factoren van biologische, psychologische en sociale aard en is er eerder sprake van een wisselwerking tussen factoren. Wikström en Svensson (2008) bijvoorbeeld laten zien dat een uitgaansgericht vrijetijdspatroon en alcoholgebruik vooral leidt tot geweld bij jongeren met weinig moreel besef.

3.1.4 Rol van slachtoffers

Het gedrag en de kenmerken van het slachtoffer kunnen ook meespelen in het bepalen of een potentiële dader in een gegeven situatie al dan niet overgaat tot het plegen van geweld. Uit het onderzoek van Brolet (2009, p. 103) blijkt dat in de meerderheid van de geweldsincidenten gepleegd door minderjarigen er slechts één slachtoffer is. Bovendien is het geweld dat gepleegd wordt door jongeren vaak gericht op andere jongeren en jongvolwassenen. Finkelhor et al. (2005) stellen zelfs vast dat 93% van alle geweldplegingen ten aanzien van jongeren gepleegd wordt door andere jongeren. Ook Vynckier (2012, p. 123) concludeert dat fysiek geweld ten aanzien van mid-adolescenten (14-16 jaar) vooral gepleegd wordt door leeftijdsgenoten en slachtofferschap onder deze leeftijdsgroep dus vooral een intragenerationeel probleem is. Het geweld zou bovendien vooral plaatsvinden tussen onbekenden of kennissen 'van zien' (Polk, 1999; Brolet, 2009; Lünemann en Bruinsma, 2005), al zijn er ook studies die aantonen dat de dader vaak door het slachtoffer gekend is (o.a. Finkelhor et al., 2005; Vynckier, 2012, p. 31). Vynckier (2012, p. 123) komt tot de vaststelling dat daders van geweld door mid-adolescente slachtoffers gekend zijn, maar dat de dader voor slachtoffers van afpersing veelal een onbekende is. Brolet (2009, p. 106) haalt aan dat 'onbekend' niet gelijk staat met een

willekeurig slachtoffer. Vaak gaat het om een conflict tussen twee personen die elkaar daarvoor niet kenden en dat uiteindelijk uitmondt in fysiek geweld. Dit interactieproces tussen pleger en slachtoffer dat een cruciale rol speelt in de escalatie tot geweld, wordt in een volgend punt besproken. Terranova en Vandiver (2014) laten tot slot zien dat de kans op verwondingen groter is als er een mannelijk slachtoffer is, een onbekend slachtoffer en sprake is van één slachtoffer.

In het geval van vermogensdelicten kan de confrontatie tussen dader en slachtoffer een cruciaal element zijn in het voorkomen van daadwerkelijk fysiek geweld. Bij vermogensdelicten wordt door de dader vaak de fysieke confrontatie aangegaan als het slachtoffer (in de ogen van de dader) weerstand biedt, bijvoorbeeld omdat het slachtoffer onvoldoende meewerkt (Bernasco et al., 2013; Collins, 2008, p. 148, 179; Lindegaard et al., 2015; McCluskey, 2013; Wright & Decker, 1997).

3.1.5 Rol van omstanders

Ook omstanders kunnen een rol spelen in de totstandkoming of escalatie van geweld (Collins, 2008, p. 130, 199; McGloin & Piquero, 2009; Phillips & Cooney, 2005). De omstanders die het publiek vormen, bestaan meestal uit afzonderlijke groepen die zich verbonden voelen met een van beide partijen. Zij kunnen een incident zo doen escaleren – onder andere door hun enthousiasme – dat er fysiek geweld gepleegd wordt. Ook het aantal omstanders speelt een rol: hoe meer omstanders, hoe groter de kans dat het incident uitloopt op ernstig geweld (Collins, 2008, p. 203; Collins, 2012, p. 143; Felson, 1982; Felson & Steadman, 1983; Weenink, 2015a; Weenink, 2015b). Bij jongeren treft het in het uitgaansleven vaak groep-tegen-groep geweld, met omstanders die regelmatig een negatieve, aanmoedigende rol op zich nemen (Oliver, 1994, p. 102). We kunnen dus vaststellen dat zowel slachtoffers als omstanders actieve aspecten zijn van criminogene situaties.

3.1.6 Een overlap tussen daders en slachtoffers

In hoofdstuk 1 zagen we dat jongeren vaak betrokken zijn als dader bij geweldsmisdrijven. Ook als slachtoffer zijn jongeren beduidend vaker betrokken bij geweldincidenten dan volwassenen (Hashima & Finkelhor, 1999). Slachtoffers én daders van geweld zijn dus relatief jong. Leeftijd is niet het enige kenmerk waarin slachtoffers en daders van geweld overeenkomsten tonen (Wittebrood & van Wilsem, 2015, p. 319): ook met betrekking tot andere kenmerken zijn er gelijkenissen, een verschijnsel dat door Hindelang et al. (1978, p. 251) is aangeduid als ‘the principle of homogamy’: mannen, lager opgeleiden en stedelingen zijn als slachtoffer en dader vaker bij geweldsmisdrijven betrokken dan vrouwen, ouderen en niet-stedelingen. Dader- en slachtofferpopulaties overlappen dus (Reep & Oudhof, 2009; Wittebrood & Nieuwbeerta, 1999; Wittebrood & Nieuwbeerta, 2000; Wittebrood & van Wilsem, 2000, 2015; Berg, 2012). Hoewel slachtofferschap van geweld samenhangt met verschillende soorten delinquente gedragingen, is de relatie met geweldpleging het sterkst, ook voor jongeren (Wittebrood,

et al., 1997; Lauritsen, Sampson & Laub, 1991; Wittebrood & Nieuwbeerta, 1999; Wittebrood & van Wilsem, 2015, p. 322; Berg, 2012).³⁶

Doorgaans worden drie verklaringen naar voren geschoven voor de overlap tussen slachtoffers en daders (Wittebrood & van Wilsem, 2015, p. 330). In de eerste plaats wordt de samenhang tussen dader- en slachtofferschap veroorzaakt door een gemeenschappelijk dagelijks leefpatroon van daders en slachtoffers: dader- en slachtofferschap hebben dezelfde oorzaak. Hier is sprake van een indirect verband of schijnverband. Dat plegers van delicten een grotere kans hebben slachtoffer te worden van een geweldsmisdrijf dan mensen die geen delicten plegen, kan verklaard worden aan de hand van de routine activiteiten en gelegenheidstheorieën (Berg, 2012, pp. 19-21; Cops & Op de Beeck, 2011; Cops & Pleysier, 2014). Deze theorieën stellen dat de mate waarin mensen in situaties terechtkomen die gelegenheid bieden tot het plaatsvinden van een misdrijf, wordt bepaald door hun dagelijkse activiteiten (Cops & Pleysier, 2014). De overlap tussen dader- en slachtofferschap is kenmerkend voor uitgaansgelegenheden. Uitgaansgeweld is namelijk vaak tweezijdig, zowel in aanloop als in escalatie (zie punt 3.2). Ten tweede zou het plegen van gewelddadig gedrag ook direct samenhangen met de kans slachtoffer te worden van geweld. De kans op slachtofferschap wordt rechtstreeks beïnvloed door het eigen gewelddadig gedrag en omgekeerd. In dat geval hebben specifieke aspecten van delinquent gedrag invloed op de factoren die de kans op slachtofferschap bepalen. Delinquenten lijken bij uitstek mensen die zelf veel in aanraking komen met andere delinquenten en zich aldus in verhoogde mate blootstellen aan het risico op slachtofferschap. Verder vormen daders een relatief ‘aantrekkelijke’ groep om geweld tegen te plegen, omdat zij minder snel aangifte gaan doen bij de politie. Daarnaast is het mogelijk dat zij te maken krijgen met vergelding voor eerder uitgeoefend geweld of een ander gepleegd misdrijf (Wittebrood & van Wilsen, 2015, p. 322). Men heeft bijvoorbeeld samen met vrienden ruzie met een andere groep van veelal onbekende jongeren. Als men bij de eerste confrontatie als verliezer uit het gevecht komt, gaat men de volgende keer de confrontatie met dezelfde groep aan. Het plegen van geweld is dan “a type of routine activity or lifestyle characteristic that directly influences risk for victimization” (Berg, 2012, p. 21). Tot slot kan de overlap tussen slachtofferschap en daderschap ook verklaard worden door het feit dat slachtoffers en daders beide onderhevig zijn aan een latente eigenschap, zoals een beperkte zelfcontrole, wat ervoor zorgt dat individuen meer kans hebben om deel uit te maken van beide groepen (Berg, 2012, pp. 21-23). Dat is evenwel een recente benadering, waarbij het nog onvoldoende duidelijk is “to what extent the victimization-offending link is spurious and attributable to time-stable heterogeneity and whether individuals actually sort themselves into ‘high-risk situations’ as theorists claim” (Berg, 2012, p. 23).

Naast de sociale context en enkele specifieke kenmerken van deze context en de betrokkenen, is het noodzakelijk om ook de interactie tussen de betrokkenen te analyseren “die begint met een ontmoeten van alter en ego en die eindigt wanneer de een de ander letsel toebrengt” (Beke et al.,

³⁶ In België is in beperkte mate aandacht besteed aan de relatie tussen slachtofferschap en daderschap, en dat geldt des te meer voor geweldsdelicten (Cops & Pleysier, 2014).

2001, p. 40). Hiertoe zijn er microsociologische benaderingen ontwikkeld die de 'face-to-face' interactie tussen dader en slachtoffer (en omstander) vooropstellen.

3.2 Een microsociologische benadering van geweld

De focus van dit deel ligt op de microsociologische benaderingen die een centrale plaats toebedelen aan de gewelddadige interactie zelf en de specifieke kenmerken van de gewelddadige situatie. Na een korte introductie van deze benadering worden studies naar geweld weergegeven die voortbouwen op het interactionistisch onderzoek.

3.2.1 Geweld als 'impression management'

Geweld speelt zich af in interacties tussen personen. De traditie die geweld als interactie beschouwt, is gebaseerd op het symbolisch interactionisme, dat geformuleerd werd door onder meer Mead (1962) en bekend werd door het onderzoek van onder meer Becker (1963) en Goffman (1967, 2005). Een interactie kan eenvoudigweg omschreven worden als het gedrag X dat een persoon A richt op persoon B, die daarop reageert met gedrag Y. De idee binnen het interactionisme is dat personen handelen in een geïnterpreteerde context. 'Perceptie' van de situatie als interrelationeel proces voor handelen staat centraal. Voortbouwend op de theorie van Erving Goffman (2005) gaat interactionistisch onderzoek ervan uit dat geweld een vorm is van 'impression management' (Collins, 2004; Weenink, 2015a; Weenink, 2015b). Volgens het 'impression management' houden mensen 'voorstellingen' om een zo positief mogelijk beeld over de eigen persoon bij anderen te verwekken. Individuen hechten met andere woorden veel belang aan het beeld dat anderen van hen hebben. 'Impression management' wordt dan ook gebruikt om dit imago zo goed mogelijk te onderhouden. Het doel is een positieve indruk bij anderen, of minstens het vermijden een negatief beeld, te bereiken. Vrints (2011) vergelijkt daarom (publiek) geweld met het theater van de straat. Geweld is volgens deze historicus "een voorstelling, een performance, waarbij net als bij het theater het gehele lichaam gebruikt wordt om een boodschap aan het publiek (...) over te brengen" (Vrints, 2011, p. 15). Door met andere woorden vanuit interactionistisch standpunt de dynamiek van een interactie te ontleden, ontstaat een gedetailleerd inzicht in het proces dat leidt tot geweld.

3.2.2 Een ketting van gesitueerde acties

Omwille van het feit dat geweld een interactieproces is tussen personen, kunnen de betrokken partijen (veelal slachtoffer en dader) al dan niet actief betrokken zijn bij de aanloop van het incident én al dan niet actief betrokken zijn bij de daarop volgende escalatie. Voortbouwend op het werk van Goffman laat onderzoek zien dat geweld doorgaans een uitkomst is van een escalerend proces. Een geweldsincident vangt vaak aan met een 'karakterconfrontatie'; bij aanvang van het geweldsincident is er sprake van een confrontatie tussen de toekomstige dader en slachtoffer waar persoonlijkheden en identiteiten op de proef worden gesteld (Beke et al., 2001, pp. 40-42). Na deze 'karakterconfrontatie' dienen er een aantal stadia doorlopen te worden die vervolgens kunnen escaleren tot geweld (Luckenbill, 1977; Goffman, 2005). Vanuit de gedachte van 'impression

management' kan de inbreuk op het imago hersteld worden door de ander verbaal of fysiek terug te pakken (Weenink, 2015b; Baumeister, 1997). Bij de ontwikkeling van gewelddadige interacties gaat het vaak om een patroon van actie en reactie waarin de betrokkenen kunnen besluiten om zich terug te trekken, of om hun wil aan de ander op te leggen. Aan de hand van de beschikbare literatuur wat betreft het verloop van een gewelddadige interactie kunnen grofweg zes stadia omschreven worden (o.a. Beke et al., 2001; Luckenbill, 1977).

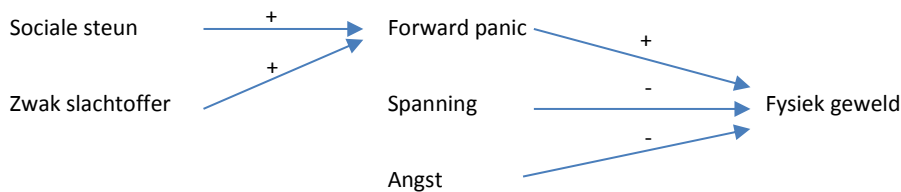
In het *eerste stadium* start de interactie vaak door een actie van het latere slachtoffer door bijvoorbeeld de toekomstige dader aan te spreken op zijn gedrag, maar er kan ook sprake zijn van wederzijdse provocatie waar beide partijen elkaar uitdagen. Bij het ontstaan van fysieke geweldsincidenten is wederzijdse provocatie eerder de regel dan de uitzondering (Brolet, 2009; Goffman, 2005; Beke et al., 2001; Toch, 1972, p. 38; Luckenbill, 1977; Agnew, 1990, p. 283; Sherman; Baumeister, 1997, p. 52; de Haan et al., 2000, p. 365). Volgens Luckenbill (1977) kan ook de dader een aanleiding tot geweld zoeken en het latere slachtoffer bewust provoceren of beledigen. In een *tweede stadium* percipieert de toekomstige dader een actie van het latere slachtoffer als een provocatie. In de meeste gevallen gaat het over een (al dan niet bewuste) verbale provocatie waardoor de dader zich beledigd voelt (zie ook de Haan & Nijboer, 2005; de Haan, van der Laan & Nijboer, 2000). Ook al is het gedrag van het slachtoffer niet bedoeld als een bewuste provocatie, de dader kan het gedrag zo percipiëren dat het voor hem opzettelijk aanvoelt (Baumeister, 1997, pp. 44-45, 48; Toch, 1992; de Haan et al., 2000, p. 365). Een geweldsincident moet dus begrepen en verklaard worden door het te beschouwen als een escalerend proces van stimulus-reactie interacties tussen dader en slachtoffer (Shoham et al., 1995). De perceptie van het gedrag van het latere slachtoffer door de dader is hierbij doorslaggevend (Pervin, 1986). "Many situations contribute to aggressive behavior, but (...) the effect of a situation is mediated by how it is perceived and by the attributions made by the person" (Pervin, 1986, p. 22). Ook Baumeister (1997) deelt de mening dat "most people become violent only when they *think* they have been attacked in some ways" (Baumeister, 1997, p. 54, eigen cursivering). In een *derde stadium* voelt de (toekomstige) dader zich genoodzaakt om op de provocatie te reageren en kan hij vervolgens kiezen uit alternatieve gedragingen (Shoham et al., 1995, p. 103), door Goffman (2005) 'face-saving' mechanismen genoemd. Hij kan de belediging of provocatie laten voor wat het is, omdat het potentieel slachtoffer bijvoorbeeld dronken is of een grap wil maken. Vervolgens kan hij de situatie ook vermijden en weggaan. Tot slot kan hij reageren op de provocatie door (te dreigen om) verbaal of fysiek geweld te plegen. In een *vierde stadium* kan het slachtoffer nu op zijn beurt op verschillende manieren reageren. De dader stelt met het gebruik van verbaal of fysiek geweld het slachtoffer voor de keuze: vluchten of vechten. Het slachtoffer kan weggaan of zelf de confrontatie aangaan met verbaal of fysiek geweld. Beke et al. (2001, p. 41) stellen dat slachtoffers vaak ingaan op de uitdaging. Hierdoor bereikt het slachtoffer overeenstemming met de dader over de definitie van de situatie als 'geweldswaardig'. In een *vijfde stadium* gaat de dader (terug) de fysieke confrontatie met het slachtoffer aan, die het slachtoffer vervolgens weer voor de keuze stelt: het slachtoffer haakt af of gaat mee in op de fysieke confrontatie. Het einde van de gewelddadige interactie – waar vaak iemand als 'winnaar' en 'verliezer' uitkomt – kan als *zesde stadium* worden beschouwd.

Uit deze ketting van 'gesitueerde transacties' blijkt dat bepaalde geweldsincidenten (vaak in uitgaansgelegenheden en in het verkeer) een gevolg zijn van gebeurtenissen waarin dader en slachtoffer beiden of beurtelings geweld gebruiken waarvoor zij ook beiden verantwoordelijk zijn (Beke et al., 2001, p. 42). In zulke situaties is er sprake van 'diffuus slachtofferschap'; achteraf is het vaak moeilijk vast te stellen wie er in eerste instantie begonnen is en waarom een (futiele) woordenwisseling uitgelopen is tot een fysieke confrontatie (Brolet, 2009; Terlouw et al., 1999). "Het gaat altijd om een specifieke beginsituatie die door een ketting van acties en reacties uitmondt in geweld" (Brolet, 2009, p. 263). Hierdoor is het soms moeilijk 'slachtoffer' en 'dader' te onderscheiden.

3.2.3 De microsociologie van Collins

Een benadering die zich focust op de 'interaction ritual chains' is de microsociologie van de Amerikaanse socioloog Randall Collins (2004; 2008). Deze situationele theorie legt de nadruk op micro-sociologische processen binnen geweldsinteracties en bestudeert de micro-details van de interactie en van de personen die zich bevinden in de gewelddadige situatie, namelijk de dader, het slachtoffer en de omstanders (Collins, 2008, pp. 63-64). Niet de gewelddadige persoon – zoals vaak in traditionele benaderingen –, maar de gewelddadige situatie staat centraal in benadering. De theorie stelt dat voor het ontstaan van geweld bij de toekomstige pleger sterke barrières van angst en spanning geneutraliseerd moeten worden. In een situatie waar geweld dreigt, wordt de fysiologische opwinding tot een hoog niveau gedreven; dit is wat Collins (2008, p. 27; 2013, p. 139) de 'confrontational tension/fear' noemt. "Confrontational tension and fear (...) is not merely an individual's selfish fear of bodily harm; it is a tension that directly contravenes the tendency for entrainment in each other's emotions when there is a common focus of attention" (Collins, 2008, p. 27). Daarnaast moet er bij het ontstaan van geweld ook sprake zijn van wat Collins (2008) een 'forward panic' noemt, waarbij de spanning en angst (in een groep) steeds hoger oploopt en uiteindelijk uitmondt in geweld. Volgens Collins (2008) treedt er in geweldbedreigende situaties waarin mensen tegenover elkaar staan, spanning op. In zulke conflictsituaties blijft de focus op de ander gericht, maar ontstaat er geen wederzijds begrip. Dit levert een gevoel van ongemak en spanning op tussen beide partijen; het is juist deze spanning of 'confrontational tension/fear' die geweld voorkomt. In plaats van geweld te gebruiken, haken mensen af, geven ze toe aan de ander, of laten ze de spanning niet te hoog oplopen. Geweld treedt pas op wanneer bij een sterk toegenomen spanning één van beide partijen zich plotseling emotioneel dominant voelt. Het gevoel van dominantie gaat dus vooraf aan het geweld en niet andersom. Wat die spanning of 'forward panic' juist inhoudt is, aldus Felson (2009b, p. 579) onduidelijk, en hij vergelijkt het met een soort woedeaanval. Collins (2008, p. 368) geeft twee voorwaarden voor het ontstaan van 'forward panic', twee manieren waarop emotionele dominantie kan ontstaan (zie figuur 3.1). In de eerste plaats neemt de kans op geweld sterk toe als een van de twee partijen duidelijk zwakker is dan de ander of als deze geen geweld verwacht en onachtzaam is. Een zwak slachtoffer kan bijvoorbeeld zijn: iemand die onder invloed is van alcohol en/of drugs of iemand die een grotere mate van overmacht door de pleger ervaart. In de tweede plaats is de kans op geweld groter als de omstanders de partijen toejuichen, bijvoorbeeld in het geval van voetbalgeweld

door supporters of een groepsgevecht tussen jongeren. Het proces dat, aldus Collins (2008), leidt tot een fysieke confrontatie wordt afgebeeld in figuur 3.1.

Figuur 3.1: Determinanten voor het ontstaan van geweld (Bron: Collins, 2008)

Aanvullend op de microsociologie van Collins heeft Weenink (2014) een theorie ontwikkeld over situationele asymmetrie en emotionele dominantie binnen geweldsinteracties. Weenink (2014; 2015a; 2015b) beargumenteert dat binnen geweldsinteracties situationele asymmetrie kan ontstaan wanneer de dader (of een groep daders) emotioneel dominant wordt. Het bereiken van emotionele dominantie via situationele asymmetrie is dus cruciaal voor het uitbreken van geweld. De eerste vorm van situationele asymmetrie betreft 'sociale steun'. Dit betekent dat er meer aanvallers dan slachtoffers zijn en de ondersteunende groep van de aanvallers de grootte van de aanhangers van de slachtoffers overtreft. Zo blijkt dat de aanwezigheid van publiek de kans vergroot dat het conflict intenser wordt (Collins, 2008; Felson & Steadman, 1983; Weenink, 2015b). Meer in het bijzonder blijkt het getalsmatig overwicht van de ondersteunende groep van de plegers een substantieel effect te hebben op de ernst van het lichamelijk letsel (Weenink, 2015b, p. 348; Collins, 2008, p. 203). Situationele asymmetrie kan ook optreden tussen groepen omstanders, bijvoorbeeld als de ene groep groter is dan de andere, maar ook wanneer de ene groep dominanter aanwezig is dan de andere door bijvoorbeeld luider te schreeuwen. Ook de tweede vorm van situationele asymmetrie die Collins beschrijft, namelijk 'een zwak slachtoffer' is door Weenink onderzocht. Weenink (2014; 2015b) stelt namelijk dat de kans op geweld toeneemt als een van de partijen op de grond ligt. Hij verklaart dit door de kwetsbare positie van de persoon die op de grond terecht is gekomen dat voor de andere partij mogelijkheden biedt voor totale dominantie (Weenink, 2015b, p. 340).

Op grond van deze vaststellingen en voortbouwend op het idee van 'impression management' formuleert Weenink (2015a; 2015b) drie ideaaltypen van jongerengeweld: 'dominantiestrijd', 'vernederingspel' en 'wraakoefeningen voor schaamte'. Een ideaaltype omschrijft Weenink (2015b, p. 338) als "een theoretisch construct, waarin een verschijnsel in de meeste pure vorm wordt beschreven". Een eerste ideaaltype is 'dominantiestrijd' dat bestaat uit een serie van provocaties en uitdagingen waarin beide partijen de eigen superioriteit proberen op te eisen. Volgens Beke et al. (2001) kenmerkt deze variant zich door de actieve rol die zowel dader als slachtoffer spelen. De gewelddadige situatie wordt doelbewust gecreëerd door elkaar verbaal en non-verbaal uit te dagen, waarbij de spanning aldaar toeneemt. De partijen gaan dus steeds een stap verder in de wederzijdse provocaties (Weenink, 2015b). Er is vervolgens geen duidelijk onderscheid tussen dader en slachtoffer, waardoor men spreekt van diffuus dader-slachtofferschap; de 'aanvallers' zijn dan niet als enige (moreel) verantwoordelijk voor het ontstaan van de gewelddadige interactie. Een belangrijk kenmerk

van dit soort interacties is dat beide partijen streven naar situationele dominantie, waarbij ze niet willen opgeven en onderdoen voor elkaar. Voor deze wedijver kunnen bepaalde ongeschreven regels gelden waarin eenzijdig of excessief geweld in bepaalde mate wordt afgekeurd. Een tweede ideaaltype noemt Weenink (2015b) 'vernederingspel' en is ook gelijkaardig met een andere variant van Beke et al. (2001) waarbij de rol van dader en slachtoffer duidelijk van elkaar te onderscheiden zijn. De dader speelt de hoofdrol in zowel de aanloop als de escalatie van de gewelddadige interactie. Het slachtoffer daarentegen heeft in het gehele geweldsproces een passieve rol en onderneemt niets of weinig om een fysieke confrontatie te vermijden. Bij vernederingspel is er dus sprake van eenzijdig geweld tegen – meestal zwakke – slachtoffers met als doel hem/haar te vernederen en te kleineren. Het getalsmatige overwicht van de ondersteunende groep van de daders is vaak groter in vernederingspel dan in dominantiestrijd (Weenink, 2015b). Dit type voldoet in de beeldvorming het meest aan het zogenaamde 'zinloze geweld' en suggereert dat jongeren op zoek gaan naar een gewelddadige confrontatie voor de 'thrill' of 'fun'; het lijkt aannemelijk dat hierdoor barrières van angst en spanning niet geneutraliseerd moeten worden, en er bijgevolg geen sprake is van door Collins (2008, 2013) genoemd opgebouwde 'confrontational tension/fear' (Weenink, 2014, p. 414). Collins (2012, p. 142) stelt echter dat "(t)hey have learned how to enter the tunnel of violence, to stay in the tunnel, to perform fairly well in the tunnel". Een derde ideaaltype is 'wraakoefeningen voor schaamte' (Weenink, 2015b). Deze vorm van gewelddadige interactie heeft als doel eerdere vernederingen of kleineringen ongedaan te maken door eenzijdig geweld te gebruiken. Hier is geen sprake – in tegenstelling tot dominantiestrijd – van opeenvolgende uitdagingen en provocaties, althans niet op het moment van het geweldsincident zelf. Beke et al. (2001) voegen op basis van hun bevindingen van geweld op straat nog twee varianten toe. In de eerste plaats kan het incident eenzijdig starten, maar tweezijdig eindigen (Beke et al., 2001). Bij aanloop van het incident is er namelijk sprake van één hoofdrolspeler, maar als het uiteindelijk tot een lichamelijke confrontatie komt laat de andere partij het hier niet bij en neemt vervolgens actief deel aan de strijd. Een andere variant kenmerkt zich als tweezijdig in aanloop, maar eenzijdig op het moment van de escalatie (Beke et al., 2001). Beide partijen gaan een verbale confrontatie niet uit de weg, maar als de eerste partij overgaat tot fysiek geweld, trekt de andere partij zich terug.

Een microsociologische theorie heeft een interessante en vernieuwende invalshoek ten aanzien van geweld, maar toch zijn er een aantal punten waarop deze benadering niet volledig een antwoord op lijkt te geven. In de eerste plaats bestaat het risico dat de complexiteit van verschillende gewelddadige situaties vanuit de microsociologie gereduceerd wordt tot een aantal simpele, generaliseerbare categorieën (Goffman, 2009, p. 191). Voor Schinkel (2010, p. 6) is het onvoldoende duidelijk wat Collins bedoelt met enerzijds 'gewelddadige' en anderzijds 'niet-gewelddadige' situaties. Cooney (2009) stelt de voorspellende kracht van de theorie in vraag. Het is namelijk moeilijk te achterhalen wanneer het slachtoffer 'zwak' is, behalve indien hij het object is van geweld, dat juist het fenomeen is dat verklaard moet worden. Cooney (2009) en Felson (2009b) stellen bovendien vast dat de grote meerderheid van sociale relaties die gekenmerkt worden door emotionele dominantie niet leiden tot fysiek geweld (zie ook Weenink, 2014, p. 413). Machtsrelaties tussen 'gedetineerde-cipier', 'ouder-kind' en 'leraar-

leerling' kunnen leiden tot gewelddadige conflicten, maar het blijft evenwel een zeldzaamheid. Andere concepten zoals de relationele afstand en de mate van betrokkenheid zijn volgens Cooney (2009) ook van belang. Een andere beperking volgens Cooney (2009) is de zogenaamde 'enthousiaste aanhang' van de aanvaller die volgens Collins het geweld kan doen escaleren. Collins geeft, aldus Cooney (2009), niet aan wanneer personen deel gaan uitmaken van een enthousiast publiek. Volgens Cooney kan het publiek ook een rol spelen in het de-escaleren van geweld, waar de microsociologie niet dieper op ingaat. Vervolgens kan opgemerkt worden dat Collins in zijn algemene theorie van geweld geen verklaring kan geven voor verschillende geweldstypes (Cooney, 2009). Collins (2012, p. 133) erkent dat zijn theorie niet alle aspecten van geweld verklaart, maar ziet zijn microsociologie eerder als een noodzakelijke aanvulling op de traditionele theorieën die (bijna) uitsluitend achtergrondfactoren of langetermijnfactoren aan geweld verbinden. Een volgende lacune betreft het concept 'forward panic'. Volgens Collins moet er bij het ontstaan van geweld sprake zijn van wat hij een 'forward panic' noemt, waarbij de spanning en angst (in een groep) steeds hoger oploopt en uiteindelijk uitmondt in geweld. Echter, geweld kan door jongeren ook opgezocht worden omwille van de kick dat het geeft (Schinkel, 2005; Schinkel, 2010; de Jong & Schinkel, 2005). In deze gevallen lijkt er geen sprake te zijn van 'confrontational tension/fear' of wat Felson (2009b) noemt woedeaanval; intense gevoelens van groepsverbondenheid lijken hier meer een rol te spelen (Weenink, 2014, p. 414). In hoofdstuk 5 wordt hier uitgebreid op teruggekomen. Tot slot gaat de theorie uit van de interactie in een situatie, maar wordt daarbij buiten beschouwing gelaten wat aan de interactie voorafgaat. Er gaat met andere woorden kostbare informatie verloren door enkel naar de interactie zelf te kijken en de achterliggende motivaties van de betrokken personen te negeren. Volgens Collins (2008, p. 337; 2012, p. 135) verklaart een motivationele theorie onvoldoende waarom iemand geweld pleegt, omdat het hebben van motieven slechts het begin is van een lang proces voor het eigenlijke geweldsincident plaatsvindt. "No matter how motivated someone may be, if the situation does not unfold so that confrontational tension/fear is overcome, violence will not proceed" (Collins, 2008, p. 20). Eerder in dit hoofdstuk werd echter vastgesteld dat de aanleiding van fysiek geweld vaak ligt in een belediging of andere vorm van provocatie. Een eenvoudig conflict kan escaleren tot een daad van geweld. Hoe iemand in een gegeven context en situatie reageert, hangt dan uiteindelijk af van zijn motivatie tot geweld (Toch, 1986; Beke et al., 2001). Motivaties en beweegredenen van plegers zijn – in interactie met de specifieke kenmerken van de situatie – belangrijke voorgrondfactoren om mee op te nemen in de betekenisgeving en verklaring van geweld.

3.3 Zoeken naar motieven van geweld

Binnen de criminologie wordt vooral de vraag 'wat zijn de oorzaken van geweld?' gesteld, en wordt veel minder gezocht naar de motieven en beweegredenen van geweld (Schinkel, 2010; Jacobs & Wright, 1999; Baumeister, 1997). In hoofdstuk 2 werd een overzicht gegeven van de traditionele theorieën en de bijhorende risicofactoren voor geweld; deze achtergrondfactoren zeggen 'iets' over de oorzaken van geweld, maar zij kunnen niet verklaren

“why two individuals with identical risk factor profiles do not offend equally, why persons with particular risk factors go long periods of time without offending, why individuals without the implicated risk factors offend, why persons offend but not in a particular way a theory directs them to, or why persons who are not determined to commit a crime one moment become determined to do so the next.”

(Jacobs & Wright, 1999, p. 150)

Hierdoor is het niet realistisch te verwachten dat theorieën kunnen verklaren waarom een bepaalde persoon op een gegeven moment in een bepaalde situatie overgaat tot geweld. Aansluitend hierop werd gepleit om naast de achterliggende kenmerken van de dader (achtergrondfactoren) ook situationele kenmerken van de gewelddadige interactie mee op te nemen. Zoals in vorig punt uiteengezet, gaat echter kostbare informatie verloren door enkel naar de interactie zelf te kijken en niet naar de motieven van geweldplegers. Alle gedrag – dus ook geweld – is een sociaal handelen waarbij op zoek gegaan moet worden naar de betekenis ervan en de motivatie van de pleger (Blok, 1991; Brolet, 2009, p. 265; de Haan, 2005b). Aandacht voor de motieven en beweegredenen van daders betekent niet dat het geweld wordt genuanceerd of gelegitimeerd (Brolet, 2009, p. 266; Beke et al., 2001, pp. 40, 63-64). Integendeel, in het kader van preventie en aanpak van jongerengeweld is het juist belangrijk om uit te zoeken wat jongeren er nu exact toe brengt om tot geweld over te gaan.

Binnen de criminologie werden motieven als onderwerp van onderzoek, omwille van de moeilijke afbakening van het begrip en de onderzoekbaarheid ervan, lang genegeerd (Brolet, 2009, p. 294; Antonaccio, Botchkovar & Tittle, 2011, pp. 1204-1205). Een gevolg hiervan is dat theorieën over motieven weinig ontwikkeld zijn en motivatie “a dirty little secret” genoemd wordt (Jacobs & Wright, 1999, p. 149). Ook binnen de psychologie wordt de term ‘motivatie’ als een van de meest problematische noties beschouwd (de Haan, 2005b, p. 44). Psychologische literatuur verwijst naar het begrip ‘motief’ als het gaat om de innerlijke emotionele drijfveer voor menselijk handelen, waarvan actoren zich niet of nauwelijks bewust van zijn (Brolet, 2009, p. 266; de Haan, 2005a, p. 156) en waardoor “de causale relatie motief-geweld een simplificatie van de werkelijkheid is” (Brolet, 2009, p. 266; de Haan, 2003, p. 37). In tegenstelling tot psychologen, verwijzen sociologen met de term ‘motivatie’ naar rechtvaardigingen of motiveringen die individuen achteraf voor hun handelen geven (de Haan, 2003, pp. 37-38; de Haan, 2005a, p. 156; Mills, 1940, p. 907; Cressey, 1954, p. 33). Hier wordt gesteld dat er geen causale, maar een conceptuele relatie is tussen motivatie en gedrag (de Haan, 2003, p. 37). Motivatie wordt dus vanuit verschillende disciplines op verscheidene manieren omschreven, wat vervolgens van invloed is op welke manier het in wetenschappelijk onderzoek gemeten wordt. In de volgende delen wordt achtereenvolgens stilgestaan bij elk van de bovengenoemde beschrijvingen van motieven. Het eerste punt gaat dieper in op de ‘pure’ rationale benaderingen die binnen de criminologie veel aandacht krijgen. Hierop aansluitend wordt aandacht besteed aan de kritieken op de rationale benaderingen, meer in het bijzonder de kritiek dat zij de ‘mens van vlees en bloed’ uitsluiten (zie ook Kleemans, Korf & Staring, 2008). Een volgende punt staat expliciet stil bij de emotionele componenten van geweld, waarbij een onderscheid wordt gemaakt

tussen impulsieve aspecten en expressieve aspecten. Tot slot kijken we vanuit sociologisch oogpunt naar de motiveringen van geweld waarbij onderzoekers aangewezen zijn op de beweegredenen en rechtvaardigingen die plegers achteraf zelf geven voor hun gewelddadig gedrag. Een laatste deel zet de beperkingen uiteen die betrekking hebben op het 'meten' van motivatie.

3.3.1 'Pure' rationele overwegingen

De aandacht voor motieven van geweldplegers is ontstaan bij de heropleving van de gelegenheidstheorieën in de jaren zeventig en tachtig van de twintigste eeuw. De centrale aanname is dat de motivatie om delicten te plegen, gelegen is in de actuele situatie waarin iemand terechtkomt, waardoor in principe iedereen kan worden gemotiveerd (zie ook Collins, 2008). De toen heersende visie was: 'de gelegenheid schept de dief'. Een voorbeeld is de rationele keuzetheorie (Cornish & Clarke, 1986) waar crimineel en gewelddadig gedrag wordt beschouwd als de uitkomst van een rationele keuze, waarbij het gedrag van een pleger wordt gemotiveerd door het door hem veronderstelde onevenwicht tussen mogelijke baten en kosten. De routine activiteitentheorie (Cohen & Felson, 1979) bouwt voort op de rationele keuzebenadering. In deze theorie worden buurtfactoren als risico's gezien in termen van de gelegenheid die zij bieden voor het plegen van criminaliteit. Cohen en Felson (1979) gaan ervan uit dat een delict wordt gepleegd indien een gemotiveerde dader en een geschikt doelwit elkaar treffen in afwezigheid van adequate beveiliging en controle. De theorie verklaart dus waarom sommige doelwitten vaker worden gekozen door daders en andere niet. Felson en Boba (2010) stellen vast dat misdrijven zeer vaak voorkomen op locaties waar daders mee vertrouwd zijn, bijvoorbeeld thuis, de weg van en naar school of werk en vaak bezochte uitgaansgelegenheden of winkelcentra. Een levensstijl met bijhorende routineactiviteiten creëert dan gelegenheden omdat het contacten tussen potentiële daders en gepaste doelwitten verhoogt.

In bovenstaande benaderingen worden individuen dus gelijkgesteld met rationeel handelende individuen, die in de mainstream criminologie op grote populariteit kunnen rekenen, bijvoorbeeld in het kader van de situationele criminaliteitspreventie (Klerks, 2000, p. 4; Pauwels, 2012a, p. 239). Toch ontsnapt deze visie niet aan de nodige kritiek. Een belangrijke vaststelling is dat motivatie in zulke benaderingen geen rol speelt, aangezien iedereen op dezelfde manier gemotiveerd is om de gunstige opbrengst of winstmaximalisatie na te streven (Pauwels, 2012a, p. 208). Daarnaast wordt de rationele keuzetheorie ook vaak een 'lege' theorie genoemd (Bruinsma, 2010); er worden geen uitspraken gedaan over wie met welke eigenschappen voor welke setting bevattelijker is en wie niet (Bruinsma, 2010, p. 46). Dronken jongeren bijvoorbeeld zullen zich vaker in risicovolle situaties begeven en vervolgens minder gevaren zien (Pauwels, 2012a, p. 225). De belangrijkste beperking is echter dat geweld verklaard wordt als een uitkomst van een besluitvormingsproces, waardoor individuen in een snel tempo complexe en afgewogen beslissingen moeten maken (de Haan, 2005b, p. 44). Er wordt met andere woorden enkel aandacht gegeven aan het rationele, instrumentele gedrag; emotionele aspecten (i.c. impulsieve en expressieve aspecten) worden veelal genegeerd (Scheff, 2000, p. 85; de Haan, 2005a, pp. 156-157; de Haan, 2005b, p. 44; Beke et al., 2001, p. 43; Ferrell et al., 2015, pp. 64-70; de Haan & Vos, 2003). Hierbij kan verwezen worden naar het vaak aangehaald onderscheid tussen

instrumenteel geweld en impulsief geweld. Instrumenteel geweld wordt gebruikt als middel om goederen en/of diensten te verkrijgen; impulsief geweld is daarentegen het gevolg van een ontlading van emoties (van Stokkom, 1999, p. 89). Felson (2009; Tedeschi & Felson, 1994) stelt dat alle geweld instrumenteel is – ook emoties en psychologische voordelen, zoals plezier en herstellen van eigenwaardegevoel – en constateert bijgevolg dat alle geweldsvormen verklaard kunnen worden vanuit het rationele keuzeperspectief. Of geweld instrumenteel of emotioneel is, is niet altijd even duidelijk: “(s)ome suggest that violence can be reduced to rationality, but its rationality is always overtaken by elements that can only be described as irrational” (Wieviorka, 2009, p. 95).

Een tegemoetkoming aan bovenstaande beperkingen is de eerder aangehaalde SAT, die beargumenteert dat regelovertredend gedrag zoals geweld het gevolg is van een perceptie-keuzeproces (Wikström et al., 2012). Volgens de SAT moeten jongeren eerst geweld als handelingsalternatief zien en pas in tweede instantie wordt een keuzeproces geïnitieerd. Een vaststelling blijft echter dat bovenstaande benaderingen – inclusief de SAT – geweld in hoofdzaak verklaren door besluitvormingsprocessen (in het hoofd) en hierdoor onvoldoende aandacht schenken voor emotionele aspecten (in het lichaam).

3.3.2 Van ‘een criminologie van het hoofd’ naar ‘een criminologie van het lichaam’

Van Calster (2006) noemt de ‘pure’ rationele verklaringsmodellen afstandelijke benaderingen die ‘de mens van vlees en bloed’ uitsluiten. Hij pleit daarom voor ‘een criminologie van het lichaam’ in plaats van ‘een criminologie van het hoofd’. Binnen een criminologie van het hoofd worden individuen voorgesteld als rationele wezens, waardoor er geen aandacht besteed wordt aan de mens met emoties, toevalligheden, irrationaliteiten, enzovoort. De mens met zijn gewone alledaagse ervaringen wordt in hedendaags onderzoek veelal genegeerd en afgedaan als onbelangrijk. De criminologie – en de sociale wetenschappen in het algemeen – moet de sociale werkelijkheid niet alleen benaderen op een afstandelijke manier, maar moet zich daarnaast focussen op de eigenlijke menselijke fenomenen en de betekenis ervan (de Haan, 2005a, p. 154; Van Calster, 2006, p. 54). Kortom, de criminologie moet zich focussen op het hele lichaam. Een criminologie van het lichaam vraagt daarom niet alleen aandacht voor het hoofd, en dus het rationele en functionele, maar ook voor het onstabiele en het grillige, zoals het zoeken naar sensaties en kicks (zie ook hoofdstuk 5). “Een criminologie van het lichaam legt (...) de nadruk op de belevingen en emoties van iedereen die participeert *in* (en niet *aan*) misdrijven zoals geweld” (Van Calster, 2006, p. 57). Dit betoog ligt in het verlengde van het pleidooi van de Haan en Loader (2002) voor een ‘sociology of emotions’ en een meer fundamentele plaats van emoties in de studie van geweld. De Haan (2010a) verwijt de mainstream criminologie in dat opzicht te weinig belangstelling te tonen voor “de emotionele en expressieve aspecten van (crimineel) gedrag, terwijl juist deze aspecten voor het verklaren van geweld van belang zijn” (de Haan, 2010a, p. 97). In de criminologie was er tot voor kort weinig belangstelling voor emoties die ten grondslag liggen voor crimineel en gewelddadig gedrag (de Haan & Loader, 2002; Beke et al., 2001; de Haan, 2011; de Haan, 2003). Matza (1964) was een van de eerste die op het belang van emoties in de verklaring van gewelddadig gedrag wees. Emoties blijken bij het ontstaan van geweld en ander delinquent gedrag

een “aanmerkelijk belangrijker en vaak een andere rol te spelen dan lange tijd is gedacht” (Weijers, 2008, p. 79; Weijers, 2015, p. 106). Het is zowel voor de etiologie als voor de reactie op geweld van belang daarmee rekening te houden. Uit onderzoek blijkt namelijk dat jongeren zich veelal laten leiden door hun emotionele toestand (Orobio de Castro, 2000). Hierbij wordt geweld immers niet langer beschouwd als louter instrumenteel of de uitkomst van een rationele afweging, maar heeft men ook aandacht voor emotionele motieven. Voor een goed begrip van het geweldsfenomeen is dit heel belangrijk.

“(M)ore insight is necessary into the perpetrators’ emotional experiences before, during and after committing these kinds of violent acts. (...) Only if we put ourselves ‘in their shoes’, i.e. take their point of view and try to empathize with their feelings, might we be able to get an understanding of what it really means for them to be violent.”

(de Haan, 2011, p. 38)

3.3.3 Geweld en de rol van emoties

Geweldpleging is ingebed in een dynamisch proces en wordt door betrokkenen emotioneel en psychologisch beleefd. Emoties bestaan uit een snelle, automatische opeenvolging van intrapsychische processen, door Frijda (2008) emotiescenario’s genoemd, en worden door Ferrell, Hayward en Young (2015, p. 71) omschreven als “‘corporeal’ dimensions (the physical body), cognitive dimensions (mentall processes, interpretations and forms of reasoning) and feeling or affect dimensions (how differentially socialized and socially located individuals experience the corporeal processes occurring within their bodies)”. Emoties vinden met andere woorden plaats binnen een concrete waargenomen situatie en zijn een complexe indicatie van hoe iemand zich ten aanzien van die situatie verhoudt en voelt.

Vaak wordt een onderscheid gemaakt tussen impulsief en expressief geweld. Het impulsieve aspect van geweld zou dus uit emoties als schuld en schaamte, woede en jaloezie verklaard kunnen worden, terwijl het expressieve aspect van geweld eerder gezien wordt als een poging van de geweldpleger om zijn identiteit of status tot uitdrukking te brengen en door anderen bevestigend te krijgen (Beke et al., 2001, p. 44). Studies die emoties als verklaring van criminaliteit en geweld centraal stellen, zijn – in tegenstelling tot de algemene traditionele theorieën – niet zo talrijk.

3.3.3.1 Impulsieve aspecten van geweld

De frustratie-agressiebenadering, een van de veel beschreven geweldstheorieën, gaat ervan uit dat frustratie en provocatie ten grondslag liggen aan gewelddadig gedrag. De grondleggers van deze theorie, Dollard, Doob, Miller, Mowrer en Sears (1939), verdedigden in hun boek *‘Frustration and aggression’* de these dat er een direct verband bestaat tussen frustratie en geweld. Geweld werd gezien als een natuurlijke en onmiddellijke reactie op frustratie. Op de oorspronkelijke vorm kwam snel kritiek en van de latere onderzoekers leunt het werk van Berkowitz (1989) het sterkst aan bij de frustratie-agressiehypothese. De kernidee van deze theorie is dat geweld voortkomt uit een

combinatie van frustratie en andere factoren. Hij benadrukt in zijn theorie de aantasting van het eigenwaardegevoel (zie ook Baumeister, 1997). De geweldpleger voelt zich tekort gedaan of gediscrimineerd en geweld is dan een reactie op deze innerlijke frustratie. Frustratie produceert negatieve emoties, waardoor automatisch herinneringen, gedachten en gevoelens van eerdere negatieve gebeurtenissen worden opgeroepen (Berkowitz, 1989). Frustratie kan, als er sprake is van negatieve emoties, dus leiden tot een gewelddadige interactie.

Latere versies leggen schaamte aan de grondslag die leidt tot woede en geweld (Scheff, 2002; Scheff & Reitzinger, 1991). In tegenstelling tot boosheid en woede zijn emoties zoals schaamte en schuld eerder morele emoties die kenmerkend zijn aan het 'moreel handelen' (Decoene, 2016, p. 99). Scheff (2002; Scheff & Reitzinger, 1991) legt een (causale) relatie van schaamte naar woede en van woede naar geweld. Schaamte wordt in deze theorie beschreven als "the master emotion in that it is an actual part of, or more frequently, it is anticipated in virtually all human contact" (Scheff, 2000, 1997, p. 9). Scheff (1992) meent dat een combinatie van onderdrukte woede en schaamte een reactie op gang brengt waarbij woede uitloopt op impulsief fysiek geweld. Wanneer iemand zich schaamt omdat hij naar zijn gevoel beledigd werd, zal hij geneigd zijn om op zo'n vernedering te reageren met geweld.³⁷ "Geweld is volgens deze theorie een reactie op het teleurstellen van verwachtingen ten aanzien van het betoog van achting en respect voor de identiteit van de persoon" (de Haan, 2005a, pp. 157-158). (Angst voor) schaamte in de zin van niet af willen gaan voor vrienden, de angst voor ridiculisering, wordt ook door Warr (2002; 2012) als belangrijke verklaring geacht voor jeugddelinquentie.

Ook Goldberg (1996) stelt dat een verborgen en onderdrukt gevoel van schaamte cruciaal is in het ontstaan van geweld. Deze auteur stelt dat het gevoel een laag zelfrespect met zich meebrengt dat zich voortzet in het onderdrukken van depressieve gevoelens. Daardoor ontstaat het gevaar voor excessieve reacties, waaronder geweld, op ervaren spanningen in de levensloop, zowel op werk, in het gezin als in de omgang met autoriteiten. In navolging van Goldberg stelt Gilligan (2000) dat het plegen van geweld bijdraagt tot een verhoogd eigenwaardegevoel. Hij geeft als verklaring van zeer ernstig geweld dat personen een ongewone drang hebben om geliefd te worden en ongewone sterke gevoelens hebben van inadequaatheid en ongeliefdheid. Wanneer deze drang en gevoelens sterker worden, worden de gevoelens van schaamte ook verder verhoogd, net als hun gevoelens van wraak en haat, en de impuls van geweld die deze schaamte stimuleert. "Violence (...) is the ultimate means of communicating the absence of love by the person inflicting the violence" (Gilligan, 2000, p. 47). Zulke schaamte-geladen gevoelens kunnen vervolgens leiden tot explosieve, ongecontroleerde vormen van woede. Baumeister (1997, pp. 128-168) daarentegen gaat ervan uit dat gewelddadig gedrag vaak berust op een gekwetst gevoel van eigenwaarde. Hij meent dat veel geweld losbarst doordat de zelfbeheersing wegvalt en een narcistische woede naar buiten treedt. Uit diverse studies

³⁷ Op te merken is dat in het dagelijks spraakgebruik, en ook in de wetenschappelijke literatuur, er nauwelijks een onderscheid gemaakt wordt tussen schaamte en schuldgevoel (o.a. Olthof, Ferguson, Bloemers & Deij, 2004; De Boeck, in druk). Het schuldgevoel bestaat namelijk vaak uit schaamtegevoelens en dit is zeker het geval bij ernstige normoverschrijdingen zoals delinquentie en geweld. Grofweg kan wel een onderscheid gemaakt worden. Schaamte heeft te maken met wie we zijn, schuld daarentegen heeft te maken met wat we gedaan hebben en stelt – in tegenstelling tot het eigen individu bij schaamte – het handelen centraal (Weijers, 2008, p. 80; Weijers, 2015, p. 107).

is gebleken dat geweld zich vooral voordoet wanneer het irrealistische hoge gevoel van eigenwaarde naar beneden gehaald wordt (o.a. Baumeister, Smart & Boden, 1996; Baumeister, Campbell & Bushman, 2000; Bushman & Baumeister, 2002; Ostrowsky, 2010). Een groot ego leidt tot geweld wanneer iemand een krenking van zijn narcisme ondergaat, waarbij geweld fungeert als bescherming van het overdreven positief gevoel van eigenwaarde. In die zin komt geweld niet zozeer voort uit een groot als wel uit een kwetsbaar ego. “De neiging tot geweld komt met name op als iemand een groot gevoel van eigenwaarde heeft, maar niet in staat is om dat waar te maken in relatie tot anderen” (van den Brink, 2006, p. 19). Tot slot zal niet iedereen met een gekwetst ego gewelddadig gedrag vertonen; zelfcontrole verhindert dat de agressieve neigingen tot feitelijk geweld leiden (van den Brink, 2006).

Ook empathie wordt vaak in verband gebracht met geweldpleging. Jongeren die ernstige delicten plegen, blijken vaker over een gebrekkig ontwikkeld empathisch vermogen te beschikken (Farrington, 1998; Jolliffe & Farrington, 2004). Geweldplegers zijn vaak onbewogen door normale menselijke emoties en tonen weinig verbondenheid met anderen en de samenleving. Hun gebrek aan empathie vergemakkelijkt hun handelen om anderen schade toe te brengen (DeLisi, Conis & Beaver, 2012, p. 7). Doorgaans wordt een onderscheid gemaakt tussen enerzijds emotionele empathie en anderzijds cognitieve empathie (Davis, 1994). Emotionele empathie is het vermogen om met een ander mee te voelen, cognitieve empathie is het vermogen om zich in een ander te verplaatsen en bijgevolg de gevoelens werkelijk te begrijpen. Er is sprake van een sterk verband tussen criminaliteit en een lage cognitieve empathie; het verband is minder sterk tussen criminaliteit en een lage affectieve empathie (Jolliffe & Farrington, 2004; van Langen, Wissink, van Vugt, Van der Stouwe & Stamset, 2014). Een verlaagde cognitieve empathie voorspelt delinquentie dus beter dan emotionele empathie. De effecten zijn meer duidelijk bij mannen en bij jongeren dan bij volwassenen. Er wordt bovendien verondersteld dat de ervaring met crimineel gedrag zelf een empathiedempende factor zou kunnen zijn: delinquente routine zou iemand ongevoelig kunnen maken voor het leed van toekomstige slachtoffers. Onderzoek constateert dat zij echter niet gevoelloos zijn voor het verdriet of leed van de ander (Cohen & Strayer, 1996; Weijers, 2015, p. 108). Door het hanteren van neutralisaties en cognitieve denkpatronen zijn plegers in staat om met zulke gevoelens om te gaan en vervolgens te ‘reduceren’ (o.a. Walters, 1990; zie punt 3.3.4). Matza (1964) gaat een stap verder en stelt dat niet enkel gevoelens van schuld, schaamte, angst... geneutraliseerd moeten worden, maar dat ook de wil tot handelen een sterke impuls moet krijgen, door bijvoorbeeld woede. Emoties worden dan aangereikt om het handelen te verontschuldigen, rechtvaardigen of neutraliseren. Het zijn volgens Matza de morele emoties die personen drijven tot het plegen van fysiek geweld. Met het concept ‘drift’ verwijst Matza (1964) naar het proces waarop personen langzaam maar zeker in de criminaliteit belanden:

“The periodic breaking of the moral bind to law arising from neutralization and resulting in drift does not assure the commission of a delinquent act. Drift makes delinquency possible or permissible by temporarily removing the restraints that ordinarily control members of society, but of itself it supplies no irreversible commitment or compulsion that would suffice to thrust the

person into the act. (...) (T)he missing element which provides the thrust of impetus by which the delinquent act is realized is will."

(Matza, 1964, p. 181)

3.3.3.2 Expressieve aspecten van geweld

Voortbouwend op de redeneringen van onder andere Matza en Scheff, stelt Katz (1988) dat niet alleen morele emoties ten grondslag liggen aan het geweld, maar dat geweld door de dader gehanteerd kan worden als een poging een morele uitdaging aan te gaan. Voor Katz is geweld dus niet zozeer een kwestie van emoties als wel een uitdaging. Als bijzondere motieven voor geweldsdelinquentie onderscheidt Katz (1988): (1) sociaal aanzien verhogen, (2) eergevoel herstellen, (3) gevoel van eigenwaarde versterken en (4) geschonden rechtsgevoel bevredigen. De aangehaalde motieven 'eergevoel herstellen' en 'geschonden rechtsgevoel bevredigen' liggen dicht bij elkaar en zijn echter moeilijk te onderscheiden. Algemeen kan hierbij gesteld worden dat de pleger zich gedwongen voelt te reageren op wat hij ziet als een persoonlijke aanval. Geweld kan op deze manier gezien worden als een reactie op een belediging of bejegening die door de pleger als onterecht en onrechtvaardig wordt ervaren. Naast Katz (1988) gaat ook Toch (1969) uit van een gevoel van bedreiging bij de pleger, wiens reactie de situatie doet escaleren. Brolet (2009) vindt gelijkaardige resultaten en stelt dat de motieven voor geweldsdelinquentie bij minderjarigen samengevat neerkomen op het vergroten, behouden of verdedigen van zelfbeeld of reputatie, en een geschonden rechtsgevoel bevredigen.

In het plegen van geweld wordt ook vaak de mannelijke identiteit of eer aan de grondslag van geweld gelegd (Weenink, 2015b; Polk, 1999). In diverse studies naar geweld wordt nadrukkelijk verwezen naar 'mannelijkheid'. Messerschmidt (2000; 2004) hanteert het begrip 'hegemonic masculinity', dat betrekking heeft op onder andere autonomie, eergevoel, risico's nemen, territoriumdrift en lichamelijke weerbaarheid. Deze auteur geeft aan dat mannelijkheid een divers karakter heeft en niet een vaststaand gegeven is, maar telkens opnieuw in de dagelijkse praktijk bevestigd dient te worden, waardoor eerder gesproken wordt van 'doing gender' (zie ook West & Zimmerman, 1987; Cops & Pleysier, 2011). Het is vooral in situaties waarin mannelijkheid in het geding is en betwist wordt, dat mannen reageren met geweld als doel hun mannelijkheid te herstellen. Ook de Haan (2003; de Haan, 2011; zie ook Davis & de Haan, 2010) legt de oorzaak van het geweld bij de dader die geraakt is in zijn mannelijkheid door een belediging of onrespectvolle behandeling. Het uit de weg gaan van een confrontatie is bijgevolg 'onmannelijk' en brengt het risico met zich mee om voor een 'watje' of 'loser' te worden aanzien (Winlow & Hall, 2009; Weenink, 2015b; Davis & de Haan, 2010). Geweld als demonstratie van de mannelijke identiteit vindt vaak plaats in uitgaansgelegenheden (o.a. Polk, 1994) of andere vrijetijdsgeligheden zoals sportwedstrijden, met name in het bijzonder voetbalwedstrijden (o.a. Spaai, 2008). Bovendien blijkt dat het tonen van de mannelijke identiteit verhoogt als er meer omstanders aanwezig zijn (Jackson-Jacobs, 2013; Weenink, 2015b). De relatie tussen mannelijkheid en geweld werd vroeger vaak gezien als een gevolg van structurele marginalisering. Geweld werd verklaard door de beperkte kansen die individuen hebben om te ontsnappen aan de nadelige sociale positie in de samenleving (o.a. Messerschmidt, 2000; Winlow &

Hall, 2009). Het bewijzen van de mannelijke identiteit komt ook voor bij jonge mannen die weinig mogelijkheden hebben om traditionele mannelijke identiteit op een andere manier te uiten. Weenink (2015b, pp. 336-337) stelt dat soortgelijke gewelddadige krachtmetingen ook voorkomen bij jongeren uit de middenklassen en verwijst hiervoor naar het onderzoek van Copes, Hochstetler en Forsyth (2013) en Jackson-Jacobs (2013). Zij stelden vast dat geweld door jonge (blanke) mannen vaak wordt aangewend om het zelfbeeld en de prestige (in groep) te vergroten én dit in een 'eervolle competitie' of 'working agreement' met de tegenstander (bijvoorbeeld geen geweld als de andere partij duidelijk zwakker is). Jackson-Jacobs (2013) vond echter wel dat een 'eervol gevecht' soms afgedwongen kan worden, gezien de angst van jonge mannen om als zwak tegenover de vriendengroep over te komen (zie ook Warr, 2002).

Het bovenstaande maakt nogmaals duidelijk dat (morele) emoties van cruciaal belang zijn om het waarom van de geweldpleging na te gaan. In het mainstream criminologisch onderzoek wordt de betekenis die de geweldpleger zelf geeft aan zijn handelen nog te vaak over het hoofd gezien (Brolet, 2009, p. 267). Vaak staan plegers niet stil bij hun gedrag tijdens een geweldsincident, maar kunnen zij pas achteraf redenen bedenken waarom zij zo gehandeld hebben en een verklaring geven voor hun gewelddadig gedrag.

3.3.4 Rechtvaardigingen door de geweldpleger

3.3.4.1 *Belang van motiveringen*

Verschillende auteurs (de Haan, 2011; Mills 1940; Cressey, 1954) gebruiken de term 'motivering' om te verwijzen naar motieven en rechtvaardigingen die mensen achteraf aan hun handelen geven. "Motives are not inner, biological mainsprings of action but linguistic constructs which organize acts in particular situations" (Cressey, 1954, p. 33). Mills (1940) stelt dat bij het motiveren van hun handelen, personen teruggrijpen naar een 'motievenvocabulary'; dit zijn motieven of redengevingen die gebonden zijn aan specifieke situaties. Er is weinig onderzoek voorhanden dat aandacht besteedt aan verklaringen die de pleger achteraf zelf geeft voor zijn handelen; "motiveringen geven ons niet alleen aanknopingspunten om crimineel gedrag te kunnen begrijpen, maar ook om het te kunnen verklaren, omdat redenen die mensen leren gebruiken om hun doen en laten te rechtvaardigen 'potentiating reasons' worden die hun handelen begrijpelijk en voorspelbaar maken" (de Haan, 2010b, p. 48)³⁸. In dit opzicht is geweld beter achteraf te begrijpen dan vooraf te voorspellen. Roy (2000, p. 399) maakt de vergelijking tussen een geweldsuitbarsting en een meteorologische voorspelling; "knowing where and when the hurricane will move and perhaps strike land is (...) uncertain". Collins (2008, p. 360) spreekt over een tunnel van geweld; "perpetrators emerge from, the tunnel, sometimes not recognizing themselves in what they done while they were inside it". Dit maakt de meerwaarde duidelijk van casusgericht onderzoek naar de motieven en betekenisgevingen van daders voor het

³⁸ Het antwoord op de vraag waarom iemand geweld gebruikte hangt volgens de Haan (2003, p. 38) sterk af van wie het vraagt en waarom. Jongeren die verhoord worden door de politie zullen veelal een andere versie van de beweegredenen geven dan aan een onafhankelijke onderzoeker die anoniem de gegevens verwerkt en waar – wat het antwoord ook is – geen vervolg aan wordt gegeven (zie hoofdstuk 7).

plegen van geweld (de Haan, 2005b; Gilligan, 2000, p. 105). Als onderzoekers moeten we trachten in de schoenen van de pleger te staan en het geweld te bekijken en begrijpen vanuit hun standpunt en betekenisgeving. Volgens de Haan (2003; 2005b; 2011) is het mogelijk te achterhalen wat de geweldpleger bezielt heeft door vier aspecten na te gaan (Beke et al., 2001). In de eerste plaats dient aandacht geschonken te worden aan hoe het incident wordt verteld, dit is het narratieve aspect. In de tweede plaats moet er op zoek gegaan worden naar het interactieve aspect, namelijk: wat is de aanleiding en het verloop van het incident? Ook hoe het betekenis krijgt (het interpretatieve aspect) en hoe het is beleefd door de pleger moet onderzocht worden. Tot slot dient het reflexieve aspect, met name hoe de pleger op het incident terugziet, geanalyseerd te worden. Deze duidingen maken het mogelijk de relatie tussen motivatie en gedrag te verhelderen. Door naar motieven en beweegredenen te polsen nadat het geweld plaatsvond, kunnen individuen handelingen en acties bedenken waaraan zij op het moment zelf niet hebben gedacht, maar die achteraf voor hen een voldoende motivering geven voor hun gedrag, en die in veel gevallen tevens een verontschuldiging of een rechtvaardiging zullen zijn voor het eerder gestelde gedrag (de Haan, 2005a).

3.3.4.2 *Neutralisatietechnieken en cognitieve distorties*

Het idee dat daders van gewelddadig handelen op een specifieke manier denken over de wereld, kreeg reeds aandacht binnen de differentiële associatietheorie (Sutherland, 1947), maar start als empirische onderzoekstraditie wanneer Matza en Sykes (1961) de term 'neutralisatietechnieken' introduceren. Zij verwerpen het idee dat delinquenten en niet-delinquenten aparte en contrasterende waardesystemen onderhouden (Matza & Sykes, 1961; Sykes & Matza, 1957). "There is a good deal of evidence," aldus Sykes en Matza (1957, p. 655), "suggesting that many delinquents do experience a sense of guilt or shame, and its outward expression is not to be dismissed as a purely manipulative gesture to appease those in authority". Sykes en Matza (1957; Matza & Sykes, 1961) hebben beschreven hoe daders hun daden proberen te rechtvaardigen die vervolgens het plegen van geweldsmisdrijven vergemakkelijken doordat de remmende werking van schuld- en schaamtegevoelens ermee kan worden geneutraliseerd. Zodra de gevolgen en de betekenis van het verwachte gedrag succesvol worden geneutraliseerd door middel van rationalisatie, bestaat er bij overtreders een 'drift' (zie Matza 1964), een psychologische toestand waarin wetsovertreding is toegestaan en dus niet hun positieve zelfbeeld bedreigen. Matza en Sykes (1961) formuleren vijf groepen van rechtvaardigingen: (1) ontkennen van de eigen verantwoordelijkheid, (2) ontkennen van schade, letsel of leed, (3) ontkennen van een slachtoffer, (4) anderen het morele recht te ontzeggen hun gedrag te veroordelen en (5) zich op overmacht te beroepen. Door het *ontkennen van verantwoordelijkheid* schuift de pleger de verantwoordelijkheid van zich af door te wijzen op overmacht en zich vervolgens te beroepen op externe factoren, zoals de druk van vrienden, op toeval, op een samenloop van omstandigheden, de invloed van alcohol, op zijn kwetsbare achtergrond, een inadequate opvoeding en op vergissingen (bijvoorbeeld "Ik deed het niet met opzet"). Het *ontkennen van schade* wijst op het feit dat de pleger ontkent dat er personen of instanties zijn benadeeld (bijvoorbeeld "Ik heb hem maar één slag gegeven"). Een derde rechtvaardigingsgrond die plegers kunnen inroepen is *slachtoffers (mede) de schuld geven*

(bijvoorbeeld “Hij heeft mij uitgedaagd”). Ook kan de dader erop wijzen, dat het misdrijf een rechtvaardige vergelding betreft ten aanzien van slachtoffers (bijvoorbeeld een strenge leerkracht), of dat de slachtoffers in de ogen van de plegers worden beschouwd als ‘nonfiguren’ of ‘non-subjecten’, zoals geweld gericht op homoseksuelen of allochtonen. Bij de neutralisatietechniek ‘*veroordeling van de veroordelaars*’ beschuldigt de pleger personen die zijn gedrag veroordelen. Een illustratie hiervan is het gebrek aan respect dat sommige jeugddelinquenten voor de politie tonen. Tot slot kan de pleger een *beroep doen op een hogere morele loyaliteit*. De jongere kan zich op de loyaliteit tegenover zijn vrienden beroepen (bijvoorbeeld “Vechten om vrienden te helpen is oké”). Deze loyaliteit wordt dan boven de wet gesteld en gaat dan boven de loyaliteit ten aanzien van de dominante cultuur (cf. subculturele geweldstheorie).

Sinds de introductie van de neutralisatietechnieken zijn de technieken veelvuldig getest op verschillende typen plegers zoals geweldplegers (o.a. Polaschek, Calvert & Cannon, 2009). Topalli (2006) vulde de neutralisatietheorie verder aan en besluit zijn onderzoek met de stelling dat ernstige gewelddadige persisterende criminelen schuldgevoelens niet vermijden via neutralisaties, maar wel door het toekennen van normatieve definities aan hun delicten, met name alledaags, onvermijdelijk of aangenaam. Omdat het normaal voor hen is om te denken en zich te gedragen op niet-conventionele manieren, ervaren ze geen schuld bij het overtreden van de wet, maar wel als ze hun ‘hardcore imago’ niet kunnen waarmaken. Het ‘goede’ is dus voor hen het ‘slechte’, en zij gebruiken neutralisatietechnieken om het zelfbeeld van ‘bad boy’ (zoals dat hoort in de straatcultuur) te beschermen (zie ook Topalli, 2005).

Bandura’s principes van moreel disengagement (Bandura, 2002) zijn de moderne, sociaal-cognitieve versie van neutralisatietechnieken (Decoene, 2016, pp. 103-104) die ook onderzocht en toegepast zijn bij minderjarige geweldsdelinquenten (Shulman, Cauffman, Piquero & Fagan, 2011; White-Ajmani & Bursik, 2014). Deze theorie gaat ervan uit dat personen in een bepaalde context gewelddadig gedrag stellen zonder noemenswaardige gewetensproblemen. De idee is dat personen deze gedragingen op voorhand cognitief herstructureren, waardoor het geweld meer acceptabel en minder schadelijk beleefd wordt of waardoor de verantwoordelijkheid wordt geminimaliseerd. Hierdoor is men dan verlost van schuld- en schaamtegevoelens die normaliter het gevolg zijn van dergelijk gedrag. Bandura (2002; Decoene, 2016, pp. 103-104) differentieert acht manieren waarop personen hun morele ‘karakter’ loskoppelen van het gewelddadig handelen en hun gedrag verantwoorden en goedpraten. Cognitief herstructureren kan door (1) *morele verrechtvaardiging* (de herdefinitie van gewelddadig handelen tot iets dat toegelaten is), (2) *eufemistisch hertalen*, dat is gewelddadig handelen door taal en jargon mooi te maken (bijvoorbeeld ‘opruimen’ in plaats van ‘doden’) of (3) *passief te maken* (bijvoorbeeld “Zijn gezicht liep tegen mijn hand aan”), en (4) *palliatief of bevoordelend vergelijken* (bijvoorbeeld “Het bombardement is nodig om de mensheid te redden”). (5) *Verantwoordelijkheidsattributie* kan verplaatst of verwaterd worden (bijvoorbeeld “Ik deed wat mijn vriend mij vroeg” versus “Het was de groep die de overval pleegde”), of men kan (6) de *gevolgen* van het gewelddadig handelen *ontkennen of verdraaien* (bijvoorbeeld “Hij zal de volgende keer wel

oppassen"). Een andere manier is (7) de interpretatie van het *slachtofferschap* vervormen door hem/haar te *dehumaniseren* (bijvoorbeeld "Hij stelt niets voor") of (8) het *toeschrijven van schuld* (bijvoorbeeld "Hij daagde mij uit"). Deze theorie vertoont gelijkenissen met de rationalisatietheorie, maar Matza en Sykes (1961) formuleren rationalisaties nadat het gedrag gesteld is, terwijl de cognitieve mechanismen van de theorie van 'moral disengagement' geformuleerd worden voor het gedrag gesteld wordt. Dit onderscheid is echter voornamelijk theoretisch en kan moeilijk empirisch ondersteund worden. Matza en Sykes (1961) wezen reeds op de dubbele functie van neutralisatietechnieken; neutralisering kan achteraf geschieden, als een soort verantwoording tegenover zichzelf en anderen, maar het kan echter ook vooraf gebeuren, waardoor de neutralisering een motivationele waarde krijgt om tot geweld over te gaan.

Enigszins verwant met de neutralisatietheorie en de theorie van 'moral disengagement' is de theorie van Walters (1990). Criminaliteit en geweld is volgens de theorie van Walters (1990, pp. 84-90) in sterke mate verbonden met de manier waarop individuen hun ervaringen, de gepleegde misdrijven, omzetten in specifieke cognitieve denkpatronen of 'cognitive distorties'³⁹ en vervolgens hun leven opbouwen rond deze patronen. "The lifestyle criminal thinks in ways designed to perpetuate the irresponsible, self-indulgent, interpersonally intrusive, and social rule breaking decisions he has made in life" (Walters, 1990, p. 84). De theorie gaat uit van acht criminele denkpatronen (Walters, 1990; Van der Zee, 1999). Een eerste denkpatroon dat Walters (1990) onderscheidt is '*mollification*' of het afzwakkingsmechanisme, waarbij de pleger probeert het eigen gedrag te rechtvaardigen of het effect ervan te verzwakken. Hij neemt zelf geen verantwoordelijkheid voor bepaalde gebeurtenissen door bijvoorbeeld de schuld bij anderen te leggen. Het is een proces van rationalisatie dat achteraf na het feit plaatsvindt.

Een tweede denkpatroon is het afweringsmechanisme ('*cutoff*'). Delinquenten hanteren een bepaalde methode die hen in staat stellen hindernissen en gevoelens te overwinnen die de meeste mensen weerhouden van criminaliteit. Jongeren sluiten zich af voor bepaalde gevoelens en gedachten zodat zij een morele grens kunnen overschrijden. Dit kan door het oproepen van een woord of een gedachte zoals 'fuck it' of door het gebruik van drugs en alcohol. "What's important is that the cutoff eliminates the anxieties, fears, and deterrents that prevent most of us from engaging in serious criminal action" (Walters, 1990, p. 85). Ook het gevoel niets te verliezen te hebben kan ervoor zorgen dat jongeren zich afsluiten van gevoelens van stress en angst.

Een derde denkpatroon is '*entitlement*' of het 'recht hebben op'. Delinquenten hebben het gevoel boven de wet te staan en menen meer recht te hebben op bepaalde zaken dan anderen. Veel delinquenten, waaronder jongeren, zien luxueuze wensen zoals een avond flink feesten of het dragen van dure kledij als basale levensbehoeften en hebben er alles voor over om aan deze levensstijl

³⁹ Decoene (2016, p. 105) merkt op dat 'cognitieve distorties' een verkeerd gekozen term is omdat in de ogen van pleger er aan de cognities niets vervormd of dysfunctioneel is. Voor de pleger zijn deze erg functioneel. Het is echter door de bril van anderen (de samenleving) dat die distorties als negatief worden opgevat. 'Antisociale cognitie' is volgens Decoene (2016) een meer neutrale en correcte terminologie.

voldoen. Omdat dit niet kan door een conventionele levensstijl, door bijvoorbeeld te werken, ervaren zij geen andere keuze te hebben dan het op een 'slechte' of 'verkeerde' manier te doen.

'*Power orientation*' of macht is een vierde denkpatroon en houdt in dat delinquenten streven naar macht en het uitoefenen van controle over de eigen omgeving en over andere mensen. Zoals eerder in dit hoofdstuk aan bod kwam, geeft het plegen van geweld sommige jongeren een gevoel van ultieme macht. Dit verlangen naar macht kan een rol spelen om over te gaan tot een handgemeen of zelfs overval (Van der Zee et al., 1999). Van der Zee et al. (1999) stellen echter dat het streven naar macht en controle ook een teken van machteloosheid kan zijn dat verklaard kan worden uit de achtergronden van de plegers (zoals onaangename gebeurtenissen in de kindertijd). Door controle uit te oefenen over de situatie en het slachtoffer willen ze hiermee een breder en meer algemeen gevoel van machteloosheid tijdelijk opschorten.

Een volgend denkpatroon is '*sentimentaliteit*' en kan vergeleken worden met het Robin-Hood-syndroom (Van der Zee et al., 1999). Door conventionele normen eigen te maken door goed te doen voor andere mensen, bijvoorbeeld hen te helpen, tracht men de destructiviteit van het eigen handelen te neutraliseren. De loyaliteit die veel jongeren hebben tegenover hun delinquente peers is hiervan een illustratie.

'*Superoptimism*' is een zesde patroon en heeft vervolgens betrekking op het irreëel inschatten van de eigen mogelijkheden om bepaalde doelen te bereiken. Diverse studies (o.a. Van der Zee, 1999) tonen dat individuen die veel feiten plegen de pakkans geringer achten dan mensen die weinig of geen feiten plegen. Veelplegers hebben de idee ongrijpbaar te zijn en schatten de pakkans zeer klein. Als zij toch gepakt worden steken zij de schuld niet op zichzelf maar op anderen, bijvoorbeeld, dat een mededader een domme fout begaan heeft of dat hij 'verklikt' is door iemand.

Een denkpatroon dat hierbij aansluit is '*cognitieve indolentie*' is. Naarmate delinquenten meer feiten plegen worden ze gekenmerkt door onvoldoende alertheid en een slecht opmerkingsvermogen. Delinquenten worden dan niet enkel gepakt omdat ze hun pakkans irreëel inschatten maar ook omdat ze cognitieve indolentie fouten maken.

Een laatste denkpatroon is '*discontinuïteit*' die vaak het leven van delinquenten kenmerkt. Van der Zee et al. (1999) noemen dit een 'hapsnap' leven. Voorbeelden zijn: plots niet meer naar school gaan, zonder reden niet meer op het werk verschijnen, contacten met familie niet meer onderhouden, enzovoort. Veel delinquenten zijn namelijk niet in staat de bindingen die ze aangaan en de doelen die zij zich voor ogen stellen vast te houden.

3.3.5 Motivatie meten: een moeilijke oefening

Motivatie wordt vanuit verschillende disciplines op verscheidene manieren omschreven, wat implicaties heeft op welke manier het gemeten wordt. Volgens een aantal auteurs (o.a. Klerks, 2002; Collins, 2008, p. 337; de Haan, 2005, p. 46) is het blootleggen van iemands motieven om bepaald

gedrag te vertonen objectief gezien niet mogelijk. Motieven kunnen immers niet zelfstandig worden waargenomen, maar slechts worden afgeleid uit waargenomen gedrag (observatie) of uit de eigen verklaring van een persoon (interview). “Het eerste komt neer op raden, het tweede op hopen dat iemand zichzelf kan doorzien en bovendien de waarheid spreekt” (Klerks, 2002, p. 4). De Haan (2005b, p. 46) verwijst naar Freud die na het lezen van een gevalsstudie van een moordenaar opmerkte dat we nu alles weten, behalve waarom de moord werkelijk was gepleegd. Bij onderzoek naar motieven zijn er dus problemen met betrekking tot betrouwbaarheid en sociaal wenselijke antwoorden (Brolet, 2009, p. 267). De validiteit van de verklaringen van de plegers zelf wordt in twijfel getrokken omdat wat zij zeggen niet noodzakelijk samenvalt met wat zij ‘echt’ denken, voelen en doen (de Haan, 2003, p. 38). Maar o.a. Brolet (2009), de Haan (2003) en Beke et al. (2001) benadrukken in hun onderzoek dat wat personen vertellen over een gebeurtenis, steeds een weergave is van ‘hun werkelijkheid’ en betekenisgeving om die reden niet genegeerd kan worden in onderzoek naar sociale fenomenen, zoals geweld. Uit bovenstaande blijkt hoe moeilijk het is om op een gedegen manier motieven voor geweld te reconstrueren. Achteraf kunnen beweegredenen achterhaald worden, maar de exacte reden voor het gepleegde geweld blijft een kwestie van interpretatie, discours, rationalisatie en goedpraten (Beke et al., 2001). “It is hard to obtain an accurate account of the motivations by simply asking them what their motivations are or were. Not only may persons be unwilling to provide an honest account, but frequently they will not even be able to explain their actions to themselves” (Wood, Gove & Cochran, 1994). Door het perspectief van de dader te nemen en zich te trachten te verplaatsen in zijn beleevingswereld, kan echter duidelijk worden hoe in de loop van het interactieproces tussen slachtoffer en dader een motief wordt geconstrueerd dat het gepleegde geweld (min of meer) begrijpelijk maakt. Hun verklaringen kunnen dan aanwijzingen geven wat het geweld voor hen betekent en hoe zij het ervaren hebben (de Haan, 2003). Zij kunnen dan redenen voor hun handelingen en acties bedenken waaraan zij op het moment zelf niet hebben gedacht, maar die achteraf voor hen (en mogelijk ook voor anderen) een voldoende motivering geven voor hun gedrag. In veel gevallen zal die verklaring tevens een verontschuldiging zijn of een rechtvaardiging achteraf voor wat eerder is misdaan (de Haan, 2005a). Tot slot valt op te merken dat naast beweegredenen die jongeren zelf geven voor hun geweld, ook de eerder besproken achtergrondfactoren een rol spelen. Motiveringen die jongeren nadien geven voor concrete geweldsfeiten interageren met andere woorden met de klassieke achtergrondfactoren (of risicofactoren). ‘Dieperliggende’ motieven kunnen dan achterhaald worden in gebeurtenissen en ervaringen die voor individuen – bewust of onbewust – een negatief keerpunt in hun leven zijn geweest (de Haan, 2003, p. 26).

3.4 Conclusie

De klassieke verklaringstheorieën, uiteengezet in hoofdstuk 2, zijn niet in staat het ‘waarom’ van geweld en criminaliteit te ontdekken. In tegenstelling tot de klassieke risicofactoren of meer specifiek de achtergrondfactoren, hecht de voorgrond van geweld belang aan de interactie tussen dader en slachtoffer (en omstander) in een concrete sociale situatie. Naast het individu en zijn achtergrond moet ook de interactie tussen betrokkenen, en de situatie waarbinnen zij zich bevinden, centraal staan bij

onderzoek naar geweld. Situationele theorieën, zoals de microsociologische benadering van Collins (2008), benaderen het individu vanuit een radicaal ander gezichtspunt. Waar de traditionele theorieën het individu of de omgeving als vertrekpunt nemen om geweld te beschrijven en zo mogelijk te verklaren en te veranderen, gaan situationele theorieën ervan uit dat geweld het resultaat is van specifieke kenmerken van de gewelddadige interactie. Naast situationele factoren, spelen motieven een belangrijke rol in de ontwikkeling van criminologische theorieën. De studie naar motieven en rechtvaardigingen die plegers zelf geven is belangrijk om een zicht te krijgen op het ontstaan van een gewelddadige interactie. In de gangbare verklaringen wordt de individuele betekenis die plegers geven aan hun handelingen steeds over het hoofd gezien. Geweld wordt nog te vaak gezien als instrumenteel, waardoor ten onrechte voorbijgegaan wordt aan 'de mens van vlees en bloed', de emotionele zijde van geweld. Geweld – en in brede zin criminaliteit – gaat gepaard met emoties als angst, verdriet, woede en vreugde, en betreft niet louter een rationeel afwegingsproces. Het is met andere woorden cruciaal na te gaan wat geweldplegers tot hun daden beweegt, omdat jongerengeweld een betekenisvolle en emotioneel geladen sociale interactie is (Weenink, 2015b, p. 333). Uit het literatuuroverzicht kan geconcludeerd worden dat geweldgebruik veelal gezien moet worden als een reactie op gezichtsverlies dat gepaard gaat met schaamte-ervaringen. Hulpeloosheid, gekwetst of vernederd zijn, verlaten worden, al die schaamte geladen gevoelens leiden vaak tot explosieve, ongecontroleerde vormen van woede. Tot slot hebben we gezien dat plegers aan de hand van rechtvaardigingen hun gedrag kunnen rationaliseren en hun schuld- en schaamtegevoelens neutraliseren. De verschillende neutralisaties, cognities en denkpatronen kunnen aangewend worden om (alleszins tijdelijk) de onaangename gevoelens en gedachten die gepaard gaan met het plegen van geweld, te camoufleren. Daarnaast kunnen plegers met behulp van rechtvaardigingen aan derden de redenen duidelijk maken die voor hen vaak onduidelijk zijn.

De volgende twee hoofdstukken gaan nog een stap verder. Er wordt expliciet stilgestaan bij de betekenis van het geweld zelf en de aantrekkelijkheid van het geweldsfenomeen *an sich* (de intrinsieke aspecten), die naast de achtergrond- en voorgrondfactoren, de zogenaamde extrinsieke factoren, kunnen bijdragen tot een beter begrip en een meer omvattende verklaring van jongerengeweld.

HOOFDSTUK 4. VERKLAREN ÉN BEGRIJPEN: EXTRINSIEKE FACTOREN EN INTRINSIEKE ASPECTEN

In de voorgaande hoofdstukken werden een aantal redenen gegeven waarom de hedendaagse etiologische criminologie tekort schiet in het adequaat verklaren van geweld. De zwakke punten inzake de studie van geweld situeren zich voornamelijk op vlak van de onduidelijke afbakening van geweld (zie hoofdstuk 1), de dominantie van een risicobenadering (zie hoofdstuk 2) en het gebrek aan aandacht voor het blootleggen van situationele kenmerken en motieven van geweldplegers (zie hoofdstuk 3). Dit hoofdstuk tracht tegemoet te komen aan deze beperkingen door te pleiten voor een meer diepgaande, eerder sociaal-filosofische benadering die helpt het geweldsfenomeen beter te begrijpen en verklaren. De belangrijkste beperking van de klassieke etiologische criminologie die in het kader van dit onderzoek van belang is – de exclusieve focus op extrinsieke factoren en in mindere mate op intrinsieke aspecten – wordt in een eerste punt uiteengezet. Vervolgens beogen we dat een combinatie van beide dimensies de meest vruchtbare weg is naar onderzoek over geweld. Voortbouwend op het onderzoek van Schinkel (2005; 2010) en zijn tweedeling ‘determinisme-formalisme’, wordt vervolgens gepleit voor een gecombineerde benadering van extrinsieke factoren en intrinsieke aspecten om te komen tot een meer omvattende verklaring en een beter begrip van geweld.

4.1 Exclusief extrinsiek

Oorzaken van geweld kunnen niet achterhaald worden zonder het fenomeen ‘geweld’ zelf te omschrijven. Dit houdt een belangrijke implicatie in, namelijk dat het uitgangspunt voor het zoeken naar oorzaken, het identificeren en omschrijven is van het fenomeen – in dit geval geweld – dat we willen verklaren. Dit benadrukt op zijn beurt nogmaals het belang van een duidelijke omschrijving van het concept ‘geweld’ en brengt ons bij een belangrijke lacune in de traditionele criminologische theorievorming: de exclusieve focus op extrinsieke (risico)factoren om geweld te verklaren, waardoor de betekenis van geweld buiten beschouwing wordt gelaten. De klassieke etiologische criminologie kijkt vrijwel uitsluitend naar de oorzaken (van de oorzaken) of de achtergronden van geweld, waardoor onderzoekers bijziend en zelfs blind zijn (of worden) voor het geweld zelf (de Haan, 2005a; Schinkel, 2004; Schinkel, 2005; Schinkel, 2010). De bestaande theorieën, die in hoofdstuk 2 werden uiteengezet, geven geen verklaring voor het geweld zelf dat wordt gepleegd, omdat een verschijnsel verklaard wordt zonder dat men het eigenlijk begrijpt (de Haan, 2005a, p. 155). Daardoor worden volgens Schinkel (2005; 2010) twee belangrijke punten uit het oog verloren: (1) de betekenis van het geweld en meer in het bijzonder (2) een positieve waardering van geweld zelf. Dit onderzoek heeft als doel om aan deze lacune tegemoet te komen door het eigenlijke studieobject – geweld – expliciet mee te betrekken in de analyse zodat de betekenis van geweld en zijn intrinsieke aspecten achterhaald kunnen worden. In de volgende delen wordt de betekenis van geweld nader besproken aan de hand van de tweedeling ‘determinisme-formalisme’ geformuleerd door Schinkel (2005; 2010). In navolging van deze auteur wordt vervolgens gepleit voor een combinatie van deterministische (of extrinsieke) en formalistische (of intrinsieke) verklaringen om geweld in zijn geheel te begrijpen en te verklaren. In het

laatste deel worden de hoofdlijnen van een integrale benadering van extrinsieke factoren en intrinsieke aspecten aan de hand van een continuüm uiteengezet.

4.2 Een 'criminological Verstehen'

Met behulp van empirische methoden proberen onderzoekers verifieerbare causale verbanden vast te stellen, met als doel een verschijnsel, zoals geweld, te verklaren of voorspellen (Groves & Lynch, 1990, p. 349). Wat betreft de causaliteit moet er altijd rekening gehouden worden met meer dan één oorzaak, en moet er uitgegaan worden van een waarschijnlijkheid en niet van de zekerheid dat een verschijnsel optreedt. Een verschijnsel 'verklaren' is dus iets heel anders dan een verschijnsel proberen te 'begrijpen'.⁴⁰ 'Erklären' of 'verklaren' vindt plaats vanuit een derdepersoons gezichtspunt – een toeschouwersperspectief – en zoekt naar (causale) oorzaken die een bepaalde gebeurtenis teweegbrengen. 'Verstehen' of 'begrijpen' gebeurt daarentegen vanuit het eerste persoonsgezichtspunt – een deelnemersperspectief – en gaat op zoek naar de betekenisgeving die individuen zelf geven aan hun gedrag en handelen (Groves & Lynch, 1990, p. 349). "Verstehen denotes a process of subjective interpretation on the part of the social researcher, a degree of sympathetic understanding between researcher and subjects of study, whereby the researcher comes in part to share in the situated meanings and experiences of those under scrutiny" (Ferrell, 1997, p. 10). De criminologie kenmerkt zich veelal door de exclusieve aandacht voor het verklaren van fenomenen. Hierdoor "(wordt) het ervaringsbegrip (...) weggemoffeld onder een berg van empirische data" (de Haan, 2005a, p. 154). Meer bepaald is er sprake van een onderwaardering van de betekenis van geweld ten opzichte van de andere, eerder instrumentele, benaderingen (Bouttelier, 2006, p. 29; Ferrell, 2013). Om tot een adequate verklaring van geweld te komen, moeten we, aldus Ferrell (1997, p. 10), streven naar een 'criminological Verstehen'.⁴¹

"Criminological Verstehen denotes a researcher's subjective understanding of crime's situational meanings and emotions – its moments of pleasure and pain, its emergent logic and excitement – within the larger process of research. It further implies that a researcher, through attentiveness and participation, at least can begin to apprehend and appreciate the specific roles and experiences of criminals, crime victims, crime control agents, and others caught up in the day-to-day reality of crime".

(Ferrell, 1997, p. 10)

⁴⁰ Weber is van grote invloed geweest op de interpretatieve stroming in de sociologie en heeft dus ook verschillende (cultureel) criminologen geïnspireerd (o.a. Ferrell, 1997).

⁴¹ Het pleidooi van Van Calster (2006; zie punt 3.2) om te streven van een criminologie van het hoofd naar een criminologie van het lichaam sluit hier enigszins bij aan.

4.3 Determinisme en formalisme in de studie van geweld

Om de betekenis van geweld mee in de analyse op te nemen, maakt Schinkel – voortbouwend op de methodologische tweedeling van Weber – een onderscheid tussen een determinisme en een formalisme van geweld (Schinkel, 2004; Schinkel, 2005; Schinkel, 2010; de Jong & Schinkel, 2005).

4.3.1 De tweedeling ‘determinisme-formalisme’

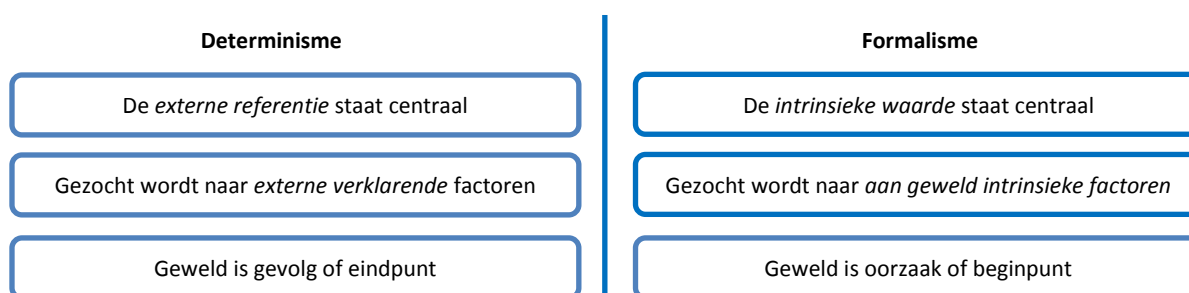
Alle eerder besproken theorieën in deze bijdrage behoren tot wat Schinkel noemt de deterministische stroming⁴². Deterministische verklaringen exploreren causale extrinsieke oorzaken van geweld waarbij geweld een externe betekenis krijgt (de Jong & Schinkel, 2005, p. 242; Schinkel, 2010, pp. 118-127). Schinkel verwijt de sociale wetenschappen in het algemeen een enge focus op (risico)factoren die extern zijn aan het geweld, zoals een inadequate opvoeding, een verstoorde relatie met leerkrachten en het hebben van deviante vrienden. Geweld wordt vervolgens gezien als een teken van achterliggende factoren of oorzaken: “bij geweld wordt de vorm – geweld – gesignaleerd en vervolgens gaat men op zoek naar een betekenis van geweld, extern aan die vorm” (de Jong & Schinkel, 2005, p. 242). Een persoon wordt in deze benadering gezien als een autonome actor die rationeel handelt en waar het gedrag verklaard wordt door extrinsieke oorzaken waarover het individu geen controle kan uitoefenen. De actor, als bron van gewelddadig gedrag, wordt binnen het determinisme herleid tot zijn achtergrondkenmerken. Binnen de deterministische benadering wordt door Schinkel een onderscheid gemaakt tussen exogene en endogene determinanten (de Jong & Schinkel, 2005, p. 243). Het exogeen determinisme verklaart geweld aan de hand van factoren die gelegen zijn buiten het individu, bijvoorbeeld de theorie van sociale bindingen (Hirschi, 1969), waar de bindingen met de conventionele maatschappij bepalend zijn in de ontwikkeling van geweld. De zelfcontroletheorie (Gottfredson & Hirschi, 1990) behoort tot het endogeen determinisme omdat factoren buiten het geweld zelf maar binnen het individu, namelijk zelfcontrole, verondersteld worden het geweld te verklaren. Zowel exogene als endogene deterministische theorieën verklaren geweld door het terug te voeren op factoren die extrinsiek aan dat geweld zijn en behoren, aldus Schinkel, tot de deterministische stroming.

Door geweld uitsluitend te verklaren aan de hand van extrinsieke factoren vertoont het determinisme volgens Schinkel een grote leemte, meer specifiek worden intrinsieke factoren of aspecten⁴³, gelegen in het geweld zelf, over het hoofd gezien. Schinkel (2005; 2010) – maar ook andere sociologen zoals Collins (2008) en Wieviorka (2009; 2012) – verwijt de sociale wetenschappen een te enge focus op (risico)factoren die extern zijn aan het geweld. “In short, in *explaining* violence, all these deterministic accounts have in common that they reduce violence to something other than it. Violence is *caused* by

⁴² In de sociale wetenschappen wordt met ‘determinisme’ ook verwezen naar het menselijke gedrag dat bepaald wordt door allerlei invloeden waaraan mensen zich moeilijk of slechts gedeeltelijk aan kunnen onttrekken (o.a. biologische theorieën). ‘Indeterminisme’ betekent dat de mens in beginsel verantwoordelijk kan worden gesteld voor zijn daden (cf. rationale keuzetheorie). Schinkel erkent dat de keuze ‘determinisme’ hierdoor wat ongelukkig is gekozen, en dit niet verward mag worden met het determinisme dat hij vooropstelt (de Jong & Schinkel, 2005).

⁴³ In dit proefschrift wordt ervoor gekozen om te spreken van intrinsieke *aspecten* en niet *factoren* zoals Schinkel het benoemt (zie punt 4.4).

something else, and this explanation in effect *explains violence away*” (Schinkel, 2010, p. 120). Schinkel (2004; 2005; 2010; de Jong & Schinkel, 2005) pleit voor een formalisme van geweld waar geweld niet beschouwd wordt als een ‘drager’ van achterliggende extrinsieke factoren – zoals in het determinisme – maar eerder als een waarde in zichzelf. Geweld kan een oorzaak van zichzelf zijn, omdat een reden voor het geweld in dat geweld zelf gelegen kan zijn. Het formalisme behelst dus niet dat er sprake is van causaliteit, maar gaat uit van een zekere zelfcausaliteit van geweld – net zoals er sprake kan zijn van sport om de sport of seks om de seks – en zoekt dus naar intrinsieke aspecten die gelegen zijn in het geweld zelf om geweld te verklaren (de Jong & Schinkel, 2005, p. 243). Geweld is namelijk een fenomeen dat jongeren (ook) intrinsiek fascineert en aantrekt ‘om het geweld zelf’. Dit intrinsieke, formalistische karakter van het geweld wordt in het traditionele criminologische onderzoek grotendeels vergeten of genegeerd (Verdonck & Pleysier, 2013, p. 317). Het is met name deze positieve en intrinsieke waardering van geweld – de verleiding en fascinatie voor geweld – die onderzoekers bij het zoeken naar verklaringen voor het gedrag wel eens over het hoofd durven zien. “There is no need to fear, in any sense, a causal explanation. But there is reason to fear that the exclusive attention to (external) causes of violence leaves something essential to violence itself unsaid” (Schinkel, 2010, p. 121). De belangrijkste kenmerken van het determinisme en formalisme volgens Schinkel worden in figuur 4.1 weergegeven.

Figuur 4.1: De tweedeling ‘determinisme-formalisme’ (Bron: de Jong & Schinkel, 2005, p. 243)

4.3.2 Naar een erklärendes Verstehen

Om geweld te verklaren wordt in het wetenschappelijk onderzoek bijna altijd gekeken naar de externe (risico)factoren van dat gedrag; intrinsieke aspecten worden in de traditionele verklaringsmodellen van geweld nauwelijks opgenomen. Dit impliceert, aldus Schinkel (2004; 2005; 2010; de Jong & Schinkel, 2005), niet noodzakelijk dat deze alternatieve benadering bij het bestuderen van geweld de meer gangbare extrinsieke benaderingen uitsluit: zij dient eerder als een aanvulling op het traditionele onderzoek. In navolging van Weber, pleit Schinkel (2010, p. 118) voor een “sociology of an *erklärendes Verstehen*”, een combinatie van determinisme en formalisme in de studie naar geweld. Schinkel laat zich inspireren door Walter Benjamin’s ‘*Zur Kritik der Gewalt*’ (1965; 1996). “(H)is text offers anchor points for yet another theory of violence, a fundamental theory of violence, one that intends to touch upon the eidos of violence. A theory that recognizes the intrinsic aspects of violence alongside its instrumental uses” (Schinkel, 2010, p. 84). Op het eerste gezicht lijken deze twee benaderingen niet te verzoenen en kan gesteld worden dat zij antagonistisch en onverenigbaar zijn in de studie van criminaliteit en geweld. In de causale keten kennen zij namelijk een andere status toe aan het geweld:

Geweld binnen het determinisme is het gevolg of het eindpunt, terwijl het geweld binnen het formalisme de oorzaak zelf is en dus het beginpunt (de Jong & Schinkel, 2005, p. 244). Echter, volgens Schinkel biedt een benadering die zowel extrinsieke factoren als intrinsieke aspecten integreert een meerwaarde ten aanzien van de klassieke criminologische theorieën, en wordt er hierdoor ook een meer realistisch beeld van geweld bekomen. Schinkel pleit voor meer onderzoek dat de interactie tussen de sociale omgeving en de wil tot geweld bestudeert, en stelt dat het noodzakelijk is om hierbij ook de beleving van geweld bij plegers te onderzoeken in specifieke geweldsituaties, meer bepaald door na te gaan “hoe geweld er uit ziet, hoe het voelt en smaakt” (de Jong & Schinkel, 2005, p. 255). Ook de Haan (2005a, p. 155) pleit voor “(e)en sociologie die geweldpleging werkelijk wil begrijpen en verklaren”. De combinatie van intrinsieke aspecten van geweld met eerder deterministische (extrinsieke) verklaringen biedt een meerwaarde ten aanzien van de klassieke benadering in het hedendaags onderzoek naar geweld, een zienswijze dat in de culturele criminologie reeds sterk ingebed zit:

“No one criminological position can or should be valorized over all others. Rather, criminological theories have particular roles to play at particular times in particular settings and standpoints. Expressed differently, what is required is the restoration of Max Weber’s famous assertion that explanations needs to be adequate at the level of both meaning/interpretation and causal analysis”.

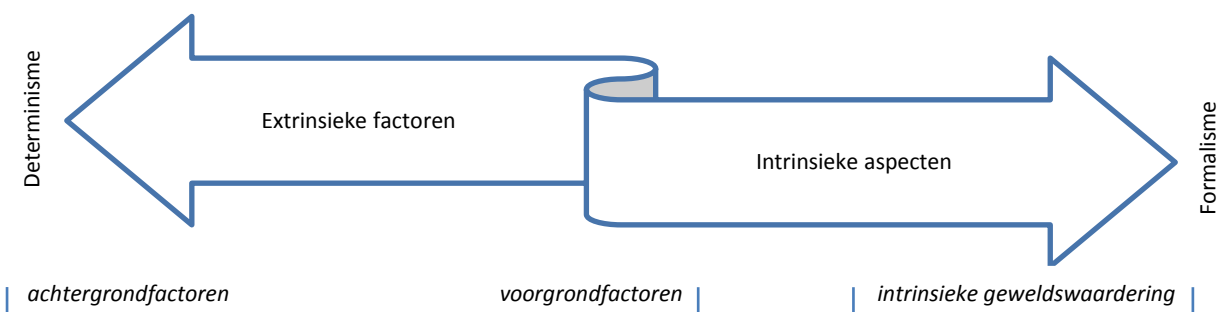
(Ferrell et al., 2015, p. 70)

4.4 Extrinsieke factoren en intrinsieke aspecten op een continuüm

Schinkel (2004; 2005; 2010; de Jong & Schinkel, 2005) gaat uit van een tweedeling waarin extrinsieke factoren geplaatst worden onder het determinisme en intrinsieke aspecten onder het formalisme (zie figuur 4.1). De realiteit is echter diffuser en veelvormiger. Een dichotome indeling van geweld in een determinisme-formalisme pool doet geen recht aan de complexiteit van het geweldsfenomeen. Hierdoor kan niet ingegaan worden op de betekenis (die geweldplegers toekennen) aan het gewelddadig handelen. De verschillende elementen die bijdragen tot de verklaring voor geweld, kunnen dus beter weergegeven worden op een continuüm waarbij het determinisme en formalisme de uitersten vormen. Met betrekking tot de betekenis van geweld dient men ook oog te hebben voor zaken die zich tussen de dimensies bevinden om de kwestie van jongerengeweld integraal te kunnen benaderen. Op deze manier komen de verschillende dimensies van het geweldsfenomeen tot hun recht en worden zij niet gereduceerd tot ‘een risicofactor’.

Factoren worden op het continuüm geplaatst in functie van hun nabijheid bij de afhankelijke variable ‘geweld’; hoe meer men in het continuüm opschuift naar rechts, hoe dichter men de betekenis en verklaring van geweld in ‘geweld’ zelf onderzoekt. Expressief geweld bijvoorbeeld wordt, volgens de dichotomie van Schinkel, geplaatst onder het determinisme omdat het – net zoals instrumenteel geweld – een ‘drager’ is van een achterliggend iets, zoals woede en schaamte (Schinkel, 2004). Zoals eerder in hoofdstuk 3 beschreven, dienen we, om motieven van geweld te achterhalen, het fenomeen

‘geweld’ te bekijken vanuit de betekenisgeving van de dader zelf, dat vervolgens meer aanleunt naar geweld zelf. Om deze reden worden extrinsieke factoren en intrinsieke aspecten niet gezien als tegenpolen, maar worden zij gesitueerd op een continuüm waarbij het determinisme en het formalisme fungeren als uitersten. Door deze dimensies op elkaar te betrekken, kan de betekenis en van gewelddadig gedrag worden vastgesteld. Voor het verklaren van geweld is het echter van belang om deze dimensies van elkaar te scheiden (zie hoofdstuk 10 en hoofdstuk 11). In de eerste plaats wordt voor de verklaring van geweld een onderscheid gemaakt in factoren die extrinsiek zijn aan het geweld zelf. Hiertoe behoren de achtergrondfactoren zoals leeftijd, geslacht, een gebrek aan ouderlijk toezicht en een gebrekkige zelfbeheersing én ook de voorgrondfactoren zoals neutralisaties. Naast extrinsieke factoren zijn er intrinsieke aspecten die de genotsgerichte en esthetische aspecten van geweld centraal stellen. Hiertoe behoort een intrinsieke geweldswaardering van geweld. In dit verband spreekt Schinkel van ‘autotelisch geweld’. Hiermee bedoelt hij dat geweld gepleegd wordt omwille van het geweld zelf, in zijn puurste vorm, bijvoorbeeld voor het plezier dat geweld oplevert. In hoofdstuk 5, dat dieper ingaat op de intrinsieke aspecten, wordt uitgebreid ingegaan op ‘autotelisch geweld’. Autotelisch geweld kan bijgevolg uiterst rechts op het continuüm geplaatst worden. In figuur 4.2 wordt het voorgestelde continuüm afgebeeld.

Figuur 4.2: Continuüm ‘extrinsieke factoren-intrinsieke aspecten’

De klassieke extrinsieke (risico)factoren die in het tweede hoofdstuk besproken werden, behoren tot de ‘extrinsieke kant’ van het continuüm, terwijl aspecten die dicht aanleunen bij geweld als de afhankelijke variabele, zoals neutralisaties die behoren tot de voorgrondfactoren (zie hoofdstuk 3) meer opgeschoven kunnen worden aan de ‘intrinsieke kant’. Een intrinsieke geweldswaardering tot slot wijst op de esthetische en genotsgerichte aspecten van geweld en behoort vervolgens uitsluitend tot de intrinsieke aspecten, waarbij autotelisch geweld – en geweld omwille van het geweld zelf – uiterst rechts gesitueerd kan worden. We spreken van intrinsieke *aspecten*, en niet van factoren zoals ‘extrinsieke factoren’. Schinkel (2005; 2010) stelt namelijk dat geweld niet objectief te beoordelen is en dat de sociale wetenschappen moeten streven naar het belichten van verschillende aspecten van geweld (zie hoofdstuk 1), waaronder de intrinsieke aspecten die volgens Schinkel doorgaans in elk geweldsincident aanwezig zijn. Bovendien willen we het onderscheid tussen extrinsiek en intrinsiek extra duiden door te spreken over *aspecten* (intrinsiek aan het geweld zelf) aangezien zij het geweldsfenomeen *an sich* kleuren en bijgevolg een *onderdeel* van geweld zijn, terwijl extrinsieke factoren buiten het geweld gelegen zijn en als *mogelijke oorzaak* van geweld gezien kunnen worden.

Met anderen woorden: intrinsieke aspecten zijn altijd aanwezig in het geweld en dit is niet noodzakelijk het geval bij alle extrinsieke factoren (zie hoofdstuk 5).

4.5 Conclusie

In dit hoofdstuk werd de belangrijke kanttekening gemaakt dat de aandacht in de klassieke criminologie vooral gefocust is op het zoeken naar oorzaken en weinig aandacht besteed aan de betekenis van geweld. Eerder werd al geconcludeerd dat naast de achtergrondfactoren ook voorgrondfactoren zoals motieven van geweld mee opgenomen dienen te worden in de verklaring van geweld. Zowel achtergrondfactoren als voorgrondfactoren behoren echter veelal tot de deterministische benadering van geweld, waarin geweld uitsluitend gerelateerd wordt met extrinsieke factoren; intrinsieke aspecten die behoren tot de formalistische zijde van het voorgesteld continuüm worden in de traditionele verklaringsmodellen van geweld nauwelijks betrokken. Dit doctoraatsonderzoek heeft bijgevolg als doel om tot een adequate verklaring van het geweldsfenomeen te komen door het geweld te begrijpen en de zin en de betekenis achter en in het geweld zichtbaar te maken, om vervolgens aanvullend op de eerder deterministische invalshoek het fenomeen te verklaren. Een combinatie van extrinsieke factoren en intrinsieke aspecten is hier aan de orde. De overgrote meerderheid van sociaalwetenschappelijke studies over geweld handelt niet over geweld zelf. Hierdoor wordt de intrinsieke kant van het continuüm, ofwel een positieve en intrinsieke waardering van geweld, buiten beschouwing gelaten, wat een studie naar de 'esthetiek van geweld' noodzakelijk maakt. Het volgende hoofdstuk handelt over de intrinsieke aspecten van geweld, waarin een overzicht wordt gegeven van de centrale thema's en discussies die deze – tot nu toe beperkte – onderzoekstraditie naar geweld kenmerken.

HOOFDSTUK 5. INTRINSIEKE ASPECTEN VAN GEWELD: EEN ‘NIEUWE’ WEG

In hoofdstuk 4 werden de extrinsieke factoren en intrinsieke aspecten van geweld voorgesteld op een continuüm. Dit hoofdstuk legt de focus op de rechterzijde van het continuüm, de intrinsieke aspecten. De studie naar intrinsieke aspecten van geweld verlaat de traditionele en platgetreden paden in het etiologische onderzoek. Uit het overzicht van de extrinsieke (risico)factoren voor delinquentie en meer specifiek geweld (zie hoofdstuk 2) kunnen we concluderen dat de klassieke criminologie zich veelal focust op het zoeken naar verklaringen van geweld in persoonskenmerken, en (sociaal)psychologische of sociale en culturele achtergrond van daders. In de klassieke criminologie wordt geweld dus doorgaans vanuit een afstandelijke visie bestudeerd en dit heeft als gevolg dat het studieobject – het geweld zelf – niet mee in de analyse wordt opgenomen. De houding ten opzichte van het gebruik van geweld én meer specifiek een intrinsieke waardering van geweld blijft grotendeels onaangeraakt. Het doel van dit doctoraatsonderzoek is het geweldsfenomeen *an sich* onder de loep nemen en dit vergt in de eerste plaats een literatuuranalyse waarbij we het geweld en zijn intrinsieke aspecten verder ontleden. Hiervoor baseren we ons grotendeels op de criminologische literatuur, waarnaast ook inzichten uit de sociologie en de psychologie verwerkt worden. Geïnspireerd door Schinkels pleidooi geeft dit hoofdstuk een overzicht van deze – vaak vergeten – intrinsieke aspecten van geweld in een goed begrip en degelijke verklaring van jongerengeweld. Het hoofdstuk vangt aan met een metafoor, en stelt geweld gelijk met een magneet die zowel aantrekt als afstoot. Vervolgens wordt ook de rol van onze huidige samenleving hierin geduid, waar een verlangen naar sensaties en kicks lijkt toe te nemen. Het volgende punt staat stil bij de attitude of houding van jongeren tegenover geweld en geweldsituaties. Na deze beschouwing wordt getracht geweld op een meer formalistische wijze te bestuderen en introduceren we het begrip ‘autotelisch geweld’, dat op het continuüm de uiterst rechtste positie bekleedt. Er wordt dieper ingegaan op de verleidelijke kanten van geweld, die veelal binnen de culturele criminologie – in tegenstelling tot de klassieke criminologie – als studieobject worden meegenomen. De culturele criminologie (en de cultuursociologie) richt zich ook op geweld in de (sociale) media en de populaire cultuur, waarvan personen vervolgens ook kunnen genieten. Een laatste punt gaat hier dieper op in.

5.1 Geweld als een magneet: aantrekken en afstoten

Geweld is een magneet: het kan aantrekken, maar ook afstoten. Deze dialectiek is zichtbaar in de rol die geweld speelt in onze hedendaagse maatschappij. Enerzijds bestaat er een zekere aantrekkingskracht en fascinatie ten aanzien van het geweldsfenomeen, anderzijds wordt het geweld zo veel mogelijk verbannen uit onze samenleving en willen we er niets mee te maken hebben (Achterhuis, 2008; Boomkens, 1998; Boutellier, 2002).

Dat geweld een fenomeen is dat mensen fascineert en aantrekt komt tot uiting in onze hedendaagse samenleving die door Verhoeven (2000) wordt beschreven als een ‘cultuur van het geweld’. De cultuur van het geweld wordt ook wel een genotscultuur genoemd (de Jong & Schinkel, 2005, p. 240) of een ‘hyperaestheticized culture of violence’ (Black, 1991). Geweld trekt namelijk aan: in de (sociale) media,

in films en games, maar ook reëel geweld op straat of op school. Onze huidige samenleving is helemaal verzadigd van (visueel) geweld dat het soms lijkt of er niets anders bestaat (Presdee, 2000, p. 3; de Jong & Schinkel, 2005, p. 240). Daartegenover kan een fascinatie voor geweld net opborrelen door de quasi 'afwezigheid' van reëel geweld in het (publieke) leven (o.a. Boomkens, 1998).

Naast de aantrekkingskracht die uitgaat van geweld in onze maatschappij, choqueert het ook. Geweld wordt met andere woorden buiten onze samenleving geplaatst en gezien als een aspect dat 'niet van ons' is (Verdonck et al., 2011; Verdonck & Pleysier, 2013). Iemand die 'zomaar' en schijnbaar zonder enige reden noch aanleiding geweld gebruikt, wordt door de samenleving als een 'verderfelijk type' of een 'gevaarlijke gek' gelabeld. Het is echter, volgens de Haan (2003, p. 35), zeer moeilijk om gewelddadig gedrag te begrijpen wanneer het bij voorbaat reeds moreel wordt veroordeeld. Dit leidt er enerzijds toe extreme daden van geweld als 'zinloos' te labelen en vervolgens 'buiten de maatschappij' te plaatsen, maar is anderzijds, aldus Boomkens (1998), ook een reden waarom het zo 'fascineert'.

Binnen het huidige discours over geweld is een patroon zichtbaar waarbij men vrij snel hervalt in een 'wij-zij' denken. We weten rationeel wel dat er geweld gepleegd wordt, maar we attribueren het geweld op 'de ander'. "(P)eople generally think of evil as a force that comes from outside their own sphere. People much more readily see foreigners or people who are different from themselves as evil, as compared to their relatively slow acknowledgment of evil among their own group" (Baumeister, 1997, p. 17). Volgens de filosoof Hans Achterhuis (2008, p. 49) is het denken in 'wij' en 'zij' tegenstellingen niets nieuws. Met name in onze huidige samenleving gaan individuen het verlies aan zekerheden compenseren door op zoek te gaan de ultieme veiligheid en zekerheid in de identiteit van de eigen groep. "(E)vil is the other, the enemy, the outsider, the out-group" (Baumeister, 1997, p. 73). Meer bepaald proberen we 'het kwaad' en het geweld – en nog meer het zogenaamde 'zinloos geweld' – te exterioriseren, en des te meer de verleidelijke aspecten van geweld (Schinkel, 2010). Een gevolg hiervan is dat we het geweld zelf niet in de ogen durven kijken, omdat door het geweld in zijn pure vorm die voorspelbaarheid en controleerbaarheid verloren gaat. Het oncontroleerbare en onvoorspelbare is bedreigend voor onze samenleving die dergelijke feiten vervolgens 'buiten' probeert te houden (Verdonck et al., 2011). Ook de criminologie – en de sociale wetenschappen in het algemeen – wordt gekenmerkt door deze 'wij-zij' verhouding (Verdonck et al., 2011; Verdonck & Pleysier, 2013); de criminologie kijkt nog te vaak naar geweld als gepleegd door 'externen', door 'the stranger'. Een ander aspect, hiermee samenhangend, is dat de traditionele etiologische criminologie in de verklaring voor geweld op zoek gaat naar factoren buiten het geweld (zie hoofdstuk 2). Onderzoekers lijden hierdoor aan bijziendheid: geweld wordt verklaard door factoren die buiten het geweld gelegen zijn, juist omdat 'geweld omwille van geweld' als intrinsiek aspect niet als onafhankelijke variabele mee wordt opgenomen. 'Geweld omwille van het geweld zelf', de esthetiek van geweld blijft buiten beschouwing en wordt nog te vaak als irrelevant gezien (O'Mally & Mugford, 1994). Ook onderzoekers zijn, aldus Schinkel (2010), blind voor het geweld op zich. Eén van de mogelijke verklaringen hiervoor is het veelvuldig gebruik van instrumentele en klinische termen binnen onderzoek naar geweld.

Geweld omwille van het plezier of de ‘kick’ van het geweld zelf – en ‘het kwaad’ in het algemeen – wordt vaak automatisch in verband gebracht met stoornissen, ziektebeelden en krankzinnigheid (van Stokkom & Cools, 2014, p. 8). Hierdoor verschuift de focus van een intrinsieke aantrekkelijkheid van geweld naar psychologische of psychiatrische problemen die dan als verklaring gelden voor het ontstaan van geweld.

Als iemand geweld pleegt omwille van geweld zelf, zou dat inhouden dat iedereen daartoe in staat is. Die liefde voor geweld is intrinsiek verbonden aan het geweld zelf en wordt dan de meest pijnlijke en verwerpelijke oorzaak van geweld; “geweld omwille van zichzelf, zonder moraal, extrinsieke betekenis, maar louter destructief” (Schinkel, 2010, p. 118). Ter illustratie verwijst Schinkel (2010, pp. 107-108; de Jong & Schinkel, 2005, p. 239) naar de moord op een zestienjarig meisje door drie jongens in Nederland in 2004.⁴⁴ De hoofdverdachte vertelde dat hij het meisje gedood had omdat hij wilde weten hoe het voelde om iemand te doden. Deze reden werd door de rechter niet geaccepteerd, terwijl iemand doden allicht wel de enige, juiste manier is – uiteraard niet in morele zin – om te weten hoe het daadwerkelijk voelt. Een ruzie of jaloezie had de rechter waarschijnlijk wel als ‘goed’ motief aanvaard. Als die jongen wilde weten hoe het voelde om iemand te doden handelde hij uit een liefde voor geweld. Er moet dan niet gezocht worden naar verklaringen buiten het geweld, maar naar verklaringen die intrinsiek verbonden zijn aan het geweld zelf. Dat er mensen zijn die andere mensen geweld aandoen, gewoon omdat het leuk is, wil de samenleving niet geloven en aanvaarden. Volgens Schinkel (2010, p. 133) ligt hier een verklaring waarom de esthetiek van geweld vermeden wordt in onze samenleving, maar ook in de studie naar geweld: er heerst een angst voor het geweld in zijn puurste vorm (Schinkel, 2010, p. 103). Dit is volgens Schinkel (2010, pp. 96-99) een illustratie van een biafobische manier van praten over geweld. In een biafobische analyse wordt geweld zelf niet onderzocht, maar het negatieve en destructieve effect dat van geweld uitgaat (zie ook Schinkel, 2007, p. 81). In een overheersende biafobische opvatting wordt het bestaan van een positieve waardering van geweld veelal verdrongen. We beschermen ons tegen die angst door het geweld zelf te negeren. Ook de ‘sensationalisering van geweld’ of de ‘pornografie van geweld’, zoals Gilligan (2000, p. 30) het noemt, wordt gebruikt als middel om ons van het geweld te distantiëren. Door geweld te reduceren tot aspecten van opwindning en enthousiasme, bijvoorbeeld via gaming en televisie⁴⁵, wordt het minder beangstigend en beter beheersbaar. In lijn met Schinkel pleit ook Achterhuis (2008, p. 711) om het geweld zelf – een fascinatie voor het kwaad en geweld – in de ogen te durven kijken; “alleen wanneer we leren leven met geweld, kunnen we ook leren het te domesticeren” (Achterhuis, 2008, p. 711).

De ervaring dat het individu, in een samenleving waar geweld duidelijk wordt afgekeurd en verworpen, er toch heimelijk een fascinatie voor geweld op nahoudt, is bijzonder verwarrend. Angst en fascinatie voor geweld kunnen dus beschouwd worden als twee uitersten in onze hedendaagse samenleving, die

⁴⁴ De jongens wilden het meisje doden door middel van wurging. Toen dit mislukte, werd het meisje met een touw rond haar nek aan een auto vastgemaakt en zijn de jongens met de auto gaan rijden, tot ze zeker waren dat het meisje overleden was (de Jong & Schinkel, 2005, p. 239).

⁴⁵ Die opwindning is in essentie ook het principe van de meeste horror films zoals menig zombiefilms en de film ‘Scary Movie’. De komische elementen in deze films maakt het geweld ‘draaglijk’.

er steeds minder goed in lijkt te slagen hiermee om te gaan. Het gebrek aan ervaring met geweld lijkt gecompenseerd te worden door een onstilbaar verlangen naar kicks. Boomkens (1998, p. 166) spreekt over een 'geborgenheidsmachine', zijnde een combinatie van praktijken die "(...) ter compensatie van de teloorgang van traditionele sociale en culturele verbanden zorg dragen voor de beveiliging en bewaking van ons alledaagse bestaan". De werking van deze geborgenheidsmachine wordt evenwel gecompenseerd door de 'angstmachine van onze (collectieve) verbeelding'. De geborgenheidsmachine kent dus een grens: verveling. De angstmachine is de bevestiging van "het algemene beeld van een cultuur die juist dankzij de hoge graad van geborgenheid en ervaringsloosheid die haar eigen is, een extreme fascinatie voor geweld tentoonspreidt. Het is een fascinatie die wordt vertaald in een behoefte aan kicks, aan extreme belevenissen die het gebrek aan reële confrontaties met geweld, aan reële ervaringen met geweld, moet compenseren" (Boomkens, 1998, p. 105). Een volgend punt gaat dieper in op onze laatmoderne samenleving die het verlangen naar kicks meer naar de oppervlakte lijkt te brengen.

5.2 Geweld, de kick en laatmoderniteit

5.2.1 Geweld in een veranderende samenleving

De dag van vandaag leven we in een laatmoderne, hoogtechnologische samenleving waarin individualisering en detraditionalisering een centrale plaats toebedeeld krijgen (Pleysier, 2012). Individuen – kinderen, jongeren, maar ook volwassenen – krijgen in zo'n samenleving veel meer dan voorheen de opdracht om hun eigen leven en identiteit vorm te geven (Boutellier, 2011). Deze veranderende samenleving heeft een invloed op het alledaagse leven – in zowel goede als minder goede zin⁴⁶ – en heeft in het bijzonder ook een impact op jongerengeweld (Pleysier, 2012; Hayward, 2002, p. 85). Onze laatmoderne samenleving is opwindend, maar daardoor – en dit is de keerzijde van de medaille – ook een bron van onzekerheid (Bauman, 2000; Boutellier, 2002; Boutellier, 2006). Zygmunt Bauman (2000) stelt dat een vloeibare samenleving ruimte geeft aan uitingen en verlangens, die buiten de traditionele normconformiteit vallen; deze kunnen creatieve vormen aannemen, maar ook gewelddadige (Boutellier, 2002; Boutellier, 2006). In zekere zin is het niet verwonderlijk dat jongeren die volop op zoek zijn naar hun identiteit, experimenteer- en probleemgedrag (zoals geweld) vertonen als antwoord op de onzekerheden die heersen in onze samenleving. Jongeren willen hierdoor bewijzen dat ze zelfstandig en onafhankelijk kunnen zijn, en de kinderperiode achter zich hebben gelaten (zie hoofdstuk 1). Geweld fungeert dan als 'acting-out' gedrag dat jongeren tijdelijk bevrijdt van het 'aangepaste' gedrag dat de samenleving voorschrijft (Boomkens, 1998).

5.2.2 'You only live once'

Het 'acting-out' gedrag door jongeren en het voortdurend streven naar steeds extremere ervaringen en kicks lijkt te wortelen in een diep gevoel van extreme verveling. "Seen it, done it, tasted it,

⁴⁶ Het is opvallend dat in publieke discussies individualisering veelal negatief wordt aangeduid en dat de opvatting heerst dat mensen alleen nog maar aan zichzelf denken. Individualisering kan ook beschouwd worden als een vorm van vrijheid en zelfstandigheid die jongeren helpt bij het opgroeien en het volwassen worden (zie hoofdstuk 1).

aquaded it, et cetera” (Boomkens, 1998, p. 143). In de moderne welvaartssamenleving vallen steeds meer natuurlijke uitdagingen weg, en wordt alles een ‘vanzelfsprekendheid’. Hierdoor wordt de samenleving als saai ervaren, wat gepaard gaat met een risicozucht, een ‘quest for excitement’ (Elias & Dunning, 1986). Men gaat op zoek naar opwindende, risicovolle spanningen en kicks die het gevoel geven ‘echt te leven’. Boomkens (1998) spreekt hier treffend over verheving: “een onophoudelijke zoektocht naar steeds extremere prikkels, naar steeds grotere sensaties” (p. 142). Die verheving wordt door de Cauter (2009) opgevat als “een gevolg van een vruchteloos pogen de ‘echte’, oorspronkelijke menselijke ervaring of ervaringswijze te herstellen”, dit in het gegeven geworteld dat “de ervaringswijze van mensen in een moderne, hoogtechnologisch en complex georganiseerde samenleving, zelf een vorm van ervaringsloosheid of ervaringsarmoede is” (Boomkens, 1998, p. 142; zie ook van de Port, 2006). “Excitement, it seems, is in reality a means to an end, a subset of what ultimately emerges as the antidote to modern boredom: human engagement” (Ferrell, 2004, p. 7). Geweld is dan een authentieke ervaring dat de leegte van het dagelijks leven opvult en de werkelijkheid overstijgt (Achterhuis, 2008, p. 572; van de Port, 2006, p. 10). “(I)t seems for many young people, the greater the risk, the greater the attraction” (Hayward, 2002, p. 85).

Vanuit de invalshoek van de culturele criminologie schrijft Presdee (2000, p. 72) het gevoel van verveling toe aan de hedendaagse maatschappij. Door de ‘oversocialisering’ ontstaat er bij personen een ‘second life’ gericht op privaat plezier (Presdee, 2000), een ‘sublimatie van geweld’ (Boomkens, 1998), die gezien kan worden als een vlucht in het escapisme om de zorgen van het alledaagse leven en de daarbij horende verplichtingen te vergeten. Presdee (2000) spreekt in dit verband van het ‘carnaval van de criminaliteit’. Ook volgens Katz (1988) is delinquent gedrag, inclusief geweld, een middel van ‘self-transcendence’, “a way of overcoming the conventionality and mundanity typically associated with the banal routines and practicalities of everyday ‘regular life’” (Hayward, 2002, p. 81). Ferrell (2004) stelt echter dat het begrip ‘transgressie’ veel breder is en ook andere dimensies kent dan het begrip ‘criminaliteit’. Het impliceert een min of meer bewuste ongehoorzaamheid, waarbij het doorbreken van normen plezier en opwindend met zich mee brengt. Er is sprake van een hedonistische levensstijl, waarin het gaat om plezier maken, van het leven genieten en nieuwe dingen meemaken.

5.3 Het zoeken naar kicks door risico’s te nemen

Uit bovenstaande blijkt dat jongeren streven naar de ‘ultimate kick’ en steeds op zoek gaan naar meer extreme ervaringen. De kick wordt doorgaans in verband gebracht met gevoelens van opwindend en spanning die veelal geassocieerd worden met gevaar en het nemen van risico’s. De term die hiervoor vaak gehanteerd wordt is ‘sensation seeking’ (Zuckerman, 1994). Lyng (1990, 2005) omschrijft het ondernemen van risicovolle activiteiten voor eigen vermaak als ‘edgework’. Deze twee aan elkaar gerelateerde concepten worden in wat volgt uiteengezet. De behoefte aan kicks en bijgevolg het nemen van risico’s is het grootst tijdens weekends en vakanties: jongeren gaan dan samen met anderen massaal op zoek naar intensieve ervaringen. Een laatste punt gaat uitgebreid in op deze zogenaamde ‘morele vakanties’ (Collins, 2008; Weenink, 2013a; Weenink, 2013b).

5.3.1 'Sensation seeking'

Zuckerman (1994) definieert 'sensation seeking' of spanningsbehoefte als "a trait defined by the seeking of varied, novel, complex and intense sensations and experiences, and the willingness to take physical, social, legal and financial risk for the sake of such experience" (p. 27). Hij onderscheidt vier dimensies van 'sensation seeking' (Zuckerman, 1994; Zuckerman, Eysenck, Eysenck, 1978). De eerste dimensie behelst 'thrill and adventure seeking' (TAS) en omvat het verlangen activiteiten te ondernemen die een fysiek risico met zich meebrengen, bijvoorbeeld parachutespringen. Een tweede dimensie is 'experience seeking' (ES), het zoeken naar nieuwe zintuigelijke sensaties en ervaringen, bijvoorbeeld druggebruik. 'Disinhibition' (DIS) is een derde dimensie van 'sensation seeking' waar het zoeken naar opwindende ervaringen door ontremming centraal staat, zoals uitbundige feestjes. Een laatste dimensie die Zuckerman onderscheidt is 'boredom susceptibility' (BS) wat een intolerantie ten aanzien van repetitieve en/of saaie taken en mensen impliceert.

Uit onderzoek blijkt dat er grote verschillen zijn in de mate waarin personen behoefte hebben om hun grenzen al dan niet tot het uiterste te verkennen (Feij, 2006, p. 65; Zuckerman, 1994, p. 122). In de eerste plaats blijkt de spanningsbehoefte te pieken bij adolescenten. Dit kan (gedeeltelijk) verklaren waarom delinquent gedrag meer in de adolescentieperiode voorkomt dan in de volwassenheid (Arnett, 1994; Baldwin, 1985; Wilson & Scarpa, 2011; Zuckerman, 1994). Ten tweede hebben jongens en mannen een grotere behoefte aan het zoeken naar kicks en spanning dan meisjes en vrouwen, in het bijzonder op de dimensies TAS en DIS (o.a. Newcomb & McGee, 1989; Zuckerman, 1994).

Er zijn verschillende vormen van spanningsbehoefte; de aard van het riskante gedrag waarin de spanningsbehoefte zich kan manifesteren varieert van positief gedrag tot negatief gedrag (Arnett, 1996; Hansen & Breivik, 2001; Zuckerman, 1994; Zuckerman, 2008). Positief risicogedrag omvat activiteiten zoals klimmen, raften, bungeejumpen en parachutespringen. Negatief risicogedrag verwijst naar delinquentie en ander grensoverschrijdend gedrag, zoals het gebruik van alcohol en drugs, riskant rijgedrag en geweldpleging (Zuckerman, 1994, pp. 124-155). Delinquentie en geweld is een domein dat heel wat empirische aandacht heeft gekregen in relatie tot de spanningsbehoefte (Horvath & Zuckerman, 1993; Joireman, Anderson & Strathman, 2003; Newcomb & McGee, 1989; Wilson & Scarpa, 2011; White, Labouvie & Bates, 1985). Uit onderzoek blijkt dat verschillende vormen van delinquentie een verschillende spanningsbehoefte kunnen weerspiegelen (Greene, Kromar, Walters, Jerold & Hale, 2000; Hansen & Breivik, 2001; Horvath & Zuckerman, 1993; White et al., 1985). DIS of 'ontremming' zou de beste voorspeller zijn voor het plegen van fysiek geweld (Joireman et al., 2003; Zuckerman, 1994; Zuckerman, 2007), terwijl BS de sterkste dimensie is in de voorspelling van verbaal of psychisch geweld (Joireman et al., 2003). Onderzoek wijst bovendien op een positieve samenhang tussen delinquentie en een impulsieve en risicozoekende persoonlijkheid (Sergeant & de Vente, 2001; Eklund & Fritzell, 2014), maar de sterkte van het verband blijkt wel te variëren (Wilson & Scarpa, 2011, p. 83). Bovendien hebben niet alle geweldplegers een grote spanningsbehoefte en niet alle sensatiezoekers zijn geweldplegers. Zo scoren delinquenten gemiddeld even hoog op sensatiezoeken als de niet-delinquenten die aan riskante sporten doen. Wel behalen gewelddadige

delinquenten hogere scores op sensatiezoeken dan andere typen delinquenten (Feij, 2006, p. 69). Verder is gebleken dat het zoeken naar sensatie en opwinding in de adolescentie voorspellend is voor delinquent gedrag in de late adolescentie en de vroege volwassenheid (Feij, 2006, p. 69). Wilson en Scarpa (2011, pp. 88-89) concluderen dat individuele verschillen die samenhangen met de spanningsbehoefte onvoldoende zijn voor het verklaren van gewelddadig gedrag; er is sprake van een interactie tussen persoonskenmerken en de sociale context, zoals de peers. Een sensatiezoeker zoekt namelijk graag een vriendenkring uit die eveneens riskant gedrag vertoont en die hem uitdaagt tot dat gedrag (Horvath & Zuckerman, 1993; Romer & Hennessy, 2007). Sensatiezoeken zou daarentegen een minder sterke risicofactor zijn wanneer jongeren prosociale opportuniteiten hebben om hun sensatiegerichte behoeften te realiseren (Harden & Tucker-Drob, 2011).

Volgens Feij (2006, p. 70) staat niet het nemen van risico's voorop bij sensatiezoekers, maar het plezier van de kick. Een intrinsieke waardering voor opwindende en uitdagende activiteiten – zowel conventionele als niet-conventionele activiteiten – lijkt dus wel samen te hangen met een hogere spanningsbehoefte (Matza & Sykes, 1961). Zuckerman (1994, p. 96) concludeert namelijk

“that among normal subjects, high and low sensation seekers are not differentiated by the capacity for pleasure but by the types of things that give them pleasure. For sensation seekers pleasure comes from highly arousing sensations or activities, whereas for low sensation seekers the sources of their pleasure are quieter, more familiar things or people. Therefore, the term sensation seeking suggests that this trait is related to ‘the value of the behavior itself’”.

5.3.2 ‘Edgework’

In lijn met het concept ‘sensation seeking’ heeft Stephen Lyng (1990; 2005) het ondernemen van risicovolle activiteiten omschreven als ‘edgework’. De ‘edgework’ theorie tracht te verklaren waarom personen vrijwillig risico's nemen als er geen materiële beloningen aan verbonden zijn. De theorie laat zien dat de ‘edgework’ ervaring op zichzelf een motivatie kan zijn voor het opnemen van risicovolle activiteiten. De ‘risk-taker’ zoekt naar intense lichamelijke ervaringen en impulsen; *“(t)hey push themselves to the edge and engage there in edgework in search of the adrenalin rush, authentic identity and existential certainty; they lose control to take control”* (Bengtsson, 2012a, p. 101). ‘Edgework’ vindt plaats op grenzen van leven en dood, van bewust en onbewust, van normaal en gestoord, van orde en chaos. Doordat de verhalen over ‘edgework’ steeds opnieuw worden verteld is het bovendien een manier om een reputatie op te bouwen (Klerks, 2002, p. 6). ‘Edgework’ kan ook in groep gebeuren en dan wordt behalve het zelfgevoel ook het wij-gevoel van de groep aangewakkerd. Hoewel (jeugd)criminaliteit en geweld geen centraal thema vormde in het originele werk van Lyng, heeft het begrip ‘edgework’ later wel zijn intrede gedaan binnen de culturele criminologie (o.a. Hayward, 2002). Vooral gewelddadige en expressieve vormen van jeugdcriminaliteit zoals vandalisme, straatroof, brandstichting en ‘joyriding’ worden opgevat als ‘edgework’, als uitingen van de drang naar een gevaarlijk leven.

In tegenstelling tot 'sensation seeking' dat als een psychologische 'trait' wordt beschouwd, is 'edgework' eerder een gevolg van en reactie op de collectieve verveling die de laatmoderniteit kenmerkt, een poging om uit dit keurslijf te komen (zie ook Ferrell, 2004; zie punt 5.2). Lyng (2005) poneert hierbij dat het bewust en vrijwillig nemen van risico's een zinvolle reactie is op de 'vervreemding' tegenover onze huidige samenleving. Het gedrag kan dan gezien worden als een daad van verzet tegen de regels waarmee het individu in de moderne samenleving wordt omgeven. Deze reactie vloeit, aldus Lupton en Tulloch (2002, p. 113) voort uit "an increasing desire to take control over one's life, to rationalize and regulate the self and the body, to avoid the vicissitudes of fate".

5.3.3 Morele vakantie

Het domein van de vrije tijd – en meer specifiek het uitgaansleven – staat sterk in het teken van de kick. Het is in deze context dat er vaak sprake is van een 'morele vakantie': "an enclave, bounded in time and space, in which people suspend conventional norms and enjoy disturbance, disruption and disorder" (Weenink, 2013b, p. 1; zie ook Collins, 2008, pp. 242-281). Het primaire doel bestaat erin om intense ervaringen en spanningen te beleven. In een morele vakantie beleven jongeren (en ook volwassenen) plezier aan het tijdelijk opzij zetten van maatschappelijke normen op een afgebakend tijdstip en een afgebakende plaats (Weenink, 2013a; Weenink, 2013b). Zulke uitbarstingen – al dan niet vergezeld met geweld – zijn dus situationeel en contextafhankelijk. Een illustratie van een morele vakantie zijn de rellen en plunderingen in Londen in 2011. "De leraar, de vrijwilliger, de universiteitsstudente: ze vergaten allemaal eventjes hun voorbeeldfunctie" (Het Nieuwsblad, 12 augustus 2011). Een andere illustratie zijn 'flash mobs'⁴⁷, een vaak voorkomend fenomeen in de VS, waar jongeren elkaar oproepen via smartphone om zich samen te verzamelen op een publieke plaats om daar willekeurig voorbijgangers aan te vallen of winkels te plunderen (Collins, 2012, p. 138). Verder kan ook gedacht worden aan enkele 'beruchte' vakantiebestemmingen, zoals Chersonissos of het Bulgaarse Sunny Beach, dat bij jongeren bekendstaat als de feestbestemming bij uitstek, met goedkope alcoholprijzen en een partyscène waarin veel grenzen en bestaande normen lijken te vervagen. Maar ook vrijgezellenfeesten kunnen uitlopen in een morele vakantie waarbij jonge mensen, vaak mannen, zich laten meesleuren in sensationele gebeurtenissen en hierbij tijdelijk hun verantwoordelijkheden en plichten opzij zetten. Naast morele vakanties worden deze vormen van entertainment in de literatuur ook beschreven als 'time out' of 'deviance service-centers' (Weenink, 2013a), 'recreational rioting' (Jarman & O'Halloran, 2001) of 'celebration riots' (McPhail, 1994).

Een morele vakantie wordt gekenmerkt door drie zaken. Ten eerste zijn morele vakantiegangers onbezonnen en staan ze niet stil bij de gevolgen van hun gedrag voor zichzelf en anderen (Weenink, 2013a; Weenink, 2013b). Ten tweede voelen zij zich niet geremd door conventionele normen en regels. Ongeremdheid verwijst naar gedrag dat doorgaans niet in het openbaar vertoond wordt maar

⁴⁷ Een 'flash mob' wordt in onze samenleving veelal niet geassocieerd met geweld of criminaliteit, integendeel, vaak zijn het positief gerichte acties waarbij in groep gedanst wordt om reclame te maken voor bijvoorbeeld een film, een boodschap over te brengen of om gewoon een ludieke actie te doen. Het principe is echter hetzelfde dan de 'flash mobs' ter illustratie van een morele vakantie; een groep personen komt samen op een openbare plek, doet iets 'ongebruikelijks', en valt daarna weer uiteen.

op een morele vakantie wel geaccepteerd wordt en zelfs aangemoedigd wordt, zoals braken, urineren, schreeuwen en het verrichten van seksuele handelingen in het openbaar (Weenink, 2013a; Weenink, 2013b). Het gedrag druist in tegen de gedragsregels en wordt door de samenleving vaak als afwijkend of zelfs schokkend bevonden. Op te merken valt dat 'ontremming' ook een dimensie is van het eerder besproken concept 'sensation seeking', waar het zoeken naar opwindende spanningen centraal staat (Zuckerman, 1994). Een derde kenmerk is het 'groepsgebonden' karakter van morele vakanties (Weenink, 2013a; Weenink, 2013b). Een verschil met meer conventionele, sensationele dingen zoals bungeejumpen of parachutespringen is dat tijdens een morele vakantie het groepsgevoel overheerst en de spanning bij het doen van dingen die verboden zijn. Een sterke verbondenheid staat centraal omdat er een podium wordt gecreëerd waarop alle lotgenoten normoverschrijding goedkeuren en toejuichen. Hierdoor lijkt de morele vakantie eerder een verklaring te bieden voor 'ontspoord groepsgegedrag' dan 'individuele uitspattingen'. In de jaren zestig van vorige eeuw werden zulke 'ontsporingen' vooral verklaard door structurele strain en frustratie-agressietheorieën. Desondanks zijn er – zoals het voorbeeld van de rellen in Londen illustreert – ook veel jongeren (en volwassenen) uit de middenklasse die 'op morele vakantie gaan'. Zulke gedragingen mogen dus niet uitsluitend gelijkgesteld worden met een lage sociaaleconomische status en/of opgelopen of verdrongen frustraties (McPhail, 1994, p. 2). Bij het zoeken naar een roes spelen groepsdynamische processen namelijk een voorname rol. Jongeren maken gebruik van de anonimiteit en laten zich volledig gaan; in groep voelen jongeren zich minder verantwoordelijk voor hun eigen gedrag, waardoor groepsgegedrag makkelijker kan ontsporen. Ze worden zo meegezogen in een groepsproces dat het hun een gevoel van onkwetsbaarheid verschaft.

"(I)ndividual group members who are caught in the collective action no longer (want to) draw tight boundaries between themselves and the other group members, and instead of seeing themselves as free, unique and sovereign, individual group members now (want to) direct their actions entirely towards the collective action, just like doing the wave in a football stadium".

(Weenink, 2013a, p. 4)

Weenink (2013a, pp. 4-5) spreekt over 'decontrolled by solidarity'. Hiermee bedoelt hij dat morele vakantiegangers volledig geabsorbeerd zijn in de handelingen die de groep stelt. Het deel uitmaken van een groep kan dan leiden tot gedragingen en acties die een individu alleen niet zou kunnen én durven.

5.4 Attitude ten aanzien geweld

Alvorens de intrinsieke waardering ten aanzien van geweld te bespreken en analyseren, en na te gaan wat (het plegen van) fysiek geweld aantrekkelijk maakt, is het van belang om de algemene houding en attitude ten aanzien van geweld kort aan te stippen. Verschillende studies tonen aan dat er een relatie bestaat tussen antisociale overtuigingen en delinquent gedrag; meer in het bijzonder vertonen jongeren die positief staan tegenover geweld meer gewelddadig gedrag dan jongeren die geweld afkeuren.

5.4.1 Wat zijn attitudes?

Attitudes of houdingen kunnen gezien worden als hypothetische constructen of verborgen variabelen gevormd door het interne waardensysteem van een persoon. Personen ontwikkelen houdingen via een complex en selectief evaluatieproces gebaseerd op cognitieve en affectieve reacties op levenservaringen (Funk, Elliot, Urman, Flores & Mock, 1999). Houdingen kunnen vluchtig zijn of relatief blijvend en worden als het ware in het geheugen opgeslagen als een associatief netwerk, waar ze verweven zijn met andere houdingen en verbonden zijn met beelden, overtuigingen, emoties en ervaringen. De sterkte van een houding heeft betrekking op zijn bestendigheid in tijd, zijn tegenkanting tegen overredende invloeden, en zijn impact op gedrag of op de verwerking van informatie, en kan erg verschillen. Een houding kan vervolgens ook geleid worden door de opinie van media en politici en wordt op deze manier gevormd, in combinatie met de individuele waarden (Verhulst, Van Laer, Van Aelst & Walgrave, 2007).

Houdingen of attitudes worden veelal gelijkgesteld met evaluaties (bijvoorbeeld positief versus negatief) van bepaalde personen, dingen of gedragingen. Een bekende definitie is deze van Ajzen (1991) die attitude omschrijft als “the degree to which a person has a favorable or unfavorable evaluation or appraisal of the behavior in question” (p. 188). Dit betekent dat een positieve attitude ten aanzien van geweld een positieve evaluatie ten aanzien van gewelddadig gedrag inhoudt. Nunes, Hermann, Maimone en Woods (2015) stellen dat ‘attitude’ een begrip is dat moeilijk onderscheiden kan worden van andere cognitieve constructen. Zij hebben onderzocht in welke mate de attitude ook effectief de evaluatie van geweld meet en hoe attitude gedifferentieerd kan worden van andere cognitieve aspecten, dit voor twee zelfrapportageschalen die attitudes ten aanzien van geweld zouden meten⁴⁸. De auteurs kwamen tot de conclusie dat beide schalen zowel items van attitudes als andere cognitieve aspecten bevatten die samenhangen met het gebruik van geweld, zoals excuses, rechtvaardigingen, neutralisaties, rationalisaties en normatieve overtuigingen (o.a. Ajzen, 1991; Matza & Sykes, 1961; zie ook hoofdstuk 3). Uit hun studie blijft het echter onduidelijk welke cognitieve concepten er naast attitudes nog gemeten worden.

5.4.2 Hoe staan jongeren tegenover geweld?

In een onderzoek van de Hogeschool Rotterdam en de Universiteit Antwerpen naar de opvattingen en ervaringen van jongeren tussen 12 en 16 jaar ten aanzien van geweld, blijkt uit een schriftelijke bevraging dat de meerderheid van de Antwerpse jongeren geweld afkeurt (Witte & Spierings, 2006; Verzelen, 2006; Goossens & Verzelen, 2006). De onderzoekers merken bij de jongeren echter een grote onverschilligheid ten aanzien van geweld op. Hoewel de grote meerderheid van de jongeren meent dat fysiek geweld ‘verkeerd’ is, vindt toch 20% het slechts een ‘beetje verkeerd’ en ziet 7% er geen problemen in. Deze opvallende onverschilligheid wordt door Verzelen (2006) verklaard vanuit het feit

⁴⁸ De vergelijking werd gemaakt tussen de ‘Violence Scale of the Measures of Criminal Attitudes and Associates-Revised’ (MCAA-R-V; Mills, Kroner & Forth, 2007) en de ‘Criminal attitudes toward Violence Scale’ (CAVS; Polaschek, Collie & Walkey, 2004)

dat jongeren dagelijks worden geconfronteerd met geweldgerelateerde situaties op school, op straat en in de (sociale) media, wat hen meer vertrouwd, en vervolgens ook onverschilliger zou maken voor geweldsfenomenen (zie ook punt 5.1). Aan de leerlingen in Rotterdam werd gevraagd hoe ze het geweld persoonlijk ervoeren hebben (Witte & Spierings, 2006). Vijftien tot twintig percent van de jongeren vond bepaalde geweldsactiviteiten waarbij men persoonlijk betrokken was, 'leuk' en 'positief spannend'.

Gelijkaardige resultaten worden gevonden in de Nederlandse en Vlaamse afname van de tweede 'International Self-Report Delinquency Study' (ISRD-2)⁴⁹ (Junger-Tas, Skeketee, & Moll, 2008; Vettenburg & Gavray, 2010) waarin een schaal is opgenomen met als doel de attitudes ten aanzien van geweld bij jongeren te achterhalen. De resultaten tonen dat zowel Nederlandse als Vlaamse jongeren geweld over het algemeen niet accepteren. Wanneer het echter op zelfverdediging aankomt, vindt het merendeel het gebruik van geweld wel aanvaardbaar. Goldwater (2007) ziet in deze houding ten opzichte van geweld een parallel met de morele positie die religieuze fundamentalisten innemen ten aanzien van seksualiteit: het is toegelaten onder (maatschappelijk) bepaalde voorwaarden. Verder concluderen Junger-Tas et al. (2008) op basis van de Nederlandse ISRD-2 dat, alhoewel een grote meerderheid van de jongeren een negatieve houding heeft ten aanzien van het gebruik van geweld, toch een op vijf jongeren positief staat tegenover geweld. Een vijfde van de jongeren vindt dat een beetje geweld bij de 'lol' hoort en meer dan dertig percent is van mening dat het voor jongens normaal is om zichzelf te bewijzen door met anderen te vechten.

5.4.3 Beïnvloedende factoren

Er zijn verschillende factoren die een invloed hebben op de houding tegenover geweld bij jongeren. Uit onderzoek komt naar voren dat meisjes geweld meer afkeuren dan jongens (o.a. Butler & Leschied, 2007; Funk et al., 1999; Junger-Tas et al., 2008; Vettenburg & Gavray, 2010). Meisjes beschouwen geweld als iets negatief als gevolg van een verlies van zelfbeheersing, terwijl jongens geweld net zien als de uitoefening van controle over anderen en het eerder verbinden met voor hen positieve emoties zoals macht. Bovendien zou het verschil in geslacht verklaard kunnen worden door divergente socialisatiepatronen: "een jongen moet sterk en stoer zijn, een meisje zacht en zorgzaam" (Verzelen, 2006, p. 65). Fysiek geweld is volgens jongens de belangrijkste vorm van geweld (Quinn, Bell-Ellison, Loomis, & Tucci, 2007; Verdonck et al., 2011). Ook meisjes geven fysiek geweld als belangrijkste vorm aan (Batchelor, Burman & Brown, 2001). Zij vullen het begrip 'geweld' wel breder in dan jongens, en

⁴⁹ ISRD-2 is een internationale studie naar de prevalentie en frequentie van jeugddelinquentie en middelenmisbruik in 13 landen aan de hand van een zelfrapportagebevraging bij een steekproef van scholieren in een stedelijke omgeving. Zowel in Vlaanderen als in Nederland werden uitspraken voorgelegd waarbij jongeren moesten aangeven in hoeverre ze het met de betreffende stellingen eens waren. Zo kwamen onder meer deze items aan bod: 'Een beetje geweld hoort gewoon bij het zich amuseren' (Vlaanderen), 'Een beetje geweld hoort gewoon bij de lol' (Nederland), 'Je moet geweld gebruiken om respect te krijgen', 'Als iemand mij aanvalt sla ik terug', 'Zonder geweld zou alles veel saaier zijn', en 'Het is volkomen normaal dat jongens zichzelf willen bewijzen door met anderen te vechten'. De Vlaamse schaal is ook bevraagd in het scholenonderzoek JOP-monitor Brussel (Vettenburg, Elchardus & Put, 2011 (Reds.)). Een licht gewijzigde schaal is opgenomen in het scholenonderzoek JOP-monitor Antwerpen-Gent (Vettenburg, Elchardus, Put & Pleysier, 2013 (Reds.); Verdonck & Pleysier, 2013) en JOP-monitor 3 (Bradt, Pleysier, Put, Siongers & Spruyt, 2014 (Reds.)). In hoofdstuk 10 van deel III van dit doctoraatsonderzoek worden resultaten gepresenteerd van een secundaire data-analyse op deze schaal.

vermelden naast fysiek geweld, ook verbaal geweld en vandalisme als vormen van geweld waar zij in aanraking mee komen (Batchelor et al., 2001; Verdonck et al., 2011). Ook het pesten van anderen, racistische opmerkingen en seksistische uitspraken worden door meisjes sneller als geweld beschouwd dan jongens (Verhulst et al., 2007, p. 62). Siblinggeweld vormt hier een uitzondering op, en wordt door meisjes (en jongens) eerder als 'normaal' beschouwd (Tisdall, 2002; Verdonck et al., 2011). Naast geslacht hangt ook de onderwijsvorm samen met de attitude ten aanzien van geweld (Junger-Tas et al., 2008; Vettenburg & Gavray, 2010). Meer specifiek veroordelen jongeren uit het algemeen secundair onderwijs (aso) het gebruik van geweld het meest, terwijl jongeren die beroepssecundair onderwijs (bso) volgen een meer tolerante houding hebben ten aanzien van het gebruik van geweld. Verder stellen Junger-Tas et al. (2008) vast dat jongeren van niet-Nederlandse afkomst (voornamelijk jongeren van Turkse afkomst) en jongeren woonachtig in grote steden positiever staan tegenover geweld dan jongeren van Nederlandse afkomst en jongeren die niet in grote steden wonen. Slovak, Carlson en Helm (2007) benadrukken de invloed van het gezin op de geweldsattitude van jongeren. Wanneer jongeren binnen het gezin – als slachtoffer of getuige – in aanraking geweest zijn met geweld (mishandeling door ouders, conflicten tussen ouders, enzovoort), percipiëren zij geweld eerder als een 'normaal verschijnsel' in vergelijking met jongeren die niet in aanraking zijn gekomen met huiselijk geweld (zie ook Coeck & Pleysier, 2016). Niet enkel geweld binnen het gezin, maar ook geweld in de buurt is een voorspeller voor een positieve houding tegenover geweld (Guerra, Huesmann & Spindler, 2003). Bovendien zou er ook een betekenisvolle samenhang zijn tussen een tolerante houding ten aanzien van geweld en negatieve relaties met leerkrachten, laag zelfwaardegevoel, slachtofferschap, en het hebben van delinquente peers (Avci & Gucray, 2013; Vernberg, Jacobs, Hernshberger, 1990; Henry, Farrell, Schoeny, Talan & Dymmicki, 2011; Vettenburg & Gavray, 2010).

5.4.4 De samenhang tussen attitude en geweld

De attitude ten aanzien van geweld en antisociale overtuigingen zijn belangrijke voorspellers voor (jeugd)delinquentie. Een grote tolerantie ten aanzien van geweld voorspelt met andere woorden een hogere prevalentie van daderschap (van geweld) (o.a. Op de Beeck & Put, 2011; Cops, 2013). Er is echter ook sprake van een omgekeerde relatie: jongeren die (gewelds)delicten plegen staan positiever ten opzichte van geweld dan jongeren die geen delictgedrag stellen (Butler & Leschied, 2007; Calvete, 2008; Tapper & Boulton, 2000; Vettenburg & Gavray, 2010). Over de richting van het verband tussen een tolerante geweldsovertuiging en het gebruik van geweld is er bijgevolg nog onduidelijkheid.

Er zijn ook bevindingen die het belang van leeftijd onderstrepen in de relatie tussen attitudes en gewelddadig gedrag. Zo blijkt dat een positieve houding tegenover geweld in de pre-adolescentieperiode een voorspeller is voor de ontwikkeling van geweld in de latere adolescentie en de jongvolwassenheid (Butler & Leschied, 2007, p. 1059). Een positieve houding ten aanzien van geweld zou samen met de aanwezigheid van narcistische kenmerken ook de verschillen verklaren tussen meisjes en jongens in het plegen van delinquentie en geweld. Meer bepaald verklaren narcistische kenmerken en een tolerante houding ten aanzien van geweld bij jongens de grotere prevalentie in daderschap (Calvene, 2008). Een positieve attitude ten aanzien van geweld kan tot slot

ook als een mediërende factor fungeren (Avci & Gucray, 2013; Cops, 2013). Zo stelt Cops (2013, p. 310) dat een minder sterke tolerantie ten aanzien van geweld als buffer fungeert voor de invloed die delinquente peers uitoefenen op het plegen van delinquent gedrag. Het effect van delinquente peers op het zelf stellen van delinquent gedrag is dus minder sterk bij jongeren die geweld afkeuren.

In de studie naar de attitude of houding ten aanzien van het geweldsfenomeen wordt geweld niet langer beschouwd als louter instrumenteel, maar heeft men ook aandacht voor het geweldsfenomeen zelf, waardoor een geweldsattitude niet uitsluitend als 'extrinsiek' geduid kan worden. Schinkel (2004; 2005; 2010) gaat in zekere zin nog een stap verder en stelt dat, als we de werkelijke betekenis van geweld willen achterhalen en het op een gedegen manier willen verklaren, geweld in zijn puurste vorm geanalyseerd moet worden.

5.5 Geweld in zijn puurste vorm

Geweldpleging is een van de meest intensieve ervaringen en vormt de radicaalste variant van wat jongeren in hun vrije tijd nastreven, namelijk spanning, sensaties, ontlading en opwinding. In wat volgt wordt geweld op een formalistische wijze ontleed en introduceren we het door Schinkel ontwikkelde begrip 'autotelisch geweld' dat op het gepresenteerde continuüm in hoofdstuk 4 uiterst rechts geplaatst kan worden.

5.5.1 Autotelisch geweld

Schinkel (2004; 2005; 2010) spreekt bij de verleiding van geweld over 'autotelisch geweld'. 'Autotelisch' verwijst naar het woord 'autos' (zelf) en 'telos' (doel), en dus naar het zelfreferentiële karakter van geweld: geweld omwille van het geweld zelf. "Autotelic violence seeks nothing but its own autopoiesis" (Schinkel, 2010, p. 100). Het geweld wordt gepleegd voor geen andere (extrinsieke) reden dan de wil tot geweld en verwijst dus naar de puurste en zuiverste vorm van het geweld (Schinkel, 2004; Schinkel, 2005; Schinkel, 2010; de Jong & Schinkel, 2005). Vanuit deze zienswijze zijn jongeren dus in staat geweld te plegen vanuit een fascinatie voor geweld, voor de 'fun' of 'kick'. Bij autotelisch geweld is er sprake van een wil tot geweld vanwege het intrinsieke plezier dat genoten wordt bij het plegen van geweld zelf. In tegenstelling tot instrumenteel en expressief geweld is autotelisch geweld geen 'drager' van een achterliggend iets, bijvoorbeeld materieel gewin of frustratie (de Jong & Schinkel, 2005, p. 242). "Autotelic violence is in that sense the most 'pure' form of violence (...) ; it is *violence and nothing else*" (Schinkel, 2010, p. 101).

Schinkel (2005; 2010) trekt een parallel tussen het formalisme en geweld om het geweld zelf, en seks om de seks. Dezelfde redenering maakt Goldwater (2007), die geweld en seks benadert vanuit verschillende invalshoeken, waaronder de evolutionaire psychologie. Daaruit wordt afgeleid dat onze voorouders drie dingen moesten doen om te overleven: eten (om te kunnen blijven leven), seks hebben (om zich te kunnen voortplanten) en geweld gebruiken (om zich te beschermen tegen de vijanden en natuurelementen). De natuur zorgde ervoor dat deze drie elementen een plaats kregen in het dagelijks leven door er een intrinsiek aangename activiteit van te maken. Geweld is bijgevolg een

universeel gegeven (Achterhuis, 2008; Schinkel, 2010). “There are aspects to violence that are culturally universal because of their essential role in human being as being-together. Violence is such an aspect. It is then not unlikely to conclude that a will to violence is equally universal” (Schinkel, 2010, p. 127). Schinkel (2004, p. 6; 2005, p. 268; 2010, p. 109) poneert vervolgens dat geweld alles te maken heeft met kracht. De kracht van geweld zou liggen in de wijze waarop het een bron van aantrekking kan zijn voor een persoon. In deze benadering wordt het individu beïnvloed in zijn ‘agency’ door de intrinsieke dynamieken van geweld en kan het geweld op zich als autonoom worden gezien. De persoon wil – bewust of onbewust – geweld plegen omwille van het geweld zelf. De kracht van het geweld bestaat er dan in om een persoon dit gedrag te laten ‘willen’. “Violence can (...) be regarded as a force itself, as the source of an *attraction*, a source that pulls an agent” (Schinkel, 2010, p. 109). Los van mogelijke oorzaken of doelen waarvoor het geweld wordt gepleegd, moet volgens Schinkel (2005; 2010) worden toegegeven dat geweld ‘gekozen’ kan worden omwille van de aantrekkingskracht die het gebruik van geweld zelf uitoefent op een persoon. Bepaalde personen voelen zich op deze manier meer aangetrokken tot geweld, eenvoudigweg omdat het plegen van geweld hen voldoening geeft.

Zoals eerder vermeld in dit hoofdstuk, lijken we als maatschappij en wetenschap niet te willen of durven accepteren dat de reden van het geweld soms in het geweld zelf ligt. Volgens Schinkel is er voor het zogenaamde ‘zinloos geweld’ geen extrinsieke motivatie te vinden. In zijn opinie is dit soort geweld te verklaren vanuit de autotelische aspecten van geweld. ‘Zinloos geweld’ is dan een typevoorbeeld van geweld dat wordt gepleegd omwille van het geweld zelf. Waar in de ogen van de samenleving geen rationele verklaring wordt gevonden, legt Schinkel de verklaring bij het intrinsieke genot dat de dader in deze gevallen ervaart. “Wie spreekt over ‘zinloos geweld’ zoekt naar de betekenis van geweld buiten dat geweld zelf en vindt die niet” (de Jong & Schinkel, 2005, p. 242). Het is dus zeer waarschijnlijk dat bij ‘vormen’ van zogenaamd zinloos geweld intrinsieke aspecten van geweld sterker aanwezig zijn dan bij andere gewelddaden. Door het ontbreken van extrinsieke redenen heeft de pleger van zinloos geweld in de ogen van buitenstaanders geen motief, maar in veel gevallen is het zo dat de ‘zin’ van het geweld in het geweld zelf ligt. Niet enkel bij extreem geweld, maar ook in minder excessieve vormen van geweld – zoals een (groeps)gevecht op school – zitten autotelische elementen vervat. Eerder dan autotelisch geweld te beschouwen als een ‘vorm’ van geweld, is Schinkel (2005; 2010) van mening dat alle geweldsincidenten in mindere of meerdere mate autotelische aspecten bevatten. Iedereen bezit met andere woorden dit ‘verborgen motief’ bij het plegen van geweld. “There may be a dominant aspect to a particular case of violent behaviour, but there are always other aspects as well. One of them will be the autotelic aspect (...)” (Schinkel, 2005, p. 287; Schinkel, 2010, p. 123).

Schinkel – maar ook andere auteurs zoals Wieviorka (2009) en Gilligan (2000, pp. 89-90, 102) – legt in zijn uiteenzetting de focus op de ‘subjectiviteit’ van de actoren die geweld plegen. “Violence is best understood when we introduce the subject of its author or authors, and their experience as a subject in both the lived and imaginary dimensions” (Wieviorka, 2009, p. 144; zie ook Wieviorka, 2003). Wieviorka pleit voor ‘a concrete sociology of evil’ en poneert dat een studie naar “its most

disconcerting aspects and forms” noodzakelijk is om het geweldsfenomeen in zijn geheel te ontleden en begrijpen (interview met Wieviorka in Kilby, 2013b, p. 384; zie ook Gadd & Jefferson, 2007). Wieviorka (2009) noemt een persoon die geweld pleegt in zijn puurste vorm en er plezier aan beleeft, een ‘anti-subject’.⁵⁰ Het anti-subject is in voorliggend onderzoek relevant omdat het verwijst naar het plezier dat de pleger uit het geweld haalt. Naast het ervaren van plezier door het pijnigen van een ander (sadisme) zijn ook masochisme en algolagnie voorbeelden van perverse vormen van dit scenario, waarbij het subject ook genot haalt uit zijn eigen ontmenselijking (door hem te doen laten domineren en pijnigen). Twee aspecten zijn kenmerkend voor een anti-subject. Ten eerste ontzegt de geweldpleger alle rechten van het slachtoffer door hem volledig te ‘desubjectiveren’ en ontmenselijken tot een non-subject; de pleger reduceert het slachtoffer tot een object zodat hij absolute macht ervaart en genot kan halen uit het geweldgebruik. Ten tweede is hij destructief en zal hij, in tegenstelling tot een subject, geen band hebben met de samenleving en vervolgens geen bestaande sociale of (inter)culturele relaties in stand kunnen houden. De oorzaak van geweld door een anti-subject wordt zowel ‘binnen’ als ‘buiten’ het geweld gezocht, waardoor het niet helemaal in overeenstemming lijkt te zijn met autotelisch geweld, waar de oorzaak uitsluitend gezocht moet worden in geweld zelf. Bovendien beschouwt Wieviorka (2009) het geweld van het ‘anti-subject’ als een vorm van geweld, terwijl Schinkel (2005; 2010) niet spreekt over een vorm van geweld, maar van autotelische aspecten die in alle geweldsituaties (in meerdere of mindere mate) tot uiting komen.

Voorlopig blijft het nog moeilijk te omschrijven wat er precies bedoeld wordt met een intrinsieke waardering voor geweld. “(T)rying to explain the pleasures of violence to an audience of helping professionals and academics may be rather like trying to explain the pleasures of sex to an audience of monks and nuns!” (Goldwater, 2007, pp. 22-23). In de volgende punten trachten we de ‘pleasures of violence’ verder te ontleden, waar de analyse van Schinkel (2005; 2010; de Jong & Schinkel, 2005) omtrent autotelisch geweld als uitgangspunt wordt genomen.

5.5.2 Esthetische en genotsgerichte aspecten van geweld

Bij het ontwikkelen van een schaal die een aantrekkelijkheid van geweld, oftewel autotelisch geweld, tracht te meten, ondervond Schinkel (2005, p. 302; de Jong en Schinkel, 2005, p. 244) dat de omschrijving van de schaal niet gemakkelijk onder woorden te brengen is. Bij de constructie van de schaal werd ook een zekere vaagheid behouden die, aldus Schinkel, beantwoordt aan het feit dat

⁵⁰ Naast het ‘anti-subject’ identificeert Wieviorka (2009, p. 149) nog vier soorten subjecten, namelijk (1) ‘floating subject’, (2) ‘hypersubject’, (3) ‘non-subject’ en (4) ‘survivor-subject’.⁵⁰ Het floating subject voelt zich onrechtvaardig en oneerlijk behandeld door de maatschappij en keert zich tot geweld wanneer er zich (kleine of grote) gebeurtenissen voordoen waardoor de persoon zich gediscrimineerd of beledigd voelt (bijvoorbeeld rellen in de VS na politiegeweld op zwarte burgers). Het hyper-subject vervolgens geeft een andere, ‘foute’ betekenis aan ideologische, mythische of religieuze zaken. Het geweld is hier sterk verbonden met extreme overtuigingen waarvan strijders van de Islamitische Staat (IS) een illustratie zijn. Het non-subject verwijst naar de pleger als een niet-subject, iemand die onverschillig staat tegenover criminaliteit en geweld en vervolgens geen verantwoording aflegt of schuldgevoelens ervaart. Hij is volledig gedesubjectiveerd en hecht geen betekenis aan zijn handelen. In de visie van het non-subject is geweld enkel zinvol in die zin dat hij gehoorzaam moet zijn aan gezaghebbende personen (bijvoorbeeld het Nazi-regime). Tot slot is er het survivor-subject dat geweld pleegt vanuit zelfbehoud: het is hij of ik. Geweld breekt uit als een persoon zich bedreigd voelt. Door het plegen van geweld streeft men een ‘actor’ te zijn. Hij ontkent, in tegenstelling tot een anti-subject, de ander, het slachtoffer, niet als een subject, ook al kan het geweld excessieve vormen aannemen.

‘waardering voor geweld’ moeilijk te duiden is. In de ‘geweldsformalisme’-schaal zijn vragen opgenomen die zowel esthetische kenmerken (bijvoorbeeld ‘mooi’) als genotsgerichte kenmerken (bijvoorbeeld ‘leuk’ en ‘lol’) van fysiek geweld bevragen (zie tabel 5.1).⁵¹ Het onderliggende concept van de schaal wordt omschreven als “het genoeg om anderen flink pijn te *doen* en te *zien lijden*” (de Jong & Schinkel, 2005, p. 247; eigen cursivering). Deze omschrijving wijst erop dat de schaal esthetische en genotsgerichte aspecten van geweld bevat, zowel vanuit de visie van de ‘pleger’ als ‘toeschouwer’, en dit in situaties gaande van virtueel geweld, naar ‘geweld in scène gezet’ tot reële geweldpleging. Bovendien zijn er in de schaal twee soorten stellingen opgenomen, enerzijds items die peilen naar gedrag (bijvoorbeeld ‘iemand pijn doen kan lekker zijn’) en anderzijds items die eerder cognitieve aspecten meten (bijvoorbeeld ‘ik kan me voorstellen dat je iemand die je niet kent voor de lol een klap geeft’).⁵²

Tabel 5.1: De ‘geweldsformalisme’-schaal

Item	% (helemaal) akkoord	N
Een flying kick in het echt kan <i>mooi</i> zijn	43	739
Af en toe is het <i>leuk</i> iemand die dat verdient een klap te geven	47	746
Het is <i>leuker</i> om iemand waar je ruzie mee hebt in elkaar te slaan dan het uit te praten	14	746
Ik kan me voorstellen dat je iemand die je niet kent voor de <i>lol</i> een klap geeft	7	746
Geweld op tv is <i>leuk</i> , maar in het echt kan het ook <i>leuk</i> zijn	11	742
Geweld kan in het echt soms gewoon <i>lekker</i> zijn	10	746
Iemand pijn doen kan <i>lekker</i> zijn	12	740
Met vrienden iemand pakken is soms <i>cool</i>	7	738

Bron: de Jong en Schinkel (2005, p. 246)

Uit een kwantitatieve bevraging bij ongeveer 750 Nederlandse scholieren, vond Schinkel (2005, pp. 302-307; de Jong & Schinkel, 2005) dat jongeren het over het algemeen eens zijn dat geweld een esthetisch aspect bevat en dat geweld als rechtvaardiging en vergelding kan, maar de bevindingen laten ook zien dat jongeren zeer afwijzend staan tegenover het leuk vinden van geweld en het genot scheppen in andermans pijn (zie tabel 5.1). Toch is bijvoorbeeld 14% van de jongeren het (helemaal) eens met de stelling dat het ‘leuker is om iemand waar je ruzie mee hebt in elkaar te slaan dan het uit te praten’, en is 12% het (helemaal) eens met de stelling dat ‘iemand pijn doen lekker kan zijn’. De eerste twee uitspraken krijgen de meeste instemming: 43% vindt dat een ‘flying kick’ in het echt mooi kan zijn en 47% is akkoord met de stelling dat het af en toe leuk is iemand die dat verdient een klap te geven. We verwezen eerder naar de studie van Witte en Spierings (2006) die zich lieten inspireren door het geweldsformalisme van Schinkel. In hun studie werden aan scholieren stellingen voorgelegd die betrekking hebben op het ‘mooie, leuke, lekkere en kunstzinnige’ van geweld, afkomstig uit het

⁵¹ In de tabel zijn woorden die verwijzen naar esthetische of genotsgerichte aspecten van geweld gecursiveerd.

⁵² Wat betreft de items in de door Schinkel ontwikkelde schaal kunnen nog enkele bedenkingen en kanttekeningen geformuleerd worden, die in deel III beschreven staan.

onderzoek van Schinkel. De helft van de jongeren was het 'niet eens' met de opvatting 'geweld is fun', 34% was het 'eens noch oneens', en 16% van de jongeren was het 'eens'. Uit Schinkels bevindingen blijkt bovendien dat jongeren die rapporteren zich vaak schuldig te hebben gemaakt aan fysiek geweld (tegen personen of goederen), hoger scoren op de schaal en dus meer 'genieten' van geweld dan jongeren die geen fysiek geweld pleegden (de Jong & Schinkel, 2005, pp. 245-246). Op te merken valt dat de richting van de relatie niet nader te bepalen is. Met kan zich met name de vraag stellen of 'de aantrekkelijkheid van geweld' en 'gewelddadig gedrag' – beide concepten bevraagd in eenzelfde zelfrapportagestudie – voldoende uitwendig zijn. Desalniettemin is het niet ondenkbaar dat beide concepten zich (gedeeltelijk) met elkaar vermengen: met de keuze voor (een studie van) de intrinsieke aspecten van geweld wordt logischerwijs wat meer richting het geweld zelf (als afhankelijke variabele) opgeschoven.⁵³ De Pearson correlatie tussen de scores op de schaal voor geweldsformalisme en de door de Jong en Schinkel (2005, p. 250) bevraagde schaal voor de mate van gebruik van fysiek geweld⁵⁴ betrof $r=.58$. Op basis hiervan concluderen de auteurs dat autotelisch geweld – dat voordien grotendeels buiten beschouwing bleef in onderzoek naar geweld – een essentieel onderdeel is in de relatie met jongerengeweld.

Schinkel (2005) heeft – naast een kwantitatieve toetsing – de intrinsieke waardering voor geweld ook onderzocht aan de hand van interviews met jongeren en gedetineerde volwassenen die geweldsfeiten hebben gepleegd.⁵⁵ Er werd aan hen gevraagd wat hun ervaringen zijn met het plegen van fysiek geweld: "Ben je recent betrokken geweest bij een gevecht? Zo ja, hoe voelde dit?" (Schinkel, 2005, p. 295; eigen vertaling). Bijna alle jongens hadden ervaring met geweld waarin zij iemand hadden geslagen of zelf geslagen werden. Enkele respondenten verbleven reeds een periode in een jeugdinstelling wegens frequente gewelddadige delicten. Uit de resultaten blijkt dat jongeren het leuk kunnen vinden om iemand te slaan en dat de handeling hen zelf een kick kan geven: "Of course I can understand why people get a kick out of beating somebody up. If you hit him right, you get a kick, like, 'sweet; I hit him well'" (Schinkel, 2005, pp. 295-296). Op de vraag wat hij onder een kick verstond antwoordde deze jongen: "You know, the good feeling (...) When you're fighting and you know you're beating him good, you just feel good" (Schinkel, 2005, pp. 295-296). Volwassen gedetineerden beschrijven hun ervaringen met geweld op gelijkaardige wijze. Alle respondenten, uitgezonderd één, hadden ervaringen met fysiek geweld en de aantrekkelijkheid ervan. Vooral respondenten met een lange voorgeschiedenis van geweldplegingen vonden dat geweld plegen goed aanvoelt: "(...) some people do violence they stab shoot and they do that with love, and others do it out of necessity. (...) I am one of the former" (Schinkel, 2005, p. 289). In het onderzoek met de jongeren waren er drie respondenten, van de elf die Schinkel aanhaalde, die ofwel zeiden niet graag iemand te slaan, of zich

⁵³ In het kwalitatief onderzoek (deel II) trachten we de relatie tussen deze twee concepten te onderzoeken, om vervolgens in het kwantitatief onderzoek (deel III) verder te exploreren en bestuderen.

⁵⁴ Er werd een schaal voor gewelddadigheid geconstrueerd op basis van 19 items. Op te merken valt dat geweld in de studie van Schinkel in brede zin wordt geconceptualiseerd en items bevat over fysiek geweld, bedreiging, vernielingen, pestgedrag en wapendracht. Alle items laden voldoende hoog op de factor (gaande van .46 tot .77) (de Jong & Schinkel, 2005, pp. 249-250).

⁵⁵ Op te merken valt dat Schinkel (2005) in zijn proefschrift slechts zeer beknopt verslag doet van het empirisch onderzoek, en dit zonder enige methodologische verantwoording. Dit roept vragen op over de kwaliteit van het gevoerde onderzoek.

er tijdens het slaan niet goed en nadien zelfs slecht bij voelden. Volgens Schinkel waren dat jongens die slechts occasioneel geweld gebruiken. De vraag die hieruit resulteert is: Gaat men meer geweld plegen als men geweld leuk vindt of wordt geweld intrinsiek aantrekkelijker naarmate men meer geweld pleegt? Volgens Baumeister en Campbell (1999), in hun uiteenzetting over sadisme, komt het genot dat ervaren wordt bij het pijnigen van een persoon gradueel tot stand. Hier geldt met andere woorden dat hoe meer men geweld pleegt, hoe minder aversie men voelt en hoe meer plezier daders halen uit hun handelingen. De auteurs argumenteren dat wanneer men voor het eerst iemand pijn doet er een lichamelijke afschuwreactie optreedt. Deze afkeer wordt bij een klein percentage van de geweldplegers vervangen door een genotservaring. Dit zou, aldus Baumeister en Campbell (1999), een gradueel proces zijn, zoals een verslaving. In hun studie blijft het echter onduidelijk op welke manier het initiële geweld en de aversie en afkering ervan overwonnen wordt, waardoor personen verder geweld plegen en het geweld vervolgens 'banaliseren' en 'normaliseren'. Uit onderzoek komt veelal naar voren dat vooral personen die weinig of geen schuldgevoelens ervaren en/of beschikken over weinig empathische vermogens, sneller plezier zullen halen uit gewelddadige handelingen. De relatie tussen een positieve waardering van geweld en het ervaren van schuld komt aan bod in de studie van Topalli (2005, 2006) die interviews voerde met wat hij 'hardcores' noemt: een groep gewelddadige straatcriminelen (drugdealers, gewapende overvallers en carjackers) die geen schuldgevoelens zouden ervaren bij het plegen van criminaliteit. Hij besluit zijn onderzoek met de stelling dat criminelen schuldgevoelens niet vermijden via neutralisaties. Voor hen is het juist 'normaal' en 'alledaags' om te denken en zich te gedragen op niet-conventionele manieren, waardoor ze geen schuld ervaren bij het overtreden van de wet, maar wel als ze hun 'hardcore imago' binnen de peergroup niet kunnen waarmaken. Het 'goede' is dus voor hen het 'slechte', en zij gebruiken neutralisatietechnieken om het zelfbeeld van 'bad boy' te beschermen (zie ook Topalli, 2005). Geweld wordt door deze individuen niet enkel gepleegd omdat zij criminele waarden en normen hebben geïnternaliseerd en gesocialiseerd, maar ook omwille van het geweld zelf, omdat het gewoon leuk is. Topalli (2006) maakte dus gebruik van de door Schinkel (2004) voorgestelde combinatie van determinisme en formalisme, door de neutralisatietheorie van Sykes en Matza (1961; zie punt 3.3.4) aan te vullen met een formalistische benadering van geweld. Hij concludeert dat autotelische aspecten niet enkel invloed hebben op het schuldgevoel van de daders (als ze zich al schuldig voelen), het plezier dat ervaren wordt, is ook een opzichzelfstaande oorzaak van criminaliteit (Topalli, 2006, p. 495). "(P)roscriptions against serious offending are removed while at the same time the esthetic, seductive nature of such behavior is allowed to take center stage" (Topalli, 2006, p. 497).

5.5.3 Overwinnen van angst

De kick ligt niet enkel in het geweld zelf, maar ook het overwinnen van angst kan een bepaalde genotservaring geven. Schinkel (2005) leidde uit zijn onderzoek af dat er een zekere mate van angst aanwezig is bij gewelddadige confrontaties en dat wanneer die angst wordt overstegen er een bepaalde vorm van enthousiasme ontstaat (zie ook Collins, 2008; Collins, 2012; Katz, 1988; van de Port, 2006). Van de Port (2006, p. 11) vergelijkt het met parachutespringen. Als iemand in een vliegtuig zit,

en alsmaar hoger stijgt om uiteindelijk de sprong te wagen, is hij angstig. Maar zodra die persoon het vliegtuig verlaat en vervolgens zijn angst overwonnen heeft, is het alsof hij in een andere dimensie is terechtgekomen. Het overwinnen van angst is volgens Collins' microsociologische theorie (2008; zie punt 3.2.3) één van de voorwaarden voor het ontstaan van (excessief) geweld. De adrenaline, het voelen kloppen van het hart en andere fysiologische reacties zijn mechanismen die wijzen op de angst om geweld te plegen. Vooral in onderzoek naar overvallers en inbrekers zijn deze mechanismen sterk aanwezig (Wright & Decker, 1994). In een geweldbedreigende confrontatie is de fysiologische opwindning opgedreven tot een hoog niveau. Dit mechanisme noemt Collins (2012, p. 139) – zoals reeds in hoofdstuk 3 aangehaald – 'confrontational tension/fear', een spanningsopbouw waar adrenaline veelal overheerst. Adrenaline wordt vaak aangeduid als een 'flight-or-fight' mechanisme (Mazur, 2005); het kan geweld opwekken, maar het kan ook paniek teweegbrengen waardoor men de situatie gaat ontwijken door bijvoorbeeld weg te lopen. Volgens Collins (2008; 2012) zijn er meer alternatieven. De eerste alternatieve reactie is noch vechten noch vluchten, totdat de spanning uiteindelijk afneemt door middel van repetitie of 'verveling': "Insults tend to become stereotyped, and are repeated over and over. This means that if blustering goes on long enough, it becomes boring; it loses interest" (Collins, 2008, p. 363). Een andere reactie is dat de spanningsopbouw escaleert tot fysiek geweld, maar dat het individu nog onder erg grote spanning staat zodat hij erg onhandig reageert. Ten slotte hebben sommige individuen de technieken voor het regelen van hun eigen 'confrontational tension/fear' eigen gemaakt, waardoor ze effectief optreden in gewelddadige situaties (bijvoorbeeld ervaren overvallers). Welke van deze sequenties optreden, wordt, aldus Collins (2008; 2012), aangestuurd door microsociologische processen, zoals het gedrag van slachtoffers en omstanders (zie punt 3.2.3). Ook in genetisch onderzoek is aangetoond dat bij lage angstniveaus de kans op het plegen van geweld meer reëel is dan bij personen die wel angst voelen (Kogel, 2008; zie punt 2.1.1).

5.5.4 De absorberende kracht van geweld

Intrinsieke aspecten van geweld kunnen ook verwijzen naar de absorberende kracht die geweld uitoefent (Collins, 2008, pp. 360-369; Collins, 2012, p. 137). Tijdens het plegen van geweld wordt het individu opgezogen in een zogenaamde 'tunnel van geweld'. Er ontstaan perceptuele vervormingen: het tijdsbesef gaat verloren en alles gaat heel traag of net erg snel. Ook het gezichtsveld versmalt, je ziet bijvoorbeeld enkel het gezicht of de handen van de tegenstander, wat buiten deze tunnelvisie gebeurt, is onscherp. De tunnel kan ook geluidsdicht zijn door bijvoorbeeld niet het geluid van het eigen pistool te horen of het gejoel en geschreeuw van omstanders (Collins, 2012, p. 137). Door deze vervormingen nemen de dynamieken van het geweld de situatie over waardoor de persoon schijnbaar geen controle meer heeft over zichzelf en vervolgens volledig is overgelaten aan het geweld zelf. Collins (2008) spreekt van een 'hot emotional rush'; het slokt diegenen die geweld gebruiken volledig op in het geweld. "One becomes hyperconcentrated, focusing intensely on the point of danger, defocusing everything else as irrelevant" (Collins, 2008, p. 399). Dit volledig opgeslorpt worden door het geweld wijst volgens Schinkel (2005) op een autotelisch aspect van een gewelddadige situatie. Vaak begeeft men zich slechts enkele minuten in zo'n tunnel. Het individu wordt aangestuurd door

grotere krachten en machten, een soort transgressie: 'ik weet niet wat me overkwam', 'ik was mezelf niet, dit kwam van buitenaf'. Dit is een soort aantrekkingskracht die moeilijk te beschrijven valt, een invasie van het 'Ganz Andere' (van de Port, 2006, pp. 13-14). Plegers kunnen maar moeilijk onder woorden brengen wat er door hen heenging tijdens het plegen van geweld, omdat men de geweldshandeling zelf niet bewust meemaakte en men zich in een soort roes waande (Collins, 2012, pp. 138-139). Het is pas na afloop van een geweldsincident dat "one comes to one's senses, one broadens one's perspective, sees beyond the immediate present, and can reflect upon one's actions" (Schinkel, 2005, p. 301). Weenink (2014, p. 421) stelt echter dat er momenten kunnen zijn tijdens een geweldsincident die de pleger in staat stelt te beseffen wat hij aan het doen is. Hij illustreert dit met een verwijzing naar een jongen die een meisje probeerde te wurgen, en die nadien vertelde dat hij zijn hand pas over haar nek zag toen hij haar hoorde schreeuwen. Het was een dwang die hij niet kon weerstaan, vertelde de jongen. Hieruit concludeert Weenink (2014) dat de controle van de pleger tijdelijk verdwijnt door de woede die op dat moment overheerst.

5.5.5 Een wil tot macht

Nell (2006) associeert geweld binnen de samenleving met sociale ongelijkheid en macht, waarbij geweld gebruikt wordt om gevoelens van macht en dominantie te verkrijgen. Het streven naar macht en dominantie is ook zichtbaar in interpersoonlijke vormen van geweld. Schinkel (2005) schenkt in zijn onderzoek aandacht aan de verhouding tussen het plegen van geweld en een gevoel van macht. Macht en geweld zijn volgens Schinkel (2005, p. 300) intrinsiek met elkaar verbonden, zonder het plegen van geweld te reduceren tot het willen van macht. Het is geweld op zich dat de pleger 'wil' en zelfs pleziert, maar omdat geweld en macht intrinsiek met elkaar verbonden zijn, kan een wil tot macht gezien worden als een aspect van een wil tot geweld. Er zijn verschillende studies die stellen dat naast geldgewin, het plezier bij het domineren en angst aanjagen van slachtoffers een mogelijk motief is voor het plegen van verschillende vormen van criminaliteit en geweld (o.a. Topalli, 2006; Wright & Decker, 1997; Wright, Brookman & Bennett, 2005). Weenink (2014; 2015b) stelt bijvoorbeeld vast dat er jongeren zijn die plezier beleven aan het opjagen en vernederen van slachtoffers door de macht die zij nastreven. Het streven naar en genieten van macht over bijvoorbeeld peers en potentiële slachtoffers kan dus de aanleiding zijn voor gewelddadig handelen.

5.5.6 Fantaseren over geweld

Eerder citeerden we Goldwater (2007) die stelt dat het omschrijven van 'geweld omwille van het geweld' een complexe aangelegenheid is en bovendien moeilijk over te brengen is aan burgers, professionals en wetenschappers. De beste manier om het te geloven en begrijpen is het zelf ervaren; ook wetenschappers kunnen van geweld genieten.

"Then I saw that my own violent fantasies gave me pleasure, made me laugh. I got it. I connected to the joy that many perpetrators experience in their violent acts. For the first time, I understood the joy of violence. The obvious difference between me and them was that they acted out violence

while I simply enjoyed myself in fantasy. This is a crucial difference, but the similarities are now obvious to me”.

(Gilgun, 2008, p. 190)

Geweld speelt een belangrijke rol in vele fantasieën. In een fantasie zijn esthetische aspecten van geweld aanwezig, terwijl geweld in fysieke zin ontbreekt. Gewelddadige gedachten of fantasieën worden veelal in verband gebracht met personen met een psychiatrische of psychologische stoornis (o.a. Rosenbaum en Bennett, 1986; Korn, Plutchik & van Praag, 1997). Onderzoek wijst echter uit dat gewelddadige fantasieën een relatief normaal verschijnsel zijn. De prevalentie varieert wel sterk tussen verschillende studies. In een studie van Kenrick en Sheets (1993) blijkt dat 68% van een steekproef onder studenten ten minste één moorddadige fantasie rapporteerde, terwijl Crabb (2000) slechts 47% van de studenten vond die fantaseerden over het doden van een persoon. In de studie van Grisso, Davis, Vesselinov, Appelbaum, en Monahan (2000) rapporteerde 14% van de respondenten de afgelopen twee maanden gewelddadige gedachten gehad te hebben. In nog een andere studie werden geen verschillen gevonden tussen studenten en gedetineerden inzake het hebben van gewelddadige fantasieën (Nagtegaal & Rassin, 2004). Wat betreft fantasieën over fysiek geweld scoren gedetineerden wel hoger dan studenten. Meer specifiek lijken veel mensen wel eens te fantaseren hoe ze iemand willen vermoorden. Meer mannen dan vrouwen fantaseren over het doden van een persoon (Crabb, 2000; Kenrick & Sheets, 1993); mannen denken het vaakst aan collega's, vrouwen aan familieleden en in hoofdzaak aan stiefouders. De meest voorkomende reden om een moord te willen begaan is ruzie, maar kennelijk heeft 3% al eens gefantaseerd over het doden van iemand omdat ze willen weten hoe het voelt om te doden (Crabb, 2000, p. 230; zie punt 5.1). Als mensen veelvuldig fantaseren over agressief gedrag is de kans dat ze dat gedrag daadwerkelijk gaan vertonen, groter (Nagtegaal & Rassin, 2004). Gewelddadige fantasieën leiden niet noodzakelijk tot het effectief plegen van geweld; het gaat er, aldus Nagtegaal en Rassin (2004), vooral om hoe deze gedachten gecontroleerd worden. Personen zouden meer geweld rapporteren naarmate ze hun fantasieën sterker onderdrukken. Mogelijk leidt het onderdrukken van gedachten ertoe dat zulke gedachten je blijven plagen dat vervolgens het geweld doet toenmen, maar het omgekeerde kan net zo goed: hoe meer geweld je pleegt, hoe meer kwaadaardige fantasieën je hebt en hoe meer je probeert deze te onderdrukken.

Voorbeelden van het geweldsformalisme zoals Schinkel suggereert zijn in de literatuur veelal niet te vinden, maar het idee dat geweld gepleegd wordt omdat het een zekere mate van genot of plezier verschaft, komt wel aan bod. In de criminologische theorievorming is de bijdrage van Schinkel een nog weinig besproken onderwerp, maar uit bovenstaande blijkt dat ook andere auteurs – veelal sociologen (o.a. Wieviorka, 2009; Collins, 2008) – indicaties vonden van een intrinsieke waardering voor het geweld zelf. Bewijzen voor de stelling dat er zoiets als een intrinsieke waardering voor geweld bestaat

zijn ook te vinden in de culturele criminologie (Schuilenburg, Siegel, Staring & van Swaaningen, 2011, pp. 9-10).⁵⁶

5.6 Katz's *'Seductions of crime'*

Reeds een halve eeuw geleden ontwikkelden Matza en Sykes een analyse die vandaag de dag centraal staat in de culturele criminologie: "the understanding that criminal violence may at times be condemned – but also widely commodified, consumed and *celebrated*" (Ferrell et al., 2015, p. 44; eigen cursivering). Matza en Sykes (1961, p. 713) concluderen dat delinquenten

"are deeply immersed in a restless search for excitement, "thrills", or "kicks". The approved style of life, for many delinquents, is an adventurous one. Activities pervaded by displays of daring and charged with danger are highly valued... "The fact that an activity involves breaking the law is precisely the fact that often infuses it with an air of excitement".

De kick verbonden aan delinquentie en geweld laat zich niet enkel zien binnen deviante culturen maar is ook zichtbaar in de 'mainstream society': Een honger naar kicks "is not a deviant value, in any full sense, but must be held in abeyance until the proper moment and circumstances for its expression arrive" (Matza & Sykes, 1961, p. 716). Naast Matza (1964; Matza & Sykes, 1961) heeft Katz in zijn boek *'Seductions of Crime'* (1988) expliciet de focus gelegd op de relatie tussen plezier en criminaliteit. In lijn met Matza, moet er volgens Katz binnen de criminologische theorievorming meer aandacht zijn voor emoties zoals schuld, maar ook voor plezier en uitdaging, voor "the lived experience of criminality" (Katz, 1988, p. 312). De oplossing, aldus Katz, kan enkel gevonden worden als we verder kijken dan de (extrinsieke) achtergrondfactoren, en ook de 'voorgond van criminaliteit' erbij betrekken, en ons als criminologen durven verdiepen in het (gewelds)delict zelf. De voorgond van criminaliteit slaat dan op de inhoudelijke aspecten van crimineel gedrag, dat wil zeggen wat er precies gebeurt wanneer een bepaald geweldsmisdrijf wordt gepleegd en wat het geweldsincident voor de verschillende betrokkenen betekent. Niet enkel geweldpleging kan door Katz' theorie verklaard worden, ook ander grensoverschrijdend gedrag zoals joyriding, druggebruik, vandalisme en diefstal (Hayward, 2002). Het zijn, aldus Hayward (2002, p. 83) stuk voor stuk gedragingen waarbij jongeren "are seduced by the existential possibilities offered by criminal acts – by the pleasure of transgression". Uit het eerste hoofdstuk werd geconcludeerd dat geweld niet als een gebeurtenis, maar als een proces moet worden gezien. Het is dit proces dat in kaart gebracht moet worden om het fenomeen 'geweld' te begrijpen en te verklaren.

"Somehow in the psychological and sociological disciplines the lived mysticism and magic in the foreground of criminal experience became useable, while the abstractions hypothesized by

⁵⁶ Kwalitatieve etnografische onderzoeksmethoden, waaronder in het bijzonder participerende observatie – staat centraal binnen de culturele criminologie. Cultureel criminologen putten dus – in tegenstelling tot het 'traditionele' etiologische onderzoek (i.c. risicofactorenonderzoek) – voornamelijk uit eigen ervaringen om inzicht te krijgen in het begrijpen van crimineel en gewelddadig gedrag (Schuilenburg et al., 2011, p. 13).

‘empirical theory’ as the determining background causes, especially those conveniently quantified by state agencies, became the stuff of ‘scientific’ thought and ‘rigorous’ method.”

(Katz, 1988, p. 312)

In zijn beschrijving van dieven en overvallers wordt door Katz de beperkte rol van materialistische drijfveren aangetoond. Katz (1988, pp. 52-79) spreekt in dit verband over ‘sneaky thrills’. Jongeren beleven volgens hem plezier aan het plegen van diefstallen en zijn er niet op uit om hun materiële behoeften te bevredigen. “It is not the taste for pizza that leads to the crime; the crime makes the pizza taste” (Katz, 1988, p. 52). Achter de ‘sneaky thrill’ wordt dus een kick ervaren, maar daarnaast is er ook een gevoel van schaamte bij de plegers te bespeuren, namelijk de geanticipeerde schaamte die optreedt wanneer zij toch ‘gepakt’ zouden worden.⁵⁷ Overvallers lijken in eerste instantie gemotiveerd door financieel gewin, maar ook de spanning en de adrenaline die gepaard gaat met zulke feiten kunnen als motief aangehaald worden (FitzGerald, Stockdale & Hale, 2003; Klerks, 2002; Wright & Decker, 1997). Wright en Decker (1997) bijvoorbeeld vonden in hun onderzoek naar motieven van overvallers dat geweld gewoon leuk kan zijn. “It just be fun when we do the robbery cause we’ll beat the person’s ass bad, make ‘em suffer. It just be fun” (Wright & Decker, 1997, p. 57). Ook Young (2003) geeft aan dat er bij veel delinquentievormen, van ‘joyriding’ tot moord, van vandalisme tot verkrachting, naast een instrumentele motivatie ook een expressieve en zelfs intrinsieke motivatie aan de basis ligt. “Crime has its excitement, its drama, its seductions and punishment, like it, its vindictiveness, its hostility, its thinly concealed satisfactions” (Young, 2003, p. 392). In zijn boek behandelt Katz (1988) ook de behoefte aan ‘being tough’ als een drijfveer voor jonge mannen; het imago en het respect van andere criminelen zijn belangrijke beweegredenen om een overval te plegen (Smith, 2003). Omdat dit soort delinquentie beloond en versterkt wordt door sensaties en positieve emoties zoals het opleveren van respect, is de kans zeer reëel dat dit gedrag in de toekomst nog gesteld wordt (Brezina & Aragones, 2004; Wood et al., 1994). Personen streven niet enkel naar de kick tijdens het plegen van een misdrijf, maar ook na het plegen ervan, zoals blijkt uit volgend citaat uit het onderzoek van Katz in een interview met een jongen (Katz, 1988, p. 233): “I guess I really just liked to be goin’ out and doin’ wrong. That’s all it were. I would be gettin’ more enjoyment out of that then sittin’ up in the show. Now I wouldn’t get no enjoyment out of doin’ wrong until after I had did it. I liked to just sit back and think about what I had did”. Op gelijkaardige wijze spreekt Frijda (1994) over het genot als mogelijke reden voor het plegen van geweld, als een vorm van voordeel dat er wordt uitgetrokken. Het genot is het gewin dat dicht met het plegen van geweld is verbonden en dat eveneens zorgt voor opwindend, bevrediging en opheffing van verveling (Presdee, 2000). Geweld wordt dan gemotiveerd door het vooruitzicht van het plezier dat hieruit zal worden gehaald en de reputatie en imagowinst die hier uit zal vloeien. Reacties van leeftijdsgenoten die daarop volgen, kunnen een sociale norm creëren die het plegen van feiten verder aanmoedigen. Bovendien zou volgens Megens

⁵⁷ Het empirisch materiaal werd verkregen door studenten diefstallen te laten plegen. Een beperking hierbij is dat de respondenten niet hoefden te stelen om te overleven (Katz, 1988, p. 78).

en Weerman (2010) een dergelijke norm een tolerante houding tegenover criminaliteit en geweld versterken.

Een beperking in de studie van Katz is dat het plezier, zoals hij het definieert, een afgeleide is in plaats van een hoofdmotief (Groves & Lynch, 1990; Schinkel, 2010; Topalli, 2006;). Geweld dient eerder als een middel tot identiteitsvorming dan als een doel op zich, zoals in het formalisme van Schinkel (de Jong & Schinkel, 2005, p. 254). Waar Katz de focus wil terugbrengen op de echte betekenis van geweld, gaat hij toch de betekenis van het geweld 'buiten' het geweld zelf zoeken. Er is dus geen sprake van het geweldsformalisme zoals Schinkel het bedoelt.

5.7 'Geweld' om verveling op te heffen

Zoals in de vorige paragrafen duidelijk gemaakt werd, kan een mogelijke verklaring voor de intrinsieke aantrekkelijkheid van geweld omschreven worden als de drang om verveling op te heffen en opwinding te zoeken. Individuen (mannen meer dan vrouwen) ervaren dat er zaken in de hedendaagse samenleving, zoals school of beroepsleven, saai en routineus kunnen zijn. Het plegen van criminaliteit geeft hen de mogelijkheid even te ontsnappen aan de dagelijkse routine. Het zoeken naar opwinding is dan ook een frequente ervaring voor deze groep. Een illustratie hiervan is het (voetbal)geweld onder supporters (Harvey & Piotrowska, 2013). Jongeren of jonge mannen zoeken vaak de kick van het geweld in het hooliganisme (Spaaij, 2008; Williams, Dunning & Murphy, 1988). Het geweld gerelateerd aan sportwedstrijden geeft dan een kick die veelal ontbreekt in het dagelijkse leven. De roes die het brengt is voor veel hooligans de hoofdreden om geweld te plannen, te plegen en erover te fantaseren (Spaaij, 2007; Spaaij, 2008). "Hooligan violence is a case where deprivation does not explain violence, but the positive attractions of violence do" (Collins, 2008, p. 316; zie ook Dunning et al., 1998). De vaak door de week voorbeeldige werknemer, partner, vader... wordt dan in het weekend even een hooligan en vechtersbaas. Daarbij is niet van belang tegen wie (politie of andere supporters) wordt gevochten – zolang er maar wordt gevochten: het gaat hier niet over wraak, haat of concurrentie, maar puur om het vechten. Buford (1991) maakt duidelijk dat het met voetbal samenhangende geweld een haast existentiële betekenis heeft voor betrokkenen. Het plegen van geweld levert hen twee zaken op. In de eerste plaats ervaren zij intensieve indringende lichamelijke ervaringen die vergeleken kunnen worden met een vorm van extase. Een tweede gemeenschappelijke ervaring die geweld oplevert is een sociale identiteit en samenhang.

Dit pad naar geweld – om verveling tegen te gaan – wordt volgens Baumeister en Campbell (1999, p. 217) voornamelijk bewandeld door personen met een hoge spanningsbehoefte en een lage zelfcontrole. Verder wordt er door jongeren zelden nagedacht over mogelijke gevolgen van hun daden. Aan die zoektocht naar privaat plezier gaat er vaak een periode vooraf van verveling en wachten tot er 'iets' gebeurt; de sleur van het uitgaan en het bezoeken van verschillende cafeetjes in de hoop en verwachting dat er daar wel iets te doen en te beleven valt. Vechten voor de kick of voor de fun komt namelijk ook veel voor in uitgaansgelegenheden (Graham & Wells, 2003; Katz, 1988; Tomsen, 1997; Winlow & Hall, 2009), vaak in combinatie met alcohol- of druggebruik. "The subjective attraction of

the brawl as a disruptive and self-created form of 'carnaval'" (Tomsen, 1997, p. 99). Ook schoolgerelateerd geweld wordt als entertainend ervaren omdat het ongewoon is en breekt met de dagdagelijkse routine van schoolgaan (Kerbs & Jolley, 2007, p. 21).⁵⁸ Tot slot kan de aantrekkelijkheid van geweld ook betrekking hebben op het kijken naar het toebrengen van pijn en schade. Omstanders kunnen genieten van hun toeschouwersstatus door het geweld op te vatten als plezier of als een 'game' (Tomsen, 1997, p. 98). "...It's kind of a hype thing when people are fighting and you see it. It's kind of funny and you get excited...." (Kerbs & Jolley, 2007, p. 20). De fascinatie voor geweld als toeschouwer is namelijk iets van alle tijden; publieke martelingen, executies en riddertornooien lokten in de Middeleeuwen veel toeschouwers die enthousiast aan de zijlijn stonden (Eisner, 2009; de Jong & Schinkel, 2005).

Dat kinderen en jongeren steeds op zoek zijn naar spanningen en kicks hoort bij hun ontwikkeling. Zij zoeken naar een identiteit, tasten hun grenzen af, en experimenteren met alcohol, drugs, seks ... en geweld. Uit onderzoek (Feij, 2006) blijkt dat kinderen en jongeren vaak spelletjes spelen, op school of tijdens de vrije tijd, waarbij het gebruik van fysiek contact toegelaten is en geweld 'in scène' wordt gezet. Tijdens het spelen zijn er ongeschreven, gekende regels. Zo wordt bijvoorbeeld bij het spelen van 'panna' een dopje van een flesje door de benen geschoten en moet die persoon zo snel mogelijk een paal tikken; zolang hij deze paal niet raakt mag iedereen op hem slaan en schoppen. Doch geven jongeren aan dat de fysieke schade beperkt moet blijven, de persoon in kwestie mag geen zware verwondingen hebben. Andere spelletjes die vaak gespeeld worden, zijn 'bloedmunt' en 'gele auto'⁵⁹. Een andere illustratie van dit soort 'geweld als vertier' is de 'mosh pit'. 'Moshen', ook wel 'slamming' of 'pogoën' genoemd, is het tijdens een hardrock-, punk- of metalconcert in de 'pit' wild om zich heen dansen, slaan en schoppen. Het is een soort uitlaatklep voor mensen die naar zulke concerten of festivals gaan (Collins, 2008, pp. 277-281). Over het algemeen wordt 'moshen' niet onder de noemer 'geweld' gevat omdat mensen die vallen, vriendschappelijk weer overeind worden geholpen. Verder is het een ongeschreven, maar strenge regel dat er niet hoger dan de schouders wordt gestoten en niet onder de gordel. Zulke spelletjes – het geweld in scène gezet – en pseudogevechten, zoals worstelen onder vrienden en 'moshen', worden door jongeren als een vorm van vertier beschouwd en als plezierig ervaren (Collins, 2008). 'Geweld' is, samen met andere excessen zoals 'spoorlopen' en comazuipen, een van de manieren waarop jongeren zich overgeven aan het aftesten en overschrijden van bepaalde grenzen. Op sociale media circuleren verschillende 'spelletjes' en 'gedragingen' die grensverleggend zijn. De invloed van de (sociale) media op geweld en de fascinatie ervan wordt in volgend punt behandeld.

⁵⁸ Geconcludeerd kan worden dat voorbeelden van de 'fun-hypothese' van delinquent en gewelddadig gedrag zich doorgaans beperken tot twee gebieden: criminaliteit van de straat en het uitgaansleven, gepleegd door jongeren. De kick kan ook op andere gebieden een rol van betekenis spelen, zoals vormen van structureel geweld (Verkaaik, 2004; Verkaaik, 2006; Cottee & Hayward, 2011).

⁵⁹ 'Bloedmunt' is het schieten met muntjes tegen de knokkels van je handen. Bij het spel 'gele auto' mag je telkens iemand slaan als je een gele auto ziet.

5.8 Geweld als verhandelbaar goed

Geweld trekt aan, het fascineert... en wordt in films, televisieseries, muziek en kunst vaak verheerlijkt. Intrinsieke aspecten van geweld zijn dus ook aanwezig in de (sociale) media en de populaire cultuur waarvan personen kunnen genieten en is – zoals elders reeds aangestipt – bij uitstek de plaats waar op een ‘legitieme’ manier genoten kan worden van geweld (Boomkens, 1998; Bouttelier, 2002). “Het postmoderne individu zoekt de geweldskick en geniet in alle vrijheid als voyeur (film) of als dader (game) in een veilig virtueel collectief” (Pleysier, 2007, p. 20). Kicks en thrills zijn met andere woorden een verhandelbaar goed geworden. “Now violence, crime, humiliation and cruelty are being created especially for consumption through the various sound, print and visual media outlets of television, radio, video and the Internet” (Presdee, 2000, p. 70). Dit deel staat stil bij de positieve waardering van geweld in de massamedia⁶⁰. Niet de individuele geweldpleger staat hier centraal maar de algemene bevolking die doorgaans (bijna) alle dagen wordt geconfronteerd met geweld in de media en de populaire cultuur. De volgende uiteenzetting maakt een onderscheid tussen het fictieve geweld ‘op beeld’, namelijk in films en games, en het reële geweld dat ‘in beeld wordt gebracht’, zoals bepaalde reality-tv series of fenomenen zoals ‘happy slapping’ onder jongeren. Verder wordt kort ingegaan op het al dan niet samenhangen van mediageweld met het reële geweldgebruik.

5.8.1 Geweld consumeren en produceren

“We all participate in the creation of crime as we consume the filming of the carnival of the chase, becoming part of the process of production of real crime and real violence. (...) So when we do watch, we consume and become willing partners in the creation of crime itself and willing consumers of the excitement it produces.(...) Just simple, real violence that we can all enjoy; crime that we can all enjoy: humiliation that we can all enjoy.”

(Presdee, 2000, p. 65)

Geweld speelt – meer dan ooit – een prominente rol in films, series en games (Boomkens, 1998, p. 73). De boodschap van bepaalde films en programma’s is dat het toebrengen van pijn en schade grappig en leuk is (Nikken, 2000). Sinds de jaren zeventig van vorige eeuw is er sprake van een toegenomen tolerantie ten aanzien van extreem geweld in films (Pashley, 2015, p. 39). Filmmakers in het horrorgenre verleggen voortdurend hun grenzen en trachten de sensatie te vergroten door meer extremere vormen van geweld af te beelden. De ‘special effects’ zijn zo geëvolueerd dat gewelddadige scenes levensecht overkomen (Pashley, 2015, p. 45). In de jaren negentig van vorige eeuw hebben we bovendien kennisgemaakt met een nieuwe golf van filmgeweld: de ‘nouvelle violence’ (Boomkens, 1998, p. 75; Pleysier & Wydooghe, 2007, pp. 18-19), een trend van geweld waar geweld geen functioneel doel dient, maar losgekoppeld wordt van oorzaak en gevolg. Dit tijdperk wordt eveneens gekenmerkt door een doorgedreven zoektocht naar sensatie. Hierdoor komt de geweldsesthetisering op de voorgrond en verdwijnt de geweldslegitimering. De Amerikaanse filmregisseur Quentin

⁶⁰ Hoe geweld (en andere vormen van criminaliteit) gepresenteerd worden in de media is de hoofdfocus van de culturele criminologie. Voor meer informatie wordt verwezen naar onder andere Young (2009).

Tarantino wordt gezien als een exponent van deze filmstijl omwille van de expliciete geweldsscènes in de films *'Reservoir Dogs'* en *'Pulp Fiction'* (Tarantino, 1992, 1994). De thematiek van deze films vindt plaats in een fictieve wereld waar andere normen en wetten heersen waar vervolgens het geweld wordt gebanaliseerd alsof het dagelijkse kost is. Deze periode wordt eveneens gekenmerkt door de introductie van horror bij kinderen en jongeren (Pashley, 2015, p. 45). Met de (meer recente) filmserie *'The Hunger Games'* van Garry Ross is er een nieuwe vorm van geweld geïntroduceerd die voorheen gezien werd als te storend om af te beelden in films. In deze films staat namelijk geweld door jongeren en tegen jongeren centraal en zijn er scènes te zien die zelden getoond werden in eerdere Hollywood-films gericht op een groot en jong publiek. Horrorfilms zijn geënt op het creëren van sensatie bij de toeschouwer op een impliciete en expliciete manier. Ondanks het feit dat het gevoelens van afkeer en gruwel oproept, werkt het evenzeer in op de interesse en fascinatie van toeschouwers en zullen mensen altijd geneigd zijn om ernaar te kijken. Bij het kijken naar geweld ontstaat er een soort 'arousal'; de spanning gaat gepaard met een steeds oplopende adrenaline die vervolgens de drang om ernaar te kijken doet toenemen (Pashley, 2015). Bovendien – zoals eerder reeds aangegeven – bevatten horrorfilms ook vaak komische elementen, net om het geweld meer draaglijk te maken.

Bovenstaande films portretteren geweld als een vorm van entertainment waar geweldsesthetisering een dominante plaats inneemt. Regisseurs zoals Kubrick (*'A Clockwork Orange'*, 1971) en Haneke (*'Funny games'*, 1997) bekijken geweld vanuit een ander perspectief en weigeren geweld als een louter consumptiegoed te beschouwen. Wanneer je het komische aspect in menig geweldsfilms wegneemt komt, aldus Haneke, het pure van geweld op de voorgrond. Het geweld zelf wordt in de ogen gekeken, waardoor het vaak als verwerpelijk en ondragelijk wordt ervaren. Volgens hen verliest geweld zijn afschrikking door de voortdurende 'ontwerkelijking' in de media. Hierdoor bestaat het gevaar dat geweld niet meer als iets wordt waargenomen dat ook in het echt bestaat (interview met Michael Haneke in Hendriks, 2001). Met de film *'Funny games'* wil Haneke geweld afbeelden als een zeer reëel, maar tegelijkertijd ook beangstigend onderdeel van onze samenleving, waarvan we ons willen distantiëren. De film is een psychologisch horrorspel waarin twee jongens een willekeurig Oostenrijks gezin met wrede spelletjes terroriseren en uiteindelijk de dood in drijven. Haneke bekritiseert de omgang met geweld in de media en tracht het geweld in zijn film te kaderen zonder enige fascinatie bij het publiek op te wekken (Drummond, 2007). "Die film was onverdraaglijk en dat is precies wat hij moest zijn. Laat het publiek vooral woedend worden. (...) Iedereen moest in verwarring uit de bioscoop komen, met een wee gevoel in de maag en woede in de buik" (interview met Michael Haneke in Hendriks, 2001). *'Funny games'* doorbreekt af en toe de illusie dat waar je naar kijkt echt is; het thema van de film is niet zozeer het geweld op zich, maar wel hoe geweld wordt afgebeeld. In de film toont Haneke zijn afschuw over de verheerlijking van geweld en laat hij zien dat er niets moois of grappig is aan geweld, dit in tegenstelling tot wat de titel *'Funny games'* doet vermoeden.

Naast films zijn zeker ook games een integraal deel geworden van de jeugdcultuur.⁶¹ Criminaliteit en geweld spelen dan ook een prominente rol in de wereld van gaming, in het bijzonder in ‘role-playing’ en ‘shoot-m-up’ games, zoals ‘*Grand Theft Auto*’ en ‘*Call of Duty*’. Deze games ontkoppelen – net als voorgaande films – het geweld van het verhaal en kunnen in dat opzicht ook beschouwd worden als ‘nouvelle violence’ (Pleysier & Wydhooze, 2007, p. 19). Het verschil echter met de traditionele media is dat gamers zelf de controle hebben over de verhaallijn en bijgevolg een eigen verhaal construeren (‘sit forward’), terwijl je bij films, series en nieuwsberichten ‘moet slikken wat je voorgeschoteld wordt’ (‘lean back’; De Meyer, 2007, p. 54). Wieviorka (2009, p. 85) geeft bijgevolg aan dat de kijker door middel van ‘zapping’ ook zelf een verhaal construeert zodat vervolgens ook hier de context van het geweld (als die er al is) verloren gaat. Ook Haneke speelt in ‘*Funny Games*’ met die gedachte, wanneer in een bepaalde scene in de film één van de daders wordt doodgeschoten, maar de andere dader ‘terugspoelt’ en dat zo ongedaan maakt.

Naast pure fictie en ‘nouvelle violence’ wordt in reality-tv ook steeds meer ingegaan op het (extreme) geweld dat zich in de maatschappij voordoet, zoals het Nederlandse opsporingsprogramma ‘*Opsporing verzocht*’ en de Vlaamse docureeks ‘*De Kroongetuigen*’ waarin waargebeurde en spraakmakende misdaadverhalen gereconstrueerd worden. Iedereen wil een glimp opvangen van de dader en zoekt naar beelden wanneer melding gemaakt wordt van een explosie, rellen of een gijzeling (Schinkel, 2010, p. 129). Een ander voorbeeld dat vaak hilarisch onthaald wordt door jongeren is de reality-tv serie ‘*Bumfights*’. In deze serie worden (echte) dak- en thuislozen vertoond die in San Diego en Las Vegas vechten en amateurstunts proberen uit te voeren, dit in ruil voor geld, alcohol en andere incentives van de programmamakers. “Amidst the contemporary mediascape, then, crime and violence become cheap commodities, emptied of their embodied consequences, sold as seductions of entertainment and digital spectacle” (Ferrell et al., 2015, p. 170). Net zoals in dergelijke series, trachten jongeren ook zelf geweld te produceren, puur voor het plezier. Voorbeelden hiervan zijn ‘steaming’ op school of ‘happy slapping’ bij (toevallige) voorbijgangers. Vooral de verbaasde of geschrokken reacties van de slachtoffers zouden grappig zijn, vergelijkbaar met de humor van bloopers in programma’s. Vaak gaat het hierbij over een onschuldige tik of een in scène gezet incident, maar er kan ook sprake zijn van extreme gewelddaden.

5.8.2 De invloed van mediageweld

Een aloude discussie, die na extreme gewelddaden vaak opflakkert, is dat mediageweld de vatbaarheid voor het plegen van reëel geweld groter zou maken. Een centrale kwestie is bijgevolg welke status aan deze beelden toegekend moet worden. In eigen land werd dit debat over het verband tussen gewelddadige games en geweld in alle hevigheid gevoerd naar aanleiding van de dubbele moord in Antwerpen in 2006 door Hans Van Themsche (De Meyer, 2007). In de VS staat de ‘Columbine

⁶¹ Uit de JOP-monitor 3 (Bradt, Pleysier, Put, Siongers & Spruyt, (Reds.) 2014) blijkt dat meer dan de helft van de bevraagde jongeren computerspellen speelt, waarvan 25% van deze jongeren dit meerdere keren per week of dagelijks doen.

high school shooting' in 1999 symbool voor deze discussie.⁶² Wat betreft de theorievorming over de invloed van geweld in de media en populaire cultuur wordt een onderscheid gemaakt tussen drie 'kampen' (Pleysier & Wydooghe, 2007). In de eerste plaats zijn er de simulatietheorieën die stellen dat blootstelling aan geweld een positief effect heeft op het werkelijk gedrag (o.a. DeLisi et al., 2013). Een tweede groep bestaat uit de reductietheorieën die een omgekeerd effect veronderstellen, namelijk dat mediageweld reëel geweld zou kanaliseren. Tot slot zijn er bevindingen die suggereren dat er geen verband is, niet in positieve noch in negatieve zin (o.a. Ferguson et al., 2012 in DeLisi, 2013, p. 2). Empirisch onderzoek hieromtrent schept weinig klaarheid. Een uitgebreide bespreking van de verschillende theorieën ligt buiten het bestek van dit doctoraatsonderzoek.

Wel is de imitatietheorie, die behoort tot de simulatietheorieën, het vermelden waard in het kader van deze studie. De imitatietheorie stelt dat personen na het bekijken van geweldsfragmenten of het spelen van gewelddadige games deze in de realiteit gaan imiteren, al dan niet voor de fun. In deze gevallen stimuleren zulke beelden het gewelddadige gedrag van jongeren.⁶³ Een andere theorie in het 'verontruste' kamp is de desensitisatietheorie, die stelt dat herhaaldelijke en veelvuldige blootstelling aan gewelddadige beelden personen ongevoeliger zou maken voor geweld in de realiteit en bijgevolg een afstompend effect zou hebben. Het leidt tot onverschilligheid ten opzichte van geweld, waardoor geweld wordt gebagatelliseerd of gebanaliseerd (o.a. Huesmann, 2007; Sparks & Sparks, 2002). Het grote probleem hierbij is niet zozeer de desensitisatie op zich, maar wel het feit dat deze onverschilligheid ook zal optreden in het dagelijks leven waardoor mensen minder snel zullen reageren op reëel geweld. Ze ontwikkelen met andere woorden een tolerantie voor zowel mediageweld als reëel geweld. Een afgeleide van desensitisatie is disinhibitie. De verhoogde tolerantie voor geweld zorgt ervoor dat mensen zelf ook minder remmingen ervaren voor het stellen van agressief gedrag, wat kan leiden tot het actief aanmoedigen van gewelddadig gedrag (o.a. Sparks & Sparks, 2002, p. 280). Hierdoor beweren sommige onderzoekers dat desensitisatie resulteert in een toename van geweld (Collins, 2008; Ng-Mak, Salzinger, Feldman & Stueve, 2002). Een theorie die de belangrijkste elementen uit de verschillende bovenstaande theorieën samenvoegt is het 'General Aggression Model' (GAM) van Anderson en Bushman (2002). Deze theorie legt uit hoe we mediageweld in ons brein verwerken, hoe die verwerking tot geweld kan leiden, en wie er vooral gevoelig is voor mediageweld. Vaak zijn het de 'gewetenloze en pathologische plegers', waarbij de grens tussen realiteit en fictie vervaagt, die zich laten leiden door fictie bij het plegen van delicten. Allicht spelen andere factoren ook een rol. De invloed van geweld in de media is bijvoorbeeld ook afhankelijk van kenmerken van de beelden en de manier waarop ernaar wordt gekeken. Onderzoek stelt dat beelden gewelddadig gedrag bevorderen

⁶² *'Bowling for Columbine'* (2002) is een documentaire van Michael Moore over geweldsdelicten in de VS, waarbij hij onder meer de school shootings op de Columbine High School als voorbeeld neemt. De titel refereert aan de bowlingtraining die de twee daders Eric Harris en Dylan Klebold samen regelmatig bezochten. De regisseur wil zo aantonen dat bowlen net zomin de jongens aanzette tot de moorden als de gewelddadige games die zij speelden of de muziek van onder andere Marilyn Manson die zij luisterden, zoals de media en de publieke opinie vaak opperen.

⁶³ Achterhuis (2008, p. 253) spreekt over 'mimese' of nabootsing, die stelt dat een mimetische begeerte gemakkelijk kan ontaarden in geweld. In dit verband kan ook verwezen worden naar het zogenaamde 'Werther-effect' dat wijst op het boek van Goethe *'Das Leiden des Jungen Werthers'* in 1774, waarin de hoofdrolspeler zichzelf een kogel door het hoofd schiet naar aanleiding van een onbeantwoorde liefde. Het verschijnen van deze roman veroorzaakte een 'zelfmoordepidemie' over heel Europa.

als de verbeelding realistisch is, de gevolgen van het geweld buiten beeld blijven, de zaak vanuit de daders wordt gezien en het geweld niet wordt bestraft (Nikken, 2000; van den Brink, 2006). Verder uitweiden over dit thema zou ons te ver leiden.

Hayward en Presdee (2010) bespreken in hun boek *'Framing Crime: Cultural Criminology and the Image'* hoe beelden een representatie geven van geweld waardoor het onderscheid tussen het visuele (of virtuele) en de realiteit steeds moeilijker te bepalen is. De berichten in de media over individuele gewelddaden vermengen zich met het collectief fictief geweld opgedaan via andere kanalen (zoals films, games, enzovoort). Schinkel (2010, pp. 127-128) gebruikt de term 'frictional violence' om de samenvloeiing van het fictief en reëel geweld te duiden. Reëel geweld en fictief geweld smelten samen, en het is juist de wrijving tussen de twee vormen die leidt tot collectieve emoties en een fascinatie voor geweld (Hayward, 2000).

"(Crime) is being packaged and marketed to young people as a romantic, exciting, cool and fashionable cultural symbol. It is in this cultural context that transgression becomes a desirable consumer choice. Within consumer culture, crime is aestheticized, and thus our experience of crime is primarily aesthetic, that is to say, our collective experience of crime is given to us via the mass media. The distinction between representations of criminality and the pursuit of excitement, especially in the area of youth culture, are becoming extremely blurred."

(Hayward, 2000, p. 89)

5.9 Conclusie

Dit hoofdstuk nam de intrinsieke kant van het ontwikkelde continuüm van geweld onder de loep. Op basis van bovenstaande uiteenzetting is duidelijk dat een fascinatie voor geweld een realiteit is. We moeten onder ogen durven zien dat geweld ons in bepaalde mate intrigeert. Geweld trekt aan: in de (sociale) media, in films en games, maar ook reëel geweld op straat of op school. In straatcriminaliteit, bendevoering, hooliganisme, voetbalgeweld, oorlogsgeweld, maar ook in fictief geweld, schuilt wat Schinkel noemt een autotelisch aspect: het pure destructieve geweld dat aantrekt en een wil of lust tot geweld openbaart. Er kunnen weliswaar andere (extrinsieke) oorzaken en functies aan het geweld verbonden worden, maar die fascinatie voor geweld en het zoeken naar de kick van geweld kan niet langer worden genegeerd in klassiek criminologisch onderzoek naar geweld. Verschillende wetenschappers uit diverse disciplines (criminologie, sociologie, psychologie) hekelen het feit dat de aantrekkelijkheid van geweld te weinig aandacht krijgt binnen de sociale wetenschappen. We hebben getracht om aan de hand van de bestaande literatuur meer licht te werpen op deze ondergewaardeerde, intrinsieke aspecten van geweld. In de verschillende disciplines, in hoofdzaak de (culturele) criminologie, maar ook de sociologie en de psychologie, hebben we antwoorden gezocht, maar tot een eenduidig antwoord lijken we niet te komen.

Veel onderzoek richt zich op het plezier en de adrenalinerush die ervaren wordt door iets 'slechts' of verboden te doen. Excessen, het moedwillig doorbreken van normen, en schijnbaar irrationeel gedrag

worden in morele vakanties als het ware gevierd. Het gemeenschappelijk mechanisme hier is vooral het genot van de kick dat ontstaat door het nemen van een risico of het doen van wat verboden is, en niet zozeer voor het plezier dat het geweld zelf oplevert, het pure genot van geweld. Het spelen met risico's hoeft niet bij voorbaat gewelddadig gedrag in te houden. 'Sensation seeking', 'edgework en 'morele vakanties' verschillen in die zin van het autotelisch geweld van Schinkel; autotelisch geweld verwijst naar het plezier van geweld omwille van het geweld zelf, in tegenstelling tot sensatiezoekers, 'edgeworkers' en morele vakantiegangers die plezier beleven aan geweld – maar ook aan overmatig alcohol- en druggebruik – omdat het ingaat tegen de maatschappelijk aanvaarde verplichtingen en normen.

Wat nu precies moet worden begrepen onder die intrinsieke aspecten is dus moeilijk te bepalen. Uit bovenstaande kunnen we concluderen dat de aantrekkingskracht van geweld uit een mix van verschillende mechanismen en emoties bestaat. In de eerste plaats hebben we onze inspiratie gehaald uit Schinkels' analyse van het autotelisch geweld. Autotelisch geweld bevat volgens hem zowel esthetische aspecten (geweld is 'mooi') als genotsgerichte aspecten (geweld is 'leuk'). Autotelische aspecten verwijzen volgens Schinkel ook naar een soort hyperconcentratie waarbij de persoon het geweld niet bewust beleeft maar zich begeeft in een tunnel van geweld. Verder kunnen intrinsieke aspecten teruggevonden worden in het (actief) plegen van geweld en het (passief) kijken naar of consumeren van geweld. Bovendien kunnen we een opdeling maken tussen virtueel geweld, geënceneerd geweld en reëel geweld. Jongeren kunnen namelijk genieten van geweld afgebeeld in films, van een 'vriendschappelijke' worsteling met peers, maar ook van reële gevechten op straat. Ook de tijdsdimensie binnen een bepaald geweldsincident is een belangrijk gegeven. Zo kunnen plegers van geweld, alvorens het incident plaatsvindt, de opwindende en sensatie voelen door het overwinnen van angstgevoelens. Tijdens het geweld zelf kunnen de handelingen die uitgevoerd worden (bijvoorbeeld een slag in het gezicht of een messteek in de buik) als intrinsiek bevredigend beschouwd worden door de ervaren adrenaline en macht over de situatie en het slachtoffer. Na het geweld kunnen de – vaak geschrokken – reacties van slachtoffers voldoening geven en een belangrijke rol spelen in de waardering van geweld. De peergroep is een belangrijk element in dit proces van het overwinnen van de angst, en speelt vaak ook een rol bij het plaatsen van die angst bij afloop van een geweldsincident. Verder zou het ontbreken van schuldgevoelens of empathische vermogens een verklaring kunnen zijn voor het overheersen en ontwikkelen van een genotservaring in het gepleegde geweld. Tot slot werd de sleur en verveling in het leven van individuen, of breder, in onze laatmoderne maatschappij, aangehaald.

De literatuur wijst er op dat fysiek geweld gerelateerd is aan een zoektocht naar intense lichamelijke en emotionele sensaties. De daad van geweld op zich en de lichamelijke sensaties die hiermee gepaard gaan (en de ervaring van de controle te verliezen) zijn belangrijke prikkels om geweld te plegen. De aantrekkelijkheid en het genoegen van geweld heeft niet enkel betrekking op de persoonlijke voldoening, maar ook op het prestige en de status in de groep die geweld kan genereren en opleveren. De opwindende van het geweld is gekoppeld aan de rol van de peers en hun appreciatie, zoals het

verdedigen van hun eer, het behalen van hun respect en het bewijzen van de loyaliteit. Die groepsverbondenheid wijst naar een zekere aantrekkelijkheid van geweld; uit de literatuurstudie viel het dermate op dat jongeren vooral in de vrije tijd met anderen de 'dagelijkse' sleur doorbreken en gedrag stellen dat zij normaliter alleen niet zouden vertonen. Naast het reële geweld waarvan genoten kan worden, is er ook een zekere fascinatie te bespeuren voor geweld in de media en de populaire cultuur. Genieten van het virtuele geweld is doorgaans 'legitiem', en biedt een maatschappelijk aanvaard antwoord op die fascinatie voor en aantrekking tot geweld. We kunnen stellen dat er in zekere zin sprake is van een dubbelzinnigheid: geweld creëert slachtoffers en angst, en wordt daarom zoveel mogelijk verbannen, maar tegelijk fascineert het en kunnen we het niet 'loslaten'. Uit de discussie over het al dan niet bestaan van een verband tussen fictief en reëel geweld, kunnen we besluiten dat veruit de meerderheid van personen die graag én veel virtueel geweld consumeert niet overgaan tot het plegen van reëel geweld. Fictief geweld leidt bijgevolg niet causaal tot reëel geweld; er zijn andere en belangrijkere factoren aan het werk.

Dit hoofdstuk wijst er op dat de esthetiek van geweld en de verleiding van het plezier dat individuen aan geweld kunnen beleven nog grotendeels onontgonnen terrein in de klassieke etiologische criminologie, terwijl het voor het doorgronden van geweldsfenomenen van cruciaal belang is. De ervaring van geweld zelf kan namelijk zelf een oorzaak zijn voor het plegen van geweld. We blijven in het ongewisse over de samenhang tussen de intrinsieke aspecten en extrinsieke factoren, en de wisselwerking tussen beiden in het verklaren en begrijpen van gewelddadige feiten. Dit doctoraatsonderzoek wil hiertoe een aanzet geven, en heeft bijgevolg als doel om de esthetiek van geweld in kaart te brengen, en de interactie tussen de sociale omgeving en een aantrekkelijkheid van geweld te begrijpen door het uitvoeren van een kwalitatief onderzoek (deel II) én te verklaren door een exploratieve, kwantitatieve studie op te zetten (deel III).

HOOFDSTUK 6. OP ZOEK NAAR EEN GECOMBINEERDE ANALYSE VAN GEWELD

Dit laatste hoofdstuk van deel I licht de algemene onderzoeksopzet toe dat in de daaropvolgende delen meer in detail wordt uitgewerkt. Een eerste punt bespreekt de doelstellingen van het onderzoek die vertaald worden naar onderzoeksvragen, en verduidelijkt de begrippen die centraal staan in deze studie. Om de onderzoeksvragen te beantwoorden, wordt in dit onderzoek gebruik gemaakt van een multimethodologisch onderzoek. Punt 6.2 geeft een overzicht van de gehanteerde methodologie.

6.1 Doelstelling en onderzoeksvragen

Dit onderzoek heeft de bedoeling bij te dragen aan de stand van zaken en bestaande kennis over het – maatschappelijk en wetenschappelijk geladen – thema ‘jongeren en geweld’. Meer specifiek heeft dit doctoraatsonderzoek als doel de rol van intrinsieke aspecten in de betekenisgeving en verklaring van geweld gepleegd door jongeren in kaart te brengen. Deze focus vertaalt zich in volgende centrale onderzoeksvraag:

Centrale onderzoeksvraag: Wat is de rol van intrinsieke aspecten in interactie met extrinsieke factoren die jongeren aanzetten tot het plegen van fysiek geweld?

Geweld wordt in dit onderzoek gedefinieerd als ‘een incident met een jonge dader in de context van het (semi)publieke domein, waarbij opzettelijk een persoon lichamelijk wordt beschadigd of bedreigd wordt een persoon lichamelijk te beschadigen’. Zoals reeds in hoofdstuk 1 geëxpliciteerd, wordt de voorkeur gegeven aan een enge definitie van geweld. Centraal in voorliggend onderzoek staat de vraag op welke manier intrinsieke aspecten in interactie met achtergrondfactoren en voorgrondfactoren, i.c. extrinsieke factoren, jongeren aanzetten tot het plegen van geweld. Uit het literatuuroverzicht blijkt dat er tot op heden geen degelijk onderbouwd onderzoekskader bestaat dat intrinsieke aspecten ofwel ‘het geweld zelf’ tot haar voornaamste onderzoeksobject maakt. Verschillende studies – uit verschillende disciplines (o.a. Goldwater, 2007; Katz, 1988; Schinkel, 2004; Wieviorka, 2009) – erkennen dat er zoiets bestaat als een ‘aantrekkelijkheid van geweld’ onder jongeren, maar zij slagen er niet in om deze intrinsieke aspecten te integreren in een theoretisch en empirisch model om adequaat het geweldsfenomeen te begrijpen en verklaren. Om geweld te begrijpen, is een meer fundamenteel begrip van geweld en de betekenis ervan vanuit het perspectief van de betrokkenen cruciaal. “The more we know about what violence means to perpetrators, the more effective we will be in changing the conditions that lead people to be violent in the first place” (Gilgun, 2008, p. 195). Om vervolgens tot een adequate verklaring te komen, moeten intrinsieke aspecten, naast de klassieke extrinsieke factoren, een plaats krijgen in het verklarend model. Samenvattend dient het geweld als studieobject eerst begrepen te worden door de zin en de betekenis achter en in het geweld zichtbaar te maken om vervolgens, en aanvullend op de klassieke extrinsieke factoren, tot adequate verklaringen voor het geweldsfenomeen te komen.

“(T)he interesting task for criminology and sociology is to explain how and why some people seem to have a stronger will to violence than others. This would be to combine determinism and formalism in the study of violence (...).”

(Schinkel, 2010, p. 133)

Voortbouwend op het werk van Schinkel (2005; 2010; de Jong & Schinkel, 2005) wordt verondersteld dat de combinatie van deze irrationele en esthetische aspecten van geweld – de intrinsieke aspecten – en de rationele en functionele elementen – de extrinsieke factoren – een meerwaarde biedt aan de traditionele benadering in het onderzoek naar geweld en hierdoor ook een meer omvattend beeld van het fenomeen wordt bekomen. Het doel is om de exclusieve focus in traditioneel criminologisch (risicofactoren)onderzoek aan te vullen met intrinsieke aspecten van geweld en hiervoor inzichten te integreren vanuit verschillende disciplines zoals de culturele criminologie, de psychologie en de (cultuur)sociologie.

De stelling dat er een intrinsieke wil tot geweld onder geweldplegers bestaat, kan op verschillende manieren worden onderzocht (de Jong & Schinkel, 2005, pp. 244-245). Een cultuur criminologische en cultuursociologische analyse, waartoe in hoofdstuk 5 een aanzet is gegeven, is een eerste mogelijkheid. Vervolgens kan een kwalitatieve analyse van de ervaringen van geweldplegers belangrijke aanwijzingen opleveren voor het bestaan van een intrinsieke geweldswaardering. Ten derde kan ook gekozen worden voor een kwantitatief onderzoeksdesign met een toetsing van een ontwikkelde schaal voor de intrinsieke geweldswaardering, waarbij de samenhang wordt nagegaan tussen een aantrekkelijkheid van geweld en (gerapporteerd) geweldgebruik (de Jong & Schinkel, 2005). Om de centrale onderzoeksvraag te beantwoorden werd een multimethodologisch onderzoek opgezet bestaande uit een kwalitatief onderzoeksluik aangevuld met een exploratief kwantitatief luik dat een secundaire data-analyse combineert met een eigen zefrapportageonderzoek (zie punt 6.2). Omwille van de twee methodologisch verschillende luiken, wordt er gebruik gemaakt van een combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve onderzoeksvragen (Onwuegbuzie & Leech, 2006).

In de mainstream criminologie wordt geweld doorgaans verklaard door middel van extrinsieke factoren, ofwel factoren die buiten het geweld zelf gelegen zijn. De eerste onderzoeksvraag luidt bijgevolg:

Onderzoeksvraag 1: Welke extrinsieke factoren zijn van belang in de betekenisgeving en verklaring van geweld bij jongeren?

Deze onderzoeksvraag heeft als doel de achtergrond- en voorgrondfactoren van geweld te achterhalen en wordt opgesplitst in twee deelonderzoeksvragen. Extrinsieke factoren bestaan uit achterliggende en directe (risico)factoren die helpen begrijpen waarom sommige personen zich meer in situaties inlaten die leiden tot fysiek geweld dan andere personen. Hypothetisch gaan we ervan uit dat de combinatie van achtergrondfactoren met de eerder oppervlakkige motieven en kenmerken van de gewelddadige interactie – de voorgrondfactoren – cruciaal zijn om tot een beter begrip te komen van

de mogelijke mechanismen die leiden tot fysiek geweld bij jongeren. Deze onderzoeksvraag is zowel beschrijvend als verklarend van aard (Mortelmans, 2013, p. 102). Beschrijvend omdat het doel is een gedetailleerde beschrijving te geven van enerzijds de levensverhalen van de jonge geweldplegers, anderzijds de gepleegde geweldsfeiten; verklarend, omdat wordt nagegaan welke extrinsieke factoren leiden tot het plegen van geweld.

Onderzoeksvraag 1.1: Welke achtergrondfactoren zijn van belang voor het begrijpen en verklaren van geweld bij jongeren?

Om op deze deelvraag te beantwoorden, wordt in het kwalitatieve luik de betekenisgeving van geweldplegers centraal gesteld. Aan de hand van het kwalitatief onderzoek worden achtergrondfactoren achterhaald in negatieve gebeurtenissen, ontwikkelingen en keerpunten in het leven van de jonge geweldplegers. Meer specifiek wordt nagegaan (1) welke oorzaken jongeren geven voor het verklaren van geweld in het algemeen en (2) welke oorzaken jongeren zelf toeschrijven aan hun eigen gewelddadig gedrag. Achtergrondfactoren wijzen ook op de klassieke risicofactoren die de kans op ouderschap van geweld verhogen. In het kwantitatieve luik wordt op exploratieve wijze onderzocht welke factoren samenhangen met het gerapporteerd geweld.

Onderzoeksvraag 1.2: Welke voorgrondfactoren zijn van belang voor het begrijpen en verklaren van geweld bij jongeren?

De klassieke theorieën met hun traditionele achtergrondfactoren geven algemene verklaringen voor geweld, maar hierdoor wordt geen inzicht verkregen in de processen die leiden tot geweld en de situationele aspecten die er een invloed op uitoefenen (Beke et al., 2001, p. 45; de Haan, 2003, p. 26; Shoham, 1995, p. 112). Met deze onderzoeksvraag worden de directe, situationele factoren die de motivatie katalyseren, onderzocht (Jacobs & Wright, 1999). Onder voorgrondfactoren wordt verstaan de motieven van geweldplegers en de kenmerken van de gewelddadige interactie. Motieven worden onderzocht vanuit de beleving van de jongeren en de beweegredenen die jongeren achteraf zelf geven voor hun (gewelddadig) handelen (Brolet, 2009, p. 266). In Vlaanderen is er weinig onderzoek beschikbaar dat de motieven en achtergronden van fysiek geweld bij jongeren diepgaand bestudeerd heeft (o.a. Brolet, 2009), dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld Nederland (o.a. Beke et al., 2001; de Haan, 2003), waar Willem de Haan een pioniersrol in vervult. In het kwalitatief luik wordt het perspectief van de jongere als pleger centraal gezet, waardoor nagegaan kan worden op welke manier een motief geconstrueerd wordt dat vervolgens (voor de jongere) het geweld begrijpelijk maakt. Wederom wordt in de kwantitatieve studie de samenhang tussen voorgrondfactoren en het gebruik van geweld onderzocht.

De tweede doelstelling van dit onderzoek is om een mogelijke esthetiek van geweld nauwgezet in kaart te brengen, en meer specifiek het bestaan van een intrinsieke waardering van geweld te achterhalen. Deze doelstelling mondt uit in volgende onderzoeksvraag:

Onderzoeksvraag 2: Wat is de rol van intrinsieke aspecten in de betekenisgeving van geweld bij jongeren?

Onderzoeksvraag 2 wordt onderverdeeld in drie deelvragen.

Onderzoeksvraag 2.1: In welke mate wordt geweld door jongeren positief en intrinsiek gewaardeerd?

In functie van het beantwoorden van de onderzoeksvraag 2.1 gaat de voorkeur in de eerste plaats uit naar een beschrijvend, kwalitatief onderzoek. Uit de literatuurstudie blijkt dat geweld in zekere mate als positief aantrekkelijk wordt bevonden door jongeren. Deze onderzoeksvraag gaat na in welke gevallen geweld gewaardeerd wordt, gaande van visueel fictief en non-fictief geweld tot reëel fictief en non-fictief geweld. Bijgevolg heeft deze vraagformulering ook expliciet als doel te bestuderen hoe jongeren het toebrengen van een fysiek letsel (bijvoorbeeld iemand slaan, schoppen, steken met een mes) ervaren en beleven. Naast het kwalitatief onderzoek wordt ook in het kwantitatief gedeelte aan de hand van een eigen ontwikkeld meetinstrument voor intrinsieke geweldswaardering bestudeerd in welke mate jongeren zich aangetrokken voelen tot het geweldsfenomeen. Het kwalitatief onderzoek draagt namelijk inzichten aan tot het ontwikkelen van een meetinstrument voor intrinsieke aspecten in het survey-onderzoek. Hypothetisch wordt uitgegaan van het feit dat geweld door jongeren als iets aantrekkelijks kan ervaren worden en het geweld omwille van het geweld zelf wordt gewaardeerd (Schinkel, 2004; Schinkel, 2005; Schinkel, 2010; de Jong & Schinkel, 2005). Deelonderzoeksvraag 2.1 heeft dus ook als doel verder te bouwen op de ontwikkelde 'formeel-esthetische'-schaal van Schinkel (2010; de Jong & Schinkel, 2005) die tegen een aantal beperkingen stuit (zie hoofdstuk 10). Deze studie tracht aan de beperkingen tegemoet te komen door in een verkennende fase een nieuwe schaal 'intrinsieke geweldswaardering' te ontwikkelen.

Onderzoeksvraag 2.2: Hoe ervaren en (her)beleven jongeren het plegen van geweld?

Onderzoeksvraag 2.2. gaat expliciet in op betekenissen en interpretaties en wordt vervolgens uitsluitend beantwoord met behulp van het kwalitatief onderzoek. Voor wat betreft de ervaring van een geweldsincident wordt verondersteld dat daders op verschillende wijzen een incident ervaren, beleven en vervolgens ook herbeleven en herinterpreteren. Met deze onderzoeksvraag trachten we dus de betekenis van het gehele proces van geweld te achterhalen, met name de aanloop, het verloop, de afloop, maar ook de verdere betekenis die de dader geeft aan het geweld, door bijvoorbeeld het hanteren van neutralisatietechnieken en rechtvaardigingen. Het is hier ook de bedoeling de gevoelsmatige betekenis te achterhalen en te onderzoeken welke coping strategieën jongeren hiervoor aanwenden.

Onderzoeksvraag 2.3: Welke jongeren voelen zich intrinsiek aangetrokken tot geweld?

Deelonderzoeksvraag 2.3 wordt op basis van zowel het kwalitatief als het kwantitatief onderzoek beantwoord. In de eerste plaats wordt vanuit de verhalen van de jongeren, getracht een beschrijving te geven van de jongeren die in zekere mate zich aangetrokken voelen tot geweld. In de tweede plaats

tracht het kwantitatieve deel achtergrondfactoren bloot te leggen die samenhangen met een intrinsieke waardering van geweld, waardoor vervolgens een 'profiel' opgemaakt kan worden van jongeren die geweld *an sich* verleidelijk vinden.

Onderzoeksvraag 3 tot slot heeft als doel op zoek te gaan naar oorzaken van geweld (vanuit het perspectief van de jongeren) door de wisselwerking van extrinsieke factoren en intrinsieke aspecten in acht te nemen.

Onderzoeksvraag 3: In welke mate draagt de combinatie van intrinsieke aspecten en extrinsieke factoren bij tot de betekenisgeving en verklaring van geweld bij jongeren?

Met onderzoeksvraag 3, die onderzocht wordt aan de hand van zowel kwalitatieve als kwantitatieve methoden, verkennen we de meerwaarde van een integratie van klassieke extrinsieke factoren met intrinsieke aspecten om tot een beter begrip en een meer omvattende verklaring te geven voor het geweldsfenomeen. In de eerste plaats wordt via kwalitatief onderzoek achterhaald welke extrinsieke factoren, die jongeren toeschrijven aan (hun eigen) geweldpleging, gelinkt kunnen worden met een intrinsieke geweldswaardering. Hierdoor kan de betekenis van geweld in zijn geheel onderzocht en gekaderd worden. Het kwantitatief onderzoek bouwt verder op de bevindingen uit het kwalitatief gedeelte. Er wordt, in navolging van Schinkel (2005; 2010), verondersteld dat een gecombineerde analyse van extrinsieke factoren en intrinsieke aspecten leidt tot een meer omvattende verklaring en een beter begrip van geweld. Echter, de Jong en Schinkel (2005, p. 250) concluderen op basis van een Pearson correlatie tussen de scores op de schaal voor geweldsformalisme en de bevroegde schaal voor de mate van gebruik van fysiek geweld⁶⁴ dat een waardering voor geweld een essentieel onderdeel is in de relatie met jongerengeweld. Om te kunnen bepalen of een intrinsieke geweldswaardering een meerwaarde biedt – bovenop de extrinsieke factoren – om geweld te verkaren, zijn multivariate analyses noodzakelijk, die in het kwantitatief luik worden aangewend.

6.2 Een multimethodologisch onderzoek

Om de bovenstaande onderzoeksvragen te beantwoorden, wordt – zoals eerder aangestipt – geopteerd voor een multimethodologisch onderzoek. Door zowel een kwantitatief als een kwalitatief luik uit te werken, past het onderzoek in de 'mixed methods' benadering⁶⁵. Binnen deze benadering wordt er vanuit gegaan dat beide methoden een uniek licht kunnen werpen op een fenomeen, in dit geval geweld (Miles & Huberman, 1994). Een combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve methoden in onderzoek naar geweld is namelijk van fundamenteel belang om geweld diepgaand te begrijpen en verklaren (de Haan, 2005a). Het gebruik van 'verschillende methodologieën' dient weliswaar enigszins

⁶⁴ Zoals eerder vermeld wordt 'fysiek geweld' in de studie van Schinkel breed geoperationaliseerd. Het gaat namelijk over fysiek geweld, bedreiging, vernielingen, pestgedrag en wapendracht (de Jong & Schinkel, 2005, pp. 249-250). In onze studie wordt geweld eng gedefinieerd door enkele (dreigen) met fysiek geweld mee op te nemen.

⁶⁵ Clark, Creswell, Green en Shope (2008, p. 364) definiëren 'multi-method' onderzoek als "a design for collecting, analyzing, and mixing both quantitative and qualitative data in a study in order to understand a research problem". In dit onderzoek wordt uitgegaan van een 'methodological eclecticism', wat betekent dat de onderzoeksmethoden (kwantitatief en kwalitatief) gekozen worden die het meest adequaat zijn om de onderzoeksvragen te beantwoorden (Teddlie & Tashakkori, 2011, p. 287).

gerelativeerd te worden. Hoewel wel degelijk een 'mixed methods' design uitgewerkt wordt, ligt het zwaartepunt van het onderzoek op het kwalitatief onderzoeksluik. Het kwantitatief luik dient hierbij vooral een aanvullende en een explorerende functie, en is een combinatie van twee delen: een secundaire data-analyse op de JOP-monitor Antwerpen-Gent en een explorerend zelfrapportageonderzoek uitgevoerd bij Genkse scholieren. De dominante hoofdmoot is het kwalitatieve luik, dat bestaat uit diepte-interviews met jonge daders van geweldincidenten, die in tweede orde aangevuld worden met een documentanalyse. Beide onderzoeksmethoden vullen elkaar echter aan: de resultaten van het kwalitatieve gedeelte geven een eerste antwoord op enkele onderzoeksvragen en vormen een soort van richtingwijzer voor het kwantitatieve luik. Er wordt met andere woorden gebruik gemaakt van een 'partieel gemixt design'⁶⁶ (Morgan, 1998). Meer specifiek draagt het kwalitatief onderzoek inzichten aan tot het ontwikkelen en verfijnen van een meetinstrument dat getest wordt bij jongeren in een zelfrapportageonderzoek (Mortelmans, 2013, p. 374).

6.3 Conclusie

De algemene doelstelling van deze studie is om tot meer inzichten te komen in de rol van intrinsieke aspecten in het begrijpen en verklaren van geweld bij jongeren. Onderzoeksvraag 1 heeft als doel tot inzicht te komen in de achtergrond- en voorgrondfactoren van jonge geweldplegers en wijkt in die zin niet af van de klassieke etiologie omtrent jongerengeweld. Het vernieuwende aan dit onderzoek zit vervat in onderzoeksvraag 2 waar het geweld zelf meer centraal wordt gesteld en als doel heeft om het intrinsieke karakter van geweld – een intrinsieke geweldswaardering – bloot te leggen. Onderzoeksvraag 3 betreft een gecombineerde analyse van extrinsieke factoren en intrinsieke aspecten om geweld beter te kunnen begrijpen en verklaren. Om de onderzoeksvragen te beantwoorden, bestaat het onderzoek uit twee opeenvolgende en methodologisch verschillende luiken. Meer bepaald is het de bedoeling om een kwalitatieve benadering te koppelen aan een kwantitatieve methode om een zo volledig mogelijk beeld te verkrijgen van het geweldsfenomeen onder studie. Omdat dit onderzoek een 'partieel gemixt design' hanteert, worden de dataverzameling en de analyse niet gezamenlijk uitgevoerd. De beschrijving van de methodologie en analysemethode verloopt bijgevolg in twee aparte delen. In het eerste deel van het empirisch onderzoek (deel II) wordt gerapporteerd over de kwalitatieve studie aan de hand van interviews en een documentanalyse. In een tweede fase van het empirisch luik (deel III) wordt naast een secundaire data-analyse op de JOP-monitor Antwerpen-Gent gerapporteerd over een eigen zelfrapportagestudie onder jongeren die schoollopen in Genk. Door een kwalitatieve met een kwantitatieve benadering te combineren beogen we de intrinsieke aspecten van geweld, die in de klassieke etiologische criminologie veelal onderbelicht

⁶⁶ De schrijfwijze die aangenomen wordt binnen de 'mixed methods' methodologie wanneer het kwalitatief onderzoek de meeste dominante methode betreft, is 'QUAL → quan' (Leech & Onwuegbuzie, 2009). Er wordt met andere woorden gebruik gemaakt van een 'partieel gemixte sequentieel dominante status design'. 'Partieel' omdat het kwalitatief en kwantitatief onderzoek louter naast elkaar worden aangewend en geen combinatie inhouden van dataverzameling en analyse. 'Sequentieel' omdat het onderzoek verdeeld wordt in twee fasen waarbij eerst het kwalitatief onderzoek gevoerd wordt en daarna het kwantitatief onderzoek. 'Dominant' omdat de kwalitatieve studie als dominante methode wordt aanschouwt, waarbij het kwantitatief onderzoek als aanvullend op het kwalitatief luik wordt aangewend.

blijven en in dit onderzoek een centrale plaats krijgen, te exploreren en te situeren in de betekenisgeving en verklaring van geweld gepleegd door jongeren.

DEEL II. GEWELD VANUIT HET PERSPECTIEF VAN DE BETROKKENEN. EEN KWALITATIEF ONDERZOEK

Een eerste fase van het empirisch onderzoek betreft een kwalitatief design, met als doel (1) een *beschrijving* te geven van het geweldsfenomeen (2) intrinsieke aspecten van geweld die in klassiek onderzoek naar geweld nog vaak onderbelicht blijven, te *exploreren*, en (3) een *verklaring* te geven voor jongerengeweld aan de hand van extrinsieke factoren en intrinsieke aspecten (Mortelmans, 2013, pp. 101-103).⁶⁷ In hoofdstuk 7 wordt de gebruikte methode beschreven, en volgt een uiteenzetting van het verloop van de dataverzameling en de keuzes die hiermee samenhangen. Daarna wordt een beschrijving gegeven van de kenmerken van de steekproef, en wordt er uitgebreid gereflecteerd over de methodologische beperkingen en de gehanteerde analysemethode. De volgende twee hoofdstukken behandelen de resultaten aan de hand van de onderzoeksvragen en het eerder ontwikkelde continuüm. Hoofdstuk 8 geeft een beschrijving van de extrinsieke factoren die een mogelijke verklaring bieden voor de gepleegde geweldsfeiten door de jongeren in de steekproef. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen achtergrondfactoren en voorgrondfactoren van geweld. De achtergrondfactoren, die vaak gelijkgesteld worden met de klassieke risicofactoren, worden achterhaald uit de individuele levensverhalen van de bevraagde jongeren die als pleger in aanraking zijn geweest met geweld. Om de voorgrondfactoren van geweld in kaart te brengen, worden de geweldsituaties geanalyseerd aan de hand van feitenverhalen; de motieven voor geweld en de kenmerken van de situatie staan hierbij centraal. In hoofdstuk 9 wordt onderzocht in welke mate geweld als aantrekkelijk wordt bevonden door de jongeren. Hierbij schenken we ook aandacht aan de samenhang met de eerder besproken achtergrond- en voorgrondfactoren van geweld. De resultaten van de analyses worden in de conclusie van het desbetreffende hoofdstuk telkens besproken en bediscussieerd.

⁶⁷ Voor een overzicht van de onderzoeksvragen wordt verwezen naar hoofdstuk 6.

HOOFDSTUK 7. BESCHRIJVING VAN DE ONDERZOEKS- EN DATAVERZAMELINGSMETHODE

Dit hoofdstuk beschrijft de gebruikte onderzoeksmethode en het dataverzamelingsproces. Eerst worden verschillende argumenten uitgelicht waarom de keuze gaat naar een kwalitatieve onderzoeksmethode en wie de selectie-eenheden zijn. In punt 7.2 volgt een uiteenzetting van het verloop van de dataverzameling en de keuzes die hiermee samenhangen. Het volgende punt gaat dieper in op de dataverzamelingsmethoden. Vervolgens wordt een overzicht gegeven van de kenmerken van de bevraagde respondenten en de (gewelds)feiten waarmee zij in aanraking zijn gekomen. In punt 7.5 komen de kwaliteit van het onderzoek, en de methodologische beperkingen en valkuilen aan bod. Een laatste punt bespreekt de analysemethode en beschrijft op welke manier de verwerking van het materiaal is gebeurd.

7.1 De gebruikte methode

7.1.1 Een kwalitatief onderzoek ...

Verschillende redenen kunnen worden aangehaald om een kwalitatief onderzoek te voeren. Ten eerste leent een kwalitatieve methode zich goed voor onderzoek naar een gevoelig onderwerp, zoals het thema 'geweld' in deze studie. De vertrouwensband die in kwalitatief onderzoek tot stand kan komen tussen onderzoeker en respondenten vergemakkelijkt de bespreking over dergelijk gevoelig thema (Decorte & Zaitch, 2010, p. 29). Ten tweede is het de bedoeling 'geweld' in dit onderzoek vanuit het actorperspectief of *emic* perspectief⁶⁸ te benaderen (Mortelmans, 2013, p. 22; Staring & van Swaaningen, 2010, p. 36). Dit wil zeggen dat de betekenis die plegers zelf geven aan het geweldsincident, achterhaald wordt. Op die manier kan op een verdiepende wijze kennis ontwikkeld worden over het geweldsfenomeen (Böttger & Strobl, 2003, p. 13). "Qualitative researchers have shown themselves to be uniquely situated to investigate both the objective mechanisms of violent behavior and the subjective meanings and motives of participants immersed in violent social action" (Pauille, 2007, p. 750). Ten derde kunnen complexe motiveringen die leiden tot geweld niet of nauwelijks geëxploreerd worden met kwantitatieve methoden zoals een vragenlijst (Böttger & Strobl, 2003, p. 13). Als het om visies en meningen van respondenten gaat, vormen vragenlijsten slechts een momentopname (Brolet, 2009, p. 150). Bovendien is er in gestructureerde vragenlijsten geen ruimte om grondig te peilen naar processen en gevoelens, en zijn de mogelijkheden om zaken te nuanceren en uit te diepen eerder beperkt. En tot slot volgen we de Haan (2010b, p. 42) die stelt dat "zolang het geweld zelf niet wordt onderzocht en we blijven steken in statistisch significante, maar onbegrijpelijke verbanden tussen gebrekkig geoperationaliseerde individuele, sociale, culturele en economische

⁶⁸ De visie van de respondent, als 'insider', wordt aangeduid met *emic*. In dit onderzoek staat het *emic* perspectief centraal, maar voor een onderzoeker, als buitenstaander of 'outsider', is het nooit ten volle mogelijk zich de *emic* manier van kijken en voelen van een respondent eigen te maken. Een onderzoeker is vanuit een *etic* perspectief wel in staat dingen op te merken die voor de respondent zo vanzelfsprekend zijn geworden dat deze ze niet waarneemt. In de analyse en de rapportering wordt dus voortdurend heen en weer gependeld tussen *emic* en *etic* inzichten.

factoren, we geen antwoord zullen vinden op de vraag waarom bepaalde personen zich in specifieke contexten gedwongen kunnen voelen geweld te gebruiken”.

7.1.2 ... met betrokkenen van geweld ...

Om geweld te ‘ontleden’ en om tot een beter begrip te komen van het geweldsfenomeen, is het van belang de betekenisgeving van alle betrokkenen, met name daders, slachtoffers en omstanders te exploreren. Initieel was de opzet van het onderzoek om aan de hand van een meervoudig casusonderzoek de verschillende betrokkenen binnen eenzelfde geweldsincident te interviewen. Het bleek al snel onmogelijk om vanuit die optiek een voldoende aantal casussen te verzamelen, dit omwille van twee redenen: (1) het was moeilijk om alle betrokkenen binnen eenzelfde geweldsincident te identificeren en te bereiken en (2) indien ze bereikt konden worden, waren niet alle betrokkenen binnen eenzelfde geweldsincident bereid tot deelname aan het onderzoek. Vervolgens werd de keuze gemaakt om daders, slachtoffers en getuigen van verschillende geweldsincidenten te interviewen om het gebeurde en de aanleiding ervan in beeld te brengen en te inventariseren. Het opzet om voor geweldsincidenten de perceptie te achterhalen van zowel daders, als slachtoffers en omstanders, werd in zekere zin ook verlaten, omdat de gerealiseerde interviews met slachtoffers (N=11) en omstanders (N=9) onvoldoende data opleverden om mee aan de slag te gaan. In dit onderzoek wordt dus – ook gelet op de onderzoeksvragen – de focus gelegd op (de betekenisgeving van) jonge geweldplegers.

Aan de hand van diepte-interviews met jongeren die als pleger in aanraking zijn geweest met geweld⁶⁹, wordt dus getracht een gedetailleerd inzicht te krijgen in de persoon van de jonge geweldpleger en de specifieke geweldsincidenten waarmee zij in aanraking zijn gekomen. Dit betekent dat dit kwalitatief onderzoek een retrospectieve benadering hanteert: de geweldsincidenten worden gereconstrueerd via gesprekken met jongeren en waar mogelijk aangevuld met een analyse van documenten (zie punt 7.2).

7.1.3 ... vanuit hun belevingswereld

Gezien de complexiteit van het onderzoeksdesign werd gekozen voor een benadering waarin betekenisgeving centraal staat. Het uitgangspunt is dat elk individu zijn eigen sociale werkelijkheid construeert, en dat ‘de’ waarheid vervolgens niet bestaat; het verhaal van de betrokkenen primeert. Deze studie focust zich op de betekenisgeving van daders van geweldsincidenten en heeft dus niet als doel een correcte en feitelijke weergave te geven van (de omstandigheden van) het geweldsincident. De subjectieve beleving van de daders en hun betekenis, ervaring, interpretatie van geweld en visie op geweld – en in het bijzonder de specifieke geweldsincidenten – nemen in dit onderzoek een centrale plaats in.

⁶⁹ Voor de leesbaarheid wordt verder in dit proefschrift gesproken over daders of plegers van geweld, ook al is er in sommige gevallen sprake van ‘vermoeden van onschuld’ of verdachten die vrijgesteld zijn van een maatregel of straf door een gebrek aan bewijzen.

Het doel is om voor geweldsincidenten de perceptie van daders over het gebeurde, en de aanleiding ervan, in beeld te brengen en te inventariseren. Deze werkwijze laat toe om de betekenisgeving te exploreren, zodat op die manier ook de intrinsieke aspecten van geweld achterhaald kunnen worden. Deze kwalitatieve studie heeft bijgevolg ook als doel de achtergrond- en voorgrondfactoren die jongeren toeschrijven aan geweldpleging in het algemeen en factoren die zij zelf invoeren voor hun gewelddadig handelen, in kaart te brengen. Om de achtergrondfactoren van geweld te achterhalen wordt er gegrepen naar de levensverhalen van de plegers. Voorgrondfactoren worden gedestilleerd uit feitenverhalen. Op deze manier krijgen we een zicht op het geweldsincident – bekeken vanuit de bril van de betrokkene – en de motieven, en concentreert de analyse en interpretatie zich op het complexe verband tussen handelingen en motieven (Hollway & Jefferson, 2000). De levensverhalen en feitenverhalen worden aangewend zodat op zoek gegaan kan worden naar overeenkomsten en verschillen wat betreft de achtergrond- en voorgrondfactoren tussen de incidenten onderling.

Om ervaringen van plegers door hun eigen betekenisstelsel te begrijpen is de interviewmethode uitermate geschikt. Via verschillende instanties werd gezocht naar potentiële respondenten: drie (jeugd)parketten en (jeugd)rechtbanken, één dienst voor Herstelgerichte en Constructieve Afhandelingen (HCA), twee Gemeenschapsinstellingen voor Bijzondere Jeugdbijstand (GBJ) en het voormalig Gesloten Federaal Centrum (GFC) te Tongeren. De selectie gebeurde grotendeels aan de hand van een dossierinzage die tot doel had de persoonsgegevens te bekomen om potentiële respondenten te bereiken; gerechtelijke dossiers werden echter ook aangewend ter voorbereiding van de interviews en een documentanalyse. Punt 7.2 gaat hier dieper op in. Punt 7.3 staat vervolgens stil bij de selectiecriteria die aan de basis liggen van de steekproeftrekking en licht het selectieproces meer in detail toe.

7.2 Functies van dossierinzage

Het inkijken van de (gerechtelijke) dossiers diende naast het bekomen van de persoonsgegevens voor contactname van de betrokkenen nog tot twee doelen: (1) de voorbereiding van de interviews en (2) een documentanalyse aan de hand van psychosociale verslagen van jongeren die op het moment van het interview in een GBJ of het GFC verbleven.

7.2.1 Voorbereiding van de interviews

In functie van het afnemen van de interviews was het de bedoeling van de onderzoekster zich enerzijds in te lezen om het verloop van het geweldsincident te verkennen en anderzijds een beeld te krijgen van de personen die geïnterviewd werden en van de onderwerpen die ter sprake gebracht konden worden (Van Gemert, 2010, pp. 163-164). Voorzichtigheid is echter geboden in het gebruik van documenten, en in het bijzonder gerechtelijke dossiers (Brolet, 2009, pp. 58-59; Mortelmans, 2013, pp. 205-206; Van Gemert, 2010, p. 164). Doordat gerechtelijke dossiers opgesteld zijn door andere personen dan de rechtstreeks betrokkenen (daders, slachtoffers, getuigen) moeten deze dossiers in de eerste plaats worden gezien als een reconstructie van de gebeurtenissen. Daarnaast zijn

gerechtelijke dossiers beperkt tot de gepleegde geweldsfeiten die bekend zijn bij de gerechtelijke autoriteiten en die bovendien in een eerder dwingende context worden opgesteld (Brolet, 2009, p. 59). De gerechtelijke dossiers werden dus gehanteerd om inzicht te verschaffen in (de omstandigheden van) het gepleegde geweldsfeit; kwalitatief onderzoek is noodzakelijk om deze elementen vanuit het gezichtspunt van de jongeren zelf te bevragen (Brolet, 2009, p. 143). “(E)en dossier (blijft) een ‘praten over’ de jongere en (...) de jongen of het meisje zelf (komt) er nauwelijks in aan bod” (Brolet, 2009, p. 358). Er werd gekozen om de beschikbare pv’s niet mee op te nemen in de analyse in dit onderzoek. Drie redenen kunnen hiervoor aangehaald worden. Ten eerste worden pv’s – net zoals psychosociale verslagen – opgesteld door derden. Niet alleen zouden ze verzameld moeten worden in verschillende arrondissementen, tijdens het vooronderzoek ter selectie van geweldsincidenten in drie arrondissementen kwam de onderzoekster ook tot het besluit dat de pv’s wisselden van kwaliteit. In het éne arrondissement was de dossiervorming zeer uitgebreid, in een ander arrondissement was de registratie beperkter. Een tweede reden om pv’s niet mee op te nemen in de analyse is omdat reeds gebruik gemaakt werd van twee bronnen (interviewdata en psychosociale verslagen). Een derde ‘versie’ van het incident zou de analyse aanzienlijk complexer maken. De derde en allicht belangrijkste reden is dat de beleving van het incident van de betrokkenen centraal staat in dit onderzoek. Omwille van bovenstaande beperkingen werd de keuze gemaakt om de pv’s enkel te hanteren ter voorbereiding en verkenning van het interview. De psychosociale verslagen van jongeren, die zich op het moment van het interview bevonden in een gesloten instelling (een GBJ of het GFC) werden wel aanvullend op de interviews geanalyseerd.

7.2.2 Documentanalyse

De psychosociale verslagen van jongeren in een GBJ en de PSD-verslagen van jongeren in het voormalig GFC werden naast de interviewdata mee geanalyseerd. Zulke verslagen worden grotendeels opgesteld door maatschappelijk assistenten en psychologen die vooral een adviesverleningsfunctie hebben ten opzichte van de bevoegde overheden, zoals de jeugdrechter. Met een psychosociaal onderzoek wil men in eerste instantie zicht krijgen op de levensgeschiedenis van de betrokkene: het ouderlijk gezin, de kinderjaren en opvoeding, het schoolverleden, de professionele loopbaan, de tijdbesteding, de relationele ontwikkeling en eventueel eigen gezinssituatie, en de psychoseksuele ontwikkeling. Daarnaast worden ook de gezondheids- en verslavingsgeschiedenis en de sociaal-administratieve toestand van de betrokkene onderzocht. Naast de levensgeschiedenis zijn de gepleegde feiten een belangrijk punt. Verder wordt er een persoonlijkheidsonderzoek en een criminogenese uitgevoerd. Omdat deze verslagen veel informatie bieden over de verschillende levensdomeinen van de daders en mogelijke extrinsieke factoren en intrinsieke aspecten die ten grondslag liggen aan de gepleegde geweldsfeiten, worden zij naast de interviewdata mee geanalyseerd met als doel aanvullende of ontbrekende informatie te verwerven omtrent bepaalde levensdomeinen van de dader. Tot slot valt op te merken dat bij de documentanalyse eveneens de beperkingen gelden die verbonden zijn aan een analyse van gegevens uit gerechtelijke dossiers, met name dat de verslagen opgesteld zijn door andere personen (psychiaters, psychologen en maatschappelijke assistenten, consultants van de

jeugdrechtbank) dan de rechtstreeks betrokkenen. Om deze redenen worden de psychosociale verslagen niet als primaire bron gebruikt die tot specifieke resultaten leiden. Verslagen kunnen de bevindingen van de interviews bevestigen of tegenspreken (Mortelmans, 2013, pp. 206-207). Zij bieden dus in dit onderzoek een aanvullende kijk op de gereconstrueerde verhalen uit de diepte-interviews, waarbij opvallende gelijkenissen en tegenstrijdigheden vermeld en gerapporteerd worden. De ‘echte’ verhalen van de betrokkenen over het geweldsincident werden verzameld via diepte-interviews, die als primaire bron in dit onderzoek gebruikt worden (zie punt 7.5).

7.3 Selectie van geweldsfeiten en plegers

In het kwalitatief luik werd niet gezocht naar een representatief staal van respondenten, noch werd getracht het bereik van de steekproef te maximaliseren. Er werd gebruik gemaakt van een steekproef die theoretisch relevant is en die de meest waardevolle informatie oplevert met betrekking tot de onderzoeksvragen. Het doel is namelijk om diep door te dringen in de leefwereld van jongeren die als pleger in aanraking zijn gekomen met geweld (Mortelmans, 2013, pp. 26-27). Om tot een aanvaardbaar aantal respondenten te komen én voldoende variatie te creëren binnen de steekproef, werd via verschillende instanties gezocht naar potentiële respondenten. Via drie (jeugd)parketten en (jeugd)rechtbanken, één HCA-dienst, twee GBJ's en het voormalig GFC zijn respondenten bereikt. De dataverzameling vond plaats in de periode september-december 2012 en de periode augustus 2013-april 2014.

7.3.1 Selectiecriteria

Omdat er gebruik gemaakt wordt van een doelgerichte steekproef werden tien criteria vooropgesteld waar de feiten/plegers idealiter aan moesten voldoen (zie tabel 7.1).⁷⁰

Tabel 7.1: Selectiecriteria feiten en plegers

1. Geslacht van de pleger	mannelijk
2. Leeftijd van de pleger op het ogenblik van het geweldsfeit	15-24 jaar
3. Spreektaal van de pleger	Nederlands
4. Psychische problematiek bij pleger	vermijden indien mogelijk
5. Type geweldsfeit	- fysiek geweld - dreigen met fysiek geweld
6. Tijdstip van het geweldsfeit	2010-2013
7. Plaats van het geweldsfeit	(semi)publieke plaatsen
8. Aantal actieve plegers	maximum twee
9. Relatie tussen partijen	- onbekenden - onrechtstreekse band tussen pleger en slachtoffer
10. Bekenning van pleger	feit bekend

⁷⁰ Opgemerkt dient te worden dat de selectiecriteria werden toegepast op informatie die voorhanden was voor de interviews plaatsvonden, wat betekent dat er ook feiten en/of respondenten geselecteerd werden die niet voldoen aan alle criteria (omdat niet alle informatie omtrent de criteria beschikbaar was). Punt 7.7 in dit hoofdstuk, dat de beperkingen van de gebruikte methoden uiteenzet, gaat dieper in op deze uitzonderingen.

In wat volgt wordt de selectiemethode met de gekozen criteria meer in detail beschreven. De selectiecriteria zijn gebaseerd op de geweldsdefinitie die gehanteerd wordt in dit onderzoek (zie punt 1.2): ‘Geweld is een incident met een jonge dader in de context van het (semi)publieke domein, waarbij opzettelijk een persoon lichamelijk wordt beschadigd of bedreigd wordt een persoon lichamelijk te beschadigen’.

Criterion 1: Geslacht van de pleger

Er werd gekozen om in dit onderzoek enkel jongens en jonge mannen die geweld gepleegd hebben, te bevragen, omdat zij doorgaans meer dan meisjes en vrouwen geweld plegen (zie punt 1.2).

Criterion 2: Leeftijd van de pleger op het ogenblik van het geweldsfeit

In deze fase van het empirisch onderzoek ligt de focus op jonge daders die op het ogenblik van de feiten tussen 15 en 24 jaar oud zijn. Uit (inter)nationaal onderzoek blijkt namelijk dat fysiek geweld bij jongeren⁷¹ uit deze leeftijdsgroep vaker voorkomt dan bij personen uit andere leeftijdsgroepen (zie bijvoorbeeld Verdonck et al., 2011; zie punt 1.2).

Criterion 3: Spreektaal van de pleger

De jongeren dienen Nederlandstalig te zijn of minstens het Nederlands voldoende machtig te zijn om het goede verloop van de interviews te garanderen.

Criterion 4: Psychische problematiek bij de pleger

In gevallen waar een psychisch en/of gedragsgestoord probleem of stoornis aanwezig is bij de pleger lijkt het nauwelijks mogelijk een ander begrijpelijk motief aan te geven (Beke et al., 2001, p. 145). Een psychische of psychiatrische problematiek kan uiteraard aan de basis liggen van agressie en geweld(pleging), maar veronderstelt dan ook een diepgaande studie van deze problematiek. Gezien dat niet de bedoeling is van dit onderzoek, wordt deze categorie zo veel mogelijk buiten beschouwing gelaten. Cijfermateriaal met betrekking tot de situatie van jongeren in de Vlaamse gemeenschapsinstellingen toont aan dat bij ongeveer 80% van de jongeren in een gemeenschapsinstelling sprake is van minstens één psychische problematiek of stoornis (Van Damme, Collins & Vanderplasschen, 2014, p. 323). De kans dat geselecteerde respondenten in dit onderzoek gekenmerkt worden met een psychische problematiek of stoornis – en vervolgens aan criterium 4 niet voldoen – is dus reëel (zie punt 7.7).

Criterion 5: Type geweldsfeit

Geweld is een zeer breed begrip en zelfs juridisch kan het verschillende kwalificaties hebben. Dit onderzoek beperkt zich enerzijds tot fysiek geweld, al dan niet deel uitmakend van een ander misdrijf. In hoofdstuk 1 werd de keuze gemaakt om geweld eng af te bakenen en te bestuderen, namelijk fysiek geweld en dreigen met fysiek geweld. Dit betekent dat ook gevallen zoals diefstal met geweld en afpersing voorwerp uitmaken van dit onderzoek. Seksuele geweldsmisdrijven zoals aanranding van de

⁷¹ Veelal wordt gesproken van jongeren of adolescenten (tot 18-jaar) en laatadolescenten of jongvolwassenen (18-24 jaar) (zie hoofdstuk 1). Voor de leesbaarheid wordt verder gesproken over ‘jongeren’.

eerbaarheid en verkrachting vallen buiten het bestek van deze studie, omdat deze geweldsmisdrijven zich onderscheiden van de geselecteerde geweldsmisdrijven door andere dynamieken en verklaringen. Het werken met gerechtelijke bronnen en instanties impliceert dat er gebruikgemaakt werd van strafrechtelijke definities van geweld. Volgende misdrijven uit het Strafwetboek (Sw.)⁷² maken voorwerp uit van dit onderzoek:

- Misdrijven tegen goederen met geweld tegen personen
 - Diefstal met geweld of bedreiging (art. 468-469 Sw.)
 - Diefstal met geweld of bedreiging en waarbij er wapens werden getoond of gebruikt (art. 472 Sw.)
 - Afpersing (art. 470 Sw.)
- Ernstige misdrijven tegen de persoon
 - Opzettelijke slagen en verwondingen (art. 398-401 Sw.)
 - Foltering, onmenselijke behandeling, ontorende behandeling (art. 417bis Sw.)
 - Gijzeling, ontvoering (art. 347bis Sw.)
 - Poging tot doodslag of moord (art. 393-394 Sw.)
- Ernstige misdrijven tegen de persoon met de dood tot gevolg
 - Doodslag (opzettelijke doding maar zonder voorbedachtheid) (art. 393 Sw.)
 - Onopzettelijke doding (inclusief opzettelijke slagen, zonder het oogmerk te doden, maar met de dood tot gevolg) (art. 401 Sw. en art. 474 Sw.)
 - Moord (doodslag met voorbedachten rade) (art. 394 Sw.)
 - Roofmoord (art. 475 Sw.)

Misdrijven die staan omschreven in het Strafwetboek, zoals bovenstaande geweldsmisdrijven, worden voor minderjarigen aangeduid als MOF (zie punt 1.3.1). Dossiers kunnen ook worden geclassificeerd als een 'verontrustende situatie' (VOS). Sinds het Decreet Integrale Jeugdhulp⁷³ spreekt men niet meer over een problematische opvoedingssituatie (POS), maar over een VOS, "een situatie die de ontwikkeling van een minderjarige bedreigt doordat zijn psychische, fysieke of seksuele integriteit of die van een of meer leden van zijn gezin wordt aangetast of doordat zijn affectieve, morele, intellectuele of sociale ontplooiingskansen in het gedrang komen, waardoor het aanbieden van jeugdhulpverlening maatschappelijk noodzakelijk kan zijn"⁷⁴. Aan het criterium 'type geweldsfeit' werd dus voldaan als bovenstaande geweldsmisdrijven uit het Strafwetboek zich voordeden als een MOF, al dan niet in combinatie met een VOS. Na de selectie bleek dit criterium enkele uitzonderingen te omvatten die in punt 7.7 staan beschreven.

⁷² Strafwetboek 8 juni 1867, BS 9 juni 1867.

⁷³ Decreet 12 juli 2013 betreffende de integrale jeugdhulp, BS 13 september 2013.

⁷⁴ Art. 2, § 1, 54° Decreet Integrale Jeugdhulp.

Criterium 6: Tijdstip van het geweldsfeit

Er werd geopteerd om geweldsincidenten te selecteren die gepleegd werden in 2010 of later omwille van geheugeneffecten die kunnen optreden als het incident te lang geleden heeft plaatsgevonden (Declercq, 2008).

Criterium 7: Plaats van het geweldsfeit

Incidenten werden geselecteerd als ze zich afgespeeld hebben in het (semi)publieke domein, bijvoorbeeld op straat of in het uitgaansleven. Dit criterium laat toe geweld tussen intimi zoals geweld tussen partners en huisgenoten, buiten de definitie wordt geplaatst en dus niet mee wordt opgenomen in dit onderzoek.

Criterium 8: Aantal plegers betrokken in het geweldsfeit

Bij de selectie van incidenten werd erop toegezien dat de jongere alleen of met maximum één andere dader fysiek geweld gebruikt heeft, al dan niet in het bijzijn van een (vrienden)groep die als toeschouwer fungeerden. In dit onderzoek wordt, zoals in de studie van Brolet (2009, p. 102), de keuze gemaakt om enkel de jongere die schade heeft toegebracht aan het slachtoffer, als dader te kenmerken en bijvoorbeeld niet kennissen en vrienden van de dader die stonden toe te kijken. Bij de beschrijving van de respondenten en de uiteenzetting van de resultaten wordt duidelijk een onderscheid gemaakt tussen daders die expliciet fysiek geweld pleegden (of hiermee dreigden), en personen die geen fysiek geweld gepleegd hebben en als toeschouwer een passieve of actieve rol vervulden.

Criterium 9: Relatie tussen partijen

Er werden incidenten geselecteerd waar de pleger geen rechtstreekste band heeft met het slachtoffer. Dit wil zeggen dat de pleger onbekend is met het slachtoffer of dat het slachtoffer een 'kennis van zien' is, bijvoorbeeld iemand die naar dezelfde school gaat of een vriend van de broer of zus. Deze keuze werd gemaakt omdat uit onderzoek (Brolet, 2009, p. 105) blijkt dat in de helft van de gevallen onbekenden en 'kennissen van zien' het slachtoffer worden van fysiek geweld gepleegd door jongeren. Brolet (2009, p. 105) merkt echter wel terecht op dat er een kloof is tussen de interpretatie van dader en slachtoffer, namelijk dat de dader (vanuit zijn perceptie) vaak meer betekenis hecht aan de band met het slachtoffer dan het slachtoffer zelf. Dit criterium sluit dus niet uit dat er in de realiteit een andere relatie is dan betrokkenen zelf aangeven. Wel wordt door deze afbakening intrafamiliaal geweld en ander geweld in de relationele sfeer buiten beschouwing gelaten, aangezien bij het ontstaan van zulke geweldsmisdrijven, net als seksuele misdrijven, andere kenmerken en dynamieken aan de oorsprong liggen.

Criterium 10: Bekenning van het geweldsfeit

Tot slot dient de dader het bestudeerde geweldsfeit te bekennen, anders is het bijna een onmogelijke zaak om zijn beleving en ervaring, en de motieven die erachter schuilen, na te gaan (Beke et al., 2001).

7.3.2 Selectie en realisatie

In dit punt volgt een uiteenzetting van de manier waarop het selectieproces van dossiers én respondenten is verlopen. De data uit het kwalitatief luik werden hoofdzakelijk verzameld aan de hand van diepte-interviews. Dit punt licht toe op welke manier potentiële respondenten zijn benaderd voor een diepte-interview en hoeveel interviews er uiteindelijk gerealiseerd zijn. Een belangrijk aandachtspunt in het selectieproces van de respondenten is de bereikbaarheid en bereidheid van de respondenten om deel te nemen aan het onderzoek. Beke et al. (2001, p. 55) kwamen namelijk tot de bevinding dat daders moeilijk te bereiken en te motiveren zijn tot deelname aan wetenschappelijk onderzoek. Binnen surveyonderzoek wordt wat betreft de non-respons een onderscheid gemaakt tussen ‘noncontacts’, ‘refusals’ en ‘ineligibles’ (Dillman, Eltinge, Groves & Little, 2002). Personen die niet kunnen gecontacteerd worden noemt men ‘noncontacts’, ‘refusals’ zijn personen die weigeren mee te werken en ‘ineligibles’ zijn personen die mentaal of fysiek niet in staat zijn om deel te nemen, bijvoorbeeld wegens een taalbarrière of ziekte.

7.3.2.1 (Jeugd)parketten en (jeugd)rechtbanken

De selectie van dossiers (en respondenten) via de (jeugd)parketten en de (jeugd)rechtbanken vond plaats in drie gerechtelijke arrondissementen. Eerst werd er toestemming gevraagd aan de procureur van de desbetreffende gerechtelijke arrondissementen om inzage te krijgen in gerechtelijke dossiers en parketdossiers inzake jeugdzaken (voor de selectie van minderjarigen) en correctionele zaken (voor de selectie van meerderjarigen). Uit deze dossiers werd er vervolgens een doelgerichte steekproef getrokken, met name alle dossiers die voldoen aan de eerder gestelde selectiecriteria⁷⁵. Gerechtelijke dossiers bevatten alle beschikbare relevante documenten die door politie, (jeugd)parket en (jeugd)rechtbank zijn verzameld over het betreffende geweldsincident en de betrokken personen. In een dossier wordt summier verslag gedaan van het incident en zijn de nodige contactgegevens vermeld van dader(s), slachtoffer(s) en getuige(n). Verder bevat een dossier ook de pv’s met de verschillende verklaringen van alle betrokkenen.⁷⁶

In twee van de drie arrondissementen werden alle dossiergegevens geautomatiseerd, waardoor een eerste selectie kon gebeuren op een aantal criteria zoals ‘leeftijd’, ‘jaar waarin het feit gepleegd is’, ‘kwalificatie van feit’ en ‘creatie van dossier’⁷⁷. Een verdere selectie gebeurde door de dossiers

⁷⁵ Er werd gekozen om zowel lopende, nog niet-afgehandelde dossiers als afgesloten dossiers te selecteren, rekening houdend met de beperkingen. Bij afgesloten dossiers kunnen er zich problemen voordoen op ethisch vlak (bescherming en privéleven, en vertrouwelijkheid gegevens) en onderzoeksvlak (bereikbaarheid en bereidheid tot deelname). Bijkomend kunnen er problemen met betrekking tot geheugeneffecten optreden. Maar ook bij lopende dossiers moet hiermee rekening worden gehouden. Ten eerste kunnen ook bij lopende dossiers de bescherming van privéleven en vertrouwelijkheid in het gedrang komen. Ten tweede speelt het ‘vermoeden van onschuld’ een rol en een derde beperking is dat lopende dossiers soms moeilijk te traceren zijn (parket of rechtbank) (Brolet, 2009, p. 57).

⁷⁶ Wat betreft de selectie aan de hand van (gerechtelijke) dossiers dient opgemerkt te worden dat in sommige dossiers de pv’s over de gepleegde feiten ontbreken, of meer specifiek een verhoor. Deze dossiers werden vervolgens niet mee opgenomen in de selectie.

⁷⁷ ‘Creatie van dossier’ is geen vooropgesteld criterium, maar wel ‘tijdstip van geweldsfeit’. Aangezien enkel geweldsfeiten in aanmerking komen die gepleegd werden vanaf 2010, was de verwachting dat dossiers die opgestart werden vanaf 2011 voornamelijk feiten betreffen die gepleegd zijn in 2010 en vroeger.

handmatig te raadplegen en in te kijken. Een totaal van 157 dossiers inzake jeugdzaken en 158 inzake correctionele zaken werden handmatig geraadpleegd voor een verdere verfijning. Eén arrondissement beschikte op het moment van de dataverzameling niet over een automatiseringssysteem om dossiers te klasseren. Hierdoor had de onderzoekster minder controle over het eigenlijke selectieproces, waardoor het aantal geselecteerde dossiers in dit arrondissement beduidend lager ligt (N=10) in vergelijking met de twee andere arrondissementen (N=28 en N=32). Het aantal geselecteerde dossiers op de (jeugd)parketten en (jeugd)rechtbanken bedraagt 70 dossiers: 22 dossiers inzake jeugdzaken en 48 dossiers inzake correctionele zaken, met een totaal van 102 geweldplegers (en 77 slachtoffers en 69 getuigen).

Na de selectie van de gerechtelijke dossiers op de (jeugd)parketten en (jeugd)rechtbanken heeft de onderzoekster aan de hand van de persoonsgegevens die voorhanden waren in de dossiers, contact opgenomen met alle betrokkenen (N=248). Er werd een benaderingsbrief opgesteld met een uitgebreide beschrijving van het onderzoek. Indien de potentiële respondent instemde om mee te werken aan het onderzoek, werd hij/zij verzocht dit schriftelijk via de post, e-mail, Facebook of telefoon aan de onderzoekster mee te delen. Er werd geopteerd om rechtstreeks de toestemming te vragen aan betrokkenen en niet via de gerechtelijke instanties. Eerder onderzoek (Beke et al., 2001) wijst namelijk op een groot risico op 'noncontacts' en 'refusals' bij contactname van daders door gerechtelijke instanties. Twee weken na het verzenden van de benaderingsbrief werd een herinneringsbrief gestuurd naar respondenten die nog niet gereageerd hadden. Aangezien de meeste dossiers enkel adresgegevens vermelden, waardoor de betrokkenen enkel schriftelijk gecontacteerd konden worden, lag de non-respons hoog. De potentiële respondenten dienden namelijk zelf contact op te nemen met de onderzoekster indien zij bereid waren deel te nemen aan het onderzoek. In enkele uitzonderlijke gevallen vermeldde het pv een telefoonnummer waardoor de betrokkene, na een schriftelijke contactname, ook telefonisch benaderd kon worden. In de andere gevallen werd gehoopt op de 'goodwill' van de potentiële respondenten om de onderzoekster te contacteren. Van de 102 jonge geweldplegers die gecontacteerd werden, waren er slechts 9 bereid voor deelname aan het onderzoek. Het aantal slachtoffers en getuigen dat bereid was deel te nemen aan het onderzoek bedroeg respectievelijk 11 en 9.

7.3.2.2 Dienst voor Herstelgerichte en Constructieve Afhandelingen

Een HCA-dienst biedt herstelgerichte en constructieve afhandelingsvormen aan voor minderjarigen die een MOF hebben gepleegd. Er zijn vier vormen: herstelbemiddeling, herstelgericht groepsoverleg (HERGO), leerproject en gemeenschapsdienst. Om het aantal potentiële respondenten uit te breiden werd ook via een HCA-dienst toenadering gezocht tot daders (en slachtoffers) van een geweldsmisdrijf, die deelgenomen hebben aan een herstelbemiddeling of een HERGO⁷⁸. Ook hier werd door de

⁷⁸ Herstelbemiddeling wordt aangeboden door het parket of voorgesteld door de jeugdrechter, aan de minderjarige dader (en zijn ouders) en aan het slachtoffer. Samen met een neutrale bemiddelaar wordt gezocht naar een mogelijke vorm van herstel. De jeugdrechter kan ook een HERGO voorstellen. Dat is een bijeenkomst waarbij de minderjarige dader en het slachtoffer, elk met hun achterban, op zoek gaan naar een constructieve oplossing voor de gevolgen van het delict.

onderzoekster zelf gezocht naar (bemiddelings)dossiers die voldeden aan de vooropgestelde criteria.⁷⁹ Bemiddelingsdiensten beschikken echter niet over de gerechtelijke dossiers, waardoor potentiële respondenten geselecteerd werden aan de hand van een aanmeldingsfiche met de persoonsgegevens van de dader en een zeer beknopte samenvatting van het gepleegde feit. Hierdoor konden een aantal criteria zoals 'plaats van geweldsfeit', 'relatie tussen dader en slachtoffer(s)' en 'psychische problemen of stoornissen bij dader' vaak niet afgetoetst worden. Na inzage werden er 44 dossiers geselecteerd met in totaal 52 daders (en 52 slachtoffers).

Na de dossierselectie, uitgevoerd door de onderzoekster, namen de bemiddelaars van de betreffende dossiers contact op met de betrokkenen. Indien de respondent instemde om deel te nemen aan het onderzoek, werd hij/zij verzocht zijn telefoonnummer en/of e-mailadres aan de bemiddelaar mee te delen, die het vervolgens aan de onderzoekster bezorgde. Van de 52 geselecteerde jongeren was er slechts één jongere bereid voor deelname aan het onderzoek.⁸⁰ Via de HCA-dienst konden geen slachtoffers bereikt worden die instemden tot deelname.

7.3.2.3 Gemeenschapsinstellingen en Gesloten Federaal Centrum

De jeugdrechter kan een minderjarige die een MOF heeft gepleegd of zich in een VOS bevindt, plaatsen in een GBJ⁸¹. In Vlaanderen zijn er drie GBJ's (Agentschap Jongerenwelzijn, z.j.). De GBJ 'De Kempen' bestaat uit een gesloten instelling voor jongens te Mol (campus 'De Hutten') en een open instelling voor jongens te Mol, met tien time-outplaatsen voor meisjes (campus 'De Markt'). De GBJ 'De Zande' bestaat uit een open en gesloten instelling voor jongens en een gesloten instelling voor meisjes⁸² te Ruiselede (campus 'Ruiselede'), en een open en gesloten instelling voor meisjes te Beernem (campus 'Beernem'). In juli 2015 is er een gesloten instelling geopend voor jongens in Wingene (campus 'Wingene').⁸³ In de GBJ 'De Grubbe' in Everberg ten slotte verblijven de zogenaamde 'Everbergjongeren', waar jongeren worden geplaatst als zij een ernstig MOF gepleegd hebben (of hiervan verdacht worden) en er geen geschikte plaats vrij is in één van de twee andere GBJ's.

Om de respons van het aantal jongeren dat reeds veel in aanraking is gekomen met geweld, te maximaliseren, werden twee GBJ's gecontacteerd. Om de geplaatste jongeren te interviewen werd eerst de toestemming gevraagd aan het afdelingshoofd van de GBJ's. Na deze toestemming werd de directie van de betreffende instellingen gecontacteerd. In tegenstelling tot de (jeugd)parketten,

⁷⁹ Omwille van praktische en ethische overwegingen (onder andere vertrouwelijkheid), en in samenspraak met de bemiddelingsdiensten, werd gekozen om enkel afgesloten dossiers en dus afgeronde herstelbemiddelingen en HERGO's te selecteren die opgestart waren tussen juli 2011 tot en met december 2012.

⁸⁰ Een mogelijke verklaring voor de grote non-respons is dat respondenten werden gecontacteerd door de bemiddelaars. De onderzoekster had dusdanig geen controle op de contactname met respondenten en was vervolgens volledig afhankelijk van de 'goodwill' van de bemiddelaars en potentiële respondenten.

⁸¹ Wet 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd en het herstel van de door dit feit veroorzaakte schade, BS 15 april 1965, 4014.

⁸² De negen plaatsen voor meisjes zijn in oktober 2015 gecreëerd onder meer naar aanleiding van de voorvallen waarbij meisjes in een politiecel terecht kwamen omdat er onvoldoende plaatsen beschikbaar waren in de GBJ's (Agentschap Jongerenwelzijn, 18 augustus 2015).

⁸³ Om tegemoet te komen aan de nood aan meer plaatsen voor meisjes binnen een GBJ, wordt in de loop van 2017 extra plaatsen voor meisjes gecreëerd (Agentschap Jongerenwelzijn, 2017).

(jeugd)rechtbanken en HCA-dienst, werd er in de GBJ's geen eerste selectie gemaakt op basis van dossiers. Er werd in de omgekeerde richting gewerkt: eerst werden potentiële respondenten voor een interview geselecteerd en slechts na hun schriftelijke toestemming werd hun gerechtelijk dossier in het betreffende arrondissement geraadpleegd. In de instellingen werd aanvankelijk een selectie gemaakt van potentiële respondenten door de sociale of psychologische dienst aan de hand van de door de onderzoekster vooropgestelde criteria. Op basis van dit proces, werden in totaal 31 jongeren uit GBJ's geselecteerd.

Naast een GBJ kunnen jongeren ook geplaatst worden in het Vlaams detentiecentrum 'De Wijngaard' in Tongeren, dat sinds 2015 de nieuwe benaming is van het voormalige Gesloten Federaal Centrum (GFC) voor jongeren. In het voormalig GFC werden zowel uit handen gegeven jongeren als 'Everbergjongeren' geselecteerd ⁸⁴. Daarnaast verbleven er in die periode ook zogenaamde 'primodelinquenten', meerderjarigen tussen 18 en 24 jaar die voor een eerste keer in een gevangenisregime terechtkomen. Ook deze groep werd in de steekproef mee opgenomen om het aantal meerderjarige daders in de steekproef te vergroten. Om respondenten te bevragen die verblijven in het GFC werd ook eerst toestemming gevraagd aan het afdelingshoofd van de GBJ's, en de Vlaamse en federale directie van het centrum. In een eerste fase werd samen met de psychosociale dienst (PSD) een selectie gemaakt van daders op basis van de vooropgestelde criteria. Daarnaast kreeg de onderzoekster de toestemming om de verslagen opgemaakt door de PSD van elke potentiële respondent in te kijken voor een meer verfijnde selectie. De PSD-verslagen werden na de schriftelijke toestemming van de respondenten ook aan de onderzoekster bezorgd en vervolgens mee geanalyseerd. Een totaal van 22 daders werden geselecteerd, waarvan 11 uit handen gegeven en 11 'primodelinquenten'. Ten tijde van de dataverzamelingsperiode verbleven er geen 'Everbergjongeren' in het GFC.

In de GBJ's en het voormalige GFC werden de geselecteerde respondenten (N=53) persoonlijk door de onderzoekster aangesproken met de vraag tot deelname aan het onderzoek. De onderzoekster stelde zichzelf voor en gaf het doel van het onderzoek en de opbouw van het gesprek weer. De jongeren kregen een brief mee waar kort het onderzoek voorgesteld werd. Deze geïnformeerde toestemming is belangrijk om potentiële respondenten volledig en duidelijk te informeren over het onderzoek en hen in staat te stellen een weldoordachte beslissing te nemen wat betreft hun deelname (O'Gorman & Vander Laenen, 2010, p. 540). Er waren 25 van de 31 geselecteerde jongeren uit een GBJ bereid deel te nemen aan een interview. Eén jongere is de instelling ontvlucht na zijn deelname te hebben toegezegd, maar voor de eigenlijke aanvang van het interview⁸⁵, waardoor er in totaal 24 interviews gerealiseerd werden. In het GFC hebben 13 van de 22 respondenten toegestemd en deelgenomen. De

⁸⁴ De uithandengeving betekent dat een jeugdrechter een jongere vanaf 16 jaar die een MOF gepleegd heeft volgens het strafrecht voor volwassenen kan vervolgen. De jeugdrechter geeft een minderjarige uithanden als hij van oordeel is dat de beschermende en opvoedkundige maatregelen niet voldoende zijn om tegemoet te komen aan de problematiek van de jongere. Voor zogenaamde 'Everbergjongeren' is de wet op de jeugdbescherming van toepassing, en werden in het GFC geplaatst als er een maximale bezetting is in de GBJ 'De Grubbe' én er sprake was van zeer ernstige feiten.

⁸⁵ De tijd tussen de kennismaking en het interview bedroeg ongeveer één week.

voornaamste redenen dat jongeren weigerden deel te nemen waren 'geen zin' en 'dat is te persoonlijk'.

7.3.2.4 Overzicht van selectie en realisatie

Tabel 7.2 vat het totaal aantal geselecteerde jonge geweldplegers en gerealiseerde interviews per instantie samen.

Tabel 7.2: Overzicht van aantal geselecteerde dossiers en gerealiseerde interviews met jonge geweldplegers

	Geselecteerde respondenten	Gerealiseerde interviews
(Jeugd)parketten en (jeugd)rechtbanken	102	9
HCA-dienst	52	1
GBJ's	31	24
GFC	22	13
Totaal	207	47

In totaal zijn er 47 interviews gerealiseerd met jongeren die als pleger betrokken zijn geweest bij een geweldsfeit. Drie interviews met respondenten die geplaatst waren in een GBJ of het GFC werden uitgesloten in de analyse: twee interviews (R25 en R36) omwille van de moeizame communicatie omdat de betrokken respondenten de Nederlandse taal onvoldoende machtig waren, en één interview (R37) omdat deze respondent beweerde nooit als pleger in aanraking te zijn gekomen met een geweldsincident. Dit betekent dat een totaal van 44 jongeren die als pleger in aanraking zijn gekomen met geweld, opgenomen zijn in de steekproef. Het volgende punt gaat dieper in op de kenmerken van de steekproef en meer specifiek op de criteria waarop gevarieerd is.

7.4 Variatie en kenmerken van de steekproef

Binnen de vooropgestelde selectiecriteria moet er voldoende variatie zijn om de afhankelijke variabele, in dit geval geweld, te exploreren (Mortelmans, 2013, p. 153). In eerste instantie werd er gestreefd naar variatie binnen de leeftijd van respondenten. In dit onderzoek staan met name zowel minderjarige (15-17 jaar) als jongvolwassen meerderjarige (18-25 jaar) daders van geweld centraal. De steekproef bevat een totaal van 32 jongeren die op het moment van het geselecteerde geweldsfeit minderjarig waren, 12 jongeren waren op het moment van de feiten meerderjarig.

In de tweede plaats werd er gevarieerd naargelang soort geweldsfeit. Geweld wordt in dit onderzoek eng afgebakend, namelijk fysiek geweld en dreigen met fysiek geweld. Dit betekent dat een onderscheid wordt gemaakt tussen plegers van zogenaamde 'pure' geweldsfeiten, zoals (dreigen met) slagen en verwondingen, en plegers van feiten van diefstal met (dreigen met) geweld, zoals afpersingen en overvallen. Een totaal van 17 respondenten kunnen gecategoriseerd worden als plegers van 'pure' geweldsfeiten. Dit betekent dat zij op basis van deze categorie geselecteerd werden en geen feiten gepleegd hebben van 'diefstallen met geweld' (of toch alleszins zeggen dit niet gepleegd te hebben). Van die 17 respondenten bevonden 8 jongeren zich op het moment van het interview in een gesloten inrichting, 9 jongeren waren niet geplaatst. Een totaal van 27 jongeren in de steekproef

kunnen vervolgens als pleger van diefstal met geweld geduid worden; alle respondenten, uitgezonderd één, waren geplaatst in een GBJ of GFC. Al deze jongeren haalden tijdens het gesprek aan ook ‘pure’ geweldsfeiten gepleegd te hebben.

Tot slot werden niet uitsluitend ‘harde-kern jongeren’ of veelplegers bevraagd – die vaak het onderwerp van onderzoek uitmaken – maar ook de zogenaamde ‘first-offenders’ en ‘meerplegers’ die één of enkele feiten hebben gepleegd. Gebaseerd op het aantal geregistreerde feiten wordt in onderzoek naar jeugdcriminaliteit doorgaans een onderscheid gemaakt tussen ‘first-offenders’, ‘meerplegers’ en ‘veelplegers’ (zoals bijvoorbeeld gehanteerd in de rapportage van de Monitor Jeugdcriminaliteit in Nederland; zie bijvoorbeeld van der Laan & Goudriaan, 2016). ‘First-offenders’ zijn jongeren tegen wie in hun criminele carrière in totaal 1 pv is opgemaakt. ‘Meerplegers’ zijn jongeren tegen wie in totaal 2-5 keer een pv is opgemaakt. ‘Veelplegers’ tot slot zijn verdachten tegen wie in totaal meer dan 5 keer een pv is opgemaakt. Bij meerderjarigen wordt doorgaans een andere definitie van meer- en veelplegers gehanteerd. De keuze werd gemaakt om in dit onderzoek dezelfde definitie voor zowel minderjarigen als meerderjarigen te hanteren. Omdat we niet beschikken over alle gerechtelijke dossiers van de jongeren en hierdoor de indeling niet gemaakt kan worden op basis van het aantal pv’s dat tegen jongeren werd opgemaakt, werd ervoor gekozen jongeren over de groepen in te delen op basis van het aantal gerapporteerde feiten tijdens het interview. In dit onderzoek wordt een jongere als een ‘veelpleger’ beschouwd indien hij tijdens het interview meer dan tien feiten aanhaalde die hij ooit gepleegd heeft. Een ‘meerpleger’ wordt gedefinieerd als een pleger die tussen 3 en 10 feiten aanhaalde, ‘first-offenders’ zijn jongeren die slechts 1 of 2 feiten vermeldde tijdens het interview. Op basis van dit criterium kunnen 21 jongens aangeduid worden als veelpleger, 16 als meerpleger en 7 als ‘first-offender’. De overeenkomsten en verschillen tussen bovenstaande groepen van plegers worden bij de bespreking van de resultaten – indien relevant – expliciet gemaakt. Tabel 7.3 geeft de steekproefmatrix weer die vervolgens meer in detail wordt besproken.

Tabel 7.3: Steekproefmatrix

Leeftijd op moment van feiten	Soort geweldsfeit	Aantal gerapporteerde geweldsfeiten		
		1-2 keer ‘first-offender’	3-10 keer ‘meerpleger’	>10 keer ‘veelpleger’
14-17 jaar (N=32)	‘Pure’ geweldsfeiten	1	3	4
	Diefstallen met geweld	1	7	16
18-25 jaar (N=12)	‘Pure’ geweldsfeiten	3	5	1
	Diefstallen met geweld	2	1	0

Doordat meer dan de helft van de bevraagde jongeren op het moment van het interview verbleef in een gesloten instelling (een GBJ of GFC), is er een vertekening van de werkelijke populatie ‘geweldplegers’. Dit suggereert dat het (in theorie) een groep betreft die ernstige geweldsfeiten op hun kerfstok hebben, en vervolgens niet noodzakelijk model staat voor ‘de’ jonge geweldpleger. In dit onderzoek is de groep ‘veelplegers’ echter groter dan de meerplegers en ‘first-offenders’. Het groot aantal respondenten gerekruteerd uit GBJ’s heeft ook als gevolg dat het aantal minderjarige veelplegers beduidend hoger ligt dan meerderjarige plegers. Getracht werd het aantal meerderjarige

plegers te maximaliseren door jongeren te bereiken in het GFC, maar een vaststelling hierbij is de meerderjarigen bereikt uit het GFC, 'primodelinquenten' zijn, 18-24-jarigen die voor een eerste keer in het gevangenisregime terechtkomen en die bijgevolg vaak als 'first-offender' geduid kunnen worden. De oververtegenwoordiging van de minderjarige geweldplegers als veelpleger van diefstallen van geweld is niet noodzakelijk een beperking, omdat deze jongeren ook vaak een geschiedenis hebben van 'pure' geweldsfeiten.

Er werden – zoals eerder vermeld – 47 interviews gevoerd met jongeren (R1-R47), waarvan er drie werden uitgesloten in de analyse (R25, R36 en R37), wat maakt dat er in totaal 44 interviews geanalyseerd zijn. Tabel 7.4 beschrijft meer in detail enkele kenmerken van deze plegers. De leeftijd van de jongeren op het moment van de bevraging varieert tussen 15 en 27 jaar (die allen op het moment van de feiten tussen 14 en 25 jaar oud waren), het merendeel is 16 of 17 jaar oud (N=19). Om de afkomst van de jongeren te bepalen is het geboorteland van de ouders het vertrekpunt. Jongeren die rapporteren dat minstens één ouder in het buitenland is geboren, worden geduid als 'jongeren van niet-Belgische afkomst'. Hieruit blijkt dat 16 jongeren van Belgische afkomst zijn en 31 van niet-Belgische afkomst, waaronder 11 jongeren in het buitenland geboren. Dit betekent dat de meerderheid van de jongeren van een niet-Belgische afkomst behoren tot de 'tweede generatie' allochtonen (N=30); zij zijn in België geboren, maar zij gaven tijdens het interview aan dat (een van) de ouders niet.⁸⁶ Bijna de helft van de respondenten geeft aan dat de ouders gescheiden zijn. Een totaal van 34 respondenten (R1-R35) waren op het moment van het interview geplaatst in een GBJ (N=24) of het GFC (N=10). De overige 10 respondenten (R38-R47), die geselecteerd werden op basis van een dossierinzage op een (jeugd)parket, op een (jeugd)rechtbank of via de HCA-dienst, verbleven op het moment van het interview niet in een instelling. Van de 44 bevroegden halen 23 een instellingsverleden aan. Hierbij gaat het over eerdere plaatsingen in zowel private voorzieningen zoals begeleidingstehuizen en onthaal-, observatie- en oriëntatiecentra (OOOC) als publieke instellingen zoals een GBJ. Van de geselecteerde jongeren aan de hand van een dossierinzage, is één minderjarige ooit geplaatst in een GBJ voor een 'time-out' en één meerderjarige haalt een gevangenisverleden aan. Voor 16 jongeren van de 34 die zich bevonden in een GBJ of GFC werd aanvullend op het interviewmateriaal het psychosociaal verslag mee geanalyseerd. Van 9 jongeren was er geen psychosociaal verslag beschikbaar, en 9 jongeren gaven geen toestemming om het verslag in te kijken.

⁸⁶ Bij een aantal respondenten kon het geboorteland van de ouders afgetoetst worden aan de hand van de documentanalyse.

Tabel 7.4: Achtergrondkenmerken van de respondenten (N respondenten)

Kenmerken	Daders
Leeftijd op moment van interview	
<15 jaar	0
15 jaar	3
16-17 jaar	19
18-19 jaar	8
20-21 jaar	4
22-23 jaar	7
24-25 jaar	2
>25 jaar	1
Afkomst	
Belgisch	16
Niet Belgisch, in België geboren	20
Niet Belgisch, in buitenland geboren	8
Onbekend	0
Ouders gescheiden	
Ja	20
Neen	22
Onbekend	2
Instelling om moment van interview	
Ja	34
Neen	10
Instellingsverleden	
Ja	23
Neen	21
Beschikbare psychosociale verslagen	16

Tabel 7.5 bevat de geselecteerde geweldsfeiten voor jongeren die als pleger in aanraking zijn gekomen met geweld. Een totaal van 20 jongeren zijn geselecteerd op basis van een 'puur' geweldsfeit, dus (wederzijdse) slagen en verwondingen. Daarnaast zijn er 24 jongeren geïnterviewd die geselecteerd waren omwille van feiten van 'diefstal met geweld of bedreiging', in het bijzonder een (gewapende) overval, afpersing en het stelen van een handtas of ketting. De tabel laat zien dat 'vechtpartijen en slagen en verwondingen' (N=19) en '(gewapende) overvallen' (N=14) de twee meest voorkomende geweldsdelicten zijn waarop de respondenten geselecteerd werden.

Tabel 7.5: Geselecteerde geweldsfeiten (N respondenten)

Geselecteerde geweldsfeiten	N
'Pure' geweldsfeiten	20
Vechtpartijen of slagen en verwondingen	19
Poging tot doodslag	1
Diefstal met geweld of bedreiging	24
(Gewapende) overval	14
Handtas stelen of ketting trekken	5
Afpersing	2
Gijzeling	2
Poging tot diefstal met geweld dat ongewild de dood tot gevolg had	1

Een groot deel van de respondenten die geplaatst waren in een GBJ of het GFC pleegden te veel feiten om in de beschikbare tijdsspanne van een interview in detail te bespreken. Dit betekent dat niet alle aangehaalde geweldsfeiten besproken en dieper ontleed werden tijdens een interview. Er werd vooral dieper ingegaan op het 'geselecteerd geweldsfeit' dat in veel gevallen het laatste geweldsfeit betrof dat de jongere pleegde en/of andere geweldsfeiten die de jongeren tijdens het gesprek aanhaalden (omwille van de significantie hiervan voor de jongere zelf). De jongeren vermeldde een totaal van 182 geweldsfeiten die zij ooit gepleegd hebben, waarvan er 110 (al dan niet in detail) besproken werden. De besproken geweldsfeiten – die tevens als situatieschetsen voor de analyse van de voorgrondfactoren werden aangewend – staan weergegeven in tabel 7.6. Een totaal van 110 geweldsincidenten, waarvan 60 'pure' geweldsfeiten en 50 diefstallen met geweld of bedreiging werden tijdens de interviews besproken.

Tabel 7.6: Besproken geweldsfeiten (N feiten)

Besproken geweldsfeiten	N
'Pure' geweldsfeiten	60
Vechtpartijen of slagen en verwondingen	59
- <i>Zonder wapen</i>	52
- <i>Met wapen</i>	7
Poging tot doodslag	1
Diefstal met geweld of bedreiging	50
(Gewapende) overval	29
Handtas stelen of ketting trekken	3
Afpersing	13
Gijzeling	3
Carjacking	1
Poging tot diefstal met geweld dat ongewild de dood tot gevolg had	1

Jongeren haalden ook andere, niet-geweldsfeiten aan waaraan zij zich schuldig hebben gemaakt. Om de betekenisgeving die respondenten geven aan geweld te achterhalen is het belangrijk om ook een zicht te krijgen op andere gepleegde feiten. In deel I werd reeds opgemerkt dat geweld bij jongeren vaak een deel uitmaakt van een bredere set van problematische gedragingen en delicten. Bovendien kan hierdoor meer inzicht verkregen worden in het verloop van de 'criminele carrière' en welke rol

geweld hierin vervult. De respondenten vermelden een totaal van 166 niet-geweldsfeiten die zij ooit gepleegd hebben. Druggebruik, diefstal zonder geweld en inbraak zijn de meest aangehaalde feiten door de respondenten (respectievelijk N=39, N=33 en N=29 respondenten haalden deze feiten aan).

7.5 Inhoud en verloop van interviews

Dit deel behandelt de inhoud en structuur van de interviews. De interviews vonden plaats gedurende twee periodes: van september tot december 2012 en van augustus 2013 tot april 2014. Een gesprek duurde minimum 45 minuten en maximum 3 uur. Met zes jongeren die als pleger in aanraking zijn gekomen met geweld zijn twee gesprekken gevoerd. Uit onderzoek (Brolet, 2009, p. 149) is namelijk gebleken dat wanneer in verdere gesprekken delicate onderwerpen aan bod komen, plegers meer bereid zijn hierop in te gaan en zaken uitgesproken worden die mogelijks bij één interview verborgen blijven. Ook praktische zaken konden leiden tot een tweede gesprek, bijvoorbeeld een respondent uit het GFC die aan de wandeling wilde deelnemen, waardoor het gesprek op een ander moment moest worden verder gezet. De gesprekken verliepen uitsluitend tussen de onderzoekster en de geïnterviewde, dit om te voorkomen dat de respondenten zich geremd zouden voelen vrijuit te praten⁸⁷. Er werd gekozen voor een semigestructureerd interview, waarbij in de topiclijst gewerkt werd met een lijst van mogelijke vragen/trefwoorden. Er werden zowel open als gestructureerde vragen gebruikt. De topiclijst voor daders is terug te vinden als bijlage 1. Door gestructureerde en open vragen te combineren komen onderwerpen aan bod die – in het licht van dit onderzoek en meer specifiek de onderzoeksvragen – centraal staan, en staat tegelijkertijd de betekenisgeving van de geïnterviewde voorop. Het belangrijkste is te luisteren naar zijn verhaal, zodat het perspectief van de respondent – het *emic* perspectief – in kaart gebracht kan worden.

Het werken met diepte-interviews bij (jonge) plegers is een onderzoeksmethode die in ons land al meermaals gebruikt werd (o.a. Troonbeeckx, 2017; Op de Beeck, 2012; Brolet, 2009). Ook in Nederland vinden we studies terug die deze methode hebben toegepast op geweldplegers (o.a. Beke et al., 2001; Bol et al., 1998). In dit onderzoek werden geweldplegers geïnterviewd mede aan de hand van de biografische methode. Een eerste punt licht deze methode toe, waarna het volgende punt het verloop van de interviews met daders meer algemeen beschrijft.

7.5.1 De biografische methode

Voor de analyse van de verhalen van de geweldplegers werd teruggegrepen naar de biografische methode, gelijkaardig aan het opzet van Brolet (2009) in haar onderzoek naar motieven en beweegredenen van minderjarige geweldplegers. De biografische methode start vanuit de overtuiging dat het handelen van personen voor een groot deel bepaald is door vroegere ervaringen en de levensgeschiedenis (Geerdink, 2008, p. 27). Dit betekent dat subjectieve ervaringen doorheen de levensloop van de jongere gebruikt kunnen worden om waarden, attitudes en betekenissen van

⁸⁷ Eén interview vond plaats met een derde persoon; deze respondent gaf de voorkeur om het interview te laten plaatsvinden in het bijzijn van zijn begeleidster van begeleid zelfstandig wonen (BZW).

individuele levensverhalen te bestuderen. De specificiteit van de biografische methode heeft als grote meerwaarde dat ze toelaat aan de jongere een bepaalde gebeurtenis – in dit geval een geweldsincident – te kaderen in zijn levensverhaal (Brolet, 2009, p. 151; Messerschmidt, 2004, p. 51). De biografische methode biedt ook de mogelijkheid elementen te ontdekken die anders onuitgesproken blijven, zoals gevoelens, ervaringen, processen, beleving, betekenisgeving, en die zo mee richting geven aan het onderzoek. “The self-perceived life-history method allows the researcher to identify the forces the subject felt, the way he or she felt them, the way he or she perceived other’s feelings, and what modes of action followed” (Frazier, 1978, p. 128). Bij een biografische methode zijn de herinneringen van belang en niet de feiten die zich hebben afgespeeld (Geerdink, 2008, p. 28). De verhalen zijn dus altijd een reconstructie van feiten die zich in het verleden hebben afgespeeld en die op een bepaald moment belangrijk worden geacht te vermelden door de respondent.

Er werd voor een biografische methode gekozen omdat het, met het oog op het beantwoorden van de onderzoeksvragen, belangrijk is dat plegers zo veel mogelijk aan het woord komen om de onderliggende motieven en verborgen aspecten van geweld zoals een intrinsieke aantrekkelijkheid voor het geweldsfenomeen maximaal te verkennen. De subjectieve betekenis van het geweldsincident en de ervaringen daarbij staan met andere woorden centraal. Bovendien is de biografische methode een adequate methode om extrinsieke factoren van geweld (zowel achtergrond- als voorgrondfactoren) te achterhalen in de individuele levensverhalen en feitenverhalen (Baumeister, Stillwell & Wotman, 1990; Brolet, 2009).

7.5.2 Verloop van het interview

In het onderzoek werd aan de daders die bereikt werden via een (jeugd)parket, (jeugd)rechtbank en HCA-dienst, én bereid waren om deel te nemen, zelf de keuze gelaten waar het interview zou plaatshebben. De onderzoekster stelde voor dat het gesprek kon plaatsvinden op de universiteit of op een andere plaats, zolang het er maar rustig was. De meeste interviews werden thuis bij de jongere gehouden, drie interviews vonden plaats in een horecagelegenheid. De interviews met daders die geplaatst waren in een GBJ of het GFC hebben plaatsgevonden binnen de instelling in een aparte spreekruimte. Tijdens het gesprek werd er gebruik gemaakt van een topiclijst met als doel een houvast te geven van de onderdelen die aan bod moesten komen (zie bijlage 1). Bij de aanvang van het interview stelde de onderzoekster zich voor en werd een korte toelichting gegeven over het onderzoek en het verloop van het interview. Enkele ‘ground rules’ werden benadrukt, bijvoorbeeld dat er geen goede of foute antwoorden zijn en dat de data vertrouwelijk en anoniem worden behandeld. Aan de jongere werd de toestemming gevraagd om het gesprek op band te laten opnemen⁸⁸. Als een soort opwarmer werd vervolgens gevraagd om zichzelf voor te stellen. Na een korte voorstelling, werd er dieper ingegaan op bepaalde levensdomeinen, zoals thuissituatie, school- of werksituatie en vrije tijd, om een beeld te krijgen van zijn achtergrond en levensloop (cf. biografische methode). Nadien werd de respondent gevraagd om zijn verhaal over het gebeurde te vertellen. In lijn met de studie uitgevoerd

⁸⁸ Eén respondent weigerde het gesprek op band te laten opnemen, dit omwille van een gebrek aan vertrouwen.

door Beke et al. (2001, pp. 46-47; zie ook de Haan, 2011, p. 43) werden het narratieve, het interactieve, het interpretatieve, het affectieve en het reflexieve aspect onderzocht. Volgens deze auteurs kan hierdoor – althans gedeeltelijk – gereconstrueerd worden wat de dader met het geweld heeft bedoeld tijdens het incident. Eerst werd gevraagd aan de betrokkene om zo nauwkeurig mogelijk te beschrijven wat er gebeurd is en waarom het gebeurd is, het interactieve aspect of de zogenaamde ‘how-I-did-it-and-how-it-felt-doing-it’ autobiografie (Katz, 1988, p. 319). Er werd nagegaan hoe de dader zijn gedrag en geweldgebruik in de gegeven context of situatie beschrijft, en gepeild naar de aanleiding en de directe motivatie die ten grondslag lagen aan het geweldsincident. Vanuit deze motivaties kan vervolgens teruggekoppeld worden naar de achterliggende factoren van de feiten. Daarna werden de cognitieve en affectieve processen die van invloed waren op het geweldgebruik nagegaan door de jongere te vragen hoe hij het gebeurde heeft waargenomen (interpretatieve aspect) en hoe hij het beleefd heeft (affectieve aspect). Hierbij werd ook nagegaan hoe de respondent de toedracht verwoordt (narratieve aspect) en welke verontschuldigungen, verklaringen en rechtvaardigingen hij hieraan geeft (reflexieve aspect). Intrinsieke aspecten werden nagegaan door de respondent te laten vertellen hoe hij het toebrengen van letsel aan anderen heeft ervaren en of er voor hem situaties en omstandigheden zijn die geweld tegen personen onvermijdelijk, noodzakelijk, gerechtvaardigd of aantrekkelijk maken. Er werd bijvoorbeeld gevraagd hoe het voelde om iemand te slaan, met een mes te steken, enzovoort. Indien intrinsieke aspecten onvoldoende aan bod kwamen tijdens het gesprek werd aan de betrokkene een aantal stellingen voorgelegd over geweld die een positieve waardering voor geweld trachten na te gaan⁸⁹. Bij het merendeel van de jongeren was er sprake van meerdere geweldsfeiten (cf. geweldsgeschiedenis) waardoor ook gevraagd werd naar hun beleving tegenover andere feiten. Het was niet steeds vanzelfsprekend om deze structuur aan te houden tijdens een gesprek. De onderzoeker gaf bijgevolg voorrang op de natuurlijke loop van het gesprek en onderwerpen die de respondent zelf aanhaalde, zonder veel afstand te doen van de onderzoeksvragen (Mortelmans, 2013, p. 229). Op het einde van het interview werd een ‘informed consent’ formulier getekend door de respondent en de onderzoekster. “When it comes to later use of the interview it may be preferable to have a written agreement, (...), thereby obtaining the informed consent of the interviewee to participate in the study and allow future use of the interviews” (Kvale, 1996, pp. 153-154). Het formulier bevat informatie over volgende zaken: dat het onderzoek over iets gaat wat de respondent is overkomen, dat het interview afgenomen werd in het kader van een doctoraatsonderzoek, de vrijwilligheid van het interview, de mogelijke hercontactname met de onderzoekster, dat het interview op band is opgenomen, en dat alle gegevens vertrouwelijk en anoniem verwerkt worden. Voor de daders in een GBJ en het GFC werd bijkomend de toestemming gevraagd om hun gerechtelijk dossier (en PSD-verslag voor respondenten uit het GFC) te raadplegen; 9 jongeren (van de 37 geïnterviewde daders) gaven geen toestemming om hun dossier te raadplegen, veelal omwille van vertrouwelijkheid en privacy-redenen; 9 jongeren gaven geen toestemming om het verslag in te kijken. Voor de plegers die benaderd werden via (jeugd)parketten, (jeugd)rechtbanken en

⁸⁹ Het betreft items uit de schaal ‘positieve geweldsattitude’ uit de JOP-monitor Antwerpen-Gent (Verdonck & Pleysier, 2013), die in deel III (hoofdstuk 10) van dit onderzoek gehanteerd wordt voor een secundaire data-analyse.

een HCA-dienst werd een Fnac-bon als incentive gegeven, dit als stimulans tot deelname en als bedanking voor de tijd en inspanning.

7.6 Kwaliteit van het onderzoek

Er werden enkele strategieën gehanteerd om de kwaliteit van het onderzoek te versterken. De volgende twee punten beschrijven de criteria validiteit en betrouwbaarheid aangepast voor kwalitatief onderzoek (Maesschalck, 2010, p. 122).

7.6.1 Validiteit

Interne validiteit en externe validiteit worden positivistische criteria genoemd, maar deze zijn doorgaans ook toepasbaar in kwalitatief onderzoek. Interne validiteit verwijst naar de geloofwaardigheid van de bevindingen uit het onderzoek. Uitspraken, zoals beschrijvende verbanden die voortkomen uit de data, moeten waarheidsgetrouw zijn (Maesschalck, 2010, p. 127).

Sommige auteurs zijn van mening dat de studie naar verklaringen van delinquentie en geweld aan de hand van kwalitatief onderzoek te veel ruimte laat voor de eigen interpretatie van de data door de onderzoeker (o.a. Frazier, 1978, p. 127). Om hieraan tegemoet te komen is gedurende het gehele onderzoek de eigen vooringenomenheid van de onderzoekster, zowel in vraagstelling als interpretatie, getoetst en besproken. Tijdens de interviews werd de interpretatie van bepaalde gespreksonderwerpen door de onderzoekster regelmatig geparafraseerd en kort samengevat, waar de respondent de nodige aanvulling en correctie kon geven.

Niet enkel de onderzoekster geeft interpretaties en een eigen betekenisgeving aan verschillende zaken, ook de interpretatie van respondenten is niet steeds waarheidsgetrouw. Baumeister (1997, pp. 40-47) stelt dat verhalen van daders weliswaar onontbeerlijk zijn om na te gaan waarom personen (gewelds)delicten plegen, maar dat er ook rekening moet worden gehouden met het feit dat daders – maar ook slachtoffers en getuigen – hun versie op het incident geven (zie ook Collins, 2008, p. 4). Geen enkele partij doet met andere woorden verslag van de ‘objectieve’ waarheid (Brolet, 2009, p. 143). De kloof tussen het verhaal van de dader en dat van het slachtoffer noemt Baumeister (1997, p. 43) de ‘magnitude gap’. De meeste daders minimaliseren hun daden, slachtoffers maximaliseren het dan weer. “The victim stories generally reshuffled and twisted the facts to make the offense seem worse than it was, whereas the perpetrators reshuffled and twisted things to make it seem less bad” (Baumeister, 1997, p. 46). Als gevolg hiervan kan de interne validiteit in twijfel worden getrokken; wat personen zeggen valt niet noodzakelijk samen met wat zij ‘echt’ denken, voelen en doen, of gedaan hebben (Frazier, 1978, p. 128). Met betrekking tot interne validiteit heeft dit onderzoeksluik een zeer specifiek karakter, aangezien de oorzaken die door de respondent zelf aan de gepleegde geweldsfeiten toegeschreven worden, het voorwerp van onderzoek zijn. Er wordt met andere woorden niet gezocht naar objectieve oorzaken, maar wel naar oorzaken die in de overtuiging en beleving van de respondent zelf bestaan.

Verder is het mogelijk dat respondenten sociaal wenselijk antwoorden om de gedragingen voor zichzelf of voor anderen te rechtvaardigen (Agnew, 1990, pp. 269-270; Presser, 2003). Daders verstoppen zich vaak achter een masker dat laat uitschijnen dat zij stoer, machtig en onkwetsbaar zijn. Het is juist de bedoeling van dit onderzoek om deze zogenaamde defensieve vermomming bij plegers te achterhalen, om het geweld trachten te begrijpen (Gilligan, 2000, p. 127). Daarenboven kan er sprake zijn van amnesie of geheugenverlies bij de dader, zodat hij zich slechts gedeeltelijk of niets van de feiten herinnert (Declercq, 2008). Ook hier dient rekening gehouden te worden met de accuraatheid van de herinnering van slachtoffers en getuigen over het gebeurde feit. De validiteit van een bevraging naar retrospectief gedrag kan namelijk snel afnemen naarmate er verder teruggevraagd wordt. Algemeen wordt aangenomen dat door te vragen naar gedrag en gebeurtenissen die zich niet meer dan een paar jaar in de tijd bevinden, een goed beeld kan ontstaan (Donker & Slotboom, 2015, p. 113). Tot slot werd tijdens het veldwerk waargenomen dat jongeren die reeds een heel traject hebben afgelegd binnen de hulpverlening (bijvoorbeeld jongeren die enkele maanden verblijven in een GBJ), al veel gepraat hebben over hun feiten. Dit beïnvloedt mogelijks de wijze waarop zij terugblikken naar hun feiten (Op de Beeck, 2012, pp. 134-135). Ondanks deze beperkingen (zie ook punt 7.7), is de subjectieve betekenis die betrokkenen aan het incident geven een meerwaarde in onderzoek naar motieven van geweld; daarbij moet de leefwereld van alle betrokkenen als waardevol worden beschouwd (de Haan, 2003; Agnew, 1990; Baumeister, 1997).

Er gaat ook veel kritiek naar de externe validiteit of generaliseerbaarheid. Via kwalitatief onderzoek kunnen de details uitgediept worden, maar we kunnen aan de hand van een doelgerichte steekproef geen conclusies trekken buiten de gerealiseerde steekproef. Bovendien gaat het hier vaak om respondenten uit een zeer specifieke populatie – namelijk jongeren die ernstige en/of vele feiten pleegden en die hiervoor in een instelling geplaatst werden – en gebeurde ook de selectie niet op toevalsbasis, waardoor men weinig zicht heeft op de non-respons. Dit maakt dat de bevindingen uit dit luik niet overdraagbaar zijn op het gedrag van andere jongeren. Dit hoeft niet noodzakelijk een beperking te zijn, aangezien de finaliteit van dit onderzoeksluik bestaat uit het vergroten van de theoretische kennis, in het bijzonder van intrinsieke aspecten van geweld en de combinatie met extrinsieke factoren in het begrijpen en verklaren van geweld. “Het doel van de analyse is in de diepte te begrijpen en niet representatief te beschrijven” (Mortelmans, 2013, p. 21). Hoewel het bijna onmogelijk is om via levensverhalen en reconstructie van geweldsincidenten een theorie te verifiëren, kunnen elementen uit dit kwalitatief onderzoek wel de algemene geldigheid van bepaalde theoretische concepten testen en in vraag stellen (Flyvbjerg, 2011, p. 305). De bevindingen kunnen met andere woorden een inspiratie zijn voor verder empirisch en theoretisch onderzoek en aangewend worden voor conceptuele of theoretische generalisatie. Naast theoretische generalisatie is er ook inferentiële generaliseerbaarheid, die verwijst naar de veralgemeenbaarheid van bevindingen op andere situaties of contexten (Lewis & Ritchie, 2003 in Mortelmans, 2013, p. 486). Om tot inferentiële generalisatie te komen, werd gebruikt gemaakt van ‘thick description’: de verhalen van de respondenten werden zo uitgebreid en nauwkeurig mogelijk beschreven, waarbij uiteraard rekening gehouden werd met de anonimiteit (Maesschalck, 2010, p. 130). Dit laat toe dat een ‘buitenstaander’

de bevindingen kan lezen en oordelen of ze ook transposeerbaar zijn naar een andere context, situatie of doelgroep.

7.6.2 Betrouwbaarheid

Het criterium betrouwbaarheid betekent dat er zich bij de data-analyse geen vertekeningen mogen voordoen. Interne betrouwbaarheid verwijst naar de mate waarin mede-onderzoekers tot dezelfde bevindingen zouden komen op basis van dezelfde data. In dit onderzoek is aan peer debriefing gedaan tijdens de fase van de data-analyse waarbij met de promotor en een collega-onderzoeker gediscussieerd werd over het analytisch proces. De resultaten uit dit onderzoeksluik werden ook nagelezen door het professorenteam en gepresenteerd aan de leden van de begeleidingscommissie die instaan voor de begeleiding van het doctoraatsonderzoek. Er werd tevens aandacht gegeven aan de controleerbaarheid van het onderzoeksproces (Geerdink, 2008, p. 3). De gebruikte methodologie en de analysemethoden worden daarom nauwgezet beschreven opdat de onderzoeksstappen herhaald kunnen worden. Daarenboven werden ook nota's bijgehouden waarop de onderzoekster opvallende zaken tijdens het interview noteerde, zoals aanwijzingen dat een respondent liegt, zaken verzwijgt of sociaal wenselijk antwoordt.

Externe betrouwbaarheid verwijst naar de mate van reproduceerbaarheid van het onderzoek: de vraag of men op basis van nieuwe data in een andere setting tot dezelfde bevindingen zou komen (Maesschalck, 2010, p. 133). Kwalitatief onderzoek is in zekere zin uniek, waarbij een analyse op dezelfde data door een andere onderzoeker niet repliceerbaar is en zeer waarschijnlijk tot andere resultaten leidt. Dit schaadt de betrouwbaarheid van het onderzoeker echter niet, zolang, aldus Mortelmans (2013, p. 416), de analyses “gesteund zijn *op* en ondersteund zijn *door* de gegevens”. De externe betrouwbaarheid van het onderzoek wordt aangetoond door de gemaakte methodologische keuzes en de stappen die ondernomen zijn zo precies mogelijk te expliciteren.

7.7 Andere methodologische bemerkingen en kanttekeningen

Een laatste punt gaat in op de gebruikte onderzoeksmethoden en de beperkingen en kanttekeningen die door de onderzoekster tijdens het veldwerk werden ervaren.

7.7.1 De gebruikte dataverzamelingsmethoden

In dit onderzoek is gewerkt met twee verschillende databronnen, namelijk interviews en documenten, met de klemtoon op de interviews. Het doel is om een diepgaand en precies beeld te hebben van de aanleiding tot de geweldsfeiten en de betekenis die betrokkenen aan het geweld geven. Om deze reden lijkt observeren een meer efficiënte en effectieve methode dan de betrokkenen ‘post-hoc’ te interviewen. Echter, als een onderzoeker puur als observator tijdens geweldsincidenten fungeert, zullen de ervaringen, emoties en betekenisgeving van de betrokkenen nooit achterhaald kunnen worden. Een onderzoeker moet altijd vragen hoe de respondent zich voelt en wat zijn ervaringen zijn, om er zeker van te zijn dat de handelingen en gevoelens van de betrokkenen niet fout geïnterpreteerd

worden. Daarnaast is observeren om nog een tweede reden niet zo evident. Eerder in deel I werd verwezen naar Roy (2000, p. 399) die een vergelijking maakt tussen een geweldsuitbarsting en een meteorologische voorspelling, waarmee wordt bedoeld dat het onmogelijk is te voorspellen wanneer geweld zich zal voordoen. Praktisch was het moeilijk haalbaar om binnen de gegeven tijdspanne van dit doctoraatsonderzoek een aantal geweldsincidenten bij toeval te observeren en bovendien alle betrokkenen na afloop van het incident te interviewen. De interviewmethode, als 'post-hoc' bevraging, werd dus als beste methode vooropgesteld. Echter, belangrijk op te merken is dat geheugeneffecten en herinterpretaties een rol spelen bij het gebruik van de interviewmethode. Vroegere gebeurtenissen worden door de betrokkenen steeds opnieuw geherinterpreteerd in het licht van latere gebeurtenissen. Een objectieve weergave is dus moeilijk te achterhalen, aldus Beke et al. (2001, p. 68). De meeste geweldsincidenten waarop geselecteerd werd, hebben twee of drie jaar geleden plaatsgevonden. Indien de betrokkenen kort na het incident geïnterviewd konden worden, speelden geheugeneffecten en herinterpretaties van de feiten wellicht minder een rol.

Naast interviews werden de psychosociale verslagen van de daders als secundaire bron mee geanalyseerd. Dit biedt het voordeel dat de bevindingen uit de interviews vergeleken kunnen worden met de informatie uit de verslagen, en dat elementen die niet in het interview ter sprake kwamen, bestudeerd konden worden door middel van de documentanalyse. Enkele respondenten bijvoorbeeld gingen tijdens het gesprek bewust niet dieper in op hun gezinsleven. Deze aspecten konden vervolgens achterhaald worden in de psychosociale verslagen (indien de respondent hiervoor toestemming heeft gegeven). Een nadeel met het werken van documenten is namelijk dat de betekenisgeving, die een centrale plaats in dit onderzoek inneemt, gedeeltelijk weggecijferd wordt. Verslagen worden immers opgemaakt door andere personen dan de betrokken dader, hetgeen gezien kan worden als een bias (zie punt 7.4). Hiermee wordt bij de verwerking van de resultaten rekening gehouden door een onderscheid te maken tussen wat de respondent heeft gezegd en wat uit de analyse van de documenten naar voren komt.

7.7.2 De gebruikte selectiecriteria

Volgende beperkingen hebben betrekking op de gebruikte selectiecriteria. Ten eerste kon op het vooropgesteld (exclusie)criterium 'psychische problematiek bij de pleger' vaak niet geselecteerd worden aan de hand van (gerechtelijke) dossiers of andere beschikbare documenten, zoals de aanmeldingsfiches in een GBJ. In een GBJ en het GFC kwam bij enkele respondenten tijdens het gesprek een psychische problematiek ter sprake die eerder, voor het gesprek plaatsvond, niet 'ontdekt' was en/of vermeld werd door de contactpersoon binnen de instelling. Enkel als de dossiers – buiten de pv's – nog andere documenten bevatten, zoals een psychosociaal verslag, kon het criterium getoetst worden. Ook al werd aan dit criterium niet altijd voldaan, de betrokken respondenten zijn wel opgenomen in de steekproef; bij de analyse en de bespreking van de resultaten werd rekening gehouden met de vastgestelde psychische problematiek, iets wat bovendien interessante bevindingen opleverde.

Potentiële respondenten dienden ook te voldoen aan het criterium 'taal'. Twee respondenten (plegers) hadden de Nederlandse taal onvoldoende onder de knie om een productief en diepgaand gesprek mee te kunnen voeren. Deze interviews zijn vervolgens niet mee opgenomen in de data-analyse.

Belangrijk om op te merken is dat de selectie van geweldsfeiten niet steeds door de onderzoeker is gebeurd. In een GBJ en het GFC is een eerste selectie gemaakt door het psychosociaal team. Zij hadden op basis van de vooropgestelde criteria potentiële respondenten geselecteerd. Het moest niet noodzakelijk een geweldsfeit zijn waarvoor de betrokken respondenten op dat moment geplaatst werden; het kon bijvoorbeeld ook zijn dat zij eerder als pleger betrokken waren bij een geweldsfeit maar als VOS-er in een GBJ waren geplaatst. Deze respondenten zijn vervolgens ook mee opgenomen in de steekproef.

Verder zijn twee respondenten (R18 en R29) geïnterviewd die in het geselecteerde feit niet als pleger aangeduid kunnen worden die expliciet fysiek geweld gepleegd hebt. Eén respondent was namelijk niet rechtstreeks betrokken bij het geselecteerde geweldsfeit, maar als medeplichtige bij een diefstal met geweld (afpersing). De andere respondent was tevens wel betrokken in een geweldsfeit maar niet als pleger die het geweld had toegebracht. Desondanks zijn deze jongeren bij andere geweldsfeiten wel betrokken geweest en daarom werd de keuze gemaakt hen wel op te nemen in de steekproef.

7.7.3 Bereikbaarheid en bereidheid van respondenten

De onderzoekster heeft zich wat betreft de bereikbaarheid van de respondenten zo flexibel mogelijk opgesteld, dit om zo veel mogelijk respondenten te bereiken en bereid te vinden tot deelname aan een interview.

Initieel was het de bedoeling om potentiële respondenten te selecteren aan de hand van een dossierinzage bij (jeugd)parketten en (jeugd)rechtbanken. Het realiseren van interviews via deze selectiemethode heeft bijzonder veel moeite gekost en bovendien betrekkelijk weinig succes opgeleverd. Om de respons van daders te maximaliseren, werd het initieel opzet verlaten en werd de keuze gemaakt om ook daders te selecteren via GBJ's en het GFC. Waar er bij de eerst gehanteerde methodiek sprake is van een onevenwicht tussen inspanningen en resultaten, is een groot voordeel van het werken binnen residentiële voorzieningen dat respondenten gemakkelijk te vinden zijn en dat ze relatief vaak instemmen voor deelname (van Gemert, 2010, p. 151). Zoals eerder reeds aangestipt, betekent het groot aantal bereikte jongeren in de gesloten inrichtingen (34 van de 44) dat er in de steekproef verhoudingsgewijs meer veelplegers zijn opgenomen in vergelijking met de 'first-offenders' en 'meerplegers'. Bovendien werd getracht meer respondenten – en meer specifiek 'first-offenders' en meerplegers – te bereiken via een HCA-dienst. Hier werd in verhouding met het aantal gerealiseerde interviews (N=1) erg veel tijd besteed in het selectieproces. Een verklaring voor de grote non-respons is dat respondenten werden gecontacteerd door de bemiddelaars. De onderzoekster had op die manier geen controle op de contactname met respondenten en was vervolgens volledig afhankelijk van de 'goodwill' van de bemiddelaars en potentiële respondenten.

Er was ook wat flexibiliteit van de onderzoekster vereist wat betreft de afspraken die gemaakt werden met respondenten. Een voorbeeld hiervan is dat wanneer één respondent voorstelde om het gesprek te laten plaatsvinden met zijn begeleider BZW, dit werd toegelaten. Verder is er ook contact geweest met twee potentiële respondenten om afspraken te maken, maar de onderzoekster kon hen nadien niet meer bereiken. Dit suggereert echter dat deze respondenten, allemaal minderjarigen, geen verder contact meer wilden en niet langer wensten te participeren aan het onderzoek. Het is onduidelijk wat deze jongeren uiteindelijk weerhield om deel te nemen. Mogelijke factoren die een rol kunnen spelen en Vynckier (2012, p. 133) in haar onderzoek naar minderjarige slachtoffers ook aanstipt, zijn: angst, geen zin of het niet de moeite meer vinden om de nodige inspanning te leveren.

Ook ouders kunnen een beïnvloedende factor zijn. Zo was er een jongere die contact opnam met de onderzoekster via Facebook, en bereid was deel te nemen, maar hiervoor geen toestemming kreeg van zijn moeder. Tot slot was er een moeder die de onderzoekster een e-mail heeft gestuurd met de vermelding dat haar zoon niet ging deelnemen. Zij wilde niet dat hij terug met het incident geconfronteerd werd omdat hij door de politieke en justitiële instanties 'al genoeg gelabeld en gestigmatiseerd' is als 'dader'. Dit suggereert dat contacten met formele instanties gevolgen kan hebben voor minderjarige geweldplegers voor het al dan niet deelnemen aan wetenschappelijk onderzoek, ook een vaststelling die Vynckier (2012, p. 135) maakte in haar onderzoek met minderjarige slachtoffers.

7.7.4 Interviews in gesloten instellingen

De meeste interviews met daders hebben plaatsvonden in een GBJ of het GFC. Er zijn een aantal beperkingen verbonden aan het voeren van onderzoek binnen gesloten inrichtingen. Het eerste bezwaar is dat deze jongeren in belangrijke opzichten kunnen afwijken van daders die aanhouding en vervolging hebben kunnen vermijden (Copes & Hochstetler, 2010). Zij kunnen namelijk als de 'minst succesvolle daders' beschouwd worden. Een tweede argument is de mogelijke interne druk die plegers ervaren om deel te nemen aan het onderzoek vanuit de voorziening. Zij kunnen verwachten dat hun deelname en hun antwoorden een gunstige invloed kunnen hebben op de straf of behandeling die zij ondergaan (Topalli, 2005, p. 803; Copes & Hochstetler, 2010). Een derde argument is dat het voor onderzoekers moeilijk is het vertrouwen van jongeren te winnen, omdat zij mogelijk door hen worden gezien als deel uitmakend van het justitiële systeem. Voor de uitvoering van interviews binnen een GBJ of GFC was het eenmaal noodzakelijk samen te werken met de directie en het personeel van de inrichting, maar de onderzoekster heeft getracht dit op te vangen door tijdens de voorbereidende gesprekken met de jongeren (voor het verwerven van hun toestemming) en bij aanvang van het initiële interview te benadrukken dat zij onafhankelijk werkt van politie en justitie, en dat de verkregen informatie vertrouwelijk en anoniem werden behandeld. Een vierde bezwaar is dat de interpretatie van gepleegde misdrijven bij deze jongeren sterk beïnvloed is door de interpretaties die er door anderen, tijdens de vervolging, ter rechtszitting en mogelijk tijdens daaropvolgende behandeling, aan zijn gegeven. De 'interventie' kan namelijk een effect hebben op hoe de feiten post-hoc worden geduid en geïnterpreteerd door de respondenten. "It seems logical to assume that, under institutionalized

conditions, the offender's immediate physical and circumstantial surroundings will strongly influence memories and assessments of the conditions that led up to the offending decision moment, providing a distorted view of events that may only partially capture the offender's mind-set just before offending" (Topalli, 2005, p. 802). De invloed van de duur van het hulpverleningstraject werd eerder al vermeld, met name dat dit de wijze waarop jonge plegers naar hun feiten kijken en dit verwoorden kan beïnvloeden. Een alternatief zou zijn om 'actieve' niet-geplaatste geweldplegers te interviewen vanuit een sneeuwbalmethode om aan de beperkingen van de afnames binnen zulke settings tegemoet te komen (zie o.a. Jacobs & Wright, 1999; Topalli, 2005, 2006; Wright & Decker, 1997). Een nadeel van deze methode is het risico op een homogene steekproef, omdat personen vooral contacten onderhouden met anderen uit hun eigen groep (bijvoorbeeld wat betreft leeftijd, afkomst en leefstijl). Daarnaast is het moeilijk om aan de hand van de sneeuwbalmethode zicht te krijgen in de mate van non-respons (Bernasco et al., 2013, pp. 17-18). Tot slot kan de interviewsetting een invloed hebben op het verloop van het interview en de uiteindelijke resultaten (interview met Wieviorka in Kilby, 2013b, p. 387). De locatie is niet neutraal en kunnen jongeren doen denken aan een politieverhoor of aan een gesprek met een medewerker binnen de instelling. Omwille van het gesloten en dwingende karakter van deze instellingen was het niet mogelijk om de gesprekken buiten de instelling te laten plaatsvinden.

Bovenstaande bezwaren hoeven niet zwaarwegend te zijn. Zoals reeds aangeven, zijn belangrijke voordelen van het werken binnen residentiële voorzieningen dat respondenten eenvoudig te vinden zijn, vaak toestemmen voor deelname aan het onderzoek en goed in staat zijn informatie te verschaffen over door hen gepleegde misdrijven, wat in dit onderzoek het geval bleek te zijn (van Gemert, 2010, p. 151).

7.7.5 Subjectieve (on)waarheid

In het algemeen waren de jonge geweldplegers goed in staat het gebeurde te vertellen en de onderzoekster mee te geven wat het incident voor hen betekende en hoe zij het ervaren hebben. Eerder werd wel opgemerkt dat wat respondenten vertellen hun versie is van het verhaal en niet kan gezien worden als de 'objectieve' waarheid. Verschillende elementen hebben hierop een invloed, zoals een falend geheugen en sociaal wenselijke antwoorden. Zo zouden jonge plegers mogelijks opzettelijk dingen verbloemen, weglaten of overdrijven. Een aantal jongeren (N=9) gaf de onderzoekster geen toestemming tot inzage van het dossier. De voornaamste reden die zij gaven, was dat er te veel informatie in staat, bijvoorbeeld wie er allemaal aanwezig was tijdens het feit wat de dader verklaard heeft aan de politie. Hieruit kan (voorzichtig) geconcludeerd worden dat deze respondenten wellicht niet alles verteld hebben tijdens het interview en sommige zaken verzwegen of verbloemd hebben. Bij de onderzoekster ontstond bovendien de indruk dat de respondenten vaak niet bereid waren concrete details over gepleegde delicten te delen en te praten over zeer ernstige delicten die zij gepleegd hebben. Het is aannemelijk te denken dat het interview hen op die momenten deed denken aan een politieverhoor. Een conclusie is dat daders onder condities van vertrouwelijkheid bereid zijn hun ervaringen en belevingen met onderzoekers te delen, maar dat zij daarbij duidelijke grenzen hanteren

(Bernasco et al., 2013, p. 110). Bovenstaande is echter niet noodzakelijk een beperking in dit onderzoek omdat het juist de bedoeling is om inzicht te krijgen in de innerlijke leefwereld van de respondent en zijn versie van het verhaal. “In plaats van uitspraken van daders als onbetrouwbaar en onwaarachtig te bestempelen en als irrelevant terzijde te schuiven, kunnen we hun redengevingen ook appreciëren, analyseren en interpreteren in de context waarin ze worden gegeven” (de Haan, 2003, pp. 38-39).

7.7.6 Rol van onderzoekster

In kwalitatieve analyses speelt de subjectiviteit van de onderzoeker altijd een rol. Voor onderzoek dat tot doel heeft gedetailleerde beschrijvingen en inzichten te genereren met betrekking tot wat individuen beweegt, is subjectiviteit een belangrijke voorwaarde. De eigen inzichten en ideeën van de onderzoeker vormen daarom zowel een instrument als een onderwerp van analyse. De onderzoeker moet bewust zijn van de eigen ideeën en gevoelens terwijl luisteren naar de verhalen van de respondenten centraal staat. Een onderzoeker moet met andere woorden trachten te vatten wat de ander, de respondent, wil duidelijk maken of probeert te verbergen. In deze studie diende de onderzoekster dus rekening te houden met het feit dat zij onrechtstreeks een invloed uitoefent op het verloop van het interview. In dit geval was het een vrouwelijke onderzoekster van Belgische afkomst die voornamelijk mannelijke respondenten, en in de meeste gevallen minderjarige plegers van niet-Belgische afkomst, interviewde. De sekse- en cultuurverschillen met de bevraagde jongeren kunnen een invloed gehad hebben op het verloop van het interview, wat er met andere woorden gezegd (of niet gezegd) werd en hoe het geïnterpreteerd werd door de onderzoekster. Uit onderzoek (Staring, 2004) blijkt dat wegens taalproblemen, wederzijdse gevoelens van schaamte, privacyregels, andere gender-relaties, religieuze voorschriften, argwaan en onzekerheid, het moeilijk zou zijn voor een Vlaamse onderzoekster om dicht bij de ervaringswereld van jongeren met een niet-Belgische afkomst te komen. Aan deze beperking is tegemoet gekomen door bij de interpretatie van de data zo dicht mogelijk bij het verhaal van de jongeren te blijven (Brolet, 2009, p. 156). Naast sekse- en culturele verschillen kan een onderzoekster die werkt aan de universiteit voor een ervaren machtsonevenwicht zorgen bij de geïnterviewde jongere. Dit werd opgevangen door zich tijdens het kennismakingsgesprek voor te stellen als doctoraats’sstudent’, wat minder bedreigend overkomt bij jongeren dan ‘onderzoekster’.

De onderzoekster speelt bovendien een belangrijke rol in het creëren van een goede verstandhouding tussen interviewer en geïnterviewde. Veel respondenten vonden het gespreksonderwerp bijzonder gevoelig. De relatie tussen onderzoekster en respondent, het zogenaamde ‘rapport’, werd bevorderd door als onderzoekster het taalgebruik aan het niveau van de jongere aan te passen door een meer losse, persoonlijke manier van praten, informele ‘babbelmomenten’ in te lassen, humor te gebruiken, de respondent op zijn gemak stellen door te benadrukken dat hij in alle vertrouwen en anonimiteit zijn verhaal kan doen, aangeven dat andere respondenten vergelijkbare ervaringen hebben en eerlijk en open zijn over de eigen achtergrond. Uit het veldwerk binnen instellingen blijkt bovendien dat een onderzoekster als een onafhankelijke interviewer gezien wordt waar jongeren bereid zijn meer aan te vertellen dan tegen hulpverleners binnen de instelling. De geïnterviewde plegers in een GBJ of GFC

hebben feiten verteld die niet gekend zijn bij de politionele en justitiële diensten. Ze hadden, met andere woorden, veel van deze verhalen niet eerder gedeeld met mensen die ze niet van tevoren goed kenden en vertrouwden. Hulpverleners hebben een adviesverleningsfunctie ten opzichte van de bevoegde overheden zoals de jeugdrechter, terwijl in dit onderzoek de anonimiteit volledig wordt gewaarborgd. Veel jongeren gaven aan dat het hen oplucht om hun verhaal eens te kunnen vertellen zonder dat deze informatie aan derden wordt meegedeeld. Zo vertelde een respondent: *“Voor mij doet het ook eens goed om een keer mijn verhaal te doen. Gewoon omdat je luistert en kijkt, klaar. Dat heeft me goed gedaan. Ik doe dat niet veel. (...) Jij gaat dat gewoon voor jou houden, voor je school, dat maakt mij niet uit. Snap je, dat doet goed, want hier, soms, blokkeer ik in mijn traject, snap je.”*

7.7.7 Ethische kwesties

Omwille van het gevoelig onderwerp en de persoonlijke betrokkenheid van jongeren is het noodzakelijk om op voorhand, tijdens en na het onderzoek de ethische kwesties van het onderzoek in overweging te nemen (Mortelmans, 2013, p. 191). Er moet voorkomen worden dat het onderzoek schade toe berokkent aan de respondenten. Zo stelt Mortelmans (2013, p. 113) dat het ophalen van bepaalde herinneringen meer kan loskweken dan je zelf kan beheersen, zeker in het geval van een gevoelig thema zoals ‘geweld’. Jongeren in GBJ en GFC zeggen veel meer tegen een onderzoeker dan tegen hulpverleners, juist omwille van de anonimiteit en vertrouwelijkheid van het onderzoek. Daarom worden bij het gebruik van citaten namen, plaatsen en andere zaken die de anonimiteit mogelijks in gedrang brengen, gewijzigd. De geïnformeerde toestemming werd bereikt door alle respondenten te vragen een formulier te ondertekenen waarin staat dat hij ingelicht is over het onderzoek, dat hij in vrije wil beslist om deel te nemen en dat de gegevens vertrouwelijk en anoniem worden behandeld (zie punt 7.5).

7.8 Beschrijving van de data-analysemethode

Een laatste punt geeft een overzicht van de manier waarop de data werd verwerkt, de stappen die daarbij zijn gezet, en de analysemethoden die werden gehanteerd om de onderzoeksvragen te beantwoorden.

7.8.1 Voorbereidingen

Op basis van de geluidsopnames en notities van de interviews, werd van alle gesprekken een transcript uitgewerkt. Een groot deel van de respondenten heeft een sterk dialect; om de leesbaarheid te vergroten is dit in de transcript omgezet in standaardtaal. Wat de respondent zegt (inclusief taalfouten) werd woordelijk neergeschreven, maar de specifieke wijze waarop de respondent de woorden uitsprekt (dialecten), werd niet in de transcripts overgenomen. Voor het overige vormen de transcripten een letterlijke weergave van wat de respondent zegt, de gebaren en geluiden (bijvoorbeeld een lach, een zucht, een traan) die de respondent maakt en de stiltes die in de gesprekken vallen. Aantekeningen en reflecties van de onderzoekster naar aanleiding van het interview of andere contacten met de respondent zoals ‘off-tape’ gesprekken, maken deel uit van het

te analyseren materiaal. Na het integraal uittypen van de interviews, werden de transcripts ingevoerd en gecodeerd in het computerprogramma voor kwalitatieve data Nvivo 10. Naast interviews, is voor de analyse ook gebruik gemaakt van documenten. De beschikbare psychosociale verslagen werden ter beschikking gesteld aan de onderzoekster. De documenten werden vervolgens – net zoals de interviewtranscripts – ingevoerd en gecodeerd in Nvivo 10. In de rapportage wordt gewerkt met letterlijke citaten (Mortelmans, 2010, p. 509). Persoons- en plaatsnamen worden uit de citaten verwijderd om de anonimiteit van de respondenten te garanderen (alook andere elementen die de anonimiteit in het gedrang brengen). Bij elke uitspraak van een respondent wordt het betreffende respondentennummer (R1, R2, ..., R47) vermeld.

Om recht te doen aan de beleving van de respondenten en aan alle facetten van de verhalen die zij vertellen en kaderen in hun leven, wordt aansluitend bij de gehanteerde onderzoeksbenadering een inductieve werkwijze gehanteerd bij de categorisering en codering in thema's en subthema's: wat komt er uit de data? Het doel hierbij is niet om vooropgestelde hypothesen te testen (Mortelmans, 2013, p. 24). Niettemin is de werkwijze ook theoriegestuurd. De onderzoeker kan theoretisch gezien namelijk niet 'neutraal' zijn door de literatuurstudie die voorafging aan het empirisch onderzoek. Meer in het bijzonder wordt nagegaan welke achtergrond- en voorgrondfactoren (extrinsieke factoren) die in het literatuuronderzoek aan bod zijn gekomen, meer of minder plausibel zijn als verklaring voor geweld. Ook wat intrinsieke aspecten van geweld betreft wordt gewerkt met een aantal theoretische vooronderstellingen en (open) categorieën.

Uit de ruwe data van de interviews en de documenten worden aan de hand van het ontwikkeld continuüm van geweld twee elementen verwerkt en achterhaald: (1) extrinsieke factoren van geweld en (2) intrinsieke aspecten van geweld.

7.8.2 Extrinsieke factoren van geweld: achtergrond- en voorgrondfactoren

Om extrinsieke factoren van geweld te achterhalen uit de beschikbare data werd in de analyse een onderscheid gemaakt tussen een verticale en een horizontale analyse (Geerdink, 2008, pp. 31-32).

7.8.2.1 Een verticale analyse: profielschetsen en situatieschetsen

Bij de verticale analyse zijn de analyse-eenheden enerzijds de individuele respondenten (cf. profielschetsen of levensverhalen), anderzijds de besproken geweldsincidenten (cf. situatieschetsen of feitenverhalen). In de eerste plaats worden voor de jongeren levensverhalen geschetst aan de hand van de interviewdata en de beschikbare documenten. Deze levensverhalen of profielschetsen gaan dieper in op de achtergronden van deze jongeren en hun individuele verhalen, en laten toe de gepleegde geweldsfeiten te plaatsen en te kaderen in hun levensverhaal. Dit ligt in lijn met de methode die Brolet (2009) gehanteerd heeft in haar doctoraatsonderzoek om de omstandigheden en drijfveren van geweldfeiten bij minderjarige geweldplegers te achterhalen. Er werd gebruik gemaakt van descriptieve codes zoals gezin, school, vrije tijd en toekomst om alle verhalen op een gestandaardiseerde manier te rapporteren. Naast profielschetsen van de jonge geweldplegers worden

in de tweede plaats situatieschetsen of feitenverhalen opgesteld van de geweldsincidenten die tijdens de gesprekken werden besproken. Van de geweldsituaties die de respondenten vertelden is een lijst aangemaakt waarbij elk geweldsincident kort is samengevat (aanloop, verloop en afloop).

7.8.2.2 Horizontale analyse: gemeenschappelijke achtergrond- en voorgrondfactoren

In een volgende analysestap werd een horizontale analyse gehanteerd, waar opvallende (gemeenschappelijke) kenmerken van de jongeren en de gepleegde feiten met elkaar werden vergeleken. De volgende onderzoeksvragen staan hierbij centraal: (1) Welke achtergrondfactoren zijn van belang voor het begrijpen en verklaren van geweld gepleegd door jongeren? en (2) Welke voorgrondfactoren zijn van belang voor het begrijpen en verklaren van geweld gepleegd door jongeren? Meer in het bijzonder werd aan de hand van de profielschetsen op zoek gegaan naar gemeenschappelijke achtergrondfactoren die jongeren inroepen voor (eigen) geweldpleging. Dit houdt dus in dat de respondenten zelf aangeven hoe specifieke oorzaken tot een bepaald fenomeen of – in het geval van dit onderzoek – tot gewelddadig gedrag van de respondent geleid hebben. Verder wordt ook gevraagd naar de beschrijving, door de bril van de respondenten, van factoren die vaak als oorzaak van geweld worden bestempeld, maar zonder dat de jongeren noodzakelijk zelf het oorzakelijk verband leggen. Tot slot wordt door de onderzoekster zelf ook op zoek gegaan naar ‘oorzaken van geweld’ door patronen te ontdekken in de interviewdata aan de hand van oorzaken die jongeren zelf geven voor hun eigen gewelddadig gedrag, algemene oorzaken die zij toereiken én op basis van de gegevens uit de documentanalyse.

Aan de hand van de situatieschetsen (en profielschetsen) werden vervolgens (gemeenschappelijke) voorgrondfactoren van geweld achterhaald, in het bijzonder de aanleiding, de motieven en rechtvaardigingen, en de kenmerken van de geweldsinteractie. Aan de hand van verklaringen en rechtvaardigingen die jongeren geven, wordt nagegaan wat jongeren willen zeggen over de motieven om geweld te gebruiken en hoe de verklaringen en rechtvaardigingen van de jongere in termen van motieven worden geïnterpreteerd. Het verloop van geweldsincidenten en de kenmerken van de gewelddadige situatie worden met behulp van de toedracht van de verhalen door de respondenten in kaart gebracht. De bedoeling van een horizontale analyse is dus om het karakter van de afzonderlijke interviews te overstijgen en processen te identificeren die zich over verschillende cases heen voordoen. Gedurende de analyse werd dus getracht om naast de aandacht voor de eigenheid van individuele verhalen en incidenten op zoek te gaan naar gemeenschappelijke elementen (Vynckier, 2012, p. 132). Om op zoek te gaan naar gemeenschappelijke elementen werd de techniek van de voortdurend vergelijkende analyse, ontwikkeld door Glaser en Strauss (1967), gebruikt. Zowel de persoon van de verschillende daders (profielschetsen) als de verscheidene gewelddadige interacties (situatieschetsen) werden op relevante onderdelen met elkaar vergeleken (gelijkenissen en verschillen) wat leidt tot een meer algemeen en gefundeerd beeld wat betreft gemeenschappelijke extrinsieke factoren. Meer in het bijzonder werden tekstfragmenten en de daaraan toegekende codes steeds opnieuw systematisch vergeleken. Het analyseproces is met andere woorden een cyclisch proces van lezen, interpreteren, controleren en vaak weer teruggrijpen naar de oorspronkelijke data

(interviewtranscripts en psychosociale verslagen). Aansluitend op de interviewdata werden de psychosociale verslagen geanalyseerd met als doel aanvullende, ontbrekende of tegenstrijdige informatie te verwerven. Indien uit de documentanalyse tegenstrijdigheden aan het licht kwamen, worden deze expliciet gemaakt en vervolgens uitgezocht waarom er inconsistenties zijn en waaraan die te wijten zijn.

7.8.3 Intrinsieke aspecten van geweld

Na de analyse van extrinsieke factoren van geweld wordt de tweede onderzoeksvraag behandeld: Wat is de rol van intrinsieke aspecten in de betekenisgeving van geweld? Aangezien het de bedoeling is om intrinsieke aspecten van geweld te exploreren, werd bij de categorisering en codering in (sub)thema's hoofdzakelijk inductief te werk gegaan. In lijn met de gefundeerde theorie benadering of '*grounded theory*' (Strauss & Corbin, 1990) wordt, via het ordenen en herstructureren van de data, gekeken welke patronen uit de data naar voor komen. Deze methode richt zich op de uitwerking van een theorie gebaseerd op de ervaringen van de bevroegde respondenten. Begrippen en concepten worden dus niet op voorhand gedefinieerd maar ontwikkeld en nader uitgewerkt op basis van de interviews, waarin het verhaal en de beleving van betrokkenen centraal staat. Op deze manier wordt ruimte gelaten voor de invulling door de respondenten zelf. Er werd gebruik gemaakt van 'sensitizing concepts', dit zijn richtinggevendende concepten die afkomstig zijn uit het literatuuronderzoek. Bij aanvang van de analyse van intrinsieke aspecten is vertrokken van het onderliggende concept van de 'formeel-esthetische'-schaal van de Jong en Schinkel (2005), namelijk een 'positieve waardering voor geweld' (zie hoofdstuk 4). De data werden systematisch georganiseerd: op basis van een eerste taxatie van de transcripts worden codes opgesteld, volgens dewelke de transcriptfragmenten gesorteerd worden. Er werd opgesomd wat de meeste respondenten rapporteren en hierbij wordt expliciet aangegeven wat niet in het gevonden patroon past en werd eventueel naar een meer inclusieve code gezocht. Deze concepten werden tijdens de analyse voortdurend geëvalueerd en aangepast tot er meer sluitende concepten werden gevonden. Ten slotte wordt gestreefd naar integratie, waarbij de afzonderlijke domeinen aaneen gebreid worden tot een coherent verhaal. Hierbij wordt ook zoveel als mogelijk verwezen naar de achtergrond- en voorgrondfactoren zodat de interactie tussen extrinsieke factoren en intrinsieke aspecten maximaal bestudeerd kan worden. Het is immers ook de bedoeling om aan de hand van het kwalitatief onderzoek te verkennen in welke mate intrinsieke aspecten in combinatie met extrinsieke factoren jongeren aanzetten tot het plegen van fysiek geweld te verkennen (onderzoeksvraag 3). De intrinsieke aspecten en extrinsieke factoren worden uit de verhalen van de respondenten gelicht, waarna onderzocht wordt hoe deze elementen met elkaar gelinkt kunnen worden.

Bij het neerschrijven van de bevindingen wordt gebruik gemaakt van een aantal criteria om de belangrijkheid van de codes in te schatten en bijgevolg te evalueren. In de eerste plaats werd er gekozen om het totaal aantal respondenten bij de bevindingen te vermelden, zonder het doel te hebben kwantitatief te werken. 'Kwantitatieve randinformatie' heeft hier slechts als doel om aan te geven hoe er gewerkt werd (Mortelmans, 2013, p. 24). Daarnaast werd aandacht besteed op welke

manier respondenten iets verwoordde, waarop de onderzoekster een inschatting kon maken van de belangrijkheid ervan.

7.9 Conclusie

In se gaat het in voorliggend onderzoek om een tweeluik bestaande uit een kwalitatief en een kwantitatief onderzoek. Het kwalitatieve luik betreft het hoofdluik en staat centraal in dit deel. In het voorgaande hoofdstuk werd een beschrijving gegeven van de gebruikte methode en het dataverzamelingsproces van het kwalitatief gedeelte. In dit onderzoeksluik staan de betekenissen die de respondent het geweldsincident toeschrijft, centraal. Er werd gebruik gemaakt van verschillende bronnen. Ten eerste werden interviews gevoerd en geanalyseerd met 44 daders. Er werd gewerkt met een theoretische relevante steekproef waarbij met behulp van tien selectiecriteria respondenten via twee manieren werden gerekruteerd; daders werden bereikt aan de hand van een dossierinzage in (jeugd)parketten en (jeugd)rechtbanken, via een HCA-dienst, en GBJ's en het GFC. In verband met de rekrutering is het belangrijk aan te geven dat de HCA-dienst veel minder respondenten opleverde dan verwacht en dat het grootste aantal respondenten bereikt werden in de GBJ's en het GFC. Vervolgens, en aanvullend op de interviewdata, werd een documentanalyse uitgevoerd op de psychosociale verslagen van jongeren uit een GBJ of GFC die als doel heeft aanvullende, ontbrekende of tegengestelde informatie te beschrijven. Naast de beschrijving van de dataverzamelmethode, werd een overzicht gegeven van de kenmerken van de bevraagde respondenten en de geweldsfeiten waarmee zij als pleger in aanraking kwamen. De plegers halen tijdens de interviews een groot aantal geweldsfeiten (N=182) en niet-geweldsfeiten (N=166) aan, waarvan 110 geweldsfeiten verder besproken werden. Op basis van het overzicht kunnen de plegers ingedeeld worden als plegers van 'pure' geweldsfeiten of plegers van 'diefstal van geweld' (die tevens ook, met uitzondering van één respondent, 'pure' geweldsfeiten hebben gepleegd), waarbinnen een onderscheid kan gemaakt worden tussen 'first-offenders', meerplegers en veelplegers. Er werd ook uitgebreid stilgestaan bij de methodologische beperkingen en valkuilen. Tot slot werd de data-analysemethode beschreven. De gebruikte analysestrategie laat toe via beschrijving en verklaring aan de hand van extrinsieke factoren en intrinsieke aspecten aan de theorievorming over jongerengeweld bij te dragen, dit vanuit het perspectief van jonge geweldplegers.

In hoofdstuk 4 werden de extrinsieke factoren en de intrinsieke aspecten van geweld voorgesteld op een continuüm. De tweedeling 'determinisme-formalisme' van Schinkel (2005, 2010; de Jong & Schinkel, 2005) wordt in dit onderzoek gehanteerd als een continuüm, met determinisme en formalisme als uitersten, waar de extrinsieke factoren en intrinsieke aspecten die bijdragen tot een verklaring voor geweld weergegeven worden. De klassieke extrinsieke (risico)factoren behoren tot de extrinsieke of 'deterministische' kant van het continuüm, terwijl aspecten die dichter bij het geweld zelf aanleunen gesitueerd worden aan de intrinsieke of 'formalistische' kant. Het ontwikkeld continuüm wordt gebruikt als leidraad om de resultaten te beschrijven. Hoofdstuk 8 start met de analyse van de extrinsieke factoren van geweld die zich aan het extrinsieke uiteinde van het continuüm bevinden. Extrinsieke factoren kunnen onderverdeeld worden in enerzijds achtergrondfactoren en

anderzijds voorgrondfactoren van geweld. De achtergrondfactoren van geweld worden in de etiologische criminologie vaak geduid als risicofactoren, en zijn achterliggende factoren die extrinsiek zijn aan het geweld zelf. Met voorgrondfactoren wordt bedoeld de motieven en rechtvaardigingen van geweldplegers, en de kenmerken van de gewelddadige interactie. De voorgrondfactoren worden bijgevolg naast de achtergrondfactoren besproken in hoofdstuk 8 onder extrinsieke factoren, maar worden – in tegenstelling tot de achtergrondfactoren – op het continuüm dichter bij de intrinsieke, kant van het continuüm geplaatst. Hoofdstuk 9 gaat een stap verder en heeft als doel de intrinsieke aspecten van geweld te achterhalen in de verhalen van de respondenten. De houding tegenover geweld wordt besproken, maar ook een mogelijke fascinatie en aantrekkelijkheid ten aanzien van het geweldsfenomeen wordt bestudeerd.

HOOFDSTUK 8. RESULTATEN: EXTRINSIEKE FACTOREN VAN GEWELD

Dit hoofdstuk handelt in hoofdzaak over de ‘persoon’ van de geïnterviewde jongeren en de door hun gepleegde feiten, en heeft als doel een beschrijving te geven – door de bril van de jongeren – van extrinsieke factoren die gelinkt kunnen worden aan (de eigen) geweldpleging. Onderzoeksvraag 1 staat centraal: Welke extrinsieke factoren zijn van belang in het *begrijpen* en verklaren van geweld bij jongeren? In de bespreking van de extrinsieke factoren wordt een onderscheid gemaakt tussen de klassieke achtergrondfactoren van geweld en de zogenaamde voorgrondfactoren. De volgende deelonderzoeksvragen worden in dit hoofdstuk deels beantwoord: (1) Welke achtergrondfactoren zijn van belang voor het *begrijpen* en verklaren van geweld? en (2) Welke voorgrondfactoren zijn van belang voor het *begrijpen* en verklaren van geweld? Deze onderzoeksvragen hebben als doel tot inzicht te komen in de persoons- en contextfactoren (achtergrondfactoren), de motieven en rechtvaardigingen van jonge geweldplegers en de kenmerken van de gewelddadige interactie (voorgrondfactoren) zoals verteld door de respondenten zelf en waarbij vervolgens gezocht wordt naar patronen uit de verhalen van de jongeren, aangevuld met de documentanalyse.

Het eerste deel behandelt de achtergrondfactoren. Het doel is op zoek te gaan naar (gemeenschappelijke) factoren die een mogelijke invloed hebben op geweldsfeiten, waarbij gebruik gemaakt wordt van de individuele levensverhalen van de jongeren en de beschikbare psychosociale verslagen. Hierbij gaat het om een context die door de jongere geschetst wordt als relevant in het tot stand komen van het gewelddadig gedrag. Aan de hand van de gegevens uit interviews en de beschikbare documenten zijn profielschetsen opgesteld die inzicht geven in de individuele geschiedenis van de jonge geweldplegers (N=44). De geweldsfeiten die door de bevroagde jongeren werden gepleegd, worden op die manier in perspectief geplaatst en gekaderd in hun leven. Brolet (2009, p. 160) stelt namelijk dat het van belang is jongeren als ‘personen’ te benaderen en hen niet enkel als plegers van (gewelds)feiten te ‘labelen’.

Naast de levensverhalen werd ook een uiteenzetting gegeven van de geweldsincidenten, zoals door de respondenten zelf werd verteld tijdens de interviews (N=110). De geweldsfeiten staan centraal in het tweede deel. Het doel hierbij is om aan de hand van de feitenverhalen de voorgrondfactoren, meer in het bijzonder de motieven, rechtvaardigingen en de kenmerken van de gewelddadige interactie, in kaart te brengen en vervolgens te beschrijven. Hierbij gaat het – in tegenstelling tot de achtergrondfactoren – om factoren die direct verbonden kunnen worden aan het gewelddadig gedrag én die volgens jongeren fungeerden als mogelijke trigger voor het gepleegde geweld.

Dit onderzoek hanteert een benadering waar vooral de denk- en leefwereld van jongeren die in aanraking gekomen zijn met geweld, centraal staat (zie o.a. Paton, Crouch & Camic, 2009; Athens, 1997; Brolet, 2009; Beke et al., 2001; Katz, 1988). Meer specifiek wordt gekeken naar gebeurtenissen die door de jongeren zelf als negatief en onaangenaam ervaren worden. Aanvullend wordt nagegaan welke gebeurtenissen – door jongeren zelf niet als negatief ervaren – toch wijzen op een mogelijke negatieve invloed, dit aan de hand van de documentanalyse en linken gelegd met de eigen

betekenisgeving van jongeren. Naast de oorzaken die jongeren zelf toeschrijven aan hun gewelddadig gedrag, wordt ook gepeild naar hun globale visie en mening over het geweldsfenomeen, met als doel 'ontbrekende' extrinsieke factoren te ontdekken. Om motieven en oorzaken over jongerengeweld in het algemeen te geven, leggen jongeren namelijk vaak automatisch een relatie met de eigen, persoonlijke situatie (Brolet, 2009, p. 296). De algemene visie van de jongere over geweld geeft vervolgens meer inzicht in de situatie van de jongere zelf. Vanuit welk 'perspectief' naar 'de oorzaken' van geweld wordt gekeken, wordt in de resultaten telkens expliciet vermeld.

8.1 Achtergrondfactoren van geweld uitgelicht

In de levensverhalen van de jongeren duiken een aantal gemeenschappelijke elementen op. Mogelijke achtergrondfactoren van geweld worden achterhaald in belangrijke gebeurtenissen, ontwikkelingen en keerpunten in het leven van bevraagde jongeren die als pleger in aanraking zijn gekomen met geweld. Achtergrondfactoren worden in de etiologische criminologische literatuur vaak gevat onder de noemer 'risicofactoren' (zie hoofdstuk 2). Het gaat hier dus om aanwijzingen over gebeurtenissen en ervaringen van jongeren die een negatieve invloed kunnen uitoefenen op hun gedrag en verdere levensloop. Zoals reeds vermeld, wordt in dit onderzoek gekeken naar de gebeurtenissen die door de jongeren zelf als negatief of onaangenaam ervaren worden én naar oorzaken volgens jongeren die al dan niet verband houden met (het eigen) gewelddadig gedrag.⁹⁰

In de analyse om de achtergrondfactoren van geweld te beschrijven, is gebruik gemaakt van enerzijds de interviewdata (N=44), en anderzijds de beschikbare psychosociale verslagen (N=16). Centraal in dit deel staan de verklaringen die de jongeren (als geweldpleger) geven voor (eigen) geweldpleging. Hierdoor wordt voorrang gegeven aan de interviewdata. Bovenop de interviewdata werden ook de beschikbare psychosociale verslagen van de jongeren geanalyseerd, met als doel aanvullende of ontbrekende informatie te verwerven over bepaalde levensdomeinen van de jongeren. In onderstaande uiteenzetting worden in eerste instantie de achtergrondfactoren besproken aan de hand van de interviews. Indien bevindingen worden beschreven op basis van de documentanalyse wordt dit in de tekst expliciet gemeld.

In het klassieke risicofactorenonderzoek kunnen er doorgaans zes niveaus van risicofactoren voor het plegen van geweld onderscheiden worden (Verdonck et al., 2011): (1) factoren op het individuele niveau, (2) factoren op het gezinsniveau, (3) factoren op het niveau van de school, (4) factoren binnen de peer- en vrijetijdscontext, (5) buurtfactoren en (6) bredere maatschappelijke factoren. Tijdens de analyse werd bij het coderen deze onderverdeling als leidraad genomen. De factoren die per niveau

⁹⁰ Opgemerkt dient te worden dat veel van de genoemde 'risico'factoren in de omgekeerde zin ook mogelijke protectieve factoren zijn voor geweld. Om het gehele beeld te schetsen zouden idealiter zowel risicofactoren als protectieve factoren in kaart gebracht moeten worden. Echter, in kader van dit onderzoek worden enkel mogelijke factoren die een negatieve invloed hebben, besproken. Het bestaand risicofactorenonderzoek richt zich in hoofdzaak op de algemene bevolking; dit onderzoek heeft specifiek als doel de risicofactoren vanuit de beleavingswereld van jongeren die in het verleden reeds geweld hebben gepleegd, in kaart te brengen. Desalniettemin zijn er protectieve factoren uit hun verhalen te halen die hen doen 'verhinderen' meer en ernstiger geweld te plegen. Protectieve factoren kaderen eerder in 'desistance'-onderzoek en worden bijgevolg – in het licht van de doelstellingen van deze studie – niet besproken.

worden uiteengezet, geven een beeld van de achtergronden van het (gewelddadige) gedrag van de bevroegde jongeren, dit – in tegenstelling met het klassieke risicoforenonderzoek dat veelal vanuit kwantitatieve inzichten ‘aangevuld’ wordt – vanuit de beleving van de respondenten zelf. In de conclusie en discussie van dit hoofdstuk worden de belangrijkste bevindingen bediscussieerd en teruggekoppeld naar de bestaande klassieke theorievorming en onderzoek omtrent jongerengeweld (zie hoofdstuk 2).

8.1.1 Individuele factoren

Bij een aantal jongeren is er sprake van een gedragsstoornis of een psychologische problematiek of stoornis (N=9). Uit de interviews en de documentanalyse blijkt dat zij hiervoor eerder behandeld werden of op een wachtlijst staan om hiervoor in behandeling te gaan. De oorzaken van deze problematieken zijn divers en jongeren kunnen deze niet altijd aanhalen. Enkele jongeren erkennen hun problematiek niet en menen geen psychologische of psychiatrische hulp nodig te hebben.

R1: Maar hier achter moet ik voorlopig naar de (naam psychiatrische instelling). Ik weet niet of je dat kent, in (naam stad). Dat is een psychiatrische instelling. Ik zei: “Alsjeblieft, wat moet ik daar gaan doen?”.

Vervolgens zijn er jongeren die tijdens de interviews aanhalen reeds in de kinderperiode met gedragsproblemen of agressieproblemen te worstelen (N=8). Drie jongeren linken het hebben van ADHD met agressief gedrag dat zij stelden in de kinderjaren.

R21: Ik kan je wel zeggen, sinds mijn veertien jaar, ik heb euhm, een ADHD probleem, agressie, zwaar gehad.

I: Hmm.

R21: Twee jaar geleden zou ik een hele tijd zo hebben gezeten (wiebelt heen en weer op zijn stoel), weet je.

I: Hmm.

R21: Euhm, maar toen zware ADHD en dat ging uit naar agressie.

Zowel uit de interviews als uit de documentanalyse lijkt er bij sommige jongeren (N=8) sprake te zijn van een persoonlijkheidsstoornis of problematiek. Enkele van deze jongeren staan wantrouwend tegenover de buitenwereld, wat de toegang tot hun gevoelswereld bemoeilijkt.

R20: Nee, dat weet ik. Ik probeer zo echt... ik ben nu echt zo eerlijk mogelijk, maar als het over gevoelens en gedachten gaat, dan weet ik niet wat ik moet zeggen, want ik weet niet wat er dan... wat er dan heeft afgespeeld.

I: Hmm. En weet je hoe dat dat komt dat je je moeilijk kunt verwoorden?

R20: Ik weet niet. Die zegt tegen mij dat ik geen geweten heb en zo.

I: Wie zegt dat?

R20: Iedereen.

I: Ja. Ja.

R20: Ik moet misschien ook voor dat naar de psychiatrie omdat, ja...

Deze respondent geeft als oorzaak hiervoor aan dat hij zich aan niemand wil hechten. Uit de documentanalyse blijkt er sprake te zijn van een hechtingsstoornis. Uit deze analyse komt naar voren dat R20 juist een erg gevoelig persoon is die worstelt met vragen met betrekking tot zijn gezinsgeschiedenis. Reeds op zeer jonge leeftijd heeft hij geen contact meer met de biologische

moeder, waardoor hij erg wantrouwend lijkt tegenover de buitenwereld. De literatuur stelt dat door het wantrouwen tegenover anderen en de anticipatie van nare gevolgen, deze jongeren nauw contact met anderen gaan vermijden (Bartholomew & Horowitz, 1991). Ze verlangen naar sociale contacten en intimiteit, maar tegelijk willen ze dat vermijden vanuit een wantrouwen en angst om afgewezen of gekwetst te worden.

I: En heb je daar een verklaring voor?

R20: Ja. Kijk, mevrouw, ik ben een persoon die zich niet snel aan iemand hecht, snap je.

I: Hmm.

R20: Stel je voor, ik ken u heel goed, mevrouw. (...) Ik vertrouw u, alles, maar uiteindelijk, er komt een dag dat er iets fout gaat lopen. Dat kan hier anders niet binnen. Snap je wat ik bedoel?

I: Wat bedoel je met foutlopen?

R20: Bijvoorbeeld, ik moet terug naar fase 1 of ik weet niet wat en dat komt door u. Of u hebt iets gezegd dat ik niet wou, snap je.

I: Hmm.

R20: Dan, dan gaat mij dat harder raken dan dat dat is wanneer ik gewoon met u spreek, zo van 'sociale dienst-jongere', snap je. (...) En ik wil niet aan iemand gehecht worden of ik wil niet aan iemand mijn vertrouwen geven. Ik heb dat ook nooit gedaan, alleen voor mijn vrienden. Ik heb maar twee vrienden, snap je, een voor de rest... Ik wil dat gewoon niet, omdat ik weet, niemand gaat dat kunnen volhouden.

I: Hmm.

R20: En als dat gebeurt, dan is dat een wonder voor mij.

I: Heb je dan een beetje angst dat je vertrouwen geschonden wordt?

R20: Ja, zo.

I: Hmm.

R20: Niet angst voor dat, maar ik wil dat gewoon niet dat dat gebeurt. Dan kan ik dat hen ook niet kwalijk nemen.

Eén respondent heeft zulke negatieve bindingen met de maatschappij dat hij, naar eigen zeggen, het menselijk ras verafschuwt.

R11: Allez, meestal moeten mensen mij gewoon met rust laten. Gewoon, als ze iets nodig hebben, dat ze dan tegen mij praten, maar bijvoorbeeld niet naar mij komen om te zeggen van, "ah, goed weertje vandaag". Zo'n dingen moeten ze achterwege houden voor mij. (...) Zo van die domme dingen, van die alledaagse dingen, daar kan ik niet tegen. Ik heb gewoon het liefst dat mensen... Als ik aan tafel zit, en ze hebben melk nodig, "wil je melk geven alsjeblieft?". Zo'n gesprek vind ik normaal. Maar als ze zo'n domme dingen komen zeggen tegen mij van, "ah ja, die film gisteren gezien?", daar kan ik niet tegen. Ik wil gewoon dat mensen zo min mogelijk tegen mij iets zeggen, gewoon misschien een beetje omdat ik het menselijk ras eigenlijk een beetje verafschuw.

De oorzaak hiervan bij R11 kan gelegd worden bij het feit dat hij gepest werd in het verleden, al geeft hij het pestgedrag niet als oorzaak van zijn antisociale opstelling. Wel legt R11, en een aantal andere jongeren (bijvoorbeeld R38, R42), een verband tussen hun gewelddadig gedrag en het feit dat ze vroeger gepest of gediscrimineerd werden (N=5).

R11: Omdat ik het beu was om gepest te worden, denk ik. Want sinds dat ik die dingen stal en zo en euhm, zo van die dingen, dan werd ik nimmer gepest op school. Ineens, ja, ik was de stoere jongen en zo.

R38: Ja, toen had ik ook zo... Ik ben een beetje, ja, in het eerste en tweede middelbaar werd ik gepest geweest.

I: Hmm.

R38: En ik heb altijd gedacht dat dat het een beetje was van, "ik wou bij die groep horen en daarvoor moest ik dat tonen". Maar alle, maar dat was een totaal andere groep in het eerste en het tweede, dan dat dat in het vijfde en het zesde was. Alle, er zat niemand meer in die ik van toen kende. Maar gewoon, dat zat in je karakter, nu wou je tonen dat jij... Echt pesten, ja, ik heb dat misschien zelf ook wel gedaan op het einde dan, maar dat was gewoon om uw eigen... Op die manier stond je sterker.

Uit de documentanalyse was er sprake van pestgedrag op school bij één jongere die dit niet aanhaalde tijdens het interview. Uit het verslag kan opgemaakt worden dat deze gebeurtenis een negatief keerpunt was in het leven van R26 aangezien dit onderwerp voortdurend vermeden werd tijdens de gesprekken met hulpverleners.

Drie respondenten halen een depressie aan. Een jongere noemt als voornaamste reden van zijn neerslachtigheid de verschillende plaatsingen die hij achter de rug heeft.

R12: Ja, ik was depressief en ik wou daar weg.

I: Ja.

R12: Ik was heel ongelukkig. Ik was ook boos.

I: Hmm, ja. Je zegt, dat kwam meermaals voor, depressief. Weet je wat er aan de basis lag?

R12: Ik voelde mijn gewoon... Ik had goesting in niks meer, zelfs eten wou ik niet meer. Ik had geen zin om op te staan.

I: Ja. En weet je wat je de oorzaak daar van was?

R12: Gewoon omdat ik zoveel plaatsingen achter de rug heb, en dat het niks uitmaakt. Dat blijft zo gaan, en ik kan daar niet meer tegen. Ik heb daar in het begin ook niet voor gekozen om geplaatst te worden, vanaf mijn negen jaar. Ze gaat dat spelletje voort.

Ook ziekte is voor één respondent een aanleiding zich in te laten met delinquentie en geweld. Hij haalt de diagnose diabetes aan die voor hem aan de basis lag van zijn probleemgedrag.

R6: Het is begonnen toen dat ik ... Ik was euhm, wacht he, 12 jaar toen ik te horen kreeg dat ik diabetes heb. Eerst vond ik dat niet erg, maar achter een tijdje begon ik te zeggen, "wat heb ik hieraan?". Dan zei ik, "foert, ik ga toch niet lang leven", dacht ik, dus ja, "ik ga genieten van het leven". Toen ben ik op het slechte pad geraakt: nimmer naar school gegaan, foute vrienden tegengekomen, feiten gepleegd, inbraken en zo. Tja...

Kenmerkend voor jongeren die reeds vroeg probleemgedrag stelden is een gebrekkige zelfbeheersing. Tijdens de gesprekken geeft namelijk een groot aantal jongeren aan problemen te hebben met zelfcontrole (N=20). Veel jongeren (bijvoorbeeld R7, R12, R20, R29, R33, R44) zeggen snel kwaad te worden en geweld hiervoor als enig alternatief op dat moment te zien. Deze jongeren beschikken met andere woorden over een lage frustratiedrempel waardoor ze zich minder geremd voelen en bijgevolg sneller reageren met geweld.

R12: Ik kan mij niet controleren zodra ik boos ben, ik kan mij niet beheersen. En ja, daar ligt mijn probleem een beetje. Plus, als ik agressief ben dan doe ik dingen die ik normaal niet doe. Dat is een beetje mijn probleem.

R33: Ja, dat is mijn ding. Ik kan mij soms niet onder controle houden. Dat is zo. Ik kon soms echt uitvliegen en iemand boksen geven of zo iets.

8.1.2 Gezinsfactoren

Wat de gezinsfactoren betreft, halen jongeren in de eerste plaats factoren aan die betrekking hebben op de kwaliteit van de ouder-kindrelatie. In de opvoeding komt vooral een gebrek aan toezicht en betrokkenheid ter sprake bij de jongeren. Meer dan de helft van de respondenten (N=23) geeft uitdrukkelijk aan dat een gebrek aan toezicht door ouders een belangrijke faciliterende rol speelt in het tot stand komen van hun delinquent en gewelddadig gedrag.

R9: Ik heb bijna heel mijn leven alleen thuis gezeten. Ik kon doen wat ik wou. En dan in (naam instelling), ik kon niks meer doen wat ik wou.

R21: Niemand die mij in het oog houdt. (...) Ik had zelfs geen controle. Ik heb neven in mijn familie, zware gangsters, (lacht) neven die zo... Ik was twaalf jaar en die gingen hoeren poepen in (naam straat) en die pakten mij mee. Ik zat in de auto of ik zat ergens een broodje te eten. Ik was twaalf jaar.

De ouders weten, aldus deze jongeren, vaak niet waar ze zijn, wat ze doen en met wie ze omgaan. Hierop aansluitend haalt één (meerderjarige) respondent de breuk met zijn vriendin aan als oorzaak van de escalatie van vechtpartijen.

R45: Toen zij weg was, er was geen controle meer of niks, dus ja, ik kon doen wat ik wilde.

Op te merken is dat de verminderde aandacht van de ouders niet steeds als 'onaangenaam' wordt ervaren door jongeren. Verschillende respondenten zeggen immers dat ze het wel positief vinden om te kunnen gaan en staan waar ze willen. Zo zegt een respondent, als één van de jongste kinderen uit het gezin, van de 'voordelen' van het beperkt toezicht van de ouders te kunnen genieten.

R31: Ja, maar ik had altijd een dekmantel bij. Ik ging met mijn grote broer weg, mijn broer die een paar jaar ouder is. Dus als ik 13, 14 jaar was, dan ging ik naar (naam grote broer). Ik was altijd weg met mijn vrienden of zo.

Het gebrek aan toezicht en controle van het thuisfront laat jongeren toe om meer tijd op straat door te brengen en met hun vrienden op te trekken. Dit kan vervolgens de ontwikkeling van levensstijlrisico's stimuleren.

I: Je hebt een goede band met je moeder?

R33: Ja, een hele goede band. Ze staat altijd achter mij. Op dat vlak heb ik geluk met mijn moeder, want ja. Dat is een pluspunt ergens, omdat ze mij al van mijn 12, 13 jaar al vertrouwde op vlak van langer buiten blijven of zo. Snap je? Van die dingen of iets doen met mijn vrienden. Dat heeft pluspunten maar dat heeft ook minpunten natuurlijk, he. Want euh, op die moment, ik zeg niks over mijn moeder of zo, dat dat slecht is of zo, maar euhm, op mijn 12, 13 jaar of zo was ik al buiten aan het rondhangen met mijn vrienden. Op mijn veertiende begon ik al serieus te smoren, dagelijks, echt hard. En ja, van het één komt het ander he.

Ouders zijn dus vaak niet op de hoogte van de (delinquente) activiteiten van hun kind. Wanneer de feiten toch aan het licht komen, proberen de meeste ouders nog in te grijpen (N=6). Ze geven de jongere huisarrest, laten de jongere van school veranderen, verbieden hun zoon op te trekken met bepaalde vrienden of verhuizen zelfs.

R19: Ze (moeder) is drie jaar geleden of zo verhuisd, euhm, omdat we familie en zo in (stad) hebben. En euhm, ja, ook, dat was een moeilijk jaar, toen. Ik had zo veel politieproblemen en zo. Dat heeft zo een beetje de doorslag gegeven om te verhuizen en zo.

Enkele respondenten stellen dat hun ouders hen zelf bij de politie hebben aangegeven (bijvoorbeeld R4, R17). Dat zijn echter vijgen na pasen: de jongeren zijn dan reeds zo sterk verbonden met hun vriendengroep of zo gehecht aan hun activiteiten op straat dat de maatregelen van de ouders, aldus de jongeren, weinig uithalen.

R17: Dat was gewoon een beetje routine om naar school te gaan. Maar toen ik zelf de keuze had, ben ik gewoon gestopt. Eerst wou ik wel een beetje moeite doen om mij ergens in te schrijven omdat ik weet, anders kom ik onder de jeugdrechtbank. Maar na vijftien jaar dacht ik: maakt niet uit. Als ik onder jeugdrechtbank kom, ja, die gaan mij voor zoiets niet in Mol plaatsen. Ja, dat hebben ze nooit gedaan, dus. Dat was nooit echt een probleem geweest voor de rechter. En ja, de scholen zelf en mijn ouders wisten ook, beter dat die feiten op straat pleegt dan feiten op school. Ja, uiteindelijk, jeugdzorg heeft ook geen moeite gedaan om, CLB (Centrum voor Leerlingenbegeleiding) ook niet, om mij ergens in te schrijven. Die wisten toch dat ik voor problemen ging zorgen en dus dachten zij: hij laat ons gerust en zorgt niet voor problemen. Zij zaten niet echt achter mij aan om naar school te gaan.

Met betrekking tot de wijze waarop de kwaliteit van de relatie met de ouders geëvalueerd wordt, geeft een deel van de respondenten (N=15) aan helemaal niet goed met moeder en/of vader overeen te komen. Meer dan de helft van de jongeren zegt dat ze een goede band hebben of hadden met minstens één of met allebei hun ouders. Ondanks dat de relatie met de ouders in hoofdzaak als positief wordt beschouwd, maken jongeren wel expliciet dat het toezicht dat ze vanwege hun ouders ervaren over het algemeen beperkt is. Van de jongeren die hun band met (een van) de ouders als onverschillig of negatief kenmerken, blijkt er sprake te zijn van een gebrek aan ondersteuning en affectie, wat vaak leidt tot een problematische kind-ouderrelatie. Het gevolg hiervan is dat jongeren nog meer gaan vertoeven in de delinquente peergroep.

R17: Ja, gewoon, ik had vaak ruzie met mijn vader, omdat ik... Ja, in het begin was dat gewoon kleine dingen. Toen ik nog 12 of 13 was, had ik iets uitgestoken op school of zo, of had iemand mij betrappt met een sigaret of cannabis in mijn zak. En ja, dan werd ik van enkele scholen gestuurd, allez, van de ene naar de andere school. Dan was de band met mijn ouders nimmer zo goed. En ja, naarmate dat ik minder thuis kwam, was de band al helemaal weg. En nu, nu is er zelfs geen band meer.

In enkele gevallen (N=6) hebben of willen de jongeren helemaal geen contact (meer) met de vader en/of moeder.

I: En heb je nog contact met je vader?

R23: Nee, allez, als ik contact wil, kan ik contact krijgen, maar ik wil geen contact, omdat ik vind dat hij, toen ik nog veel kleiner was, en ik had een vader nodig, toen was hij er niet. Dus ik vind het nu ook niet meer nodig, nu ik voor mijn eigen kan zorgen.

Uit de interviews en de psychosociale verslagen kan opgemaakt worden dat veel jongeren te maken hebben met een instabiele gezinssituatie (N=22), zoals het uiteenvallen van het gezin door bijvoorbeeld een scheiding en wijzigingen in de thuissituatie. Een jongere (R28) haalt expliciet de scheiding van de ouders aan als een directe aanleiding voor zijn probleemgedrag. Het vertrouwen in zijn vader werd geschonden toen het gezin ontdekte dat de vader een andere vrouw liefhad en er

samen een kind mee had. Ook in het verslag wordt dit als een negatief keerpunt in de jongere zijn leven geaccentueerd. Het missen van een vaderfiguur wordt door deze jongere, en een aantal andere respondenten (N=5), aangehaald als een negatieve ervaring.

R28: Ik miste wel een vaderfiguur die tegen mij zegt: "Ga naar school". Tuurlijk, mijn moeder bleef mij motiveren maar ik zag mijn vader meer als... omdat ik een jongen ben, weet je wel. Je wilt als je vader zijn, begrijp je. Mijn vader was er niet meer, en toen dacht ik: ja, ik moet het op m'n eigen houtje doen en zo, weet je wel. Op die jonge leeftijd begon het allemaal.

Bij jongeren die zich bevinden in een instabiel gezin, omwille van bijvoorbeeld een echtscheiding, is er vaak sprake van wisselende opvoedingssituaties: zij wonen bijvoorbeeld eerst bij de moeder en vervolgens bij de vader (bijvoorbeeld R6, R21), verhuizen vaak (bijvoorbeeld R11), hebben te maken met verschillende vaderfiguren (bijvoorbeeld R11), of worden gedeeltelijk opgevoed bij en door andere familieleden (bijvoorbeeld R34). Een jongere (R34) heeft zijn jeugd jaren met zijn ouders doorgebracht in Marokko en heeft geen positieve herinneringen aan de verhuis van België naar Marokko. Deze respondent vertelde zich te hebben verveeld in Marokko en onderhield via internet contacten met zijn Vlaamse vrienden. Na zijn terugkeer in België (alleen) ging hij bij andere familieleden inwonen; hij voelde zich in de steek gelaten door zijn ouders, blijkt uit de documentanalyse. Deze grote instabiliteit in het leven van de jongeren heeft ook een invloed op de sociale en schoolse contacten. Een respondent (R11) is bijvoorbeeld binnen een termijn van één jaar vier keer verhuisd met moeder. Deze jongere haalt de verschillende schoolwissels als gevolg hiervan aan als een negatieve ervaring. Ook een aantal respondenten (bijvoorbeeld R35) met gescheiden ouders geeft aan in het verleden soms van het ene naar het andere familielid te worden 'gestuurd' of constant te pendelen tussen moeder, vader en een internaat of instelling.

Daarnaast werden enkele jongeren (N=14) omwille van de problematische thuissituatie en/of gedragsproblemen die hier uit vloeiden, (tijdelijk) geplaatst in een instelling. Enkele jongeren (N=8) werden reeds op jonge leeftijd geconfronteerd met een vroege afwijzing of scheiding van (een van de) ouders. Zij verbleven gedurende hun jonge jaren in verschillende pleeggezinnen en/of instellingen en zijn hierdoor minder geneigd zich aan een vaste plaats en/of gezinsleden te hechten. Vaak zijn het jongeren die vanuit een lange VOS-geschiedenis uiteindelijk tot MOF-jongere evolueren. Zoals eerder vermeld, geeft R12 zijn instellingsverleden als voornaamste oorzaak aan voor de persoon die hij nu geworden is.

R12: Mijn kleine broertje zit nu ook in een instelling. Uiteindelijk is iedereen... het spelletje is terug... Het is een vicieuze cirkel en die cirkel blijft draaien. Eens ik er uit geraak kom ik er op een of andere manier wel terug in. En is dat niet door mij eigen, dan is het wel door de jeugdrechter of zo.

Omwille van de wisselende opvoedingssituaties geeft een deel van de respondenten aan niet te beschikken over een gestructureerd familiaal en sociaal netwerk waarop ze kan steunen. Eén respondent (R8) heeft bijvoorbeeld sinds de kinderperiode geen contact meer met beide ouders en verblijft sindsdien in verschillende instellingen. De jongere kon de oorzaak hiervan niet aangeven in het gesprek, maar uit de documentanalyse blijkt dat hij bij zijn geboorte onder toezicht van de

jeugdrechter staat omwille van verwaarlozing, agressie en alcoholgebruik van ouders. Bij deze jongen lijkt de emotionele band met ouders extreem verstoord te zijn door vroege afwijzing en verwaarlozing op zeer jonge leeftijd.

Ook de gezinnen van een aantal andere jongeren kunnen als extreem disfunctioneel geclassificeerd worden. Getuige geweest zijn van geweld binnen het gezin, verslaving bij (een van) de ouders, criminaliteit van (een van) de ouders, criminaliteit van siblings, en een geschiedenis van mishandeling en/of verwaarlozing als kind worden door jongeren als uiterst negatieve keerpunten naar voren geschoven die hun verdere leven aanzienlijk bepaald hebben. In enkele gevallen wordt de relatie tussen de ouders onderling gekenmerkt door (verbaal en fysiek) geweld (N=13). Voor jongeren is dat een sterke beïnvloedende factor.

R28: Omdat mijn vader mijn moeder vroeger altijd mishandelde. Niet altijd, maar als er geweld was, dan zag ik het met mijn eigen ogen, en sinds dat ik klein ben, zijn dat altijd 'flash backs'.

R9: Dat is ook een beetje de reden dat ik rap agressief kom. Van wat ik gezien heb, van mijn stiefvader, dat hij op mijn moeder geslagen heeft, daar kom ik rap agressief van.

Enkele jongeren (N=6) gaven aan dat de eigen geweldpleging door de ouders openlijk goedgekeurd werd en in sommige gevallen zelfs werd gestimuleerd.

R9: Dat was zo met mijn vader en met een ex-lief van mijn zuster. Een paar gasten die zeiden dat ze mijn zuster gingen verkrachten en dat ze aan haar straat stonden en al. En ja, we zijn er naar toe geweest. We zijn die auto gaan zoeken. We hadden gezien dat ze daar stonden met een zwarte Opel Astra.

I: Hmm.

R9: En mijn pa wist dat. We zijn er naar toe geweest met drie basebalknuppels. En ja, die auto heeft afgezien. En die gasten hebben afgezien van mijn vader en van mij ex-schoonbroer. En die auto heeft afgezien van mij.

Naast geweld tussen ouders onderling, getuigen een aantal jongeren over ouders die kampen met problemen zoals verslavingen (N=7) en andere psychische aandoeningen (N=6). Een alcoholverslaving (bijvoorbeeld R35), drugsverslaving (bijvoorbeeld R17) en depressie (bijvoorbeeld R12) komen het vaakst voor bij een van de ouders. Jongeren linken dit niet rechtstreeks aan het plegen van feiten, maar deze problematiek leidt er wel toe dat de gezinsrelaties en de emotionele band met (een van) de ouders ernstig verstoord worden. Deze moeilijkheden waren dan vaak de aanleiding voor een (tijdelijke) plaatsing in een instelling.

Acht jongeren halen ook een verleden aan van politie-en justitiecontacten van (een van) de ouders voor het plegen van feiten.

R17: Mijn vader heeft zelf, toen hij klein was, in een Marokkaanse jeugdgevangenis gezeten, toen hij nog in Marokko zat. Hij was geen goed voorbeeld. Hij heeft vroeger zelf (drugs) gebruikt.

Bij een deel van de jongeren (N=10) is er sprake van/of vermoeden van geweld vanwege (een van) de ouders. Vijf jongeren geven expliciet aan slachtoffer geweest te zijn van fysiek geweld vanwege (een van) de ouders. Seksueel misbruik door vader wordt door één respondent aangehaald. Voor deze

respondenten (N=6) is dit een factor die hun leven een negatieve en zelfs traumatische wending heeft gegeven en voor hen een sterke beïnvloedende factor is voor het stellen van gewelddadig gedrag.

R17: Maar meestal komt dat, komt dat ... Allez, grotendeels, bij mij komt dat ook uit mijn jeugd. Bijvoorbeeld, ja, als je echt, euhm, echt een 'fucked up' jeugd hebt gehad. Bijvoorbeeld, ja, ik werd vroeger zelf altijd door mijn vader geslagen, als ik iets fout deed of zo, en ja, dan was dat altijd direct in de aanval schieten, in de aanval schieten om zelf niet aangevallen te worden. Zo was dat ook, toen ik 12, 13 was, ik dacht na een tijd echt, liever dat ik mijn vader slaag dan dat hij mij sloeg. Zo kwamen die problemen ook grotendeels. En dat heb ik ook meegenomen naar de straat, liever in de aanval schieten dan aangevallen te worden.

R10: Ja, het is eigenlijk misgelopen vanaf mijn zeven jaar. Hij sloeg altijd op mijn ma, en op ik, en op mijn kleine zus. (...) Dat is eigenlijk het eerste wat ik gezien heb als ik klein was, constant geweld, dus.

Bij vier jongeren is er een vermoeden van misbruik of verwaarlozing binnen het gezin (R13, R14, R24, R27). Tijdens de gesprekken gaven zij aan niet te willen praten over familie zaken of wilden niet dieper ingegaan op vragen over het gezinsleven. Uit de beschikbare documenten blijkt dat er bij deze respondenten sprake is van een traumatisch gezinsverleden (bijvoorbeeld verslaving van een van de ouders, overlijden van een ouder, intrafamiliaal geweld, geen vaderfiguur in de eerste levensjaren, immigratie).

R27: Euhm (stilte). Ik weet niet hoe ik dat moet vertellen, maar waren er sommige dingen in mijn leven niet gebeurd toen ik jong was, familiecontext en zo, dus ja, dan denk ik dat ik hier niet was.

I: Hmm.

R27: Maar dat is zeker niet door mijn familie dat ik hier zit. Juist omgekeerd, ze hebben mij nog geholpen en zo, maar.

I: Hmm.

R27: Het is u eigen schuld, he, als je hier zit.

I: Hmm.

R27: Ik deed dingen die niet mogen.

I: Hmm. Ja. Ja, en wil je me vertellen wat er gebeurd is?

R27: Nee, niet specifiek, nee.

I: Hmm.

R27: Beter voor mijn eigen houden.

De problemen beperken zich meestal niet tot hun ouders. Een aantal jongeren (N=7) hebben naast hun ouders wel een ander familielid dat in een instelling of in de gevangenis zit of gezeten heeft. Vaak gaat het over siblings of ooms (bijvoorbeeld R5, R8, R20, R23). Vooral de rol van de oudere sibling lijkt belangrijk te zijn: uit de bevindingen komt duidelijk naar voren dat enkele jongeren als (klein) kind opkeken naar hun grote broer die verzeild was geraakt in de criminaliteit.

R8: Ja. Mijn broer. Ik keek meestal op naar mijn broer.

I: Je broer, was die een voorbeeld voor jou?

R8: Ja. Ja, die... Soms, hij kwam binnen thuis. Vroeger, ik weet dat nog, toen ik jong was, hij komt naar mij en zegt: "Kom naar mijn kamer". En ja, daar lag zelfs één keer een vuilniszak, een zwarte vuilniszak, vol met munten van twee euro en briefjes van vijf. En ik zeg: "Hoe kom je daaraan?". Hij zegt: "Ja, ik heb dat gevonden". Achteraf, ik wist wat hij deed. Ik kwam ook dingen in zijn kamer tegen, drugs en zo.

Zeven jongeren halen geweld gepleegd door de (oudere) broer aan. In één geval was er sprake van slachtofferschap van extreem (sibling)geweld. Deze respondent legt nadrukkelijk de relatie tussen het ondervonden geweld vanwege de broer en het eigen gewelddadig gedrag.

R23: Ik heb veel rammel gekregen van mijn broer, snap je. Maar echt erg: vastgebonden aan mijn bed, die pestte mij, die sloeg mij. Ik kon er niet tegen als er een deken over mijn hoofd was, snap je. Die bindt mij vast en die houdt deken over mijn hoofd, die gaat naar buiten en die komt binnen twee uurtjes terug. Ik werd helemaal paranoia, snap je. Die geeft mij rammel met riem, met stokken, met alles. Die doet sigaret uit in mijn nek. Oké, ik heb mij altijd verweerd, snap je. Wij vechten twee uur aan een stuk, drie keer in de week, snap je.

Bij de overige respondenten is er geen sprake van specifiek slachtofferschap en/of verwaarlozing binnen het gezin door ouders en/of siblings. Zij omschrijven hun eigen gezinssituatie als 'alledaags' of 'normaal'. Ongeveer de helft van hen spreekt wel van negatieve ervaringen in het gezin, maar deze beperken zich over het algemeen tot discussies of ruzies met ouders of ruzies tussen ouders onderling.

Een ander negatief keerpunt dat enkele jongeren aanhalen is het overlijden van een geliefd persoon. Tien respondenten geven aan dat ze één of meerdere personen uit hun vrienden-, familie- of kennissenkring verloren (eigen kind, broer of zus, vader of moeder, stiefvader en/of grootouders worden hier genoemd). Slechts twee respondenten linken dit verlies expliciet aan het eigen delinquent en gewelddadig gedrag. Bij R1 was het de dood van grootmoeder die volgens hem tot gevolg had dat het eigen delinquent gedrag escaleerde. De respondent benadrukt hierbij vooral gevoelens van boosheid en haalt de behoefte om frustraties af te reageren aan als de voornaamste oorzaak voor het uit de hand lopen van het gedrag.

R1: Vanaf mijn 5 jaar is mama overleden. Ik ben dus alleen achter gebleven bij mijn oma en opa, mijn tante woonde daar ook. Dan een beetje verder en zo, pakt dat ik 6 jaar was, 6 jaar en half, toen was mijn tante ook overleden. Toen was ik 8 jaar en het jaar dat ik 9 jaar werd, was mijn opa overleden, en toen was ik alleen met mijn oma. Mijn oma heeft voor mij gezorgd tot mijn 15 jaar. Dan ja, zij is dan gestorven. Zij heeft gezorgd voor mij tot haar 89 jaar. Dat was wel een goede leeftijd. Ik was toen 15, een beetje puberen, en dan toch nog zo voor mij zorgen. Mijn oma was een beetje een tweede ma voor mij. Toen was ik mezelf een beetje kwijt en ben ik beginnen te veranderen.

De dood van de grootmoeder maakte dat de respondent niet meer beschikte over een 'stabiel' netwerk. Hij werd verplicht om een lange tijd in een instelling te blijven en terug contact op te nemen met zijn vader die hij sinds jonge leeftijd niet meer had gezien. Hieruit zou ook afgeleid kunnen worden dat het verband tussen de dood van grootmoeder en de eerste delinquente feiten via het verhuizen naar de vader en de instelling in een voor hem onbekende omgeving lijkt te lopen, waardoor de jongere in contact kwam met delinquente leeftijdgenoten. Deze verbanden worden slechts door één respondent geëxpliciteerd. Opvallend is wel dat meerdere jongeren (N=6) aanhalen dat de plaatsing in een instelling (vaak omwille van thuisproblemen), waar ze geen sociaal netwerk rondom hem hebben, de plek bij uitstek is om in contact te komen met delinquente jongeren.

R1: Ja. Ik ben een beetje veranderd en zo. Ik ben toen naar een instelling moeten gaan. (...) Ik wou niet in de leefgroep zitten. Ik veegde mijn voeten aan alles en mij een beetje laten hangen, en zo. Vies doen tegen iedereen, ook op school. Ik ben toen ook van het school buitengesloten, voor mijn gedrag ook. (...) Ik deed toen van die slechte dingen. Dat was ook wel een beetje

met die slechte maten, en zo. Een beetje alles. Sinds dat ik in (stad van instelling) woon en zo. Ik kwam toen ook nieuwe gasten tegen, weet je. Dat is een heel ander leven. Ik woonde in een boerendorp, en dat is een heel ander leven dan in het stad.

Een laatste gezinsfactor dat een deel van de jongeren aanhaalt, zijn de financiële moeilijkheden binnen het gezin. Op financieel vlak blijkt dat veel gezinnen het moeilijk hebben (N=12). Het is wel opvallend dat jongeren in een interview niet gemakkelijk aangeven/toegeven dat het gezin financiële moeilijkheden heeft of in armoede leeft (zie ook Brolet, 2009, p. 229). De informatie hieromtrent werd veelal verkregen uit de documentanalyse. Er zijn twee respondenten (R5, R17) die deze moeilijkheden rechtstreeks linken aan het eigen delinquent, niet zozeer gewelddadig, gedrag.

R17: Nu heeft mijn vader wel terug werk, maar die heeft tien jaar zonder werk gezeten of zo, gewoon uitkering. Gewoon, je ziet je vrienden met een PlayStation en merkkledij of zo. En jij, je hebt dat niet. Je vraagt dat aan uw ouders en die zeggen: "Nee, er is geen geld. Nee, er is geen geld". Gewoon, voor de kleine dingen, 's middags, gewoon een broodje gaan eten, nee, daar was ook geen geld voor. Op schooluitstappen, daar was ook geen geld voor, dus je ging niet mee. Als je schoolboeken te laat betaald zijn, dan kwamen ze dat in de klas zeggen, en dan voelde je je geïsoleerd. Zo van die dingen, al van kleins af aan meegenomen. En dan werd ik dat zo beu om zonder geld te zitten. En dan denk je: ik ben bereid om alles te doen om gewoon geld te verdienen. Ja, dat was één van de grootste oorzaken.

Eén respondent (R5) benadrukt de zeer moeilijke financiële situatie. Volgens R5 zouden hij en zijn vriendin geen steun meer krijgen van het OCMW waardoor zij moeten leven in heel moeilijke omstandigheden. Uit de documentenanalyse blijkt dit het geval te zijn. Voor een feit van diefstal met geweld haalt hij als directe oorzaak aan dat hij geld moest hebben om melk te kopen voor zijn zoontje.

8.1.3 Schoolfactoren

Naast het gezin, kan ook de school een belangrijke rol spelen in het ontstaan van gewelddadig gedrag. Opvallend is dat de meerderheid van de jongeren (N=23) zegt de school als (zeer) negatief te ervaren. Slechts zes respondenten rapporteren wel graag naar school te gaan. Bij jongeren die niet graag naar school gaan, is er vaak een gebrek aan inzet, motivatie en/of schoolbetrokkenheid.

R14: Het school heeft mij nooit geïnteresseerd. Dat is voor mij iets wat saai is. (...) Vroeger, toen ik jong was, ging ik naar school omdat het moest van mijn ouders. Ik was ook jong, snap je. Dat was meer spelletjes dan... allez, dat was rekenen met blokjes en zo. Dat was anders. Maar éénmaal ik in een gewone, in het eerste middelbaar zat, was het echt hard werken. En dat deed ik niet graag. (...) En school, ja, pfff, ik weet niet wat het nut ervan is, van school. Ze zeggen: "Diploma, diploma", maar ja, dat is voor mij dikke zever.

De redenen die jongeren hiertoe naar voren schuiven zijn divers. Sommige lessen worden door jongeren in het algemeen als saai en oninteressant beschouwd. Ook de regels, structuur en discipline die doorgaans op school gehanteerd werden, zijn voor jongeren vaak een bron van frustratie. Verschillende jongeren geven bovendien aan zich niet echt thuis te voelen op school en/of geen vrienden op school te hebben (vaak als gevolg van een plaatsing).

R10: Maar toen dat ik nimmer thuis kon wonen, ben ik dan naar (naam stad) geweest en moest ik daar naar school gaan in (naam school). Maar dat was niet echt een toffe school voor mij. Ik kende daar niemand. Ja, en het was ook, het was gelijk, ja, een beetje moeilijker dan ik dacht.

Eén respondent (R11) haalt pestgedrag door leerlingen aan als een reden voor het niet graag naar school gaan. Vijf respondenten zeggen dat ze in een studierichting terecht kwamen die niet bij hun capaciteiten paste (bijvoorbeeld R30, R31, R34), waardoor ze hun interesse in het schoolgebeuren verloren. Twee van deze respondenten menen dat de leerstof voor hen te gemakkelijk was, wat ook uit de documentanalyse blijkt. Deze jongeren (N=5) zien de overstap naar een andere onderwijsvorm of het vroegtijdig stoppen met school zonder het behalen van een diploma als een belangrijke oorzaak van de escalatie. Zij zijn van mening dat zij te snel zijn overgeschakeld – vaak omdat zij hun leeftijdsgenoten hierin ‘volgden’ – (of verplicht zijn moeten overschakelen) naar het buitengewoon secundair onderwijs (buso) of het deeltijds beroepssecundair onderwijs (dbso). Hier nam de verveling toe, werd de behoefte aan uitdaging niet vervuld en ging het gedrag van kwaad naar erger.

R34: Ik ben, euhm, ik moest normaal gezien van mijn ouders voltijds naar school gaan, maar ik heb dingen, de raad van mijn vrienden opgevolgd, die deden allemaal deeltijds, en die zeiden: “Ja, dat is maar twee dagen school en twee dagen werken”. En ja, dat sprak me wel aan, maar dat was eigenlijk de grootste fout uit mijn leven wat ik heb gemaakt op schoolvlak. Want ik heb deeltijds gedaan terwijl ik beter kon. Dat is mijn fout geweest, dat ik mijn school... ik had mijn college moeten afmaken. Gewoon een fatsoenlijke school.

R30: Het school was eigenlijk goed. Allez, mijn punten waren goed altijd. Maar daarna, ja, een beetje spijbelen, niet gaan, en dan buiten gegooid worden. En dan, ja, ben ik naar het deeltijds onderwijs gegaan en daar is het alleen maar verder bergaf gegaan.

Vijf jongeren (bijvoorbeeld R23, R29, R30) wijzen bovendien op een ‘slecht’ schoolklimaat of negatieve schoolcultuur dat het probleem- en crimineel gedrag vaak doet aanwakkeren en/of verder doet escaleren, omdat er weinig controle en structuur aanwezig was en veel delinquente jongeren elkaar daar ontmoeten.

R23: Maar toen ging ik naar een school, en, hoe kun je dat zeggen, ja, daar is veel criminaliteit. Ja, veel mensen die op die school zijn, die zitten zo op hun laatste stappen, snap je, voordat ze gaan stoppen met school en volledig in de criminaliteit gaan. Maar die echt volledig fout gaan. Dus daar heb ik ook veel mensen leren kennen die criminele feiten plegen, snap je, buiten mijn buurt dan, snap je.

Ook het gedrag en de reactie van leerkrachten en ander schoolpersoneel kunnen een negatieve werking hebben op het gedrag van jongeren. Sommige respondenten (N=10) vermelden vaak slechte of verstoorde relaties en zelfs vernederende contacten met leerkrachten en directie.

R12: Ik zat daar met een leerkracht, die was precies racistisch. Ik weet niet... maar dat was (naam leerkracht). Ik vergeet dat nooit, dat was zo een kale. Die zit in de klas met jongeren en ik had mijn balpen niet bij. Dat was de eerste keer dat ik niet in orde was. Ik had mijn balpen niet bij en hij zei: “Ja, dat zijn ook altijd die Marokkanen die nooit in orde zijn”. Ik dacht: wat zegt die allemaal? Ik zei gewoon rustig tegen hem, en de rest van de klas was aan het werken: “Ja, meneer, ik vind dat niet normaal dat jij zoiets zegt. Ik voel mij een beetje beledigd”. En ineens begint die te roepen. Hij maakt mij gewoon belachelijk voor heel de klas.

Vervolgens haalt een meerderheid van de jongeren (N=23) vaak gedragsproblemen op school aan als probleemelement, zoals pesten, vechten, stelen of ruziemaken met klasgenoten of leerkrachten.

R23: En ik kom in de klas en ik pak mijn plaats vanachter, snap je. Ik doe direct arrogant tegen de leerkracht om te laten zien wie ik ben. Een beetje show doen. Ik krijg direct de aandacht, snap je. En ja, hoe kan ik dat zeggen... de leerkracht probeert die mensen in te tomen door te zeggen: "Kijk, ik ben de klastitularis en zonder mij ga je dit jaar een slecht jaar tegemoet", snap je. Ik zeg: "Ja, ca va, dat is goed", dit en dat. Ik ga onderuit hangen, ik doe zo en zeg, zo echt nonchalant: "Wanneer krijg ik mijn boeken?".

Een aantal jongeren (N=5) zegt omwille van hun gedragsproblemen (bijvoorbeeld ADHD) in een school in het buso te zitten (of hebben gezeten). Op te merken valt dat alle schoolplichtige respondenten die geplaatst werden in een GBJ of GFC (N=29) bso of buso volg(d)en.

R14: Ja, arrogant tegen de leerkrachten en euhm, weggaan van school en bijna nooit naar school komen. Dat was ook de reden dat ik daar niet kon blijven. Ze hebben toen gezegd: "Ja, we willen u hier niet meer". Ik heb gezegd: "Oké". Dan heb ik een week of twee zonder school gezeten. Dan ben ik naar een buso school gegaan, omdat mijn gedrag negatief was. Mijn lessen waren goed, maar mijn gedrag, ja, ik moest er iets aan doen.

Bovenstaande elementen zijn vaak de aanleiding of het gevolg van een pijnlijke, problematische en desastreuze schoolcarrière. Voor de meerderheid van de schoolgaande jongeren (N=20) zijn negatieve schoolervaringen een aanzet tot spijbelen, gaande van occasioneel niet aanwezig zijn op school, naar regelmatig spijbelen tot helemaal niet meer naar school gaan.

R16: Ik ging naar school, naar verschillende scholen (lacht). (...) En euhm, school verliep wel goed. Euhm, mijn punten waren goed, dat was zeker het gemiddelde. Het enige probleem was... Het gedrag was ook goed. Ik had geen conflicten met leerkrachten en zo. Ik was heel respectvol. Het enige probleem was, ja, ik was niet veel aanwezig.

Als gevolg van de eerder genoemde probleemelementen worden jongeren vaak geschorst uit de school en is er sprake van een of meerdere schoolwissels. Elf jongeren rapporteren een of meer keren een jaar te hebben gedubbeld, en maar liefst 21 jongeren zeggen een of meerdere keren geschorst geweest te zijn. De verschillende (gedwongen) schoolveranderingen tijdens hun schoolcarrière en het overschakelen op deeltijds onderwijs kan gerelateerd zijn aan het feit dat weinig respondenten rapporteren een band te hebben met school en/of leerkrachten. Hierdoor krijgen ze niet de kans zich echt te hechten aan hun school. Sommige jongeren (N=12) zijn zodanig schoolmoe dat er bij hen sprake is van vroegtijdige schooluitval zonder het behalen van een diploma. Hiervan is de helft van de jongeren naar eigen zeggen zelfs niet meer welkom in hun huidige school omwille van de plaatsing en zijn zij genoodzaakt een andere school te zoeken.

R12: Nu ben ik anderhalf op achterstand.

I: Wat is er dan gebeurd na dat eerste trimester?

R12: Ik ben naar 28 scholen gegaan om mij in te schrijven. Ik ben overal geweigerd. Ik heb maar twee attesten gekregen, twee weigeringsattesten. Ik ben daar dan met mijn vader naar het CLB mee gegaan. CLB zegt dan: "Ja, dat zullen wij wel regelen", maar na verloop van tijd heb ik nog altijd niks gezien of gehoord, van het CLB ook niet. En nu zit ik nog altijd zonder school.

8.1.4 Peer- en vrijetijdsfactoren

De meerderheid van de steekproef (N=31) zegt soms tot bijna uitsluitend met één of meer delinquente vrienden op te trekken. Zij blijken een belangrijk deel van hun vrije tijd door te brengen met vrienden

die eveneens probleemgedrag vertonen of feiten plegen. Het hebben van, zoals de jongeren het noemen, 'slechte vrienden' heeft volgens hen een negatieve invloed op hun (gewelddadig) gedrag. Het hebben van delinquente vrienden versterkt volgens hen hun problematisch en delinquent gedrag.

R32: Ik ging met vrienden om die niet naar school gingen. Die deden ook andere dingen, snap je. Die zaten meer in het criminele milieu, gebruikte drugs en zo. En ja, als je één keer met hen meegaat, dan ga je ook zo hetzelfde doen. Dat heb ik ook zo gedaan, en dat is een beetje uit de hand gelopen.

R3: Slechte vrienden ook, meeslepen, zo van, "kom, kom, kom". We waren toen dingen aan het stelen, naar huizen gaan, en zo, van die dingen.

I: Je zegt, slechte vrienden.

R3: Allez, slechte vrienden. Ik zeg gewoon 'slechte vrienden' omdat ze slechte dingen doen. Maar voor mij zijn ze geen slechte vrienden. Het zijn nog altijd vrienden van mij.

Negen respondenten zeggen niet op te trekken met zogenaamde 'verkeerde' vrienden. Slechts één respondent die in beginsel als VOS-er geplaatst werd in een GBJ en vervolgens een MOF pleegde binnen de instelling, zegt niet om te gaan met jongeren die feiten plegen.

R12: Ja, ik moet zeggen. Ik heb nooit vrienden gehad... Ik ken wel jongens die feiten plegen, overvallen en zo. Maar ik heb nog nooit met zo'n jongens opgetrokken eerlijk gezegd in mijn leven, en daar ben ik heel blij om. Ik heb nog nooit een inbraak gedaan of zo, of diefstallen. (...)

I: Ja, maar je kent zo wel jongens?

R12: Ja, er zijn jongens die hier hebben gezeten, in de leefgroep hier.

Zeven jongeren in de steekproef kunnen als 'first-offender' worden aangeduid. Hiervan haalt één jongere nadrukkelijk aan dat hij zich vooral door de groepsdruk en verkeerde vrienden op een negatieve manier heeft laten beïnvloeden.

R18: Als ik hem (een klasgenoot) iets zag doen, wou ik dat ook doen. Hij maakte zijn taken niet, ik deed dat ook niet. Hij had op alles commentaar, ik deed met hem mee. Als hij aan het discussiëren was met de leerkracht, kwam ik ertussen en wou ik hem verdedigen.

De straat, buurt en school worden genoemd als voornaamste plaatsen waar men delinquente vrienden leert kennen. Een deel van de respondenten bracht reeds vanaf (zeer) jonge leeftijd hun vrije tijd door op straat. Op te merken is dat het allemaal jongeren betreffen die geplaatst werden in een GBJ, waarvan een groot deel van niet-Belgische afkomst is. Deze jongeren geven aan opgegroeid te zijn in een 'straatcultuur' waar vaak rolmodellen fungeren, zoals de oudere broer of andere oudere jongens. Zoals eerder aangehaald heerst er bij deze jongeren thuis een 'laissez-faire' klimaat dat vervolgens nog meer gelegenheid biedt om op te trekken met delinquente peers.

R23: Ja, hij is drie jaar ouder dan mij, allez, twee jaar en een paar maanden. Wij gingen altijd achter de blok, snap je, in de speeltuin. Maar we waren echt nog jong. Ik was 4 jaar of zo, en hij dan 7. En ja, mijn broer kende al jongeren omdat hij... Toen hij 5, 6 jaar was, ging hij al naar buiten, maar ik was toen nog te klein. Dus ik ging met hem mee. Wij speelden daar in de speeltuin, dit en dat. Ik ging altijd met die groep mee. En op den duur, er waren mensen die twee jaar ouder dan mij waren, snap je, en we gingen... We werden groter en groter. Mijn broer ging met andere vrienden om, die voor hem een jaar ouder

waren, snap je. En ik ging dan met die anderen om, snap je. Die waren dan twee of drie jaar ouder. En op den duur komen er andere mensen bij; zijn vriend, zijn vriend. En die zijn ook nog een jaar ouder en zo.

Bovendien brengen delinquente vrienden de jongere in contact met andere delinquente jongeren en is er naar eigen zeggen sprake van een 'soort-zoekt-soort'-principe. Onderstaand citaat illustreert dat er een zekere aantrekkingskracht bestaat onder delinquente jongeren, waarbij de selectie voornamelijk gebeurt op basis van dure kledij en accessoires.

R16: Op school waar ik zat (...), daar zaten veel jongens van (naam stad). Dus ik begon daar connecties mee te maken. Je weet wel, soort zoekt soort, snap je mevrouw. Ik stal, die anderen stelen ook. Ik kan ook dealen, die anderen dealen ook. Daarmee ga je vrienden maken. Het is niet dat ik ineens op school begon vrienden te maken met die elke dag aan het studeren waren, snap je mevrouw. Ik had dezelfde kledingstijl, dat zegt al veel, snap je. Ik was 14, 15 jaar, ik had al schoenen aan van 200 euro, snap je. Ik zal maar zeggen, ik had al nieuwe Prada schoenen en zo. Als je op school.... Niet iedereen heeft die schoenen. De meesten hebben Al Stars, normale schoenen. Ik had al direct schoenen die, die mensen van, van 25 jaar zich pas kunnen permitteren omdat zij werk hebben. Ik zag dat ook bij andere jongens. En ik zie ook, die jongen heeft die schoenen of die heeft die kledingstijl, of die heeft een hemdje aan van Burberry, die is vol met merk, snap je. Ik ga niet geloven dat zijn moeder dat gaat kopen voor hem (lacht). Ook al is hij rijk, niemand gaat voor zijn zoon een hemd kopen van Burberry dat 175 euro kost (lacht), snap je. Dus ja, ik ging daar gewoon mee aan de praat en ik viste dat wel uit, snap je mevrouw.

De meerderheid van de respondenten stelt zich zeer loyaal op ten aanzien van hun delinquente vrienden. Bij hun vrienden vinden de respondenten geborgenheid en bescherming tegen de gevaren op straat. Jongeren die vanuit het thuisfront weinig ondersteuning krijgen, lijken die geborgenheid te gaan opzoeken/te compenseren bij de peergroep.

R14: Mijn kameraden, die plegen feiten, maar altijd als ik opgepakt word, of er gebeurt iets, dan vertel ik mijn aandeel. Dus alleen wat ik heb gedaan, snap je. Dan vertel ik niks over mijn vrienden of ... wat die hebben gedaan, of... Dat is mijn verantwoordelijkheid niet om dat te zeggen. Als die bereid zijn te ontkennen, dan ga ik hen gerust daarbij helpen en dan ga ik alles op mij nemen.

I: Hmm.

R14: Als die willen bekennen, ja, dat is goed. Ja, mijn vrienden, wat kan ik daarover vertellen. Dat zijn heel goede jongens, die voor mij zorgen en ik ook voor hun.

Uit de documentanalyse komt naar voren dat enkele jongeren bewust kiezen om op te trekken met andere jongeren die feiten plegen omdat zij interessanter en grappiger zijn dan hun prosociale vrienden (bijvoorbeeld R18, R32, R34). Een respondent (R18) beweert tijdens het interview niet te weten dat zijn vrienden feiten plegen, maar uit het verslag blijkt dit wel het geval te zijn. Mogelijk voelen deze respondenten (R18, R32 en R34) zich in zekere mate aangetrokken tot jongeren die deviant gedrag stellen waarbij de drang naar sensatie en opwindning groot is. Deze drie respondenten kunnen geduid worden als 'first-offenders' of meerplegers (en dan meer specifiek die jongeren die af en toe in groep feiten plegen).

Jongeren geven aan vaak in groep overlast en delinquentie te plegen. In veel gevallen (N=12) maken de bevraagde jongeren deel uit van een min of meer vaste (vrienden)groep. In dit onderzoek geven drie jongeren aan lid te zijn van een vriendengroep die volgens hen echter geen bende kan genoemd worden.

R9: Ik heb nooit in een bende gezeten, wel in een vriendenkring waarbij ik constant samen was. Niet voor te zeggen van, dat er zo'n gast kwam die bij ons wou zitten en dat we dan zeiden: "Ja, maar eerst op zijn tanden slaan voor je hier mag zitten, he". (onverstaanbaar) Zo een beetje chillen en babbelen met hem, je weet wel. Gewoon maten zijn. Maar niet dat zij zeggen dat ik iemands tanden moest inslaan.

Eén jongere vertelt leider geweest te zijn van een groep/bende die enkel gekenmerkt werd door vechtpartijen en geen andere criminele feiten.

R29: Ik had dan een vaste groep, de (naam) noemde die groep. Ik was daar eigenlijk de leider van. En zo is het eigenlijk allemaal begonnen. Als er dingen... (naam stad), dat is eigenlijk niet zo groot, dus we wisten wel alles wat er gebeurde. Als er daar een gast werd geslagen, en ze kwamen dan via onze groep, dan moesten wij eigenlijk... Ik als leider moest dan zeggen dat we die gingen terugpakken, zo tegen groepen beginnen te vechten.

De grens tussen vriendengroepen en benden is niet altijd duidelijk voor jongeren. Vijf respondenten geven echter expliciet aan lid te zijn (geweest) van een criminele bende.

R8: Tot ik 13, 14 was, ja, 13 was, toen ben ik echt begonnen met stelen en zo. Ik was één van de jongste. Ja, dat was in 2012. Ik was al, wacht he, 15 of 14 jaar, en toen was ik echt voor het eerst mee in een bende van (naam stad), allemaal jongeren onder de 18 jaar.

Een aantal jongeren ontkent lid te zijn (geweest) van een criminele bende maar uit hun verhalen en/of uit de documentanalyse kan afgeleid worden dat zij toch veel tijd doorbrengen met jongeren uit een (criminele) jeugdbende.

R16: Dus begonnen we naar (naam stad) te gaan, en begonnen we ... Maar die jongen... In (naam stad) zijn er bendes, snap je. Allez, bendes, ja (twijfelend)... toen ik het nieuws keek, het zijn stadsbendes. Ik wist niet dat dat zo noemde (lacht), in het Frans 'des bandes urbaines'. En hij, hij zit in zo'n soort bende, en die maken altijd ruzie met andere bendes, met de zwarte bendes (....), de zwarte cité van (naam stad). En die maakten ruzie en zo. En ik zo (lacht), ik zat niet in een bende, maar ik ging gewoon met die jongens om.

Uit bijna alle gevallen komt naar voren dat jongeren zich bezighouden met een risicovolle tijdsbesteding. Ongestructureerde activiteiten in het bijzijn van vrienden maken voor de meerderheid van de respondenten de hoofdmoot van hun vrijetijdsbesteding uit. Buurtpleinen, straten en woonblokken zijn voor de meeste jongeren de belangrijkste recreatieterreinen. Zij geven aan op deze plaatsen regelmatig rond te hangen en daar drugs en alcohol te consumeren (vaak in groepsverband).

R20: Wat we echt dagelijks deden was meer rondhangen. Allez, niet echt rondhangen, op een plek blijven maar... Je kan dat zien als rondhangen, ja.

I: Buiten op straat gewoon?

R20: In een blok, ja. (...) In onze buurt zijn alleen maar blokken, en helemaal boven op het vijfde verdiep, dat is helemaal open. Daar dan.

Een grote meerderheid (N=26) zegt ook op regelmatige basis uit te gaan: vooral een café, fuiven, een dancing of een discotheek worden vaak genoemd. Er zijn echter ook jongeren (N=15) die positieve, gestructureerde vrijetijdsactiviteiten uitoefenen. Veel jongeren geven aan dat ze hobby's hebben of hadden, in de meeste gevallen gaat het om sport. De meest populaire sporten onder de bevraagde

jongeren zijn voetbal en vechtsporten. De helft hiervan (N=8) geeft echter aan dat deze hobby's zijn stopgezet omwille van de oorzaken en/of gevolgen van het delinquente gedrag. Eén respondent bijvoorbeeld is uit de voetbalploeg gezet omwille van gewelddadig gedrag tegenover een scheidsrechter. Jongeren schrijven het stoppen toe aan het plegen van feiten, hun plaatsing of omdat ze liever tijd doorbrachten met hun vrienden.

R16: Ik speelde eerst in een voetbalclub en ik wou altijd de beste zijn. Achteraf ben ik Engelse boks beginnen te doen en ik wou altijd de beste zijn. Daar achter ben ik Tai Kwan gaan doen, en ik wou ook altijd de beste zijn. Dan wegens drugs en zo, ben ik gestopt.

Daarenboven blijft een aantal jongeren (bijvoorbeeld R12, R18, R31) ook nog contact onderhouden met leeftijdsgenoten die geen feiten plegen, door hen 'brave' vrienden genoemd. De meesten trachten hun 'brave' vrienden wel af te schermen van de delinquente peergroep.

R31: Het ging wel goed, maar de vrienden 's avonds na het werk waren minder goed.

I: Hmm.

R31: Ik zeg niet dat ik elke dag iets deed, maar ik bleef contact houden met bepaalde mensen. Maar ja, dat was mijn vriendenkring, he. Ik had eigenlijk zo een beetje twee vriendenkringen.

I: Hmm.

R31: Die totaal niet met elkaar omgingen.

I: Hmm.

R31: Maar dat zijn vrienden die ik al heel lang ken (delinquente vrienden), en dat zijn vrienden die braaf zijn, goed bezig zijn, en die ken ik ook. Dus soms ging ik met die weg, soms ging ik met die weg. (...) Dus vrienden van school, vrienden van mijn eigen, vrienden van vrienden.... Maar ik had zo een beetje de goede vriendenkring en de minder goede vriendenkring. En, ja, die gaan niet met elkaar om, hé, want de goeden dachten: oei, daar moeten we wegblijven.

8.1.5 Maatschappelijk-culturele factoren

Ook op maatschappelijk vlak zijn er enkele risicofactoren nadrukkelijk aanwezig bij de bevraagde jongeren. Een aantal jongeren (N=10) geeft het wonen in achtergestelde buurten en het opgroeien in gezinnen die het financieel niet breed hebben, als mogelijke oorzaken van (het gepleegde) geweld. Het wonen in 'sociale wijken', zoals de jongeren het noemen, wordt door hen vaak gelinkt aan (de eigen) criminaliteit en geweld. Sommigen bevinden zich in een omgeving waar probleemgedrag en overlast getolereerd wordt of niet 'ongewoon' is. Dit geldt vooral voor de vriendengroepen waarin de jongeren verkeren, maar ook voor de wijk waarin sommige jongeren hun vrije tijd doorbrengen.

R16: Ik ben opgegroeid in zo'n klein wijkje, een klein cité'tje, in (naam), en daar was al veel criminaliteit in de gang. (...) Jongens zitten daar tot 's avonds laat op straat. Overdag zie je diefstallen gebeuren. Zeker één keer per dag zie je een ruit van de auto kapot gaan. Daar wordt gestolen zonder beschaming. En ik, ja, als kleins af aan, ik was daar altijd, ik speelde daar op het voetbalplein en zo. Als kleine jongen hield ik veel van voetbal. Ik zag veel. En euhm, omdat ik, omdat dat een wijk is en er is maar één voetbalveld, komen alle jongeren naar dat voetbalplein. Ik ging dus niet alleen om met mijn leeftijdsgenoten, ik ging ook om met oudere jongens. Toen besepte ik dat niet, he. Die oudere jongeren pleegden.... die waren toen, hoe moet ik het zeggen, ik wil criminelen niet zeggen (lacht) maar ja, ik zal zeggen criminelen..., of krapuul zal ik zeggen, en Français 'voyous'. En euhm, ja, dat is begonnen daarmee. Ik zag, die hadden geld, snap je. De ijsboer kwam, en die konden elke dag ijsjes kopen, terwijl ik dat niet had. Toen woonde ik nog in een sociale woning, en mijn moeder kon zich dat niet altijd permitteren om mij altijd geld te geven om aan het voetbalplein een ijsje te kopen, ook al was dat maar twee euro.

Bovenstaande respondent (R16) legt de nadruk op factoren binnen het individu of het gezin zoals toezicht en controle door ouders en de socio-economische status die ertoe leiden dat men meer tijd op straat gaat doorbrengen wat volgens hem kan leiden tot de ontwikkeling van delinquentie. Hetzelfde patroon is terug te vinden bij enkele andere jongeren (bijvoorbeeld R23) die eveneens een grote rol aan het proces dat zich voortdoet onder leeftijdsgenoten op straat toekennen.

R23: Als jij bijvoorbeeld in Brasschaat woont of zo, daar is amper, daar is geen criminaliteit. Alleen misschien een paar mensen die smoren in een park of zo. Maar als je in Rozemaai of Luchtbal of Borgerhout of Zuid of ik weet niet, Berchem of zo woont, ja, dat zijn sociale woningen, snap je en er zijn veel gescheiden ouders. Er zijn ook veel junkies die daar wonen. Er zijn, allez, ik bedoel, snap je, mensen met problemen en zo. Oké, er zijn ook mensen die een normale thuissituatie hebben en zo. Maar ja, er zijn dan drie of vier kinderen, snap je, er is altijd wel iemand die iemand anders beïnvloedt. Jij wordt beïnvloed en op den duur ga die iemand anders beïnvloeden. Er is altijd.... En zo ga jij... Je begint kleine dingen te doen. Ik weet niet, je steelt in de winkel of je steelt een fiets, je steelt een brommer. Ik weet niet, je scheldt politie gewoon uit voor niets en zo, zo van die dingen. Maar mensen, vorige generatie, hebben dat ook gedaan, snap je.

Een aantal jongeren haalt aan dat er in hun buurt weinig te beleven is en dat feiten plegen een manier is om deze verveling tegen te gaan. Voor een deel van de jongeren (N=19) is verveling een belangrijke oorzaak voor het (starten met) plegen van (geweld)feiten. Feiten plegen kan dan gezien worden als een leuk en spannend ‘alternatief’. Hoofdstuk 4 gaat dieper in op het plezier dat jongeren kunnen ervaren bij het toebrengen van schade en het breken van regels.

R28: Ja, de jongens waar ik mee in de buurt woonde... Ik ben in de achterstandswijken opgegroeid, weet je wel. Dus euhm, dan heb je het sowieso niet gemakkelijk, want er waren alleen maar allochtonen. En die hebben het ook niet zo breed, dus ja, dan zoek je elkaar op. Je leert elkaar kennen, je bent van dezelfde buurt, je woont naast elkaar, je ziet elkaar elke dag, en euhm, ja, dan wil je... met zijn allen wil je iets doen, weet je wel, om plezier te hebben en ... Ja, wij vonden ons plezier (lacht) in gekke dingen doen en zo.

Uit de gesprekken blijkt dat jongeren zich niet steeds ophouden in hun eigen buurt, maar ook op andere plaatsen (waar zij schoollopen of waar zij vrienden hebben) hun vrije tijd besteden. Opvallend is dat dit jongeren zijn die reeds verschillende feiten hebben gepleegd en zich omwille van ‘carrièremogelijkheden’ in een stad gaan vestigen (N=5). Zij ‘professionaliseren’ zich met andere woorden in de criminaliteit en gaan hiervoor naar grote steden, die vervolgens meer gelegenheden bieden (zoals wapens, drugs, georganiseerde bendes), wat leidt tot een (nog meer) verhoogde blootstelling aan criminogene situaties. Tot slot melden zes jongeren dat het wonen in een stad geweld en criminaliteit kan faciliteren.

8.1.6 Bredere maatschappelijke factoren

Niet alleen individuele en contextgebonden factoren zijn van belang voor de ontwikkeling van geweld, maar ook de manier waarop de maatschappij omgaat met en reageert ten aanzien van jongeren kan een (verdere) ontwikkeling en criminele gewelddadige carrière in de hand werken. De maatschappelijke reactie op zich kan dus als risicofactor optreden. In de eerste plaats melden enkele jongeren (N=4) dat het rondhangen op straat met vrienden kan leiden tot een verstoorde verstandhouding met buurtbewoners.

R23: Dus ik liep altijd weg van politie. Gewoon, omdat ik niet meer terug die miserie wil, in het cachot en al. Ook al had ik niks gedaan of zo, ik liep weg. En op den duur ja, mensen van de buurt, die zien dat, snap je. Er wonen ook oude mensen. En ja, die bellen politie en zeggen: "Ja, die maken veel lawaai". En ja, op den duur begin jij haat te krijgen naar die mensen toe.

I: En waarom zeg je haat?

R23: Ja, in het begin, wij deden niks zal ik maar zeggen, oké, we stelen in de winkel of ik weet niet, we stelen een fiets die gewoon daar ergens lag... maar op zich, wij deden niks naar die mensen toe, ik zal het zo zeggen. Oftoch, allez ja, nee, eigenlijk, we deden niks naar die mensen toe, maar omdat wij muziek luisteren, omdat wij jong zijn, snap je, en ik weet niet, we zijn met een paar mensen.... Oké, we maken lawaai, maar we zijn jong, snap je. We moeten ons toch kunnen uitleven. En die belden dan de politie voor nachtlawaai. Die komen ons ook storen. We gaan andere plekken zoeken. We beginnen ons te installeren in blokken, snap je, in appartementsgebouwen. Eerst op het dak, daarna in de blokken en ja, we zijn vaak in de blokken en dan zien wij: ah, die persoon gaat elke keer naar buiten op dat uur. Snap je.

De jongeren voelen zich geïsoleerd door bewoners, maar ook door politie, die telkens bij incidenten optreedt (vaak na klachten van bewoners). Twaalf jongeren stellen expliciet dat hierdoor de relatie met de politie verzuurd, wat voor hen een katalysator vormt voor het (verder) plegen van feiten. Uit de bevindingen blijkt dat vooral jongeren van niet-Belgische afkomst, meer in het bijzonder jongeren van Marokkaanse of Turkse afkomst, een slechte verstandhouding hebben met de politie. Een inmenging van de politiediensten (bijvoorbeeld een identiteitscontrole) beschouwen ze als overdreven en discriminatoir. Onderstaande respondent stelt dat zijn ervaringen met de politie als 'allochtone jeugddelinquent' zijn gevoeligheden tegenover autoriteiten sterk heeft doen toenemen.

R30: En één keer een slechte naam bij de politie ook, je wordt constant, constant tegengehouden. Ik liep in het stad (...) rond met mijn vriendin. Dat is een meisje van (naam stad). Zij wist niks van mijn feiten en of dat ik ooit in contact met de politie was gekomen. En ik loop daar dan rond met haar en ik ben denk ik drie keer moeten stoppen, drie keer pas moeten afgeven. Snap je, je vraagt zich dan ook af, waarom. Die agenten zeggen, "he (voornaam R30), kom, maak uw zakken maar eens leeg". Je staat daar in het stad voor iedereen, met je handen tegen de muur. En dat meisje ook, die was nog nooit gefouilleerd geweest door de politie, die mocht dan ook euhm haar benen en handen opendoen tegen de muur en dan ja... Die dagen ons soms ook een beetje uit. Eenmaal als je een naam hebt, dan weten ze u wel te vinden. Dat is gewoon zo.

Naast het politieoptreden kan ook het in contact komen met de (jeugd)rechtbank en de ervaringen daar opgedaan een negatieve impact hebben op de 'criminele' carrière van jongeren. Deze interventies kunnen voor een deel van de jongeren (N=15) stigmatiserend werken.

R13: Ja, van die opstand (binnen een instelling), ik had daar niks mee te maken. Dus wat is er gebeurd? Ik had nog drie maanden gekregen. En ik was kwaad. Ten eerste omdat ik onschuldig was. Ten tweede, ik was goed bezig... Allez, ik ging op vakantie met mijn ouders, mijn school... Ik was ook op het einde, allez, juist voor het einde van de examens was ik naar hier gekomen, dus ik kon niet overgaan. Ik had geen kans. Awel, ik had hier (instelling) vijf maanden gezeten. Dan op een gegeven moment is een vriend tot bij mij gekomen waar ik feiten mee pleegden vroeger en die was ook ontvlucht van hier. En die heeft gezegd tegen mij: "Ja, je moet bij mij blijven. We gaan samen feiten plegen", dit en dat. Dus ben ik gebleven, en ik heb me laten beïnvloeden. Ook tegelijkertijd voor wraak tegenover de jeugdrechter die mij hier (GBJ) onschuldig heeft geplaatst, en die mensen van hier (GBJ), en ik weet niet wat nog allemaal.

Bovendien heeft voor een deel van de jongeren die voor de eerste keer geplaatst werden in een GBJ de beoogde interventie, naar eigen zeggen, een averechts effect. Deze jongeren zeggen op te kijken naar de peers die 'grotere' feiten pleegden.

R16: Ik kwam hier (GBJ) binnen als jonge gast, 14 jaar. Ik kwam andere jongens ook tegen hier. Die waren ouder en hadden andere feiten gepleegd. We praatten daarover, en ik begon mijn ogen open te trekken. Ik begon daar een kick van te krijgen, zal ik maar zeggen.

I: Hoe bedoel je, je ogen open te trekken en een kick krijgen?

R16: Bijvoorbeeld ja. Toen pleegde ik maar kleine feiten. Allez, dat zijn niet, dat is nog erg, maar ik zal zeggen, diefstal kan niet op tegen een overval of zo. En euhm, en ja, hier kwamen er jongeren die bijvoorbeeld drie keer meer buit gemaakt hadden dan mij, en ik wou dat ook, snap je. Hier was ik maar een gezicht aan het spelen door te zeggen: "Ja, ik wil veranderen", dit en dat, terwijl dat dat eigenlijk niet was.

8.2 Voorgrondfactoren van geweld uitgelicht

De 'klassieke' risicofactoren uiteengezet in hoofdstuk 1, en in bovenstaand deel achterhaald uit de levensverhalen van de bevroegde jongeren, geven algemene verklaringen voor geweld. Zij geven geen inzicht in de directe processen of mechanismen die in specifieke gevallen leiden tot een gewelddadige interactie. Geweld mag bijgevolg niet gereduceerd worden tot achtergrondfactoren in de 'persoon van de dader'; ook de voorgrondfactoren, met name de gelegenheid en de motivatie, zijn van belang om het geweldsfenomeen ten volle te 'ontleden'. Dit tweede deel heeft bijgevolg als doel de voorgrondfactoren te achterhalen die – aanvullend op de hierboven beschreven achtergrondfactoren – een beschrijving geven voor het ontstaan van (specifieke episodes van) gewelddadig gedrag bij jongeren. Zowel de levensverhalen of profielschetsen die centraal stonden in het vorige deel, als de situatieschetsen of feitenverhalen werden hiervoor aangewend. De feitenverhalen geven een uiteenzetting van de geweldsincidenten die door de respondenten werden verteld tijdens de interviews.

Uit de literatuurstudie blijkt hoe moeilijk het is om op een gedegen manier motieven voor geweld te reconstrueren (zie hoofdstuk 3). Aan de hand van interviews met geweldplegers kunnen aanleidingen en motieven achterhaald worden, maar de exacte reden voor het gepleegde geweld blijft gedeeltelijk een interpretatie van de 'verteller' (Beke et al., 2001). Door als onderzoeker het perspectief van de dader te nemen en zich trachten te verplaatsen in zijn beleavingswereld, kan echter duidelijk worden hoe in de loop van het interactieproces tussen dader en andere betrokkenen, zoals slachtoffer en getuige, een motief wordt geconstrueerd dat het gepleegde geweld (min of meer) begrijpelijk maakt. Motieven in dit deel worden dus onderzocht in de beweegredenen en verklaringen die jongeren achteraf zelf geven voor hun gedrag. De motivaties voor het gewelddadig gedrag worden met andere woorden geëxploreerd vanuit de beleving van de jongeren, en de beschreven gebeurtenissen voorgaand aan het geweldsincident, zoals die door de jongeren als negatief of provocerend ervaren worden. In veel gevallen zal die verklaring tevens een verontschuldiging zijn of een rechtvaardiging achteraf voor het eerder gestelde gedrag (de Haan, 2005a, p. 158). Op te merken valt dat naast beweegredenen die jongeren zelf geven voor hun handelen, ook de eerder besproken achtergrondfactoren een rol spelen en het daarom ook van belang is deze factoren – in hoofdte van de jongeren – te linken met elkaar.

De resultaten baseren zich – net als de analyse van de achtergronden van geweld – enerzijds op de interviewdata en anderzijds op de beschikbare documenten. De focus ligt op de betekenisgeving van

het individu die het geweldfeit heeft gepleegd, en daarom wordt wederom meer belang gehecht aan de interviews. De analyse die volgt maakt een onderscheid naar het soort geweldsfeit. Het eerste punt behandelt de zogenaamde 'pure' geweldsfeiten, het tweede punt de 'diefstallen met geweld'. Het gaat hier namelijk om verschillende misdrijven, weliswaar met een gewelddadige component, die omwille van uiteenlopende beweegredenen gepleegd kunnen worden.

8.2.1 'Pure' geweldsfeiten

Achtereenvolgens gaat dit deel na wat de aanleidingen zijn voor het gepleegde geweld voor de bevroegde jongeren, de motieven van het geweld en de rechtvaardigingen die zij hiervoor inroepen. De aanleidingen of directe motieven van het geweld worden in een eerste punt behandeld. Het volgende punt graaft dieper in de motieven van jongeren door ook de gebeurtenissen en ervaringen die voor jongeren een – bewust of onbewust – negatief keerpunt in hun leven zijn geweest, te achterhalen. Hierbij is het de bedoeling de terugkoppeling te maken met de eerder besproken achtergrondfactoren om dieperliggende motieven te ontdekken en vervolgens te beschrijven. Een derde punt tot slot haalt de kenmerken van de gewelddadige interactie aan die, volgens jongeren, mee bepalen of er al dan niet een fysieke confrontatie volgt.

8.2.1.1 Directe motieven van geweld

Wanneer aan de jongeren gevraagd wordt naar het waarom van het plegen van een bepaald feit zijn de invloed van de peers en alcohol- en druggebruik vaak genoemde factoren in de escalatie van een geweldsincident. Daarnaast kunnen jongeren vaak een duidelijke aanleiding en motivatie vermelden door ervaringen aan te halen die als onaangenaam gepercipieerd werden en vervolgens een (directe) aanleiding vormden voor het plegen van geweld. Deze drie vaak aangehaalde beweegredenen worden in wat volgt uiteengezet.

- Invloed van peers

In het merendeel van de gevallen (N=25) verklaren jongeren hun gedrag achteraf als uit de hand gelopen door externe factoren waar zij geen controle over hadden. De meerderheid van de respondenten (N=28) bespreekt de invloed van andere personen als aanleiding om met geweld te reageren. Veel jongeren gebruiken geweld om hun vriend(en) en familie bij te staan. Zij nemen het vaak op voor vrienden en familie die betrokken zijn geweest bij een geweldsincident of waar over geroddeld is of misbruik van gemaakt wordt. Opvallend is dat ze de juiste reden van het conflict vaak niet (meer) kennen en kunnen achterhalen.

I: Kan je me vertellen waarom je hem hebt geslagen?

R3: Omdat ik mijn vriend niet ga alleen laten. Ik ga altijd... dat was echt een goede vriend van mij, dus ik ga hem niet alleen laten.

Loyaliteit en vertrouwen is voor jongeren een belangrijk motief om een gewelddadige interactie te starten. Ook status en respect worden door veel jongeren als motief aangehaald voor een gewelddadige reactie.

R38: In het eerste en het tweede (middelbaar) stond ik er alleen voor. In het vijfde en het zesde, als er iets ging gebeuren met mij, ja, ik had zoveel vrienden op dat moment die echt wel iets gingen doen. Je hebt veel vrienden die niets doen, of gewoon als kennis, noem ik dat dan. Maar toen had ik er echt wel veel die voor mij zouden opkomen. Echt omdat ik... ja, ik had gewoon een beetje een naam in (naam stad). En euhm, ja, er zijn er veel. Allez, ik had echt wel een (onverstaanbaar) als ik daar liep. Overal kende ik wel iemand, maar dat was gewoon omdat ik een bepaalde reputatie had opgebouwd. Aan de ene kant was dat, dat was leuk, toen, he.

Heel vaak antwoorden jongeren op de vraag waarom zij een specifiek geweldsfeit hebben gepleegd met: “Om stoer te doen” (N=20). Zij hopen door het plegen van geweld status en respect af te dwingen bij (delinquente) vrienden. Ook ten aanzien van andere personen (niet-delinquenten) willen sommige jongeren als ‘taai’ en ‘stoer’ gezien worden. Het is bijgevolg ook om het beeld dat anderen van hen hebben in stand te houden dat ze wel moeten reageren op provocaties en beledigingen. Ze willen niet gezien worden als het ‘watje’ of de ‘loser’ die zichzelf laat doen. Hoofdstuk 9, dat handelt over de intrinsieke aspecten van geweld, komt terug op deze kwestie.

I: Je zegt slechte vrienden, waarom zeg je dat?

R10: Omdat ze u altijd opbrengen van: “Ja, durf je dat?”. En je zegt dan: “Nee, ik ga dat niet doen”. En ze blijven dat zeggen: “Pussy, jeanet”, en je doet dat dan toch. En ja, dan zit jij in de miserie en zij zitten er dan nogal vrij buiten.

- Alcohol en drugs als katalysator

Een probleemelement dat jongeren heel vaak geven, is het gebruik van alcohol. Alcohol speelt in veel besproken geweldsfeiten een rol van betekenis. Bij een deel van de respondenten is er een frequent alcoholgebruik (N=18), waarvan bij 5 respondenten sprake is van een verslaving.

R9: Ik heb één keer, dat was mijn zwaarste gevecht, ook zonder reden ook. Vroeger rookte ik niet zoveel cannabis. Het was meer bier drinken dat ik deed. (...) Ja, toen was ik een alcoholieker een beetje.

Drie respondenten (R35, R38, R45) maken expliciet dat zij nog nooit nuchter gevochten hebben. R45 is voor zijn alcoholverslaving in behandeling gegaan en is sindsdien niet meer als pleger in aanraking gekomen met vechtpartijen.

R38: Ik heb nog nooit gevochten nuchter, za. Nuchter heb ik nog nooit niks meegemaakt (lacht). Maar iedereen zegt dat ook. Allez, ik hoor dat toch, als ik nuchter ben, ben ik een heel brave jongen.

I: Ja.

R38: Maar vroeger, als ik gedronken had, dan was dat heel anders. Maar nu is dat niet meer zo. Maar vroeger was dat inderdaad, als ik gedronken had, dan was ik iemand anders gewoon.

Ook het gebruik van drugs zou volgens jongeren aanleiding geven tot het sneller overgaan tot geweld. De respondenten maken een onderscheid tussen het gebruik van softdrugs, zoals hasj en harddrugs, zoals cocaïne. Vooral de harddrug cocaïne doet volgens jongeren het geweld aanwakkeren. Vijf jongeren geven aan vaak geweld, i.c. ‘pure’ geweldsfeiten, gepleegd te hebben onder invloed van

harddrugs. De door het druggebruik veroorzaakte opwindning, morele onverschilligheid of ontremming geeft de doorslag om tot geweld over te gaan.

R17: Ja, speed, daar word je agressief van. Na een tijd coke, daar ga je niet alleen fysiek, maar ook mentaal ga je vooral kapot, zo van, niks kan je meer schelen, geen geweten, geen spijt, niks. Zelfs ja, allez, niet gewoon dat je het echt voor het geld doet, maar gewoon, het interesseert je allemaal niet meer. Zo gaat dat, echt zo een gevoel, ja, gewoon, dat gaf een gevoel van dat niemand ons iets kon maken. Dat gevoel kregen we allemaal van de coke: niemand kan ons iets maken.

Het gebruik van softdrugs leidt volgens jongeren (N=17) niet tot (meer) geweld.

R47: Als ik aan het smoren was, dan mochten er mensen juist bij zijn. Dan, dan, dan was ik sowieso al rustig, dan had ik al geen zorgen. Dan zat ik gewoon rustig met m'n jointje. Dan mocht zelf... Als ik zonder jointje zou zitten en mij iemand kwam uitmaken, dan ging er direct voor, maar als ik daar met een jointje zat dan was het gewoon van, "laat mij eens doen, jongen". Dan was ik gewoon rustig, op mijn gemakje. Dat geef ik eerlijk toe, dat is persoonlijk iets dat ik vaak heb gebruikt om rustiger te blijven. Dat is zoiets dat mij kalm kan houden. Dus als ik aan het smoren was, dan was ik sowieso met niks (hij bedoelt het plegen van feiten) bezig.

Desondanks speelt softdrugs wel een rol in het plegen van feiten, en meer specifiek in het plegen van 'diefstallen met geweld'. Een deel van de respondenten geeft namelijk aan vaak feiten, zoals overvallen onder invloed van softdrugs te hebben gepleegd. Enkelen maken expliciet dat de roes die daarbij hoort de sterke gevoelens, die overheersen bij een overval, zoals adrenaline en stress, reduceren. In hoofdstuk 9 wordt hier verder op ingegaan. Het motief kan ook liggen in de verslaving aan drugs. Het plegen van diefstallen met geweld is er dan op gericht om drugs of geld voor het kopen van drugs te verwerven.

R23: Op den duur, ik smoorde, snap je. Ik rookte wiet en ik rookte sigaretten. Dat is vijf euro per dag, 10 euro voor wiet, dus dat is 15 euro dat je elke dag nodig had. Allez, in het begin was dat niet elke dag, maar op den duur ga je gewoon hele dag smoren en gaat dat van 10 naar 20 tot 30 euro, snap je. Je begint gewoon heel de dag te smoren omdat er niks te doen is. En dan ga je feiten plegen. Ik denk bij mijn eerste feit, dat ik 80 euro voor mijn eigen had.

I: Hmm.

R23: En wat doe je? Je koopt direct 50 euro wiet, snap je. En je koopt gewoon sigaretten en de rest ga naar snack of zo, snap je.

Een deel van de respondenten (N=17) neemt afstand van het gebruik van alcohol en drugs, omdat ze de gevolgen ervan zien bij vrienden of kennissen. Opvallend is dat jongeren die diep geworteld zitten in het criminele milieu en ernstige feiten plegen, veelal negatief staan tegenover het gebruik van harddrugs.

R20: Ik haat die drugs (lacht). Ik ga dat nu zeggen.

I: Hmm.

R20: Ik weet... Ik ga eerlijk zijn, mevrouw. Ik minimaliseer wiet en hasj, maar ik heb liever dat iemand dat doet dan dat die iets anders doet. Snap je. Wiet en hasj, ik kan daar afblijven. Roken niet, dat weet ik dat ik daar niet van af kan blijven, maar dat stimuleert u hersenen niet, snap je. Maar wiet en hasj is gewoon uit gewoon... in de avond, gezelligheid, of zo. Het is niet dat ik daar verslaafd aan was, of aan geraakt ben ooit. Niet dat.

I: Waarom zeg je, ik haat drugs?

R20: Ik weet niet. Wat ik er allemaal over hoor. Ik lees echt veel, snap je. Ik lees veel boeken, en elke keer als ik een boek lees, en stel, dat gaat over heroïne of coke, dan is dat meestal verslaafd. Wat is dat? En ook wat ik er van hoor. Dat is harddrugs, snap je.

I: Hmm.

R20: Ik wil daar nooit mee in contact komen.

- Geweld als reactie op provocatie

Naast de belangrijke rol die respondenten aan hun peers en het gebruik van alcohol en/of drugs toekennen, waren jongens ook in staat om aan te geven waarom zij in een gegeven situatie de fysieke confrontatie zijn aangegaan. Zij halen ervaringen aan die voor hen onaangenaam waren en een aanleiding vormden voor het gepleegde geweld.

In de eerste plaats vormen irritaties menigmaal een provocatie voor jongeren waar zij zich genooddaakt voelen om op te reageren. Het zijn gebeurtenissen die door de respondenten zelf als negatief en onaangenaam ervaren worden. Frequent terugkomende voorbeelden van irritaties zijn: het toevallig aanraken of aanstoten, het morsen van een drankje, dronkenmansgrapjes of een in de ogen van de jongere een verkeerde opmerking of foute blik. 'Vies bekeken worden' – zoals jongeren het vaak benoemen – wordt vaak aangehaald als aanleiding om met geweld te reageren, alsook een aanraking, die onschuldig bedoeld kan zijn, maar door hen als een provocatie of uitdagende duw wordt beschouwd. Uit de analyse blijkt dat (bedoelde of onbedoelde) irritaties vaak voorkomen in uitgaansgelegenheden, wat ook in ander onderzoek wordt bevestigd (Beke et al., 2001, pp. 91-92). Voor veel jongeren gaat het in zulke situaties, in hun ogen, veelal over het schenden van beleefdheidsregels en geen 'sorry' kunnen zeggen.

R31: In het midden van een café. Je staat, die staat, die botst tegen u en die morst bier op uw schoenen. Ik heb daar geen problemen mee, zeg gewoon "sorry".

I: Hmm.

R31: "Aja, ik zag u niet staan". Maar dat doet er op die moment niet toe, snap je, je excuseert u. Ik zeg tegen hem: "Kun je je excuses niet aanbieden?". "Maar dat was niet expres", zeg hij dan. Het is niet dat het niet expres is, dat je je excuses niet kunt aanbieden. Zo van die domme kleine dingen. Ik zou direct "sorry" gezegd hebben. (...)

I: Hmm.

R31: Maar geen excuses kunnen aanbieden als je een halve pint over iemand kapt, dat irriteert mij zo.

De jongeren zien irritaties echter niet als een banale of triviale reden op dat moment, ook al wordt dat door sommigen achteraf wel beschouwd als 'dom' of 'stom'. Hoewel enkele jongeren achteraf inzien dat de vermeende provocatie niet noodzakelijk negatief en erg is, worden deze gebeurtenissen op het moment zelf door jongeren als zeer provocerend en onaangenaam beschouwd.

I: Ja, je zegt, de stomste redenen, waarom zeg je dat nu?

R38: Ja, omdat je nu zo iets hebt van ja, er lopen wel elke dag mensen tegen u. Je kunt ze moeilijk allemaal een ei verkopen, dat gaat niet, he.

I: Hmm.

R38: Ik bedoel... Allez, soms is dat niet expres, negen keer op de tien is dat niet expres, dus waarom daar op reageren? Ik bedoel... Nu heb ik ook zoiets, als ik tegen iemand loop, doordat ik gewoon vroeger... dat maakt niet uit dat dat een klein

meisje is of een gast van een vent, gewoon "sorry" zeggen en doorlopen en niet te veel... Maar vroeger, dat was anders. Ja, ik weet dat niet, mijn reactie was gans anders.

I: Ja. En, en, wat wilde je vroeger dan zeggen met dat vechten? Omdat je zegt dat het voor de stomste redenen was, waarom juist die reactie?

R38: Waarom die reactie? Aan de ene kant om hem te tonen van "zijt beleefd", "doe normaal", "zo spreek je niet tegen elkaar". Zoiets, denk ik, wil ik daarmee zeggen. Als ze "sorry" zeiden als ze tegen mij liepen, ging ik niets doen, hè. (...) Het is maar om die onbeleefde gevallen. Nu ga ik daar niet meer op reageren.

Opvallend uit de analyse van een groot aantal geweldsituaties is de karaktermeting tussen twee partijen. Op te maken valt dat slechts zelden meteen gebruik gemaakt wordt van fysiek geweld. De confrontatie begint voornamelijk als een van beide partijen zich in hun perceptie beledigd voelt en die belediging als een (doelbewuste) provocatie beschouwd wordt. In de literatuurstudie werd reeds verwezen naar Goffman (1969) en Luckenbill (1977) die geweld beschouwen als de uitkomst van 'gesitueerde transacties'. In veel gevallen is er eerst, na het gevoel geprovoceerd te zijn, sprake van een woordenwisseling die steeds verder oploopt met wat duw- en trekwerk, en vervolgens overgaat in een handgemeen. Dit was bijvoorbeeld het geval bij R43 die (samen met vrienden) bewust de andere partij provokeerde, en bij R41 die volgens hem geprovoceerd werd.

R43: Bwa, er is iets geroepen geweest. Ik weet dat iemand van ons had geroepen naar... naar één van die meisjes, "dikke koe" of "dikke olifant" of zo iets.

I: Hmm.

R43: En toen is het uit de hand beginnen lopen.

I: En wie reageerde toen?

R43: Die andere jongen.

I: Ja.

R43: En toen is't, ja, zo blijven op en af, op en af.

R41: Er werd wat gezegd, zo van, ja, zo typische ruzie-mannen-praat: "Wat is't probleem?". Ja, en dan deed hij nog dat Limburgs na en dat vind ik echt zo... Dat vind ik soms wel vervelend, za, vooral als die dat roept. En toen duwde die dus, en toen heb ik gezegd: "Dat durf je niet nog een keer te doen?". En toen, terwijl hij dat een tweede keer deed, haalde ik uit.

In een aantal gevallen is er echter geen woordenwisseling en wordt de fysieke confrontatie direct aangegaan. In onderstaand geval wordt R33 voor zijn gevoel geprovoceerd omdat de personen geen plaats ruimen terwijl hij het op een beleefde manier gevraagd heeft. In zijn perceptie is een vuistslag op dat moment de meest gepaste en noodzakelijke reactie.

R33: Ik ben aan het chillen. Ik was alleen. Ik ga vaak alleen iets drinken. Ik ken bijna iedereen in (naam stad). Ik kom mensen tegen gewoon, snap je. En euhm, er waren zo'n twee gasten, maar echt zo'n gasten (beeld stoere, brede gasten uit) en ik wil passeren. Ik wil passeren, en die waren zo echt aan het doen (breed aan het doen), snap je. Ik zei: "Sorry, mag ik passeren?". En ik wou tussen die twee passeren. En die bleven zo staan (breed) en die bewogen niet, zij maakten hun echt zo hard zo. Ik duwde ook niet door of zo, of niks. Ik zie dat zo, ik pak direct mijn andere hand en 'boef', ik geef die eentje.

Verder lijken er ook enkele vechtpartijen uitgelokt te zijn door beide partijen. Uit de bevindingen blijkt dit gedrag dikwijls te ontstaan onder invloed van alcohol en is het kenmerkend in uitgaansgelegenheden. Onderstaande situatie is een voorbeeld waarbij jongeren er op uit zijn om een

fysieke confrontatie uit te lokken en ook de andere partij niet terugschrikt om de confrontatie aan te gaan.

R43: En euhm, ik kwam zo uit de kebabzaak. En ik had zoiets rond mijn nek hangen, zoiets van dat ik pas had gewerkt, zo'n kaartje. Ik had wel te veel gedronken. Toen kwam iemand zo voorbij en zei: "Wat is dat voor iets belachelijks". En toen, ja, toen is dat... Toen is het direct geëscaleerd.

I: Wat bedoel je met direct geëscaleerd?

R43: Ik was met éne vriend, en hij was met vier kameraden, de andere. En toen... Ik was echt kwaad. Ik weet niet waarom eigenlijk. Maar hij ook. En hij was mij de hele tijd aan het uitdagen zo. Zo van, he... Maar mijn kameraad was mij aan het tegenhouden en die vrienden waren hem aan het tegenhouden. En toen had, hadden zij eigenlijk met mijn vriend geregeld van om ons gewoon één tegen één te laten vechten.

De respondenten zien het vaak als onvermijdelijk en vinden het bijna altijd volkomen terecht om een fysieke confrontatie aan te gaan op een voor hen persoonlijke belediging. Zo voelde R43 zich verplicht om te reageren op een persoon die hem al meerdere keren had aangestoten in een druk café: "Dit moet voor mij gewoon". Hij werd zodanig gefrustreerd, en heeft de andere partij – in zijn eigen ogen – voldoende kansen gegeven, zodat een vuistslag zijn inziens niet vermeden kon worden.

R43: Als ik op stap ben of zo, en er is echt... Meestal is dat in (naam stad) dan. Als er een hele hoop volk is, de hele tijd, dat er dan zo'n mensen de hele tijd zo aan de kant duwen, om zo door te kunnen gaan en... (onverstaanbaar) op te stapelen, op te stapelen. En dan ja, uiteindelijk, als je dan éne hebt die zo al voorbij is gekomen en dan nog zo aan het doen is tegen u van... als je zegt: "Doe eens kalm". En dat die dan nog eens terugkomt en dat weer doet, dan... ja... (...) En dan... Ja, dan loopt het soms uit de hand. (...) Ja, dat gebeurt gewoon automatisch. Dat is gewoon, voor dat je het beseft, gebeurt dat al. (...) Dat is gewoon de reactie, omdat je gefrustreerd aan het geraken bent. (...) Het is gewoon echt van frustratie of van ... of van dat je zo gefrustreerd ben hoe hij tegen u doet dat je gewoon op dat moment echt wel denkt van: ja, dit moet voor mij nu gewoon.

Voor bovenstaande jongeren is geweld op dat moment een noodzakelijke reactie. Ze voelen zich niet serieus genomen omdat zij niet het respect kregen dat zij menen te verdienen. Een gevoel van rechtvaardigheid speelt hier een rol en voor een heel aantal jongeren is het 'normaal' dat er op beledigingen gereageerd wordt met geweld. Het bevredigen van een geschonden rechtsgevoel is ook in de literatuur een vaak aangehaald motief voor geweldsdelinquentie bij jongeren. Zij ervaren het gedrag van anderen als een aanslag op hun persoon en op hun zelfrespect (de Haan, 2003; Beke et al., 2001). Sherman (1993) beschrijft het als een reactie op bejegeningen die als beledigend, onredelijk, onrechtvaardig of onterecht worden beschouwd.

Ook een als onfair gepercipieerde behandeling door autoriteitsfiguren als leerkrachten, opvoeders in een instelling en politie was voor een aantal jongeren een aanleiding tot het plegen van fysiek geweld. In veel gevallen ging het over door jongeren gepercipieerde racistische beledigingen.

R12: Ik vergeet dat nooit, dat was zo een kale. Die zit in de klas met jongeren, en ik had mijn balpen niet bij. Dat was de eerste keer dat ik niet in orde was. Ik had mijn balpen niet bij. Hij zei: "Ja, dat zijn ook altijd die Marokkanen die nooit in orde zijn". Ik dacht: wat zegt die allemaal? Ik zei gewoon rustig tegen hem, en de rest van de klas was aan het werken: "Ja, meneer, ik vind dat niet normaal dat jij zoiets zegt. Ik voel mij een beetje beledigd". En ineens begint die te roepen. Hij maakt mij gewoon belachelijk voor heel de klas. Ik kon daar toen niet mee lachen en ik heb hem toen een lap gegeven in de klas.

Aansluitend hierop zijn veel jongeren ook van mening dat een man in staat moet zijn, zich verplicht dient te voelen, om met fysiek geweld te reageren indien zij bedreigd worden of zelf fysiek worden aangevallen (zie ook hoofdstuk 9). De jongeren geven personen – in de woorden van jongeren – ‘kansen’, maar als dat verbaal niet opgelost kan worden, dan laten zij voor zichzelf geweld toe. Enkele jongeren verklaren en/of rechtvaardigen hun geweld met verwijzing naar de plicht op te komen voor familie en vrienden.

R33: Daar is niets speciaals aan om iemand op zijn bakkes te slagen en die op zijn plaats te zetten. Normaal gezien moet elke man dat kunnen doen, zijn familie verdedigen, zijn eigen verdedigen, dat moeten ze doen.

Het zijn vooral negatieve opmerkingen tegenover de moeder en zus(sen) die jongeren niet onbeantwoord laten. Zo voelde respondent 21 zich verplicht om met fysiek geweld te reageren tegen jongens die zijn zus – in zijn ogen – lastig vielen.

R21: Mijn zus is daar beginnen werken (in een café). Achter de toog een beetje helpen. Ik zeg tegen mensen: “Houd dat in het oog, he. Niet dat die bompa’s van 50, 60 jaar in haar gat knippen, he. Zeg tegen hun dat ik hen ga kapotmaken, he”. Snap je, dat is mijn familie. En ja, toen op een gegeven moment, ik kom daar zelf en daar waren zo jonge gastjes van (naam stad). Allez, jong, ook 19 jaar of zo (lacht).

I: Hmm.

R21: En die gastjes denken dat ze graaf en cool zijn, terwijl dat die een warm huis hebben, en een warm bed, terwijl niemand in hun familie crimineel is, die misschien nooit thuis rammel hebben gekregen, maar die graaf doen. Weet je, geen probleem voor mij, maar niet met mijn familie. En ja, ik kom daar aan. En euhm, ik hoor van die vieze vulgaire woorden, weet je. Die zeggen: “Hey schatje, hey poepeke”. Howla, dat is mijn zus, hé, begrijp je.

I: Hmm.

R21: Ja, die is door de raam gevolgen van het café. Die is gewoon door de raam gevlogen, direct gedaan.

Hier lijkt het herstellen van de eer een motief voor het plegen van geweld te zijn. Het is gerelateerd aan een gevoel van onrechtvaardigheid omwille van een het gedrag of de houding van het toekomstig slachtoffer, in bovenstaand geval opmerkingen van de jongens ten aanzien van de zus. Respondent 21 reageert met fysiek geweld omdat hij op de een of andere manier aan gezichtsverlies lijdt. Op deze manier tracht hij duidelijk te maken dat zij – in dit geval de jongens – hier niet ongestraft mee weg komen en het dus beter ook niet opnieuw proberen.

R21: Ja. Die gasten, die waren nog aan het lachen toen die mij zagen. Ik zeg: “Dat is mijn zus, he”. Zij zeggen: “Oh, oh, oh”. Ik zeg: “Gij kent mij precies niet? Dan ben je niet van deze kanten, denk ik”, ‘boem’. Er zal niemand meer uit die buurt zo tegen mijn zus nog praten, denk ik.

Een ander aangehaald motief door een aantal jongeren is jaloezie. Voorbeelden die jongeren aanhalen zijn het afpikken van vriendin, het proberen versieren van vriendin, maar er ook goed mee kunnen opschieten of gewoon praten met vriendin kan voor jongeren een aanleiding zijn voor het plegen van geweld. Dit ligt in lijn met de bevindingen van Brolet (2009, p. 280).

R31: Dat is vaak, ik kom met haar (toenmalige vriendin) ergens binnen, en daar komt een jongen die haar kent. Die komt zo met zatte shit, weet je. Ik pak die direct vast, ik geef die éne en ik zeg: “Bol het af dat ik u nimmer zie, he”. En vaak dat ze daar ergens aan het praten is met iemand. Ik kom iets vragen: “Ca va, alles goed”. En dan beginnen die gasten zo precies zo arrogant

te praten zo van: “Wie zedde jij?”. En zo moet je niet tegen mij praten, zeker niet als je met mijn vriendin aan het praten bent, snap je.

Ook het einde van een relatie is voor een aantal jongeren een aanleiding tot een directe fysieke confrontatie, vaak ten aanzien van een derde persoon die in de ogen van de jongere de relatie verstoort.

R9: (stilte) Ja. (stilte) Mijn ex-lief. Ik had ze betrapt met een andere. (...) En ja, die jongen is er niet goed van af gekomen.

I: Hmm. En wat wil je daar dan mee zeggen, door die jongen te slagen?

R9: Gewoon ja, je moet van mijn meisje blijven, je weet wel. Ze is van mij. Ik heb ze betrapt terwijl dat ze bezig waren.

I: Hmm.

R9: Euhm, ik heb die gast alle muren laten zien, alle deuren, alle kasten van dat huis. En dan heb ik gewoon gezegd tegen dat meisje dat het gedaan is en ik ben weggegaan.

I: Hmm, ja, ja.

R9: (onverstaanbaar) Als ik weet dat mijn lief mij bedriegt met een gast, die gast zou er ook niet goed van afkomen. Ik ga hem ook... Ik zou mijn vuisten gebruiken. Al mag hij Sugar Jackson zijn, kapot gaat hij.

I: Hmm.

R9: Ik ben dan zot in mijn kop.

Bovenstaande aanleidingen en beweegredenen die jongeren veelal aangeven kunnen beschouwd worden als vormen van wat Weenink (2015a; 2015b) ‘dominantiestrijd’ noemt. Het is een karakterconfrontatie waarin identiteiten en persoonlijkheden op de proef worden gesteld, en waar elke partij de morele superioriteit en situationele dominantie opeist (Beke et al., 2001, p. 87; Weenink, 2015a; Weenink, 2015b). Het is, aldus Weenink (2015a; 2015b), een ‘strijd’ waarin beide partijen een actieve rol spelen in het proces dat leidt tot een fysieke confrontatie.

Een aantal respondenten zegt geweldsfeiten gepleegd te hebben als wraak omwille van onrecht dat hen door anderen aangedaan werd (zie ook Brolet, 2009, p. 274). Het betreft hier wraak voor eerdere ruzies of vechtpartijen tussen de twee partijen of groepen, maar ook voor dingen door het slachtoffer aangedaan aan familie of vrienden van de jongere.

R24: Want waarschijnlijk, als jij.... Ja, sommige mensen, zoals ik u zeg, toen met die... Je hebt zo’n mensen die daarna zo respect, bang, respect zal ik maar zeggen, tonen. Maar je hebt andere mensen die dat zo niet zo laten, snap je. Die gaan andere manieren zoeken om u terug te pakken, of die gaan iemand halen, een broer of een neef of zo, of een nonkel die prof euhm boksen is of zo. Weet je, een vechtersbeer, iemand die die kennen. En dat kan zo lang blijven doorgaan soms.

I: Ja.

R24: En dan gaat de andere weer iemand halen, en zo gaat dat door. Je hebt sommige mensen die dat zo laten daarna, die dat vergeten. En je hebt mensen die, allez, die dat blijven... Zoals men zegt, oog om oog... (lacht)...

I: Ja, tand om tand.

R24: Ja (lacht).

I: En bij welk soort zit jij?

R24: Ikke, bij de (onverstaanbaar).

I: Ja?

R24: Ja.

I: Ja, je kan het zo niet laten?

R24: Nee.

Het kan dus ook gaan om een langdurig conflict met verschillende fysieke confrontaties. Zulke wraakacties zijn typerend voor (jeugd)bendes, zoals onderstaand citaat illustreert.

R16: Als een bende een andere bende, zeg maar zwarte bende, komen aanvallen op andere jongens... Allez, ze komen vechten op (naam). Ik ben daar bij, dus die andere bende gaat denken dat ik daar bij hoor, dus dan gaan die mij ook aanpakken. Dus met andere woorden, onrechtstreeks dachten die andere jongens dat ik bij hun (andere bende) bij hoorde. Maar het probleem is, ik moet altijd (naam) passeren, en op (naam) zijn ook zwarte bendes. En die kenden elkaar, dus, zwart zwart, Marokkaan of Marokkaan, Algerijn of Tunesiër, maakt niet uit. Allez, ik zal ook zeggen, ik hoorde... ik trok meer op met de Noord-Afrikanen dan met de zwarten. En zo ben ik één keer aangepakt geweest, zeg maar, een pak rammel gekregen. Ik was alleen. Door zo'n bende heb ik een pak rammel gekregen. Zij dachten dat ik bij hun hoorden, ook al hoorden ik niet bij hun. Dus ben ik me maar beginnen te bewapenen op straat. Ik ben een taser beginnen te kopen, matrakken beginnen te kopen. Weet je, ik wou niemand doden. Ik ben een mes beginnen te kopen, een vlindermes en zo. Ja, en zo, zo ben ik, euhm, beginnen te gaan. Eén keer heb ik zo terug een mes tegengekomen. Ik was gewoon 'tranquile' thuis. Ik ging naar buiten en ik pakte de trein. Ik wou gewoon gaan winkelen, helemaal alleen. Ik was iets gaan kopen, klaar. Ik had nog genoeg geld, en dan dat gaan kopen. Ik kwam die tegen. Die vielen mij aan en iemand gaf mij een boks, klaar. Die waren met drie. Ik heb een mes getrokken en ik heb die gestoken in de been. Ja, ik heb die gestoken, en ja, dan ben ik weggelopen. En zo is dat verder gegaan. (...) Achteraf hebben die mij gestoken. Ik heb hier in mijn schouder, hier in mijn schouder hebben ze gestoken (wijst naar zijn rechterschouder). Toen wist ik dat ik parater moest zijn, meer oppassen en zo. Dus ik ben nooit meer alleen op straat beginnen te gaan, ik ging altijd bij mijn vriend blijven.

Een vergelijkbare situatie is het verklikken aan de politie of familie. Het klikken van feiten of ander gedrag door vrienden, kennissen en zelfs onbekenden wordt door jongeren vaak niet getolereerd en bijgevolg niet zonder gevolg gelaten. Jongeren zien het geweld als reactie hierop dan ook 'normaal' (Brolet, 2009). Zij doen er namelijk veel voor om niet gepakt te worden.

R17: Alles wat je in twee jaar hebt opgebouwd, dat weglopen van de politie, je gaat nimmer naar huis, omdat je dan gepakt wordt, je laat je familie in de steek, euhm, allez, mijn vriendin, die heeft het uitgemaakt met mij, omdat ik ook niet gepakt wou worden, omdat ik mezelf niet wou gaan afgeven. Ik heb zoveel op het spel gezet om niet gepakt te worden, en dan gaat die mij verklikken. Die zet heel mijn leven op het spel, die gaat ervoor zorgen dat ik twintig jaar ga vastzitten of zo. Ik dacht van: ja, als ik toch voor 15 jaar ga vastzitten of zo, dan kan ik evengoed zijn leven kapot maken zoals hij dat van mij ook kapotmaakt.

Bovenstaande aanleidingen kunnen voornamelijk gecategoriseerd worden onder de ideaalvorm 'wraakoefeningen' (Weenink, 2015a; Weenink, 2015b). Deze vorm van gewelddadige interactie heeft als doel eerdere vernederingen, zoals het klikken bij de politie, ongedaan te maken door eenzijdig geweld te gebruiken. Hier is geen sprake – in tegenstelling tot dominantiestrijd – van 'gesitueerde transacties' en wederzijdse provocaties.

In bovenstaande gevallen startte de interactie veelal met een wederzijdse provocatie of door een actie van het latere slachtoffer dat door de toekomstige dader wordt gepercipieerd als een provocatie. Uit een aantal feitenverhalen blijkt dat er ook jongeren zijn die zelf het geweld trachten uit te lokken door iemand bewust te provoceren of te beledigen. De minste reactie van de andere partij kan voor hen dan een aanleiding zijn om de confrontatie aan te gaan. Deze jongeren geven aan dat ze wel een reden moeten hebben om geweld te plegen en hier soms actief op zoek naar gaan.

R14: Ik was gewoon aan het wachten tot die iets verkeerd zeg. Gewoon een klein woordje, zodat ik direct kon slaan.

I: Hmm. Dus je was aan het wachten, hmm. Was het dan dat je wou slagen?

R14: Ik wou slagen, sowieso.

I: Hmm.

R14: Maar ik slaag niet om geen redenen. Ik wacht gewoon tot die iets zegt.

I: Hmm.

R14: Als die had gezegd: "Ja, sorry", dan had ik gewoon doorgestapt. Dan had ik gedacht: oké, die heeft chance.

R19: Soms, je bent gewoon aan het stappen en zo, en je, ja, je geeft die, ja, een schouder of zo, en als die dan iets terugzegt dan begin je te vechten, snap je. En ja, dat is echt gewoon om, ja, niet dat je daar plezier in hebt, maar je hebt gewoon zin om te vechten en ja, de eerste die daar dan op reageert, daar vecht je mee, en voilà.

In bovenstaande voorbeelden is er sprake van een doelbewuste provocatie die leidt tot een fysieke confrontatie. Kenmerkend bij dergelijke incidenten is dat de ene partij doelbewust een gewelddadige confrontatie opzoekt en een aanleiding creëert om voor zichzelf het geweld te rechtvaardigen. Door het gedrag dan te wijten aan de reactie van het slachtoffer of door de ernst van zijn handelen te minimaliseren, probeert een jongere de betekenis van zijn gewelddadig gedrag te verzachten. De neutralisering krijgt hier een motivationele waarde om tot geweld over te gaan en kan bovendien een trigger zijn om telkens dezelfde acties (feiten) te ondernemen in gelijkaardige situaties. De vraag kan gesteld worden in welke mate jongeren de beledigingen en irritaties die zij als beweegredenen voor geweld aanhalen (cf. supra) ook niet zelf gezocht hebben omdat zij 'willen' vechten. Volgend hoofdstuk gaat hier verder op in.

R13: Het was al avond. Het was 11 of 12 uur in de avond, dus het was goed donker. We waren aan het stappen. We waren met vier jongens, allez, vrienden van elkaar. We waren aan het stappen. Andere gasten waren ook aan het stappen. Dat waren nogal hele oudere gasten. (...) Ze waren van (stad) of zo. Ze waren 25, 26 jaar of zo, allez, schat ik van leeftijd. Die zeiden iets over Marokkanen, en een vriend van mij heeft dat gehoord. Maar waarschijnlijk, die waren gewoon een grap aan het maken, die gasten onder elkaar met nog wat meisjes bij hun. (...) En een vriend van mij heeft dat gehoord en die zei: "Wat zeg je over Marokkanen", en dit en dat. Snap je, zo, en wij zeiden: "Nee, nee, dat was maar een grap". En die andere zegt: "Nee", en dat en dat, en dan die anderen kwamen. En die vrienden van mij waren gewoon hun, eerlijk gezegd, aan het lastig vallen. Die wilden het gewoon uitlokken.

Bovengenoemde vormen van gewelddadige interactie zijn vergelijkbaar met wat Weenink (2015a; 2015b) 'vernederingspel' noemt. Hier is – in tegenstelling tot dominantiestrijd – geen sprake van competitie, maar veeleer van eenzijdig geweld met vaak de bedoeling om slachtoffers te vernederen en te kleineren.

Uit bovenstaande blijkt dat geweldplegers in de meeste gevallen een aanleiding kunnen geven voor de escalatie van de gewelddadige interactie. Het is duidelijk dat het aanleidingen betreft die in merendeel van de gevallen niet tot geweld leiden bij de doorsnee populatie jongeren (en volwassenen). Bij de analyse moet daarom ook rekening gehouden worden met motieven die deels verborgen worden gehouden of verdrongen worden door jongeren (de Haan, 2005a; Beke et al., 2001). Dit impliceert, aldus Beke et al. (2001), dat er verder gekeken moet worden naar dieperliggende motieven.

8.2.1.2 Dieperliggende motieven

Dieperliggende motieven kunnen achterhaald worden in gebeurtenissen en ervaringen die voor jongeren een – bewust of onbewust – negatief keerpunt in hun leven zijn geweest (de Haan, 2003, p. 26). Naast de aanleidingen en directe motieven die jongeren geven als verklaring voor hun gewelddadig gedrag, moeten dus ook achtergrondfactoren, die staan beschreven in punt 8.1 van dit hoofdstuk, mee opgenomen worden. Jongeren geven deze link vaak niet expliciet aan, dus is het een taak van de onderzoeker om de relatie tussen directe motieven die jongeren zelf aanhalen en achterliggende achtergrondfactoren te ontdekken. Echter, sommige jongeren geven in hun verhaal impliciet beschrijvingen, rechtvaardigingen en verklaringen van hun gedrag door terug te grijpen naar eerdere ervaringen. Opvallend is dat het gezin hierbij een cruciale rol speelt.

In de eerste plaats kan het uitlokken van geweld voorkomen bij jongeren die een ‘zondebok’ zoeken om zich op af te reageren (N=25). Zij willen hiermee hun problemen en opgebouwde frustraties – vaak veroorzaakt door vroege negatieve ervaringen of de eerder besproken achtergrondfactoren – kwijtraken en/of van zich af te zetten. Het betreft hier veelal opgekropte negatieve ervaringen en gevoelens opgedaan in de kinder- of jeugdperiode (zoals verwaarlozing- of mishandeling en een pestverleden) die op bepaalde momenten bij de jongeren terug naar boven komen.

R17: Soms, als uitlaatklep....

I: Heb je oorzaken daarvan of denk je dat er oorzaken zijn waarom jongeren dat doen?

R17: Maar meestal komt dat, komt dat ... Allez, grotendeels, bij mij komt dat ook uit mijn jeugd. Bijvoorbeeld, ja, als je echt, euhm, echt een ‘fucked up’ jeugd hebt gehad.

Door een combinatie van onaangename gebeurtenissen in het verleden en recente negatieve ervaringen ontstaat er bij jongere enige agressiviteit. Recente negatieve ervaringen zijn veelal ‘alledaagse’ (opgekropte) frustraties, zoals ruzie met ouders, niet beschikken over drugs, en geweld vanwege de broer. De directe motivaties voor het aangaan van een confrontatie zijn dan veelal triviaal, zoals ‘vies aankijken’. Die momenten worden dan door jongeren vaak aangegrepen om hun agressie en frustraties te uiten.

R16: Ja, ik had geen jointjes, ik had niks. Het was crisis en ik kon niks vinden. Ik loop op straat en iemand moest mij maar scheef bekijken, snap je, en ik zou me dan op hem kunnen afreageren. Ik zou zeggen: “Wat is uw probleem? Ben je racist?”. Ik zou direct concluderen dat hij mij bekijkt wegens mijn huidskleur of iets anders of zo. Dan begin je mensen uit te lokken.

I: Hoe komt het dan dat je mensen begint uit te lokken?

R16: Ik weet niet, op die moment, je voelt je zwak, je voelt je niet goed. Ja, je weet niet beter. Je weet niet hoe je het beter kan aanpakken. Je voelt je slecht en dan doe je ook slechte dingen.

Het belangrijkste doel voor respondenten om geweld te gebruiken is het afreageren en/of ontladen van boosheid. Zoals zal blijken uit hoofdstuk 9 zijn er echter verschillende legitieme manieren voor jongeren om zich af te reageren zoals ‘vechten’ onder vrienden en het uitoefenen van een (vecht)sport. Enkele jongeren zeggen echter expliciet een gewelddadige interactie aan te gaan met een ‘onschuldig’ slachtoffer als uitlaatklep. Zij vinden het vaak prettig om zich af te reageren en zijn er nadien ook tevreden over. Zij zijn opgelucht, maar dit gevoel is tijdelijk, aldus enkele respondenten.

R10: Allez, hoe moet ik het zeggen. Als je je echt niet goed voelt en je vecht soms, dan kan je uitstomen zodat je weer op het gemak bent, zodat je gewoon weer verder kunt gaan.

Uit bovenstaande analyse van de geweldsfeiten kunnen we opmaken dat aanvallen op het zelfbeeld en de eigenwaarde vaak terug komen. Enkele respondenten, met name veelplegers, lijken veel belang te hechten aan het hebben van controle of macht. Zij kunnen moeilijk verdragen dat anderen een zekere mate van controle of macht op hun uitoefenen en ervaren dat als een manier van kleineren. Ze zijn in hun eigenwaarde gekrenkt en willen door geweld laten zien dat zij een positie hoger staan dan 'de ander'. Een aanval op hun onstabiele zelfbeeld kan dan leiden tot geweld. Kenmerkend voor deze geweldsincidenten is weer de futiele aanleiding (cf. irritaties). In sommige gevallen worden jongeren geconfronteerd met situaties die negatieve ervaringen en gebeurtenissen in het verleden oproepen. Geweld is dan voor hen een antwoord omdat ze niet (meer) in die mindere positie geplaatst willen worden.

R13: Omdat hij mij heeft geslagen. Normaalgezien, nooit, nooit, niemand raakt mij aan. Echt nooit, 'never'. Iemand slaagt mij met de bedoeling om mij pijn te doen, altijd, ik voorkom dat, ik, ik... respectvol met andere mensen, met oudere gasten en zo. Maar moest dat toch gebeuren, dan ben ik voorbereid. Ik ben bereid om die dan op dat moment neer te steken, vooraleer die mij aanraakt. Ik kan dat niet aan, dat iemand mij machteloos maakt, dat kan ik niet.

I: Wat gevoel heb je dan?

R13: Dat die mij kleineert, mij machteloos maakt, en dat en dat en dat. Snap je, die positie wil ik niet meer meemaken. Dat heeft een, euhm, lang verhaal erachter, maar dat is nu niet belangrijk. (R13 vertelt verder hoe het incident is afgelopen)

I: Wat het bedoeling om hem te raken?

R13: Ja, natuurlijk. Ik was boos op dat moment. Ik zeg, iemand die mij in zo'n positie zet, die kan veel meemaken. Waarom? Dat heeft zijn, dat heeft zijn redenen maar... Snap je. Maar, dat, dat gaat niet. Iemand..., ik heb dat niet graag dat iemand mij in zo'n positie zet dat ik mij machteloos voel, of dat ik mij onterecht voel behandeld, of onrechtvaardig, of hoe wat dan ook. Dat mag niet gebeuren bij mij.

I: Je zegt, dat heeft zijn redenen, wil je daarover vertellen?

R13: Nee, sorry. Dat heeft iets met mijn familie te maken.

Respondent 13 grijpt voor de verklaring van zijn gewelddadige reactie op dat moment terug naar bepaalde gebeurtenissen in zijn leven. In dit geval beschrijft hij zeer vaag dat het gaat over 'familiezaken' en wenst hier verder niet op in te gaan. Mogelijks kan dit worden geïnterpreteerd als een negatief keerpunt in zijn leven, dat voor hem een achterliggende motivatie is om, onder bepaalde omstandigheden, geweld te plegen. Het is mogelijk dat, door de (onderdrukte) schaamte die deze jongere ervaart uit vroegere ervaringen, er bij hem een ondraaglijk gevoel ontstond waarop hij wel moest reageren. Ook Goldberg (1996) legt de verklaring van geweld bij jongeren bij uit de jeugd overgehouden maar onderdrukte gevoelens van schaamte. Een geweldpleger is in zijn ogen iemand bij wie de mogelijkheden om met pijnlijke ervaringen en gebeurtenissen om te gaan, zodanig beperkt zijn dat hij zijn ongevoeligheid en gewelddadige reactie volkomen vanzelfsprekend vindt. Dit patroon vinden we terug bij enkele jongeren die als veelpleger worden beschouwd, en het gewelddadige handelen eigen hebben gemaakt.

In zekere zin is het verhaal van onderstaande respondent (R23), die aangeeft dat het geweld vanwille zijn broer een aanzienlijke rol speelt in zijn gewelddadig gedrag, gelijkaardig. Schaamte en boosheid

als gevolg van het slachtofferschap van dit siblinggeweld overheersen, waardoor de situatie een zodanige morele betekenis krijgt dat een antwoord hierop moet volgen.

R23: Ik weet niet, ik zit zo thuis. Ik heb juist met mijn broer gevochten. Hij heeft mij zwaar rammel gegeven. Ik kom naar buiten, snap je. Ik ben bij mijn beste vriend, snap je. Ik zeg: "Kom, we gaan nu iemand pakken op straat. Ik ga die gewoon kapotslagen".

I: Hmm.

R23: Snap je. Hij zegt: "Nee, jom, waarom?". Ik zeg: "Ja, juist rammel gekregen van mijn broer. Kijk, hier, bult", dit en dat. Hij zegt: "Nee, jongen", snap je. Dan, ik vecht met hem, snap je. Gewoon, worstelen zo.

I: Hmm.

R23: Maar dat is echt ook hard, snap je. Wij gooien elkaar in ... En dan is dat weg, snap je.

I: Hmm, wat...

R23: Maar nooit echt zo op... Ik heb wel het gevoel gehad van, ik wil dat doen, maar ik werd tegengehouden, dus...

I: Maar waarom had je dat gevoel dat je dat wou doen?

R23: Ik heb rammel gekregen. Ik wil iemand anders rammel geven. Klaar. Ik kan niet terug naar huis gaan en mijn broer slagen. Dat gaat niet. Ik kan dat proberen, maar ik ga rammel krijgen, snap je. Dus...

I: Hmm. Wat gevoel gaf u dat dan?

R23: Onmacht (zegt dit heel snel). Onmacht. Ik kan niks doen tegen hem, snap je.

Uit de analyse kan opgemaakt worden dat veel jongeren onzeker zijn over zichzelf en daardoor gevoeliger zijn voor omgevingsinvloeden (bijvoorbeeld R21, R26). Zij hebben bijgevolg nood aan erkenning door anderen, ten einde zich iemand te kunnen voelen en hebben hierdoor een verhoogde gevoeligheid voor reële en vermeende afwijzing.

I: En waarom is dat belangrijk voor u, (voornaam R21), imago?

R21: (stilte) Dat was eigenlijk een bescherming dat jij...

I: Voor wat?

R21: Je hebt mensen die...ja, die mee iets zitten, die gaan praten. Die stellen zich open, weet je, die laten tranen. Bij mij, ik had dat niet, en ik was daar wel naar op zoek.

I: Hmm.

R21: Begrijp je.

I: Een soort uitlatklep?

R21: Die warmte, die appreciatie, wat deed ik? Ik ging dat zoeken buiten op straat, negatief zoals ik zeg. (...) En met geweld kon ik ook echt iemand zijn. Mensen zwijgen voor u, weet je. Allez... Als ik die jongen was met dat brilletje en die rugzak, ging ik geen aandacht krijgen.

Door de behoefte aan erkenning en een verhoogde gevoeligheid voor afwijzing maakt bovenstaande jongere, maar ook een aantal anderen (N=4) een onderscheid tussen hun 'ware'-ik en hun 'criminele'-ik. Deze werelden worden compleet van elkaar gescheiden en het lijkt er op dat de aanwezigheid van deze twee ik-identiteiten door sommigen als een excuus of rechtvaardiging gebruikt wordt om het gedrag te verantwoorden en voor zichzelf toe te laten.

R13: Allez, dan ben ik buiten, met vrienden. Snap je. Dan kan ik mezelf niet... Dan kan ik niet zeggen: "Ik ben een gevoelige jongen, ik ben kwetsbaar". Ik kan zo'n dingen niet zeggen, en dat en dat en dat. Alhoewel, zelf wist ik dat toen niet dat ik kwetsbaar en gevoelig was, en dat en dat en dat. Ik dacht altijd in mijn eigen: nee, ik ben een grote jongen. Ik geloofde in mijn eigen, in die andere persoon dat ik zelf ben. Waarom? Omdat ik zelf niet tevreden was met mijn eigen. Dus ben ik iemand gaan zoeken die niet mij is, dus ben ik daar dingen gaan halen, feiten plegen, nachtleven, en zo. En zo heb ik iemand gevonden

wie ik helemaal niet ben. Pas achteraf, hier (GBJ) en zo, ben ik tot besef gekomen, en heb ik er ook aan gewerkt en zo. En zo ben ik dan beginnen mijn eigen, echte eigen, te ontdekken. Dan vergelijk ik mijn eigen nu hoe ik mezelf ken, ik echt met vroeger, dan, allez, dan lijkt het er wel op. Dan zie ik echt mijn eigen, niet die imago, dit of dat.

8.2.1.3 Kenmerken van de gewelddadige interactie

In dit deel komen situationele kenmerken aan bod die te maken hebben met de omstandigheden ten tijde van het delict en die de kans kunnen vergroten dat het conflict intenser wordt. Hiervoor wordt beroep gedaan op de belangrijkste concepten die gehanteerd worden in de situationele geweldstheorie van Collins (2008; zie ook Weenink, 2015a; Weenink, 2015b), namelijk de ongelijke verhoudingen tussen dader en slachtoffer of situationele asymmetrie (zie hoofdstuk 3). Situationele asymmetrie ontstaat wanneer de ene groep dominant aanwezig is dan de andere door te roepen, juichen enzovoort, maar wijst ook op ongelijke getalsverhoudingen tussen dader en slachtoffer, bijvoorbeeld als de ene groep groter is dan de andere. Beke et al. (2001, p. 78) onderscheiden vier configuraties: één dader tegen één slachtoffer, één dader tegenover meerdere slachtoffer, meerdere daders tegenover één slachtoffer en meerdere daders tegenover meerdere slachtoffers. Aangezien de bevindingen in dit onderzoek enkel gebaseerd zijn op de verhalen van betrokkenen en niet op de pv's kunnen geen uitspraken gedaan worden over de exacte dader-slachtofferconfiguraties. De meeste respondenten herinneren zich niet hoeveel personen er op het moment van de geweldsincident bij hen waren en/of hoeveel personen zich bevonden in de andere partij. Wel kunnen algemene conclusies getrokken worden aan de hand van de situatieschetsen waarbij in de meeste gevallen een onderscheid gemaakt kan worden tussen groepsgevechten, één-op-één gevechten en ongelijke gevechten (bijvoorbeeld een groep tegen één of meerdere tegen mindere).

Ook omstanders die het slachtoffer of de dader kennen, de ondersteunende groepen van beide partijen (Collins, 2008; Weenink, 2015a; Weenink, 2015b), spelen echter een cruciale rol in de totstandkoming en verdere ontwikkeling van een gewelddadig interactie. Er wordt verondersteld dat zij vanuit hun emotionele betrokkenheid anders reageren dan onbekenden die bijvoorbeeld toevallig passeren. Uit de bevindingen blijkt dat de reacties op vechtpartijen door de bevroagde jongeren uiteenlopend zijn en afhankelijk zijn van wat de aanleiding is en wie er in betrokken is. Tijdens gewelddadige interacties worden jongeren voor de keuze gesteld of zij wel of niet interveniëren. Het blijkt dat dit een factor is die mee bepaald of een situatie al dan niet escaleert. Een minderheid van de jongeren (N=6) haalt aan dat zij in alle situaties positief ingrijpen, namelijk trachten het geweld te doen stoppen, zowel bij bekenden als onbekenden. Veel respondenten (N=21) maken echter wel expliciet dat zij niet actief ingrijpen als er voor hen onbekenden betrokken zijn in een geweldsfeit. Ze gaan wel kijken wat er gebeurt, maar als zij (of hun vrienden) niet zelf betrokken zijn, gaan ze vaak gewoon weg of houden zij zich op de achtergrond. Er zijn echter twee uitzonderingen waarin respondenten wel actief tussenkomen in een gevecht met onbekenden.

In de eerste plaats zouden jongeren ingrijpen als het gepleegde geweld te extreem wordt of uit de hand dreigt te lopen. De meeste respondenten (N=14) zouden in deze gevallen trachten positief te

intervenieren, namelijk pogen het conflict te beëindigen door te zeggen dat dit niet kan, de politie te bellen of de partijen uit elkaar te houden.

I: Hmm. En wat doe je op die moment als je mensen ziet vechten?

R40: (lacht) Gewoon, zo rap mogelijk doorlopen. Laat ze maar doen, denk ik. Ik heb daar niets mee te maken en ja, ik wil daar ook niet tussenkomen.

I: Hmm.

R40: Hmm. Dat is euhm... Ik ben één keer wel in een gevecht op de (plaats) tussen gekomen. Dat is juist. Maar dat was ook omdat het onmenselijk was. Dat was een mens van rond de 50 jaar peins ik, dat door twee jonge gasten gewoon euhm, ja, die, die.... Er stond een auto op de (plaats) en die mens zat daar met zijn vriendin. En zo wat tegen die auto leunen, ja. En die waren aan het kussen. En ineens kwamen er twee gasten, echt wel brede gasten, naar buiten uit het café, en dat was hun auto blijkbaar. En die zeggen: "Ja, wat zit jij tegen mijn auto te doen?". En die éne geeft gewoon een slag en die mens doet een pirouette en die valt bewusteloos, en die beginnen daar zo wat op te trappen. En dan zijn we er tussen gekomen.

In de tweede plaats zouden jongeren ingrijpen als het een 'oneerlijk' gevecht betreft, bijvoorbeeld een groep van vijf tegen één persoon of geweld tegen een vrouw of een kind.

I: Hmm. Wat doe je als je iemand ziet vechten, bijvoorbeeld op straat? Hoe reageer je daarop?

R20: Ik stap door als dat gelijke leeftijd is, maar als dat bijvoorbeeld een man tegen een vrouw is of zo, ik houd die uit elkaar. Ik zeg: "Doe normaal", en zo.

I: Hmm.

R20: Of als dat een man tegen een kleine jongen is, dan haal ik die ook uit elkaar.

I: Ja.

R20: Dan zeg ik: "How, waar ben je mee bezig?". Maar als dat gelijken zijn, als dat bijvoorbeeld een vriend tegen een andere vriend is, en pff... allez, als ik die niet ken, he, dan bedoel ik, gewoon 17 tegen 17 jaar, ik laat die doen.

Opvallend is dat een aantal respondenten (N=7) aangeven in zulke situaties negatief te intervenieren door het slachtoffer bij te staan en zich gewelddadig op te stellen tegen de agressor.

R41: Ja. Of een vriend eigenlijk ook wel, za. Als ik zag dat (naam vriend) klappen kreeg, dan zou ik ook wel... Ik zou het ook eerder proberen stoppen dan.

I: Hmm.

R41: Dat is wel het verschil misschien. Dan wil je gewoon stoppen, maar als je ziet dan een vrouw... dan wil je die man ook wel gewoon, ja, dan wil je die meer aandoen dan alleen maar stoppen.

Een deel besteedt geen aandacht aan het geweld dat ze 'ontmoeten' (N=8). Het is opmerkelijk dat vijf van deze respondenten (R8, R11, R14, R17, R43) echter wel veel met geweld in aanraking komen. Eén respondent haalt hierbij aan dat hij het dermate gewoon is om vechtpartijen te zien, dat hij hier geen interesse meer in heeft (zie hoofdstuk 9).

I: Hmm. Wat doe je als je, ik neem aan als je veel op straat gezeten hebt, dat je veel gevechten gezien hebt....

R8: Ja, je wordt dat na een tijd gewoon. Als ik dingen zie in de buurt, dat interesseert mij zelfs niet.

I: Wat doe je dan als je bijvoorbeeld op straat zat en je zag iemand vechten?

R8: Ik negeerde die gewoon. Ik stapte gewoon weg.

I: Je stapte weg.

R8: Ja. Ik hang niet de nieuwsgierige uit of eender wat. Als ik dat zie, ga ik weg.

De meeste respondenten (N=19) zijn – zoals eerder vermeld – echter sneller geneigd actief op te treden als bekenden, bijvoorbeeld familieleden of vrienden, betrokken zijn in een vechtpartij. Ook hier kunnen we een onderscheid maken tussen het neutraliseren van de situatie enerzijds (positieve interventie), en het conflict verder te laten escaleren door zelf actief deel te nemen aan het gevecht anderzijds (negatieve interventie).

R41: Of je familie.

I: Ja.

R41: Ja. Of een vriend eigenlijk ook wel, za. Als ik zag dat (naam beste vriend) klappen kreeg, dan zou ik ook wel... Ik zou het ook eerder proberen stoppen dan.

I: Ja. En wat deed je als vrienden vroeger ruzie hadden?

R10: Hun helpen, ja.

I: Hmm.

R10: Als ze problemen hadden, ging ik ze direct helpen voor te vechten, ja.

Er zijn echter ook situaties waarvan respondenten (N=6) aangeven dat zij niet ingrijpen als een bekende zoals een vriend aan het vechten is, bijvoorbeeld als de persoon het zelf uitgelokt heeft of als er één-tegen-één gevochten wordt (zie eerder citaat van R43).

R31: En die blijft drinken en die geraakt slaags met éne andere, dan kom ik daar niet tussen. Ik lach die uit. Ik heb het juist nog gezegd tegen hem, dus ik ga daar dan niet tussenkomen. Maar als ze daar met drie, vier op hem springen, dan gaan we er wel tussen komen, begrijp je. Maar één tegen één, ik ga zeggen: "sSukkel, dat is uw eigen fout. Je moest maar niet drinken. Ik heb drie keer gezegd om te stoppen met drinken".

8.2.2 Diefstallen met geweld

Dit laatste onderdeel van hoofdstuk 8 behandelt geweldsituaties die als 'diefstallen met geweld' omschreven worden. Het kan gaan over een (gewapende) overval, afpersing of handtassen- en kettingdiefstal. Strafrechtelijk gaat het om 'diefstallen en afpersingen met geweld'. Dit onderzoek definieert geweld niet alleen als het slachtoffer fysiek letsel toebrengen, maar ook het slachtoffer dreigen een fysiek letsel toe te brengen. Een overvaller gebruikt dus geweld als hij het slachtoffer vastgrijpt, op de grond duwt, slaat, schopt, steekt, vastbindt, maar ook als hij dreigt het slachtoffer fysiek te belagen of letsel toe te brengen.⁹¹

Terwijl alle bevroagde jongeren ooit betrokken zijn geweest in een handgemeen of vechtpartij, ofwel 'pure' geweldsfeiten (N=44), zijn minder jongeren betrokken geweest bij diefstallen met geweld. Er zijn interviews gevoerd met 27 jongeren die in het verleden een of meer diefstallen met geweld gepleegd hebben (of althans zeggen dit gedaan te hebben). Bij sommige van deze feiten is er sprake van een beperkte geweldsdreiging, bij andere van excessief geweld. De bevroagde jongeren blijken over het algemeen ervaren 'overvallers' te zijn, want de meerderheid (N=16) geeft ten tijde van het interview aan al tien of meer diefstallen met geweld gepleegd te hebben, die als veelpleger in dit

⁹¹ Uit de gesprekken met de jongeren werd duidelijk dat zij geweld anders definiëren. Hoe de houding is van respondenten tegenover geweld en hoe zij dit fenomeen omschrijven is een aspect dat besproken wordt in hoofdstuk 9.

onderzoek worden beschouwd. Bovendien valt op te merken dat een aanzienlijk aantal jongeren feiten rapporteert tijdens de interviews die nooit ontdekt zijn geweest.

De meerderheid van de jongeren zegt gemotiveerd te zijn door louter financiële motieven. Echter, de bevindingen tonen aan dat een groot deel (N=16) ook veel belang hecht aan het creëren van een identiteit en een imago binnen de eigen peergroup.

R13: Wat er belangrijk was bij mij is... Ja, vooral dat ik... dat ik dat deed, een beetje graag deed en ... Ja, gewoon eer, respect, imago, bewijzen tegenover anderen, die macht uitoefenen op euhm, andere mensen die machteloos waren op dat moment. Ja, zo van alles en nog wat. Echt zo... Oké, ik doe overvallen ook voor geld. Ik ga ook op zoek naar overvallen waar geld in zit en dat en dat, maar daar zit ik niet echt mee als ik dat geld heb. Uiteindelijk, wat gebeurt er, ik maak dat op in... kortste keren, één dag, twee, maximum drie dagen, ook al is dat veel. Maar het is niet echt, dat ik dat echt voor mij doen, dat ik een egoïst ben. Ik moet dat geld hebben, ik ga dat sparen, ik ga dit of ik ga dat, ik heb dat nog nooit gedaan zoiets. Dat was binnen de kortste keren op. Ik zeg altijd, slecht geld moet naar slechte dingen gaan, naar uitgaan, naar dit, naar dat, kleren, hotels, dit en dat. (...) Ja, ik genoot ervan om zoveel geld bij mij te hebben, om te doen wat ik wil doen. Ik had succes. Ik had succes bij meisjes. Ik kon naar de discotheek gaan. Ik was 15, 16 jaar en ik kon me daar al VIP permitteren (lacht). Ik mocht nog niet in een discotheek, maar ik moest maar een fooi geven en ik mocht binnen (lacht). Weet je, dus. Met andere woorden, ik voelde mij groot, snap je. Ik voelde mij een beetje machtiger dan de anderen. En ja, ik genoot ervan.

Daarnaast blijkt dat veel jongeren die 'diefstallen met geweld' plegen hunkeren naar een hedonistische levensstijl dat een verslavend gevoel met zich kan meebrengen. Een groot deel (N=19) stelt dat zij geld moeten hebben voor drank en kleding, uitgaan, drugs en 'good times'.

R17: Ja, wij gaven veel uit. De kleding dat we droegen, dat was duurder dan dat we in het begin droegen. Eerst deden we zo een beetje stoer, zo een fake Gucci pet, een fake Dolce en Gabbana. Maar na een tijd wilden we echte horloges kopen, echte gouden kettingen en zo, zo van die dingen. Als we op stap gingen, gingen we niet gewoon op (plaatselijke markt), maar soms gingen we in Duitsland, of in Nederland, of in Antwerpen of zo, en dan hadden we meer geld nodig. We waren dat beu om altijd in dat kleine appartementje te leven. Soms bleven we gewoon, een week lang, op hotel, en dat was dan duur. Ja, soms, alle, niet echt vakantie, maar een weekje bijvoorbeeld met vrienden naar Frankrijk. Als iemand een kennis heeft in Frankrijk, en die weet dat we daar kunnen logeren, dan gingen we naar daar en zo. Dan gingen we naar daar. We hadden ook veel geld nodig voor naar Duitsland of naar Nederland of zo. Zo ja, na een tijd, dat was gewoon.... We leefden niet meer gewoon. In het begin was het gewoon nog geld maken, om wat je echt nodig had, echte behoeften, dak boven je hoofd, eten en zo. Maar toen, dat werd gewoon geld maken om te kunnen uitgeven aan feestjes, brommers, mooie kledij, ja, van die dingen.

Het belang van het creëren van een imago en status komt verder aan bod in hoofdstuk 9. Het deel dat hier volgt beperkt zich in hoofdzaak tot de directe motieven die voor jongeren de aanleiding zijn om tijdens een diefstal geweld te gebruiken. Er wordt met andere woorden nagegaan of er tijdens een diefstal uitsluitend bedreigd wordt met fysiek geweld, maar ook of er sprake is van daadwerkelijk fysiek geweld tegen het slachtoffer. Uit de bevindingen kunnen in hoofdzaak twee scenario's onderscheiden worden waar de pleger naar geweld grijpt tijdens een overval, die in lijn liggen met bevindingen uit eerder onderzoek (Lindegaard et al., 2015; Bernasco et al., 2013). In een eerste scenario gebruiken jongeren meteen en onvoorwaardelijk geweld. Een tweede scenario is dat jongeren reageren met geweld als er sprake is van enige vorm van (gepercipieerde) weerstand door het slachtoffer.

8.2.2.1 Geweld als direct afschrikmiddel

In de eerste plaats zijn er jongeren die aanhalen geweld te gebruiken als direct afschrikmiddel. Hier is sprake van direct geweld om het slachtoffer iets afhandig te maken. Geweld wordt gebruikt om een diefstal kracht bij te zetten en jongeren willen bij aanvang reeds de volledige controle hebben over de situatie.

- Dreigen met fysiek geweld

Bij bijna alle overvallen worden door de respondenten wapens (veelal alarmpistolen, vuurwapens, nepwapens en messen) gebruikt om iemand te bedreigen en om de situatie ("dit is een overval") te definiëren. Zij willen met het wapen directe macht verkrijgen over het slachtoffer en hem/haar duidelijk maken dat het een overval betreft en de situatie ernstig is. Minder vaak worden wapens tijdens een overval effectief gebruikt om iemand te verwonden. Dit ligt in lijn met de bevindingen van Collins (2008, p. 182).

R14: Nee, ik ga, eerlijk zijn, een vuurwapen, als je die mensen daarmee bedreigd, en die willen niet meewerken, dan ga ik niet direct schieten en zo. En trouwens, dat was geen echte wapen, dat was een alarmpistool. Ik loop niet met een echte wapen op zak. Maar euhm, ja, dat is gewoon enkel om te bedreigen, ja, als er iets gebeurt, of als er iets misloopt, of zo.

Menig overvaller vindt juist dat hij zijn slachtoffer voorzichtig en relatief vriendelijk tegemoet is getreden, en dat is zeker het geval in situaties waar kinderen en vrouwen bij betrokken zijn (zie ook hoofdstuk 9).

R13: Maar normaalgezien, als ik helder, alle, normaal nuchter ben, dan doe ik dat heel koelbloedig. Zonder iemand te raken, zonder te roepen. Heel beleefd. Ze zeggen: "Met wat kan ik u helpen?". Ik zeg: "Ja, met de kassa open te doen." Of "Wat gebeurt er?". "Wil je alstublieft de kassa opendoen? Wilt u op de grond zitten" of dat of dat of dat. Zo altijd zo geruststellend. Bijvoorbeeld zwakke mensen, zoals oudere mensen en zo, ik houd mijn wapen niet omhoog, maar ik houd die zo laag mogelijk. Maar echt met de bedoeling om hen niet te kraken of zo. Ik pak dat heel rustig aan, om hen een beter gevoel te geven of zo. Snap je? Normaalgezien, dat is dan mijn dingen, ik ben niet een overvallen die binnengaat als een ezel of zo en die begint te roepen: "Haa, een overval!". Als het moet, ik ga binnen als een klant, en ik wacht tot alles in orde is, en ik pak dan die medewerker of wie dan ook op een heel rustige manier, en dan begint de overval.

R8: Ik heb dat al vaak gezien, kleine kinderen die ineens in shock geraken of huilen, dit en dat. Ik probeer die rustig te houden of eender wat. Ik doe... Kinderen ga ik nooit iets aandoen of eender wat. Maakt niet uit, ik ga die niks aandoen.

I: Hmm.

R8: Ik ben geen lafaard om kinderen of zelfs vrouwen hard aan te pakken. Wat heb ik gedaan? Die kind in die winkelkar, ik heb die kar rustig geduwd. En die wist helemaal niet wat er aan de hand was, zo'n klein kind. Het was wel luidop aan het roepen en huilen en zo. Enja, ik vroeg: "Van wie is dat kind?". Zo'n vrouw stond ineens op, zij was aan het huilen. Ze heeft gezegd, ze smeekte zelfs: "Please, doe ons niks aan".

I: Hmm.

R8: Ik heb gezegd: "Houd je kind bij. Blijf er rustig naast en ga zitten op de grond".

Het afzien van een fysieke confrontatie tijdens de overval brengt veel jongeren ertoe te denken dat er geen schade aan de slachtoffers wordt toegebracht. Weliswaar zijn sommige jongeren zich wel bewust van de emotionele belasting die een overval met zich mee kan brengen, maar trachten ze deze

gevoelens achteraf te neutraliseren door middel van het gebruik van neutralisatietechnieken en cognitieve denkpatronen (zie hoofdstuk 9). Veel jongeren rechtvaardigen hun daden door erop te wijzen dat ze terughoudend met het toepassen van fysiek geweld zijn geweest en dat ze slachtoffers 'gewoon' hebben bedreigd. Zelfs wanneer de dader accepteert dat hij met zijn actie schade heeft berokkend aan de slachtoffers, kan hij dit neutraliseren door vol te houden dat de schade 'aanvaardbaar' is in het licht van de omstandigheden.

R14: Je hebt niemand geslagen. Je hebt niemand iets misdaan. Je hebt gewoon gezegd dat die moet meewerken, dat die op de grond moet gaan liggen. Je hebt die gewoon vastgebonden zodat die niet kunnen vluchten. Voor de rest heb je niks gedaan.

- Directe fysieke confrontatie

Er zijn echter voor jongeren redenen om wel tot een directe fysieke confrontatie over te gaan. Een deel van de jongeren vertelt over feiten waar zij bij aanvang direct fysiek geweld gebruiken tegen het slachtoffer. Hier is sprake van direct fysiek geweld zonder af te wachten of het slachtoffer weerstand bood of bereid was aan de gestelde eisen te voldoen. Uit de bevindingen kunnen vier elementen afgeleid worden die een rol spelen om een directe fysieke confrontatie aan te gaan. De kans op een directe fysieke confrontatie bij aanvang van een overval is namelijk het grootst (1) als jongeren geen wapen bij zich hebben, (2) bij de eerste overvallen die jongeren plegen en (3) als jongeren verwachten dat slachtoffers zich gaan verweren.

In de eerste plaats blijkt uit de bevindingen dat jongeren tijdens diefstallen vaker een directe lichamelijke confrontatie aangaan met het slachtoffer, zoals bij de kraag nemen of het slachtoffer slaan, als ze geen wapen hebben (zie ook Rovers & Fijnaut, 2016). Het directe fysieke geweld vervangt dan de dreiging met het wapen.

R23: Dat is weer, snap je... Als je dat af en toe doe, ga je dat weer voorzichtig doen, snap je. Maar als je dat vaak doe, snap je, ga je je daarin gewoon bij voelen. Dus ja, op den duur probeerde ik nimmer op die mensen in te praten, snap je, maar gaf ik die gewoon direct een lap of een boks, of een trap op de grond. En dan zei ik gewoon: "Kijk, geef mij gewoon je geld", en klaar. Ik laat hen met rust. Maar ja, als zij ... Want ja, je staat er niet met een wapen voor je, snap je, dus die hebben niet die ervaring, die angst. Dus jij moet die, hoe kan ik dat uitleggen, jij moet die ... Als je die iets aandoet, dan gaan die wel onder de indruk zijn. (...) Als je die gewoon vastpakt, snap je, en je zegt: "Geef u geld", die gaat dat niet willen geven, snap je, omdat die gewoon denkt: ik zie niks waarvoor ik bang moet zien, snap je. Oké, die kunnen bang zijn omdat je dat doet, maar die zien geen mes of een geweer of een knuppel of een weet ik veel, snap je, dus die proberen zich te verzetten. Maar als je die ineens een koper geeft of je trapt die ineens op de grond, dan denken die: wat gebeurt er?, en dan pak je dat gewoon af, snap je, zonder dat... Dan pak je een portemonnee af of jij pakt een gsm uit hun zak, snap je.

Het is opvallend dat direct fysiek geweld bij aanvang van het feit vooral voorkomt bij afpersingen op straat omdat dan de meeste jongeren geen wapen bij zich hebben of het alleszins niet bij aanvang van het incident zichtbaar maken voor het slachtoffer. Hierdoor is de kans op een fysiek letsel bij het slachtoffer groter dan wanneer de pleger wel een wapen heeft en dit veelal gebruikt als vorm van bedreiging.

R17: Soms, we gingen aan de bank, gewoon aan de bank of een bankautomaat in een steegje of zo. Wij stonden daar te wachten, en als er dan mensen op stap gingen. Zo begin van de avond, rond 22-23u, voor dat zij op stap gingen, dan kwamen

zij geld halen. Meestal op vrijdagavond of als de examens gedaan zijn, wij wisten dat die mensen veel gaan drinken, dus dat zij sowieso veel geld gingen ophalen. En ja, soms gingen die 200 of 300 euro afhalen of zo, allemaal tezamen natuurlijk. Ja, wij wachtten die dan op. Wij zien dat zij geld gaan ophalen op het einde van de steeg. Wij wachtten die dan op. Op het moment dat die komen, wij pakken die vast. Wij slagen die eerst gewoon bewusteloos of zo. Wij pakken alles mee en lopen weg.

Een klein aantal respondenten (bijvoorbeeld R2) vertelt een overval te hebben gepleegd op een winkelier zonder wapen, waarbij het slachtoffer dan wordt vastgepakt.

R2: Ze (het slachtoffer) was bang. Maar ja, ik weet niet hoe ik dat moet vertellen. Je weet wel, je ziet iemand binnenkomen en je weet niet of hij een wapen heeft of niet. De meesten die binnenkomen hebben altijd een wapen, dus ze dacht dat ik een wapen had, maar ik had er eigenlijk geen. Dus ja, ik pak haar... ik heb haar geen pijn gedaan of zo. Haar collega was ook daar. Ik heb ze geen pijn gedaan of zo.

Eerder onderzoek (Bernasco et al., 2013; Lindegaard et al., 2015) laat zien dat de kans op een directe fysieke confrontatie bij afpersingen (op straat) groter is dan bij overvallen op winkels en bedrijven. Echter, uit onze bevindingen blijkt dat niet zozeer de locatie bepalend is voor het al dan niet gebruik van geweld. Het niet beschikken over een wapen zoals hierboven vermeld, is de voornaamste reden voor jongeren om direct fysiek geweld te plegen. Daarnaast blijkt uit de bevindingen dat slachtoffers van afpersingen op straat meer weerstand bieden dan bijvoorbeeld slachtoffers in een supermarkt, wat de kans op daadwerkelijk fysiek geweld vergroot (zie punt 8.2.2.2).

De bevindingen laten in de tweede plaats zien dat, indien er sprake is van direct fysiek geweld (en dan vooral bij feiten in winkels en supermarkten), dit vaak de eerste overvallen van de jongeren betreffen. Jongeren ervaren tijdens ‘de eerste keer’ extreme gevoelens van adrenaline, stress en angst die zij vaak nauwelijks onder controle kunnen houden, waardoor fysiek geweld voor hen een voor de hand liggende reden is om hun doelen te bereiken. Naarmate ze meer feiten plegen, leren ze omgaan met deze gevoelens (zie hoofdstuk 9) en de ervaring leert hen dat slachtoffers (in de meeste gevallen) aan hun eisen voldoen door hen – zoals de meeste jongeren het verwoorden – ‘gewoon’ te bedreigen.

R16: In het begin was ik nog misschien amateuristisch. Ik kwam te laat binnen. Ik begon zelfs nog te slagen. Ik was een beetje agressief. Ik dacht: agressie maakt de mensen bang. Ik glipte naar binnen, ik begon te roepen, ik pakte de mensen, gooiden hen op de grond, andere vriend maakte de kassa leeg, en ik was weg. (...) Ergens dacht ik: ik moet dat doen, ik moet dat gebruiken, geweld, om mijn feit te kunnen bereiken. Maar als ik een beetje ouder werd en zagezegd mijn verstand in feiten begon te gebruiken heb ik ook ondervonden... Stel je voor, u werkt in een winkel, een supermarkt, u werkt daar. Ik kom met een vuurwapen op u en ik zeg u bij wijze van spreken: “Uw geld of uw leven?”. Wat gaat die doen? Die werkt daar. Dat is niet haar geld. Die gaat dat liever geven dan dat haar iets overkomt, tenzij dat het van haar is, dat ze zelfstandige is. Dus, ik heb eigenlijk ondervonden dat ik niet hoeft te slagen. Ik kom daar gewoon voor het geld en ik kan het geld gewoon krijgen. Soms moet ik gewoon niet dreigen. Ik kom daar dan aan en ik trek een vuurwapen. Die dame doet de kassa open en zegt dan: “Maakt dat ge weg zijt”. Het slachtoffer ook, die denkt ook: die gaan mij overvallen, dit is niet mijn geld, dus pak dat geld en maakt dat ge weg zijt, snap je. Die hebben daar niks mee te maken, ze willen alleen met rust gelaten worden.

Ten derde spelen ook kenmerken van het slachtoffer een rol bij het bepalen of een jongere al dan niet direct overgaat tot een fysieke confrontatie. Van sommige typen slachtoffers verwachten jongeren weerstand en dat heeft invloed op het gebruik van geweld tijdens het verloop van de overval. In twee gevallen wordt de directe fysieke confrontatie vaak aangegaan met slachtoffers: de ‘criminele’

slachtoffers en slachtoffers met bepaalde uiterlijke kenmerken. Wanneer respondenten tijdens de interviews spreken over slachtoffers, maken zij zelf regelmatig een onderscheid tussen ‘criminelen’ (die vaak door jongeren zelfs niet als een slachtoffer worden beschouwd) en andere, veelal ‘gewone’ burgers, of zoals R30 het verwoordt, “*mensen die hard werken voor geld*”. Zij associëren ‘criminele’ slachtoffers doorgaans met de wereld van de drugshandel, met een om die reden hoge verwachte opbrengst, een zeer kleine kans op aangifte, maar wel met een grote kans op verweer wat daadwerkelijk fysiek geweld voor hen verantwoordt (zie ook Lindegaard et al., 2015; Bernasco et al., 2013). Ook eerder onderzoek stelt vast dat overvallers vooral in hun eigen milieu opereren en dat hun slachtoffers ook vaak andere criminelen zijn (Wright & Decker, 1994). In de besproken overvallen waren de ‘criminele’ slachtoffers vaak personen die zich volgens de respondenten bezighielden met drugshandel en gerelateerde misdrijven. De overvallen op zogenaamde ‘criminele’ slachtoffers die in de interviews aan bod komen, zijn bijna steeds woningovervallen. Een respondent meldde ook dealers op straat te overvallen, waarbij hij zich voordeed als klant. De reden die jongeren aangeven om direct fysiek geweld uit te oefenen op ‘criminele’ slachtoffers is de verwachting dat zij fysiek geweld gaan gebruiken omdat verondersteld wordt dat zij niet meteen op hun eisen in gaan. Als men verzet verwacht, wordt er, onafhankelijk van het gedrag van slachtoffers, bij aanvang al geweld tegen hen gebruikt.

R20: Ja. Bij een dealer is het zes op tien dat dat gaat lukken. Op een GB of maakt niet uit wat, een winkel, dat niet van die persoon zelf is, daar weet je dat dat negen van de tien is, snap je. (...)

I: Hmm. Hmm. Ja. (...) Maar heb je dan andere gevoelens als je inbreekt bij een drugsdealer?

R20: Je bent alerter en je gaat slagen, direct.

I: Hmm. Waarom ga je direct slagen?

R20: Want een dealer is niet te vertrouwen, snap je. Stel je voor, je draait u om en die bespringt u, wat dan? Je slaagt die, je bindt die vast en je vraagt waar het geld of de drugs zijn. Meestal beginnen die te liegen en zo.

Volgens jongeren moeten criminele ‘slachtoffers’, omdat zij in de criminele wereld leven, het aanvaarden dat ze overvallen kunnen worden. Het is een deel van de criminele levensstijl. Zij ontkennen vervolgens dat er sprake is van een ‘slachtoffer’ dat als een neutralisatie en rechtvaardiging voor hun handelen gehanteerd kan worden.

R20: Maar kijk, voor mij is dat geen feit, maar voor jullie ook niet, want eigenlijk, he, als het erop aankomt, die kunnen geen klacht neerleggen, snap je. Want ik ben niet binnengekomen voor hun persoonlijk, he. Ik kom eigenlijk voor zijn geld en zijn drugs, snap je. En zijn klantenkaart. Dat is het enige voor wat ik kom, he. Hij kan moeilijk klacht indienen, want hij gaat zelf dan...

R30: Dealers, die zijn ook meer gewoon denk ik, snap je, ja. Iemand die dealt, die zit ook in dat criminele milieu, die heeft ook al wat gezien. Dus die moet daar niet zo van opkijken als die wordt overvallen. Dat was bij mij ook, snap je. Ik weet ook, dat kan gebeuren.

Naast ‘criminele’ slachtoffers zouden enkele jongeren een directe fysieke confrontatie aangaan met slachtoffers waarvan zij aan de hand van fysieke kenmerken, zoals grootte en gewicht, verwachten (al dan niet op basis van de ‘eerste indruk’) dat zij zich gaan verweren.

R17: Bij feiten, ja, sowieso bij sommige feiten. Bijvoorbeeld ja, als we ergens in een kleine dorp of zo, meestal was dat in kleine dorpen dat we overvallen deden of inbraken of zo. Ja, je doet die inbraak, maar je weet niet wie die personen zijn. Bijvoorbeeld, je gaat ergens in een bakkerij inbreken. En ja, die personen, je denkt: die zullen hier niet wonen. En wat blijkt, die wonen erboven. Die horen lawaai, die komen naar beneden, en dan blijkt dat een beer van een vent te zijn. Je eerste reflex is ook, ja, je pakt de achterkant van je geweer of zo, en je slaagt, met de boksbeugel of zo. Gewoon, direct slaan, want je weet dat hij je fysiek aankan.

R16: Ik ben binnen gegaan, en die uitbater was nogal struis en ik was nogal een klein petottertje eigenlijk. Ik was klein, mager en mijn vriend ook. En ja, we dachten zoiets op voorhand dat als we die gewoon onder schot houden, dat die geen bang ging hebben misschien van ons, snap je.

I: Niet bang hebben?

R16: Ja, die gaat niet bang hebben als we daar gewoon gaan staan. Die gaat niet bang hebben en die gaat ons misschien aanvallen. En we weten als die ons aanvalt dat die ons kan pakken. We hadden op voorhand al afgesproken als we binnen gaan we die beginnen te slaan om die te intimideren zodat die schrikt heeft van ons, want alles moet zo snel mogelijk verlopen. Mijn vriend heeft zich beziggehouden met de kassa, met de sigaretten in te laden en al de rest. Ik moest die man pakken. Ik ben binnengekomen en heb gezegd: "Dit is een overval". Ik heb die gewoon met een vuurwapen op zijn hoofd geslagen. Die is naar achter gevallen, en dan ben ik daar gewoon mee blijven vechten, de hele tijd. Hij lag op de grond en ik bleef daar gewoon op trappen.

Niettegenstaande enkele jongeren direct fysiek geweld uitoefenen tegen het slachtoffer, zeggen de meeste jongeren er alles aan te doen om een fysieke confrontatie te vermijden. Jongeren hebben vaak niet de intentie een fysieke confrontatie aan te gaan met het slachtoffer. Het is slechts onder bepaalde voorwaarden dat ze fysiek geweld voor zichzelf toelaten en dat fysiek geweld volgens hen 'noodzakelijk' is om hun doelen te bereiken. Door jongeren wordt veelal een onderscheid gemaakt tussen 'noodzakelijk' en 'onnodig' geweld. Noodzakelijk geweld wordt door jongeren gezien als buitgericht geweld, bijvoorbeeld daadwerkelijk fysiek geweld plegen als het slachtoffer niet meewerkt. Fysiek geweld gepleegd tegen slachtoffers die wél meewerken en aan de eisen van de daders voldoen, wordt als 'onnodig' beschouwd. Een overval is voor de meeste jongeren succesvol als ze 'onnodig geweld' konden vermijden. Bovendien blijkt uit de bevindingen dat ook 'rationele' redenen jongeren weerhouden fysiek geweld te plegen tijdens een overval. Meer specifiek weten jongeren – meerplegers en veelplegers – dat het gebruik van fysiek geweld in juridische zin een verzwarende omstandigheid is.

R8: Als je zie ter plekke, dat die niet meewerken of dat die moeilijk doen, dan gebruik je geweld, maar als die rustig meewerkt, en die doet wat jij wilt... Ja, als jij dan geweld ga gebruiken, dan ben je gewoon niet goed bezig.

I: Hmm. Waarom niet goed bezig?

R8: Dan heb je geen verstand en dan ben je dom. Want bij elke overval kan je gepakt worden, maakt niet uit. Is dat nu binnen één jaar, twee jaar, drie jaar, vier jaar. Je kan nog steeds gepakt worden.

I: Ja.

R8: En als ze je dan pakken voor geweld ga je langer zitten.

8.2.2.2 Geweld als controlemiddel

In de meerderheid van de gevallen is er geen sprake van onmiddellijk fysiek geweld, maar wordt er gereageerd met fysiek geweld als slachtoffers weerstand bieden. Al dan niet 'meewerken' moet gezien worden vanuit het perspectief van de dader. Voor de meeste jongens is het 'ideaal meewerkende

slachtoffer' iemand die precies doet wat de overvaller van hem of haar eist zonder hierbij enige weerstand te bieden. Het plegen van een overval is dus gericht op de maximale volgzzaamheid van het slachtoffer, wat Wright en Decker (1997, p. 97, 128) beschrijven als het creëren van de 'illusie van een nakende dood' ('If you move, you're dead'). De meeste jongeren gaan uit van de veronderstelling 'als je rustig blijft, gebeurt er niks'.

*R23: Hoe kun je dat zeggen... Ik weet dat dat raar overkomt, maar als zij gewoon meewerken, gaat er niks gebeuren, snap je.
I: Hmm.*

R23: Als je gewoon binnenkomt en je zegt: "Geef geld". Die doen de kassa open en die geven geld, die geven geld van de kluis, snap je, dan ga..., hoe zal ik het zeggen, dan ga je geen geweld gebruiken. Waarom zou je?

Slachtoffers kunnen op verschillende manieren weerstand bieden wanneer zij door een overvaller bedreigd worden. In de eerste plaats hebben bijna alle jongeren gereageerd met fysiek geweld als het slachtoffer zich fysiek weerde, zoals het (vrouwelijk) slachtoffer in volgend citaat dat zich verzette tegen de daders.

R24: Ja. Met twee. En euhm, ja, toen, toen wij naar binnen waren gegaan. Het eerste wat die deed, was zich verweren, al direct. Een vrouw, he. Allez, ik vond dat raar. Want vorige keer waren die met drie en durfde niemand iets doen, en nu, die is helemaal alleen en die probeert zich te verweren en zo.

I: En hadden jullie ook een wapen bij?

R24: Ja, ik had die toen vast.

I: Hmm.

R24: Maar, ik, ik had, ik had haar... Ja, ik heb haar geslagen, samen met die jongen, op haar gezicht een beetje en op haar lichaam. En daarna hebben we die geld gepakt en... Zij had ook het licht uitgedaan. Ik weet niet waarom, maar zij had het licht uitgedaan. Maar zodra dat ze zag dat wij haar geld hadden en zo, was ze gestopt. Ze heeft ons gewoon gelaten.

I: Waarom had je haar geslagen?

R24: Ja, omdat die haar verweerde eigenlijk. Als die... als die dat niet had gedaan, had ik dat ook niet gedaan.

Ook het bieden van verbale weerstand of het invoeren van hulp kan een trigger zijn voor jongeren om een fysieke confrontatie met het slachtoffer aan te gaan.

R19: Die begon zo luid te praten: "Doe mij niks", en dit en dat. Maar zo luid zo, zodat mensen dat zouden horen of zo.

I: Hmm.

R19: En euhm, ja, toen had ik die onderuit geveegd en dan, ja... zo...

I: En wat dacht je toen op die moment dat die persoon zijn zakken niet wil leegmaken of hij niet wil meewerken?

R19: Ja, op zo'n moment, je denkt van, ja, die wilt niet meewerken, maar je bent toch al bezig, dus euhm, ja, doe wat je moet doen, he. Allez, ja, ik weet niet, he. Maar niet van die te steken of zo, schieten of zo, maar wel, ja, slagen en zo.

Daarnaast hanteren jongeren fysiek geweld als slachtoffers zich verschuilen of proberen te vluchten, als het slachtoffer zich fysiek weert tegen een compaan en als het slachtoffer weigert de code van de kluis te geven. In andere gevallen zou het ook kunnen gaan om gepercipieerde weerstand, bijvoorbeeld wanneer de veronderstelde buit niet aanwezig blijkt te zijn, wanneer slachtoffers er geen toegang tot hebben of niet in staat zijn zo snel te handelen als de overvaller wil, en de overvallers dit alles interpreteren als een vorm van weerstand of tegenwerking. Ook in deze gevallen ervaren jongeren de controle te verliezen en wordt fysiek geweld gebruikt (als poging) om de controle terug over te nemen.

Dit is een vaststelling dat ook is gevonden in de studie van Bernasco et al. (2013, p. 84; Lindegaard et al., 2015) naar de motieven van overvallen.

R13: Dat was ook een vrouw tijdens een overval. Daar lag een kluis, maar die zegt tegen mij dat zij de code niet kent. Dus ik zeg: "Niet met mijn voeten spelen", dit en dat. Ik dacht: die heeft dat, maar die wilt dat misschien niet zeggen. Snap je. Daarna heeft ze haar baas moeten bellen van mij. Maar zij heeft toen smoesjes verzonnen van ja, "er is een klant, die heeft geen bankkaart, en die betaalt zoveel, kassa is leeg, en ik kan die niet terugbetalen en dat en dat. Dus ik heb de code van de kluis nodig". En die man bleef, "nee, nee, nee, nee" zeggen. Dat was de langste overval dat ik ooit had gedaan. Dat had tien minuten tot een kwartier geduurd dat ik daar binnen was. Dan op een gegeven moment, zij heeft afgehaakt, ik heb die gsm kapotgemaakt. Dan, die vriend van mij, die was tussendoor nog aan het zoeken, terwijl ik bezig was met die mevrouw. Dan, hij kwam en zegt: "Is het in orde?". Ik zeg: "Nee, geen code". Hij zegt: "Schiet die maar neer als zij niet wil meewerken".

I: Wat denk je dan?

R13: Ik dacht op die moment: ja, ik moet schieten, maar niet op haar. Snap je. Ik schoot één keer in de lucht. Snap je. En toen was die aan het huilen de hele tijd en zei: "Echt, ik heb dat niet dit en dat". Toen, ik geloofde haar. Toen zei ik: "Oké, kom, we gaan door".

Tot slot geven enkele jongeren (bijvoorbeeld R13, R20) aan overvallen meegemaakt te hebben met slachtoffers die de situatie niet ernstig namen. Bernasco et al. (2013; Lindegaard et al., 2015) beschrijven zulke situaties als 'een nachtmerriesituatie voor daders'. Het gevoel niet serieus worden genomen leidt dan tot een daadwerkelijke gewelddadige reactie. Onderstaande respondent was hierdoor in zijn eigenwaarde gekrenkt. Met geweld wilde hij laten zien dat hij een positie hoger staat dan het slachtoffer.

I: Dus jij greep die vrouw vast, en je bedreigde haar met een wapen. Wat was haar reactie?

R13: Awel, dat was het nu juist. Die haar reactie heeft mij boos gemaakt, en daarom heb ik die ook... Normaal gezien, ik slaag nooit. Ik raak die nooit aan. Maar ik heb die ook niet echt geslagen, maar een paar kletsen gegeven. En dat was... Toen ik die had gepakt met mijn wapen, was die nog aan het zeggen: "Wat gebeurt er hier? Is dat een grap of zo?". Allez, dat was haar reactie, is dat een grap of zo?. Die was zo, in shock, maar zo, wie zijn jullie? Wat is dat? Ik voelde mij ineens gekleineerd, zo van... Dan heb ik die een paar kletsen gegeven.

In de ogen van de meeste jongeren is het niet verstandig van slachtoffers om zich te verzetten. Het geweld dat door hun verzet wordt opgeroepen, hebben ze aan zichzelf te wijten, zoals volgende respondent illustreert.

R14: Ik zag dat hij aan het stappen was en ik wou hem overvallen. Ik ben daar heen gegaan. Ik heb die bedreigd met een mes. En euhm, hij gaf alles, en ineens geeft hij mijn een boks om weg te lopen. Ik heb die op tijd kunnen pakken, en ik heb die gestoken met mijn mes.

I: Hmm.

R14: En toen ben ik ook weggegaan, he.

I: Hmm. Waar had je gestoken?

R14: Hier (wijst aan zijn hart). Onder zijn hart en boven zijn hart en zo.

I: Kan je je nog voorstellen toen... hij had alles afgegeven, zeg je. Hoe was zijn reactie toen?

R14: Hij was bang.

I: Ja.

R14: Maar hij wou ook enerzijds snel weggaan, snap je, want hij dacht dat ik iets ging doen met hem, maar ik had die intentie niet. Allez, ja, om iets te doen. Ik wou gewoon geld, en voor de rest, dat die gewoon weggaat. Maar ja, hij heeft mij aangevallen. Natuurlijk is dat begrijpelijk dat hij mij heeft aangevallen, omdat hij overvallen wordt. Dat is zelfverdediging. Ik

snap dat ook. Maar ja, dan mag hij ook een reactie verwachten van de dader, he. Ik bedoel, het is niet dat ik met mijn ogen gewoon ga kijken naar hem, hoe dat hij wegloopt en de politie verwittigt. Ik moet ook aan mijn eigen denken, he.

Bovenstaande respondent geeft aan dat zijn gedrag een reactie was op het gedrag van het slachtoffer. Dergelijke reacties op het gedrag van slachtoffers kunnen worden beschouwd als een mix van interpretatie (op het moment) en 'herinterpretering' (na de feiten) bij wijze van neutralisatie. Daders hanteren een eigen geweldsdefinitie waarbij zij verbale dreigingen met een wapen of het duwen van een slachtoffer niet als 'gewelddadig' beschouwen (zie hoofdstuk 9). Verder is het mogelijk dat plegers op deze wijze hun gedrag trachten te rationaliseren of rechtvaardigen. Te verwachten is dat jongeren hun verantwoordelijkheid voor geweldgebruik bij het slachtoffer willen leggen: als slachtoffers weerstand bieden, staan jongeren een fysieke confrontatie voor zichzelf toe. Zij praten het geweld goed door te stellen dat zij zich 'verdedigen' tegen het gedrag van het slachtoffer.

I: Hmm. En hoe voel je je daarbij, als je iemand moet slagen? Hoe denk je daar nu over na?

R24: Nu, ja, vind ik dat... Ik heb daar wel spijt van, maar toen had ik daar niet echt een probleem mee.

I: Hmm. Kan je mij vertellen waarom je daar geen problemen mee had?

R24: Euhm, omdat voor mij... Ik weet niet, voor mij toen, ik vond dat een normale zaak eigenlijk dat die... Die verweert zich, dus ik moet mij ook verweren, vond ik.

I: Hmm.

R24: En daarom. Ook zo die gedachten van, allez, zo een beetje goedpraten: "Als zij dat niet had gedaan, hoefde ik dat niet te doen", snap je. En daarom bleef ik daar niet langer bij stilstaan. Het is niet dat ik daar over nadacht of zo.

8.3 Conclusie en discussie

Het voorgaande hoofdstuk behandelde de linkerzijde van het ontwikkelde continuüm van geweld, namelijk de extrinsieke factoren. In de bespreking van de extrinsieke factoren wordt een onderscheid gemaakt tussen achtergrondfactoren en voorgrondfactoren. Geconcludeerd kan worden dat er verschillende achtergrondfactoren en voorgrondfactoren van belang zijn om geweld te begrijpen.

In een eerste deel werden de achtergrondfactoren van geweld besproken, die veelal gelijkgesteld kunnen worden met de 'klassieke' risicofactoren van geweld, en in hoofdzaak vanuit de betekenisgeving van jonge geweldplegers werden achterhaald. In de profielschetsen van de jongeren zijn veel elementen op verschillende niveaus terug te vinden die in de literatuur gelinkt worden aan jeugddelinquentie in het algemeen en geweld in het bijzonder. De respondenten kunnen zelf ook een groot aantal oorzaken weergeven voor jongerengeweld in het algemeen, maar ook wat betreft hun eigen geweldpleging. Wat betreft de 'persoonlijke' situatie van de jongeren komt duidelijk naar voren dat het merendeel problemen ervaart in verschillende levensdomeinen en op meerdere niveaus. Vooral jongeren die als veelpleger kunnen worden beschouwd en die veelal diefstallen met geweld op hun kerfstok hebben, hebben vanaf hun vroege jeugd blootgestaan aan een opeenstapeling van onaangename of negatieve gebeurtenissen. Ook uit risicofactorenonderzoek naar plegers van diefstallen met geweld is geweten dat zij – in vergelijking met andere dadertypen – het hoogst scoren op risicofactoren (Mulder, Vermunt, Brand, Bullens & Marle, 2012). Het is echter niet steeds duidelijk wat voor hen de relatie is met de door hen gepleegde geweldsfeiten; ze beschrijven vaak oorzaken

voor het plegen van feiten in het algemeen. Wanneer gekeken wordt naar de risicofactoren in het klassieke etiologische onderzoek (zie hoofdstuk 2), dan kan geconcludeerd worden dat de jongeren allen zijn blootgesteld (geweest) aan een of meer van deze risicofactoren, maar zij deze factoren niet altijd toeschrijven aan (het eigen) geweld.

Op individueel niveau halen jongeren vooral het hebben van ADHD, het stellen van agressief gedrag in de kindertijd, en het slachtoffer zijn geweest van pesten aan als voornaamste beïnvloedende factoren voor de eigen geweldpleging. Deze bevindingen sluiten in hoofdzaak aan bij de literatuur inzake het risicofactorenonderzoek (Doreleijers 2015; Farrington, 2012; Loeber & Farrington, 1998; Farrington et al., 2011). Uit de analyse bleek dat veel jongeren te kampen hebben met grensoverschrijdende gedragsstoornissen of persoonlijkheidsstoornissen. Terwijl de literatuur deze problematieken als belangrijke risicofactor duiden (Sibley et al., 2011), halen jongeren dit niet als een beïnvloedende factor aan. Wel leidt volgens jongeren een gebrekkige zelfbeheersing tot geweld en schrijven ze ook hun gebrek aan controle toe aan de eigen geweldpleging. Een gebrek aan zelfcontrole wordt in de literatuur als een belangrijke risicofactor beschouwd in de ontwikkeling van delinquent en gewelddadig gedrag (Hirschi, 2004; Gottfredson & Hirschi, 1990; Grasmick et al., 1993; Piquero et al., 2005).

Een belangrijke vaststelling is dat jongeren een grote rol toebedelen aan het gezin en de peergroup. Door de jongeren in dit onderzoek worden negatieve schoolervaringen – die ook in de literatuur vaak als faciliterende factoren worden aangehaald – niet sterk benadrukt in de verklaring van het eigen delinquent en gewelddadig gedrag. Het merendeel van de jongeren ervaart wel problemen in deze context zoals een geringe betrokkenheid op school, een verstoorde relatie met leerkrachten, spijbelen, het veelvuldig wisselen van school en een ‘slecht’ schoolklimaat (o.a. Farrington, 2012; Lipsey & Derzon, 1998; Loeber & Farrington, 1998; Vettenburg & Walgrave, 2015). Echter, de literatuur wijst ook op de invloed van gezins- en peerfactoren die maken dat jongeren slecht functioneren op school en bijgevolg feiten plegen. Uit onze analyse valt af te leiden dat de problemen op schoolvlak vaak een uitvloeisel zijn van de eigen delinquentie en de plaatsingen in instellingen als gevolg van een instabiele of desastreuze gezins- en opvoedingssituatie.

Het slachtoffer zijn van intrafamiliaal geweld (ook als getuige) is voor jongeren een zeer negatieve ervaring die zij rechtstreeks linken aan de eigen geweldpleging en geweld in het algemeen. Mishandeling en verwaarlozing binnen het gezin is in de literatuur een belangrijke risicofactor voor ernstige gewelddadige jeugddelinquentie. Farrington (2012) stelt dat iemand een groter risico loopt op later gewelddadig gedrag als het hij/zij frequent getuige is geweest van fysiek en/of verbaal geweld tussen de ouders. In onze steekproef rapporteert echter een groot deel van de respondenten ruzies tussen ouders die zij als ‘normaal’ of ‘alledaags’ beschrijven. De vraag kan gesteld worden in welke mate deze ervaringen wel ‘normaal’ zijn. Omdat niet alle interviews afgetoetst konden worden met een documentanalyse, moet er rekening gehouden worden met een mogelijke ‘onderrapportering’. Vroegere ervaringen en gebeurtenissen in het gezin blijken voor jongeren namelijk een gevoelig gespreksonderwerp te zijn. Tot slot worden in de literatuur ook verslavingen bij ouders, criminele en

gewelddadige ouders én siblings als risicofactoren op het niveau van het gezin aangehaald (Kim-Cohen et al., 2005; Dekovic, 2015; Farrington, 2012; Conger et al., 1997). Deze risicofactoren kunnen ook gefilterd worden uit de verhalen van de jongeren uit onze steekproef, maar slechts enkele jongeren verbinden deze factoren aan (de eigen) geweldpleging.

Volgens jongeren is een gebrek aan ouderlijk toezicht wel een belangrijke oorzaak van (het gepleegde) geweld. Dit ligt in lijn met de literatuur (o.a. Derzon, 2010; Tolan et al., 2003; Vettenburg & Walgrave, 2015; Dekovic et al., 2015, p. 249; Op de Beeck, 2012). Een 'slechte' relatie met ouders wordt door minder respondenten als oorzaak van geweld beschreven. Echter, jongeren die hun band met ouders (vaak vader) als negatief beoordelen, lijken die 'band' te gaan opzoeken bij leeftijdsgenoten. Het uiteenvallen van het gezin wordt door jongeren ook niet noodzakelijk als een negatieve gebeurtenis beschouwd, maar wel de wisselende opvoedingssituaties die hier vaak het gevolg van zijn. Deze jongeren zitten verweven in een netwerk van gezinnen en instellingen, waardoor zij geen stabiel en veilig nest kennen.

Uit de bevindingen blijkt dat jongeren een gebrek aan ouderlijke controle verbinden aan een meer uitgaansgericht vrijetijdspatroon en tot de ontwikkeling van levensstijlrisico's in de zin van steeds meer tijd 'buiten' te besteden met vrienden (vaak van de buurt) (zie ook Op de Beeck, 2012). Ouders die er bijvoorbeeld niet in slagen toezicht te houden, geven jongeren dus meer gelegenheid voor de omgang met deviante leeftijdsgenoten. Er kan vastgesteld worden dat jongeren uit onze steekproef in hoge mate levensstijlrisico's hebben; zij hebben vaak intensieve contacten delinquente peers, zij brengen veel tijd door in publieke ruimten met hun delinquente peers (zonder supervisie van autoriteitspersonen), en zij consumeren samen vaak alcohol en drugs (zie ook Wikström & Butterworth, 2006). Een klein deel van de jongeren zegt zich te 'professionaliseren' in de criminaliteit, door grote steden op te zoeken, die volgens hen meer gelegenheden bieden (zoals wapens, drugs, georganiseerde bendes), waardoor jongeren (nog meer) blootgesteld worden aan criminogene situaties. De literatuur kent een beperkte rol toe aan buurtfactoren in de verklaring van delinquentie en geweld. Zij zouden slechts een onrechtstreekse invloed hebben op de ontwikkeling van delinquentie, via factoren binnen het individu, het gezin en de peers. Onze bevindingen geven aan dat het (socialisatie-) proces dat zich voortdoet op straat met leeftijdsgenoten erg belangrijk is.

In voorgaand hoofdstuk werd niet alleen gezocht naar beschrijvingen van factoren die als oorzaak door de jongeren worden bestempeld voor (de eigen) geweldpleging, er werd ook nagegaan wat voor jongeren de directe aanleidingen of motieven voor het gepleegde geweld waren. Hieruit kan geconcludeerd worden dat zij hun gedrag vaak verklaren door externe factoren waar zij niets aan konden doen en het vervolgens wijten aan de peergroup waar zij mee optrekken of het gebruik van alcohol of drugs. Echter, de jonge geweldplegers waren wel in staat de omstandigheden of triggers te expliciteren die voor hen een aanleiding vormden tot een gewelddadige reactie. We stellen vast dat in de meeste gevallen jongeren een aanleiding kunnen geven voor het ontstaan en de verdere escalatie van de gewelddadige interactie. Verschillende jongeren geven zelf aan dat ze zich gemakkelijk negatief behandeld voelen, en dat hun gewelddadige feiten reacties zijn op gepercipieerde provocaties. Geweld

wordt onder meer uitgelokt door vermeende agressie door anderen, door anderen die 'vies' kijken, door een gebrek aan respect of door een als onfair gepercipieerde behandeling door autoriteitsfiguren. Hoewel een aantal jongeren achteraf erkennen dat dit misschien toch niet zo erg was, worden deze gebeurtenissen op het moment zelf als zeer onaangenaam beschouwd. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de motieven 'het vergroten van het sociale aanzien' en 'het versterken van het gevoel van eigenwaarde' kwamen vaak voor in de bevindingen (zie ook Katz, 1988; Toch, 1969; Brolet, 2009). Uit de bevindingen blijkt dat geweld vaak door jongeren gehanteerd wordt als een poging om hun identiteit tot uitdrukking te brengen en door anderen bevestigd te krijgen. Opvallend hierbij is dat jongeren een beschrijving geven van oorzaken van hun gedrag door te verwijzen naar directe motivaties, triggers en in beperkte mate naar de achterliggende factoren. Jongeren die wel expliciet verwijzen naar eerdere ervaringen en gebeurtenissen bedelen hierbij een belangrijk rol toe aan het gezin.

In de analyse van de gewelddadige interactie bij 'pure' geweldsfeiten zagen we dat jongeren actief (negatief of positief) ingrijpen in gewelddadige situaties waar sprake is van een 'zwakke' partij en in situaties waar het geweld dreigt te escaleren. Dit zijn, volgens de theorie van Collins (2008), de gewelddadige interacties waar er sprake is van situationele en emotionele dominantie van één van de partijen.

Het geweldgebruik bij vermogensdelicten stond centraal in punt 8.2.2. Geconcludeerd kan worden dat jongeren vaak lijken gebruik te maken van cognitieve strategieën om hun overval(len) voor henzelf te rechtvaardigen. Opvallend is hoe diverse principes van moreel disengagement actief worden om de gepleegde feiten te herdefiniëren. Vooral de neutralisatietechnieken van 'het ontkennen van het slachtoffer' en 'het ontkennen van schade' worden door jongeren toegepast wanneer er sprake was van daadwerkelijk fysiek geweld tijdens een overval (Matza & Sykes, 1961). In de meerderheid van de gevallen is er geen sprake van onmiddellijk geweld, maar wordt er daadwerkelijk fysiek geweld gepleegd indien slachtoffers – in de perceptie van de overvallers – weerstand bieden. Niet alleen concreet gedrag van slachtoffers, maar ook verwachtingen van hoe zij zich zullen gedragen, zijn voor de jongeren een mogelijke aanleiding om daadwerkelijk geweld te gebruiken (Indermaur, 1996; Lindegaard, et al. 2015; Bernasco et al., 2013). Door het aanwenden van geweld, willen de jongeren de situationele dominantie terug opeisen (Weenink, 2014; Weenink, 2015b).

Bij de bevindingen uit bovenstaand hoofdstuk moet tot slot gewezen worden op twee beperkingen en nuanceringen. In de eerste plaats zijn niet alle levensverhalen uitvoerig besproken (weinig diepgang in het interview en/of verslag niet voorhanden) waardoor het materiaal beperkter is voor bepaalde respondenten om analyses er uit te filteren (uit de geweldsfeiten en omstandigheden die werden verteld). In de tweede plaats konden de interacties 'dader-slachtoffer' en 'dader-mededader' niet diepgaand onderzocht worden. De dynamiek tussen daders onderling én hun slachtoffers (en omstanders) is een onderwerp dat nog meer studie vergt. Hoewel er enige informatie over eventuele mededaders, slachtoffers en omstanders werd ingewonnen, blijft de interactie tussen alle betrokkenen – en in het bijzonder de vraag in hoeverre die interactie bijdraagt tot geweld – onduidelijk.

HOOFDSTUK 9. RESULTATEN: INTRINSIEKE ASPECTEN VAN GEWELD

Dit hoofdstuk gaat een stap verder dan de voorgaande delen, en heeft als doel de intrinsieke aspecten van geweld te achterhalen in de verhalen van de respondenten. Onderzoeksvraag 2 staat in dit gedeelte centraal: Wat is de rol van intrinsieke aspecten in de betekenisgeving van geweld bij jongeren? De eerstvolgende delen lichten toe wat jonge geweldplegers als ‘geweld’ omschrijven en in welke gevallen ‘geweld’ door hen gewaardeerd wordt, gaande van virtueel geweld tot reëel geweld. De houding van de bevroagde jongeren tegenover geweld wordt besproken, én ook een mogelijke fascinatie en aantrekkelijkheid ten opzichte van verschillende geweldsituaties wordt bestudeerd (i.c. onderzoeksvraag 2.1). Vervolgens wordt nagegaan hoe jongeren het gepleegde geweld ervaren en (her)beleven (i.c. onderzoeksvraag 2.2). Hiertoe wordt in de eerste plaats onderzocht in welke mate jongeren het toebrengen van een fysiek letsel (bijvoorbeeld iemand slaan, schoppen, steken met een mes) ervaren. Ten tweede wordt uitgebreid stilgestaan bij de ervaringen en (her)belevingen van geweldsincidenten *an sich*. Het gaat hier met name om het belang dat de jongere aan het incident hecht, vanuit het perspectief van de jongere zelf. Met andere woorden wordt de ‘zin’ van het geweld, de betekenis die jongeren (impliciet) geven aan het geweld, geanalyseerd. Daarbij kijken we naar de betekenissen tijdens het hele proces van geweld, met name de aanloop, het verloop, en de verdere betekenis die de dader er aan hecht na afloop van het geweld, door bijvoorbeeld het hanteren van neutralisatietechnieken en rechtvaardigingen. Het is hier ook de bedoeling de gevoelsmatige betekenis te achterhalen en te onderzoeken welke strategieën en mechanismen jongeren aanwenden om hiermee om te gaan.

9.1 De vele gezichten van ‘geweld’

Dit eerste punt gaat na wat de respondenten onder ‘geweld’ verstaan. Er wordt dieper ingegaan op de manier waarop jongeren die zelf ooit als pleger in aanraking zijn gekomen met geweld, invulling geven aan het geweldsbegrip. Op grond van de interviews kunnen brede en enge definities van geweld onderscheiden worden. Sommige jongeren omschrijven geweld zeer ruim, terwijl andere jongeren geweld zien als een soort classificatie waar zij een beperkt aantal kenmerken centraal stellen.

Ongeveer een kwart van de respondenten (N=12) hanteert een brede definitie van geweld en ziet geweld als zowel verbaal als non-verbaal. Onder verbaal geweld wordt verstaan: ‘roepen’, ‘uitschelden’, ‘beledigen’, ‘iemand lastig vallen’, ‘pesten’, ‘racisme’ en ‘bedreiging’. Uit de verschillende invullingen van geweld die de jongeren geven, kan worden opgemaakt dat zij geweld vooral omschrijven in termen van pijn en schade toebrengen, waarbij de gevolgen van mentale schade, zoals twee respondenten aanhalen (R28, R31), soms ernstiger kunnen zijn dan de opgelopen fysieke schade.

R31: Kijk, je kunt ook geweld uiten met te praten. (...)

I: Hmm.

R31: Je kunt iemand echt mentaal kraken met woorden. Die persoon had liever geweld dat je die knock-out had geslagen en dat die de volgende dag een beetje koppijn had, en twee dagen en dan is dat weg. Maar je kunt iemand mentaal kraken, gewoon met woorden zodat die maanden aan een stuk slecht slaapt. En die komt daar veel slechter uit.

Dreigen met geweld wordt door deze respondenten ook beschouwd als een vorm van geweld. Het is belangrijk op te merken dat enkele jongeren (bijvoorbeeld R15) zelf aanhalen dat zij door de behandeling en begeleiding die zij naar aanleiding van hun gepleegde feiten opgelegd kregen (bijvoorbeeld tijdens hun plaatsing in een GBJ), bedreiging en vormen van verbaal geweld nu wel als 'geweld' percipiëren. Evenzeer moet rekening gehouden worden met het feit dat jongeren tijdens het interview mogelijkerwijs sociaal wenselijk antwoorden en vervolgens hun eigen visie en opvattingen achterwege laten, zoals het volgend citaat doet vermoeden.

R26: Ja. Richten met een wapen is ook geweld eigenlijk.

I: Dat is voor jou ook geweld?

R26: Ja.

I: Dus wat je gedaan hebt bij die (overval), dat is geweld?

R26: Dat komt zo ook op uw dossier, he, 'diefstal met geweld'.

I: Ja, maar is het voor jezelf ook geweld?

R26: Ja (klinkt niet overtuigd).

De meerderheid van de jongeren (N=26) hanteert evenwel een enge definitie en associeert geweld met fysiek of lichamelijk geweld. Volgens hen is er slechts sprake van geweld als er een directe lichamelijke confrontatie is (al dan niet met wapen) tussen een dader en een slachtoffer. Ze geven verschillende voorbeelden, gaande van 'duwen', 'trekken', 'schoppen', 'kletsen', 'een boks geven', tot 'het gebruik van wapens' en 'het doden van een persoon'.

R16: Allez, ik weet wat geweld in het algemeen betekent voor de meeste mensen. Dat kan ook verbaal zijn, dit en dat, maar voor mij is dat als je iemand fysiek aanpakt. Je begint te slagen (onverstaanbaar). Dat is geweld voor mij. Zo verbaal geweld, dat vind ik niet echt geweld.

I: Nee, voor jou is het vooral slagen.

R16: Ja, als iemand tegen mij begint te roepen of te intimideren, ik zou dat niet bekijken als geweld. Ik zou dat... Ook al weet ik dat het in het woordenboek geweld is, maar ik interpreteer dat liever als, ik weet niet, onbeleefd zijn of zo.

De jongeren halen verschillende vormen van interpersoonlijk geweld aan, in het bijzonder straatgeweld zoals vechtpartijen. Oorlogsgeweld en andere vormen van structureel geweld worden slechts door vier respondenten vermeld. Een mogelijke verklaring is dat de meerderheid van de respondenten in onze steekproef in aanraking komt of gekend is met geweldsvormen die zich voordoen in de publieke ruimte, zoals op straat of in uitgaansgelegenheden.

R40: Geweld? Dan denk ik eerder gewoon, ja, gevechten in plaats van oorlog of zo, daar denk ik aan. Ik denk aan gevechten op straat.

Aansluitend hierop classificeren enkele respondenten (N=10) het dreigen met geweld (al dan niet met wapen) niet onder de noemer 'geweld'. Deze respondenten stellen geweld niet gelijk met het aanjagen van schrik of het veroorzaken van angstgevoelens bij het slachtoffer indien hij/zij bedreigd wordt. Zolang er geen directe lichamelijke confrontatie is tussen dader en slachtoffer kan er volgens deze respondenten niet gesproken worden van geweld, ook al weten verschillende jongeren wel (omdat zij

in het verleden reeds in aanraking zijn geweest met politie of justitie) dat bijvoorbeeld wapenvertoon bij een diefstal in juridische zin gelijkgesteld wordt met ‘diefstal met geweld’.

R14: Ja, kijk, als ik u nu ga overvallen of zo, dan noemen ze dat geweld. Dat jij met een wapen bent binnengegaan, dus wapenvertoon. Dus bedreigingen, dat noemen ze een overval met geweld. Maar volgens mij is dat geen geweld. Allez, dat is hoe ik erover denk. Je hebt niemand geslagen. Je hebt niemand iets misdaan. Je hebt gewoon gezegd dat die moet meewerken, dat die op de grond moet gaan liggen. Je hebt die gewoon vastgebonden zodat die niet kan vluchten. Voor de rest heb je niks gedaan. Voor mij is dat geen geweld.

I: Wat is dan wel geweld voor jou?

R14: Dat je je slachtoffer ter plaatse slaagt.

Er is een kleine groep van respondenten (N=5), allemaal veelplegers, die verder gaat en een zeer enge beschrijving van geweld geeft. Deze jongeren spreken slechts van geweld als er sprake is van buitensporig geweld waardoor het slachtoffer ernstige fysieke verwondingen oploopt, al dan niet door middel van een wapen (of iets dat als wapen gebruikt kan worden). ‘Onschuldige’ vechtpartijen of iemand duwen en trekken zien zij niet als geweld in sé maar eerder als een ‘normaal’ verschijnsel.

R33: Ja, ik zeg het, geweld, wat is geweld? Geweld, ja, pff, geweld, dat is zo gemaakt, pff. Hier in België, vechten is geweld, dit is geweld, pff. Uw vrouw, als die met een ander is, en je geeft die een klets, dat is ook geweld. Allez, er zijn veel dingen die geweld zijn, maar eigenlijk geen geweld zijn. Wat echt echt, wat ik echt geweld vind, is iemand op een stoel zetten en martelen tot zijn dood, dat is geweld. Iemand neerknallen op straat, dat is geweld. Mensen neersteken, dat is geweld.

De jongeren geven ook beschrijvingen van geweld die de nadruk leggen op het slachtoffer. Deze respondenten definiëren geweld ruim en stellen dat geweld alle gedragingen en gebeurtenissen zijn die het slachtoffer tegen zijn wil moet ondergaan, waarbij een persoonlijke grens wordt overschreden. In deze invulling van geweld is er ruimte voor individuele verschillen, afhankelijk van de subjectieve perceptie en tolerantiegrens van de persoon in kwestie. Ook hier kunnen behandeling en begeleiding een rol spelen in de perceptie van de respondenten tegenover geweld op het moment van het interview.

R20: Geweld, daar versta ik onder, een mens iets aandoen wat hij niet wilt.

Er zijn ook enkele respondenten die aangeven dat er sprake is van geweld indien het slachtoffer ‘onschuldig’ of ‘zwak’ is, met andere woorden slachtoffers die geen weerstand kunnen bieden. Volgens deze jongeren is er in zulke geweldsituaties steeds sprake van een ‘meerdere’ en een ‘mindere’, en wordt geweld bijgevolg omschreven als het uitoefenen van macht door een partij op een andere (vaak onschuldige) partij.

R33: Maar als je iemand ziet die zwakker is en iemand probeert daar van te profiteren, begint die te slagen, en van die dingen te doen, dat is geweld, want je krijgt niet terug hetgeen dat je geeft, snap je.

Aansluitend hierop maken twee respondenten expliciet dat feiten gepleegd op personen binnen het crimineel milieu tegen zogenaamde ‘criminele’ slachtoffers niet als geweld beschouwd kan worden (zie punt 8.2.2.1). R30 geeft volgende verklaring hiervoor:

R30: Dealers, die zijn ook meer gewoon denk ik, snap je, ja. Iemand die dealt, die zit ook in dat criminele milieu, die heeft ook al wat gezien. Dus die moet daar niet zo van opkijken als die wordt overvallen. Dat was bij mij ook, snap je. Ik weet ook, dat kan gebeuren.

Naast de subjectieve perceptie van het slachtoffer speelt ook de intentie van de pleger een rol om gedragingen of gebeurtenissen al dan niet als geweld te beschouwen. Zo zegt een groot deel van de jongeren dat de intentie van een persoon om geweld te plegen doorslaggevend is. Een voorbeeld dat aangehaald werd tijdens de interviews zijn de ‘spelletjes’ die onder jongeren worden gespeeld en waarbij slagen en schoppen is toegelaten (N=3). De persoon die de slag uitdeelt heeft niet de intentie om de persoon die de slagen ontvangt ernstig te verwonden. Naast de intentie van de ‘pleger’ speelt hier ook de persoon die geslagen wordt een belangrijke rol. Deze persoon zal zich volgens de respondenten geen slachtoffer voelen van geweld aangezien hij als deelnemer weet dat de pijn als gevolg van de fysieke confrontatie een onderdeel is van het ‘spel’.

I: En waarom vind je dat geen geweld?

R16: Omdat (stilte). Je doet die, ja, die jongen, je doet die ook geen pijn. Allez, je doet die wel pijn, een blauwe plek of zo. Maar vanbinnen voelt hij zich niet slecht.

I: Ja.

R16: Snap je, vanbinnen gaat hij zich niet slecht voelen. Hij gaat geen bang hebben, gaat geen trauma's oplopen, snap je. Hij voelt zich niet slecht, en daarom is dat geen geweld.

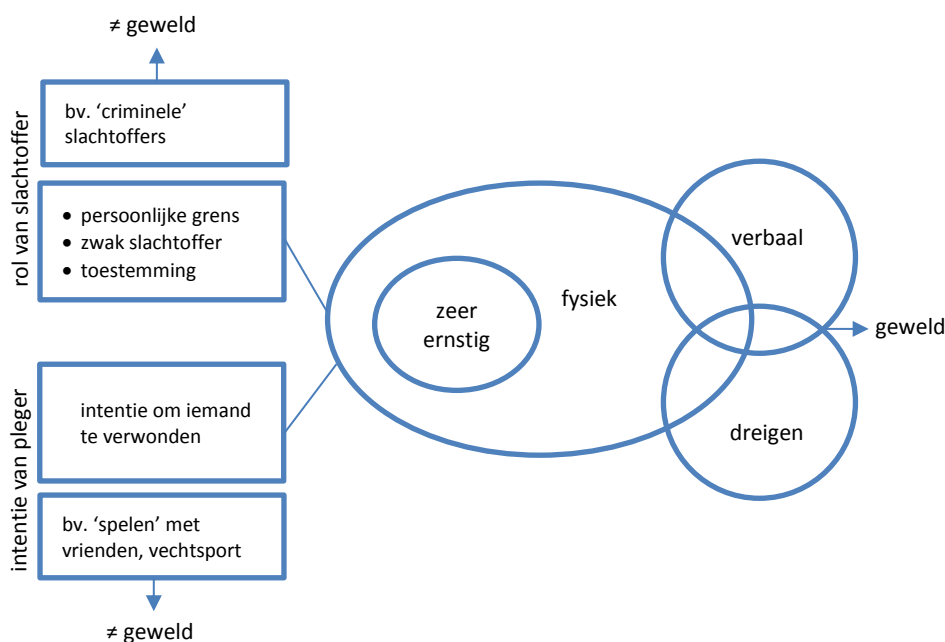
Ook worstelen met vrienden gebeurt vaak met wederzijdse toestemming en wordt daarom door een deel van de jongeren (N=10) niet als gewelddadig beschouwd. Eén respondent benadrukt emotionele uitingen zoals boosheid om van geweld te spreken.

R12: In dat spel word je niet boos, je vindt dat juist leuk. Maar met geweld word je boos en meestal ook agressief. Geweld gebruik je niet zomaar, he.

In lijn hiermee worden ook vechtsporten vaak niet gepercipieerd als geweld. Vier jongeren stellen dat expliciet. Volgens de jongeren kunnen vechtsporten niet vergeleken worden met het zogenaamde straatgeweld of publiek geweld. Bij vormen van straatgeweld spelen emoties zoals boosheid en woede een veel belangrijker rol, terwijl vechtsporten gekenmerkt worden door concentratie en focus.

R16: Ik vind dat geen geweld, dat is sport. Ook al, oké, het zijn vuisten, je geeft die een high kick, en zo verder. Ik vind dat spectaculair. (...) Wegens de techniek. Je slaagt niet gewoon om te slaan. Je concentreert u op de bewegingen. Je probeert te incasseren. Je probeert te combineren, in de aanval u verdedigen, en noem maar op, en noem maar op.

Figuur 9.1 vat samen hoe jonge geweldplegers ‘geweld’ percipiëren en in welke omstandigheden er volgens hen al dan niet van geweld gesproken kan worden.

Figuur 9.1: Visuele voorstelling perceptie en definiëring geweld

9.2 Jongeren als toeschouwers: de aantrekkelijkheid van virtueel geweld

In dit gedeelte wordt nagegaan in welke mate jongeren als toeschouwer kunnen genieten van virtueel geweld. Dagelijks krijgen we beelden over ons heen en vaak tonen die beelden in het nieuws, films, documentaires, krantenfoto's, tijdschriften, websites en games een vorm van fysiek geweld. Hierdoor lijkt het dat het virtuele geweld toeneemt, zowel in omvang als wat betreft realiteitsgehalte.

9.2.1 Een 'alledaagse' fascinatie voor virtueel geweld

Zoals aangehaald in hoofdstuk 5 heeft de mens een natuurlijke fascinatie voor geweld. Deze fascinatie uit zich veelal in de consumptie van geweld op het beeldscherm. Een groot deel van de respondenten uit onze steekproef (N=26) die een geweldsfeit heeft gepleegd, haalt expliciet aan met plezier te kijken naar geweld dat in beeld is gebracht, gaande van geweld in nieuwsberichten, documentaires, reality-tv, YouTube-filmpjes tot geweldsfilms- en series. Wat betreft het virtueel geweld kan een onderscheid gemaakt worden tussen fictief en reëel virtueel geweld: fictief geweld is te zien in bijvoorbeeld series en films, reëel geweld komt vaak aan bod in nieuwsoverzichten, actualiteitenprogramma's en sportrubrieken (zoals vechtsporten). Veel jongeren (N=26) vinden het prettig om fictief televisiegeweld te aanschouwen.

R24: Ja, die doen zo trucjes, snap je, soms met draaibewegingen en zo, en dat is mooi om te zien. Ook soms, bijvoorbeeld, euhm op een film of zo, als jij, ik zeg maar iemand, Jackie Chan of zo, bezig zie, dan vind je dat wel... Dat is toch zo graaf.

Een klein deel van deze respondenten (N=7) vindt ook reëel geweld op televisie of computer (non-fictie) aantrekkelijk. Zij halen aan met plezier te kijken naar actualiteitenprogramma's zoals 'Faroek' of

‘Opsporing verzocht’ en YouTube-filmpjes met gefilmde vechtpartijen, overvallen of muziekclipjes die geweld verheerlijken, zoals 2pac.

R20: Kent u dat niet, ‘Opsporing verzocht’?

I: Ja.

R20: Ja, dat is allemaal over moord en zo. Die vragen om te bellen. Maar die laten wel die overvalclipjes zien, snap je.

I: Hmm.

R20: Dus ja, ik kijk ernaar.

I: Met welk doel kijk je daarnaar?

R20: Gewoon, uit verveling. Ik kijk ernaar, om te zien hoe dat dat allemaal is gebeurd en zo.

Het geweld dat in journaals vaak ter sprake komt, zoals oorlogsgeweld en gefilmde vechtpartijen van zogenaamde ‘zinloze’ gewelddaden, wordt echter door enkele respondenten aangehaald als ‘onaantrekkelijk’.

R37: Burgeroorlogen in Syrië, wat net voorbij is Oekraïne, zo’n dingen, dat is niet leuk om te zien. Zeker niet Syrië, waar er veel kleine kinderen worden vermoord en zo.

I: Hmm.

R37: Dat is echt erg om te zien.

9.2.2 Fictie of realiteit?

De meeste respondenten kijken met plezier naar fictief geweld of laten het onbevangen op zich in werken. Er wordt vaak van uitgegaan dat deze geweldsbeelden jongeren ook aanzetten tot gewelddadig gedrag. Als er een ernstig geweldsincident heeft plaatsgevonden waar een of meerdere jongeren bij betrokken waren, wordt al snel verwezen naar het verkeerde voorbeeld dat de media aan kinderen en jongeren zou geven. Eerder in dit proefschrift werd aangehaald dat wetenschappelijk onderzoek hieromtrent verdeeld is en dat er geen direct verband vastgesteld kan worden tussen gewelddadige acties en de blootstelling aan virtueel geweld (zie hoofdstuk 5). Dat jongeren die graag kijken naar geweld in het dagelijks leven echt gewelddadiger zijn, is dus niet bewezen. Dit onderzoek heeft niet als doel dit verband na te gaan, maar wel om een zekere fascinatie voor (virtueel) geweld bij jongeren te achterhalen. Terwijl de meeste respondenten het televisiegeweld als fictie beschouwen of het verdringen (zoals oorlogsgeweld), gaan sommige jongeren (N=6) een stapje verder: het blijft bij hen niet tot het ‘graag kijken’ naar geweld. Het lijkt erop dat deze respondenten beelden van geweld gebruiken om een al aanwezige bereidheid tot geweld af te reageren. Deze jongeren werden mogelijk geïnspireerd of (indirect) beïnvloed door fictief virtueel geweld zoals gewelddadige overvallen en spectaculaire vechtpartijen in de (sociale) media om zich in te laten in gewelddadige acties. Uit de interviews lijkt bij een kleine minderheid van de jongeren het onderscheid tussen het virtuele, visuele geweld en de realiteit bij momenten soms wat te vervagen. Zo zeggen vier respondenten (R7, R21, R23, R29) het plezierig te vinden om vechttechnieken uit geweldfilms te imiteren en toe te passen in de realiteit. Het lijkt erop dat geweld in de media bij deze respondenten ertoe leidt dat zij een vertekend beeld hebben van de sociale werkelijkheid. Eén jongere (R29) gaat zelfs zo ver dat hij zich identificeerde en vereenzelfde met personen uit een film of serie.

R29: Ik deed echt alles na. Ik deed echt onmogelijke dingen na. Van, ik weet dat nog, toen dat 'Fast & the Furious' (film) uitkwam. Zo éne pakte iemand op en de andere sprong er dan zo een keer op. En ik heb dat, ik heb dat echt letterlijk gedaan met een kameraad van mij. Dat we echt, dat we echt dusdanig zo een zwakke persoon ... Allez, een zwakke, wel iemand die tegen ons begon. Dat we dat wisten, dat we dat al gewoon afspraken op voorhand van, "kijk, we doen dat", en dat we dat dan ook letterlijk deden. (...) Dat was voor ons een game, hé, zoals ik zeg, een spel of in een film. En we deden dat gewoon ook letterlijk na. Ik keek dan naar die film, he. Ik nam daar soms echt letterlijke dingen uit, he, zinnen, hoe ik mij gedraagde, dat was echt... dat was, dat was... ja, impulsief. Ik was echt naïef, dat was niet normaal. (...) En zo altijd dingen proberen nadoen op straat. Als je jong bent, je ziet dat dan op film en je probeert dat dan na te doen, dit en dat. En zo is dat begonnen. Dat lukt dan sommige dingen, dus ik bleef kijken naar vechtfilms.

Ook reëel virtueel geweld wordt als 'inspiratiebron' gebruikt door enkele jongeren (N=6). Zo zijn er respondenten die verwijzen naar het Nederlands opsporingsprogramma 'Opsporing Verzocht' of YouTube filmpjes van gefilmde overvallen, die volgens hen indirect een invloed uitoefenden op het plegen van feiten.

R13: Ja, je ziet ook, bijvoorbeeld dat er overvallen gebeuren en hoe dat dat gebeurt. En dat mensen snel, allez, hoe gemakkelijk dat dat dan lijkt op dat moment. En ja, hoeveel geld dat zij daarbij verdienen of ik weet niet, als die kleren op tv komen, ja, je wilt dit en je wilt dat. Dat is dan de manier waarop jij die dingen kunt bereiken. (...) Ja, dat kan overal zijn: films, nieuws, tv-programma's. (...) Allez, niet dat dat rechtstreeks, als je dat ziet, dat je dan direct feiten gaat plegen, maar dat heeft wel een klein beetje invloed op je.

Ook videoclip en liedjes op YouTube die geweld verheerlijken kunnen dienen als 'inspiratiebron' voor het plegen van feiten. Het geld en de kluizen die jongeren zien en horen op zulke (fictieve) beelden en geluiden (muziek) zetten hen aan om dit ook in de realiteit uit te voeren. Hun beeld over de werkelijkheid wordt hierdoor beïnvloed, waardoor ook hier sprake is van een vervaging van fictie en realiteit.

R23: We doen dat met twee en je hebt 8-900 euro voor je eigen, dus 'bon chance'. Dan ga je grotere dingen doen, snap je. Je gaat een kluiz of zo pakken. Want ja, je ziet filmpjes op YouTube en zo, snap je. Je luistert naar liedjes en je ziet... Je luistert naar liedjes, je ziet kluizen daar, "Zo pak ik het geld", en zo, snap je. Dus je denkt: dat moet toch echt bestaan?

9.3 Jongeren als toeschouwers: de aantrekkelijkheid van reëel geweld

Er is niet enkel sprake van een fascinatie voor virtueel geweld; de aantrekkelijkheid van geweld kan ook betrekking hebben op het kijken naar of aanschouwen van reëel geweld, zoals een vechtpartij op school of een groepsgevecht tussen jongeren op straat. Omstanders kunnen namelijk genieten van het geweld dat zij aanschouwen, waardoor er sprake is van een soort kijk-lust.

9.3.1 Een fascinatie voor het 'ongeluk' van een ander

In tegenstelling tot het groot aantal respondenten dat zich aangetrokken voelt tot virtueel geweld (N=26), is het aantal respondenten dat reëel geweld entertainend vindt kleiner (N=14). Enkele jongeren geven aan lichamelijke sensaties te ervaren bij het kijken naar vechtpartijen; zij beschouwen het geweld als een vorm van entertainment en vervullen vaak een actieve rol als toeschouwer door bijvoorbeeld het gevecht toe te juichen. Eén respondent (R35) haalt aan zodanig uitgelaten te zijn bij

het zien van een vechtpartij dat hij de drang krijgt om ook te vechten. De spanning giert naar eigen zeggen door zijn lijf. Als hij bijvoorbeeld enkele weken niet gevochten heeft, en hij ziet dan iemand vechten, dan krijgt hij ook 'zin' om te vechten. Elke reden is dan, hoe klein ook, genoeg om te beginnen 'flippen'. Door het geweld te aanschouwen, en de daarmee samenhangende spanning, ervaren jongeren een zekere 'arousal', zoals onderstaand citaat illustreert.

R12: Ja, zo van, "och zot, kijk daar, kijk daar". Gewoon, zij zijn aan het vechten en iedereen probeert iets te zien. De kick een beetje, allez, dat gevoel daarbij, dat is een beetje "whoow" (lacht).

I: Dat gevoel, kan je dat beschrijven?

R12: Ja, dat is gewoon een kick dat je krijgt zo, ineens. Een schok een beetje, en terwijl vind jij dat cool omdat jij dat wilt zien. Iedereen wil dat zien, en je duwt elkaar om te kijken, en ja.

Opvallend is de rol van de omstanders in de verdere escalatie van het geweld. De omstanders die het publiek vormen juttten elkaar op door te joelen, te schreeuwen, enzovoort. Hierdoor geraakt de groep bevangen door collectieve emoties waarbij zij elkaar mogelijk ophitsen (Weenink, 2013a; Weenink, 2013b). Als de collectieve opwindings stijgt, kan dit emotionele en lichamelijke sensaties bieden, een soort adrenaline zoals onderstaande respondent duidelijk maakt. Groepsprocessen spelen dus een belangrijke rol in het al dan niet opgaan in het geweld dat men ziet, en het opjuttten van de 'vechtende' partijen kan zelfs plezier opleveren voor omstanders (zowel voor de ondersteunende groepen van één van de 'vechtende' partijen als neutrale omstanders).

R23: Als ik iemand zag vechten, wat deed ik, "zie, zie, een gevecht, kom, kom". Zo, snap je. En ik was blij, snap je. Ik dacht: Wow, een gevecht, snap je. (...) Als ik zelf vecht, dan vind ik dat niet leuk. Ik vind dat niet leuk, snap je, want ik ben kwaad, maar als ik mensen zie vechten dan roep ik wel: "How, dit, dat, geef die boks, allez, wat doe je?", snap je. Precies of het is voetbal, snap je. (...) Ik voel ook die adrenaline, snap je. (...) Het is niet dat ik dat echt fascinerend vind, zo van, ik vind dat echt mooi, maar dat is, hoe kan ik dat zeggen, dat is ambiance, ik zal het zo zeggen.

Aan de respondenten die aanhalen plezier te hebben in het zien van reëel geweld, werd gevraagd wat zij er leuk aan vonden. De betrokken respondenten geven twee redenen aan. Een eerste reden die door enkele respondenten (N=4) aangehaald wordt, is 'hoe er wordt gevochten'. Het wordt met andere woorden grappig of mooi bevonden hoe personen tegen elkaar vechten en welke technieken ze gebruiken. Een tweede reden die jongeren aanhalen (N=4) is het willen weten wie de sterkste is. Zij willen het gevecht blijven bijwonen om te zien wie als winnaar uit 'de strijd' komt.

R23: In het echt, ik weet niet, dat is leuk, ja, om naar te kijken, snap je. Maar het hangt er ook vanaf hoe dat die vechten. Als dat twee mensen zijn die echt kunnen vechten, die tai boks doen, of judo of worstelen, of ik weet niet wat, dan vind ik dat echt graaf om naar te kijken. Dat is echt, low kick, high kick, boks, snap je. Die doen echt zotten dingen.

R12: Soms op school zo. Als er zo een vechtpartij is, dan begint iedereen zo te roepen: "Vechten, vechten, komaan!" (lacht). Iedereen gaat er dan zo rond staan en kijken hoe die vechten. Ik vind dat niet leuk, allez, ik vind dat wel leuk om te zien wie de winnaar is, wie de sterkste is.

Ondanks dat er enige fascinatie te bespeuren valt voor het kijken naar reëel geweld, wordt er niet naar alle geweld met plezier gekeken door jongeren. Drie respondenten halen aan dat het niet prettig is te kijken naar gevallen van buitensporig geweld. Een gevecht tussen twee gelijke partijen, de

zogenaamde 'fair fights', vinden jongere 'sjiek' om te zien, maar het is niet leuk als er een 'onschuldig' slachtoffer wordt aangevallen dat geen weerstand kan bieden.

R19: Als twee mensen met elkaar vechten en die kunnen alle twee vechten en dat is een beetje gelijk, dan vind ik dat sjiek om te zien, he.

I: Hmm.

R19: Maar als dat bijvoorbeeld zo iemand is, zo'n kleintje of zo, en die krijgt een pak slaag van zijn leven, dat is erg, he.

9.3.2 Reëel geweld is geen cinema

Het merendeel van de respondenten (N=26) vindt het echter niet leuk om te kijken naar reëel geweld. Wanneer respondenten getuigen zijn van vechtpartijen in de publieke ruimte, zullen zij dat – zoals een jongere het verwoordt – “niet speciaal wijs vinden” (R38).

R34: Ja, dat moet je niet mooi vinden. Dat kan niet. Geweld, dat komt uit agressie, uit kwaadheid en emoties dus dat is niet iets van, je gaat chips pakken en je gaat effe kijken hoe dat die tegen elkaar gaan vechten.

In tegenstelling tot het aantal respondenten dat aanhaalt graag te kijken naar reëel geweld, is het aantal respondenten dat plezier heeft in het kijken naar vechtsporten iets groter (N=17). De voornaamste reden hiervoor betreft de technieken die de sporters beoefenen. Bovendien vinden zij het plezierig om naar vechtsporten te kijken om te weten wie als winnaar uit de strijd komt.

R1: Maar ik vind de sport zelf, dingen daar, die gevechtssport, kooivechten daar, dat vind ik wel vet hoe zij dat doen, die bewegingen en zo.

I: Dat vind je wel sjiek?

R1: Ja, dat vind ik wel een beetje kunst, die bewegingen zo.

R16: Als dat straatgeweld is, is dat niet mooi. Als dat iemand is die in de ring staat en die wordt K.O. geslagen, dan wel.

I: Dan wel.

R16: Ja, uit respect dat die K.O. is gegaan. Respect dat hij niet heeft opgegeven. Als iemand die K.O. gaat, die ...

I: Voor diegene die K.O. gaat?

R16: Ja, voor die op de grond ligt, daar heb je respect voor. Want je hebt de kans om op te geven, en toch is hij blijven doorgaan. Ik weet dan ook, als hij K.O. gaat, dan heeft die veel meer pijn dan als hij heeft opgegeven. Maar dat is technisch, he.

9.4 Jongeren als deelnemers: de aantrekkelijkheid van reëel geweld 'in scène gezet'

In het voorgaande werd stilgestaan bij de fascinatie voor (virtueel en reëel) geweld bij jongeren die als toeschouwer fungeren. In wat volgt komt de aantrekkelijkheid van geweld bij jongeren als deelnemer aan het geweld aan bod. Niet enkel het kijken naar mediageweld en vechtpartijen op straat zijn 'legitieme kicks' voor jongeren, maar ook het uitoefenen van gevaarlijke sporten zoals 'urban free climbing' en verschillende vechtsporten. In punt 9.5 zullen we zien dat die sensatiezucht en de drang naar meer uitdagingen voor jongeren ook een motivatie kan zijn voor het (beginnen) plegen van feiten. In wat volgt behandelt een eerste punt de aantrekkingskracht van vechtsporten bij jongeren uit onze steekproef. Vervolgens wordt ingegaan op het geweld dat in scène wordt gezet door jongeren, zoals het 'vriendschappelijk' worstelen onder vrienden en het spelen van 'spelletjes' waar fysieke contacten zoals slaan en schoppen zijn toegelaten.

9.4.1 Vechtsporten: een zucht naar sensatie

Het is opvallend dat veel jongeren uit de steekproef een vorm van vechtsport uitoefenen of hebben uitgeoefend (N=14). Bijgevolg is het relevant om de rol van vechtsporten bij jongeren die in aanraking zijn gekomen met een geweldsfeit, verder uit te diepen. Vecht- en verdedigingssporten die genoemd worden door jongeren zijn: thaiboksen, boksen, Krav Maga, Mixed Martial Arts (MMA), jujutsi, kickboksen en judo. De respondenten halen drie redenen aan om deze sporten uit te oefenen. De voornaamste reden voor jongeren om een vechtsport uit te oefenen is dat zij het plezierig vinden. Veel jongeren vinden hun uitlaatklep in vechtsporten.

R12: Het is niet als ik iemand een boks geef dat ik zeg: "Oh, dit is leuk". In een boksclub of tegen een boksbal een boks geven, ja, dat kan eens leuk zijn, ja. Dat is ook helemaal iets anders ook.

Sommigen (N=8) geven aan dat het uitoefenen van vechtsporten het reële geweld kan kanaliseren. Deze jongeren erkennen het kalmerende en agressie regulerende effect van het beoefenen van een vechtsport. Zij kunnen zich met andere woorden afreageren via de sport.

R19: Ja, ik vind vechten best wel leuk, he. Ja, dat is beter, he. Je leert ook zo'n beetje rustiger te zijn op straat en zo, zodat je niet direct zou vechten omdat je het leuk vindt, snap je, want je doet het dan toch in de ring.

Ook enkele respondenten die geen vechtsport uitoefenen denken dat vechtsporten, maar ook andere sporten zoals fitness of voetbal, een uitlaatklep zijn die het reële geweld kan doen afnemen. Sport is volgens hen niet alleen goed voor de lichamelijke gezondheid, maar kan eveneens een positieve invloed hebben op het gedrag en de emoties.

R33: Ik heb het meeste spijt eigenlijk dat ik drugs ben begonnen te gebruiken en dat ik geen sporten heb gedaan toen ik eigenlijk nog jonger was. Daar heb ik eigenlijk het meeste spijt van.

I: Hmm, en waarom?

R33: Door te sporten zou ik al sowieso met positieve gedachten zitten in mijn hoofd. Dan zou ik sowieso ook niet of misschien niet in dat milieu zitten.

Zoals een respondent (R22) aangeeft, kan sporten een manier zijn om de aanwezige agressie los te maken en bestaande frustraties te uiten. Hij heeft op aanraden van het CLB de beslissing genomen een vechtsport uit te oefenen, maar dit had een tegengesteld effect: het reële geweld daalde niet, het werd zelfs erger.

I: En waarom heb je gekozen om vechtsport te doen?

R22: Om mijn agressie los te laten eigenlijk. Ik was veel agressief, mevrouw.

I: Hmm.

R22: Op school.

I: Hmm.

R22: En ja, mijn CLB heeft mij geadviseerd om dat eens te proberen. Ik heb dat toen gedaan, maar het werd erger (lacht).

Vechtsporten kunnen dus positieve effecten hebben, maar het kan ook misgaan: de technieken die jongeren aangeleerd krijgen, kunnen hen 'gevaarlijk' maken. Een aantal jongeren (N=5) zijn zelfs

begonnen met het uitoefenen van deze sporten met als doel sterker te staan in gevechten ‘buiten’ de sport. Opvallend is dat deze jongeren ‘de beste willen zijn’ in het vechten om zo hun imago en status bij anderen te vergroten.

R29: Ik keek altijd naar vechtfilms, naar MMA films. Ik wou dan gaan boksen. Ik heb dan judo gaan doen, mijn verdediging was dan perfect. (...) Dat ik eigenlijk, ja, dat ik eigenlijk van jongs afaan naar de boks wou, omdat je dan eigenlijk hoger kunt gaan spelen. Dat je eigenlijk, dat je eigenlijk vecht in de ring. En dat was eigenlijk wat ik vroeger altijd wou, he, dat ik gewoon, dat ik als vechtersbaas gezien word.

9.4.2 ‘Spelen’ met vrienden

In wat volgt wordt de aantrekkelijkheid van geweld onderzocht met betrekking tot ‘speels geweld’ dat vaak gespeeld (of gespeeld) wordt onder vrienden en leeftijdsgenoten. Negen respondenten geven expliciet aan dat zij het leuk vinden om met vrienden te ‘worstelen’, ‘te vechten’ en ‘hen pijn te doen’. Door de jongeren wordt dit als een soort ‘amusement’ gezien, vaak op momenten dat ze zich vervelen.

R23: Wij zitten gewoon in de zetel. Snap je. Ik wil iets pakken of zo, snap je. En ik doe mijn handen zo tegen zijn heen, zo. Hij zegt: “Fuck you, jeanet”, zo, snap je? We beginnen te discussiëren. “Wat is er? Kom dan”, snap je. En dan vechten we, dit en dat. Of gewoon, hij is aan het liegen of zo. Ineens, hij springt op mij, hij pakt mij vast en houdt mij in een greep. Of we zien een filmpje of zo, snap je. Hij zegt: “Kom, we gaan worstelen”. Of ik zeg tegen hem: “Kom, we gaan worstelen”.

I: Hmm. Ja.

R23: Of, “kom, we gaan vechten”, snap je.

I: Ja.

R23: Ik weet niet, ja.

I: Wat is daar leuk aan? Kan je dat zeggen?

R23: (lacht) Wat daar leuk aan is? Ik weet niet, ik vind dat echt leuk. Ik vind dat echt, echt leuk, echt waar.

In punt 9.1 werd reeds aangehaald dat jongeren uit onze steekproef spelletjes spelen waarbij fysieke contacten zijn toegelaten. Zulke spelletjes doen zich vaak voor op school of in de vrije tijd en worden door sommige jongeren als zeer entertainend ervaren. Het breekt de dagdagelijkse routine van bijvoorbeeld het schoolgaan. Spelletjes die vaak door jongeren aangehaald worden zijn ‘panna’ en ‘taklak’.

R12: Dat is met een bal door de beentjes. (...). Dat is, je moet voetballen, maar iedereen tegen iedereen. Er is één bal en ik moet proberen de bal door uw benen langs voren naar achter te laten gaan. Als die bal er door is, moet ik die langs achter er nog kunnen aanraken. Je moet die nog eens kunnen aanraken vanaf die tussen je benen is gegaan. (...) Dan moet de jongen die een panna heeft gekregen zo snel mogelijk van hier (lacht) helemaal tot de helft van de speelplaats lopen om daar een paal te tikken of zo (lacht), want zolang hij de paal niet tikt, mag iedereen hem slagen. En, ja, soms raken er echt harde klappen, ‘bam’, ‘bam’. Je moet gewoon een beetje hard incasseren, lopen, een paal tikken, en dan ben je er van af (lacht).

R16: De taklak. Iedereen zit in een cirkel, je staat in een cirkel. Je moet je benen toe doen en je mag je tanden niet tonen. Eén iemand zit in het midden en die draait rond. Die dan ronddraait mag je lappen geven op het achterhoofd, de hele tijd, ‘bam’, ‘bam’, zo hard als je wil. Maar als die man, als die jongen die in het midden staat, jou ziet, dan moet jij in het midden. Wat doe je dan, je zit elkaar maar te slaan heel de tijd (lacht). Waarom mag je je tanden niet tonen, omdat je lacht.

Deze spelletjes worden door jongeren – net als het ‘vechten’ onder vrienden – als een vorm van vertier beschouwd en worden als erg plezierig ervaren. De jongeren geven vier redenen waarom zij het

‘onschuldig’ vinden om met vrienden te vechten of zulke spelletjes te spelen. In de eerste plaats – en dat is eerder reeds aangehaald in punt 9.1 – worden deze handelingen niet gepercipieerd als geweld als dusdanig, omdat er geen intentie is om elkaar ernstig te verwonden (N=10). Bij zulke spelletjes gelden er volgens jongeren ongeschreven, gekende regels. Zij geven bijgevolg aan dat de fysieke schade bij ‘speels geweld’ beperkt moet blijven. Ook hier, zoals bij vechtsportbeoefening, spelen emoties zoals boosheid een ondergeschikte rol; het is puur voor de ‘lol’.

R16: We weten op voorhand, dat is niet gemeend, dat gaat niet uit de hand lopen. Als je dat op voorhand weet, dan kan er ook niks misgaan. (...) Ik weet niet, ja, je weet op voorhand, je doet hem geen zwaar pijn, snap je. Hij krijgt pijn, maar oké, dat gaat over. Dat is niet hetzelfde als iemand boos is en die begint hem te slaan, dat is niet zo. Het slachtoffer voelt zich anders dan... Hij is nog aan lachen, en oké, die geeft nog zijn arm, snap je. Of die zegt: “Allez, slaag mij nu”. Je weet dat je hem pijn doet, maar het loopt niet uit de hand. En dat is belangrijk.

Hierbij moet wel worden aangetekend dat deze ‘overeenstemming’ afgedwongen kan worden, gezien de mogelijke angst van jongeren om uitgesloten te worden uit de groep of als zwakkeling over te komen als zij niet willen deelnemen. Daarenboven kunnen initieel bedoelde ‘onschuldige’ vechtpartijen voor het plezier uitlopen tot reële vechtpartijen.

R24: Maar één keer, we waren buiten en iemand had een taser en euhm, ja, voor te spelen was die zo achter ons aan het lopen, met die taser en zo.

I: Hmm.

R24: En uiteindelijk had hij het echt gedaan bij iemand, maar voor te lachen en zo, maar die jongen kon daar niet mee lachen en zo. Ze hebben niet gevochten, want die twee, dat zijn echt de beste vrienden en zo, maar die heeft die gewoon, die heeft die getased eigenlijk. Die hadden efkes ruzie.

(...) En die jongen zelf had ook als eens bij een andere jongen, die persoon die getased had, die had ook al eens op een andere geschoten met een luchtdruk. Dat zijn bolletjes, maar dat doet echt pijn. Ik dacht van: ja, hij doet dat bij anderen, dus hij gaat dat ook kunnen verdragen dat dat nu bij hem is, maar dat is niet het geval. Eerst, ik was aan het lachen, maar toen ik zag dat hij er niet mee kon lachen, ja, was er zo spanning zo in de lucht en zo. Maar daarna, kon hij er terug mee lachen.

Een tweede reden die respondenten (N=5) aanhalen is dat zulke ‘onschuldige’ vechtpartijen grappig zijn, in het bijzonder de reactie van de persoon die wordt gepijnigd.

R16: Ik en mijn vriend, we hebben een taser. Maar dat is grappig. Die lacht en zegt: “hey, ben je gek of zo”. Maar ik weet, die gaat dat, dat is gewoon om te lachen, snap je, als dat maar een of twee keer gebeurd. Die doet dat ook bij mij. Ik weet niet.

I: En wat is dan juist zo grappig?

R16: Gewoon, zijn reactie. Snap je.

Een derde reden waarom het amusant is om te ‘strijden’ met vrienden is dat uitgemaakt kan worden wie de sterkste is: je leert bij en je wordt er hard van omdat je als deelnemer van het spel zelf ook slagen moet incasseren. Drie respondenten geven aan dat het leuk is om iemand die hen tijdens het spel heeft geslagen, terug te slaan en te schoppen.

R19: Gewoon, zo, elkaar zo testen en zien wie dat de sterkste is en wie dat techniek heeft en zo, wat en hoe en zo.

Tot slot vermeldt één respondent dat het vechten met zijn vriend een manier was om zijn frustraties (in dit geval het geweld vanwege zijn broer) te uiten en zijn agressie te kanaliseren.

R23: Ik vecht met mijn vriend, misschien drie keer per dag of zo. (...) Wij worstelen echt veel, snap je. Daardoor vecht ik denk ik ook minder op straat, snap je, omdat ik... Ja. Ik vocht met hem zo, zodat ik eigenlijk geen agressie had, snap je, dat ik veel kon verdragen zo.

9.5 Jongeren als deelnemers: de aantrekkelijkheid van reëel geweld

Uit het voorgaande kunnen we besluiten dat een groot deel van de jongeren deelneemt aan legitieme activiteiten die een fysiek risico met zich meebrengen en vervolgens gepaard kunnen gaan met gevoelens van opwindning en spanning. De aard van het riskante gedrag waarin de spanningsbehoefte zich kan manifesteren varieert van positief gedrag, zoals vechtsporten en het zogenaamd 'speels geweld' onder jongeren, naar negatief risicogedrag, zoals risicovol rijgedrag en geweld. Dit punt besteedt uitgebreid aandacht aan de esthetische en genotsgerichte aspecten van het reële geweld gepleegd door jongeren. Jongeren kunnen namelijk ook genieten van reëel geweld en actief geweld opzoeken omwille van de kick. Al beoordelen de jongeren uit de steekproef verschillende geweldsituaties als positief, er zijn ook geweldsvormen die door hen als onaantrekkelijk worden beschouwd. In een eerste punt wordt nagegaan welke vormen en situaties van geweld respondenten afkeuren.

9.5.1 Onaantrekkelijk geweld

Bepaalde gevallen van geweld worden afgekeurd door de respondenten: sommige daden 'doe je gewoon niet'. Vooral geweldsincidenten waar er sprake is van een ongelijke machtsverhouding, met name geweld tegen 'zwakkeren' en 'ongelijken', worden door jongeren aangehaald. Het betreft meer specifiek geweld tegen vrouwen, kinderen en ouderen, maar ook vechtpartijen waar het aantal plegers het aantal slachtoffers overtreft. In deze gevallen waarin het slachtoffer geen weerstand kan bieden is het gepleegde geweld volgens een groot deel van de respondenten laf (N=22). Zoals eerder vermeld zijn zulke situaties voor veel bevraagde jongeren ook een reden om actief in te grijpen, door het gevecht te neutraliseren of het slachtoffer te verdedigen door zelf geweld te plegen tegen de agressor (zie punt 8.2.1.3).

R9: Dat vind ik laf, he, dan, als het één tegen één is, en dat je dan met vier komt. Zoals ik had met die vreemden in (stad). Zo één tegen één en ze komen met vier af. (...) Ik vind dat laf.

I: Waarom laf?

R9: Vier... Bijvoorbeeld vier tegen één. Je kan één raken... Allez, als je één raakt dan zitten er al drie boven op u. Snap je. (...) Hoe kan je vechten als je iemand vuisten geeft, en er komen al drie anderen af? (...) Dan moet je eigenlijk een soort Jacky Chan zijn voor die allemaal dan te kunnen neerleggen, he. Daarom.

I: Dus je hebt nog nooit in groep tegen één iemand gevochten?

R9: Nee, nog nooit. Ik doe dat niet. (...) Ik vind dat het meest kinderachtigste. Ik doe dat niet.

Aansluitend hierop zeggen enkele respondenten dat het laf is om een weerloos slachtoffer verder te blijven slaan of schoppen als hij bijvoorbeeld op de grond ligt. Voor de meeste jongeren is het moment dat een partij op de grond valt een duidelijk signaal dat de tegenstander is verslagen. Niettegenstaande vinden anderen dat juist wel een reden om het geweld te laten escaleren of zijn ze, naar eigen zeggen,

zodanig de controle verloren over zichzelf dat ze niet meer beseffen wat zij aan het doen zijn (zie punt 9.6.1).

R38: Ik ging daar nooit niet op schoppen als hij op de grond lag. Dat heb ik nooit van mijn leven gedaan en dat zou ik ook niet afkunnen ook. Moest er één van mijn maten dat doen...

I: Waarom dat dan niet?

R38: Dat is, dat is, iemand die weerloos is aanvallen. En dat is zo dwaas.

I: Ja.

R38: Zo kinderachtig. Ik vind... Dat ga ik nooit doen, een weerloos iemand...

R19: Ja, dat is een beetje... Niet zielig, want ik ken veel mensen die zo doen omdat ze echt kwaad zijn en niet meer nadenken. En achteraf pas gaan denken: how, dat had ik misschien niet moeten doen,, of zo. Maar euhm, ja, die persoon kan zichzelf nimmer verdedigen, he. Allez, ja, hij kan dat wel, maar je gaat zwaar schade aanbrengen, he. Het doet meer pijn dan een boks of zo, dat bedoel ik maar.

I: Dus je hebt wel zo iets van, ik geef wel een slag, maar één keer op de grond, ik zal niet blijven stampen?

R19: Nee, maar ik zeg ook niet dat ik direct zou stoppen, maar ik zou gewoon zo... Ik zou die niet op zijn gezicht stampen of zo. Ik zou die misschien eerst laten rechtekomen of zo en dan terug slagen, maar niet zo... Ja, buiten als dat een beer is en dat ik die heb gelegd, dan ja, tja.

Ook enkele jongeren die vaak in aanraking komen met vechtpartijen stellen dat zij nooit een confrontatie opzoeken met een zwak of weerloos slachtoffer. Indien iemand toch de confrontatie opzoekt, valt er niets te bewijzen, aldus de jongeren. Zulk geweld wordt zelfs afgekeurd door de delinquente peergroup: je wordt door de peers zelf als 'zwak' en 'laf' gelabeld.

R33: Elke keer als je vecht met iemand of iets, je weet uw plaats. Snap je. Maar als je met tien man of vijf man één gast ga slagen, dan ga je uw plaats niet kennen, want je hebt niks bewezen zelf tegenover die persoon. Snap je. Dus meestal, gasten die met drie of vier man één gast te slagen, die zijn niet veel waard zelf. Dat kan ik u zo zeggen. Dat is gewoon zo. Als die niet anders kennen dan met drie of vier man iemand te slagen en dat duidelijk te maken, daar maak je niets duidelijk mee. Want die persoon die slaag heeft gekregen op dat moment, die jongen, die weet goed genoeg: dat zijn fucking mother fuckers.

Een basisprincipe dat vaak genoemd wordt door respondenten (N=20) is 'geen geweld tegen vrouwen en kinderen'. Hier is namelijk ook sprake van een ongelijke machtsoefening die door de meeste jongeren niet wordt geaccepteerd. In hoofde van de jongeren zijn het laffe, angstige mannen die vrouwen en kinderen slaan. Dit is volgens veel jongeren een algemeen gekend basisprincipe.

R9: Ik heb nog nooit op een meisje geslagen. Ik ga dat niet doen ook.

I: Waarom zeg je dat, nooit meisjes slagen?

R9: Dat is toch laf, weet je wel.

I: Hmm.

R9: Een meisje is zwakker dan een jongen. Waarom zou je een meisje slaan? Dat is het lafste wat er kan gebeuren, weet je wel.

Er zijn nog twee andere redenen die respondenten aanhalen waarom zij vinden dat geweld tegen vrouwen (en kinderen) 'not done' is. Veel jongeren verwijzen hiervoor naar het respect hebben voor de eigen moeder. Een andere willekeurige vrouw staat dan symbool voor bijvoorbeeld de moeder of zus.

R17: Omdat ik zelf vier zussen heb, dan denk ik: ja, het kan evengoed een van mijn zussen zijn of mijn moeder. Sowieso meisjes, dat deden we sowieso al niet.

Daarnaast verwijzen enkele respondenten naar het huiselijk geweld dat ze zelf ervaren hebben als slachtoffer of getuige. Hieruit kan geconcludeerd worden dat hun mishandelingsverleden een rol speelt in hun denkwijze over geweld tegen vrouwen en kinderen.

R28: Allez, ik houd er niet van als ik een vrouw moet aanraken of zo. Ik kan daar niet tegen omdat ik... ik heb het zelf gezien dat mijn moeder is mishandeld en zo. Ik houd niet van vrouwen aanraken, ik doe dat niet.

R9: Ik weet niet, mijn vader heeft dat gedaan bij mijn moeder. Mijn vader heeft op mij geslagen. Als ik ooit een kind heb, ga ik dat heel anders opvoeden. Het zal misschien ook een krapuul zijn zoals ik, maar ik ga hem nooit binnen steken in een instelling of ik ga hem nooit met een vinger aanraken. En meisjes slaan, allez, dat is een ander verhaal, dat gaat over mijn stiefvader. Mijn stiefvader heeft ooit mijn moeder geslagen.

Ook onder een aantal jongeren die als veelpleger beschouwd kunnen worden, is 'het niet slaan van vrouwen en kinderen' een ongeschreven regel. Deze respondenten geven aan dat zij wel feiten gepleegd hebben waar vrouwen en/of kinderen bij betrokken zijn, maar hier wordt in hun ogen rekening mee gehouden door hen niet te slaan of schoppen, hen gerust te stellen of weg te gaan. Enkele respondenten die geweld gebruikt hebben tegen vrouwen of kinderen, zijn hier niet trots op en voelen zich beschaamd.

I: Wat denk jij als je een kind ziet tijdens een feit?

R8: Ik? Dat is niet de eerste keer dat ik een kind zie, want ik heb dat al vaak gezien, kleine kinderen die ineens in shock geraken of huilen, dit en dat. Ik probeer die rustig te houden of eender wat. Ik doe... Kinderen ga ik nooit iets aandoen of eender wat. Maakt niet uit, ik ga die niks aandoen.

I: Hmm.

R8: Ik ben geen lafaard om kinderen of zelfs vrouwen hard aan te pakken.

R13: Ik heb niet echt iets heel bijzonders gedaan, of ik weet niet wat dan ook, waar ik mij echt zo trots op kan voelen. Allez, ook in de negatieve zin. Dat was uiteindelijk een vrouw, en ik heb nog geschoten, en nog banger gemaakt. Uiteindelijk is er (uit overval) niets uitgekomen. Dan...

R30: En ja. Dus ik heb ook één keer een overval gedaan op een wietkweker. Maar we wisten toen nog niet dat die daar met zijn gezin woonde en... Dus we bellen aan, die mens doet open en mijn (medekompaan), ja, die duwt die dan naar binnen. En dan, op de gang, ja, hij bindt die dan vast, trekt die terug recht en gaat naar de woonkamer. We komen daar binnen en we zien daar, ja, de hele familie zitten. We zagen daar kindjes, kleine kindjes aan het spelen, familie was daar juist aan het eten. Toen zijn we gewoon weggegaan. We hebben de deur gewoon terug opengedaan en... Ja, toen dat we wisten dat het uit de hand ging lopen.

I: Hmm. Waarom heb je die beslissing genomen om weg te gaan?

R30: Dat ging niet... Weet je, je kon ook... Kleine kinderen, onschuldige vrouwen, geweren, lawaai en... , snap je. Ik wil dat ook niet doen. Dat was een beetje te veel voor mij ook.

Onderstaande situatie is in zekere zin een afwijkend verhaal. R30 die in bovenstaand citaat aanhaalt geen geweld te plegen tegen 'onschuldige' kinderen en vrouwen haalt een situatie aan waarbij hij geweld pleegde tegen een meisje. De betrokken respondent werd door het meisje en haar vrienden bestolen tijdens een drugsdeal, en was uit op wraak. Hij geeft expliciet aan dat er geen onderscheid

werd gemaakt tussen jongens en meisjes. Mogelijk wordt dit onderscheid niet gemaakt wanneer het gaat om wraak, indien men zelf eerder slachtoffer was. In tegenstelling tot R13 die tijdens een overval met een onschuldig vrouwelijk slachtoffer een wapenschot heeft gelost, ervaart R30 in deze situatie geen schuld- en schaamtegevoelens.

R30: Ik voelde mij goed, ja.

I: Waarom voelde je je goed?

R30: Omdat ik ze terug had gepakt. En euhm, ja, die hadden dat ook niet verwacht. Die waren ook helemaal overdonderd en... ook die blikken die ik heb gezien toen, euhm. Dat meisje werd helemaal bleek en zei: "Ohh nee". Dat weet ik nog dat die dat zei. We hebben die uit de auto getrokken en geslagen.

I: Hmm. Ook dat meisje?

R30: Allemaal.

I: Hmm.

R30: Snap je, we hebben toen echt geen onderscheid gemaakt tussen dat meisje en die anderen... We hebben die even hard geslagen als die gasten.

Verder geeft een aantal jongeren aan indien vrienden uit het niets beginnen vechten of op regelmatige basis in vechtpartijen betrokken zijn, zij worden 'uitgestoten' door de groep. Bij twee respondenten kwam ook ter sprake dat geweld gepleegd tegen ouders binnen de straatcultuur niet aanvaard wordt.

R17: Ja, maar dan... als iemand mij uitdaagt, daar op ingaan en daar opslaan, dan toon je dat je geen lafaard bent. Zo krijg je wel respect. Maar als je echt begint te vechten om waardering van anderen te krijgen, en de hele avond loopt te vechten of zo, na een tijd, mensen gaan je irritant vinden, zelfs als je in een bende zit. Als je drie, vier keer vecht op een avond, mensen gaan denken: we krijgen problemen met hem, hij verpest de sfeer.

R16: Ik ken zo'n mensen, maar ik weet... Die verstoppen dat, maar ik weet dat hij zijn moeder geslagen heeft omdat hij boos was en hij zichzelf nimmer onder controle had. Ik weet ook als ze dat in de wijk horen, hij rammel gaat krijgen.

I: Hoe bedoel je?

R16: Als dat uitkomt in de wijk dat een jongen zijn moeder slaagt, die jongen wordt afgemaakt. Die maken ze kapot. Ben je op je hoofd gevallen of wat? Je gaat je moeder toch niet slagen? Je hecht je veel aan familie, het maakt niet uit wat er gebeurt, je moet je moeder gewoon respecteren, klaar.

Het gedrag van jongeren die bepaalde impliciete onderhandelde grenzen overschrijden, zoals bovenstaande citaten illustreren, wordt door de peergroup niet geaccepteerd. McAra en McVie (2012) wijzen op het belang van status en respect, en de rol die de peers en het stellen van geschikt gedrag, daarin speelt. Onze bevindingen lijken aan te tonen dat het overschrijden van zulke grenzen kan leiden tot exclusie van deze jongeren uit de groep.

Op te merken valt dat bovenstaande basisprincipes die verschillende jongeren aanwenden op het eerste zicht weinig rationeel lijken in een crimineel kader. Geconcludeerd kan echter worden dat veel jongeren, ook veelplegers, een traditioneel waardepatroon hanteren in hun perceptie en houding tegenover geweld, waar intrinsieke motiveringen duidelijk een rol van betekenis spelen.

9.5.2 Wapengeweld: een ambivalente houding

Ook de houding tegenover wapens is in veel gesprekken met de jongeren ter sprake gekomen. Veel respondenten (N=20) verzetten zich tegen het gebruik van wapens. Een klein deel van deze jongeren oordeelt bovendien dat wanneer iemand een wapen op zak heeft, de kans op het gebruik ervan toeneemt: *“In elk mes zit de duivel”* (R31). Als je vanuit een defensieve houding een wapen op zak hebt, is dat volgens enkele jongeren ook een indicatie dat je zelf niet weigerachtig staat tegenover het gebruik van wapengeweld. De aanwezigheid van een wapen zou dan reeds voldoende zijn om de situatie als potentieel gewelddadig te beschouwen.

R31: En als iemand een mes trekt, dan is dat niet om een boterham te smeren.

I: Hmm.

R31: Dus, messen, wapens, als je dat trekt en je gebruikt dat niet, ook dan vind ik dat Nee, nee, je verliest de controle langs beide kanten, vind ik.

De meeste jongeren percipiëren het gebruik van een wapen als een laffe daad. Het wapen maakt de andere partij zwak en zet hem in een ondergeschikte positie zodat hij weerloos is (bijvoorbeeld R4, R6, R9). Juist omdat wapengeweld de kans op verwondingen vergroot, is de bereidheid bij jongeren om wapens te gebruiken kleiner. Sommige respondenten die meermaals in aanraking komen met vechtpartijen, hechten veel belang aan het ‘vuist-tegen-vuist-principe’. Vechten met wapens voldoet dan in de ogen van deze jongeren niet aan het mannelijkheidsideaal: *“Ik ben geen hoer, ik kan mij verdedigen met mijn vuisten”* (R4).

R29: Als ik wist, mijn kameraden die een briket expres in hun handen pakken of zo, of een boksbeugel, ik pakte die gewoon af.

I: Waarom?

R29: Dat is niet het mannelijke wat dat het is. Dat is niet euhm.... Ja... Vuisten tegen vuisten, dat is, dat is het. Die kunnen je niet bedriegen, en dan is het puur voor de sterkste.

R38: Ik was ene op blote vuisten, gewoon, vechten met blote vuisten is nog altijd het properst. En, pff, allez, als je een beetje plezier aan uw vechten wil beleven, dan is het met je blote vuist. Je gaat er hoogstens een tand mee uitslaan of een keer een gebroken neus, maar dat is het ook. Je gaat geen dingen, geen gevaarlijke verwondingen met je vuisten, allez, dat kan natuurlijk altijd wel, maar de kans erop is duizend keer kleiner dan met wapens vechten.

Van de 44 respondenten hebben 15 jongeren doorgaans een wapen op zak. De meesten echter dragen sporadisch een wapen of enkel wanneer ze criminele feiten (in hoofdzaak overvallen) plegen. De meeste respondenten die ooit een wapen op zak hadden, beschikken over een wapen om criminele feiten te plegen, met als voornaamste doel iemand te bedreigen tijdens een overval of een afpersing (N=17). Wapens die door respondenten ooit gebruikt werden om iemand te bedreigen zijn: een riem, een alarmpistool, een vuurwapen, een zakmes, een keukenmes, een pekkel, pepperspray, en een speelgoedwapen. In de eerste plaats willen jongeren met een wapen mensen schrik aanjagen zodat, in geval van diefstallen met geweld, zij hun bezittingen afgeven. Deze jongeren zeggen zich evenwel bewust te zijn van de gevolgen van het gebruik van een wapen.

R34: Ik heb altijd een wapen (tijdens feiten). Ik heb al wel eens een wapen gebruikt, maar nooit een echte (lacht).

I: Een alarmpistool?

R34: Ja, maar het leek wel op een echte, maar het is geen echte.

I: Waarom heb je dat dan bij?

R34: Gewoon, om beetje mensen af te schrikken ook. Om te laten zien van dat is een wapen.

I: Had je altijd een mes op zak?

R19: Nee, nee, alleen voor... Allez, ik had dat soms wel op zak en zo, maar niet voor te gebruiken of voor te.... Ja, ik weet niet. Ik weet zelf niet waarom ik dat op zak had (lacht).

I: Hmm.

R19: Maar gewoon, om te dreigen, snap je. Dat was vooral om mee te dreigen als we, ja, een actie maakten. Niet gewoon zo, ja... tijdens een gevecht een mes boven halen of zo, niet van dat.

Een tweede reden voor het aanwenden van een wapen tijdens criminele feiten is om terug controle te krijgen over de situatie. Het wapen fungeert dan als een soort 'back-up' in gevallen waar het misloopt, bijvoorbeeld als het slachtoffer weerstand biedt (zie punt 8.2.2.2).

R14: Nee, ik ga, eerlijk zijn, een vuurwapen, als je die mensen daarmee bedreigt, en die willen niet meewerken, dan ga ik niet direct schieten en zo. En trouwens, dat was geen echte wapen, dat was een alarmpistool. Ik loop niet met een echte wapen op zak. Maar euhm, ja, dat is gewoon enkel om te bedreigen. Ja, als er iets gebeurt, of als er iets misloopt, of zo, dan (onverstaanbaar).

Een andere functie van wapendracht is om zichzelf of anderen te verdedigen. Deze respondenten (N=12) voelen zich veiliger door het dragen van een wapen en zijn bereid om, indien nodig, het wapen te gebruiken.

R38: Ja, gewoon, je weet bijvoorbeeld, je ben met vijftien man en je weet dat er dertig man voor u klaarstaat, of dat er dertig man op komst is of zo. Dan heb je zoiets, ja, met die twee (kijkt naar zijn vuisten) ga ik het niet redden vanavond.

In lijn hiermee zijn er ook respondenten die zich genoodzaakt voelen om een wapen te dragen omwille van dreigementen die zij ontvangen. Deze respondenten bevinden zich in het criminele milieu en weten dat ze op elk moment aangevallen en bestolen kunnen worden. Zij zijn op hun hoede want binnen het criminele milieu heeft iedereen, volgens de respondenten, vijanden. In deze gevallen zijn enkele jongeren dus ook bereid om hier met wapengeweld op te reageren.

I: Had je dikwijls een boksbeugel op zak?

R10: Ja, omdat ik ook veel vijanden had door drugs te dealen en zo. Mensen die alles willen... soms willen inbreken in uw huis om al uw geld te pakken.

I: Hmm.

R10: En al uw drugs te nemen. Dus ik moest eigenlijk opletten.

R16: Door zo'n bende heb ik een pak rammel gekregen. Zij dachten dat ik bij hun (concurrerende bende) hoorde, ook al hoorde ik niet bij hun. Dus ben ik me maar beginnen te bewapenen op straat. Ik ben een taser beginnen te kopen, matrakken beginnen te kopen. Weet je, ik wou niemand doden. Ik ben een mes beginnen te kopen, een vlindermes en zo. Ja, en zo, zo ben ik, euhm, beginnen te gaan. Eén keer heb ik zo terug een mes tegengekomen. Ik was gewoon 'tranquile' thuis. Ik ging naar buiten en ik pakte de trein. Ik wou gewoon gaan winkelen, helemaal alleen. Ik was iets gaan kopen, klaar. Ik had nog genoeg geld, en dan dat gaan kopen. Ik kwam die tegen. Die vallen mij aan, iemand gaf mij een boks, klaar. Die waren met drie. Ik heb een mes getrokken, ik heb die gestoken in de been. Ja, ik heb die gestoken, en ja, dan ben ik weggelopen.

Een aantal respondenten (N=5) hecht aan het wapen echter meer waarde als statussymbool. Zij schaffen voor zichzelf een wapen aan om hun macht te etaleren.

R13: Kijk, ik ben gewoon iemand, sinds van kleins af aan, ik houd van wapens, sowieso, in het algemeen. Ik houd van alle wapens, sinds ik klein was. Ik heb altijd van wapens gehouden. En tot op een gegeven moment, ik was 14 jaar of zo, en ik had voor de eerste keer een wapen. Ik had dat gekocht van iemand via via.

I: Een vuurwapen?

R13: Ja, maar niet met de bedoeling om een overval te plegen of wat dan ook, gewoon voor mijzelf. Ik had dat graag. Ik voelde mij goed toen ik die had in mijn zakken en zo. Klaar.

Eén respondent tot slot geeft expliciet aan dat hij een mes gedragen heeft met de intentie een willekeurige persoon te doden.

R11: Er was zo een tijd dat ik eigenlijk gewoon zin had om als iemand passeerde gewoon neer te steken, als er niemand in de buurt was. Ja, op een dag was ik bij mijn vader aan het park, en daar was niemand in de buurt, buiten mijn kleine broer en een gast die ik niet kende, rond mijn broer zijn leeftijd. Ik weet niet hoe oud hij was, 10 jaar of zo toen. (...) Ik ga het zo zeggen, mocht mijn klein broertje er niet bij zijn geweest, had ik dat jongetje waarschijnlijk neergestoken.

I: Hmm. Waarom?

R11: Gewoon puur om te zien hoe dat dat was. (...)

I: Weet je nog waarom dat dat toen zo was? Waarom dacht je: ik wil weten...”?

R11: Ik wil gewoon eens weten hoe dat dat is om iemand te vermoorden of zo, ik weet niet.

I: Hmm.

R11: Het is niet dat ik dat gepland heb om iemand te vermoorden of zo, he. (...) Dat was gewoon, ik passeerde dat jongetje en ik dacht zo van: kom, ik moet hem eens neersteken. Eens zien hoe dat dat is. Gewoon op het moment zelf dacht ik daar aan.

I: Hmm.

R11: En sindsdien ben ik iedere nacht wel eens een uurtje naar buiten geweest om te zien of er iemand passeerde, maar zij waren altijd minstens met twee personen, dus ja.

I: Hmm.

R11: Maar daarna heb ik twee maanden psychiatrie gedaan en sindsdien is dat beter.

Bovenstaand citaat is gelijkaardig met de door Schinkel (2010; de Jong & Schinkel, 2005) aangehaalde moord op het Nederlands meisje Maja Bradaric. Een van de daders bekende toen te hebben gehandeld omdat hij wilde weten hoe het voelde om een moord te plegen. Ook R11 geeft expliciet aan dat hij (een periode) een drang voelde iemand te doden puur om te weten hoe het voelt. Deze respondent wilde geweld plegen voor geen andere (extrinsieke) reden dan de wil tot geweld en verwijst daarmee dus naar de puurste vorm van het geweld, door Schinkel (2004; 2005; 2010; de Jong & Schinkel, 2005) ‘autotelisch geweld’ genoemd: geweld omwille van het geweld zelf (zie hoofdstuk 6).

9.5.3 Aantrekkelijk geweld

Dit punt gaat dieper in op de positieve en intrinsieke waardering van de respondenten ten aanzien van geweld. Onderzocht wordt in welke situaties respondenten fysiek geweld gerechtvaardigd vinden en in welke mate jongeren geweld als een ‘normaal’ en ‘leuk’ verschijnsel beschouwen.

9.5.3.1 Mannelijk geweld: een 'normaal' verschijnsel

Hoofdstuk 8 ging na op welke manier jongens verzeild geraken in gewelddadige interacties. Op basis van de bevindingen werd vastgesteld dat de grote meerderheid van de jongeren gewelddadig optreedt als zij worden bedreigd of aangevallen. Zij vinden met andere woorden het gebruik van geweld aanvaardbaar wanneer het op zelfverdediging aankomt. Daarnaast vindt het merendeel van de jongeren het volkomen terecht dat er met geweld wordt gereageerd op reacties die als beledigend, onrechtvaardig of onterecht worden beschouwd. Dit gedeelte gaat een stap verder en gaat na waarom jongeren reageren op zulke provocaties. In bepaalde situaties en omstandigheden is het voor jongens mogelijk, zo niet noodzakelijk, om zich door middel van geweldpleging als mannelijk te manifesteren. Op te merken is dat niet enkel de notoire geweldplegers (i.c. meer- en veelplegers) in onze steekproef, maar ook de 'normale' jongens (de drang voelen) om met geweld te reageren als zij in hun mannelijkheid worden gekrenkt (bijvoorbeeld R39, R41). De sociale verwachtingen ten aanzien van notoire geweldplegers om hun mannelijkheidsideaal na te streven liggen echter hoger dan de 'normale' jongens. Volgens hen moeten alle mannen in staat zijn om een handgemeen aan te durven gaan.

R33: Daar is niets speciaals aan om iemand op zijn bakkes te slagen en die op zijn plaats te zetten. Normaal gezien moet elke man dat kunnen doen, zijn familie verdedigen, zijn eigen verdedigen, dat moeten ze doen.

Geweld is voornamelijk een mannelijke aangelegenheid en wat dit betreft halen enkele respondenten aan dat zij geweld plegen om te laten zien dat ze man zijn. Door de confrontatie aan te gaan willen jongeren zich presenteren als iemand die opkomt voor hun eigenbelang. Sommige respondenten laten blijken dat hun eer niet geschonden mag worden en zijn hiervoor in staat om direct te reageren op provocaties. Door te reageren laten ze zien dat ze geen zwak persoon zijn. Onderstaande citaten illustreren dat jongeren geweld aangrijpen als alternatief om hun mannelijkheid aan te tonen. Er worden kansen gegeven, maar het stopt ergens; het enige alternatief is geweldpleging.

R33: We zijn mannen en we zijn mannen. En als er iets is, moeten we dat uitpraten. Maar als dat niet uitgepraat kan worden, dan moeten we vechten, he. Ik vind dat niet iets abnormaals.

R43: Pff, ja, ik weet niet. Ik vind dat vrij normaal eigenlijk. Het is niet dat ik bij de minste frustratie... iemand op zijn gezicht ga slagen. Maar als het echt, ja, te veel aan het worden is...

De resultaten in hoofdstuk 8 laten ook zien dat jongens reageren op alles wat maar een bedreiging kan vormen voor hun eigenwaardegevoel, maar vooral als hun doen of laten met 'niet mans genoeg' wordt geassocieerd, met homoseksualiteit of beledigingen tegenover hun moeder. Zij zien zich genoodzaakt om zich hiervan te distantieëren, en dat kan volgens de jongeren enkel door te reageren met geweld. Dit ligt in lijn met de literatuur die stelt dat indien jongens en mannen het gevoel hebben dat hun man-zijn in twijfel wordt getrokken zij terug de dominantie willen opeisen door geweldpleging (Davis & de Haan, 2010, p. 91).

Vechten maakt voor enkele respondenten ook deel uit van hun 'levensstijl', deel van de 'code of the street' (Anderson, 1990, 1999) (bijvoorbeeld R6, R29). Zij kunnen/konden zich een leven zonder een knokpartij niet voorstellen. Vechten wordt door respondenten die verschillende (gewelds)delicten gepleegd hebben, als 'normaal' beschouwd in het criminele milieu: 'het hoort erbij'. Geweld vormt voor deze 'vroege starters' en veelplegers reeds vroeg een normaal aspect van het leven.

I: Ja, je zegt dat vechten normaal is. Je zag daar niks fout in. Kan je dat met iets vergelijken?

R29: Ja, gewoon met alles. Dat je gewoon gaat voetballen. Echt, gewoon, dat was normaal.

R17: Ja, dat hing daar aan vast. Dat was er gewoon. Dat is... Ja, dat is net zoals, bijvoorbeeld, als ik zeg: "Ik wil bouwvakker worden, maar ik wil geen bakstenen versjouwen". Ja, voor ons, dat hoorde er gewoon bij. Dat is van ja, ik wil inbreken, overvallen en zo, ik wil crimineel zijn, ja, dan hoort geweld erbij. Dan moet je niet achteruit gaan voor geweld, dus ja.

Hierop aansluitend menen enkele jongeren die zich in een crimineel milieu bevonden, dat vechtpartijen tussen bijvoorbeeld twee bendeleden niet vergeleken mogen worden met een vechtpartij tussen twee 'brave' studenten. Voor vechtpartijen, vaak terugkerende wraakacties, tussen personen die zich in het criminele milieu bevinden is er geen genade: excessief geweld met wapens is hier eerder de regel dan de uitzondering.

R19: Want onder ons, als wij onder elkaar vechten, tussen wij, allez, tussen de vriendengroep en al de rest zo, ook mensen die feiten plegen en zo, ja, dan, ja, dan, dat is anders, he. Dan ben je nog minder lief tegen elkaar dan dat je gewoon iemand die grote mond op school heeft gedaan, dat je die slaagt of zo.

I: Wat is het verschil? (...)

R19: En ja, dan, dat is anders, he, want ja, die, die kunnen dan ook vechten zoals jij vecht, snap je, zo. Die hebben ook al ervaring met veel vechten en zo. Ja, dan is dat een beetje anders.

I: In welk opzicht anders?

R19: Je gaat altijd blijven terugkomen als je die slaagt, snap je. Je gaat niet zeggen: "Aah, ik heb pijn", dit en dat, en denken: ik ga willen weg stappen of zo. Die gaat blijven terugkomen en zo, blijven terugkomen tot dat je, ja, tot je die legt of tot dat er mensen tussenkomen en zo.

Bovenstaand citaat toont ook aan dat jongens hun emoties niet tonen binnen de peergroup, dit zou een aantasting van de mannelijkheid kunnen teweegbrengen. Dit ligt in lijn met de literatuur (Davis & de Haan, 2010; Van Stokkom, 2000). Het citaat van R19 illustreert ook dat men zich binnen de groep 'groot' moet voordoen. Er is geen plaats voor 'watjes' en gevoelens en emoties worden opzij gezet (bijvoorbeeld verliefd zijn is zwak, wenen als je pijn hebt is laf...). Hoewel R19 aangeeft een handgemeen te kunnen vermijden, heeft hij niet geprobeerd weg te komen: 'een man vlucht immers niet'. Hier kan eveneens verwezen worden naar een vrees om door de groep te worden uitgesloten – een 'fear of ridiculisation' (Warr, 2002) – indien de fysieke confrontatie niet wordt aangegaan. In het bijzijn van de peergroup moet men zich hard en stoer gedragen, anders bestaat de kans dat men als 'loser' wordt gelabeld.

Jongeren doen meermaals uitspraken die verwijzen naar een of andere vorm van machismo, bijvoorbeeld: "Een echte man, als je zijn moeder uitmaakt, die zou komen" (R33); "Als je mensen gaat beginnen te verraden dan ben je geen man" (R34). Volgens deze jongeren neemt een echte man zijn

verantwoordelijkheid door onder andere zelf zijn problemen op te lossen. Hierop aansluitend geven drie jongeren – allemaal van Marokkaanse afkomst – expliciet aan zelf en ‘onafhankelijk’ gekozen te hebben voor het uitbouwen van een criminele carrière. Zij betrekken hun moeder of afwezige vader, en de vrienden die hen vaak aanzetten tot feiten, er niet bij en willen op deze manier hun ‘zelfstandigheid’ en ‘mannelijkheid’ op de voorgrond plaatsen.

R14: Mijn eerste feit was, gewoon met vrienden. Ik was verhuisd (...). En euhm, ja, dan begin je op straat te gaan spelen en zo, en in het park. En ik heb jongeren tegengekomen, die niet slecht waren. Die pleegden feiten, maar voor mij waren die niet slecht. Dat waren gewoon jongens. Ik ben met hun beginnen op te trekken, omdat ik dat zelf wou.

I: Niet omdat ze feiten pleegden, maar...

R14: Omdat ze feiten pleegden ook, want ik wou dat ook doen. Ik wou dat eens proberen. En uiteindelijk, ja, sinds de eerste feiten ben ik blijven meedoen. Ik steek de schuld ook niet op mijn vrienden. Het is mijn fout. Ik ben meegegaan, dus, ik zeg niet dat het door mijn vrienden komt dat ik feiten begon te plegen.

Tot slot verbinden enkele jongeren het geweld met het ruige en stoere mannelijk vertoon op basis van uiterlijke kenmerken (zie ook Van den Brink 2000; Messerschmidt, 1999; Van Stokkom, 2000). Dit gedrag uit zich volgens bepaalde jongeren onder andere in spierbundels, piercings en hardcore kledij. Op die manier kan macht en dominantie uitgestraald worden. Bij R29 was het mannelijk vertoon met een stoere ‘bodyperformance’ een belangrijk aspect in de peergroup dat vooral werd gebruikt om anderen (meestal jongeren) te imponeren en te provoceren.

R29: Ik versta niet dat sommige mannen... (...) Ja, niet vechten. (...) Gewoon... Of nooit hebben gevochten in ieder geval. Of zo... Dat, dat... Ja, zoals... Ik heb euhm een begeleider in (naam GBI) gehad, de (naam begeleider). Dat was echt een beer, dat was een fitnessser. Ik vroeg aan hem: “Heb je nooit gevochten?”. Hij zei: “Nee, nooit”. Ik geloofde het gewoon echt niet. Ik kon het gewoon niet geloven, want hij had dan foto’s laten tonen hoe dat hij vroeger was, toen hij 16 jaar was. En dat was, ja, dat was... Allez, hij stond daar zo met een groep, snap je, die hadden allemaal hardcore T-shirts aan. Ik zeg: “Je hebt sowieso gevochten. Je kent die feestjes dan of die mannen”. Hij zegt: “Ik heb nooit gevochten”. En ik geloofde er niks van. En hij zei: “Ik zweer het u dat ik nooit heb gevochten. Ik heb al wel ooit een keer tussengekomen en mensen tegengehouden, maar ik heb nooit gevochten”. Maar ik geloofde er niks van. Ik geloof er nog altijd niks van.

9.5.3.2 ‘Willen’ vechten: een gezamenlijke focus op geweld

In hoofdstuk 8 werd reeds aangegeven dat een aantal jongeren een gewelddadige confrontatie opzoekt als ze ‘willen’ vechten. Door iemand te beledigen, te kleineren of te kijk te zetten, creëren bepaalde jongens doelbewust mogelijkheden om hun frustraties te uiten, maar ook – zoals in vorig punt aangegeven – om hun moed, kracht en masculiniteit te tonen. Zij gaan met andere woorden actief op zoek naar een gewelddadige confrontatie, en daar hebben ze niet steeds een aanleiding voor nodig. Uit de analyse blijkt dat een gevecht uitgelokt kan worden alleen of in groep; de achterliggende motieven zijn echter verschillend. Wat ze wel gemeen hebben is dat de personen ‘willen’ vechten; de ene partij creëert doelbewust een aanleiding zodat de andere partij, het slachtoffer, de confrontatie niet kan vermijden. We zagen reeds in hoofdstuk 8 dat jongeren die alleen op zoek gaan naar ‘zondebokken’ hun boosheid, die ze via gebeurtenissen (recent of in het verleden) hebben opgelopen, willen ventileren door te vechten. Dit punt staat stil bij jongeren die in groep een gewelddadige confrontatie opzoeken; de groepsverbondenheid speelt hierbij een centrale rol. Die verbondenheid in

groepen is meestal zeer sterk en kan bijgevolg een situationele druk uitoefenen op het individu om te denken en handelen conform de (vrienden)groep. Gewelddadige confrontaties worden door jongeren in onze steekproef vaak opgezocht in groep, en meer specifiek in uitgaansgelegenheden, waarbij het geweld vaak door jongeren wordt gelinkt aan het gebruik van alcohol en drugs. Een aantal respondenten geeft aan geweld niet te ontlopen als zij een avondje gingen stappen: *“Het is niet dat dat echt onze avond verpeste of zo, maar dat hoorde er gewoon bij bij ons”* (R17). Ook de ‘doorsnee’ (lees: niet veelplegers) jongeren (bijvoorbeeld R38), vaak jongens uit de middenklassen, vertonen geweld als soort ‘acting out’ gedrag. Het geweld blijft voor deze groep doorgaans wel beperkt tot de vrije tijd; vooral 's avonds en in het weekend wordt naar ‘actie’ gezocht.

I: Dus, was het dan zo dat je hier vertrok met de idee van: “ik ga uit en ik ga iemand slagen”?

R38: Nee. Nuchter vertrok ik met de gedachte: “ik ga mij vanavond amuseren met mijn maten”. En dat was pas als ik zat was, dat je dan wel loopt te denken...

I: Ja, hoorde dat toen een beetje bij het amusement?

R38: Voor een deel wel, ja. Dat was wel, ja, de opwindende van de avond.

I: De opwindende van de avond, ja.

R38: Ja, alle, dat zag je toch in de groep, zo. Ze moesten wel iemand hebben.

I: Ja. Hoe zag je dat?

R38: De sfeer... Allez, vanaf drie uur veranderde.... Eerst tot drie uur was het feesten.

I: Ja.

R38: En vanaf drie uur was het anders gedragen, rapper reageren op iets. Gewoon, ja, onze avond was ver gedaan dus we moesten nog iemand hebben.

De respondenten geven bovendien aan plezier te beleven door in groep een gewelddadige confrontatie uit te lokken, puur omdat ze willen vechten. Zij beleven dan plezier aan het tijdelijk opzij zetten van conventionele gedragsnormen door zulke confrontaties op te zoeken, wat Collins (2008) en Weenink (2013a; 2013b) een ‘morele vakantie’ noemen. Geweld is dan de ultieme kick, de enige overtreding die de verveling kan verdrijven. Jongeren kunnen hierdoor worden aangetrokken omdat het intense emotionele en lichamelijke sensaties biedt. Een illustratie hiervan is R9 die plezier beleefde om in groep iemand uit te dagen en dit opvatte als een soort ‘spel’. Het spelen met ‘onschuldige’ slachtoffers – mits de lichamelijke schade beperkt blijft – is bij zulke geweldsfeiten soms gerelateerd aan een vertoon van macht. Om plezier te kunnen beleven aan het gevecht moet er ook hier sprake zijn van een gelijke strijd, of op zijn minst van een persoon die in staat is de fysieke confrontatie aan te gaan. Hier komen volgens de respondenten geen emoties aan te pas en is het puur voor de ‘lol’ dat er dan gevochten wordt.

R9: Maar gewoon, dat is met mijn maten en zo. Gewoon, we hebben een keer goesting om iemand op zijn tanden te slaan. “Kom, we gaan iemand op zijn tanden slaan”.

I: Hmm.

R9: Vanaf dat je éne tegenkomt, dan geef je die een trek, en dan meer trekken geven, ja. Ja, zo’n dingen.

I: Hmm.

R9: Zo een beetje adrenalinekickjes.

I: Hmm. Ja. En is dat dan leuk?

R9: Ja, dat is gewoon zo... Ook, die moet niet persé op de grond liggen, he, die gast, maar gewoon hem zo een paar koeken geven zo. (...) Dat werd meestal samen besproken dat we een keer gingen vechten. Dat was niet voor respect. Maar gewoon

voor de lol, zo van... Dat was gewoon voor de... Dat was niet echt voor respect. (...) Als we met meer gasten... Zo bijvoorbeeld vijftien tegen vijftien, dan was zeker voor de lol. Een maat pakt die vast aan zijn armen en jij geeft hem daar een paar keer in zijn ribben, een paar kletsen tegen zijn ribben. (onverstaanbaar) Je weet wel. Dan doe we dat zo, samenwerken. Als we met meer zijn, bijvoorbeeld vijftien tegen vijftien, dan gaan we wel samenwerken, weet je. (...) Gelijk ik, als ik onder invloed ben van drugs euhm, van alcohol, dan vind ik dat nog wel amusant om iemand een rechtste te geven. Dan vind ik dat nog wel eens chill om te doen.

R19: (...) Ik weet niet, het was zo'n rotte avond, er was niks te doen. En euhm, we gingen kijken in de (naam van café). En ja, we kwamen daar binnen, we kijken, ja, er was gewoon een homofeestje en zo. Wij ons daar gewoon kapot aan het lachen en zo. We gaan terug naar buiten en daarna, dat was gewoon zo van, ik weet niet, "gaan we iets doen? Gaan we die slagen?". Onder elkaar was dat, he. Hij zegt: "Ja". Maar snap je, dat is nog zo een beetje voor stoer te doen bij elkaar. Nog niet met echt de intentie om die te slagen.

Uit bovenstaande gevallen is er sprake van een soort gevoeligheid of 'nieuwsgierigheid' tegenover het toekomstige geweld: "De avond was ver gedaan dus we moesten nog iemand hebben" (R38); "Kom, we gaan iemand op zijn tanden slaan" (R9); "Gaan we iets doen? Gaan we die slagen?" (R19). Het begint bij stoer doen tegenover elkaar. Voor de persoon die de aanleiding creëert, is het afwachten hoe de rest van de groep reageert. Bij zulke ervaringen is er sprake van een sterke verbondenheid, namelijk een sterk groepsgevoel en de spanning en het plezier dat gepaard gaat met (de intentie om) het vechten. De onderlinge verbondenheid kan in de eerste plaats het resultaat zijn van een gezamenlijke focus op geweld, bijvoorbeeld door het zoeken naar geschikte slachtoffers of door elkaar (de groepsleden, vrienden) uit te dagen zoals R19. Daarnaast is er ook vaak sprake van een gedeelde emotie die er heerst binnen de groep (Weenink, 2014), zoals een uitgelaten opwinding die heel duidelijk in bovenstaande uitspraken van R9 en R19 naar voren komt, of een (opgedreven) boosheid bij R24. Gearrangeerde of opgedreven woede kan zich ook uiten in een verlangen om geweld te plegen, nadat andere groepsleden het slachtoffer reeds geprovoceerd hebben (Weenink, 2013b).

R24: Ik was het meestal niet die dat uitlokte maar ik deed wel altijd mee, zo dat uitlokken. Allez, bijvoorbeeld zo, dat kon ik niet, bijvoorbeeld zo gewoon slagen en, en dat die zo niks deden zo, dat ging niet. Maar als dat uitgelokt werd en uiteindelijk zo, die andere jongens begonnen zo ook boos te worden en zo, en zo terug, allez, hoe moet ik dat zeggen (stilte). Allez, die begonnen ook te schelden, als het een echte ruzie werd, dan wel.

De bevindingen tonen bijgevolg aan dat geweld niet steeds veroorzaakt wordt door boosheid of frustratie (cf. frustratie-agressietheorie), maar ook bepaald kan worden door een gedeelde vreugdevolle stemming. Niettemin geven enkele jongeren aan dat er geen sprake was van een bepaalde emotie, maar dat het pure aantrekkingskracht was dat hen dreef tot geweld.

R16: Ja, carnaval (...). En daar was een vriendin bij, en die vriendin had zo een carnavalsoed op zo, een cowboyhoed. En daar kwam een andere man, en die pakte die hoed. Dat was voor te lachen, snap je. Iedereen daar raakt elkaar aan, springt naar elkaar. Maar één van die jongens bij ons, dat stond hem niet aan (lacht). Wat heeft die gedaan? Die heeft die een trap gegeven, en die is op de grond gevallen. Maar die heeft niks gedaan, niks, snap je. Niks. We zijn die beginnen te trappen, we hebben die gelaten, we zijn weggegaan. (...) We zijn weggegaan van die plaats, voor politie en zo, en we zijn naar het park gegaan. En toevallig komen we hem tegen met zijn twee, drie andere vrienden. (...) Die jongens waren daar aan het stappen, en die komen af met twee of drie. We waren gewoon rustig (...) En ik weet niet, ik denk wel dat zij zijn begonnen, als ik mij goed kan herinneren. Zij zijn beginnen roepen: "Kijk, dat zijn die jongens". En wij hebben daar direct op gereageerd zonder... Misschien wilden die het uitpraten of misschien wilden zij zeggen: "Waarom zijn jullie beginnen te trappen?". We weten het zelfs niet.

Die begonnen gewoon iets te zeggen en ik zag een vriend van mij al beginnen te lopen. Een andere volgde hem. We waren daar met vier aan het spurten op hun.

In bovenstaande gevallen lijkt het te gaan om zogenaamd ‘zinloos geweld’. Uit de beschrijvingen blijkt dat de aanleiding voor dergelijke incidenten er nauwelijks toe doet. De jongeren konden het moeilijk verwoorden en wisten vaak zelf niet eens precies wat er aan de hand was: er wordt gevochten, dus je vecht mee. De respondenten die betrokken waren bij de vechtpartij op een carnavalsevenement (R16) en de vechtpartij in het café (R19) geven aan dat ze – nadat een vriend is beginnen vechten – zich ook gemengd hebben in de vechtpartij. Ze willen hun vriend(en) enerzijds helpen, niet in de steek laten, maar anderzijds willen ze zich ook stoer voordoen ten opzichte van hun vriendengroep. Het meedoen benadrukt en versterkt dan hun status en positie binnen de groep (zie Weenink, 2014; Warr, 2002; Bengtsson, 2012a).

R16: Awel, ik denk dat de andere vriend mij een beetje beïnvloed heeft, snap je. Ik weet niet, als één iemand springt, begint iedereen te springen, snap je, ook al vind je de muziek niet goed. Eén begon te trappen, de tweede begon te trappen en op een gegeven moment de derde, en ik stond daar, dus ik deed maar mee. Ik denk dat het zo is begonnen, snap je.

R19: En dan, een vriend van mij, die doet die deur dan open en die begint te slagen. En euhm, ja, die geeft één boks en daarna, ja, dan doen wij mee, he, snap je. Allez, zo, he. (...) Ik, allez, ik moet die mensen sowieso niet hebben, he. En ja, mijn vriend was begonnen en ik dacht van: ja, ik kan evengoed mee doen. Ik kan moeilijk mijn vriend alles alleen laten doen.

Bovenstaande citaten illustreren dat er onder jongeren een onderliggende druk heerst om mee te doen met de rest. R38 geeft expliciet aan dat een vriend die weigerde deel te nemen aan het gevecht, nadien door de groep minder werd gerespecteerd.

R38: Allez, op een manier was dat echt zo voor elkaar opkomen. Dat was belangrijk. Echt zoiets van, ik weet niet. Het was ook zo, op den duur was er éne niet tussengekomen, dan zag je wel van de groep uit dat die minder respect kreeg.

I: Hmm.

R38: Dat was een soort van groepsdruk dat je wel moest tussenkomen of tenminste helpen.

Loyaliteit en steeds bereid zijn elkaar te helpen wordt in groep hoog in het vaandeel gedragen, tenzij jongeren bepaalde ‘grenzen’ overschrijden, zoals geweld tegen een ‘weerloos’ slachtoffer (zie punt 9.5.1). Meevechten betekent voor jongeren dat men de vriendschap ten aanzien van de peers bewijst. Zoals R38 aangeeft is die vriendschap en voor elkaar opkomen een belangrijke morele waarde binnen de groep. Tevens kan het ook een ‘moral cover’ bieden die de morele verkeerdheid van het delinquente feit overtreft (Warr, 2012): “Ik kan moeilijk mijn vriend alles alleen laten doen” (R19).

Weenink (2014) stelt dat na het incident samen met vrienden erover ventileren de gedeelde emotie terug kan laten komen (zie ook Collins, 2004). Onze bevindingen sluiten hierbij aan; in bijna alle gevallen geven de jongeren aan dat het leuk was nadien onder elkaar te praten over het incident. Het delict staat dan meer in dienst van de vermeende gevolgen voor het aanzien van ouders onderling. R38 geeft bijvoorbeeld het belang van ‘voor elkaar opkomen’ aan, voor R19 was het leuk om met de reacties van het slachtoffer te lachen. Op deze manier kunnen jongeren het incident herbeleven en de gedeelde vreugdevolle emoties terug oproepen, wat vervolgens nog sterkere gevoelens van

groepsverbondenheid smeedt. Volgens Collins (2004) kunnen zulke verhalen zelfs een terugkerend onderdeel van de groep vormen.

R38: Maar gewoon, dat specifiek hebben we nu gewonnen en dat is, dat is goed. We zijn voor elkaar opgekomen en dat is sjiek.

I: Hmm.

R38: En dat was ook het enige waarover wij dan stoeften. Dan zeiden we: "Heb je gezien hoe die andere voor mij gesprongen is toen dat ik die boks bijna ging ontvangen?". Dat was het enige waarover wij bezig waren. Gewoon hoe we voor elkaar opkwamen. Dat waren de gesprekken dan.

I: Ja. En hoe voel je je achteraf dan?

R19: Dan, je voelt je de grote man, he (lacht).

I: Ja.

R19: Ja, dan zeg je: "Heb je gezien dit en dat, hoe die vloog", zo van die stoerdoenerij, he.

I: Wordt daar nadien nog over gepraat?

R19: Ja, sowieso. (...) Ja, zo, en euhm, van ja, dat het... Je lacht en je doet onnozel en zo.

I: Je lacht en je doet onnozel. Is het dan plezant?

R19: Ja, ja, achteraf wel. Voor ons natuurlijk, he, niet voor het slachtoffer of zo. (...)

I: Onder elkaar vind je dat grappig, kan je dat uitleggen?

R19: Ja, gewoon, gewoon, dat dat zo mooi... Allez, dat dat zijn effect niet (lacht) heeft gemist en zo. En euhm, ja, gewoon, dat dat, ja, dat die... "Heb je gezien hoeveel schrik die had?", en dan zo... ja... Zo van die dingen. Euhm, wat stoerdoenerij.

9.6 De intrinsieke beleving van geweld

Uit bovenstaande analyse wordt duidelijk dat jongens het volstrekt normaal en vanzelfsprekend vinden dat zij in bepaalde situaties moeten reageren met geweld. Er zijn ook bepaalde geweldsituaties die door hen als 'leuk' worden bevonden. Jongeren vinden het wel eens plezierig om iemand te slaan zonder dat die persoon ernstig gewond geraakt. Bovendien geven respondenten verschillende voorbeelden van 'fair fighting'; zulke 'eerlijke' gevechten met 'instemming' van beide partijen moeten doorgaans kunnen. In dit punt wordt dieper ingegaan op de gevoelswereld van de respondenten tijdens het plegen van geweldsfeiten. Getracht wordt de innerlijke beleving en de bijhorende emoties, ervaringen en (her)interpretaties van geweldsfeiten diepgaand te analyseren. Het doel is om het proces van geweld, zoals beleefd door de respondenten, in kaart te brengen, dit wil zeggen dat de intrinsieke en emotionele beleving tijdens de aanloop, het verloop, en de afloop van een geweldsincident aan bod komt. We trachten aan de hand van deze bevindingen na te gaan in welke mate de beleving en de gevoelens bij het plegen van feiten een rol spelen in de gewelddadige levensstijl en de intrinsieke waardering van geweld. Dit proces wordt beschreven voor zowel 'pure' geweldsfeiten, zoals slagen en verwondingen, als diefstallen met geweld, zoals overvallen. Indien er verschillen tussen de twee soorten feiten worden vastgesteld, wordt dit bij de beschrijving van de gevonden resultaten nadrukkelijk vermeld. Tijdens de analyse was het bovendien opvallend dat respondenten het geweld anders gaan beleven naarmate zij zich meer schuldig maken aan (gewelds)feiten. Op welke manier deze 'socialisatie' in geweld verloopt, wordt beschreven in de laatste twee delen.

9.6.1 Beleving van fysieke schade toebrengen aan anderen

In dit punt wordt de ervaring en de emotionele en lichamelijke sensaties van fysiek geweld *an sich* besproken. Wat voelen en denken jongeren als ze iemand fysieke schade toebrengen? Opvallend is dat veel respondenten moeilijk kunnen beschrijven wat er door hen heen gaat wanneer ze een fysiek letsel aan een persoon toebrengen. Desalniettemin kan op basis van de analyse een aantal patronen ontdekt worden. De meeste jongeren (N=14) geven aan dat ‘het zwart werd voor de ogen’ en dat ze reageerden zonder erbij na te denken. Voor diegene waarbij het geweld impulsief gebeurde, was het in hun ogen een reactie op een (doelbewuste) provocatie uitgeoefend door de andere partij. De slag bijvoorbeeld die hen gegeven werd, vaak na een woordenwisseling, fungeerde als trigger om geweld te plegen.

R40: Ja, dat was precies, gewoon, zwart, he. Dat werd zwart voor mijn ogen. Dat was het enige dat ik voelde, allez. Ik wist niet wat er gebeurde. Mijn enige reactie was gewoon mijn eigen verdedigen. (...) Maar ja, op dat moment dat het gebeurde was ik ook niet aan het nadenken. Ja, dat was gewoon echt een reactie. Allez, ik peins dat het nog geen twee seconden later was, na dat die fles hier (tegen zijn schouderblad) was kapot geslagen dat ik die slag al gegeven had, dus...

De reactie op een (vermeende) provocatie kan beperkt blijven tot één slag, maar bij een aantal jongeren stapelt de boosheid en woede zich zodanig verder op dat zij zich in bepaalde situaties volledig afsluiten van hun omgeving en opgaan in ongecontroleerd geweld. Op zulke momenten zijn de plegers niet meer aanspreekbaar, zijn ze uit op totale dominantie en blijven zij – in tegenstelling tot de jongeren die één slag uitdelen als reactie op een trigger – doorgaan met het verwonden van de slachtoffers, ook al zijn deze weerloos en passief (bijvoorbeeld als ze op de grond liggen). De woede die bij de plegers overheerst maakt dat helder denken steeds moeilijker wordt. Zij halen aan niet meer te weten wat zij dan aan het doen zijn, waardoor zij volledig opgeslorpt geraken door het geweld en de zelfcontrole tijdelijk wegvalt (Weenink, 2014). Drie jongeren (R2, R6, R42) spreken over een ‘klikje’ die zij maken.

R42: (...) Maar ja, ik zeg het, op een gegeven moment kan dat gewoon omklikken. Dan begin ik te beven, ja, weet je wel. Dat is gewoon, ja, vree kwaad worden, ja. (...) En ik weet, vanaf ik begin te bibberen, dat dat zo... dat ik me kwaad aan het maken ben. Maar ik probeer nog altijd rustig te blijven. (...) Maar op een gegeven moment ontploft dat gewoon. (...). Dat was echt... Op een gegeven moment... Het is echt ‘toek’, ja, dat was het. Je kunt dat niet controleren, he.

De aanleidingen tot ongecontroleerd geweld zijn uiteenlopend, maar twee redenen worden door respondenten vaak aangehaald: de bescherming van familie (beledigingen ten aanzien van familieleden, vooral moeder) en situaties die negatieve vroege ervaringen opwekken (bijvoorbeeld als de jongere in een onmachtige positie gezet wordt). Deze conflicten maken – zoals in hoofdstuk 8 aangehaald is – deel uit van een dominantiestrijd die boosheid en woede oproepen (Collins, 2004; Weenink, 2014).

I: En wat voel je dan als iemand zo over uw zus praat?

R21: Ik wou die kapot maken. Ik had die ook kapot gemaakt als niemand er was tussengekomen. Sowieso.

Drugs en alcohol worden door veel respondenten ook mede verantwoordelijk gesteld voor de ontremming en de escalatie van geweld.

I: Geeft dat een ander gevoel als je gedronken hebt?

R10: Je bent nog agressiever, nog veel agressiever. En je denkt niet meer zo goed na. Je slaagt gewoon door... Je kan dan eigenlijk gewoon iemand doodslaan, als je echt dronken bent.

I: Hmm. Waarom is dat zo?

R10: Omdat je dan niet meer beseft wat je doet. Als je teveel hebt, ja...

Deze jongeren hebben vaak het gevoel dat ze niets anders kunnen doen dan vechten: *“Ik moet slaan”* (R6). Er is sprake van een absorberende kracht dat voor hen geweld noodzakelijk maakt, ook al weten ze in morele zin dat het verkeerd is.

R47: Ik weet niet, ik ben de hele tijd aan het slagen uit agressie, en ik weet gewoon niet meer, ik ben gewoon aan het boksen alsof dat dat met mijn ogen toe is, en... deels weet ik dat ook wel, maar deels dan ook precies niet. Ik zou dan wel willen stoppen, maar dat is alsof dat je zo, geen controle hebt over je lichaam. Gewoon omdat je lichaam dat niet wilt, alsof je lichaam echt iets heeft, "nee, deze beweging moet nog effe blijven".

R29: En ja, op dat moment ben ik dan.... Ja, vanaf ik dan... Ik draaide mij om en ik dacht: niet doen. Doe het gewoon niet. En uiteindelijk heb ik me terug omgedraaid. En hij was zo aan het giechelen, allez, niet aan het giechelen, hij was zo aan het lachen. Allez, ja, ik weet niet... Dat kan mijn verbeelding misschien geweest zijn, want ik was echt kwaad toen dat ik naar hem stapte. Maar ik ben eigenlijk gewoon doorgestapt want ik dacht: doe het niet, doe het niet. En op dat moment hoorde ik hem giechelen of iets doen en ja, op dat moment was dat echt van... Ik heb mij omgedraaid, ik heb hem gepakt en op de grond gesmeten en een trap gegeven.

De respondenten geven vervolgens aan enkel gefocust te zijn op het gevecht en het slachtoffer. Zij bevinden zich in een ‘tunnel van geweld’ waardoor ze geen oog hebben voor invloeden van buitenaf. Tijdens die momenten zijn deze respondenten volledig afgesloten van de buitenwereld en worden gevoelens en gedachten tijdelijk uitgeschakeld, net als de pijn die ze ondergaan. Zij kunnen als gevolg hiervan moeilijk onder woorden brengen wat er door hen heen ging: *“Mijn gedachten waren gewoon leeg”* (R12).

I: Gaat er dan iets door je heen?

R9: Nee, ik zie alleen een zwarte gang met die éne persoon.

I: Hmm.

R9: Ik heb gewoon die éne persoon gepakt die mijn pint heeft omgestoten.

I: Hmm.

R9: Mijn maten hebben de andere gasten gepakt. Ja, een zwarte gang met zo éne persoon in.

Deze respondenten geven aan dat er ‘iets’ was zodat zij opgezogen werden in het geweld zelf en hierdoor niet konden stoppen (i.c. dwangmatig karakter van de gewelddadige handeling). Er was geen blijk van agency of een ‘self’ dat de actie controleert. Onderstaande citaten illustreren hoe jongeren door woede de controle over zichzelf verliezen en volledig opgaan in het geweld tot zij ineens terug met beide voeten op de grond kwamen. R22 ‘realiseerde’ plots wat hij aan het doen is toen hij het bloed van het slachtoffer zag, R16 was zodanig gefocust op de vechtpartij tot hij tot het besef kwam

dat er een grote menigte aan het kijken was. Deze respondenten werden uit de ‘tunnel van geweld’ getrokken en terug naar de realiteit gebracht.

R22: Ja, bij vechten... Jij voelt u, als je boos bent... je bent boos, je denkt aan niks, je wilt echt slagen. Je denkt niet aan hem. (...) Je krijgt gewoon een gevoel... Je wordt echt hoog, echt hoog, boos, en niks meer. Je begint alleen met uw handen te bewegen, te bewegen met uw handen.

I: Hmm. En wat wil je met dat vechten dat zeggen? Heeft dat een betekenis voor u? Wil je daar iets mee tonen?

R22: Dat is precies dat je je agressie wilt... op wil loslaten, op die persoon.

I: Hmm.

R22: En daarna, ja... als je bijvoorbeeld bloed ziet, dan denk je: oeps, wat heb ik gedaan?.

R16: In één keer ... Het was in een park, in de nacht, het was carnaval, meer mensen. Als je dat ziet, een kleine groep die aan het vechten was, dan komen er veel mensen op den duur. In het begin waren dat maar, ik weet niet, vijf mensen, tien mensen die aan het kijken waren. Op den duur was dat een ganse volk in één keer. We hadden dat zelf niet door, want we waren gefocust op de vechtpartij. Op den duur waren er zoveel mensen aan het roepen, en toen zijn we beginnen gaan lopen.

Aangezien deze respondenten zo opgaan in het geweld door de – vaak opgedreven – adrenaline die hen reguleert, wordt het geweld ook vaak gestopt door invloeden buitenaf, bijvoorbeeld door vrienden, andere toeschouwers en de politie.

R10: En ik ben dan helemaal beginnen slaan, kapot en ja...

I: En wanneer stopt het dan, want het gevecht is toch gestopt.

R10: Ja, omdat mijn vriend dan zei: "Stop, stop, stop", omdat hij (slachtoffer) helemaal aan het bloeden was uit zijn neus, ja, uit zijn ... Ja, vanalles een beetje.

In sommige gevallen van ongecontroleerd geweld worden jongeren geconfronteerd met pijnlijke gevoelens en ervaringen (in het verleden), waardoor de opgekropte en verdrongen schaamte/woede hen overheerst. Er zijn echter ook enkele jongeren die aangeven heel rationeel te werk te gaan, met name dat zij hun handelingen, vechttechnieken nog perfect kunnen controleren tijdens een gevecht. In gevallen waar jongeren geweld plegen met als doel hulp te bieden aan een vriend of met als doel materieel gewin (bijvoorbeeld een afpersing of overval) kunnen zij vaak hun handelen controleren en eventuele woede en boosheid onder controle houden.

R23: Ja, dat wel, want ik kon mij, hoe moet ik dat zeggen... Meestal als ik vecht, ik vecht niet voor mijn problemen, snap je, want zo vaak kom ik niet in de problemen op zich, snap je. Ik vecht meestal voor een vriend van mij. Hij, ik weet niet, hij heeft problemen met een gast, snap je. En ik help hem. Maar ik heb geen problemen met die persoon, snap je. Dus ik kan mij rustig eigen beheersen. Dus ik zie dat hij aan vechten is, mijn vriend is aan het vechten. Ik loop er naar toe en ik geef die gast een boks, maar gecontroleerd, snap je. Ook met kracht, snap je. Met agressie, want die pakt mijn vriend, maar gecontroleerd. (...)

I: Kan je dan vertellen hoe het is in een gevecht, ongecontroleerd zeg je...

R23: Dat is gewoon, ik weet niet, jij bent gewoon kwaad. Ik weet, als je vecht, je moet altijd weten wat je doet, snap je, als je wil winnen. Je moet zorgen dat die andere persoon kwaad is, snap je, en dat jij rustig blijft, snap je, en dat je gewoon een boks kunt geven, naar achter kunt gaan, rustig, snap je, weten waar je slaagt.

Hierop aansluitend gaan respondenten (N=8) soms zeer bewust het slachtoffer toetakelen om hem zo snel mogelijk ‘uit te schakelen’ of zo min mogelijk uitwendige en materiële schade te berokkenen zodat de pleger zelf goed uit het gevecht komt.

R23: Maar ik weet gewoon van mijn eigen dat je moet slagen in het gezicht, en op de longen.

I: Waarom op het gezicht?

R23: Als je op het gezicht slaagt dan... Ik weet hoe personen reageren. Als jij op het gezicht slaagt, en hard op de neus, die gaat automatisch pijn hebben, ook in de ogen, snap je. (...) Zo, niet wazig zien, maar dat gaat zo moeilijk zijn, snap je, om scherp te zien. En je gaat automatisch zo doen (hij houdt zijn armen voor zijn gezicht). Maakt niet uit wie je bent, snap je. Je gaat automatisch zo doen. En dan heb je tijd gewonnen, snap je, om direct hier te slagen (wijst op het lichaam) of om te trappen, snap je. Of om nog te slagen op het gezicht. Het gezicht is gevoelig, snap je.

Er zijn ook bewijzen gevonden die het voorgaande tegenspreken. In tegenstelling tot de jongeren die ‘opgeslorpt’ worden door het geweld en hierdoor het geweld niet bewust meemaken, zijn er drie respondenten die in ‘slow motion’ het incident beleven. Zij zijn zich wel bewust van de dingen die zij doen of gaan doen. De tijdsbeleving wordt door de ervaren adrenaline zo beïnvloed, dat het lijkt of dingen in slow motion verlopen, wat een gedetailleerde snelle actie mogelijk maakt: *“Je ziet uw vuisten in zijn gezicht gaan” (R41)*. Opvallend is dat jongeren dit zo ervaren bij hun eerste gevecht, naarmate ze meer geweldsfeiten plegen, ebt dit gevoel weg (bijvoorbeeld R23).

Voor een deel van de jongeren (N=9) geeft de geweldshandeling zelf (iemand een boks of een stamp geven) een kick. Voor deze jongeren is de kick die zij ervaren moeilijk te beschrijven. Onderstaand citaat is een illustratie van een jongere (R33) die ‘vechten’ vergelijkt met een attractie uit een pretpark. Een wilde attractie plaatst het menselijk lichaam namelijk in een stresserende situatie. Het resultaat is een roes van krachtige hormonen en dat gevoel wordt door respondenten beschreven als bevreemdend en raar, maar tegelijkertijd als iets dat erg plezierig kan zijn en naar meer doet verlangen.

R33: Als je vecht, als je vecht (bokst in de handen). Ik weet niet, dat geeft zo een kick. Ja, jij zult dat niet begrijpen, he. Als je zo op een ding gaat, op een ding, hoe noemt het, euhm, als je zo een attractie doet, een attractie die je echt bevalt, vind je dat leuk die attractie? (...) Die zo met die bergskes wel zo, weet je.

I: Vroeger wel, ja.

R33: Ja vroeger, maar die kick dat er in zit, dat vond je leuk?

I: Hmm.

R33: Je zou zonder problemen nog een tourke willen doen?

I: Hmm.

R33: Ah voilà, bij mij was het juist hetzelfde, maar iets meer nog.

I: Iets meer nog. Wat bedoel je daarmee?

R33: Iets meer dan... meer goesting daarin. Als ik die had geslagen, dan zou ik misschien nog met iemand willen vechten op dat moment. Dus als iemand daar tussen zou komen, ik zou die ook pertotal slagen, snap je.

R9: Als je zit te vechten, gaat er veel adrenaline door je lichaam.

I: Hoe kan je dat beschrijven die adrenaline?

R9: Beter als seks zelf. (...) Nu weet ik dat nimmer. Nu te vechten. Dat is veel te lang geleden. (...) Toen, maar toen was ik niet echt bezig met meisjes en zo. (...) Maar het was wel beter dan seks, dat wel. Echt zo een adrenalinekickje. (...) Als je dan nog een beetje gedronken hebt, dan ben je zo een beetje aan het draaien en (onverstaanbaar).

I: Hmm. Is het dan voor dat je start met vechten of ook tijdens het gevecht, als je aan het slagen bent?

R9: Dat is tijdens. Je krijgt dat niet voor. Dan heb je ook een adrenalinekickje, maar dat is gewoon zo met een grote mond en zo. Vanaf dat je één vuist hebt uitgedeeld, dan heb je écht zo een adrenalinekick zodat je kan blijven doorgaan.

Drie respondentent maken expliciet dat het verwerven van macht over de situatie of het slachtoffer voldoening geeft. Zij zeggen plezier te hebben aan het domineren en angst aanjagen van slachtoffers. Door (al dan niet bewust) het slachtoffer weerloos te maken, verwerven zij macht en controle. Het machtsgevoel wordt gecreëerd door het slachtoffer te reduceren tot een object, te dehumaniseren (zie Wieviorka, 2009; Weenink, 2014). Bij enkele jongeren fungeert het verwerven van macht en controle tijdens geweldsfeiten als een mogelijkheid om ervaringen van machteloosheid en willekeur in het verleden te filteren. Het is bijvoorbeeld opvallend dat jongeren die in het verleden slachtoffer geweest zijn van intrafamiliaal geweld (of waarvan een vermoeden bestaat) meer uit zijn op het verwerven van macht en controle. Dit ligt in lijn met de bevindingen van Van der Zee et al. (1999) die stellen dat het streven naar macht en controle ook een teken van machteloosheid kan zijn dat verklaard kan worden uit de achtergronden van de plegers. Door controle uit te oefenen hebben plegers het dan heel even voor het zeggen en willen ze hiermee een breder en meer algemeen gevoel van machteloosheid tijdelijk opschorten.

I: Is dat een ander gevoel als je een mes vasthebt?

R11: Een machtsgevoel (dit antwoord kwam direct).

I: Waarom een machtsgevoel?

R11: Als je wil kan je die gast gewoon neerleggen, ik zal het zo zeggen. (...) Je hebt eigenlijk gewoon zijn leven in uw handen. (...) En dat geeft u de ultieme macht eigenlijk. Ik voel mij daar goed bij, eerlijk gezegd. (...) Ik heb mijn broer drie keer neergestoken denk ik. (...) Maar dat gaf mij ook een machtsgevoel, want mijn moeder was bang van mij en mijn broer was bang van mij.

R21: Kijk, als die man gehoorzaamt. (...) En die toont... Een vrouw heb ik nog niet meegemaakt. Als die man, die toont angst en die toont echt, alsof die een pier of een dode boom is. Ik voel geen enkele bedreiging meer van die man naar mij toe. (...) Je voelt u machtig.

Een gevoel van macht is vooral terug te vinden bij jongeren die een wapen bij zich hadden, en hiermee het slachtoffer bedreigd hebben of tegen hem gebruikt hebben. De meeste respondenten die een slachtoffer bedreigen met een wapen (gaande van het tonen van een wapen tot het richten van een wapen tegen een slachtoffer) geven aan dat ze zich op dat moment machtig voelen (N=11). Door het slachtoffer met een wapen schrik aan te jagen, vervolgens weerloos te maken en hem in een 'zwakke' positie te plaatsen, hebben/krijgen ze de situatie volledig onder controle.

R19: Je, je voelt u... Ja, niet onoverwinnelijk of zo, maar je voelt u goed, he. Je bent... ja... Mensen schrikken als die dat zagen, alle, als die dat zien. Die vrouw ook bijvoorbeeld. En dan zie je wat voor een macht dat dat geeft om een wapen, alle, een wapen te hebben, he.

I: Ja, ja. En weet je nog hoe je je toen voelde toen je dat mes boven haalde en die persoon bedreigde?

R8: Ja, ik weet nog, ik was ook een beetje in shock, want euhm, die man begon eerste te kressen en zo, te roepen.

I: Hmm.

R8: En die begon in het wild te slaan. Maar ik had die mes echt aan zijn nek gehouden, tot dat die rustig werd. En ja, de anderen waren al bezig met geld te zoeken. Ze hadden de kassalade gevonden. Maar toen, hoe ik mij voelde was, gewoon, ik had meer macht dan hem. Ik kon alles doen wat ik wou.

In bovenstaande situatie beschrijft R8 zijn eerste overval; voor hem was die adrenaline groter toen het slachtoffer weerstand bood. Toen dit gebeurde heeft hij het slachtoffer messteken gegeven en hierdoor werd de uitdaging voor hem groter om de overval tot een goed einde te brengen. Uiteindelijk bracht deze eerste overval voor hem veel respect op in de peergroup, iets wat bepalend kan zijn in het verdere belevingsproces inzake de toepassing van geweld. Het volgend punt gaat hier dieper op in.

Het gebruik van een wapen als dreigmiddel kan een machtsgevoel bij jongeren teweegbrengen, maar ook gevoelens van angst en stress (N=5), zoals blijkt uit onderstaand citaat van R15. Opvallend is dat het jongeren betreft die één (of twee) keer een overval of afpersing gepleegd hebben. Ook meer 'ervaren' jongeren stellen dat de eerste keer dat je een wapen in je handen hebt, een zeer stressvol moment kan zijn. Daarnaast zijn er jongeren die er bewust voor kiezen geen wapen op zak te hebben tijdens een overval en dit over te laten aan een kompaan omwille van de angst en stress.

I: Hmm, oké. En hoe voelde je toen je die vrouw bedreigde?

R15: Ik... Toen ik die vrouw bedreigde, ja... Ik was heel bang, heel zenuwachtig, verward, onzeker en gestresseerd. Ik wist niet wat ik moest doen, dus ik keek gewoon naar haar en zij keek naar mij, en ik hield haar onder dwang.

9.6.2 Geweld als gradueel proces

Uit de resultaten blijkt dat geweld als een gradueel proces kan worden beschouwd, waar adrenaline, angst en stress, en in het bijzonder de manier waarop plegers omgaan met deze extreme gevoelens, een rol van betekenis speelt. Zoals hierboven beschreven, kan adrenaline door jongeren ervaren worden als een positief gevoel dat ertoe leidt meer geweldsfeiten te (willen) plegen. Angst blijkt aanwezig te zijn in alle geweldsituaties, maar hoe plegers hierop inspelen en deze gevoelens reguleren is cruciaal in het al dan niet verder zetten van een gewelddadige criminele carrière. In dit deel wordt nagegaan wat maakt dat jongeren het initiële geweld en eventueel de afkeer ervan overwinnen, en vervolgens verder gaan en het geweld bij criminele geweldsfeiten lijken te 'banaliseren' en 'normaliseren', daar waar het bij anderen een reden is om in de toekomst geweld te vermijden. Op basis van de interviews kunnen grotendeels twee reacties onderscheiden worden als antwoord op de aanwezige adrenaline tijdens een gewelddadige interactie: vechten en vluchten (of verstijven). Uit de bevindingen blijkt dat de reacties veelal afhankelijk zijn van (1) de eerste keer dat een specifiek geweldsmisdrijf wordt gepleegd en (2) hoe jongeren de ervaren geweldsituatie achteraf herinterpreteren en herbelevan.

9.6.2.1 De eerste keer: de adrenaline de baas kunnen

Alle jongeren die voor een eerste keer een diefstal met geweld (ofwel overval) plegen, ervaren zeer extreme gevoelens van angst en stress die zich onder meer uiten in kleffe handen, een droge mond, een bonkend hart en een paranoïde gevoel. Ze twijfelen of het wel gaat lukken en ze denken na over de gevolgen: wat als ik gepakt wordt?

R34: Je hebt altijd ook een beetje angst. Zo uw lichaam is zo... gelijk dat je schrikt, snap je. Als je zo van iets verschrikt, maar die gevoel, die kan... Die blijft hangen zo. Uw lichaam is stijf. Die is stijf en uw hart bonkt en je krijgt een droge mond. Je hebt

geen speeksel meer in je mond. Je bent daar zo helemaal op gefocust. Je wordt zo een beetje... Je krijgt een psychose. Je wordt zo gek, snap je. Je bent helemaal verstijfd.

Alle jongeren in onze steekproef die als pleger van een diefstal met geweld in aanraking zijn gekomen (N=27) stellen dat ze het moment voor ze plaats delict betreden, deze gevoelens moeten overwinnen, verbergen of neutraliseren om het feit daadwerkelijk te plegen. Ze hanteren met andere woorden een bepaalde methode die hen in staat stelt hindernissen en gevoelens te overwinnen die de meeste personen weerhouden om feiten te plegen. Het cognitief denkpatroon 'afweringsmechanisme' ('cutoff') geformuleerd door Walters (1990) sluit hierbij aan: jongeren trachten zich af te sluiten van bepaalde gevoelens en gedachten zodat een morele grens overschreden kan worden. Opvallend is dat de meerderheid van de jongeren hun eerste overval onder invloed van drugs gepleegd heeft. Door jongeren wordt het gebruik van drugs en alcohol het vaakst aangehaald om dergelijke gevoelens en gedachten te verdringen (bijvoorbeeld R32 en R6). Daarnaast hanteren jongeren nog andere afweringsmechanismen zoals een 'klik' maken door het oproepen van een bepaald woord zoals 'fuck it' (R20 en R23) of het oproepen van een gedachte zoals 'dit doe ik één keer en daarna niet meer' (R34), het gevoel niets te verliezen te hebben (R19) en niet willen onderdoen voor medekompanen (R23).

I: Hmm. Maar kan je je dat moment nog herinneren dat je eigenlijk die onzekerheid hebt overwonnen om het dan toch te gaan doen?

R32: Als je drugs gebruikt, dat geeft je meer, pff, ik weet niet, "ik kan dit".

I: Heb je het onder invloed gedaan?

R32: Nee, maar de dag ervoor wel. De dag ervoor had ik drugs gebruikt.

I: Hmm.

R32: Ik was nog altijd zo een beetje in een roes.

I: Was dat dan ook meestal onder invloed als jullie feiten pleegden?

R6: Sommige dingen wel. Ik was meestal niet nuchter. Dat lukte dan niet zo goed. Als ik dronk, ga dat beter, dat ging vlotter.

I: In welk opzicht gaat dat vlotter?

R6: Dan denk je niet zo hard na als je gedronken hebt. Als je dronken bent, dan ja... Als je nuchter bent, peins je nog, twijfel je nog een beetje. Als je gedronken hebt, dan gaat iedereen mee.

R23: Ik bedoel, de eerste keer dat ik een overval had gedaan... Voor dat ik die overval had gedaan, ik was aan het stressen. Ik dacht: oei, oei, oei, er gaat iemand komen, maar ik mocht dat niet laten zien, snap je. Dus wat zeg ik tegen die andere persoon: "Kom, kom, we gaan nu". Ik doe mijn bivak aan en ik loop naar binnen, snap je.

Eenmaal 'beslist' om een overval te plegen, kan je volgens de jongeren niet meer terug en moet de meestal nog steeds aanwezige vrees gecamoufleerd worden en een 'professionele', 'doelgerichte' houding worden aangenomen én volgehouden zodat de overval snel en efficiënt kan verlopen. Een groot deel van de jongeren haalt aan dat de stress stillaan wegeeft eens ze de plaats delict hebben betreden (bijvoorbeeld de supermarkt, de apotheek, de juwelier). Desalniettemin blijft de adrenaline en de vrees om gepakt te worden aanwezig, maar worden deze gevoelens die je, aldus de jongeren, 'moet ondergaan' weggefilterd.

R19: Maar binnen, dat is, dat is... binnen (lacht), je hebt daar geen tijd om daarover na te denken. Dat is, ja, je... je doet wat je hebt afgesproken en euhm, ja, je laat er gewoon niks tussenkomen om dat te verpesten en euhm, ja, je wilt ook niet betrappt worden, dus alles gaat heel snel en zo. Dus ja...

I: Hmm. Dan heb je die stress niet of hoe moet ik dat zien?

R19: Allez, ik heb toch... De meeste stress die ik heb bij een overval is sowieso voor dat we binnen zijn. Eens dat we binnen zijn, dat is, ja, dat is... Dat is goed, ja...

I: Dan heb je dat nimmer? Dan valt die stress van je af?

R19: Ja, een beetje. Allez, je hebt nog een beetje stress, maar je kunt daar niet over nadenken of twijfelen. Dat gaat helemaal niet.

Bovenstaande respondenten kiezen ervoor om bij hun eerste overval(len) te 'vechten'. Een deel van deze jongeren haalt aan dat ook tijdens het feit getracht wordt negatieve gevoelens en gedachten te onderdrukken of verdringen, voornamelijk omdat ze niet willen onderdoen voor hun medekompanen. Dit sluit wederom aan bij de 'fear of radicalisation' van Warr (2002). Het zijn vooral de reacties van het slachtoffer en de opkomende gevoelens van medelijden die jongeren voor hun mededaders tijdens het feit proberen te onderdrukken (bijvoorbeeld R23, R21).

R23: Maar ik riep gewoon een hele tijd: "Geld, geld, geld". Ik slaag op deur en zeg: "Geld", snap je. En die persoon dan, die was aan de kassa bezig en zo, die was geld aan het nemen. En ik had ook gezien, die vrouw was echt bang, snap je.

I: Hmm.

R23: En, ik weet niet, dat was gewoon efkes, ik zag zo, ze was bang. Ik dacht: ocharme.

I: Ja, dat dacht je op dat moment?

R23: Ik had zoiets van... ocharme. Ja, ik voelde dat zo, ocharme, snap je. Maar toen, ik riep: "Geld, geld". Ik had me precies zo efkes laten meeslepen, snap je, maar dacht mocht niet. Dus ik zei gewoon: "Geld, geld".

I: Ja, dat mocht niet van jezelf of?

R23: Ja, dat mocht niet van mijn eigen. Ik wou dat niet. Ik wou niet dat die andere ging zien dat ik medelijden had, snap je.

I: Ja, en toen heb je toch die klik kunnen maken dan?

R23: Ja, dat is wel... Ik heb die klik kunnen maken, maar tegenover een paar overvallen daarna, snap je, ik hoefde zelf niet.... Allez, ik had nooit de neiging om te denken, ocharme.

Jongeren trachten niet enkel te 'vechten' tegen de negatieve gevoelens en gedachten die opkomen, maar door de ervaren adrenaline en stress wordt er soms ook letterlijk gevochten tegen slachtoffers. Uit de analyse blijkt namelijk dat de kans op (onnodig) geweld groter is indien jongeren onder 'stress' staan. Dit verklaart waarom veel jongeren die als veelpleger kunnen worden beschouwd aanhalen dat de eerste overvallen vaak gepaard gingen met een directe fysieke confrontatie met het slachtoffer (zie hoofdstuk 8). Ook omdat jongeren denken dat agressie mensen bang maakt, gaan ze bij de eerste overval(len) vaak op een gewelddadige manier met het slachtoffer om (R16).

R16: In het begin was ik nog misschien amateuristisch. Ik kwam te laat binnen. Ik begon zelfs nog te slagen. Ik was een beetje agressief. Ik dacht: agressie maakt de mensen bang. Ik glipte naar binnen, ik begon te roepen. Ik pakte de mensen, gooiden hen op de grond, andere vriend maakte de kassa leeg, en ik was weg.

Wanneer de jongeren na een feit terug 'met beide voeten op de grond staan', volgt een kalm en een euforisch gevoel bij het zien van het geld.

R8: Die adrenaline bleef tot ik... tot wanneer wij eindelijk binnen ergens zitten, in een appartement, veilig. Als we het geld aan het tellen waren, was dat weg.

Enkele jongeren worden daarna ook geconfronteerd met gevoelens van angst en vrees om opgepakt te worden, die zij – om hun status en imago bij peers groot te houden – trachten te verdringen.

R23: We hebben denk drie kilometer of zo... Nee, ik weet niet, toch, een heel stuk gelopen. Ik weet niet, met wat kan ik dat vergelijken... Dat was echt wel lang, ik denk een kwartier of zo. (...). Maar, ik weet niet, ik werd gewoon niet moe. Ik bleef lopen. Ik had zo adrenaline. (...) Ik was nog steeds bang, gepanikeerd, gestrest, adrenaline, snap je. Pas toen ik echt binnen was bij die gast zijn thuis, toen voelde ik echt die vreugde, snap je. Dus ik voelde mij veilig. Ik had geld, snap je, want dat lag op bed. Dus ja, toen voelde ik mij echt wel goed, snap je.

I: Hmm.

R23: Toen, ik had geld. Ik begon dat te tellen en zo. En toen, toen dat ik neerzat en zo, toen begon ik pas die gevoel te komen van paniek, snap je. Heb ik een spoor achtergelaten? Komen die naar mij thuis? Of dit en dat. Zo begon ik paniek te krijgen. Niet echt zo paniek van, hier, links, rechts, maar meer over de gevolgen. Wat gaat er gebeuren? Maar alle, omdat die andere zijn aan het praten, snap je. Ik wou niet laten merken dat ik met die gedachten zat, snap je.

I: Hmm.

R23: Dus begon ik met die andere mensen ook te praten, direct.

Opvallend is dat jongeren de extreme gevoelens steeds terug ervaren als zij ‘een trap hoger gaan op de ladder’ in de ernst van de gepleegde feiten: van een winkeldiefstal naar een inbraak, van een inbraak naar een overval, van een overval naar een homejacking. Zo geeft een respondent aan dat hij bij een eerste homejacking, die evolueerde tot een gijzeling, zich uitermate gestresseerd voelde, en constant het gevoel had dat de politie ging komen.

R16: Euhm, ja, langs éne kant, ik voelde zoiets van, zo een adrenaline. Geen adrenaline van “ik wil stelen” of zo, maar een adrenaline van echt bang hebben, snap je. “Wat gaat er nu gebeuren?”. Een beetje paranoïde. “Ik zit hier in een onbekend huis. Ik weet niet wat gebeurt”. Ik had mezelf een beetje niet onder controle, snap je. Ik had daar moeite mee. Ik kon niet stil blijven zitten. Ik was heel fel ... een hele tijd door de ramen aan het kijken, naar politie. Dat was lang voor mij. Die vijf uur, dat was heel lang voor mij. Ik was aan het denken: de politie gaat nu komen. Misschien verwacht hij iemand. Ik was gewoon paranoïde (lacht). (...) Uiteindelijk, het was 8u. We hebben die kluis open gekregen en we zijn weggegaan. Die man was vastgebonden en we hebben die in de douche gelaten. En we zijn weggegaan. En dan, ik had een soort fierheid over mij. Het is mij gelukt. De schrik was weg. Het is mij gelukt. Whow, hier. Ik had goede buit. Die man heeft... van die 18 000 euro, heeft die man er maar vijf genomen. Hij zei: “5000 euro, klaar, jullie de rest”. En ja, achteraf is het met mij erger geworden. Die schrik die ik had, die heb ik kunnen verleggen, snap je mevrouw.

Op te merken valt dat één respondent aanhaalt direct een overval te hebben gepleegd, en geen andere feiten op zijn rekening heeft. R34 ervaarde zeer extreme gevoelens van angst en stress die hij niet onder controle kon houden. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat hij eerder geen diefstallen of inbraken gepleegd heeft. In tegenstelling tot de andere respondenten heeft hij geen drempels moeten overschrijden en de ervaren gevoelens van angst en stress niet kunnen reduceren, waardoor deze gevoelens tijdens de overval in extreme mate tot uiting kwamen. Dit zijn de jongeren (R32 en R34) die tijdens het plegen van een overval reageren op de adrenaline door te verstijven of te vluchten. Angst en stress overheersen op dat moment en controleren de persoon zodanig dat hij niet in staat is om zijn taak als ‘overvaller’ te vervullen. Adrenaline is voor hen een negatief gevoel dat ze nooit meer willen ervaren.

R32: En toen ik het wel had gedaan, was ik zelf in shock, snap je. Ik was zelf... ik wist nimmer wat er gebeurd was. Daarom was ik ook geblokkeerd daarbij. Ik heb ook niks kunnen doen.

I: Nee.

R32: Ik stond daar en kijken en toen zijn we terug weggelopen. (...)

I: Ja, wat ging er door je hoofd toen?

R32: (stilte) euhm, ik weet niet hoe ik dat moet vertellen. Redelijk veel eigenlijk. Dat was gewoon, alsof de wereld stop gezet werd. Ik weet niet. Dat was een heel raar gevoel. Ik had dat nog nooit gevoeld. Dat was heel raar.

I: En kan je dat gevoel beschrijven?

R32: Bang eigenlijk zo. Bang, maar raar. Gestresseerd ook, ik weet niet. Alsof je zo zit vastgeklemd, snap je. Ik was effe... Zo'n shock dat ik geblokkeerd was. Ik kon niks meer doen, niks meer, tot ik die anderen zag weglopen en toen ben ik ook beginnen te lopen. En ja, ik weet niet. Effe zelf in shock.

I: Hmm.

R32: "Wat is hier allemaal gebeurd? Wat ben ik aan het doen". Toen was ik pas tot het beseft gekomen van, "ik ben eigenlijk een overval aan het plegen". (...) Nadien, pff. Nadien was ik nogal in een nashock. We waren ons aan het omkleden, en ik was helemaal... Ik wou niks meer te maken hebben met die goud en ... Ik weet niet. Ik voelde mij heel raar. Ook heel bang dat de politie mij ging pakken, dat ik gepakt ging worden. (...) Die kick zou ik nooit meer willen meemaken, wat ik toen heb gevoeld, dat is ... Dat is geen fijn gevoel.

Deze jongeren stoten op bepaalde hindernissen; gevoelens van medelijden, schuld, schaamte blijven domineren en overheersen. De vrees om opgepakt te worden is bij deze respondenten erg groot. Voor hen was dit, naar eigen zeggen, een kantelmoment om geen feiten meer te plegen.

R34: Ik heb die dag niet geslapen. Helemaal niet. Ik ben wakker gebleven ervan uit dat de politie mij gaat pakken.

I: Aja.

R34: Ik ben ook naar de Post gegaan. Ik heb alles weggesmeten in een bos. Ik heb alles in een bos verstoppt. En ik ben gewoon thuis gaan slapen. Er was niemand thuis, dus ik had de optie om om 5u 's morgens naar buiten te gaan. Die waren op vakantie gegaan en ik wou niet meegaan. En ja, ik heb gewoon de hele tijd wakker gebleven en gekken aan het raam of de politie ging komen.

9.6.2.2 Geweld 'normaliseren': extreme gevoelens eigen maken

In dit punt wordt uiteengezet hoe respondenten het gepleegde geweld nadien vormgeven. Hoe 'overwinnen' ze die extreme gevoelens die ze ervaren hebben? Dit proces kan enkel in kaart worden gebracht bij jongeren die als veelpleger beschouwd worden en hebben dus betrekking op de analyse van N=21 respondenten. Bij de meeste respondenten die als veelpleger van 'diefstallen met geweld' kunnen worden gezien (N=16), evolueert hun criminele levensloop van het plegen van minder ernstige feiten zoals winkeldiefstal naar meer ernstige feiten zoals een inbraak en een overval. Uit de analyse kan besloten worden dat die kleine feiten na een tijd doorgaans saai en routineus worden, en het verlangen naar meer geld steeds groter wordt, mede ook door het opkijken naar ander delinquente peers. Door gevoelens te neutraliseren en de drang naar steeds meer geld, verleggen jongeren hun grenzen om meer ernstige feiten te plegen. Jongeren zoeken met andere woorden naar steeds meer extreme prikkels en wanneer ook deze ervaringen 'betekenisloos' of in hun ogen 'normaal' worden, gaat men op zoek naar sterkere prikkels. Geweld speelt dermate een belangrijke rol om aan die prikkels te beantwoorden, maar wordt na verloop van tijd wel anders ingevuld. Een aantal jongeren wordt routineus en ziet het plegen van geweld als een manier tot het verwerven van middelen, geld en status.

Het is opvallend dat zij naarmate ze meer overvallen plegen switchen van eerder expressief naar instrumenteel geweld.

R17: Ja, dat was... in het begin, wij kijken op naar de grotere jongens. We waren dat beu al die afpersingen en zakkenrollers. En ja, dan zie je mannen uit andere bendes....

Als jongeren erin slagen niet gepakt te worden, dan hebben ze een belangrijke drempel genomen en kunnen ze verder hun slag slaan. Ze hebben van hun eerdere poging geleerd, gemerkt hoe ze bijna in de fout gingen en hun gedrag aangepast om de volgende keer efficiënter te werk te gaan. Uit de bevindingen blijkt dat jongeren op basis van cognitieve scripts die eerdere ervaringen beschrijven het verdere geweld vorm geven, bijvoorbeeld hoe ze met een slachtoffer moeten omgaan, op welke manier ze een kluis openen, vluchtroutes, reactie van omstanders

R23: En ja, je gaat toch... Je gaat altijd je grens verleggen, snap je. Maar als ik in de midden van de (winkelstraat) heb gevochten, en ik heb gezien, mensen stappen gewoon voorbij. En de volgende keer dat ik een afpersing ga doen, snap je, en ik geef die gast een boks, dan ga ik ook een link leggen: ah, vorige keer zijn mensen hem ook voorbij gestapt, snap je. Pas wanneer het erger werd, is iemand gestopt, snap je. Dus waarschijnlijk, niemand ga iets doen als die niet ziet dat het erg is. I: Hmm.

R23: Die gaan gewoon kijken. En dat je al zo snel in je hoofd hebben en denken: ik kan dat zo of zo aanpakken, snap je. En zo, ja, gaat dat telkens...

De ‘ontwenningsverschijnselen’ na een geweldsfeit zijn dus bepalend om op zoek te gaan naar een volgende kick. Enkele respondenten stellen dat, als je één keer een overval gedaan hebt, je geen inbraken meer doet. Grenzen worden steeds verlegd en bij elke stap word je volgens de respondenten meer zelfzeker.

R16: We hadden ook meer durf. We durfden ook meer, snap je. Als jij een inbraak pleegt, dat is niet dezelfde adrenaline als je een overval pleegt.

R23: Dat went ook, ook al is dat zo extreem, snap je. Maar als je dan kijkt, en je zegt tegen mij: “Kom, we gaan een overval doen”, dan denk ik: ja, wat is dat, een overval, snap je. Dat is gewoon normaal. Maar als je dat een jaar ervoor had gezegd: “Kom, een overval doen”. Dan had ik gezegd: “Jij bent zot. Je wilt dat die flikken voor de winkel staan of wat”. Omdat jij zo... Dat zei ik een jaar daarvoor dan ook over inbraak, snap je. En een jaar daarvoor over winkeldiefstal. En zo gaat dat door. Soms is dat maar met drie maanden, maar gewoon om het te verduidelijken, snap je.

Enkele ‘ervaren’ geweldplegers geven aan juist rustig te zijn tijdens het feit, waarbij er een focus is op het doel (bijvoorbeeld geld) dat men wil bereiken. Zij geven aan tijdens een overval heel sereen en zorgvuldig te werk te gaan zodat er niets kan fout lopen. Geweld wordt door deze respondenten instrumenteel gebruikt. Dit ligt in lijn met de bevindingen van Collins (2012) die stelt dat de tunnel van geweld gemanipuleerd kan worden voor eigen voordeel. Deze jongeren erkennen dat er een adrenalinerush zal plaatsvinden, dat er sprake zal zijn van perceptuele vervormingen, en dat zij een veranderde staat van bewustzijn zullen ervaren. Ze worden met andere woorden experts in het binnen- en buitenstappen van de tunnel van het geweld, die zij volledig zelf onder controle hebben.

R13: Maar normaalgezien, als ik helder, alle, normaal nuchter ben, dan doe ik dat heel koelbloedig. Zonder iemand te raken, zonder te roepen. Heel beleefd. Ze zeggen: “Met wat kan ik u helpen?”. Ik zeg: “Ja, met de kassa open te doen.” Of “Wat

gebeurt er?”. “Wil je alstublieft de kassa opendoen? Wilt u op de grond zitten” of dat of dat of dat. Zo altijd zo geruststellend. Bijvoorbeeld zwakke mensen, zoals oudere mensen en zo, ik houd mijn wapen niet omhoog, maar ik houd die zo laag mogelijk. Maar echt met de bedoeling om hen niet te kraken of zo. Ik pak dat heel rustig aan, om hen een beter gevoel te geven of zo. Snap je? Normaalgezien, dat is dan mijn ding, ik ben niet een overvallen die binnengaat als een ezel of zo en die begint te roepen: “Haa, een overval!”. Als het moet, ik ga binnen als een klant, en ik wacht tot alles in orde is, en ik pak dan die medewerker of wie dan ook op een heel rustige manier, en dan begint de overval.

Deze respondenten stellen tijdens de diefstal geen fysiek geweld te gebruiken indien het niet nodig is. Onder bepaalde condities voelen zij zich echter genoodzaakt om geweld te gebruiken, namelijk als het slachtoffer weerstand biedt of als zij dreigen de controle te verliezen (zie punt 8.2.2.2). Bovendien weten ervaren overvallers – dat laten ze althans uitschijnen – wanneer ze een zet moeten doen en wanneer ze een overval moeten afblazen. Toch kunnen zij niet als ‘succesvolle’ overvallers – in de zin van niet gepakt worden – beschouwd worden, omdat ze allen verblijven in een GBJ of GFC. Zo vertelt een jongere dat hij en zijn vrienden een bende vormde met allemaal minderjarigen en zo geobsedeerd waren door feiten dat ze door de mand vielen. Naarmate delinquenten meer feiten plegen worden ze gekenmerkt door onvoldoende alertheid en een slecht opmerkingsvermogen, waardoor ze ‘fouten’ maken (Walters, 1990). Hier kan ook verwezen worden naar de rationele keuzetheorie; jongeren wegen de kosten en de baten af, maar na veel gelukte feiten worden de risico’s echter lager ingeschat dan ze in werkelijkheid zijn en is de pakkans vervolgens groter.

R8: En we hadden in twee dagen tijd, 22 feiten gepleegd.

I: Hmm.

R8: En we blijven maar overvallen plegen. Van overval naar overval. En euhm, tot we zo ver op het punt geraakte, dat het zo overdreven was, want euhm, ja, ze (politie) wisten wie wij waren. Want we hadden dat eerst dom gespeeld, maar achteraf hadden ze ons niet gepakt. Maar na een tijd, ze wisten wie wij waren (...). We waren geobsedeerd door feiten, feiten, feiten. En na een tijd, we zaten in een hotel allemaal. Iedereen was geseind. We zaten in een hotel. En ja, zo zijn die (politie) binnengevallen bij ons.

Er kan geconcludeerd worden uit de interviews dat jongeren die veel delicten hebben gepleegd, zich de ‘extreme’ gevoelens die zij ervaren hebben bij de eerste overvallen eigen hebben gemaakt waardoor er sprake kan zijn van een soort gewenning. Jongeren hanteren veelal cognitieve mechanismen om de vrees en angst de baas te kunnen. Door hun perceptie van de situatie en eerdere ervaringen te veranderen, en de ervaringen te ‘normaliseren’, herdefiniëren de jongeren de situatie van een hoog naar een beheersbaar risico. Dat gebeurt vooral doordat eerdere overvallen geld en/of kicks opleverden – in de zin van geldgewin en het verkrijgen van respect in de peergroup – en niet geleid hebben tot negatieve gevolgen voor de pleger. Herhaald ‘succes’ leidt tot zekerheid voor overvallers wat ook als gevolg heeft dat zij geweld meer en meer gaan ‘normaliseren’.

R13: Dus eenmaal dat dat de eerste keer gebeurt, hoe makkelijker, hoe dichterbij je erbij komt, hoe een stap hoger dat je kan zetten, hoe meer uitdagingen, hoe meer ervaringen je krijgt, hoe meer dingen, en als ze (politie) je dan nog niet pakken, dat je ook je eigen zelf evalueert, “oh, ik ben slim geweest of ik ben dit en ik ben dat”. En zo moedig jij jezelf aan om toch verder te gaan in feiten, en andere mensen die er iets van horen die zeggen nog, nog, “je hebt dat goed gedaan”, of dit en dat.

Uit onderzoek blijkt dat er een wisselwerking is tussen het gedrag van delinquenten en hun belevingswereld. Criminaliteit is volgens de theorie van Walters (1990) in sterke mate verbonden met de manier waarop een persoon zijn ervaringen omzet in specifieke denkpatronen. Ze bouwen hun leven op rond deze denkpatronen. Door het hanteren van cognitieve mechanismen, door Walters (1990) cognitieve denkpatronen genoemd, herdefiniëren de jongeren de overvallen als 'normaal' en 'alledaags'. Eerder onderzoek (Topalli, 2005; Wright & Decker, 1994, 1997) naar persisterende delinquenten wijst aan dat 'hardcore' criminelen weinig of geen schuld- en schaamtegevoelens ervaren. Uit dit onderzoek blijkt dat jongeren wel degelijk schuld- en schaamtegevoelens ervaren, vaak na incidenten van ongecontroleerd geweld.

R29: Maar nu, ik euhm, ik zie direct die beelden voor mij. Allez, hoe moet ik dat zeggen... Dat, dat... gaat nu los van het slachtoffer. Ik heb zeker spijt dat ik dat slachtoffer... Want het was ook de eerste keer dat het zo extreem was. Die mens, die was bijna dood, he, ja, als ik dat nu goed versta. Ook al had hij het zelf gezocht. Dat motief, dat interesseert mij eigenlijk niet, heb ik gezegd. Het gaat gewoon om het feit wat ik heb gedaan.

R14: Ik zag dat, ja. Maar hij wou ook enerzijds snel weggaan, snap je, want hij dacht dat ik iets ging doen met hem, maar ik had die intentie niet. Allé, ja, om iets te doen. Ik wou gewoon geld, en voor de rest, dat die gewoon weggaat. Maar ja, hij heeft mij aangevallen. Natuurlijk is dat begrijpelijk dat hij mij heeft aangevallen, omdat hij overvallen wordt. Dat is zelfverdediging. Ik snap dat ook. Maar ja, dan mag hij ook een reactie verwachten van de dader, he. Ik bedoel, het is niet dat ik met mijn ogen gewoon ga kijken naar hem, hoe dat hij wegloopt en de politie verwittigd. Ik moet ook aan mijn eigen denken, he.

I: Hmm. En waarom had je dan gestoken?

R14: Ja, omdat ik bang was. Ik was ook efkes... ik wist niet wat ik deed. Ik was in shock. Ik had dat toevallig in mijn hand en toevallig heb ik hem ook gestoken.

I: Ja. En kan je nog beschrijven hoe je je toen voelde met dat mes in je hand?

R14: Ik voelde mij eerlijk gezegd euh, beschaamd. En euh, een beetje boos wat ik heb gedaan. Boos op mezelf, omdat dat ja... Dat had anders kunnen verlopen, maar ja, ik ben dom geweest.

Enkele respondenten waren, net omwille van een ervaren gevoel van schaamte en schuld, niet bereid te vertellen over incidenten die ernstige gevolgen hadden. Deze gevoelens worden verdrongen en men vermijdt ook in het interview om ze terug op te roepen.

I: Hmm. Zijn er ooit incidenten geweest waarbij er ernstige verwondingen waren?

R43: (stilte) Euhm, goh, ja... ja...

I: Wil je daar iets over vertellen?

R43: Nee. Liever niet.

I: Dat respecteer ik. Wil je zeggen waarom je daar liever niet over vertelt?

R43: Omdat dat euhm, dat is té... Dat is uit de hand gelopen. Daar had ik wel echt spijt van.

I: Hmm.

R43: Dat dat is gebeurd. Gewoon, ik was niet alleen en zij waren ook niet alleen, maar...

I: Hmm.

R43: Maar dat is gewoon echt helemaal uit de hand gelopen. Dat had niet moeten gebeuren. (...) Ik schaam mij er ook een beetje voor wat er is gebeurd en ik wil dat voorval echt niet oprapen.

Opvallend is dat ook enkele veelplegers expliciet aanhalen gevoelens van medelijden voor het slachtoffer tijdens het feit te ervaren, gevoelens die ze trachten te verdringen op het moment zelf. Zij neutraliseren gevoelens zoals schuld en schaamte door het hanteren van neutralisaties en cognitieve

denkpatronen. Vaak wordt daar nog lang over gepekerd en komen deze gevoelens naar boven nadat men na de feiten voor het eerst terug alleen is.

R16: Dat was een gewoonte om 's morgens vroeg op te staan en een jointje te roken, 's avonds laat een jointje voor het slapen. Dat was een standaardprocedure. Dat verzette mijn gedachten en dat deed me minder denken aan de ergere dingen dat ik deed, de slachtoffers die ik gezien heb voor mijn ogen, snap je. Ik denk ook nog aan, 's nachts, voor dat ik slaap... Als ik gisteren een overval gepleegd heb, of deze morgen, en als ik dan ga slapen zie ik die vrouw of man voor mij, met tranen in hun ogen, "stop, stopt, wacht, wacht, nee, nee, ik heb niks".

I: En hoe voel je je daar dan bij als je dat terug ziet in je slaap?

R16: Ik begin nog meer te drinken en meer te smoren zodat ik gewoon in slaap val. Ik deed niks met die gevoelens. Ik probeer die gewoon weg te doen, die gevoelens, in plaats van daar iets mee te doen, maar ik kon daar niks mee aanvangen. Dus ja, ik deed gewoon verder.

Deze gevoelens werden door de jongeren vaak verdrongen door ze weg te roken of te drinken. Aanvullend op de cognitieve denkpatronen van Walter (1990) kan een denkpatroon worden toegevoegd op basis van onze bevindingen. Een bijkomend mechanisme is immers het verdringingsmechanisme. Jongeren ervaren extreme gevoelens (van spijt, schuld, schaamte...) na het plegen van ernstige feiten en trachten deze na de feiten te verdringen om henzelf ervan te overtuigen dat het niet zo 'slecht' is wat zij doen. Dit kan gebeuren door gevoelens te 'verdrinken' door bijvoorbeeld het gebruik van alcohol en drugs en door prostituees te gaan opzoeken.

I: Dus na een overval komt dat wel naar buiten, die gevoelens?

R23: Ja, dat komt wel naar buiten, sowieso. En dan, euhm, hoe kan je dat zeggen, je hebt dat al eens meegemaakt, snap je, die gevoelens. Dus volgende keer, je weet hoe dat is.

I: Hmm.

R23: En dan ga je denken, "als ik gewoon alcohol drink, dan voel ik die gevoelens niet", snap je, of "als ik direct naar de hoeren ga, dan vergeet ik dat", snap je.

I: Hmm.

R23: Dus ga je, wacht he.... Je hebt kennismaking dan, dan weet je wat... Je weet wat dat is en dan ga je proberen om dat tegen te houden, of omdat op een betere manier te uiten, snap je, zodat je niet zelf denkt dat dat iets slecht is.

R16: Dat was een gewoonte om 's morgens vroeg op te staan en een jointje te roken, 's avonds laat een jointje voor het slapen. Dat was een standaardprocedure. Dat verzette mijn gedachten en dat deed me minder denken aan de ergere dingen dat ik deed, de slachtoffers die ik gezien heb voor mijn ogen, snap je. Ik denk ook nog aan, 's nachts, voor dat ik slaap... Als ik gisteren een overval gepleegd heb, of deze morgen, en als ik dan ga slapen zie ik die vrouw of man voor mij, met tranen in hun ogen, "stop, stopt, wacht, wacht, nee, nee, ik heb niks".

I: En hoe voel je je daar dan bij als je dat terug ziet in je slaap?

R16: Ik begin nog meer te drinken en meer te smoren zodat ik gewoon in slaap val. Ik deed niks met die gevoelens. Ik probeer die gewoon weg te doen, die gevoelens, in plaats van daar iets mee te doen, maar ik kon daar niks mee aanvangen. Dus ja, ik deed gewoon verder.

R13: Misschien, heel, allez, soms als je eens goed nadenkt, bijvoorbeeld je ligt in bed, en je bent goed aan het nadenken, dat je je ergens nog gaat schuldig voelen, maar dat is dan een heel klein moment dat je jezelf bent. Voor de rest, je komt weeral in dat milieu, en dat zijn er weer al die koppen die je elke dag ziet. De diejen doet die feiten, en dat en dat en dat. Dan moet je u zogezegd uw imago hoog houden. Om je imago hoog te houden om dat respect te verdienen van hun zoals je dat zelf respect toont voor hun, ja, dan moet je de zwaarste feiten, bij wijze van spreken, op tafel gooien. Zeggen: "ik heb dat gedaan, en hier zijn de bewijzen. Hier is een artikel of hier is een fragmentje uit, ik weet niet, uit tv of wat dan ook en hier, baf, baf, baf". Ja, ik ben het, hé, ik ben de man.

Zoals bovenstaand citaat van R13 aantoont, speelt de delinquente peergroup ook een belangrijke rol in het reguleren van negatieve gevolgen. Ook al komen die gevoelens van schuld, schaamte... bij regelmaat naar boven als de jongere alleen is, eenmaal hij terug in de delinquente peergroup komt, is dat allemaal 'vergeten'. Dit betekent dat ook op emotioneel vlak de zelfregulatie mogelijkheden biedt om verder te gaan, door samen te zijn met andere delinquente peers en andere aspecten van de gepleegde feiten te laten overheersen (bijvoorbeeld anderen laten meegenieten van het geld). 'Post-hoc' interpretaties blijken dus ook gestuurd te zijn door de interactie met de mededaders en de peergroup waar zij toe behoren.

R23: Dus jij, hoe kan ik dat zeggen, jij groeit op met agressie te zien, snap je, in alles, in stelen en dit en dat. Jij hoort grote mannen. Die komen met auto's en met brommers aan. Je ziet die met geld. En achteraf, jij hoort, "ja, die heeft toen een overval gedaan of die heeft een inbraak of dit en dat". Dus ja, jij hoort dat, snap je, en je weet op een vrij jonge leeftijd al wat dat dat is.

I: Hmm.

R23: Dus daardoor dat je dat hoort, ga je dat minder erg schatten. Je gaat dat minder erg vinden wanneer dat je dat zelf gebruikt. Je gaat dat goedpraten door dingen, snap je... "Ik heb dat gedaan omdat die vies keek". "Ik heb dat gedaan omdat ik geld nodig had". Zo van die dingen. Je gaat dat allemaal goed praten, zodat je dat minder erg gaat vinden.

'Fear of ridiculisation' komt hier ook weer terug; opscheppen om je gezicht niet te verliezen. Volgens sommige respondenten blijft de angst echter bestaan, maar veel jongeren willen en vooral durven die angst niet onder ogen zien of expliciet maken tegenover de peers.

R13: Het zijn altijd nog jonge gasten die dat doen, met altijd nog het gevoel van beetje angst, schrik of wat dan ook. Die doen dat niet echt zo computerig zoals jij denkt of hoe het er uit ziet. Dat zijn ook mensen die voelen en zo.

R23: Ja, angst ook. Hoe kan je dat zeggen, als je dat toen had gevraagd, had ik dat niet gezegd dat dat angst was, snap je.

I: Hmm, waarom?

R23: Gewoon, ik ging dat niet onder ogen willen zien, snap je. Ik had niet willen zeggen: "Ja, ik had angst. Ja, ik was onzeker", snap je. Ik ging gewoon zeggen: "Dat was adrenaline".

Naarmate jongeren meer feiten plegen en hiervoor 'op straat' ook erkenning krijgen, verwerven ze een status binnen een peergroup, die het vervolgens makkelijker maakt om die extreme gevoelens opzij te zetten.

R16: Een schrik van ... ik wil het niet doen, maar de adrenaline voor wat dat je het doet is groter dan die schrik, snap je. Je hebt de adrenaline, je weet dat er veel te rapen valt en je denkt: wat ga ik met dat geld doen?, en zo. En ik begon met mijn imago bij mijn vrienden, dit en dat. Ik werd maar stoerder, om het zo te zeggen. Dus dan gaat je gewoon naar binnen zonder gevoel, snap je. Dan probeer je je gevoelens opzij te zetten, zodat je zogezegd gevoelloos bent. En je begint je gewoon te focussen op wat je gaat doen, snap je. Bijvoorbeeld, ik focus mij gewoon: ik ga naar binnen, ik pak die vrouw of ik pak die man, uitbater, geweer op de hoofd, ik zet die op de grond.

We kunnen vervolgens – in lijn met de bevindingen van Topalli (2005) – concluderen dat jongeren niet enkel gebruik maken van klassieke neutralisaties om hun gedrag als 'goed' te bestempelen, maar ook om hun zelfbeeld als 'crimineel' in stand te houden. Uit de analyse blijkt dat het plegen van delicten vaak statusverhogend werkt in vriendengroepen of binnen het crimineel milieu. Sommige respondenten geven aan dat het verkrijgen van een imago het hoofddoel was om feiten (al dan niet

met geweld) te plegen. Bij enkele respondenten heerst er dan een gevoel van overwinning en trots, bijvoorbeeld als de overval gelukt is of men een gevecht heeft gewonnen. Voor deze gevoelens van overwinning doen ook vele jongens het. Hun imago wordt hierdoor versterkt en er wordt over hen gepraat. Het leuke aan het plegen van feiten is nadien: jongens genieten van het imago dat ze hebben en de macht die ze verwerven binnen de peergroup.

R8: Ja, toen dat feit was gebeurd, respecteerde de hele buurt mij, want ze hebben gezegd, "zie hoe jong? Jullie waren allemaal naar buiten gegaan en euhm, er waren nog mensen boven, en toch heeft hij dat helemaal alleen gedaan". Ja, sinds toen ben ik echt aan de slag gegaan, overvallen begonnen.

R13: Ja, maar met leuk bedoel ik niet enkel naar de feiten zelf, maar leuk is gewoon... na de overval, de dingen, als je dat vertelt aan iemand, en die hoort er iets van, of iemand, die spreekt jou er over aan. Uw imago gaat naar boven. Er is weer iets nieuws bijgekomen. Ze kunnen over u roddelen of praten, of wat dan ook. Leuk in de volledige context qua crimineel, alles wat er nog bijkomt. De respect die je krijgt. De mensen die zeggen: "Ha, hij heeft dat goed gedaan".

R13: Waarom? Ik, bijvoorbeeld ik, ik ben iemand die feiten pleegt en zo en van die dingen, alleen maar uit, allez, niet altijd, maar bijvoorbeeld euhm, uit respect, om respect te krijgen of om zijn eer omhoog te houden, of die dingen. Imago of, zo van die echte principiële dingen voor mezelf.

I: Dat is voor u belangrijk?

R13: Ja, die voor mij echt zo belangrijk zijn op dat moment.

I: Hmm.

R13: Maar je hebt ook bijvoorbeeld euhm, gasten die dat gewoon doen. Snap je? Die dat gewoon doen omdat die, ik weet niet, omdat die dan geld, echt geld nodig hebben of ik weet niet wat nog allemaal.

9.6.2.3 Desensitisatie van geweld

Een klein aantal jongeren (N=8) zijn doorheen een heel proces tot een punt gekomen waarop geweld niet meer als plezierig wordt ervaren, maar een 'dagdagelijkse activiteit' voor hen is geworden. Zij verwijzen naar de extreme gevoelens die zij 'ooit' ervaren hebben en die volgens hen moeilijk te overtreffen zijn.

R23: Maar, oké, door zo... Omdat je zo extreme gevoelens hebt, kun jij, buiten dat je feiten pleegt, is dat moeilijk om verliefd of zo te zijn, snap je.

I: Hoe bedoel je?

R23: Ja, voor dat ik een inbraak ooit had gedaan, op mijn 10 of 11 jaar, ik had wel een vriendinnetje, snap je. Ik was verliefd en zo. Maar ja, ik weet, na een maand of twee was dat gedaan. Dat was niks. Maar nu, 14 jaar, 15 jaar, ik weet niet... Allez, als ik een meisje versier of zo, ik kan niks voelen. Ik kan niks voor haar voelen. Ik word niet verliefd, snap je. Ook al slaapt die bij mij, snap je. Ook al heb ik goede nachten met haar gehad of een goede dag, of doe ik leuke dingen. Ik weet niet, ik voel niks.

I: En hoe verklaar je dat dan?

R23: Nee, ik voel niks, maar... Ik weet niet... Ik denk, als je zoveel adrenaline hebt gehad, dat is een extreem gevoel. Allez, extreem... Dat is echt, heel uw lichaam... Je voelt dat tot in uw tenen, snap je. Je voelt echt heel uw lichaam. Je bent echt zo, ja, adrenaline. En ja, ik weet niet, ik denk dat liefde gewoon niet zo'n hard gevoel is.

Aangezien deze jongeren zulke extreme gevoelens ervaren hebben, worden alledaagse activiteiten die doorsnee jongeren uitvoeren (naar school gaan, voetballen, naar de bioscoop, zwemmen, enzovoort) als saai en routineus bevonden.

R23: Ik heb zo een gevoel gevoeld, snap je. En daarom ga ik andere dingen snel zeggen: "Oh, ik ben dat beu. Dat is saai", snap je. Ik ben een gewone jongen, 15 jaar, ga naar school, doe voetbal, en die heeft een vriendin. (...) Maar als ik dat leven zou hebben, voetbal, dat is saai, snap je, pff. Ik ga dat twee maanden doen en ik ga dat beu zijn, snap je. (...) Dat was echt 'good life'. Je hebt... Er was geen verveling meer, snap je. Dat was niet meer hangen op straat, niks doen. Je ging naar handel, alle, dat was, hoe moet ik dat zeggen, leuk.

I: Wat was er leuk aan?

R23: Wat is er leuk aan? Ik bedoel, eerst, ik hing gewoon altijd rond in de buurt, snap je. Ik stapte rond, ik smoorde, snap je, wij doen een beetje schoppen. Hoe kan ik dat zeggen, ja, groot lawaai, gewoon een beetje irritant doen op mensen, soms lachen en zo. Maar dat is saai. Op den duur, je vindt dat saai, snap je, er is niets te beleven. (...) Wij kunnen niet meer in de speeltuin spelen, snap je, dus wij gaan andere dingen doen. En dan, ja, dus ik vond dat leuk. Wij doen café, wij doen dit, wij gaan geweer halen. Eerste keer, ik had geweer vast en zo, zo van die dingen. Wij gaan een geweer halen, wij halen strips, wij halen plakband, wij halen handschoenen, bivak, snap je. We stappen daar in een internetcafé, we stappen daar, snap je. Heel de dag doen wij iets. We kijken rond, "waar kunnen wij inbraak doen? Waar kunnen wij overvallen doen?", snap je. Wij gaan naar cafés, wij horen tipjes, snap je. Dus, hoe kan je dat zeggen, dat is zo (stilte), ja... Je doet iets, snap je. Je bent niet zomaar aan het rondstappen van daar naar daar, naar daar, snap je. Je doet iets, je maakt plannen, snap je. Op den duur, ja, ik vond dat leuk, dat was spannend.

Voor deze jongeren lijkt het erop dat vechten veelal geen amusementsfactor meer is. Het plegen van delicten, inclusief geweldpleging, is – doorheen het proces van het hanteren van cognitieve denkpatronen, klassieke neutralisatie en de erkenning van de peergroup – een deel van hun levensstijl geworden. De jonge veelplegers hebben niet alleen delicten gepleegd, maar ze zijn dit ook als (deel van) hun manier van leven en 'werken' gaan beschouwen. Zij hechten aan persoonlijke afhankelijkheid en autonomie en willen vooral 'vrij' zijn. Ook Åkerström (1993, pp. 39-46) bijvoorbeeld beschrijft in haar onderzoek hoe gedetineerden voortdurend spraken over het hebben van een eigen bedrijfje en de afkeer van het werken onder een baas.

R8: Ik zal ook nooit voor een baas werken. Ik wil niet voor iemand gaan werken of gaan zweten voor het geld, dat je evengoed in tien minuten het bedrag dat je per maand krijgt, zesmaal kunt krijgen.

Omdat het voor deze respondenten een normale zaak is, zeggen zij geen gevoelens van spijt en schuld (meer) te ervaren bij het plegen van feiten. Zij zijn er ingerold vanwege de spanning en de kick, maar door het veelvuldig blijven feiten plegen worden ze bij wijze van spreken 'gevoelloos'; emoties zoals spanning en opwindning – die overheersen bij jongeren die vaak vechten om de verveling tegen te gaan – komen er weinig of niet meer aan te pas. Het plegen van feiten wordt in hun ogen een gewone zaak. Door gewenning aan geweld (door het veelvuldig in aanraking komen met geweld thuis en op straat) en de desensitisatie tegenover de pijn en het lijden van slachtoffers, zien jongeren geweld en het slachtofferschap als essentiële en onvermijdelijke aspecten van het leven op straat. Het hanteren van neutralisatietechnieken lijkt voor deze jongeren die zich op dit punt in het proces bevinden, in lijn met de bevindingen van Topalli (2006), overbodig te zijn, aangezien schuld- en schaamtegevoelens, en de bijhorende adrenaline niet meer ervaren worden. Geweld wordt dan als alledaags, onvermijdelijk, of aangenaam ervaren omdat het een gevolg is van gewenning aan feiten en desensitisatie van de gevolgen ervan.

Schuld en schaamte worden weggewerkt als gevolg van het traditionele neutralisatieproces zelf, wat volgens Minor (1984) leidt tot een 'verhardingsproces' waarin een individu geleidelijk aan zich volledig afsluit van conventionele waarden en normen en vervolgens tot een punt komt waar onconventionele overtuigingen en gedragingen dominant en doorsnee zijn. Gevoelens worden dusdanig weggewerkt dat neutralisaties overbodig worden. "Neutralizations should be seen as a tool, adopted by offenders through social learning (see Akers 1998) and socialization (see Hirshi 1969) to support their offending. But as they become more and more comfortable with what they are doing (i.e., habituation) and the impact they are having on those around them (i.e., desensitization) the need to employ neutralizations decreases" (Topalli, 2006, p. 496). Deze jongeren doen überhaupt geen moeite meer om te neutraliseren, omdat de besluitvorming tussen de motivatie en de handeling niet meer wordt onderbroken door gevoelens van schuld en schaamte. Op deze manier wordt de beslissing een feit te plegen een onbelemmerde, zo niet functioneel automatisch proces, dagdagelijkse activiteit zoals *"het halen van een brood bij de bakker"* (R20).

9.7 Conclusie en discussie

Het laatste hoofdstuk van deel II had als doel de intrinsieke aspecten van geweld te achterhalen in de verhalen van de bevraagde geweldplegers. Nogmaals wordt benadrukt dat het in dit hoofdstuk – en dat geldt voor deel II in zijn geheel – grotendeels gaat om 'percepties van', wat niet noodzakelijk overeenstemt met de objectieve realiteit. Centraal staat het belang dat de jongere aan geweld hecht, vanuit het perspectief van de jongere zelf.

De eerste paragrafen waren beschrijvend van aard en gaven een overzicht van de gehanteerde definities van geweld door jongeren en in welke gevallen geweld door hen gewaardeerd wordt, gaande van visueel geweld tot reëel geweld. Eerst en vooral is duidelijk dat jongeren geweld veelal niet gelijkstellen met de gehanteerde geweldsdefinitie in dit onderzoek. Zij percipiëren geweld voornamelijk als een fysieke confrontatie (met ernstige schade) en beschouwen bedreigingen en verbaal geweld niet noodzakelijk als gewelddadig. Ook gevallen van 'speels geweld' tussen peers, zoals worstelen en spelletjes zoals panna, worden niet gelijkgesteld met geweld. Verder kan opgemerkt worden dat een groot aantal respondenten zich aangetrokken voelt tot virtueel geweld, terwijl het aantal respondenten dat reëel geweld entertainend vindt, veel kleiner is.

In een daaropvolgend punt werd de houding tegenover geweld besproken, maar ook een mogelijke waardering ten opzichte van verschillende geweldsituaties. Hieruit kan geconcludeerd worden dat geweld onder bepaalde omstandigheden 'normaal' en zelfs 'leuk' kan zijn voor jongeren, vaak in situaties waar geweld uitgeoefend wordt tussen gelijke partijen. Geweld tegen vrouwen, kinderen, ouderen, geweld met wapens, geweld met ernstige schade, maar ook ongelijke getalsverhoudingen tussen beide partijen, worden als onaantrekkelijk gezien. Op te merken valt dat dit 'onaantrekkelijk geweld' wel vaak in 'real life' door jongeren wordt gepleegd, en dat in deze situaties jongeren meermaals gebruik maken van neutralisaties om hun gewelddadig gedrag goed te praten. Uit de bevindingen blijkt bovendien dat de meeste jongens het volstrekt normaal vinden dat zij in bepaalde

situaties moeten reageren met geweld. Het is opvallend hoe veel jongens dit geweld verbinden met het man-zijn en de sociale verwachtingen gesteld aan mannelijk gedrag. Ook de rol van het gezin is belangrijk in de waardering van geweld. Zo blijkt uit de literatuur (Slovak et al., 2007; Guerra et al., 2003) en uit bovenstaande bevindingen dat jongeren die opgegroeid zijn in een 'cultuur van geweld' waar zij als getuige of slachtoffer in aanraking kwamen met geweld, geweld eerder als een 'normaal verschijnsel' percipiëren in vergelijking met jongeren die niet in aanraking zijn gekomen met huiselijk geweld.

De bevindingen tonen vervolgens aan dat jongeren aangetrokken worden door geweld omdat het intense emotionele en lichamelijke sensaties biedt. Geweld wordt dus niet steeds veroorzaakt door boosheid of frustratie, maar kan ook bepaald worden door een vreugdevolle stemming die veelal in de groep ervaren wordt. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de sensatie van geweld onlosmakelijk verbonden is met de rol van peers en hun (onderlinge) beoordeling. Veel respondenten accentueren het belang van de vrienden en de straatcultuur, die gebaseerd is op en verbonden is met het nemen van risico's en spanning. De verbondenheid in groepen is meestal zeer sterk en kan bijgevolg een situationele druk uitoefenen op het individu om zich te conformeren naar het denken en handelen van de (vrienden)groep. Door de groepsverbondenheid ontstaat een aanzuigend effect van de groep die bepaalde zaken met elkaar delen, zoals geweld. Deze verbondenheid is echter afhankelijk van situationele factoren, zoals de consumptie van drugs en alcohol, de grootte van de groep, en de weerstand die het slachtoffer biedt (zie hoofdstuk 3). Deze bevindingen zijn gelijkaardig aan de concepten 'morele vakantie' van Collins (2008) en Weenink (2013a; 2013b), en 'edgework' van Lyng (1990) die de focus leggen op het zoeken naar opwindning en het verkennen van persoonlijke grenzen. De jongeren streven voortdurend naar illegale opwindning en door hun drang naar sensatie, opwindning en avontuur beleven zij plezier aan het gepleegde geweld. Loyaliteit en steeds bereid zijn elkaar te helpen wordt in de groep hoog in het vaandel gevoerd (Warr, 2002). Voor wat betreft de ervaring van een fysieke confrontatie kan gesteld worden dat daders op verschillende wijze een incident ervaren en beleven. De kick verbonden aan het gepleegde geweld kan moeilijk verwoord worden door de respondenten. Wel was duidelijk dat adrenaline (vaak gepaard met alcohol- en/of druggebruik) een cruciale rol speelt om daadwerkelijk fysiek geweld te waarderen op dat moment. De adrenaline is zo sterk dat het in zekere zin verslavend kan werken, waardoor jongeren steeds op zoek gaan naar een nieuwe prikkel die een zekere 'kick' veroorzaakt.

Naast de 'pure' geweldsfeiten werd ook stilgestaan bij de beleving van 'diefstallen met geweld'. De gevoelens die gepaard gaan met het plegen van overvallen en de bijhorende adrenaline zijn extremer dan in vechtpartijen, waardoor alledaagse activiteiten die doorsnee jongeren uitvoeren door veelplegers veelal als saai en routineus bevonden worden. Belangrijk echter is dat geweld als een gradueel proces beschouwd kan worden, waar adrenaline, angst en stress, en in het bijzonder op welke manier plegers omgaan met deze extreme gevoelens, een grote rol speelt. Angst blijkt aanwezig te zijn in alle geweldsituaties, maar hoe plegers hierop inspelen en deze gevoelens reguleren zijn doorslaggevend om het feit verder te zetten, maar ook in het belevingsproces naar toekomstige feiten

toe. De jonge geweldplegers maken vaak een carrière door waarbij ze geleidelijk overgaan op zwaardere delicten en hiervoor in de loop van dat proces meerdere drempels moeten overschrijven. Vaak wordt hiervoor gebruik gemaakt van neutralisatietechnieken en cognitieve mechanismen, en gebeurt dit uit een devaluatie van eerdere ervaringen met geweld. In tegenstelling tot wat Topalli (2005; 2006) zegt, namelijk dat ernstige criminelen geen schuld ervaren, suggereren onze bevindingen dat er in beginsel wel sprake is van schuld- en schaamtegevoelens, maar dat deze na verloop van tijd geneutraliseerd en eigen gemaakt worden, en zo naar de achtergrond verdwijnen. Jongeren weten dat wat ze doen in morele zin verkeerd is, maar door de mechanismen die zij hanteren voelt het minder erg. Uiteindelijk mondt dat uit in een 'professionele houding' waarbij de morele weerstanden en affectieve remmingen zijn 'verdrongen' en bij sommigen nagenoeg zijn verdwenen. Jongeren hanteren met andere woorden bepaalde methoden die hen in staat stellen hindernissen en gevoelens te overwinnen die de meeste personen weerhouden van criminaliteit, door Walter (1990) geformuleerd als cognitieve denkpatronen. Ook op emotioneel vlak biedt de zelfregulatie mogelijkheden om verder te gaan; de 'post-hoc' interpretaties van jongeren zijn sterk gestuurd door de interactie met de mededaders en de peergroup waar zij toe behoren. Jongeren die zulke gevoelens eigen gemaakt hebben, lijken op het gebeid van geweld professioneler te werk te gaan. Geweld wordt door hen (en in hun milieu) vaak gehanteerd als wraakmiddel of met het oog op materieel of financieel gewin, maar niet als kick of doel op zich. Zij lijken zich, in tegenstelling tot jongeren die uit verveling en een drang naar sensatie en avontuur het geweld opzoeken, minder vaak schuldig te maken aan het uitdagen en uitlokken van vechtpartijen. Het plegen van delicten, inclusief geweldpleging, is – doorheen het proces van het hanteren van cognitieve denkpatronen, klassieke neutralisatie en de erkenning van de peergroup – een deel van hun levensstijl geworden.

De resultaten tonen aan dat onderzoek naar intrinsieke aspecten bepalend zijn om jongerengeweld in zijn geheel te begrijpen. Schinkel (2004; 2005; 2010) legt de focus van intrinsieke geweldswaardering op de ervaringen en betekenisgeving van geweld zelf, maar onze bevindingen tonen aan dat ook andere aspecten die de intrinsieke waardering beïnvloeden, zoals de rol van peers en het neutraliseren en het omgaan met gevoelens van angst en stress, van belang zijn.

DEEL III. EEN SECUNDAIRE DATA-ANALYSE EN EEN EIGEN SCHOLENONDERZOEK. EEN EXPLOREREND KWANTITATIEF ONDERZOEK.

Dit deel heeft een in hoofdzaak exploratief doel. De literatuurstudie in deel I toont aan dat het traditionele etiologisch risicofactorenonderzoek zich voornamelijk beperkt tot de detectie van externe achtergrond- en risicofactoren en brede verklaringen voor gewelddadig gedrag. Deze (bijna) exclusieve focus op extrinsieke factoren biedt geen adequate en allesomvattende verklaring voor fysiek geweld gepleegd door jongeren. Vanuit de voorgaande vaststellingen wordt in dit onderzoek een alternatieve benadering gehanteerd, één die ook oog heeft voor intrinsieke aspecten van geweld. Het onderzoek heeft bijgevolg tot doel zich te inspireren door en verder te verdiepen in de intrinsieke aspecten van geweld. Dit impliceert, aldus Schinkel (2004, pp. 26-27; Schinkel, 2005, pp. 308; Schinkel, 2010, p. 133; de Jong & Schinkel, 2005, pp. 252-253), niet noodzakelijk dat deze alternatieve benadering bij het bestuderen van geweld de meer gangbare extrinsieke benaderingen uitsluit: zij dient eerder als een aanvulling op het traditionele etiologisch onderzoek naar geweld. Dit empirisch luik tracht in eerste instantie aan te tonen dat een combinatie van extrinsieke factoren en intrinsieke aspecten van geweld leidt tot een breder inzicht en beter begrijpen van het tot stand komen van gewelddadig gedrag. Onderzoeksvraag 3 staat hier centraal: 'In welke mate draagt de combinatie van extrinsieke factoren en intrinsieke aspecten bij tot de verklaring van fysiek geweld bij jongeren?' Bovendien heeft dit luik als doel na te gaan in welke mate jongeren zich aangetrokken voelen tot het geweldsfenomeen en wat het profiel is van jongeren die geweld intrinsiek waarderen (onderzoeksvragen 2.2 en 2.3). Hierbij is het ook de bedoeling de conceptualisering en de meting van het concept 'intrinsieke geweldswaardering' van naderbij te bekijken en uit te diepen. Verschillende alternatieven voor de operationalisering en meting van intrinsieke geweldsaspecten worden geëxploreerd. Om bovenstaande onderzoeksvragen te beantwoorden, werd in de eerste plaats gebruik gemaakt van een bestaand databestand die de basis vormde voor een secundaire data-analyse (hoofdstuk 10). Daarenboven werd ook een eigen empirisch onderzoek opgezet door het uitvoeren van een zelfrapportageonderzoek bij jongeren die schoollopen in Genk (hoofdstuk 11). In tegenstelling tot het kwalitatief onderzoek in deel II bestaat de doelgroep in dit empirisch luik niet uitsluitend uit personen die als pleger (en slachtoffer of omstaander) in contact gekomen zijn met geweldsincidenten, maar betreft het hier een algemene populatie schoolgaande jongeren.

HOOFDSTUK 10. INTRINSIEKE ASPECTEN ONDERZOECHT: EEN SECUNDAIRE DATA- ANALYSE

Hoofdstuk 10 heeft als doel de potentiële meerwaarde te duiden van de combinatie van klassieke extrinsieke factoren en intrinsieke aspecten van geweld in de verklaring voor gewelddadig gedrag bij jongeren aan de hand van reeds bestaande data. Een eerste deel staat stil bij de specifieke kenmerken van de gebruikte data en de daarbij voor dit onderzoek relevante aspecten. Ook worden de voor- en nadelen van een secundaire data-analyse kort uiteengezet. Punt 10.2 beschrijft de manier waarop de concepten geoperationaliseerd worden en bevat de uitgevoerde secundaire analyses. De achtergrondkenmerken van de steekproef worden beschreven en er wordt gekeken naar de prevalentie van ouderschap van gewelddadig gedrag bij jongeren. Daarnaast wordt nagegaan in hoeverre jongeren uit Antwerpen en Gent een positieve waardering vertonen voor geweld. Na deze beschrijvende analyses worden aan de hand van een logistische regressieanalyse enkele klassieke extrinsieke factoren in de verklaring van gewelddadig gedrag gecombineerd met intrinsieke aspecten van geweld. Daarbij gaat het in essentie niet om de details van het verklarende model, maar om een exploratie van de potentiële meerwaarde, bovenop een klassieke kijk, van de waardering van geweld in het verklaren en begrijpen van gewelddadig gedrag.

10.1 Beschrijving van de gebruikte dataset

De secundaire data-analyse werd uitgevoerd op het databestand van de JOP-schoolmonitor Antwerpen-Gent. Het eerste punt beschrijft deze dataset. Daarna gaat een volgend punt in op de voor- en nadelen van het gebruik van secundaire data.

10.1.1 De JOP-schoolmonitor Antwerpen-Gent

De JOP-monitor is al eerder in het proefschrift aan bod gekomen en is in hoofdzaak een zelfrapportageonderzoek waarbij een steekproef van Vlaamse jongeren aan de hand van een schriftelijke postenquête wordt bevraagd (zie punt 1.3.2). Aanvullend op deze 'klassieke' JOP-monitor wordt een grootstedelijk scholenonderzoek uitgevoerd bij scholieren. Een eerste scholenonderzoek vond plaats in Brussel in 2010 bij 2.513 scholieren. In 2012 werd een tweede scholenonderzoek gevoerd, dit keer in de grootsteden Antwerpen en Gent, bij 3.867 scholieren. Een derde scholenonderzoek in 2013 tot slot voorzag in een bevraging van 6.820 leerlingen die in een grootstedelijke context – Brussel, Gent en Antwerpen – schoollopen én in een bredere steekproef van Vlaamse schoolgaande jongeren in het algemeen. Het afnemen van een vragenlijst in scholen heeft veel voordelen. Een eerste belangrijk voordeel is dat een groot aantal respondenten op dezelfde plaats op hetzelfde moment bevraagd kan worden (Vynkier, 2012, p. 100). Hierop aansluitend garandeert een scholenonderzoek een hoge respons, waardoor ook jongeren die bij een postenquête niet zouden deelnemen, met name meer kwetsbare jongeren, toch bereikt worden (Vettenburg et al. (Red.), 2013, p. 26; Roggemans, Cops & Kolijn, 2013, p. 39; Cops et al., 2016, p. 100). Tot slot kan in een schoolsurvey de anonimiteit sterker gegarandeerd worden in vergelijking met een postenquête waar de mate van

anonimiteit minder groot is vanwege de aanwezigheid van derden, bijvoorbeeld ouders (Cops, 2014, p. 74).

De JOP-schoolmonitor Antwerpen-Gent, uitgevoerd in 2012, werd aangewend in de secundaire analyses die staan beschreven in dit hoofdstuk. Alle scholen die secundair onderwijs aanbieden in Antwerpen en Gent behoren tot de steekproef, behalve het buso en de onthaalklassen voor anderstaligen (OKAN). De totale responsgraad op schoolniveau bedraagt 63.5%; 33 van de 52 scholen zegden hun medewerking toe (JOP, 2012; Roggemans, Cops & Koliijn, 2013, pp. 39-40). Per school werd er een random selectie gemaakt van de te bevragede klassen, gestratificeerd naar studiejaar en onderwijsvorm. In de scholen werd één klas bevraagd per onderwijsvorm en per jaar dat de school aanbood. De selectie van de klassen gebeurde met een toevallige steekproef. Een totaal van 3.867 12-18-jarigen, waarvan 2.156 uit Antwerpse scholen en 1.711 uit Gentse scholen, vulden de vragenlijst in, een totale respons (op leerlingenniveau) van 88% (JOP, 2012; Roggemans, Cops & Koliijn, 2013, p. 40).

10.1.2 Voor- en nadelen van secundaire data-analyse

Bij een secundaire data-analyse wordt gebruik gemaakt van een bestaande dataset die door anderen werd verzameld. Lievens (2003) heeft de voor- en nadelen van het gebruik van secundaire analyses uiteengezet. Twee voordelen kunnen aangehaald worden die een rol hebben gespeeld in de beslissing om secundaire data in dit onderzoek te gebruiken. In de eerste plaats is in deze studie gebruik gemaakt van een verkennende secundaire data-analyse om het eigen kwantitatief onderzoek voor te bereiden (Lievens, 2003, p. 346). De secundaire analyse heeft namelijk als doel om aspecten die aan het licht komen, verder uit te werken in het eigen surveyonderzoek. Een tweede voordeel is dat de kenmerken van de gebruikte datasets, zoals de steekproeftrekking, steekproefeigenschappen, de formulering van de vragen, enzovoort, in andere publicaties beschreven staan, zodat dit proefschrift dit niet uitgebreid hoeft te vermelden (Lievens, 2003, p. 347; Op de Beeck, 2012, p. 118). Voor de JOP-monitor Antwerpen-Gent is er een gedetailleerd technisch verslag dat uitgebreid ingaat op de gebruikte steekproeftechnieken, de dataverzamelmethode, de opbouw van de vragenlijsten en de wijze waarop de gegevens verwerkt werden (JOP, 2012; Vettenburg, Elchardus, Put & Pleysier (Red.), 2013).

Het gebruik van secundaire data brengt echter ook enkele beperkingen met zich mee. De belangrijkste beperking bestaat erin dat de onderzoeker geen controle heeft op het dataverzamelingsproces, wat maakt dat de data niet steeds overeenstemmen met de wensen van de onderzoeker (Lievens, 2003, p. 348). Zoals verder in dit hoofdstuk zal blijken, dient bij het operationaliseren van de concepten rekening gehouden te worden met het feit dat men gebonden is aan de dataset die voorhanden is. Een tweede beperking bestaat erin dat de onderzoeker de onderzoeksvragen formuleert in functie van de beschikbare informatie in plaats van inhoudelijke redenen (Lievens, 2003, p. 351). In dit onderzoek is dat echter niet het geval. Hoewel praktische overwegingen onvermijdelijk van belang zijn, spelen in dit onderzoek inhoudelijke argumenten een meer cruciale rol. Tot slot noemt Lievens (2003, p. 350) problemen inzake toegankelijkheid van de data, alsook een beperkt zicht op mogelijke tekortkomingen in de data. Gezien de onderzoekster deel uitmaakt van de onderzoekslijn die verbonden is aan het JOP,

die vrije toegang heeft tot de databank en voldoende zicht heeft op de tekortkomingen van de dataset, zijn deze beperkingen in dit onderzoek niet meteen van toepassing (zie ook Op de Beeck, 2012, p. 119).

10.2 Beschrijving van de analysemethoden

Alvorens de resultaten aan te vatten, geeft dit deel een korte uiteenzetting van de gehanteerde analysemethoden die uitgevoerd werden in het programma SPSS.⁹² In de eerste plaats werden factor- en betrouwbaarheidsanalyses uitgevoerd op de schaal 'positieve geweldsattitude'. Deze schaal bouwt voort op schaalconstructies uit eerder onderzoek (zie punt 10.3.1), maar werd in functie van dit onderzoek opnieuw getest op haar validiteit en betrouwbaarheid. Op de schaal werd een principale factoranalyse⁹³ uitgevoerd; factorscores die boven de grens van .40 liggen worden algemeen als aanvaardbaar beschouwd (Pauwels, 2012b, p. 232; Mortelmans & Dehertogh, 2008, p. 174). De betrouwbaarheid van de schaal werd gemeten met de Cronbach's α , een maat van interne consistentie (Bijleveld, 2009, p. 240). Algemeen wordt aangenomen dat een α -waarde van .70 of meer een betrouwbare schaal aanduidt (Field, 2005, p. 668).⁹⁴

Een tweede techniek die werd aangewend in de verklarende analyses is een stapsgewijze logistische regressieanalyse.⁹⁵ Deze techniek laat toe om in het globale verklarende model de relatieve belangrijkheid van elke blok met variabelen afzonderlijk na te gaan. Daarbij wordt, gelet op het hierboven geformuleerde doel van deze analyse, de meerwaarde (of het gebrek daaraan) van een positieve waardering van geweld onderzocht, bovenop de achtergrondkenmerken en de klassieke factoren, die behoren tot een extrinsieke benadering van de verklaring voor geweld.

Drie redenen kunnen gegeven worden voor de keuze van de techniek van logistische regressieanalyse. In de eerste plaats laat deze methode toe analyses uit te voeren met een dichotome afhankelijke variabele, zoals ook in voorliggend onderzoek het geval is, met name al dan niet geweld gepleegd door jongeren. In de tweede plaats zijn de onafhankelijke variabelen in deze studie zowel categorische als continue variabelen wat – in combinatie met het eerste argument – de keuze voor een logistische regressieanalyse eveneens verantwoordt (Mortelmans, 2010). Ten derde zijn de voorwaarden waaraan de data moeten voldoen bij een logistische regressieanalyse minder strikt dan in een lineaire regressieanalyse (zie punt 11.3.2). Niettemin zijn er ook enkele assumpties verbonden aan een logistische regressie (Mortelmans, 2010, pp. 44-48). In de eerste plaats is het belangrijk dat het verband tussen X en Y een lineair verband is (Mortelmans, 2010, p. 45). Ook bij logistische regressie wordt een lineair model geschat, met het verschil dat de afhankelijke van het lineaire model de logit van Y is en niet Y zelf zoals bij een lineaire regressieanalyse. Een tweede assumptie is de

⁹² SPSS staat oorspronkelijk voor 'Statistical Package for the Social Sciences' en later voor 'Superior Performing Software Systems'.

⁹³ De techniek van de explorerende principale factoranalyse staat uitgebreid beschrijven in punt 3.1.2.1.

⁹⁴ Op te merken valt dat de grootte van de Cronbach's α afhankelijk is van het aantal items in de schaal; hoe meer items er in een schaal zijn opgenomen, hoe groter de α -waarde (Field, 2009, p. 675; Waeghe, 1997, p. 147). Een schaal met weinig items en relatief lage α -waarden, wijst dus niet noodzakelijk op een onbetrouwbare schaal.

⁹⁵ De techniek van de logistische regressieanalyse werd ook gehanteerd in het eigen kwantitatief onderzoek met 'geweld' als afhankelijke variabele (zie hoofdstuk 2).

onafhankelijkheidsvereiste die stelt dat de errortermen van verschillende personen niet met elkaar mogen correleren (Mortelmans, 2010, p. 45). Dit komt vaak voor in longitudinaal onderzoek omdat verschillende individuen verschillende keren bevraagd worden, en is dus niet van toepassing op het cross-sectioneel onderzoeksopzet in deze studie. Een derde assumptie is de afwezigheid van multicollineariteit, die zowel in een logistische als een lineaire regressieanalyse geldt (alook voor het uitvoeren van factoranalyses). Om multicollineariteit uit te sluiten is het wenselijk om variabelen te hebben die hoog correleren met de afhankelijke variabele, maar laag met elkaar ($<.80$) (Pauwels, 2012b, p. 154; Mortelmans & Dehertoch, 2007, p. 33). Een laatste probleem betreft afwijkingen op de variabelen: outliers en hefboompunten. De aanwezigheid van outliers in de data geeft een afwijking op de afhankelijke variabele en betekent dat de antwoorden van respondenten sterk verschillen van het normaal antwoordpatroon (Mortelmans, 2010, p. 46). Hefboompunten oefenen een grote invloed uit op de onafhankelijke variabelen en beïnvloeden eerder de richting van de regressielijn, de β -parameter (zie verder). Een belangrijk concept in het uitvoeren van een lineaire regressieanalyse is 'odds', of 'de verhouding van kansen': de kans te behoren tot een bepaalde categorie van een variabele eerder dan tot een andere (Mortelmans, 2010, p. 21). Wanneer men de odds berekent voor een bepaalde subgroep uit de steekproef, spreekt men van voorwaardelijke of conditionele odds. Zij zijn dan voorwaardelijk aan het behoren tot een gegeven subgroep.

De selectie van onafhankelijke variabelen in een logistische regressieanalyse is gebaseerd op het maximum likelihood criterium, die de maximale probabiliteit uitdrukt die het model biedt om tot een bepaalde groep te behoren (geweldplegers of niet-geweldplegers). De probabiliteit wordt uitgedrukt in de log odds of logit, die afhankelijk is van de regressiecoëfficiënten (β) van het model. β weerspiegelt de bijdrage van een specifieke onafhankelijke variabele aan de probabiliteit dat de afhankelijke variabele gelijk is aan 1, gegeven de waarden van andere onafhankelijke variabelen. β maakt een schatting van de log odds voor de afhankelijke variabele en doet dit voor de toename van de onafhankelijke variabele met één eenheid. Logits kunnen waarden aannemen van min oneindig tot plus oneindig. In tegenstelling tot een logit variëren odds en odds-ratio's tussen nul en plus oneindig en kan dus nooit negatief zijn. Bij het bespreken van het effect van de onafhankelijke variabelen op de afhankelijke variabele worden de odds ratio geïnterpreteerd (uitgedrukt als $\text{Exp}(B)$). De odds-ratio is een kansverhouding, ofwel de verhouding tussen twee odds. "A coefficient of 1 leaves the odds unchanged, a coefficient greater than 1 increases the odds, and a coefficient smaller than 1 decreases the odds. Moreover, the more distant the coefficient from 1 in either direction, the greater the effect in changing the odds" (Pampel, 2000, p. 22; Mortelmans, 2010).⁹⁶

Om de voorspellende waarde van het model te evalueren, kunnen vier statistische parameters gehanteerd worden om de voorspellende waarde van het model te evalueren (Groenen, 2006, p. 134): juiste voorspellingen in een classificatietabel, associatiematen, significantietesten, en verklaarde

⁹⁶ Wanneer een odds ratio een waarde tussen 0 en 1 aanneemt, spreken we van een negatief effect. Het verklarende kenmerk verlaagt dan de kans dat geweld gepleegd wordt. Er is sprake van een positief effect als de odds ratio groter is dan 1. Het verklarende kenmerk (bijvoorbeeld het hebben van delinquente peers) verhoogt dan de kans op het plegen van geweld. Een odds ratio van 1 duidt op de afwezigheid van een relatie tussen de onafhankelijke en afhankelijke variabele.

variantie. Juiste en foutieve voorspellingen van de geobserveerde waarden en de afhankelijke variabele worden vergeleken met behulp van een classificatietabel. De vergelijking gebeurt achtereenvolgens zonder en met toevoeging van de predictoren. Uit de classificatietabel kan ook opgemaakt worden hoe goed het model globaal werkt door eerst het model te testen zonder onafhankelijke variabelen, enkel met het intercept. Op die manier kan het verschil berekend worden met de predictieve waarde van het model mét de onafhankelijke variabelen. Aan de hand van twee statistische waarden kan de voorspellende waarde worden beschreven: sensitiviteit en specificiteit (Groenen, 2006, p. 135). Sensitiviteit is het percentage van correcte voorspellingen, de zogenaamde juist positieven. In deze studie betreft dit de zaken waarin geweld wordt voorspeld en er daadwerkelijk geweld wordt gepleegd. De gevallen waarin geweld werd voorspeld, maar niet geobserveerd, zijn de vals positieven. Specificiteit is het percentage van correcte voorspellingen die niet tot de doelgroep behoren, de juist negatieven. Dit zijn dus de voorspellingen zonder geweld waarin er ook geen geweld wordt gepleegd. De situaties waarin geweld niet werd voorspeld, maar wel geobserveerd, zijn de vals negatieven. Verder geeft een classificatietabel inzicht in de voorspellende waarde van het model. Op te merken valt dat de voorspellende kracht varieert naargelang de base rate of de prevalentie van het kenmerk. Idealiter wordt een base rate van 50% vooropgesteld, maar binnen criminologisch onderzoek wordt een base rate tussen 20% en 80% als aanvaardbaar aangenomen (Groenen, 2006, p. 136).

Om de belangrijkheid van elke onafhankelijke variabele in het model na te gaan, worden significantietesten uitgevoerd. De significantietoets gebeurt aan de hand van de Wald-statistiek (die analoog is met de t-statistiek in de lineaire regressie). De kwaliteit van het model tot slot wordt uitgedrukt in de proportie verklaarde variantie (R^2). Nagelkerke's coëfficiënt is een alternatieve wijze om de R^2 uit de lineaire regressie analyse te imiteren en varieert van 0 tot 1. Op te merken valt dat deze coëfficiënt eerder gezien moet worden als een poging om de -2 log likelihood-parameter om te zetten in een beter inhoudelijk interpreteerbare maat en vervolgens niet mag worden geïnterpreteerd als de proportie verklaarde variantie (Pauwels, 2012b, p. 193; Groenen, 2006, p. 140).

10.3 Geweld en de aantrekkelijkheid van geweld bij Antwerpse en Gentse leerlingen

Dit punt behandelt de resultaten van de uitgevoerde secundaire analyses op de JOP-monitor Antwerpen-Gent.⁹⁷ Om de resultaten van de verklarende analyses tegen de juiste achtergrond te plaatsen, is het van belang om een overzicht te geven van de kenmerken van de respondenten en de 'te verklaren' variabele geweld. De eerste twee paragrafen geven de beschrijvende analyses weer. Een eerste punt beschrijft de prevalentie van geweld bij de bevroegde respondenten. Vervolgens worden de frequenties en de factor- en betrouwbaarheidsanalyses weergegeven van (de items in) de schaal 'positieve geweldsattitude'. Een laatste punt bevat de verklarende analyses waar aan de hand van een logistisch regressiemodel extrinsieke factoren worden gecombineerd met intrinsieke aspecten van geweld.

⁹⁷ De bevindingen van deze secundaire analyses werden reeds gepubliceerd in het boek 'Jong in Antwerpen en Gent. Bevindingen uit de JOP-monitor Antwerpen-Gent' (zie Verdonck & Pleysier, 2013) en is een herwerkte weergave hiervan.

10.3.1 Beschrijvende analyses

Voor het uitvoeren van de secundaire analyses wordt geweld pragmatisch ingevuld en bepaald door de operationalisering van het concept in de JOP-monitor Antwerpen-Gent. In het onderzoek werd gevraagd naar 'hoe vaak' jongeren het afgelopen jaar een reeks daden of gedragingen hebben gesteld die als delinquent kunnen worden bestempeld. Twee van deze vragen betreffen geweldgerelateerd gedrag, met name de vraag of men 'wel eens iemand zodanig in mekaar heeft geslagen dat hij/zij verwondingen opliep', en de vraag of men 'wel eens iemand heeft lastig gevallen of bedreigd op straat', telkens met betrekking tot het laatste jaar.⁹⁸ De respondenten konden antwoorden met 'nooit' (0), '1 keer' (1), '2 keer' (2), '3 keer' (3) en 'meer dan 3 keer' (4).

Tabel 10.1: Aantal respondenten dat het laatste jaar 'wel eens iemand zodanig in mekaar geslagen heeft dat hij/zij verwondingen opliep' en 'wel eens iemand heeft lastig gevallen of bedreigd op straat' (%)

Hoe vaak...	Slaan (N=3.826)	Bedreigd (N=3.836)
Nooit	86.9	91.7
1 keer	7.8	4.5
2 keer	2.2	1.4
3 keer	0.7	0.4
Meer dan 3 keer	2.4	2.0

Bron: JOP (2012)

Tabel 10.1 toont aan dat de meerderheid van de 12-18-jarige scholieren aangeeft het laatste jaar nooit een van de twee gewelddadige gedragingen gesteld te hebben. Een totaal van 13% rapporteert het afgelopen jaar minstens één keer iemand zodanig te hebben geslagen dat het slachtoffer verwondingen opliep. Bij het 'lastig vallen of bedreigen op straat' zegt ongeveer 8% van de bevroegde jongeren dat dit minstens één keer is voorgevallen.

Om de waardering van geweld bij jongeren na te gaan werd in de JOP-monitor Antwerpen-Gent een schaal 'positieve geweldsattitude' ⁹⁹ gecreëerd. Deze schaal vormt een combinatie van twee afzonderlijke schalen die beide peilen naar positieve aspecten (in de attitude ten aanzien) van geweld. De gebruikte schaal is enerzijds gebaseerd op de studie van Schinkel (2005; de Jong & Schinkel, 2005) en anderzijds op de schaal 'tolerantie ten aanzien van geweld' zoals gehanteerd in het ISRD-2 onderzoek (zie bijvoorbeeld Junger-Tas et al., 2008; Vettenburg & Gavray, 2010) en in de JOP-monitor Brussel (2010). De eerste vier items van de schaal 'positieve geweldsattitude' (items 1-4) zijn afgeleid uit de ISRD-2 en de JOP-monitor Brussel, en meten een algemene attitude ten aanzien van het gebruik van geweld: 'een beetje geweld hoort gewoon bij het zich amuseren', 'je moet geweld gebruiken om

⁹⁸ Deze invulling van het begrip 'geweld' sluit aan bij een restrictieve definitie van geweld, in tegenstelling tot de inclusieve en dus bredere definiëringen van geweld (de Haan, 2008, 2010a; zie hoofdstuk 1).

⁹⁹ In een eerdere publicatie werd deze schaal 'intrinsieke geweldswaardering' genoemd (Verdonck & Pleysier, 2013). We kiezen er echter voor om hier te spreken over 'positieve geweldsattitude' omdat in het eigen surveyonderzoek gestreefd werd om een valide en betrouwbare schaal te ontwikkelen die, in tegenstelling tot de gebruikte schaal in dit hoofdstuk, eerder peilt naar de aantrekkelijkheid van geweld, cf. aspecten van geweld gelegen in het geweld zelf. De nieuw ontwikkelde schaal in hoofdstuk 11 wordt vervolgens 'intrinsieke geweldswaardering' genoemd.

respect te krijgen', 'zonder geweld zou alles veel saaier zijn', en 'het is volkomen normaal dat jongens zichzelf willen bewijzen door met anderen te vechten'. Items 5 tot en met 8 zijn afkomstig uit de schaal 'geweldsformalisme' die peilt naar de intrinsieke aantrekkingskracht van gewelddadig gedrag. Deze schaal werd ontwikkeld en getest bij Nederlandse scholieren door Schinkel (2005, pp. 302-307; de Jong & Schinkel, 2005; zie punt 5.5.2). De 'geweldsformalisme'-schaal bestaat oorspronkelijk uit tien items, maar voor de schaal gebruikt in de JOP-monitor Antwerpen-Gent werden de vier items genomen die in de studie van Schinkel de hoogste factorlading hadden. Deze vier items werden 'vervlaamt' en toegevoegd in de schaal 'positieve geweldsattitude': 'fysiek geweld op tv is leuk, maar in het echt kan het ook leuk zijn', 'fysiek geweld kan in het echt soms gewoon plezierig zijn', 'iemand pijn doen kan tof zijn' en 'ik vind het mooi om te zien hoe iemand in het echt in elkaar geslagen wordt'. De schaal 'positieve geweldsattitude' in de JOP-monitor Antwerpen-Gent bestaat dus in totaal uit acht stellingen (zie tabel 10.2) die respondenten konden beantwoorden met een vijf-punt Likertschaal gaande van 'helemaal niet akkoord' (0) tot 'helemaal akkoord' (5). Uit tabel 10.2 blijkt dat de meerderheid van de jongeren afwijzend staat ten opzichte van het leuk, tof of mooi vinden van geweld. Bijna 18% van de Antwerpse en Gentse scholieren is (helemaal) akkoord met de stelling dat 'het volkomen normaal is dat jongens zichzelf willen bewijzen door met anderen te vechten' en 11.3% is (helemaal) akkoord dat 'fysiek geweld op tv leuk is, maar in het echt ook gewoon leuk kan zijn'. Bijna 9% van de jongeren in het onderzoek vinden dat 'een beetje geweld gewoon bij het zich amuseren hoort', en 7.4% is (helemaal) akkoord met de stelling dat 'zonder geweld alles veel saaier zou zijn'. Het minst instemming zien we bij de twee laatste items uit de schaal: respectievelijk 5.3% en 4.5% van de jongeren vindt dat 'iemand pijn doen tof kan zijn' en 'dat het mooi is om te zien hoe iemand in het echt in elkaar geslagen wordt'.

Tabel 10.2: Ladingen en betrouwbaarheid van de schaal 'positieve geweldsattitude' en aantal respondenten dat '(helemaal)' akkoord is met de items (%)

Items	% (helemaal) akkoord	Ladingen	N
1. Een beetje geweld hoort gewoon bij het zich amuseren	8.9	.738	3.765
2. Je moet geweld gebruiken om respect te krijgen	6.3	.722	3.764
3. Zonder geweld zou alles veel saaier zijn	7.4	.775	3.757
4. Het is volkomen normaal dat jongens zichzelf willen bewijzen door met anderen te vechten	17.5	.569	3.757
5. Fysiek geweld op tv is leuk, maar in het echt kan het ook leuk zijn	11.3	.832	3.756
6. Fysiek geweld kan in het echt soms gewoon plezierig zijn	8.9	.863	3.745
7. Iemand pijn doen kan tof zijn	5.2	.719	3.755
8. Ik vind het mooi om te zien hoe iemand in het echt in elkaar geslagen wordt	4.5	.663	3.764
Cronbach's α	.90		

Bron: JOP (2012)

Een principale factoranalyse laat zien dat de items van deze schaal één achterliggend concept vertegenwoordigen, met factorscores tussen .569 en .863. Er wordt een schaal voor 'positieve

geweldsattitude' geconstrueerd (somscore). De schaal vertoont een goede interne consistentie (Cronbach's $\alpha=.90$).

10.3.2 Verklaringen voor geweld: een meerwaarde van intrinsieke aspecten?

In wat volgt wordt aan de hand van een combinatie van enkele klassieke extrinsieke factoren en intrinsieke aspecten van geweld op zoek gegaan naar een verklaring voor het stellen van gewelddadig gedrag door Antwerpse en Gentse scholieren. Hierbij is het in eerste instantie niet de bedoeling de exacte verklarende kracht van het globale model in kaart te brengen, noch de individuele bijdrage van elk van de onafhankelijke variabelen in het model; wat primeert is een exploratie van de potentiële meerwaarde van een positieve geweldswaardering, bovenop de extrinsieke factoren, in het verklaren van gewelddadig gedrag.

De afhankelijke variabele wordt geconstrueerd op basis van de twee eerder vermelde vragen naar het stellen van geweldgerelateerd gedrag door de respondenten. Er werd gevraagd of men 'wel eens iemand zodanig in mekaar heeft geslagen dat hij/zij verwondingen opliep', en of men 'wel eens iemand heeft lastig gevallen of bedreigd op straat', waarna kon worden geantwoord met 'nooit' (0), '1 keer' (1), '2 keer' (2), '3 keer' (3) of 'meer dan 3 keer' (4). Beide variabelen werden samengenomen in een nieuwe variabele 'geweld' die een onderscheid maakt tussen jongeren die in het afgelopen jaar minstens een van deze feiten heeft gepleegd (1) en jongeren die in het afgelopen jaar geen van deze feiten pleegden (0).

Eerder werd gesteld dat omwille van het dichotome karakter van de afhankelijke variabele 'geweld' er gekozen werd voor een stapsgewijze logistische regressieanalyse (zie punt 10.2). Een eerste blok met variabelen (model 1) bevat enkele sociodemografische achtergrondfactoren of controlevariabelen. Zo worden 'geslacht' (ref. cat.: vrouw), 'leeftijd', 'onderwijsvorm' (ref. cat.: tso/(d)bso) 'familiale welvaartsgraad'¹⁰⁰, 'afkomst' (ref. cat.: Belgische afkomst)¹⁰¹ en 'al dan niet moslim' (ref. cat.: geen moslim)¹⁰² opgenomen. Tenslotte wordt ook de rol van de 'locatie', met name Antwerpen of Gent nader bekeken (ref. cat.: Gent). Bovenstaande variabelen moeten eerder worden gezien als 'oorzaken van de oorzaken' of attributen. Deze attributen kunnen niet oorzakelijk geïnterpreteerd worden en laten in dat opzicht evenmin toe om een antwoord te bieden op de vraag waarom bepaalde individuen

¹⁰⁰ 'Familiale welvaartsgraad' is een somscore op basis van vier variabelen die polsen naar de aanwezigheid van een computer of laptop, tv, auto en wasmachine in het gezin. Respondenten konden op elk van de items antwoorden met 'geen', 'één' of 'meerdere'.

¹⁰¹ Jongeren werden gevraagd om de nationale herkomst van zowel vader als moeder aan te duiden. Jongeren waarvan beide ouders van Belgische afkomst zijn, worden als 'jongeren van Belgische afkomst' gedefinieerd, jongeren waarvan minstens één ouder van niet-Belgische afkomst is, worden als 'jongeren van niet-Belgische afkomst' beschreven.

¹⁰² Aan respondenten werd gevraagd hoe ze zichzelf zouden omschrijven op godsdienstig of levensbeschouwelijk gebied. Zij konden antwoorden met 'niet gelovig', 'christelijk', 'moslim' of 'andere'. Ook de mate waarin zij hun geloof aanhangen, werd bevraagd (kerngelovig, randgelovig of twijfelend). Respondenten die zichzelf beschrijven als 'een gelovige moslim' of als 'iemand die twijfelt, maar toch min of meer moslim' is, werden beschouwd als 'moslim', ongelovige jongeren en jongeren die een andere godsdienst dan de Islam aanhangen, bijvoorbeeld het Christendom of Boeddhisme, worden beschouwd als 'niet moslim'.

(of subgroepen) al dan niet meer geweld plegen (Wikström, 2006). Tabel 10.3 geeft een overzicht van de categorische achtergrondkenmerken van de steekproef. Van de bevroagde respondenten zijn 43.3% jongens en 56.7% meisjes. De leeftijd van de respondenten is uiteenlopend, gaande van 12 tot 23 jaar met een gemiddelde leeftijd van 16 jaar. De verdeling in tabel 10.3 laat zien dat er heel wat scholieren ouder zijn dan 18 jaar, namelijk 18.3% van de steekproef, waarbij vervolgens verondersteld kan worden dat zij enige schoolachterstand hebben opgelopen. Voor de verdeling van onderwijsvorm zijn leerlingen uit het aso en kso het sterkst vertegenwoordigd (56%) in vergelijking met leerlingen die tso of (d)bso volgen (44%). Wat betreft afkomst zijn 49.5% van de leerlingen van Belgische afkomst, 50.5% kunnen geduid worden als respondenten van niet-Belgische afkomst. De tabel toont tot slot dat 29.8% van de jongeren zichzelf als moslim beschrijft.

Tabel 10.3: Kenmerken van de steekproef (% en N respondenten)

Kenmerk	%	N
Leeftijd		
12 jaar	0.2	6
13 jaar	6.9	264
14 jaar	10.8	411
15 jaar	15.5	591
16 jaar	15.0	572
17 jaar	16.5	630
18 jaar	16.8	642
19 jaar	10.2	387
>19 jaar	8.1	308
Geslacht		
Man	43.3	1.672
Vrouw	56.7	2.188
Onderwijsvorm		
aso/kso	56	1.964
tso/(d)bso	44	1.543
Afkomst		
Belgische afkomst	49.5	1.888
Niet-Belgische afkomst	50.5	1.925
Al dan niet moslim		
Moslim	29.8	1.148
Niet-moslim	70.2	2.708

Bron: JOP (2012)

In een tweede blok (model 2) worden enkele variabelen gegroepeerd die – naast de bovenstaande controlevariabelen – geplaatst kunnen worden onder de klassieke, extrinsieke risicofactoren in de verklaring voor geweld. Het dient opgemerkt te worden dat de keuze voor deze extrinsieke factoren gebonden is door de mogelijkheden die de JOP-monitor Antwerpen-Gent biedt. De extrinsieke factoren die geselecteerd worden voor deze analyse hebben betrekking op het individu zelf, het gezin, de school en de peers. Op individueel niveau wordt de invloed nagegaan van het ‘zelfbeeld’, een schaal

gehanteerd om het zelfwaardegevoel van jongeren te meten¹⁰³. Op niveau van het gezin werd gekeken naar het effect van ‘het al dan niet samen zijn van de ouders’ (ref. cat.: beide ouders niet samen). Om de relatie met ouders te bestuderen, is gebruik gemaakt van drie schalen: de ‘responsiviteit van vader’ (8 items), de ‘responsiviteit van moeder’ (8 items), en de ‘ouderlijke betrokkenheid’ (16 items). De mate van responsiviteit van vader en moeder hebben betrekking op de mate waarin vaders en moeders betrokken zijn bij onder andere de gevoelens en problemen van hun kinderen.¹⁰⁴ De schaal ‘ouderlijke betrokkenheid’ geeft aan in welke mate moeders en vaders weten wat hun kinderen doen¹⁰⁵. Wat de band tussen jongeren en de school betreft, worden ‘schoolbeleving’ en ‘relatie met leerkrachten’ mee opgenomen. De schaal ‘schoolbeleving’ bestaat uit items die peilen naar schoolwelbevinden.¹⁰⁶ Ook de relatie met leerkrachten werd als variabele mee in het model opgenomen.¹⁰⁷ Tot slot werd op schoolniveau de invloed van het feit of de respondent al ooit een jaar heeft gedubbeld achterhaald (ref. cat.: nooit b-attest). Op het niveau van de peers wordt nagegaan of het hebben van ‘delinquente peers’ een invloed heeft op het stellen van gewelddadig gedrag. Deze variabele geeft geen indicatie van het absolute aantal delinquente vrienden of het aantal gepleegde feiten door peers, maar vormt een uitdrukking van de proportie van de eigen peergroup die delinquent gedrag stelt.¹⁰⁸ Alle variabelen in dit model, met uitzondering van de somschalen ‘familiale

¹⁰³ Meer specifiek gaat het om vijf items waarop telkens aan de hand van een vijf-punt antwoordschaal (van ‘helemaal niet akkoord’ tot ‘helemaal akkoord’) geantwoord diende te worden: ‘Ik vind dat ik trots kan zijn op wie ik ben’; ‘Ik vind dat ik een aantal goede kwaliteiten heb’; ‘Ik vind mezelf best OK’; ‘Ik ben in staat om problemen en uitdagingen aan te gaan’; ‘Algemeen genomen voel ik mezelf eigenlijk een mislukking’. Alle items blijken een voldoende hoge lading te hebben (>.600). De Chronbach’s α bedraagt .82.

¹⁰⁴ Meer specifiek gaat het om de volgende items waarop telkens aan de hand van een vijf-punt antwoordschaal (van ‘helemaal niet akkoord’ tot ‘helemaal akkoord’) geantwoord diende te worden: ‘Als ik ergens over pieker of verdrietig ben, dan begrijpt mijn vader/moeder wat er aan de hand is’; ‘Als het niet zo goed gaat met mij, dan lukt het mijn vader/moeder om mij te troosten’; ‘Mijn vader/moeder weet precies wanneer ik het ergens moeilijk mee heb’; ‘Mijn vader/moeder weet heel goed wat ik wil of voel’; ‘Als ik met mijn vader/moeder over mijn problemen praat, dan helpt hij mij echt’; ‘Mijn vader/moeder helpt mij goed als ik het moeilijk heb’; ‘Als ik verdrietig ben of ergens mee zit, dan heeft mijn vader/moeder dat in de gaten’; ‘Ik kan goed met mijn vader/moeder praten over alles’. De items voor de responsiviteit van zowel vader als moeder blijken een voldoende hoge lading te hebben, respectievelijk tussen .823 en .893 (responsiviteit vader) en tussen .833 en .910 (responsiviteit moeder). Beide schalen hebben een hoge interne consistentie met een Chronbach’s α van .95.

¹⁰⁵ Het betreft de items ‘Mijn moeder/vader weet wat ik doe in mijn vrije tijd’; ‘Mijn moeder/vader weet waar ik mijn geld aan uitgeef’; ‘Mijn moeder/vader weet waar ik ben na schooltijd’; ‘Mijn moeder/vader weet waar ik naartoe ga als ik uitga’; ‘Mijn moeder/vader weet welk huiswerk ik krijg’; ‘Mijn moeder/vader weet wie mijn vrienden zijn’; ‘Mijn moeder/vader weet wie mijn leerkrachten zijn’; ‘Mijn moeder/vader weet welke leerstof ik op school krijg’. De items van moeder en vader werden samen in één schaal gevat die voldoende hoge factorladingen blijkt te hebben en een goede interne consistentie.

¹⁰⁶ De schaal ‘schoolbeleving’ bestaat uit zes items met een vijf-punt antwoordschaal: ‘Ik zou graag van school veranderen’; ‘Ik vind de meeste lessen te saai’; ‘Ik voel me ongelukkig op deze school’; ‘Over het algemeen heb ik plezier in mijn studie’; ‘Ik ben tevreden over mijn opleiding’; ‘De inhoud van de vakken valt mij tegen’. Alle items blijken een voldoende hoge lading met factorladingen >.600. De Chronbach’s α bedraagt .77.

¹⁰⁷ De items uit de schaal ‘relatie met leerkrachten’ bestaat uit vier items die geantwoord konden worden op een vijf-punt schaal: ‘De meeste leerkrachten zijn bereid om met mij te praten als mij iets niet bevalt’; ‘Ik ben tevreden over de contacten met de leerkrachten’; ‘Ik kan openlijk mijn mening geven, ook als die verschilt van die van de leerkrachten’; ‘Mijn leerkrachten nemen me niet serieus’. De schaal heeft voldoende hoge factorladingen (>.600) en een Chronbach’s α van .71.

¹⁰⁸ ‘Delinquente peers’ wordt gemeten door het optellen van de items die peilen naar het aantal vrienden dat een bepaald delict heeft gepleegd. De somschaal bestaat uit vijf items met vier antwoordmogelijkheden (‘geen enkele’, ‘sommige’, ‘de meeste’, ‘allemaal’): ‘Hoeveel van je vrienden hebben het laatste jaar een volledige dag of meer weggebleven van school zonder geldige reden?’; ‘Hoeveel van je vrienden hebben het laatste jaar ongemerkt iets uit een winkel/supermarkt meegenomen?’; ‘Hoeveel van je vrienden hebben het laatste jaar geld of andere zaken van iemand gestolen?’; ‘Hoeveel van je vrienden hebben het laatste jaar iets beschadigd of kapotgemaakt?’; ‘Hoeveel van je vrienden hebben het laatste jaar iemand geslagen zodat deze persoon verzorgd moest worden?’.

welvaartsgraad' en 'delinquente peers', zijn latente constructies op basis van bestaande Likert-type schalen, met een voldoende hoge interne consistentie (Cronbach's α).

Naast de extrinsieke factoren van geweld (model 1 en 2) wordt in een derde en laatste blok (model 3) aan de hand van de hierboven besproken 'positieve geweldsattitude'-schaal, een eerder formalistische kijk op het verklaren en begrijpen van gewelddadig gedrag toegevoegd. Tabel 10.4 toont het resultaat van de logistische regressie met geweld als afhankelijke variabele.

Tabel 10.4: Logistische regressieanalyse (Exp(B)) voor het plegen van geweld

	Model 1	Model 2	Model 3
<i>Constant</i>	.142**	.090**	.016***
Achtergrondkenmerken			
Leeftijd	.884***	.857***	.896**
Geslacht (ref. cat.: vrouw)	1.748***	1.570***	1.398***
Onderwijsvorm (ref. cat.: tso en (d)bso)	.445***	.515***	.557***
Familiale welvaartsgraad	1.199***	1.167**	1.154**
Afkomst (ref. cat.: Belgische afkomst)	1.836***	1.519*	1.461*
Al dan niet moslim (ref. cat.: geen moslim)	1.702***	2.347***	1.917***
Locatie (ref. cat.: Gent)	1.179	1.170	1.153
Extrinsieke factoren			
Zelfbeeld		1.004	1.002
Ouders samen (ref. cat.: beide ouders niet samen)		.981	.967
Responsiviteit moeder		.995	.998
Responsiviteit vader		.997	.997
Ouderlijke betrokkenheid		.962	1.033
b-attest (ref. cat.: nooit b-attest)		1.003	.983
Schoolbeleving		1.009*	1.004
Relatie met leerkrachten		1.001	1.002
Delinquente peers		6.835***	5.520***
Intrinsieke aspecten			
Positieve geweldsattitude			2.071***
<i>Nagelkerke R²</i>	.132	.298	.345

*p<.05; **p<.01; ***p<.001

Bron: JOP (2012), Verdonck & Pleysier (2013, p. 331)

Op te merken valt dat in het eerste blok nagenoeg alle achtergrondvariabelen significant bijdragen in de voorspelling van het gewelddadig gedrag. Jongere jongeren ($\text{Exp}(\beta)=.884$, $p<.001$) en mannen ($\text{Exp}(\beta)=1.748$, $p<.001$) lijken meer gewelddadig gedrag te stellen dan oudere jongeren en vrouwen. Respondenten die tso en (d)bso onderwijs genieten hebben, in tegenstelling tot jongeren die aso en kso volgen, een grotere kans op het stellen van gewelddadig gedrag ($\text{Exp}(\beta)=.445$, $p<.001$). Ook jongeren van niet-Belgische afkomst ($\text{Exp}(\beta)=1.836$, $p<.001$) en moslimjongeren ($\text{Exp}(\beta)=1.702$, $p<.001$) hebben een grotere kans op het stellen van geweld, in vergelijking met jongeren van Belgische afkomst en niet-moslims. Enkel de vergelijking tussen Antwerpen en Gent levert geen significant verband op: de kans op geweld is niet hoger bij jongeren die schoollopen in Antwerpen of Gent. Tot slot kan geconcludeerd worden, enigszins contra-intuïtief, dat naarmate de familiale welvaartsgraad

in het gezin groter is, jongeren een hogere kans hebben op het stellen van gewelddadig gedrag ($\text{Exp}(\beta)=1.199$, $p<.001$). De effecten van deze achtergrondvariabelen fluctueren wat bij het toevoegen van nieuwe variabelen (in model 2 en 3), maar blijven allen (op 'locatie' na) significant. De Nagelkerke R^2 , als een pseudo-maat voor de verklaarde variantie van het model, bedraagt .132 of 13,2%.

In het tweede model werden enkele klassieke factoren opgenomen die, samen met de achtergrondkenmerken, als extrinsieke verklaringen voor geweld kunnen worden gezien. Behalve 'schoolbeleving' en 'delinquente peers' hebben de toegevoegde variabelen in dit blok geen significant effect op de voorspelling van gewelddadig gedrag. 'Schoolbeleving' is weliswaar significant maar het effect is verwaarloosbaar klein en dus niet relevant ($\text{Exp}(\beta)=1.009$, $p<.05$). Bovendien verdwijnt die significantie na het toevoegen van een laatste verklarende variabele in het finale model. Bij 'delinquente peers' is er niet alleen een duidelijk significant effect ($p<.001$), het is ook relevant: de tabel laat zien dat voor elke eenheid waarmee de somschaal 'delinquente peers' stijgt, de kans op gewelddadig gedrag versus de kans op geen geweld met 6.835 toeneemt. In het finale model blijft dit effect duidelijk overeind, ook al daalt de odds ratio iets tot 5.520. De verklaringskracht van het model, gebaseerd op Nagelkerke R^2 , stijgt gradueel van 13% tot 30%.

In het laatste model werd slechts één onafhankelijke variabele toegevoegd, namelijk de schaal voor de positieve attitude ten aanzien van geweld. Zoals eerder gesteld primeert in deze analyse en het finale model de exploratie van de potentiële meerwaarde van een positieve waardering van geweld, bovenop de klassieke achtergrondvariabelen en andere extrinsieke factoren voor de verklaring van gewelddadig gedrag. Bij de achtergrondvariabelen werd reeds vastgesteld dat de effecten grotendeels significant blijven; enkel 'locatie' is niet significant. Bij de klassieke, extrinsieke factoren blijkt duidelijk het belang van 'delinquente peers'; dit effect blijft overeind ook na het toevoegen van de 'positieve gewelddadigheid' als variabele. Echter, bovenop de achtergrondvariabelen en het – in de literatuur en hier empirisch bevestigde – klassieke verband tussen het hebben van delinquente peers en het stellen van gewelddadig gedrag, blijkt er een duidelijke meerwaarde van de 'positieve gewelddadigheid' in het voorspellen van gewelddadig gedrag. Voor elke eenheid waarmee deze somschaal toeneemt, wordt de kans op gewelddadig gedrag ongeveer twee keer zo groot ($\text{Exp}(\beta)=2.071$, $p<.001$). Overigens stijgt ook de verklaringskracht van de modellen gradueel; de Nagelkerke R^2 gaat van 13.2% (model 1) over 29.8% (model 2) naar 34.5% (model 3).

10.4 Conclusie en discussie

Bovenstaand hoofdstuk had als doel aan te tonen dat een combinatie van extrinsieke factoren en intrinsieke aspecten van geweld leidt tot het beter voorspellen van gewelddadig gedrag. Hiertoe werd gebruik gemaakt van een secundaire data-analyse op de data van de JOP-monitor Antwerpen-Gent. De bevindingen in dit hoofdstuk laten zien dat de combinatie van extrinsieke factoren en intrinsieke aspecten van geweld betekenis heeft en wel degelijk een meerwaarde kan zijn bij het verklaren en begrijpen van gewelddadig gedrag: hoe positiever jongeren geweld percipiëren, hoe meer dat zij effectief ook geweld gaan stellen. Bij de klassieke extrinsieke factoren blijkt duidelijk het belang van

‘delinquente peers’, ook na het toevoegen van ‘positieve geweldsattitude’. Jongeren die delinquente peers hebben, hebben een hogere kans op het stellen van gewelddadig gedrag. Het verband tussen delinquente peers en delinquentie en geweld is oneindig veel complexer als wat hier aan bod komt (o.a. Cops, 2013). Het belang van delinquente peers in relatie tot de fascinatie voor geweld en het stellen van gewelddadig gedrag komt ook duidelijk naar voren uit de bevindingen van het kwalitatief onderzoek in deel II, en verder in dit deel uit het eigen zelfrapportageonderzoek. Later in het proefschrift wordt specifiek aandacht gegeven aan dit gevonden verband.

Tot slot kunnen enkele kritische (methodologische) kanttekeningen worden geplaatst bij dit hoofdstuk. Ten eerste is – zoals reeds opgemerkt werd – de keuze van het model en de gehanteerde variabelen beperkt door de mogelijkheden die de JOP-monitor Antwerpen-Gent biedt. De dataset bevat een brede waaier aan inhoudelijk relevante concepten en variabelen, maar dit sluit uiteraard niet uit dat er ook andere concepten die verband houden met de besproken extrinsieke factoren en intrinsieke aspecten van geweld te bedenken zijn die niet in de vragenlijst van het onderzoek werden opgenomen. Hieraan wordt echter tegemoet gekomen door het uitvoeren van een eigen zelfrapportageonderzoek (zie hoofdstuk 11). Ten tweede kunnen enkele gebreken vastgesteld worden in (de vraagformulering van) de ‘positieve geweldsattitude’-schaal, wat de validiteit van de schaal in het gedrang kan doen brengen. Het item ‘Fysiek geweld op tv is leuk, maar in het echt kan het ook leuk zijn’ betreft een dubbele vraagstelling. In deze vraag moeten de respondenten twee verschillende zaken beoordelen. Het is bijgevolg zeer moeilijk om deze vraag te analyseren, aangezien respondenten die fysiek geweld in het echt leuk vinden dit niet noodzakelijk leuk vinden op tv. Daarnaast valt op te merken dat de items ‘Je moet geweld gebruiken om respect te krijgen’ en ‘Het is volkomen normaal dat jongens zichzelf willen bewijzen door met anderen te vechten’ in zekere zin wat afwijken van de andere items in de schaal. Deze twee items verwijzen naar expressieve motieven om geweld te plegen, namelijk het verwerven van respect en status en kunnen – in vergelijking met de andere items – niet uitsluitend als intrinsiek beschouwd worden. Wel valt op te merken dat in het ontwikkeld continuüm de impulsieve en expressieve motieven van geweld, meer dan de klassieke risicofactoren, verschuiven naar de ‘intrinsieke kant’. Echter, zij peilen – in vergelijking met de andere items – niet naar esthetische en genotsgerichte aspecten van geweld, de ‘pure’ zin van het geweld. Met deze beperkingen wordt in hoofdstuk 11 bijgevolg rekening gehouden bij het ontwikkelen van een nieuwe schaal voor intrinsieke geweldswaardering. Een laatste lacune betreft, alhoewel in aanzet methodologisch van aard, een inhoudelijk heikel debat. Bij het bepalen van oorzakelijke verbanden dient men steeds een zekere uitwendigheid of conceptuele distantie tussen oorzaak en gevolg te bewaken (Tacq, 1984). Met kan zich de vraag stellen of ‘positieve geweldsattitude’ en ‘gewelddadig gedrag’ – beide concepten bevraagd in eenzelfde zelfrapportagestudie – voldoende uitwendig zijn. Desalniettemin is het niet ondenkbaar dat beide concepten zich (gedeeltelijk) met elkaar vermengen: met de keuze voor (een studie van) de intrinsieke aspecten van geweld, cf. geweld omwille van het geweld zelf, wordt logischerwijs wat meer geschoven richting de afhankelijke variabele, met name geweld zelf.

HOOFDSTUK 11. EEN ZELFRAPPORTAGEONDERZOEK IN GENKSE SCHOLEN

Hoofdstuk 11 handelt over een zelfrapportageonderzoek dat gevoerd werd onder Genkse scholieren. De doelstellingen van dit hoofdstuk zijn (1) de exploratie van een nieuw meetinstrument voor ‘intrinsieke geweldswaardering’, (2) nagaan in welke mate geweld door jongeren positief en intrinsiek wordt gewaardeerd (onderzoeksvraag 2.2), (3) nagaan welke jongeren zich intrinsiek aangetrokken voelen tot geweld (onderzoeksvraag 2.3) en (4) het zoeken naar een gecombineerde analyse van extrinsieke factoren en intrinsieke aspecten die bijdragen tot een verklaring van geweld bij jongeren (onderzoeksvraag 3). Een belangrijk argument voor het uitvoeren van een eigen empirisch onderzoek is dat het toelaat om met een eigen ontwikkeld instrument voor het meten van ‘intrinsieke geweldswaardering’ te experimenteren. Daarenboven geeft een eigen onderzoek – in tegenstelling tot de secundaire data-analyse in voorgaand hoofdstuk – perspectieven om (andere) relevante concepten op te nemen in de modellen. Een eerste punt beschrijft op welke manier de data is verzameld. Achtereenvolgens komen de selectie, het verloop van de afname en de beschrijving van de steekproef aan bod. In het tweede punt wordt de operationalisering en de meting van het concept ‘intrinsieke geweldswaardering’ van naderbij bekeken en uitgediept. Stapsgewijs wordt aangegeven hoe de nieuwe schaal is ontwikkeld en op welke manier de schaal is gevalideerd. Punt 11.3 behandelt de resultaten waar de nieuw ontwikkelde ‘intrinsieke geweldswaardering’-schaal als afhankelijke variabele centraal staat; het doel hierbij is nagaan welke jongeren geweld intrinsiek waarderen. In punt 11.4 tot slot wordt gezocht naar een verklaring voor het stellen van gewelddadig gedrag van Genkse jongeren door extrinsieke factoren en de nieuwe schaal ‘intrinsieke geweldswaardering’ te combineren.

11.1 Beschrijving van de dataverzamelmethode

Dit punt schetst achtereenvolgens de gekozen doelgroep, de selectieprocedure van respondenten, het verloop van de afname en de responsgraad.

11.1.1 Doelgroep en selectieproces

Het scholenonderzoek heeft plaatsgevonden in een stedelijke context. Vermits scholen in grootsteden zoals Antwerpen en Gent overbevraagd worden in het kader van wetenschappelijk onderzoek werd geopteerd om het onderzoek te voeren in één van de dertien centrumsteden, in dit geval Genk. Genk (65.000 inwoners) is gelegen in de provincie Limburg en wordt gekenmerkt door een grote diversiteit en culturele variëteit.¹⁰⁹ Een steekproefselectie op theoretische basis is meer aangewezen omdat het doel van deze aanvullende empirische studie niet ligt in het veralgemenen van bevindingen buiten de gerealiseerde steekproef, maar op een exploratie van een nieuw meetinstrument voor het meten van intrinsieke aspecten van geweld en de ontwikkeling van een alternatieve verklaring voor het geweldsfenomeen, met name het samengaan van extrinsieke factoren en intrinsieke aspecten.

¹⁰⁹ Omwille van het mijnverleden kende Genk verschillende immigratiegolven. Hierdoor is ongeveer een derde van de inwoners van niet-Belgische afkomst waarvan de Italiaanse gemeenschap de grootste is.

Representativiteit is dus geen noodzakelijke voorwaarde (Pleysier, 2010, p. 209; Pauwels, 2008a, p. 56; Pauwels, 2008b, p. 8). Er werden Genkse scholen geselecteerd uit het (deeltijds) secundair onderwijs in de tweede graad (derde en vierde leerjaar) en derde graad (vijfde en zesde leerjaar). Voor bepaalde specialisaties in het beroepsonderwijs, bestaat er ook een vierde graad (zevende leerjaar). Daarnaast werden ook scholen geselecteerd die opleidingen in het secundair-na-secundair (Se-n-Se)¹¹⁰ aanbieden. Dit betekent dat er niet enkel minderjarige respondenten, maar ook – analoog met de beoogde doelgroep in het kwalitatief onderzoek – respondenten ouder dan 18 jaar mee opgenomen werden in deze studie¹¹¹. Een bijkomend argument om leerlingen uit de eerste graad uit te sluiten is dat de formulering van vragen voor een 12-jarige sterk verschilt van deze van bijvoorbeeld een 16- of 17-jarige. Zowel leerlingen uit het voltijds secundair onderwijs (aso, kso, tso en bso) als leerlingen uit het deeltijds onderwijs (dbso) werden bevraagd. Leerlingen uit het dbso werden mee opgenomen in de steekproef omdat vanuit theoretisch oogpunt deze doelgroep bijzonder interessant is. De bevindingen van het kwalitatief onderzoek tonen bovendien aan dat de grote meerderheid van de bevraagde respondenten die als pleger met geweld in aanraking zijn gekomen, een dbso-richting volgde. Een bevraging bij jongeren die schoollopen in het buso vergt bijkomende inspanningen en een aan deze doelgroep aangepaste vragenlijst, en werd daarom buiten beschouwing gelaten.

De selectie vond plaats op het niveau van de school, op klasniveau en op het niveau van het individu. Op het niveau van de school werden alle secundaire scholen uit Genk gecontacteerd. Een lijst van alle scholen in Genk (schooljaar 2014-2015) werd bekomen via de website van het departement Onderwijs (Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, z.j.). Van de zeventien vestigingsplaatsen van scholen uit het gewoon secundair onderwijs zijn er tien scholen die onderwijs aanbieden in de tweede, derde en vierde graad, en Se-n-Se. In Genk is er één centrum voor dbso. Een totaal van elf scholen werd gecontacteerd. Bij het contacteren van de scholen stond het maximaliseren van de respons centraal; de directie van de scholen werd rechtstreeks telefonisch gecontacteerd met de vraag voor deelname aan het onderzoek. Om een selectie te maken op klasniveau werden de scholen die instemden om deel te nemen verzocht een klassenlijst te bezorgen waarin het aantal klassen per onderwijsvorm en per leerjaar met het aantal leerlingen vermeld werd. De onderzoekster selecteerde vervolgens uit de lijst telkens één klas (of meerdere klassen indien het aantal leerlingen in een klas minder dan tien bedroeg) uit elke onderwijsvorm per leerjaar. Hier werd met andere woorden gebruik gemaakt van een clustersteekproef (Billiet, 1990, p. 135), waarbij in eerste orde klassen werden geselecteerd, waarna vervolgens alle leerlingen uit de geselecteerde klassen werden bevraagd.¹¹² De (passieve) toestemming tot deelname aan het onderzoek van de individuele respondenten werd gevraagd bij aanvang van de bevraging. Om minderjarige onderzoekssubjecten te beschermen kan ook de toestemming gevraagd worden aan ouders en verzorgers (Vynckier, 2012, p. 107). In voorliggend

¹¹⁰ Se-n-Se behelst opleidingen binnen de derde graad tso en kso en vervangen de vroegere zevende specialisatiejaren.

¹¹¹ Belangrijk is nogmaals aan te stippen dat er geen eenduidigheid is over de leeftijdsgrenzen van de verschillende fasen binnen de adolescentieperiode en jongvolwassenheid, onder andere omwille van het feit dat de fysieke, emotionele, cognitieve en sociale ontwikkeling voor elke jongere verschillend is en niet louter op basis van leeftijd bepaald kan worden (zie hoofdstuk 1, deel I).

¹¹² Omwille van een leerlingenstage of een schooluitstap die plaatsvonden tijdens het afnamemoment, werden drie klassen die oorspronkelijk geselecteerd werden, vervangen door andere klassen.

onderzoek gaat het om respondenten vanaf 14 jaar en wordt uitgegaan van de veronderstelling dat zij – in tegenstelling tot jongere respondenten – zelf kunnen beslissen over het al dan niet deelnemen aan een onderzoek (Hill, 2010, p. 68). Om deze reden is er geen geïnformeerde toestemming gevraagd van ouders of andere verzorgers.

11.1.2 Verloop van afname

De dataverzameling in de scholen vond plaats in de maanden april 2015 tot en met juni 2015, waarbij de eerste klas bezocht is op 20 april en de laatste op 5 juni. Er werd geopteerd voor een klassieke ‘paper-and-pencil’ vragenlijst¹¹³, zodat de bevraging kon plaatsvinden op een voor de school geschikt moment (Vynckier, 2012, p. 100). Alle bevragingen van de leerlingen vonden plaats in de school zelf. Dit gebeurde in de praktijk ofwel per klas, ofwel in grote groep met meerdere klassen tegelijkertijd. De vragenlijst werd schriftelijk afgenomen bij alle leerlingen in aanwezigheid van de onderzoekster en/of collega-onderzoeker. Op die manier konden eventuele vragen van de respondenten door de onderzoeker(s) zelf beantwoord worden. In enkele gevallen waren ook leerkrachten aanwezig, maar zij werden verzocht zich tijdens de bevraging op de achtergrond te houden zodat de anonimiteit bij het invullen van de vragenlijst gegarandeerd kon worden. Daarenboven werd een doos voorzien waarin de respondenten hun ingevulde vragenlijst konden deponeren zodat de vragenlijsten niet gelinkt konden worden aan specifieke leerlingen.

Omdat respondenten de vragen anders dan bedoeld kunnen interpreteren, werd er voorafgaand aan de eigenlijke dataverzameling een proefafname voorzien om na te gaan dat de vragen door de jongeren begrepen werden. Hierdoor wordt vermeden dat foute conclusies uit de antwoorden van de respondenten getrokken worden en vergelijkingen tussen de antwoorden niet valide zijn (Collins, 2003, p. 232; Vynckier, 2012, p. 104). De proefafname werd georganiseerd in drie klassen uit het secundair onderwijs – een klas uit een tso-richting en twee klassen uit het dbso – en in een GBJ bij enkele jongeren die er op dat moment verbleven.¹¹⁴ In totaal hebben 41 jongeren deelgenomen: 21 jongeren uit het tso, 9 uit het dbso en 11 jongeren uit een GBJ (die allemaal een bso of dbso-opleiding volgden). Het betrof een participerende pretest in aanwezigheid van de onderzoekster, waarbij de respondenten op de hoogte waren dat het een proefafname was (Billiet, 2003, p. 283). Er werd expliciet als doel gesteld om opmerkingen en onduidelijkheden aan de onderzoekster ter plekke te melden of in de vragenlijst neer te schrijven. Aan de hand van de analyse van de opmerkingen en de resultaten van de proefafname werd de vragenlijst aangepast. Het betrof voornamelijk woordelijke wijzigingen in vragen en antwoorden. Daarnaast werden explorerende factoranalyses uitgevoerd op de gebruikte schalen in de vragenlijst (zie punt 11.2.2). Op basis van deze verkenning zijn er items en

¹¹³ Een andere mogelijkheid is een computergestuurde bevraging. Uit onderzoek (Cops et al., 2016) blijkt echter dat schriftelijke bevragingen effectiever zijn dan computergestuurde vragenlijsten wat betreft de rapportage van delinquentie en geweld door jongeren; het gevoel van anonimiteit en privacy lijkt voor respondenten beter gewaarborgd in een schriftelijke schoolbevraging in vergelijking met de computervariant. Daarnaast zouden online-vragenlijsten afgenomen moeten worden in een computerlokaal waardoor slechts een beperkt aantal leerlingen op eenzelfde moment bevraagd kan worden.

¹¹⁴ Alle respondenten die verbleven in een GBJ volgden een bso- of dbso-richting.

schalen verwijderd of aangepast. Uit de proefafname bleek dat het haalbaar was om de vragenlijst binnen één lesuur (50 minuten) in te vullen. De lay-out was helder en overzichtelijk, en ook de instructies waren voor de jongeren in de pilootstudie duidelijk.

11.1.3 Respons

Wat betreft de selectie van scholen was de meerderheid van de Genkse scholen bereid om deel te nemen aan het onderzoek. Van de elf scholen namen er zeven deel aan het onderzoek. Drie scholen weigerden en één school kon niet telefonisch noch via e-mail bereikt worden. De scholen die niet wilden deelnemen, gaven als voornaamste reden een overbevraging van wetenschappelijk onderzoek. De responsgraad op schoolniveau bedraagt 63.3%. Om geen vertekening te hebben van de resultaten zou men idealiter een zicht moeten hebben op de non-respons. Naast surveyvermoeidheid bij een aantal scholen wordt door scholen misschien ook bewust gekozen om niet deel te nemen aan het onderzoek uit angst voor het imago van de school (Vynckier, 2012, p. 110). Het is bijvoorbeeld mogelijk dat de scholen die bereid waren deel te nemen aan het onderzoek een andere (dader)populatie kennen dat de scholen die weigerden deel te nemen. Opvallend is dat de scholen die weigerden deel te nemen allemaal aso-scholen betroffen. Zoals verder zal blijken, is er dan ook sprake van een ondervertegenwoordiging van het aantal bevroegde leerlingen uit het aso. Uit de zeven scholen werden er in totaal 102 klassen¹¹⁵ bevroegd, met een totaal van 867 leerlingen die de vragenlijst hebben ingevuld. Op het moment van de bevraging waren 105 leerlingen afwezig zodat de responsgraad op individueel niveau op 89.2% ligt. Om zicht te krijgen op de non-respons op het individuele niveau werd op het moment van de bevraging geïnformeerd naar het aantal afwezige leerlingen. Een beperking echter is dat er geen informatie voorhanden is over de persoonsgegevens van de afwezige leerlingen op het moment van de bevraging (zoals geslacht, leeftijd en onderwijsvorm) waardoor er geen volledige controle is over de uitval. Desalniettemin hoeft dit niet noodzakelijk een probleem te zijn, gezien het aantal afwezige leerlingen op het moment van de bevraging behoorlijk laag ligt (non-responsgraad=10.8%).

Na de dataverzamelingsperiode werden de gegevens van de schriftelijke vragenlijsten geïmporteerd en geanalyseerd in het programma SPSS .23. Eerst werd er een controle uitgevoerd op 'missings', 'onzin'-antwoorden of patronen. Deze datacleaning bestond uit het opvragen van frequentietabellen (Pauwels, 2012b, p. 125). In totaal vulden 859 van de 867 jongeren een bruikbare en betrouwbare vragenlijst in. Bovendien werd gekozen om de studie te beperken tot respondenten tussen 15 en 24 jaar, analoog met de leeftijdsafbakening van de geweldplegers in het kwalitatief onderzoek. Daarom werden op basis van dit criterium vervolgens nog vijf respondenten verwijderd.¹¹⁶ Analyses zijn

¹¹⁵ Op te merken valt dat een heel aantal klassen bestond uit een beperkt aantal leerlingen, in enkele gevallen zelfs uit één leerling.

¹¹⁶ In één school zijn personen uit een tso-richting Se-n-Se bevroegd. De leeftijd van deze personen varieerde van 18 tot 44 jaar, waarbij personen die ouder zijn dan 24 jaar en respondenten die Se-n-Se volgden én een 'missing' hadden op de variabele 'leeftijd' niet mee opgenomen werden in de analyses.

uitgevoerd op een steekproef van N=854 jongeren. Tabel 11.1 geeft een overzicht van kenmerken van de steekproef.

Tabel 11.1: Kenmerken van de steekproef (% en N respondenten)

Kenmerk	%	N
Leeftijd		
15-16 jaar	24.8	208
17-18 jaar	41.7	350
>18 jaar	33.5	282
Geslacht		
Man	55.9	476
Vrouw	44.1	375
Onderwijsvorm		
aso	17.4	146
tso	34	286
bso	42.4	357
dbso	6.2	52
Gezinssituatie		
Ouders gescheiden/wonen apart	23.5	200
Ouders niet gescheiden	76.5	651
Afkomst		
Belgische afkomst	42.9	364
Niet-Belgische afkomst	57.1	485
Geloof		
Islam	38.3	325
Christendom	38.3	325
Andere	3.6	31
Niet-gelovig	19.8	168

De steekproef bevat 476 (55.9%) jongens en 375 (44.1%) meisjes. De leeftijd van de respondenten varieert van 15 tot 24 jaar. Bijna de helft van de bevraagde Genkse jongeren is 17 of 18 jaar (N=350). De gemiddelde leeftijd bedraagt 17.8 jaar. Maar liefst 33.5% van de jongeren zijn ouder dan 18 jaar. Hiervan zit 14% in het Se-n-Se tso en 24.4% zit in een zevende jaar (d)bso. Dit betekent dat meer dan de helft van de +18-jarigen (61.6%) een richting volgt in de tweede of derde graad die vervolgens enige leerachterstand hebben opgelopen. Wat onderwijsvorm betreft, volgt 17.4% (N=146) van de respondenten een aso richting, 34% (N=286) van de jongeren zit in het tso, 42.4% (N=357) in bso en 6.2% in dbso (N=52). Zoals eerder vermeld, is er een duidelijke ondervertegenwoordiging van jongeren uit het aso in de steekproef. Aan de respondenten werd ook gevraagd of beide ouders nog samen wonen; 23.5% (N=200) van de jongeren geeft aan dat de ouders gescheiden zijn of apart wonen. In de vragenlijst werd op verschillende manieren gepeild naar de herkomst van de respondenten. Op de eerste plaats werd gevraagd naar het geboorteland van de respondent. De overgrote meerderheid van de jongeren (84.9%; N=725) was geboren in België. Daarnaast werd gepeild naar de afkomst van de respondent aan de hand van het geboorteland van de ouders. Jongeren waarvan beide ouders van Belgische afkomst zijn, worden als 'jongeren van Belgische afkomst' gedefinieerd, jongeren waarvan minstens één ouder van niet-Belgische afkomst is, worden als 'jongeren van niet-Belgische afkomst'

beschreven. De diversiteit die het stadsbeeld in Genk kleurt weerspiegelt zich in de steekproef, namelijk 57.1% (N=485) van de bevroagde jongeren is van niet-Belgische afkomst en 42.9% van de jongeren (N=364) is van Belgische afkomst. De Islam (38.3%, N=335) en het Christendom (36.3%; N=325) zijn de grootste godsdiensten onder Genkse scholieren; 3.6% belijdt een andere geloofsovertuiging (zoals het Boedhisme) en 19.8% (N=168) beschouwd zich als niet-gelovig.

11.2 ‘Intrinsieke geweldswaardering’ meten: ontwikkeling van een nieuw instrument

In dit deel wordt de operationalisering en meting van het centrale concept ‘intrinsieke geweldswaardering’ van naderbij bekeken. Een theoretische zoektocht naar een beter inzicht in het concept ‘intrinsieke geweldswaardering’ is echter geen eenvoudige onderneming, aangezien dit concept in het klassieke risicofactorenonderzoek ‘vernieuwend’ is en tot op heden slechts door een handvol onderzoekers onder de loep is genomen. Hierdoor zijn we genoodzaakt om aan de hand van een eigen empirisch onderzoek op zoek te gaan naar nieuwe en alternatieve operationalisering voor ‘intrinsieke geweldswaardering’, evenwel gecombineerd met de theoretische inzichten opgedaan in deel I, de kwalitatieve bevindingen in deel II en de uitgevoerde secundaire data-analyse in hoofdstuk 10 van dit deel. Het doel is om het concept te verkennen en vanuit de verworven inhoudelijke en empirische inzichten een alternatief instrument te ontwikkelen om ‘intrinsieke geweldswaardering’ te meten. De ontwikkeling en validering van een nieuwe schaal voor intrinsieke aspecten van geweld omvat verschillende stappen. Eerst dient uitgemaakt te worden welke geobserveerde (manifeste) en ongeobserveerde (latente) constructen bestudeerd worden en wat die constructen juist omvatten. Het eerste punt beschrijft dit proces. Om de latente en manifeste constructen van de nieuwe schaal te bepalen, werd – zoals boven reeds vermeld – gebruik gemaakt van de accenten gelegd in het literatuuroverzicht, de bevindingen van het kwalitatief luik en de secundaire data-analyse. De ontwikkelde schaal die aan de hand van dit proces tot stand kwam, werd onderworpen aan een kwantitatieve pretest, waarna exploratieve factoranalyses werden uitgevoerd. Deze analyses resulteerden vervolgens in een aangepaste schaal, die in de definitieve vragenlijst mee werd opgenomen. Het tweede punt behelst de schaalvalidering na de eigenlijke dataverzameling aan de hand van exploratieve en confirmatorische factoranalyses, die tot slot resulteren in een finaal model én een nieuw en alternatief instrument voor het meten van ‘intrinsieke geweldswaardering’.

11.2.1 Schaalconstructie en -validering: de voorbereidende fase op basis van de pretest

11.2.1.1 Schaalconstructie: vier dimensies en één achterliggend construct

Het vertrekpunt van onze conceptualisering is het door Schinkel (2005, 2010; de Jong & Schinkel, 2005) ontwikkeld concept ‘autotelisch geweld’. Wat precies bedoeld wordt met een uitdrukking als ‘geweld om het geweld zelf’ is, volgens Schinkel, moeilijk te omschrijven. Om deze reden heeft hij bij de ontwikkeling van zijn ‘formeel-esthetische’-schaal een zekere vaagheid behouden die volgens hem met de bestaande vaagheid van het concept ‘autotelisch geweld’ correspondeert. De definitie van zijn ‘formeel-esthetische’-schaal luidt vervolgens: “het genoeg om anderen flink pijn te doen en te zien

lijden” (de Jong & Schinkel, 2005, p. 247). Aan de hand van het uitgebreid kwalitatief onderzoek in deel II is die ‘vaagheid’ in zekere zin doorbroken. Meer in het bijzonder hebben we zicht gekregen op wat die waardering voor geweld kan inhouden voor jongeren. Omdat het doel is de waardering voor geweld in welke vorm dan ook in kaart te brengen, combineerde Schinkel in zijn schaal zowel esthetische als genotgerichte kenmerken van fysiek geweld. Uit onze bevindingen blijkt echter dat jongeren fysiek geweld niet zozeer waarderen omwille van het esthetische, i.c. het mooie, maar vooral genotsgerichte aspecten verbinden met een intrinsieke aantrekkelijkheid voor geweld. Dit verantwoordt de keuze om voornamelijk genotsgerichte kenmerken van geweld in de nieuwe schaal te betrekken. Analoot met de ‘formeel-esthetische’-schaal van Schinkel bevat de nieuwe schaal enerzijds items op die peilen naar gedrag (bijvoorbeeld ‘Als ik vecht ervaar ik soms een kick die goed aanvoelt’) en anderzijds items die eerder cognitieve aspecten meten (bijvoorbeeld ‘Ik kan mij voorstellen dat iemand slaan zonder hem/haar ernstig te verwonden fijn kan zijn’). Naast de algemene bevindingen van het kwalitatief onderzoek, gesteund op de bestaande literatuur, werd bijgevolg ook vertrokken van de bestaande schaal ‘positieve geweldsattitude’ die ontwikkeld en getest is in de JOP-monitor Antwerpen-Gent, en bovendien ook enkele items uit de ‘formeel-esthetische’-schaal van Schinkel bevat (zie punt 10.2.3). De beperkingen van de schaal – besproken in het besluit van het hoofdstuk 10 – worden in acht genomen bij de ontwikkeling van de nieuwe schaal. Daarnaast werden de items van deze schaal tijdens de interviews (deel II) voorgelegd aan de respondenten die als pleger in aanraking zijn gekomen met geweld, en werd expliciet als doel vooropgesteld om de jongeren hun mening en visie betreft de stellingen in kaart te brengen met oog op de ontwikkeling van een nieuwe schaal.¹¹⁷

Aan de hand van bovenstaand proces, werden uiteindelijk 23 items geformuleerd die verondersteld worden ‘intrinsieke geweldswaardering’ te meten. De schaal wordt ‘intrinsieke geweldswaardering’ genoemd die vervolgens bestaat uit vier deelconstructen of dimensies: (1) ‘gespeeld geweld’, (2) ‘afreageren met geweld’, (3) ‘kick van de geweldshandeling’ en (4) ‘innerlijke geweldsdrang’. Aan de hand van verschillende indicatoren kunnen dus vier latente constructen samengesteld worden die verondersteld worden het achterliggend construct ‘intrinsieke geweldswaardering’ te meten. De vier dimensies met de bijhorende items worden weergegeven in tabel 11.2 en vervolgens beargumenteerd.

¹¹⁷ Op te merken valt dat de stellingen niet aan alle geïnterviewde jongeren werden voorgelegd. De reden hiervoor was dat de stellingen tijdens het interview al voldoende aan bod gekomen waren.

Tabel 11.2: Items en dimensies van de schaal 'intrinsieke geweldswaardering' (pretest)

Item	Dimensie
1. Spelletjes waarbij tikken, slaan, schoppen, enz. is toegelaten, speel ik graag	Dimensie 1: Gespeeld geweld
2. Worstelen met vrienden is leuk	
3. Het kan tof zijn om vechttechnieken uit films of games in het echt te proberen	
4. Ik leer beter vechten door geweldfilms, games of vechtsporten	
5. Ik kijk graag naar vechtsporten op tv of in het echt	
6. Ik vind het plezierig om een groepsgevecht onder jongeren te zien	
7. Ik vind het soms grappig om te zien hoe iemand die geslagen of geschopt wordt, reageert	
8. Als ik een gevecht zie wil ik blijven kijken om te zien hoe het afloopt	
9. Ik daag soms iemand uit als ik wil vechten	Dimensie 2: Afreageren met geweld
10. Ik ben al eens zo boos geweest dat ik mij niet kon inhouden om te slaan of schoppen	
11. Ik sla of schop soms iemand om mij goed in mijn vel te voelen	
12. Als ik vecht ervaar ik soms een kick die goed aanvoelt	Dimensie 3: Kick van de geweldshandeling
13. Ik vind het prettig om iemand die het verdient pijn te doen	
14. Ik kan mij voorstellen dat iemand slaan zonder hem/haar ernstig te verwonden fijn kan zijn	
15. Als ik iemand bedreig ervaar ik een machtsgevoel	
16. Als ik iemand sla of schop voel ik mij machtig	
17. Het is soms fijn om met mijn vrienden iemand uit te dagen en te vechten	
18. Als ik en mijn vrienden ons vervelen, is het plezierig om iemand te slaan of schoppen	
19. Nu en dan eens vechten hoort erbij wanneer ik met mijn vrienden een avondje ga stappen	
20. Als ik iemand zie vechten in films krijg ik ook zin om iemand te slaan of schoppen	Dimensie 4: Innerlijke geweldsdrang
21. Ik fantasieer soms over hoe ik iemand die ik echt haat pijn kan doen	
22. Ik denk soms na over hoe het zou voelen om iemand pijn te doen	
23. Als ik een wapen zie of op zak heb (stok, mes, ketting, ...) voel ik soms een drang om het te gebruiken.	

(helemaal niet akkoord/niet akkoord/tussen beide/akkoord/helemaal akkoord)

Bron: Vragenlijst scholenonderzoek Genk pretest (2015)

Het meetinstrument 'intrinsieke geweldswaardering' bestaande uit vier deelconstructen vloeit voort uit een aantal beargumenteerde keuzes. In de eerste plaats kwam uit de bevindingen van het kwalitatief gedeelte duidelijk naar voren dat jongeren veelal een onderscheid maken tussen 'gespeeld' geweld en 'reëel' geweld. Het item 'een beetje geweld hoort bij het zich amuseren' uit de 'positieve geweldsattitude'-schaal wordt door jongeren namelijk op verschillende manieren ingevuld. De term 'geweld' in de stelling suggereert voor jongeren dat het een serieus en beladen begrip is dat wijst op ernstige geweldsvormen. Hierop aansluitend worden de termen 'geweld' en 'fysiek geweld' door jongeren verschillend gepercipieerd en werd de keuze gemaakt om 'geweld' niet letterlijk op te nemen in de vraagformulering. De meerderheid van de jongeren geeft echter wel aan dat zij zich amuseren door te vechten met vrienden voor het plezier, maar zij beschouwen deze gedragingen doorgaans niet als gewelddadig. Aansluitend hierop zijn er veel jongeren die spelletjes spelen waarbij fysieke contacten zijn toegelaten en die als leuk worden bevonden. De stelling 'een beetje geweld hoort bij het zich amuseren' uit de 'positieve geweldsattitude'-schaal is bijgevolg erg abstract en wordt niet in de nieuwe schaal mee opgenomen.

Omwille van de onderverdeling tussen ‘speels geweld’ en ‘reëel geweld’ die jongeren maken, wordt allereerst een dimensie ‘*gespeeld geweld*’ opgenomen in de nieuwe schaal ‘intrinsieke geweldswaardering’ (items 1-8 in tabel 11.2). ‘Gespeeld geweld’ verwijst in de eerste plaats naar gedragingen en ‘spelen’ waar fysieke contacten zijn toegelaten en die door jongeren vaak als een vorm van vertier beschouwd worden. Op basis hiervan worden twee items, die veronderstellen ‘speels geweld’ te meten, opgenomen, namelijk ‘Spelletjes waarbij tikken, slaan, schoppen, enz. is toegelaten, speel ik graag’ en ‘Worstelen met vrienden is leuk’. Daarnaast kwam uit de kwalitatieve bevindingen dat er een zekere fascinatie is voor visueel geweld en dat jongeren mogelijk geïnspireerd of beïnvloed worden door fictief visueel geweld in de (sociale) media om zich in te laten in ‘reële’ gewelddadige acties. Hierop aansluitend kan het voor jongeren plezierig zijn om vechttechnieken uit geweldfilms, games, enzovoort te imiteren en toe te passen in de reële wereld. Dit kan gaan over schijnbewegingen, maar ook gedragingen gericht tegen personen, zowel tegen vrienden als tegen willekeurige personen. Twee alternatieve stellingen worden mee opgenomen in de nieuwe schaal: ‘Het kan tof zijn om vechttechnieken uit films of games in het echt te proberen’ en ‘Ik leer beter vechten door geweldfilms, games of vechtsporten’. Tot slot bevat de dimensie ‘gespeeld geweld’ ook indicatoren die betrekking hebben op het kijken naar het toebrengen van pijn en schade. Uit de literatuur en de kwalitatieve bevindingen blijkt namelijk dat personen kunnen genieten van hun toeschouwersstatus door het geweld op te vatten als een vorm van plezier, vaak om de dagelijkse sleur te doorbreken. Eerder werd opgemerkt dat het item ‘Fysiek geweld op tv is leuk, maar in het echt kan het ook leuk zijn’ uit de ‘positieve geweldsattitude’-schaal een dubbele vraagstelling betreft en de keuze verantwoordt om deze stelling niet mee op te nemen in het nieuw meetinstrument. Het opgenomen item dat betrekking heeft op het kijken naar of aanschouwen van geweld in vechtsporten is ‘Ik kijk graag naar vechtsporten op tv of in het echt’. Veel jongeren geven namelijk aan dat het op sportief vlak leuk kan zijn om te vechten en ernaar te kijken, dit in tegenstelling tot reëel geweld (niet in scène gezet) dat veelal afgekeurd wordt. Het zijn vooral de technieken die in verschillende vechtsporten toegepast worden die jongeren mooi vinden. Vervolgens haalt een aantal jongeren aan dat het niet enkel plezierig is om geweld op tv te zien, maar ook vechtpartijen ‘in het echt’ die niet uitlopen in ernstige verwondingen. Jongeren vinden het niet zozeer ‘mooi’ om te zien, maar wel leuk om te kijken hoe er gevochten wordt en wie uiteindelijk als winnaar uit de ‘strijd’ komt. Voor deze jongeren is het meer een soort adrenaline die overheerst, een gevoel van opwindning bij het aanschouwen van een gevecht, om samen met anderen de betrokkenen in een gevecht aan te moedigen. Het item ‘Ik vind het mooi om te zien hoe iemand in het echt in elkaar geslagen wordt’ uit de ‘positieve geweldsattitude’-schaal bevat voornamelijk esthetische aspecten; in de nieuwe subschaal worden items opgenomen die voornamelijk verwijzen naar genotsgerichte kenmerken van het aanschouwen van geweld. De opgenomen items zijn ‘Ik vind het plezierig om een groepsgevecht onder jongeren te zien’ en ‘Als ik een gevecht zie, wil ik blijven kijken hoe het afloopt’. Tot slot wordt door enkele jongeren aangegeven dat het soms grappig is om de reactie van het slachtoffer te zien. Het item ‘Ik vind het soms grappig om te zien hoe iemand die geslagen of geschopt wordt, reageert’, wordt daarom mee in de dimensie ‘gespeeld geweld’ opgenomen.

Een tweede dimensie in de 'intrinsieke geweldswaardering'-schaal is 'afreageren met geweld' en wordt geoperationaliseerd aan de hand van drie items (items 9-11 in tabel 11.2). Uit de eerdere bevindingen blijkt dat een aantal jongeren aangeeft een gewelddadige confrontatie op te zoeken als ze willen vechten. Zij gaan actief op zoek naar een 'uitlaatklep', in dit geval geweld. Zij vinden het bijgevolg vaak prettig om zich af te reageren met geweld tegen iemand die het verdient en zijn er nadien ook tevreden over. Twee items worden opgenomen in de dimensie 'afreageren met geweld' die verwijzen naar het actief op zoek gaan naar een gewelddadige confrontatie, namelijk 'Ik daag soms iemand uit als ik wil vechten' en 'Ik sla of schop soms iemand om mij goed in mijn vel te voelen'. Daarnaast bevat de dimensie 'afreageren met geweld' ook een indicator die verwijst naar de boosheid of woede die de betrokken persoon zodanig reguleert dat hij op een gegeven moment overgaat tot geweld. Het gaat dan vaak om gevallen van ongecontroleerd geweld, waarbij de zelfcontrole tijdelijk wegvalt en de pleger volledig in het geweld opgezogen wordt. Het betreft het item 'Ik ben al eens zo boos geweest dat ik mij niet kon inhouden om te slaan of schoppen'.

De 'kick van de geweldshandeling' is een op basis van acht items samengesteld latent concept van 'intrinsieke geweldswaardering' (items 12-19 in tabel 11.2). Uit de literatuur en de kwalitatieve bevindingen blijkt een klein aantal jongeren een kick of adrenaline te ervaren bij het zelf actief plegen van reëel geweld, waarbij het plezier in de geweldshandeling zelf gelegen is. Het geweld gaat dan gepaard met een opwindende, een allesoverheersende emotie, waarbij jongeren intensieve indringende lichamelijke gevoelens ervaren. De meerderheid van de jongeren nuanceren dit door aan te geven dat het leuk kan zijn om iemand bijvoorbeeld één slag in het gezicht te geven of te vechten met 'gelijken'. Het is volgens hen niet prettig om iemand anders ernstig te verwonden. Wel kan het volgens jongeren tof zijn iemand pijn te doen als die persoon dat verdient, bijvoorbeeld als die persoon hen in hun beleving provoceert om te vechten of zich stoer of 'graaf' voordoet. Een onschuldig of zwak persoon pijn doen is voor veel jongens niet aanvaardbaar. Het item 'Iemand pijn doen kan tof zijn' uit de 'positieve geweldsattitude'-schaal wordt daarom in de nieuwe schaal geformuleerd als 'Ik vind het prettig om iemand die het verdient pijn te doen'. Andere indicatoren die betrekking hebben op het voorgaande en in de dimensie mee worden opgenomen zijn 'Als ik vecht, ervaar ik soms een kick die goed aanvoelt' en 'Ik kan mij voorstellen dat iemand slaan zonder hem/haar ernstig te verwonden fijn kan zijn'. Deze indicatoren sluiten het nauwst aan bij het door Schinkel (2005, 2010) ontwikkelde concept 'autotelisch geweld', dat verwijst naar het intrinsieke genot dat de geweldpleger ervaart bij enerzijds de geweldshandeling die hij stelt, maar anderzijds ook bij het schade toebrengen en pijnigen van een persoon. Hierop aansluitend melden jongens ook verveling als aanleiding om bijvoorbeeld een gevecht uit te lokken. Enkele jongeren wijzen er namelijk op dat het soms fijn is om samen met vrienden te vechten, dat veelal gepaard gaat met de consumptie van alcohol en drugs in het uitgaansleven. Opvallend hierbij is de groepsverbondenheid die vaak overheerst en de gedeelde spanning die ervaren wordt bij een geweldshandeling. De items 'Het is soms fijn om met mijn vrienden iemand uit te dagen en te vechten', 'Als ik en mijn vrienden ons vervelen, is het plezant om iemand te slaan en schoppen' en 'Nu en dan eens vechten, hoort erbij wanneer ik met mijn vrienden een avondje ga stappen' die in de schaal worden opgenomen, hebben hierop betrekking. Tot slot – en dat blijkt

tevens ook uit het literatuuroverzicht en de kwalitatieve bevindingen – is macht eveneens intrinsiek verbonden aan het plegen van geweld; personen kunnen namelijk plezier beleven bij het domineren en angst aanjagen van slachtoffers. Twee items in de dimensie ‘kick van de geweldshandeling’ wijzen op het machtsaspect: ‘Als ik iemand bedreig, ervaar ik een machtsgevoel’ en ‘Als ik iemand sla of schop voel ik mij machtig’.

Een vierde en laatste dimensie wordt ‘*innerlijke geweldsdrang*’ genoemd. Dit concept wordt geoperationaliseerd aan de hand van vier items (items 20-23 in tabel 11.2). In de eerste plaats verwijst deze dimensie naar het fantaseren over geweld. Uit het literatuuroverzicht werd geconcludeerd dat geweld een belangrijke rol speelt in vele fantasieën. Ook uit de kwalitatieve bevindingen blijkt dat jongeren wel eens fantaseren over geweld, bijvoorbeeld hoe het zou voelen om iemand te doden of een gehaat persoon te pijnigen. In die zin zijn de esthetische aspecten van geweld aanwezig, terwijl het in fysieke zin ontbreekt. Items die verwijzen naar het fantaseren over geweld zijn ‘Ik fantaseer soms over hoe ik iemand die ik echt haat pijn kan doen’ en ‘Ik denk soms na over hoe het zou voelen om iemand pijn te doen’. Ten tweede bevat de dimensie ‘innerlijke geweldsdrang’ ook items die wijzen op de drang om geweld te plegen bij het zien van een geweldshandeling of een wapen. De items ‘Als ik iemand zie vechten, krijg ik ook zin om iemand te slaan of schoppen’ en ‘Als ik een wapen zie of op zak heb (stok, mes, ketting, enz.) voel ik soms een drang om het te gebruiken’ worden tot slot toegevoegd in de subschaal ‘innerlijke geweldsdrang’.

11.2.1.2 *Schaalvalidering na pretest*

De proefafname had als doel om de ontwikkelde schaal ‘intrinsieke geweldswaardering’ in een voorbereidende fase op de eigenlijke dataverzameling te testen. Hiertoe werden omwille van de kleine steekproef (N=41) exploratieve factoranalyses uitgevoerd.¹¹⁸ Alvorens de resultaten van de explorerende factoranalyses op basis van de pretest uiteen te zetten, gaat het volgende punt kort in op de techniek van deze factoranalyse.

- De techniek van de explorerende factoranalyse

Factoranalyse is in eerste instantie een explorerende techniek, die effectief is in het vinden van groepen samenhangende variabelen in gegevens. De explorerende factoranalyses – ‘principal factor analyses’ – werden uitgevoerd in het software programma SPSS .23 en worden beschouwd als een initiële verkenning van het concept ‘intrinsieke geweldswaardering’. Twee assumpties spelen een rol bij factoranalyse (Mortelmans & Dehertogh, 2008, pp. 21-22): (1) de items moeten gemeten zijn op

¹¹⁸ De minimale steekproefgrootte voor het uitvoeren van een explorerende factoranalyse is afhankelijk van verschillende parameters. De Winter, Dodou en Wieringa (2009) stellen dat wanneer de correlaties tussen de variabelen hoog zijn (hoge λ), het aantal onderliggende factoren laag (lage f) en het aantal variabelen per factor hoog (hoge p), een explorerende factoranalyse betrouwbare oplossingen kan leveren voor een steekproefgrootte <50 . Ondanks dat de data van de pretest niet aan alle voorwaarden voldoet, werd gekozen voor het uitvoeren van explorerende factoranalyses aangezien het in deze voorbereidende fase van het onderzoek niet de bedoeling is om een definitieve schaal te creëren. Desalniettemin moet er rekening gehouden worden met mogelijke onbetrouwbare resultaten, maar hier wordt aan tegemoet gekomen om aanvullende factoranalyses uit te voeren na de eigenlijke dataverzameling.

metrisch niveau en (2) er mag geen sprake zijn van hoge multicollineariteit ($>.80$) of singulariteit (waarde 1) in de onderzochte variabelen. Bij het uitvoeren van een klassieke (niet gedwongen) principale factoranalyse wordt gebruik gemaakt van een vorm van oblieke rotatie-oplossing, namelijk 'promax'. Deze techniek maakt het mogelijk zicht te krijgen op de mate waarin factoren samenhangen.¹¹⁹ Bijkomend wordt steeds de 'Bartlett's test of sphericity' opgevraagd, die onderzoekt in welke mate de populatie correlatiematrix aanleunt bij een eenheidsmatrix. Wanneer er een sterke overeenkomst wordt gevonden, betekent dit dat er zeer zwakke correlaties zijn tussen de items en dat er dus niet voldaan wordt aan de assumpties van een factoranalyse (Field, 2005, p. 642). Om de structuur van de schaal te bepalen, wordt gekeken naar de eigenwaarden van de factoren. Enkel factoren met een eigenwaarde groter dan 1 worden opgenomen in de analyse. We kijken bijgevolg ook naar de proportie van verklaarde variantie van de factor (eigenwaarde van de factor/totale eigenwaarde). Daarnaast wordt er ook gekeken naar het aantal datapunten boven het breekpunt in de grafische voorstelling van de eigenwaarden, de scree plot, om het aantal factoren dat uit de factoranalyse komt, te onderscheiden. De scree plot kan soms tot een andere beslissing leiden in verband met het totaal aantal te weerhouden factoren (Pauwels, 2012b, pp. 228-229). Voor een correcte interpretatie moet er in de output gekeken worden naar de patroonmatrix (Pauwels, 2012b, p. 236). Wat betreft de items binnen elk van de factoren, worden enkel items met een factorlading groter dan .40 mee in rekening genomen. Bovendien worden kruisladingen, items die .40 of meer laden op verscheidene constructen, verwijderd uit de analyse (Mortelmans & Dehertogh, 2008, p. 23, 36). Tot slot wordt de betrouwbaarheid van de schaal gemeten met de Cronbach's α .

- Resultaten van exploratieve factoranalyses op basis van de pretest

Een eerste fase behelst een klassieke exploratieve factoranalyse op de 23 items van het construct 'intrinsieke geweldswaardering' als unidimensionele schaal. De Bartlett's test of sphericity geeft aan dat er voldaan wordt aan de assumpties van een factoranalyse ($\chi^2=1010,304$, $df=253$, $p<.01$). Het resultaat in tabel 11.3 laat zien dat de vier dimensies met de vooropgestelde items niet ontdekt worden. Ook de scree plot suggereert een éénfactormodel. Bovendien zijn er kruisladingen aanwezig bij drie indicatoren: 'Ik leer beter vechten door geweldfilms, games of vechtsporten', 'Ik sla of schop soms iemand om mij goed in mijn vel te voelen' en 'Ik kan mij voorstellen dat iemand slaan zonder hem/haar ernstig te verwonden fijn kan zijn'.

¹¹⁹ In de sociale wetenschappen wordt vaak verondersteld dat de verschillende onderliggende factoren van een concept met elkaar correleren (Pauwels, 2012b, p. 233). Om deze reden wordt gebruik gemaakt van een oblieke rotatie, in dit geval 'promax'.

Tabel 11.3: Exploratieve factoranalyse 'intrinsieke geweldswaardering' met promax-rotatie (pretest)

Item	Lading			
	Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4
Als ik een wapen zie of op zak heb (stok, mes, ketting, ...) voel ik soms een drang om het te gebruiken.	.879	.154	-.039	-.194
Het is soms fijn om met mijn vrienden iemand uit te dagen en te vechten	.848	-.033	.200	.033
Als ik iemand bedreig ervaar ik een machtsgevoel	.791	-.044	.024	.200
Ik denk soms na over hoe het zou voelen om iemand pijn te doen	.720	-.115	.261	-.027
Ik daag soms iemand uit als ik wil vechten	.689	.034	.036	.242
Het kan tof zijn om vechttechnieken uit films of games in het echt te proberen.	.636	.253	-.019	.134
Alcohol, drugs en nu en dan eens vechten, hoort erbij wanneer ik met mijn vrienden een avondje ga stappen	.543	.116	-.129	.315
Ik kijk graag naar vechtsporten op tv of in het echt	.015	.882	.050	-.084
Worstelen met vrienden is leuk	-.189	.878	-.115	.142
Ik vind het soms grappig om te zien hoe iemand die geslagen of geschopt wordt, reageert	.223	.815	-.002	-.031
Spelletjes waarbij tikken, slaan, schoppen, enz. is toegelaten, speel ik graag	.275	.771	-.059	-.356
Ik vind het plezierig om een groepsgevecht onder jongeren te zien	.159	.695	-.108	.302
Ik leer beter vechten door geweldfilms, games of vechtsporten	-.551	.640	.589	.084
Ik ben al eens zo boos geweest dat ik mij niet kon inhouden om te slaan of schoppen	.105	.580	.047	.262
Ik vind het prettig om iemand die het verdient pijn te doen	.312	.400	.255	.089
Als ik en mijn vrienden ons vervelen, is het plezierig om iemand te slaan of schoppen	.228	-.029	.890	-.135
Als ik iemand sla of schop voel ik mij machtig	.097	-.075	.656	.272
Ik sla of schop soms iemand om mij goed in mijn vel te voelen	.488	.029	.610	-.146
Als ik vecht ervaar ik soms een kick die goed aanvoelt	-.092	.065	.180	.834
Als ik iemand zie vechten in films krijg ik ook zin om iemand te slaan of schoppen	.342	-.200	.045	.726
Als ik een gevecht zie wil ik blijven kijken om te zien hoe het afloopt	.045	.310	-.244	.711
Ik kan mij voorstellen dat iemand slaan zonder hem/haar ernstig te verwonden fijn kan zijn	.088	-.276	.465	.583
Ik fantaseer soms over hoe ik iemand die ik echt haat pijn kan doen	.209	.291	.138	.393
Eigenwaarde	12.24	2.75	1.39	.96
% verklaarde variantie	53.22	11.95	6.02	4.20

Omdat de vooropgestelde structuur in een klassieke exploratieve factoranalyse niet ontdekt wordt, worden in een volgende fase exploratieve factoranalyses uitgevoerd voor de vier vooropgestelde dimensies waarbij de 23 items per dimensie geclusterd wordt. Er worden met andere woorden vier verschillende principale factoranalyses uitgevoerd. Eerst werd op basis van de resultaten van de pretest een exploratieve factoranalyse uitgevoerd op de acht items van de dimensie 'gespeeld geweld'. De Bartlett's test of sphericity geeft aan dat er voldaan wordt aan de assumpties van een factoranalyse ($\chi^2=213,494$, $df=28$, $p<.01$). Een gedwongen één-factoranalyse laat zien dat alle items voldoende laden

op één dimensie (zie tabel 12.4). De factoranalyse levert op basis van het Kaiser-criterium en de scree plot één factor op, die 58.99% van de variantie verklaart. De Chronbach's α bedraagt .915.

Tabel 11.4: Gedwongen exploratieve factoranalyse dimensie 1 'gespeeld geweld' (pretest)

Item	Lading
1. Ik vind het plezierig om een groepsgevecht onder jongeren te zien	.954
2. Ik vind het soms grappig om te zien hoe iemand die geslagen of geschopt wordt, reageert	.908
3. Ik kijk graag naar vechtsporten op tv of in het echt	.853
4. Worstelen met vrienden is leuk	.789
5. Als ik een gevecht zie wil ik blijven kijken om te zien hoe het afloopt	.704
6. Het kan tof zijn om vechttechnieken uit films of games in het echt te proberen	.663
7. Ik leer beter vechten door geweldfilms, games of vechtsporten	.593
8. Spelletjes waarbij tikken, slaan, schoppen, enz. is toegelaten, speel ik graag	.589
Eigenwaarde	4.72
% verklaarde variantie	58.99
Cronbach's α	.915

De verkennende analyses deden ons beslissen om drie van de acht items uit de schaal te verwijderen voor verdere analyses. Deze items gelijken sterk op een ander item binnen de eigenlijke schaal of in een ander instrument dat in de definitieve vragenlijst is opgenomen, of het betreft een item met kruisladingen. Dit zijn de volgende items: item 7 'Ik leer beter vechten door geweldfilms, games of vechtsporten' (gelijkaardig met item 6), item 5 'Als ik een gevecht zie wil ik blijven kijken om te zien hoe het afloopt' (gelijkaardig met item 1) en item 3 'Ik kijk graag naar vechtsporten op tv of in het echt' (gelijkaardig met een ander item in de vragenlijst dat peilt naar het kijkgedrag van geweld op televisie). De overige vijf items – waarbij sommige items woordelijk lichtjes werden gewijzigd omwille van consistentie in de vragen – zijn in de aangepaste schaal in de eigenlijke dataverzameling opgenomen onder de dimensie 'gespeeld geweld' (zie tabel 11.10).

De tweede factor is 'afreageren met geweld'. Met de drie bijhorende items werd een gedwongen exploratieve factoranalyse uitgevoerd (zie tabel 11.5). De Bartlett's test of sphericity toont aan dat een factoranalyse uitgevoerd kan worden en dat de items voldoende hoog met elkaar correleren ($\chi^2=36,516$, $df=3$, $p<.01$).

Tabel 11.5: Gedwongen exploratieve factoranalyse dimensie 2 'afreageren met geweld' (pretest)

Item	Lading
1. Ik daag soms iemand uit als ik wil vechten	.992
2. Ik sla of schop soms iemand om mij goed in mijn vel te voelen	.715
3. Ik ben al eens zo boos geweest dat ik mij niet kon inhouden om te slaan of schoppen	.498
Eigenwaarde	1.74
% verklaarde variantie	58.08
Cronbach's α	.712

Het Kaiser-criterium en de scree plot leveren één factor op die 58.08% van de variantie verklaart. De betrouwbaarheidsanalyse toont aan dat de schaal betrouwbaar is (Chronbach's $\alpha=.712$). Ondanks de goede factorladingen werd omwille van inhoudelijke redenen en kwalitatieve feedback tijdens de

pretest beslist om item 1 uit de schaal te verwijderen. Dit item wijst in mindere mate, in tegenstelling tot de overige items, op het afreageren met geweld en is sterk gelijkaardig met het item ‘het is soms fijn om met mijn vrienden iemand uit te dagen en te vechten’, een indicator dat opgenomen werd in de schaal ‘kick van de geweldshandeling’ (zie verder). Aangezien er slechts twee items overblijven, is er met het oog op de definitieve schaal een extra item toegevoegd om voldoende indicatoren te hebben die peilen naar het latent construct.¹²⁰ Het item ‘als ik mij slecht voel, heb ik de neiging om te slaan of schoppen’ werd mee opgenomen in de eigenlijke vragenlijst. Uit de kwalitatieve bevindingen kwam namelijk naar voren dat jongeren veelal ‘zin’ hebben om te vechten om opgebouwde frustraties kwijt te spelen of problemen van zich af te zetten. De schaal ‘afreageren met geweld’ die in de definitieve vragenlijst is opgenomen bestaat dus in totaal uit drie items (zie tabel 11.11).

Vervolgens wordt een exploratieve factoranalyse uitgevoerd op de acht items die veronderstellen het deelconstruct ‘kick van de geweldshandeling’ te meten (zie tabel 11.6). Er wordt voldaan aan de assumpties van een factoranalyse (Bartlett’s test of sphericity; $\chi^2=102,912$, $df=10$, $p<.01$). De analyse leverde één factor op die 62.11% van de variantie verklaart. De Chronbach’s α bedraagt .923.

Tabel 11.6: Gedwongen exploratieve factoranalyse dimensie 3 ‘kick van de geweldshandeling’ (pretest)

Item	Lading
1. Het is soms fijn om met mijn vrienden iemand uit te dagen en te vechten	.872
2. Als ik iemand bedreig ervaar ik een machtsgevoel	.833
3. Ik kan mij voorstellen dat iemand slaan zonder hem/haar ernstig te verwonden fijn kan zijn	.800
4. Als ik iemand sla of schop voel ik mij machtig	.793
5. Ik vind het prettig om iemand die het verdient pijn te doen	.782
6. Als ik vecht ervaar ik soms een kick die goed aanvoelt	.754
7. Als ik en mijn vrienden ons vervelen, is het plezierig om iemand te slaan of schoppen	.742
8. Alcohol, drugs en nu en dan eens vechten, hoort erbij wanneer ik met mijn vrienden een avondje ga stappen	.717
Eigenwaarde	4.97
% verklaarde variantie	62.11
Cronbach’s α	.923

In de finale vragenlijst zijn er vier items verwijderd. Het betreffen de items 2, 4, 8 waarbij de vraag gesteld wordt of ze voldoende uitwendig zijn met ‘plegen van geweld’. Ook item 7 is uitgesloten aangezien dit item gelijkaardig is met item 8. De overige vier items werden geherformuleerd zodat ze voldoende uitwendig zijn met ‘geweldpleging’. Een voorbeeld hiervan is item 4 ‘Ik vind het prettig om iemand die het verdient pijn te doen’ dat in de definitieve schaal gewijzigd is naar ‘Ik kan mij voorstellen dat het prettig is om iemand die het verdient pijn te doen’. De vier items die in de aangepaste schaal zijn opgenomen en verondersteld worden de dimensie ‘kick van de geweldshandeling’ te meten, zijn opgenomen in tabel 11.12.

¹²⁰ Wat betreft het aantal items zijn er geen vaste richtlijnen. Algemeen wordt aangenomen dat er minstens drie verwante uitspraken moeten geformuleerd zijn om de inhoud van een latent concept te kunnen dekken (Mortelmans & Dehertogh, 2008, p. 15).

Tot slot werd een exploratieve factoranalyse uitgevoerd op de dimensie ‘innerlijke geweldsdrang’ dat bestaat uit vier items. Tabel 11.7 geeft de resultaten van de factoranalyse weer.

Tabel 11.7: Gedwongen exploratieve factoranalyse dimensie 4 ‘innerlijke geweldsdrang’ (pretest)

Item	Lading
1. Ik denk soms na over hoe het zou voelen om iemand pijn te doen	.849
2. Ik fantaseer soms over hoe ik iemand die ik echt haat pijn kan doen	.765
3. Als ik iemand zie vechten in films krijg ik ook zin om iemand te slaan of schoppen	.741
4. Als ik een wapen zie of op zak heb (stok, mes, ketting, ...) voel ik soms een drang om het te gebruiken	.622
Eigenwaarde	2.241
% verklaarde variantie	56.04
Cronbach's α	.832

Ook hier geeft de Bartlett's test of sphericity aan dat het een betrouwbare analyse betreft ($\chi^2=57,293$, $df=6$, $p<.01$). Een exploratieve factoranalyse genereert één factor met een verklaarde variantie van 56.04% en ladingen die schommelen tussen .622 en .849. De Chronbach's α voor deze schaal betreft .832. Er dienen bijgevolg geen items verwijderd te worden in de verdere analyses.

11.2.1.3 De nieuwe schaal voor eigenlijke dataverzameling

Na de verkennende factoranalyses op basis van de pretest werd een nieuwe schaal ontwikkeld die in de definitieve vragenlijst opgenomen werd. Het instrument bevat zestien items die verondersteld worden het construct ‘intrinsieke geweldswaardering’ vorm te geven. Tabel 11.8 geeft een overzicht van de vier vooropgestelde latente deelconstructen en hun indicatoren met de originele vraagverwoording zoals opgenomen in de definitieve vragenlijst.

Tabel 11.8: Items, indicatoren en dimensies van ‘intrinsieke geweldswaardering’

Item	Indicator	Dimensie
V35_1 Spelletjes waarbij tikken, slaan en schoppen is toegelaten (biljetje klets, panna...), speel ik graag	Spel	Dimensie 1: Gespeeld geweld
V35_2 Een beetje worstelen met vrienden vind ik leuk	Worstelen	
V35_3 Het kan tof zijn om vechttechnieken uit films, games of vechtsporten in het echt te proberen	Imitatie	
V35_4 Ik vind het plezierig om een groepsgevecht onder jongeren te zien	Toeschouwer	
V35_5 Ik vind het soms grappig om te zien hoe iemand die geslagen of geschopt wordt, reageert	Reactie	
V35_6 Ik ben al eens zo boos geweest dat ik mij niet meer kon inhouden om te slaan of schoppen	Controle	Dimensie 2: Afreageren met geweld
V35_7 Als ik mij slecht voel, heb ik de neiging om te slaan of schoppen	Slecht	
V35_8 Slaan of schoppen kan soms opluchten	Opluchting	
V36_1 Ik kan mij voorstellen dat het prettig is om iemand die het verdient pijn te doen	Verdiend	Dimensie 3: Kick van de geweldshandeling
V36_2 Ik kan mij voorstellen dat iemand slaan zonder hem/haar ernstig te verwonden fijn kan zijn	Niet erg	
V36_3 Het kan soms fijn zijn om met vrienden iemand uit te dagen en te vechten	Uitdagen	
V36_4 Ik kan mij voorstellen dat iemand slaan of schoppen een kick kan geven die goed aanvoelt	Kick	
V36_5 Als ik iemand zie vechten op tv of in het echt krijg ik soms ook zin om te slaan of schoppen	Zin	Dimensie 4: Innerlijke geweldsdrang
V36_6 Als ik een wapen zie of op zak heb (stok, mes, vuurwapen, ...) voel ik soms een drang om het te gebruiken	Wapen	
V36_7 Ik fantaseer soms over hoe ik iemand die ik echt haat pijn kan doen	Fantasie	
V36_8 Ik denk soms na over hoe het zou voelen om iemand pijn te doen	Pijn	

(helemaal niet akkoord/niet akkoord/tussen beide/akkoord/helemaal akkoord)

Bron: Vragenlijst scholenonderzoek Genk (2015)

Zoals eerder reeds aangestipt, wordt verondersteld dat het concept ‘intrinsieke geweldswaardering’ bestaat uit vier dimensies of deelconstructen; het gaat over ‘gespeeld geweld’, ‘afreageren met geweld’, ‘genotsgerichte geweldsaspecten’ en ‘innerlijke geweldsdrang’. Deze subconcepten worden respectievelijk gemeten aan de hand van vijf, drie, vier en vier Likert-type indicatoren die beantwoord konden worden met ‘helemaal niet akkoord’ (1), ‘niet akkoord’ (2), ‘tussen beide’ (3), ‘akkoord’ (4) en ‘helemaal akkoord’ (5).

11.2.2 Schaalvalidering na eigenlijke dataverzameling

Dit punt geeft een overzicht van de uitgevoerde factoranalyses op de aangepaste schaal na de eigenlijke dataverzameling. Voor het testen van de schaal ‘intrinsieke geweldswaardering’ werden twee methoden gehanteerd: een exploratieve factoranalyse enerzijds en een confirmatorische factoranalyse anderzijds. De eerste techniek is een eenvoudige exploratieve factoranalyse op de ‘intrinsieke geweldswaardering’-schaal die eerder bij het testen van de constructen na de pretest beschreven werd. De tweede methode, een confirmatorische factoranalyse, biedt een belangrijke

meerwaarde in vergelijking met een exploratieve factoranalyse. Een confirmatorische factoranalyse is namelijk geschikt ingeval vooraf een groepering van indicatoren verondersteld wordt. Het wordt gebruikt om te toetsen of de veronderstelde hoeveelheid en aard van de dimensies in de data terug te vinden zijn. Op basis hiervan kan dan nagegaan worden welk model statistisch gezien het best aansluit bij de data. In dit deel wordt in twee fasen gewerkt: na verschillende exploratieve factoranalyses op de itemset in kwestie (punt 11.2.2.1), worden de meetmodellen in tweede instantie van naderbij bekeken via confirmatorische factoranalyses (punt 11.2.2.2).

11.2.2.1 Resultaten van de exploratieve factoranalyses

De schaal 'intrinsieke geweldswaardering' is een nieuw ontwikkelde schaal op basis van exploratieve factoranalyses na de pretest (zie punt 11.2.1) en bestaat in totaal uit zestien items. Een eerste stap behelst een klassieke principale factoranalyse met alle zestien items. Tabel 11.9 geeft de factorladingen en de betrouwbaarheid van de schaal weer.

Tabel 11.9: Exploratieve factoranalyse 'intrinsieke geweldswaardering' met promax-rotatie (16 items)

Item	Lading		
	Factor 1	Factor 2	Factor 3
V36_3 Het kan soms fijn zijn om met vrienden iemand uit te dagen en te vechten	.871	.055	-.169
V36_4 Ik kan mij voorstellen dat iemand slaan of schoppen een kick kan geven die goed aanvoelt	.750	-.025	.102
V36_2 Ik kan mij voorstellen dat iemand slaan zonder hem/haar ernstig te verwonden fijn kan zijn	.736	.046	-.057
V35_5 Ik vind het soms grappig om te zien hoe iemand die geslagen of geschopt wordt, reageert	.644	.136	-.089
V36_6 Als ik een wapen zie of op zak heb voel ik soms een drang om het te gebruiken	.588	-.060	.047
V36_5 Als ik iemand zie vechten op tv of in het echt krijg ik soms ook zin om te slaan of schoppen	.585	.038	.146
V35_4 Ik vind het plezierig om een groepsgevecht onder jongeren te zien	.539	.283	-.030
V36_8 Ik denk soms na over hoe het zou voelen om iemand pijn te doen	.537	-.230	.249
V36_1 Ik kan mij voorstellen dat het prettig is om iemand die het verdient pijn te doen	.440	.130	.167
V36_7 Ik fantaseer soms over hoe ik iemand die ik echt haat pijn kan doen	.401	-.156	.394
V35_2 Een beetje worstelen met vrienden vind ik leuk	-.109	.812	.096
V35_1 Spelletjes waarbij tikken, slaan en schoppen is toegelaten, speel ik graag	.061	.744	-.094
V35_3 Het kan tof zijn om vechttechnieken uit films, games of vechtsporten in het echt te proberen	.139	.514	.146
V35_8 Slaan of schoppen kan soms opluchten	-.033	.106	.748
V35_7 Als ik mij slecht voel, heb ik de neiging om te slaan of schoppen	.021	-.042	.744
V35_6 Ik ben al eens zo boos geweest dat ik mij niet meer kon inhouden om te slaan of schoppen	-.059	.266	.515
Eigenwaarde	6.42	.91	.76
% verklaarde variantie	40.13	5.71	4.78

De Bartlett's test of sphericity laat zien dat er voldaan wordt aan de assumpties van een factoranalyse ($\chi^2=6140.292$, $df=120$ $p<.01$). Een exploratieve factoranalyse toont aan dat de zestien indicatoren één factor vertegenwoordigen, aangezien de eigenwaarden van twee deelconstructen lager zijn dan 1 (respectievelijk 0.91 voor factor 2 en 0.76 voor factor 3). Ook de scree plot wijst erop dat een één-factoroplossing aannemelijker is. Dit betekent dat de oorspronkelijk vooropgestelde vier constructen niet gevonden worden uit een klassieke principale factoranalyse.

In een volgende stap worden exploratieve factoranalyses uitgevoerd voor de vier vooropgestelde deelconstructen waarbij de items geclusterd worden. Er worden vier verschillende principale factoranalyses uitgevoerd voor de vier dimensies, namelijk (1) 'gespeeld geweld', (2) 'afreageren met geweld', (3) 'kick van de geweldshandeling' en (4) 'innerlijke geweldsdrang'. We streven ernaar om voor elke factor de drie items die het hoogst laden mee op te nemen in de finale subschaal. In tegenstelling tot voorgaande factoranalyses, waar de grens van een goede lading op .40 werd gesteld, hanteren we hier een strengere grens, namelijk .50. Stapsgewijs wordt telkens het item dat het laagst laadt, verwijderd tot er in totaal drie items per dimensie overblijven (met factorladingen $>.50$). Zoals blijkt uit de onderstaande tabellen geven de exploratieve factoranalyses op de vier factoren die elk drie items bevatten goede ladingen boven .50. Tabel 11.10 geeft de resultaten van de exploratieve factoranalyse uitgevoerd op de drie overgebleven items van de dimensie 'gespeeld geweld'.¹²¹

Tabel 11.10: Exploratieve factoranalyse op 'gespeeld geweld'

Item	Lading
V35_2 Een beetje worstelen met vrienden vind ik leuk	.849
V35_1 Spelletjes waarbij tikken, slaan en schoppen is toegelaten, speel ik graag	.713
V35_3 Het kan tof zijn om vechttechnieken uit films, games of vechtsporten in het echt te proberen	.678
Eigenwaarde	2.11
% verklaarde variantie	56.33
Cronbach's α	.798

De Bartlett's test of sphericity geeft aan dat er voldaan wordt aan de assumpties ($\chi^2=755.910$, $df=3$, $p<.01$). Een exploratieve factoranalyse op de drie items van de schaal 'gespeeld geweld' toont één dimensie (eigenwaarde 2.11; verklaarde variantie 56.33%) met zeer goede ladingen gaande van .678 tot .849. De schaal heeft een Cronbach's α van .798.

De tweede factor is 'afreageren met geweld'. Deze schaal bevat drie items waardoor het voldoende is om één factoranalyse uit te voeren. Ook hier geeft de Bartlett's test of sphericity aan dat het een betrouwbare analyse betreft ($\chi^2=700.717$, $df=3$, $p<.01$). De factoranalyse levert één factor op die 54.25% van de variantie verklaart, met een Cronbach's α van .770. Tabel 11.11 geeft de specifieke factorladingen en de betrouwbaarheid van de schaal weer.

¹²¹ De twee items die de minste factorladingen hadden, werden verwijderd uit de subschaal 'gespeeld geweld': 'V35_5 ik vind het soms grappig om te zien hoe iemand die geslagen of geschopt wordt, reageert' (.595) en 'V35_4 ik vind het plezierig om een groepsgevecht onder jongeren te zien' (.590).

Tabel 11.11: Exploratieve factoranalyse op 'afreageren met geweld'

Item	Lading
V35_8 Slaan of schoppen kan soms opluchten	.797
V35_7 Als ik mij slecht voel, heb ik de neiging om te slaan of schoppen	.770
V35_6 Ik ben al eens zo boos geweest dat ik mij niet meer kon inhouden om te slaan of schoppen	.633
Eigenwaarde	2.07
% verklaarde variantie	54.25
Cronbach's α	.770

Tabel 11.12 presenteert de resultaten van de drie items van de schaal 'kick van de geweldshandeling'.¹²² Wederom toont de Bartlett's test of sphericity aan dat de analyse betrouwbaar is ($\chi^2=1044.559$, $df=3$, $p<.01$).

Tabel 11.12: Exploratieve factoranalyse op 'kick van de geweldshandeling'

Item	Lading
V36_3 Het kan soms fijn zijn om met vrienden iemand uit te dagen en te vechten	.861
V36_4 Ik kan mij voorstellen dat iemand slaan of schoppen een kick kan geven die goed aanvoelt	.816
V36_2 Ik kan mij voorstellen dat iemand slaan zonder hem/haar ernstig te verwonden fijn kan zijn	.728
Eigenwaarde	2.28
% verklaarde variantie	64.59
Cronbach's α	.840

De analyse levert één factor op die 64.59% van de variantie verklaart. De factorladingen schommelen tussen .728 en .861. De schaal heeft een goede betrouwbaarheid met een Cronbach's α van .840.

Een laatste exploratieve factoranalyse wordt uitgevoerd op de subschaal 'innerlijke geweldsdrang' (zie tabel 11.13).¹²³ Een Bartlett's test of sphericity toont aan dat een factoranalyse op deze items betrouwbaar is ($\chi^2=626.417$, $df=3$, $p<.01$). Uit de exploratieve factoranalyse blijkt dat de drie indicatoren inderdaad één achterliggend concept vertegenwoordigen. Een exploratieve factoranalyse genereert één factor met een verklaarde variantie van 51.51% en ladingen die schommelen tussen .553 en .794. De Cronbach's α bedraagt .748.

Tabel 11.13: Exploratieve factoranalyse op 'innerlijke geweldsdrang'

Item	Lading
V36_8 Ik denk soms na over hoe het zou voelen om iemand pijn te doen	.794
V36_7 Ik fantaseer soms over hoe ik iemand die ik echt haat pijn kan doen	.780
V36_5 Als ik iemand zie vechten op tv of in het echt krijg ik soms ook zin om te slaan of schoppen	.553
Eigenwaarde	1.545
% verklaarde variantie	51.51
Cronbach's α	.748

¹²² Item V36_1 'ik kan mij voorstellen dat het prettig is om iemand die het verdiend pijn te doen' met een factorlading van .664 werd verwijderd uit de schaal 'kick van de geweldshandeling'.

¹²³ Item V36_6 'als ik een wapen zie of op zak heb voel ik soms een drang om het te gebruiken' met een factorlading van .556 werd uitgesloten van de schaal 'innerlijke geweldsdrang'.

Naar aanleiding van de klassieke principale factoranalyse die een één-factoroplossing suggereert voor zestien items (zie tabel 11.9), wordt nagegaan of ‘intrinsieke geweldswaardering’ als uni-dimensionele schaal gehanteerd kan worden met de overgebleven twaalf items. De Bartlett’s test of sphericity geeft aan dat er voldaan wordt aan de assumpties van een factoranalyse ($\chi^2=3950,287$, $df=66$, $p<.01$). De twaalf items laden voldoende hoog op de schaal ‘intrinsieke geweldswaardering’, met factorladingen tussen .527 en .761 (zie tabel 11.14). De factor verklaart 39.38% van de variantie en heeft een Cronbach’s α van .881.

Tabel 11.14: Exploratieve factoranalyse op de schaal ‘intrinsieke waardering van geweld’ (12 items)

Item	Lading
Ik kan mij voorstellen dat iemand slaan of schoppen een kick kan geven die goed aanvoelt	.761
Als ik iemand zie vechten op tv of in het echt krijg ik soms ook zin om te slaan of schoppen	.706
Het kan soms fijn zijn om met vrienden iemand uit te dagen en te vechten	.687
Ik kan mij voorstellen dat iemand slaan zonder hem/haar ernstig te verwonden fijn kan zijn	.660
Het kan tof zijn om vechttechnieken uit films, games of vechtsporten in het echt te proberen	.649
Slaan of schoppen kan soms opluchten	.648
Als ik mij slecht voel, heb ik de neiging om te slaan of schoppen	.585
Ik fantaseer soms over hoe ik iemand die ik echt haat pijn kan doen	.584
Een beetje worstelen met vrienden vind ik leuk	.584
Ik ben al eens zo boos geweest dat ik mij niet meer kon inhouden om te slaan of schoppen	.561
Ik denk soms na over hoe het zou voelen om iemand pijn te doen	.533
Spelletjes waarbij tikken, slaan en schoppen is toegelaten, speel ik graag	.527
Eigenwaarde	5.31
% verklaarde variantie	39.38
Cronbach’s α	.881

Uit de gevoerde – weliswaar gedwongen – exploratieve factoranalyses kunnen we besluiten dat de indicatoren de vier achterliggende constructen meten. Daarenboven wordt ook verondersteld dat er een samenhang bestaat tussen de vier constructen of dimensies. In tabel 11.15 wordt de correlatiematrix tussen de somscores van de vier ‘intrinsieke geweldswaardering’-metingen getoond. Ook het latente construct ‘intrinsieke geweldswaardering’ op basis van de tweede orde factoranalyse op de vier dimensies wordt opgenomen; dit is een sommatie van de gesommeerde vier subconcepten. De correlaties zijn significant, variabel in sterkte, en allen in de te verwachten richting. De verschillende operationalisering die veronderstellen ‘intrinsieke geweldswaardering’ te meten, zijn dus geenszins identiek.

Tabel 11.15: Correlaties tussen de vier 'intrinsieke geweldswaardering' indicatoren en 'intrinsieke geweldswaardering' (totaal)

	Gespeeld geweld	Afreageren met geweld	Kick van de geweldshandeling	Innerlijke geweldsdrang	Intrinsieke geweldswaardering
Gespeeld geweld	1				
Afreageren met geweld	.490***	1			
Kick van de geweldshandeling	.491***	.488***	1		
Innerlijke geweldsdrang	.424***	.486***	.591***	1	
Intrinsieke geweldswaardering	.766***	.794***	.803***	.787***	1

***p<.001

11.2.2.2 De resultaten van de confirmatorische factoranalyses

In een volgende stap wordt aan de hand van een confirmatorische factoranalyse getoetst of bovenstaande hypothetische modellen al dan niet worden bevestigd door de verzamelde data. Een confirmatorische factoranalyse laat toe de relatie te bestuderen tussen geobserveerde (of manifeste) en ongeobserveerde (of latente) variabelen die worden opgenomen in de factoranalyse (Byrne, 2001, p. 4). In voorliggend onderzoek worden de intrinsieke waardering van jongeren ten aanzien van geweld en de bijhorende vier deelconstructen als niet direct observeerbaar (of latent) beschouwd. Elke latente variabele werd geoperationaliseerd in drie observeerbare of manifeste variabelen (of indicatoren). Om de geweldswaardering in kaart te brengen zijn meer specifiek verschillende vragen gesteld waarvan op basis van theoretische inzichten vermoed wordt dat de antwoorden samen een beeld geven van iemands intrinsieke waardering tegenover geweld. Een confirmatorische factoranalyse verschilt in die zin van een explorerende factoranalyse, aangezien deze laatste factoranalysetechniek geen voorkennis over de structuur van het latente construct veronderstelt. In het huidige onderzoek wordt deze voorkennis over de schaal enerzijds gehaald uit de voorgaande literatuur en de kwalitatieve bevindingen, maar anderzijds ook uit de explorerende factoranalyses die op basis van de data van de pretest werden uitgevoerd. In de meetmodellen worden de factoranalyses weergegeven die latente variabelen of factoren koppelen aan de manifeste variabelen of indicatoren (Byrne, 2001, p. 6). De 'intrinsieke geweldswaardering'-schaal bestaande uit vier dimensies en twaalf items staat dus centraal in dit gedeelte. Hierbij concentreren we ons – binnen de doelstellingen van dit onderzoek – op de inhoudelijke interpretatie en betekenis van de modellen.

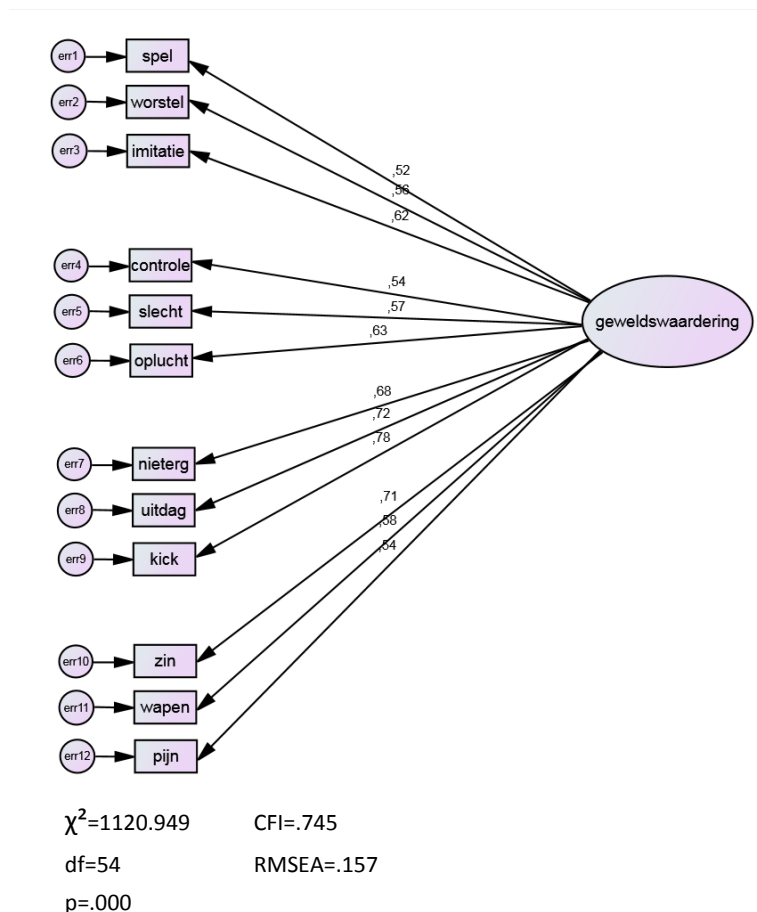
Voor het uitvoeren van de confirmatorische factoranalyse werd gebruik gemaakt van het software programma Amos. Bij het schatten van de modellen wordt de 'Maximum Likelihood' (ML)-schattingen gehanteerd (Byrne, 2001, p. 70). ML-schattingen (met niet-gestandaardiseerde oplossingen) zijn aangewezen bij normaal verdeelde variabelen en is tevens de meest courante schattingsmethode. Opdat het model geïdentificeerd kan worden, wordt doorgaans het regressiegewicht van één item in de schaal op 1 gezet (Byrne, 2010, p. 56). Wat de evaluatie van de modellen betreft, kunnen

verschillende criteria – die echter onderling sterk samenhangen – gehanteerd worden. Binnen een confirmatorische factoranalyse is het mogelijk ‘fit indices’ te genereren. Dit zijn numerieke indicatoren die de mate waarin een model in zijn geheel aansluit bij de data aangeven. ‘Globale fit indices’ staan dus toe om een algemene evaluatie van het model te krijgen waarin verschillende directe en indirecte relaties tussen variabelen worden vooropgesteld. Voor de fit van de modellen wordt doorgaans de voorkeur gegeven aan de ‘Root Mean Square Error of Approximation’ (RMSEA) en de ‘Comparison Fit Index’ (CFI) (Byrne, 2010, p.). De CFI-waarde vergelijkt het volledig model met het basismodel waar geen correlatie wordt verondersteld tussen variabelen. De waarden variëren van 0 tot 1, en een CFI-waarde $>.90$ is een indicatie dat het model goed fit. De RMSEA is het belangrijkste criterium om te bepalen of het model goed fit met de data. Aan de hand van deze maat wordt onderzocht hoe goed het model met ongekende, maar optimaal gekozen parameterwaarden, zou passen op de populatie covariantiematrix als deze beschikbaar zou zijn. RMSEA-waarden $<.06$ indiceren een goede fit, waarden $<.10$ duiden op een middelmatige of redelijke modelfit (Byrne, 2010, p.). In de confirmatorische factoranalyses die volgen wordt de grens van $<.10$ als criterium van een aanvaardbare fit gehanteerd. Tot slot kan ook de chikwadraattoets (χ^2), de ‘Likelihood Ratio Test statistic’, gebruikt worden als relatieve waarde om de modelfit na te gaan, waarbij een niet-significante p-waarde ($<.05$) wijst op een goede fit. Deze toets is echter sterk onderhevig aan de steekproefgrootte en is daarom niet geschikt als absolute toets van de fit van het model. Bij grote steekproeven zal de χ^2 -waarde dan ook bijna altijd significant zijn (Byrne, 2010, p. 76).¹²⁴

In eerste instantie wordt het meetmodel met indicatoren die veronderstellen één latent construct te meten, onderworpen aan een confirmatorische factoranalyse.¹²⁵ Uit de verkennende analyses kwam naar boven dat het model met ‘intrinsieke geweldswaardering’ met 12 items voldoende hoge factorladingen bevat. Figuur 11.1 is een voorstelling van het ‘intrinsieke geweldswaardering’-meetmodel met 12 indicatoren.

¹²⁴ Om een zo goed mogelijk model te ontwerpen kan ook gebruik gemaakt worden van Modification Indices (MI's). Vertrekkende van een factor model voor elk van de indicatoren gefixeerde ladingen geven MI's rechtstreeks aan in welke mate het terug vrijlaten van een factorlading zou leiden tot een significante verbetering van de χ^2 en dus het meetmodel in het algemeen (Byrne, 2010, pp. 86-90). Op basis van de MI's kunnen dan enkele relaties aan het model toegevoegd worden om een betere fit van het model te verkrijgen. MI's tonen dus aan op welke manier het geschatte model verbeterd kan worden. Na de wijzigingen die in het model ingebracht zijn kan het model dan opnieuw geschat worden, wat mogelijks resulteert tot een betere model fit en terug nieuwe MI's suggereert. Belangrijk om op te merken bij het werken met MI's is het gevaar van een onkritisch empiricisme (Pleysier, 2010, p. 234); verbanden die gesuggereerd worden op basis van de MI's moeten namelijk gestoeld zijn op theoretische en/of empirische argumenten (Byrne, 2010, pp. 89-90). Indien de aanpassingen niet stroken met deze inzichten, is het een verbetering van een model enigszins betekenisloos. Daarenboven worden de factoranalyses aangewend als een verkenning van (de meting) van het concept ‘intrinsieke geweldswaardering’. Om die redenen gaan we niet over tot het berekenen van de MI's ter verbetering van het model, maar wordt voor de evaluatie van de modellen enkel gebruik gemaakt van de globale fitmaten RMSE en CFI om uitspraken te doen over de ‘goodness of fit’ van het hypothetisch model dat getest wordt.

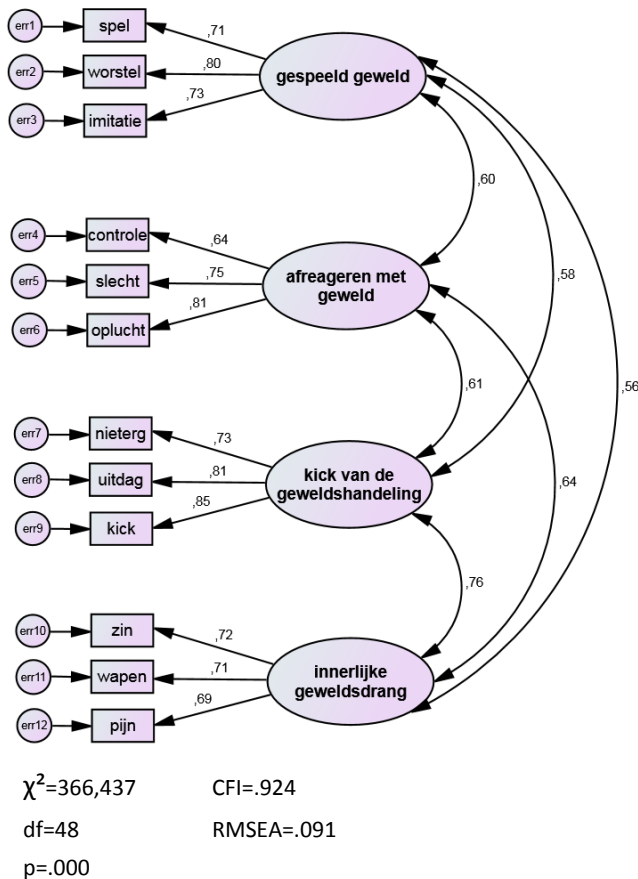
¹²⁵ Alvorens een confirmatorische analyse uit te voeren, dienen de missing-values van de betreffende items verwijderd te worden. Het aantal bruikbare steekproefeenheden voor deze analyses bedraagt $N=799$. Dit is een aanvaardbare steekproefgrootte als men weet dat de oorspronkelijke steekproef bestaat uit $N=854$ respondenten.

Figuur 11.1: Confirmatorische factoranalyse op 'intrinsieke geweldswaardering' als latent construct met twaalf indicatoren

De analyse toont aan dat het model volgens de geldende criteria niet valt onder een goede fit ($CFI > .90$, $RMSEA < .10$). Zowel de CFI-waarde ($CFI = .745$) als de RMSEA-waarde ($RMSEA = .157$) tonen geen aanvaardbare fit aan. De factorladingen zijn echter wel aanvaardbaar met ladingen gaande van .52 tot .78, en zijn gelijkaardig aan de factorladingen bekomen in de explorerende factoranalyses (zie tabel 11.14).

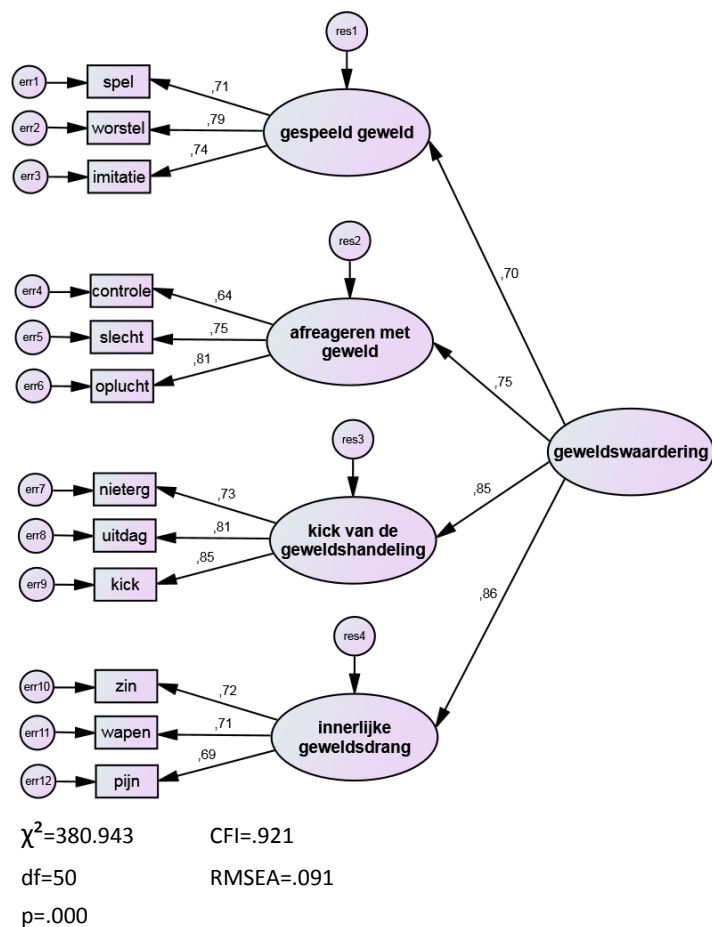
In wat volgt wordt een eerste orde meetmodel getest waarbij de vier latente constructen 'speels geweld', 'afreageren met geweld', 'kick van de geweldshandeling' en 'innerlijke geweldsdrang' worden opgenomen, en vrij met elkaar kunnen correleren.

Figuur 11.2: Eerste orde confirmatorische factoranalyse op vier latente constructen met twaalf indicatoren

De confirmatorische factoranalyse die visueel voorgesteld wordt in figuur 11.2 toont aan dat het model aanvaardbaar is volgens de geldende criteria (CFI>.90; RMSEA<.10). Dit betekent dat het model voldoende op de data past. De correlaties tussen de vier constructen variëren tussen .56 ('gespeeld geweld' en 'innerlijke geweldsdrang') en .76 ('kick van de geweldshandeling' en 'innerlijke geweldsdrang'), wat betekent dat deze constructen samenhangen, maar niet dermate dat er geen onderlinge verschillen zouden zijn. Dit is in overeenstemming met de somscores van de vier 'intrinsieke geweldswaarderings'-metingen weergegeven in tabel 11.15. Ook de factorladingen zijn voldoende hoog (gaande van .64 tot .85) en liggen in lijn met de factorladingen van de explorerende factoranalyses.

Tot slot wordt nagegaan of de latente constructen het achterliggend concept 'intrinsieke geweldswaardering' meten. Er wordt dus informatief een tweede orde factoranalyse uitgevoerd om te testen of het globale meetmodel – en de veronderstelling dat de subconcepten onderdeel zijn van een nog breder achterliggend concept – daadwerkelijk klopt. Het meetmodel wordt geschat met de vier latente (eerste orde) constructen die het achterliggend (tweede orde) construct 'intrinsieke geweldswaardering' vormen.

Figuur 11.3: Tweede orde factoranalyse met twaalf indicatoren, vier deelconstructen en één achterliggend construct

Het theoretisch model in figuur 11.3 valt volgens de geldende criteria onder een goede fit (CFI>.90; RMSEA<.10). Met een CFI-waarde van .921 en RMSEA-waarde van .091 vindt het model in zijn geheel voldoende aansluiting vindt bij de data. Ook elk van de latente concepten wordt op een aanvaardbare manier gemeten door de individuele indicatoren. Eerder bleek uit het eerste orde model in figuur 11.2 dat de vier latente constructen onderling samenhangen, maar zich ook voldoende differentiëren. Uit de tweede orde factoranalyse blijkt bijkomend dat de vier constructen vertegenwoordigd worden door één achterliggend construct, namelijk 'intrinsieke geweldswaardering'. Het model bevat geen enkele factorlading <.40 wat een goed factormodel suggereert. De factorladingen variëren van .69 tot .86. Het theoretisch model met vier dimensies en 12 indicatoren die veronderstellen het achterliggend construct 'intrinsieke geweldswaardering' te meten, wordt beschouwd als het finale model (zie tabel 11.16).

Tabel 11.16: Alternatief instrument voor 'intrinsieke geweldswaardering'

Item	Dimensie
Spelletjes waarbij tikken, slaan en schoppen is toegelaten (biljetje klets, panna...), speel ik graag	Dimensie 1: Gespeeld geweld
Een beetje worstelen met vrienden vind ik leuk	
Het kan tof zijn om vechttechnieken uit films, games of vechtsporten in het echt te proberen	
Ik ben al eens zo boos geweest dat ik mij niet meer kon inhouden om te slaan of schoppen	Dimensie 2: Afreageren met geweld
Als ik mij slecht voel, heb ik de neiging om te slaan of schoppen	
Slaan of schoppen kan soms opluchten	
Ik kan mij voorstellen dat iemand slaan zonder hem/haar ernstig te verwonden fijn kan zijn	Dimensie 3: Kick van de geweldshandeling
Het kan soms fijn zijn om met vrienden iemand uit te dagen en te vechten	
Ik kan mij voorstellen dat iemand slaan of schoppen een kick kan geven die goed aanvoelt	
Als ik iemand zie vechten op tv of in het echt krijg ik soms ook zin om te slaan of schoppen	Dimensie 4: Innerlijke geweldsdrang
Ik fantaseer soms over hoe ik iemand die ik echt haat pijn kan doen	
Ik denk soms na over hoe het zou voelen om iemand pijn te doen	

(helemaal niet akkoord/niet akkoord/tussen beide/akkoord/helemaal akkoord)

11.3 'Intrinsieke geweldswaardering' verklaren

Terwijl het vorige gedeelte hoofdzakelijk methodologisch van aard was, met als doel een nieuw en alternatief instrument voor 'intrinsieke geweldswaardering' te verkennen, staat in dit gedeelte de 'intrinsieke geweldswaardering'-schaal als afhankelijke variabele centraal. Een eerste punt geeft enkele beschrijvende analyses waarbij in eerste instantie wordt nagegaan in welke mate jongeren geweld intrinsiek waarderen (onderzoeksvraag 2.2). Vervolgens wordt gekeken of er verschillen bestaan naargelang geslacht, leeftijd, afkomst en onderwijsvorm. Op te merken valt dat bivariate analyses weliswaar een eerste beeld geven van de mogelijke relevantie van de factoren, maar dat de interpretatie van deze verbanden met de nodige voorzichtigheid dient te gebeuren. Het is pas via een multivariate analyse, waar gecontroleerd wordt op de mogelijke invloed van andere factoren, dat de validiteit van een bivariaat verband bevestigd kan worden. Een volgend punt bevat de verklarende analyses die als doel hebben onderzoeksvraag 2.3 te beantwoorden. Aan de hand van een lineaire regressieanalyse wordt onderzocht welke jongeren zich intrinsiek aangetrokken voelen tot geweld; er wordt met andere woorden op zoek gegaan naar kenmerken die een intrinsieke geweldswaardering bij jongeren verklaren.

11.3.1 Beschrijvende analyses

Dit gedeelte gaat na in welke mate Genkse scholieren zich intrinsiek aangetrokken voelen ten opzichte van geweld. Er werden twaalf uitspraken voorgelegd waarvan de respondenten moesten aangeven in hoeverre ze ermee akkoord of niet akkoord waren. Tabel 11.17 geeft het aantal respondenten weer

dat ‘(helemaal) niet akkoord’, ‘tussen beide’ en ‘(helemaal) akkoord’ is met stellingen die peilen naar de intrinsieke waardering van geweld.

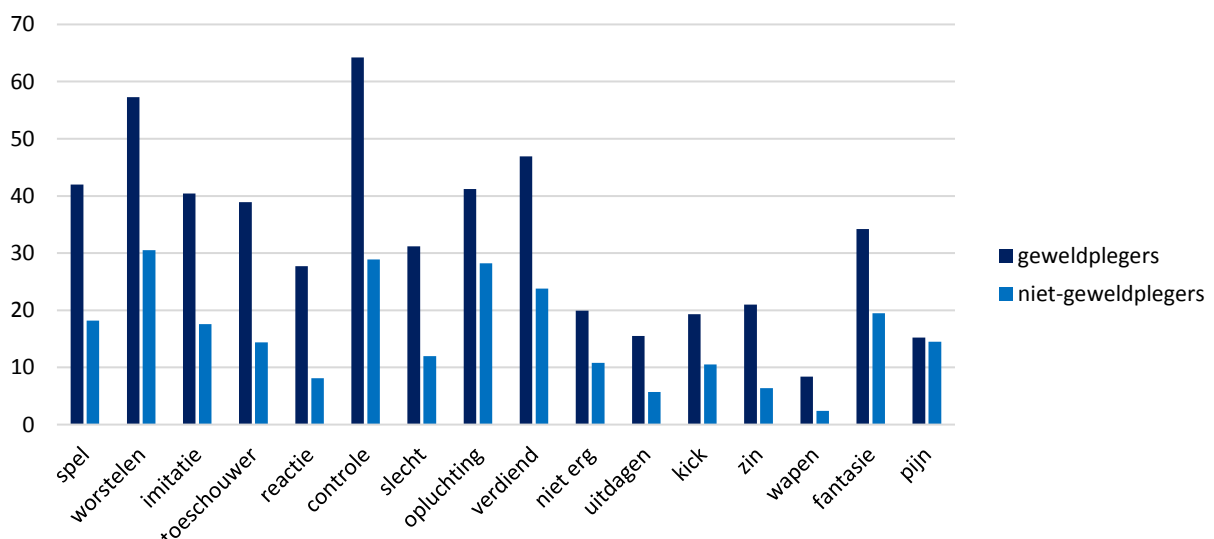
Tabel 11.17: Frequentieverdeling ‘intrinsieke geweldswaardering’ (%)

Dimensie	Item	(Helemaal) niet akkoord	Tussen beide	(Helemaal) akkoord	Totaal
Gespeeld geweld	Spelletjes waarbij tikken, slaan en schoppen is toegelaten (billetje klets, panna...), speel ik graag	50.9	24.7	24.4	100 (N=849)
	Een beetje worstelen met vrienden vind ik leuk	35.3	27.6	37.1	100 (N=841)
	Het kan tof zijn om vechttechnieken uit films, games of vechtsporten in het echt te proberen	55.8	20.8	23.4	100 (N=847)
Afreageren met geweld	Ik ben al eens zo boos geweest dat ik mij niet meer kon inhouden om te slaan of schoppen	46.8	15.4	37.8	100 (N=848)
	Als ik mij slecht voel, heb ik de neiging om te slaan of schoppen	66.3	16.8	16.9	100 (N=847)
	Slaan of schoppen kan soms opluchten	40.7	27.3	32.0	100 (N=846)
Kick van de geweldshandeling	Ik kan mij voorstellen dat iemand slaan zonder hem/haar ernstig te verwonden fijn kan zijn	68.5	18.2	13.3	100 (N=842)
	Het kan soms fijn zijn om met vrienden iemand uit te dagen en te vechten	78.6	13.2	8.2	100 (N=838)
	Ik kan mij voorstellen dat iemand slaan of schoppen een kick kan geven die goed aanvoelt	69.0	18.0	13.0	100 (N=843)
Innerlijke geweldsdrang	Als ik iemand zie vechten op tv of in het echt krijg ik soms ook zin om te slaan of schoppen	76.9	12.9	10.2	100 (N=842)
	Ik fantaseer soms over hoe ik iemand die ik echt haat pijn kan doen	60.0	17.0	23.0	100 (N=843)
	Ik denk soms na over hoe het zou voelen om iemand pijn te doen	67.8	17.2	15.0	100 (N=842)

‘Intrinsieke geweldswaardering’ wordt gemeten aan de hand van vier latente deelconstructen: ‘gespeeld geweld’, ‘afreageren met geweld’, ‘kick van de geweldshandeling’ en ‘innerlijke geweldsdrang’, die elk bestaan uit drie items. De eerste drie items peilen naar de mate waarin respondenten legitiem of spelenderwijs geweldsvormen waarderen. Hieruit blijkt dat legitieme vormen van geweld of spelletjes waarbij in zekere zin ‘geweld’ gepleegd wordt, niet worden geaccepteerd door jongeren. Enkel ‘een beetje worstelen met vrienden’ wordt door het merendeel van de jongeren leuk bevonden (37.1%). Met de overige twee uitspraken, met name ‘het graag spelen van spelletjes waarbij fysiek contact is toegelaten’ en ‘het tof vinden om vechttechnieken uit films en

dergelijke te imiteren' is respectievelijk 24.4% en 23.4% van de jongeren het (helemaal) eens. De volgende drie items peilen naar de mate waarin jongeren geweld gebruiken als uitlaatklep (dimensie 'afreageren met geweld'). Hieruit blijkt dat 37.8% al eens zo boos is geweest dat zij zich niet meer konden inhouden om te slaan of schoppen en 32% van de Genkse jongeren rapporteert dat zij (helemaal) akkoord gaan met de stelling 'slaan of schoppen kan soms opluchten'. Een beduidend kleiner aantal jongeren, namelijk 16.9%, is het (helemaal) eens met de stelling 'als ik mij slecht voel, heb ik de neiging om te slaan of schoppen'. Op te merken valt dat deze drie items kunnen peilen naar zowel fysiek geweld tegen personen als tegen goederen om zich af te reageren, dit in tegenstelling tot de andere items die expliciet peilen naar de waardering van geweld gepleegd tegenover personen. Met de items die de 'kick van de geweldshandeling' meten, zijn Genkse scholieren het minder eens dan de voorgaande uitspraken. Slechts 8.2% vindt het fijn om met vrienden iemand uit te dagen en te vechten. Ongeveer 13% is het (helemaal) eens met de andere twee items, namelijk de voorstelling dat iemand slaan zonder deze persoon ernstig te verwonden fijn kan zijn en dat iemand slaan een kick kan geven. Hieruit blijkt dat fysiek geweld door de Genkse jongeren niet als een amusementsfactor wordt gezien. Ook de laatste drie items, die 'innerlijke geweldsdrang' meten, worden door het merendeel van de respondenten niet geaccepteerd: 23% van de jongeren fantaseert wel eens hoe zij iemand die zij haten pijn kunnen doen, 15% denkt soms na hoe zij zich zouden voelen als zij iemand pijn zouden doen en 10.2% krijgt soms zin om iemand te slaan of schoppen als zij dit zien op tv.

Bijkomend is het interessant om na te gaan in welke mate de intrinsieke geweldswaardering verschilt tussen geweldplegers en niet-geweldplegers. Figuur 11.4 laat zien dat geweldplegers hoger scoren op alle items van de intrinsieke geweldswaarderingsschaal, met uitzondering op het laatste item 'Ik denk soms na over hoe het zou voelen om iemand pijn te doen'. Respectievelijk 15.2% geweldplegers en 14.5% niet-geweldplegers zijn akkoord met deze stelling.

Figuur 11.4: Frequentie akkoord met items 'intrinsieke geweldswaardering' geweldplegers en niet-geweldplegers (%)

In wat volgt wordt dieper ingegaan op de mate waarin de intrinsieke geweldswaardering varieert naar geslacht, leeftijd, afkomst en onderwijsvorm. Voor deze analyses werden bovenstaande items samengevoegd tot een uni-dimensionele schaal 'intrinsieke geweldswaardering' (Cronbach's $\alpha=.881$; zie tabel 11.14). We creëerden een somschaal die aangeeft in welke mate jongeren geweld intrinsiek waarderen. Hoe hoger respondenten scoren op deze schaal, hoe meer ze zich intrinsiek aangetrokken voelen tot geweld. Daarnaast werden ook op basis van de twaalf items vier dimensies geconstrueerd: 'speels geweld' (Cronbach's $\alpha=.798$), 'afreageren met geweld' (Cronbach's $\alpha=.770$), 'kick van de geweldshandeling' (Cronbach's $\alpha=.840$) en 'innerlijke geweldsdrang' (Cronbach's $\alpha=.748$). Ook hiervoor werden somschalen ontwikkeld (zie punt 11.2.2.1).

De mate waarin de intrinsieke geweldswaardering en de vier constructen van deze schaal varieert naargelang van geslacht, werd nagegaan aan de hand van een t-toets¹²⁶. Tabel 11.18 laat zien dat Genkse jongens, vergeleken met meisjes, geweld intrinsiek aantrekkelijker vinden ($t=11.285$, $p<.001$). Bovendien scoren jongens significant hoger dan meisjes op alle deelconstructen. Jongens nemen vaker deel aan spelletjes waar fysieke contacten zijn toegelaten dan meisjes ('speels geweld'; $t=14.889$, $p<.001$;). Verder blijkt dat jongens zich, meer dan meisjes, afreageren met geweld ($t=5.673$, $p<.001$). Tot slot genieten jongens – in tegenstelling tot meisjes – meer van geweld *an sich* ('kick van de geweldshandeling'; $t=9.759$, $p<.001$) en hebben zij een grotere drang tot het plegen van geweld ('innerlijke geweldsdrang'; $t=5.667$, $p<.001$) dan meisjes.

Tabel 11.18: Verschillen in de vier concepten van intrinsieke geweldswaardering en intrinsieke geweldswaardering als unidimensionele schaal (gemiddelde scores) tussen jongens en meisjes

	Jongen	Meisje	t-toets
Speels geweld	3.05	2.11	14.889***
Afreageren met geweld	2.77	2.34	5.673***
Kick van de geweldshandeling	2.28	1.69	9.759***
Innerlijke geweldsdrang	2.29	1.91	5.667***
Intrinsieke geweldswaardering	2.59	2.01	11.285***

*** $p<.001$

Vervolgens wordt nagegaan in welke mate intrinsieke geweldswaardering significant verschilt naargelang van leeftijd. Hiertoe werd deze variabele onderverdeeld in drie groepen: 15-17-jarigen, 18-20-jarigen en +20-jarigen. Tabel 11.19 geeft de gemiddelde scores van de drie onderscheiden groepen op de schalen van intrinsieke geweldswaardering en de uni-dimensionele schaal weer. Er werd een variantieanalyse uitgevoerd ('One-way ANOVA') om betekenisvolle verschillen tussen de leeftijdscategorieën op te sporen. Uit de tabel blijkt dat er geen significante verschillen zijn in de gemiddelde scores onder de onderscheiden leeftijdsgroepen. Hieruit kunnen we concluderen dat de intrinsieke geweldswaardering van 15-17-jarigen, 18-20-jarigen en +20-jarigen niet significant van

¹²⁶ De t-test wordt gebruikt om twee groepen (in dit geval jongens en meisjes) met elkaar te vergelijken ('independent samples t-test').

elkaar verschilt, wat verklaard kan worden door de beperkte range wat betreft de leeftijd van de respondenten bevroegd in deze studie.

Tabel 11.19: Verschillen in de vier concepten van intrinsieke geweldswaardering en intrinsieke geweldswaardering als unidimensionele schaal (gemiddelde scores) naargelang van leeftijd

	15-17 jaar	18-20 jaar	>20 jaar	F-toets
Speels geweld	2.67	2.59	2.67	.616
Afreageren met geweld	2.62	2.50	2.68	1.352
Kick van de geweldshandeling	2.05	1.98	1.82	1.793
Innerlijke geweldsdrang	2.21	2.06	1.95	3.126
Intrinsieke geweldswaardering	2.39	2.27	2.29	1.989

Tabel 11.20 toont of er significante verschillen zijn in de mate waarin Genkse jongeren geweld intrinsiek waarderen naargelang afkomst.

Tabel 11.20: Verschillen in de vier concepten van intrinsieke geweldswaardering en intrinsieke geweldswaardering als unidimensionele schaal (gemiddelde scores) tussen jongeren van Belgische afkomst en jongeren van niet-Belgische afkomst

	Belgische afkomst	Niet-Belgische afkomst	t-toets
Speels geweld	2.55	2.70	-2.098
Afreageren met geweld	2.49	2.65	-2.114*
Kick van de geweldshandeling	1.97	2.05	-1.207
Innerlijke geweldsdrang	1.99	2.23	-3.393
Intrinsieke geweldswaardering	2.25	2.40	-2.617

*p<.05

Uit de tabel valt op te maken dat enkel op de schaal 'afreageren met geweld' jongeren van niet-Belgische afkomst significant hoger scoren dan jongeren van Belgische afkomst ($t=-2.114$, $p<.05$). Er zijn geen verschillen inzake afkomst wat betreft de andere schalen.

Tot slot wordt in tabel 11.21 nagegaan in welke mate de intrinsieke waardering van geweld significant verschilt naargelang onderwijsvorm. Twee groepen worden vergeleken: leerlingen uit het aso (N=146) en leerlingen uit het tso/(d)bso (N=695).

Tabel 11.21: Verschillen in de vier concepten van intrinsieke geweldswaardering en intrinsieke geweldswaardering als unidimensionele schaal (gemiddelde scores) tussen jongeren uit het aso en tso/(d)bso

	aso	tso/(d)bso	t-toets
Speels geweld	2.70	2.63	.787
Afreageren met geweld	2.63	2.57	.596
Kick van de geweldshandeling	1.99	2.02	-.391
Innerlijke geweldsdrang	2.04	2.15	-1.157
Intrinsieke geweldswaardering	2.34	2.34	.068

*p<.05

Opvallend is dat respondenten uit de onderscheiden onderwijsvormen niet significant van elkaar verschillen inzake intrinsieke geweldswaardering. Dit is in strijd met eerdere bevindingen (o.a. Junger-

Tas et al., 2008; Vettenburg & Gavray, 2010) die stellen dat jongeren die tso en (d)bsc volgen een meer tolerante houding hebben ten aanzien van het gebruik van geweld dan jongeren uit het aso.

11.3.2 Meervoudige regressieanalyse

Voor het uitvoeren van de multivariate analyses wordt de techniek van regressieanalyse gehanteerd. De regressieanalyse is een multivariate analysetechniek, gericht op het voorspellen of verklaren van één (numerieke) afhankelijke variabele met behulp van meerdere onafhankelijke variabelen (numerieke en/of dummy-variabelen), of zogenaamde risicofactoren (Mortelmans & Dehertogh, 2007). Twee soorten regressieanalyses werden toegepast in dit deel van het onderzoek. In de eerste plaats werd in hoofdstuk 10 de techniek van lineaire regressieanalyse gehanteerd om factoren die samenhangen met een intrinsieke geweldswaardering in kaart te brengen. In de tweede plaats werd – analoog met de uitgevoerde secundaire analyses in hoofdstuk 10 – gebruik gemaakt van een logistische regressieanalyse. Deze techniek laat toe de meerwaarde van intrinsieke aspecten in combinatie met de klassieke extrinsieke factoren na te gaan op een dichotome afhankelijke variabele, in dit geval het al dan niet plegen van geweld.¹²⁷

De lineaire regressievergelijking wordt gebruikt wanneer men geïnteresseerd is in het verklaren van de spreiding in een variabele van het metrisch niveau (Pauwels, 2012b, p. 169), in ons geval de schaal voor intrinsieke geweldswaardering. De lineaire regressievergelijking is gebaseerd op het principe van de kleinste kwadratenoplossing of ‘ordinary least squares’ (OLS). Doorgaans zijn er vier belangrijke assumpties in een lineaire regressieanalyse (Pauwels, 2012b, pp. 174-182; Mortelmans & Dehertogh, 2007). Een eerste basisassumptie is normaliteit. Zowel de afhankelijke als onafhankelijke variabelen dienen aan deze eis te voldoen. Indien de variabele in grote mate afwijkt van de normaalverdeling moeten alternatieve testen uitgevoerd worden zoals negatief binomiaal of Poisson-regressie. Belangrijker is echter dat de residuele termen normaal verdeeld zijn. Een tweede assumptie betreft ‘homoscedasticiteit’, wat wil zeggen dat de spreiding in de residuele termen constant is. Om een regressievergelijking uit te voeren moet met andere woorden de variantie van de residuen gelijk zijn voor alle mogelijke waarden van de onafhankelijke variabelen. Ten derde dient er sprake te zijn van een lineair model, wat betekent dat er een lineair verband is tussen afhankelijke en onafhankelijke variabelen. Een laatste assumptie is de idee van multicollineariteit, die reeds bij de uiteenzetting van de techniek van de logistische regressieanalyse werd besproken (zie punt 10.2).

In punt 11.3.4 maken we gebruik van een bloksgewijze meervoudige regressie die de netto-invloed van elke onafhankelijke variabele bestudeert, terwijl de storende invloed van andere onafhankelijke variabelen onder controle wordt gehouden (Pauwels, 2012b, p. 170). Om het effect van een onafhankelijke variabele op de afhankelijke variabele na te gaan worden de gestandaardiseerde bèta-coëfficiënten (β) en de bijhorende p-waarden bestudeerd. De bèta-coëfficiënten geven een inzicht in de sterkte van het effect dat een onafhankelijke variabele heeft op de afhankelijke variabele, in ons

¹²⁷ Voor de uiteenzetting van de techniek van logistische regressieanalyse wordt verwezen naar punt 10.2.

geval 'intrinsieke geweldswaardering'. De onafhankelijke variabelen die in het model mee opgenomen, worden wat volgt besproken.¹²⁸

11.3.3 Operationalisering van concepten

In eerste instantie wordt in de analyses gecontroleerd voor een aantal attributen of achtergrondkenmerken (model 1). Door controlevariabelen mee in de analyses op te nemen, wordt er rekening gehouden met hun eventuele invloed bij het bepalen van het verband tussen de onafhankelijke variabelen en de afhankelijke variabele 'intrinsieke geweldswaardering'. De volgende kenmerken worden in het model opgenomen: 'geslacht' (ref. cat.: man), 'onderwijsvorm' (ref. cat.: aso) en 'afkomst' (ref. cat.: Belgische afkomst). Uit bovenstaande bivariate analyses bleek enkel het geslacht significant samen te hangen met een intrinsieke geweldswaardering. Echter, uit de literatuur kunnen we afleiden dat onderwijsvorm en afkomst ook een invloed hebben op welke mate jongeren geweld waarden, daarom is de keuze gemaakt ook deze variabelen – naast geslacht – mee op te nemen als controlevariabelen.

Naast de bovengenoemde controlevariabelen worden in een tweede blok (model 2) de eerder inhoudelijke variabelen mee opgenomen. De selectie van de op te nemen onafhankelijke variabelen in dit blok is gebaseerd op de literatuurbespreking in deel I, de bevindingen van het kwalitatief onderzoek in deel II en de secundaire data-analyse uitgevoerd in hoofdstuk 10 van dit gedeelte. Er worden vier individu gerelateerde factoren opgenomen. Een eerste concept is 'zelfcontrole'. De zelfcontroleschaal is gebaseerd op de schaal van Grasmick et al. (1993) en bestaat uit zes items.¹²⁹ Een hoge score op deze schaal komt overeen met een lage zelfcontrole. Gerelateerd aan 'zelfcontrole' is het concept 'sensatiezoeken' dat in de vragenlijst gemeten is aan de hand van de 'Brief Sensation Seeking Scale' (BSSS) ontwikkeld door Hoyle, Stephenson, Palmgreen, Lorch en Donehew (2002). Deze schaal is afgeleid van de 'Sensation Seeking Scale' (SSS-V) van Zuckerman (1994), maar bevat slechts acht items¹³⁰ (in tegenstelling tot de SSS-V die bestaat uit veertig items). Vervolgens wordt het concept 'neutralisatie geweld' mee opgenomen dat aan de hand van drie situatiespecifieke vragen nagaat in welke mate jongeren geweld rechtvaardigen of neutraliseren.¹³¹ De gebruikte schaal is ontwikkeld en

¹²⁸ Het overzicht beperkt zich tot de variabelen die gehanteerd werden voor de uitgevoerde analyses in kader van dit onderzoek. Voor de details van alle items en schalen die zijn opgenomen in de vragenlijst wordt verwezen naar een intern rapport van de onderzoeker (Verdonck, 2015).

¹²⁹ De items zijn: 'Ik doe vaak dingen zonder nadenken'; 'Ik maak graag onmiddellijk plezier, zelfs al kom ik daardoor in de problemen'; 'Ik zeg vaak wat ik denk, zelfs al is dat niet slim'; 'Ik doe onmiddellijk waar ik zin in heb'; 'Als ik boos ben dan kunnen anderen beter uit de buurt blijven'; 'Ik word gemakkelijk kwaad'. De respondenten dienden te antwoorden op een vijf-punt antwoordschaal ('helemaal niet akkoord' tot 'helemaal akkoord'). Alle items laden voldoende op de unidimensionele schaal (tussen .454 en .679). De Cronbach's α bedraagt .756.

¹³⁰ 'Sensation seeking' werd gemeten via de items 'Ik wil graag nieuwe, onbekende plaatsen verkennen'; 'Ik word onrustig wanneer ik te lang thuis zit'; 'Ik vind het leuk om enge dingen te doen'; 'Ik hou van wilde feestjes'; 'Ik wil graag op reis gaan zonder van tevoren iets te plannen'; 'Ik heb graag vrienden die avontuurlijk en onvoorspelbaar zijn'; 'Ik wil ooit eens gaan bungeejumpen'; 'Ik doe graag nieuwe en opwindende dingen, zelfs als ze verboden zijn', waarbij respondenten op een vijf-punt schaal de mate waarmee ze akkoord gingen met de stellingen dienden aan te duiden. Een exploratieve factoranalyse toont één dimensie met ladingen gaande van .430 tot .744. De Cronbach's α bedraagt .805.

¹³¹ Aan respondenten werden drie uitspraken voorgelegd die ze moesten beantwoorden op een vijf-punt Likertschaal gaande van 'helemaal niet akkoord' tot 'helemaal akkoord': 'iemand slaan of schoppen die jou eerst uitdaagt of slaat is OK'; 'het is OK te slaan of te schoppen als je moet opkomen voor jezelf is'; 'Het is OK om iemand te slaan of schoppen die jouw vrienden

succesvol getest door Morris en Copes (2012). De schaal 'empathisch vermogen' is gebaseerd op de schaal 'Interpersonal Reactivity Index' (IRI), en meer specifiek de subschaal 'empathic concern' (Davis, 1994; 1983) en werd reeds in het Nederlands vertaald en succesvol bevonden door De Corte et al. (2007; zie ook Adriaenssen, 2016).¹³² Een hoge score op de schaal wijst op een laag empathisch vermogen. De schaal 'schuld en schaamte geweld' tot slot is ontwikkeld door De Boeck (in druk) en is gebaseerd op onderzoek van Harris (2003) en op de 'Shame Acknowledgment Scale' van Ttofi en Farrington (2008).¹³³

Op het niveau van de peers en de vrije tijd wordt nagegaan of 'het hebben van delinquente peers' een invloed heeft op de mate van geweldswaardering bij jongeren.¹³⁴ Het domein van de vrije tijd staat sterk in het teken van de kick (van den Brink, 2006; Collins, 2008; Weenink, 2013b; Van de Port, 2006). Daarom wordt ook een 'uitgaansgericht vrijetijdspatroon' met vrienden mee opgenomen in de analyses dat werd gemeten aan de hand van vier items.¹³⁵ Daarnaast worden 'alcohol' en 'drugs' mee als variabelen opgenomen.¹³⁶ Tot slot wordt de variabele 'geweld op tv' mee in het model betrokken. Dit concept verwijst naar het feit of de respondenten al dan niet veel geweld zien op tv, dit in programma's, series, films en 'reality tv'.¹³⁷ Een somschaal werd gecreëerd; hoe hoger de score, hoe vaker men op tv naar geweld kijkt.

beledigt of bedreigt'. De schaal heeft goede factorladingen die schommelen tussen .774 en .848. De Cronbach's α bedraagt .854, wat een sterke indicatie vormt van de interne consistentie van deze schaal.

¹³² Deze schaal bestaat uit vier items die beantwoord dienden te worden op een vijf-punt antwoordschaal: 'Ik heb vaak zachte, bezorgde gevoelens voor mensen die minder gelukkig zijn dan ik'; 'Wanneer ik iemand zie waar mensen van profiteren, voel ik mij bezorgd over hem/haar'; 'Ik ben vaak geraakt door dingen die ik zie gebeuren'; 'Ik zou mezelf beschrijven als een vrij gevoelig persoon'. Een principale factoranalyse toont een unidimensionele schaal met goede ladingen (gaande van .633 tot .769). De schaal heeft een Cronbach's α van .783.

¹³³ De volgende situatie werd aan de respondenten voorgelegd: 'Stel dat je iemand, die jou irriteerde of beledigde, stevig had geslagen of geschopt, hoe zou je je achteraf voelen denk je?'. Jongeren moest aan de hand van vier items aangeven in welke mate ze zich schuldig zouden voelen of zich zouden schamen met antwoordmogelijkheden 'neen' (1), 'een kleine beetje' (2), 'tussen beide' (3), 'erg' (4), 'heel erg' (5). De items zijn: 'Zou je je schuldig voelen?'; 'Zou je met het gevoel zitten dat je iets verkeerd of slecht gedaan hebt?'; 'Zou je teleurgesteld zijn in jezelf?'; 'Zou je beschaamd zijn over wat je gedaan hebt?'. De schaal heeft zeer goede factorladingen >.900 en een Cronbach's α van .960, wat wijst op een betrouwbare schaal.

¹³⁴ Een factoranalyse met vier items toont één dimensie met voldoende hoge factorladingen tussen .673 en .784. De somschaal heeft een Cronbach's α van .825. De schaal bestond oorspronkelijk uit vijf items, maar één item (spijbelen) werd verwijderd, aangezien spijbelen hoogstens als statusdelinquentie kan worden beschouwd, in tegenstelling tot vandalisme, diefstal en geweld, dat als criminaliteit gezien wordt. In de factoranalyse laadde dit item ook beduidend lager dan de overige items op de schaal (.471).

¹³⁵ Jongeren werden gevraagd aan te duiden hoe vaak zij 'naar een café of jeugdhuis gaan', 'langs gaan bij vrienden thuis, of vrienden ontvangen bij hun thuis', 'vrienden ontmoeten op straat, op pleinen, in de stad, ...' en 'naar een fuif, discotheek, club of feestje gaan'. Zij konden antwoorden op een zes-punt antwoordschaal gaande van 'nooit' (0) tot 'elke dag' (5). De factorladingen van de schaal situeren zich tussen .557 en .639 en de schaal heeft een aanvaardbare interne consistentie (Cronbach's α =.668).

¹³⁶ De items die peilen naar het alcoholgebruik van de respondent de laatste vier weken worden gesommeerd waarbij een hogere score wijst op meer alcoholgebruik. Twee items peilen naar het alcoholgebruik namelijk, 'Heb jij de laatste vier weken licht alcoholische dranken (bv. bier, breekers, cider of wijn) gedronken?' en 'Heb jij de laatste vier weken sterke drank (bv. gin, rum, whisky, wodka of jenever) gedronken?'. Ook wat betreft het druggebruik wordt een prevalentieschaal gevormd. De items zijn: 'Heb jij de laatste vier weken softdrugs gebruikt zoals wiet, cannabis of hasj?'; 'Heb jij de laatste vier weken harddrugs gebruikt als XTC of speed?'; 'Heb jij de laatste vier weken harddrugs gebruikt als LSD, heroïne of cocaïne?'. Respondenten konden antwoorden op een vijf-punt schaal ('nooit', '1 keer', '2 keer', '3 keer', 'meer dan 3 keer').

¹³⁷ Respondenten dienden op een vijf-punt antwoordschaal ('nooit', 'enkele keren per jaar', 'enkele keren per maand', 'enkele keren per week', '(bijna) elke dag') aan te duiden hoe vaak zij naar gewelddadige programma's, films, enzovoort kijken. De somschaal bestaat uit negen items: 'Hoe vaak kijk jij naar politie- en detectiveseries (vb. Vermist, Flikken, CSI Miami)'; 'Hoe vaak kijk jij naar gangsterfilms (vb. Scarface, American gangster, The Godfather)'; 'Hoe vaak kijk jij naar actie- en science fiction

11.3.4 Profiel van jongeren die geweld intrinsiek waarderen: verklarende analyses

In deze paragraaf wordt onderzocht welke jongeren zich intrinsiek aangetrokken voelen tot geweld. We gaan met andere woorden na welke factoren een invloed hebben op de intrinsieke geweldswaardering bij jongeren. Hiertoe wordt een meervoudige lineaire regressieanalyse uitgevoerd met als afhankelijke variabele de uni-dimensionele schaal 'intrinsieke geweldswaardering'. Alvorens de regressieanalyse uitgevoerd werd, zijn de assumpties getest (homoscedasticiteit, lineariteit, normaliteit, multicollineariteit). In de opbouw van het model worden twee blokken opgenomen; een eerste blok bestaat uit enkele sociodemografische kenmerken, in een tweede blok zijn inhoudelijke variabelen als hoofdeffecten opgenomen die mogelijk samenhangen met een intrinsieke geweldswaardering. Onderzocht wordt of deze variabelen een directe bijdrage leveren aan de verklaring van de intrinsieke waardering van geweld bij Genkse jongeren. In tabel 11.22 worden de resultaten – niet-gestandaardiseerde regressiegewichten (β) en hun significantieniveau (p-waarde) – van de stapsgewijze regressieanalyse met als afhankelijke variabele 'intrinsieke geweldswaardering' voorgesteld.

Tabel 11.22: Meervoudige lineaire regressieanalyse (β) met 'intrinsieke geweldswaardering' als afhankelijke variabele

	Model 1	Model 2
<i>Intercept</i>	2.503***	.890***
Achtergrondkenmerken		
Geslacht (ref. cat.: man)	-.575***	-.258***
Afkomst (ref. cat.: Belgische afkomst)	.175**	.097*
Onderwijsvorm (ref. cat.: aso)	-.025	-.109
Inhoudelijke verklaringen		
Lage zelfcontrole		.214***
Sensatiezucht		.105**
Neutralisatie geweld		.293***
Lage empathie		.039
Schuld en schaamte		-.138***
Delinquente peers		.143***
Uitgaansgericht vrijetijdspatroon		-.071*
Alcoholgebruik		-.045
Druggebruik		.075*
Geweld tv		.094**
<i>adj. R²</i>	.140	.506

*p<.05; **p<.01; ***p<.001

Het eerste regressiemodel met de achtergrondkenmerken verklaart 14% van de totale variantie in de 'intrinsieke geweldswaardering' van Genkse scholieren ($R^2=.140$). In dit model hangen de variabelen 'geslacht' ($\beta=-.575$ p<.001) en 'afkomst' ($\beta=.175$, p<.01) significant samen met 'intrinsieke

(vb. 24, Rush Hour, The Hungergames)'; 'Hoe vaak kijk jij naar avonturen- en oorlogsfilms (vb. James Bond, Saving Private Ryan)'; 'Hoe vaak kijk jij naar psychologische thrillers (vb. Black Swan, Hannibal, Funny Games)'; 'Hoe vaak kijk jij naar Horrorfilms (vb. Scream, The Exorcist)'; 'Hoe vaak kijk jij naar reality tv waar ingegaan wordt op geweld binnen de samenleving (vb. Telefacts Crime, Kroongetuigen, Opspring Verzocht)'; 'Hoe vaak kijk jij naar reality tv gericht op gevaarlijke stunts en geweld (vb. Jackass, Bum Fights)'; 'Hoe vaak kijk jij naar vechtsporten (vb. boksen, kickboks, MMA)'.

geweldswaardering'. De effecten zijn in de verwachte richting. 'Onderwijsvorm' in model 1 levert – zoals verwacht kon worden op basis van de bivariate analyses – geen significant verband op.

In het tweede blok (model 2) zijn vervolgens de inhoudelijke variabelen die mogelijk samenhangen met een intrinsieke geweldswaardering als hoofdeffecten opgenomen. Het effect van de achtergrondvariabele 'afkomst' zwakt sterk af ($\beta=.097$, $p<.05$) en is bijgevolg verwaarloosbaar klein, enkel het effect van 'geslacht' blijft significant ($\beta=-.258$, $p<.001$). De resultaten tonen aan dat jongens geweld positiever waarderen dan hun vrouwelijke medescholieren. Vooral de factoren op individueel niveau in model 2 blijken op een significante wijze samen te hangen met een intrinsieke aantrekkelijkheid voor geweld. De β -waarden wijzen op een belangrijke rol van deze persoonsgerelateerde factoren. Zo rapporteren jongeren met een lage zelfcontrole ($\beta=.214$, $p<.001$) en een hoge spanningsbehoefte of sensatiezucht ($\beta=.105$, $p<.01$), een hogere frequentie op de schaal 'intrinsieke geweldswaardering'; jongeren met een lage zelfcontrole en sensatiezoekers waarderen geweld positiever dan jongeren met een hoge zelfcontrole en een lage score op sensatiezoeken. Daarenboven is er ook een verwachte significante invloed van 'neutralisatie van geweld' ($\beta=.293$, $p<.001$) en 'schuld en schaamte' ($\beta=-.138$, $p<.001$) op de mate waarin jongeren zich al dan niet aangetrokken voelen tot geweld. Meer specifiek scoren jongeren die geweld aanvaarden om zichzelf of vrienden te beschermen en in mindere mate schuld- en schaamtegevoelens hoger op de 'intrinsieke geweldswaardering'-schaal dan jongeren die geweld in die situaties afkeuren en schuld en schaamte zouden ervaren bij het plegen van geweld. In het model blijken ook de peer- en vrijetijdsvariabelen een belangrijk effect te hebben op de intrinsieke geweldswaardering. Het hebben van delinquente peers ($\beta=.143$, $p<.001$) draagt op een significante wijze bij tot de verklaring van het 'intrinsieke geweldswaardering'-concept. Dit is, vanuit de literatuur en eerdere bevindingen in dit onderzoek, geenszins verrassend: jongeren die vaak omgaan met delinquente vrienden staan toleranter tegenover geweld. Ook een uitgaansgericht vrijetijdspatroon draagt op een significante wijze bij ($\beta=-.071$, $p<.05$). De richting is hier echter wel verrassend; jongeren die weinig uitgaan lijken in meerdere mate geweld te waarderen dan jongeren met een hoog uitgaansgericht vrijetijdspatroon. Echter, het effect is verwaarloosbaar klein en dus niet relevant. Wat betreft de invloed van 'druggebruik' ($\beta=-.075$, $p<.05$) op de intrinsieke geweldswaardering is er een verwacht (weliswaar klein) effect. Hieruit kunnen we concluderen dat jongeren die regelmatig soft- en/of harddrugs gebruiken geweld meer aantrekkelijk vinden dan jongeren die niet gebruiken. Tot slot is er een effect van 'geweld op tv' ($\beta=.094$, $p<.01$) dat betekent dat jongeren die veel geweld consumeren op tv zich meer aangetrokken voelen tot geweld dan jongeren die weinig geweld zien op tv. Het toevoegen van de variabelen in model 2 mist zijn effect niet: 50.6% van de variantie in de afhankelijke variabele wordt verklaard door het regressiemodel ($R^2=.506$).

11.4 'Geweld' voorspellen

Het doel van dit laatste deel is aan te tonen dat een combinatie van extrinsieke factoren en de nieuwe schaal 'intrinsieke geweldswaardering' leidt tot een breder inzicht en beter begrijpen van gewelddadig gedrag. Een eerste punt schetst een nauwkeurig beeld van daderschap van geweld bij Genkse

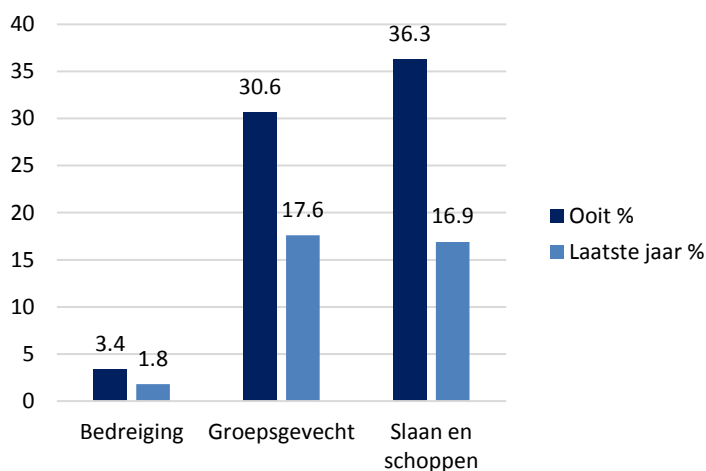
scholieren aan de hand van beschrijvende statistieken. Er wordt tevens dieper ingegaan op de mate waarin geweld varieert naar geslacht, leeftijd, afkomst en onderwijsvorm. Het tweede punt bevat de verklarende analyses. Onderzocht wordt welke factoren een invloed hebben op gewelddadig gedrag waarbij expliciet wordt nagegaan of intrinsieke aspecten van geweld, bovenop de klassieke extrinsieke factoren, een significante bijdrage leveren in de voorspelling van geweld bij Genkse jongeren. Hiertoe wordt een multivariaat model ontwikkeld en getoetst, waarbij geweld als de afhankelijke variabele wordt gehanteerd.

11.4.1 Beschrijvende analyses

In deze studie is gepeild naar daderschap van geweld zowel tijdens de levensloop ('ooit') als gedurende het afgelopen jaar ('het laatste jaar').¹³⁸ Onder geweld wordt in dit onderzoek verstaan zowel fysiek gewelddaden als bedreigingen. Deze variabele 'geweld' wordt geconstrueerd op basis van drie items naar het stellen van geweldgerelateerd gedrag: (1) 'Heb je ooit in je leven al eens iemand bedreigd om geld of iets anders te kunnen afnemen? Hoe vaak in de afgelopen 12 maanden?' (2) 'Heb je ooit in je leven al eens deelgenomen aan een groepsgevecht op de speelplaats, op een plein, op straat of een andere plaats 'buitenshuis'? Hoe vaak in de afgelopen 12 maanden?' en (3) 'Heb je ooit in je leven al eens iemand geslagen of geschopt zodat hij/zij gewond was of verzorgd moest worden? Hoe vaak in de afgelopen 12 maanden?'. Deze vragen zijn gebaseerd op vragen die peilen naar geweldgerelateerd gedrag in de ISRD-studie (o.a. Junger-Tas et al., 2010).

In totaal heeft 46.4% (N=395) van alle ondervraagde jongeren aangegeven 'ooit' een of meer geweldsdelicten te hebben gepleegd en 23.6% (N=194) deed dit in 'het laatste jaar'. Figuur 11.5 geeft een overzicht van de percentages van de verschillende geweldsfeiten die jongeren zeggen 'ooit' of 'het laatste jaar' gepleegd te hebben.

¹³⁸ Er kan opgemerkt worden dat indien de gehele levensloop als referentieperiode wordt gehanteerd er vertekeningen kunnen optreden in het geheugen die mogelijks een invloed hebben op de gerapporteerde feiten.

Figuur 11.5: Prevalentie geweldsdelicten 'ooit' en 'laatste jaar' (%)

Wat betreft de 'ooit'-prevalentie rapporteert 3.4% (N=29) van de jongeren iemand te hebben bedreigd, 30.6% (N=261) heeft ooit deelgenomen aan een groepsgevecht en 36.3% (N=309) heeft ooit al eens iemand zodanig geslagen en geschopt dat hij/zij gewond was. Hiervan rapporteert 1.8% (N=15) van de jongeren dat zij het afgelopen jaar iemand bedreigd hebben en respectievelijk 17.6% (N=147) en 16.9% (N=140) van de jongeren heeft het afgelopen jaar deelgenomen aan een groepsgevecht of iemand geslagen en geschopt. Iemand bedreigen om geld of iets anders te kunnen afnemen komt dus nauwelijks voor in de steekproef.

De volgende vraag is hoe vaak jongeren de opgegeven geweldsdelicten hebben gepleegd het afgelopen jaar. Tabel 11.23 toont de prevalentie van de drie gewelddadige gedragingen gepleegd gedurende het laatste jaar.

Tabel 11.23: Aantal respondenten dat het laatste jaar geweld gepleegd heeft (% en N respondenten)

Hoe vaak...	Bedreigd (N=846)		Groepsgevecht (N=836)		Slaan of schoppen (N=829)	
	%	N	%	N	%	N
0 keer	98.2	831	82.4	689	83.1	689
1 keer	0.4	3	8.5	71	8.6	71
2 keer	0.5	4	3.9	33	3.9	32
3 keer	0.7	6	1.8	15	1.9	16
> 3 keer	0.2	2	3.3	28	2.5	21

Uit bovenstaande tabel blijkt dat de overgrote meerderheid van de Genkse respondenten geen van de bevraagde geweldsfeiten heeft gepleegd in het afgelopen jaar. Van het totaal aantal jongeren die minstens één keer iemand heeft geslagen of geschopt, deed het merendeel van de jongeren dit één keer (8.6%, N=71) of twee keer (3.9%, N=32). Bijna 18% (N=147) van de jongeren rapporteert het laatste jaar deelgenomen te hebben aan een groepsgevecht, waarvan 3.3% (N=28) meer dan drie keer. Bedreiging komt veel minder vaak voor, maar werd – in vergelijking met de andere geweldsdelicten – door meer jongeren drie keer of meer gepleegd het afgelopen jaar.

In de vragenlijst is ook gepeild naar situationele kenmerken van het laatst gepleegde feit. Het is in het kader van dit onderzoek dan ook interessant om na te gaan of de bevroagde jongeren al dan niet gebruik gemaakt hebben van een wapen (stok, mes, ketting, enzovoort) tijdens het plegen van een geweldsdelict. Aan respondenten werd gevraagd of zij de laatste keer dat zij het opgegeven delict gepleegd hebben, een wapen hebben gebruikt. Van de 28 jongeren die ooit iemand hebben bedreigd, heeft de helft dit gedaan met behulp van een wapen (zie tabel 11.24). Respectievelijk 12.4% (N=32) van een totaal van 226 jongeren die ooit deelgenomen hebben aan een groepsgevecht en 6.3% (N=19) van 282 jongeren die iemand geslagen of geschopt hebben, rapporteert de laatste keer een wapen gebruikt te hebben.

Tabel 11.24: Aantal respondenten dat de laatste keer een wapen heeft gebruikt (% en N respondenten)

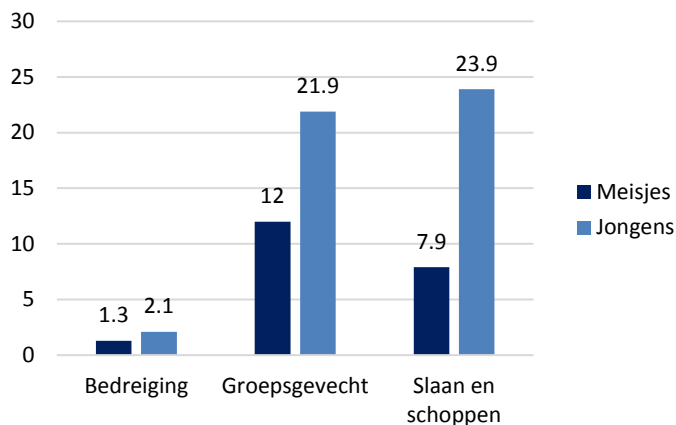
	Wapen gebruikt	
	%	N
Bedreiging (N=28)	50	14
Groepsgevecht (N=258)	12.4	32
Slaan of schoppen (N=301)	6.3	19

Naast het al dan niet gebruiken van een wapen is het ook interessant om te kijken of de respondenten al dan niet alleen geweld gepleegd hebben. Voor elk soort geweldsdelict (uitgezonderd het deelnemen aan een groepsgevecht dat steeds met anderen gebeurt) werd gevraagd of de jongere de laatste keer het opgegeven delict alleen of met anderen gepleegd heeft. Uit tabel 11.25 is het opvallend dat slechts 29% (N=87 van een totaal van N=300) van de jongeren aangeeft de laatste keer met anderen iemand geslagen of geschopt heeft. Wat betreft bedreiging geeft de helft van de respondenten aan dit met anderen gedaan te hebben (N=14).

Tabel 11.25: Aantal respondenten dat de laatste keer het gegeven delict met anderen gepleegd heeft (% en N respondenten)

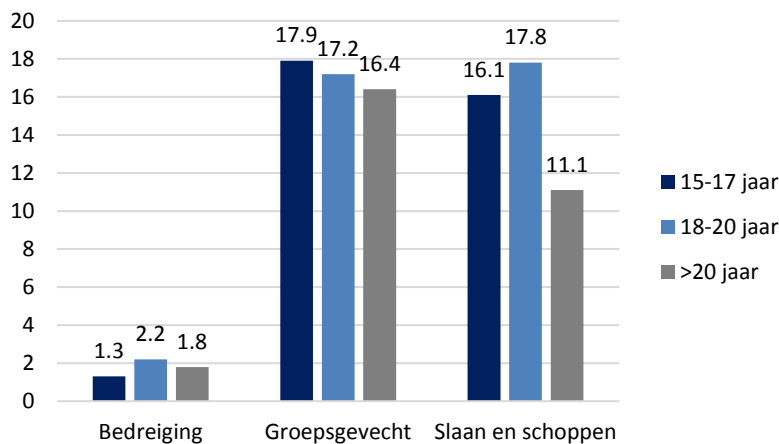
	Met anderen gepleegd	
	%	N
Bedreiging (N=28)	50.0	14
Slaan of schoppen (N=300)	29.0	87

In wat volgt gaan we aan de hand van de Chi²-waarde na hoe de geweldsdelicten verdeeld zijn naar geslacht, leeftijd, afkomst en onderwijsvorm. De eerste vraag is of meisjes evenveel geweld plegen dan jongens. Figuur 11.6 laat zien dat de verschillen tussen jongens en meisjes groot zijn. Jongens plegen meer geweld dan meisjes, een vaststelling die over de verschillende geweldsfeiten heen wordt bevestigd en strookt met eerdere bevindingen. Jongens nemen significant meer deel aan groepsgevechten dan meisjes (Chi²= 13.919; df=1; p<.001). Daarnaast is er ook een significant verband tussen 'geslacht' en 'slaan en schoppen': jongens plegen dit geweldsdelict significant meer dan meisjes (Chi²= 36.870; df=1; p<.001). Opvallend is het kleine verschil tussen jongens en meisjes voor bedreiging dat bovendien niet significant is (Chi²= .737; df=1; p>.05). Dit is waarschijnlijk het gevolg van het geringe aantal jongeren dat dit delict gerapporteerd heeft het afgelopen jaar (meisjes N=5, jongens N=10).

Figuur 11.6: Prevalentie geweld 'laatste jaar' naar geslacht (%)

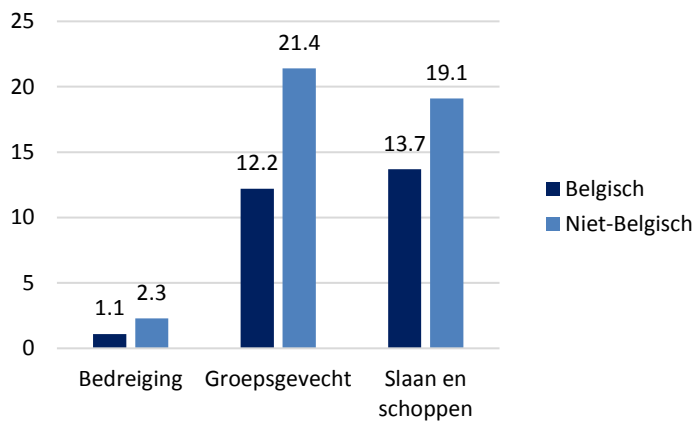
Figuur 11.7 geeft weer in welke mate het plegen van geweld varieert naargelang van de leeftijd van de scholieren.¹³⁹ Wat betreft leeftijd worden er geen significante verschillen waargenomen.

Figuur 11.7: Prevalentie geweld 'laatste jaar' naar leeftijd (%)

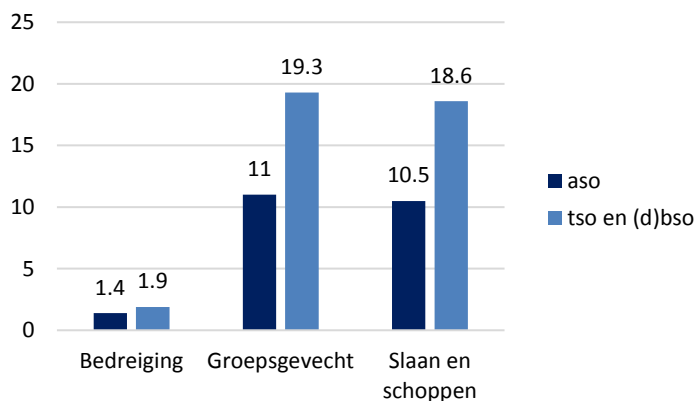
Wanneer de gerapporteerde prevalentie van de geweldsdelicten bij jongeren van Belgische en niet-Belgische afkomst wordt vergeleken (figuur 11.8), valt op dat de prevalentie van de drie geweldsdelicten hoger is bij jongeren van niet-Belgische afkomst. Groepsgevechten ($\chi^2 = 12.046$; $df=1$; $p<.01$) en slaan en schoppen ($\chi^2 = 4.126$; $df=1$; $p<.05$) worden significant meer gerapporteerd door jongeren van niet-Belgische afkomst dan jongeren van Belgische afkomst. Enkel voor bedreiging zijn de verschillen niet significant ($\chi^2 = 1.717$; $df=1$; $p>.05$), wat opnieuw verklaard kan worden door het klein aantal jongeren dat dit geweldsdelict rapporteert.

¹³⁹ We beperken ons tot leeftijdsgroepen, omwille van de kleine absolute aantallen van de respondenten tussen 21 en 24 jaar, waardoor gevonden scores mogelijks weinig betrouwbaar zijn.

Figuur 11.8: Prevalentie geweld 'laatste jaar' naar afkomst (%)

Tot slot wordt in figuur 11.9 nagegaan of er verschillen bestaan tussen de verschillende onderwijsvormen en het stellen van gewelddadig gedrag.

Figuur 11.9: Prevalentie geweld 'laatste jaar' naar onderwijsvorm (%)

Een vergelijking tussen de verschillende onderwijsvormen (aso versus tso/(d)bso) laat zien dat scholieren uit het tso en (d)bso het hoogst scoren voor alle geweldsdelicten. Enkel het verband met bedreiging is wederom niet significant ($\chi^2 = .176$; $df=1$; $p>.05$). Jongeren uit het tso en (d)bso blijken significant meer groepsgevechten te rapporteren ($\chi^2 = 5.592$; $df=1$; $p<.05$) en te slaan en schoppen ($\chi^2 = 5.423$; $df=1$; $p<.05$) dan aso-scholieren.

11.4.2 Operationalisering van concepten

De analyse die volgt is gericht op het leveren van een bijdrage in de ontwikkeling van een theoretisch model met extrinsieke factoren én intrinsieke aspecten van geweld bij jongeren. De afhankelijke variabele in het model is 'geweld'. Zoals eerder vermeld wordt de variabele 'geweld' geconstrueerd op basis van drie items: 'bedreigen', 'deelname groepsgevecht' en 'slaan en schoppen'. Gelet op de lage incidentie van de gewelddadige gedragingen van de antwoorden op deze vragen, werden de drie items samengenomen in een nieuwe variabele 'geweld ooit'. Om een binaire schaal te construeren wordt een onderscheid gemaakt tussen jongeren die ooit minstens een van deze feiten heeft gepleegd (1) en

jongeren die nooit zulke feiten pleegden (0). Vervolgens werd ook een nieuwe variabele geconstrueerd op basis van jongeren die het afgelopen jaar deze feiten al dan niet hebben gepleegd. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen jongeren die het afgelopen jaar minstens een van de geweldsfeiten (bedreiging, deelname aan een groepsgevecht, slaan en schoppen) heeft gepleegd (1) en jongeren die het afgelopen jaar geen van deze feiten pleegden (0). Een belangrijke reden om gebruik te maken van de 'ooit'-prevalentie van geweld is dat categorie 1, jongeren die minstens een van de bevroegde geweldsfeiten hebben gepleegd groter is bij 'ooit' dan 'het laatste jaar', wat de logistische regressieanalyses stabiel maakt. Een beperking kan zijn dat die gegevens minder valide en betrouwbaar zijn dan gegevens uit het laatste jaar, die dichter bij het heden van de jongeren staan dan de 'heb je ooit wel eens' ... - vragen (Junger-Tas et al., 2008, p. 46). Eerder werd gesteld dat binnen criminologisch onderzoek een 'base rate' tussen 20% en 80% als aanvaardbaar aangenomen wordt (Groenen, 2006, p. 136); 23.6% ('geweld het laatste jaar') en 46.4% ('geweld ooit') kunnen in die zin als aanvaardbaar worden beschouwd. De keuze is gemaakt om de analyse te herhalen met als afhankelijke variabele 'geweld het laatste jaar'. Opmerkelijke verschillen tussen beide analyses worden telkens expliciet gemaakt.

De techniek die uitgevoerd wordt is een logistische regressieanalyse die stapsgewijs wordt opgebouwd. De analyse is gelijklopend aan de uitgevoerde secundaire data-analyse in hoofdstuk 10 waarbij hier ook expliciet als doel wordt gesteld om de relatieve belangrijkheid van elke blok met variabelen afzonderlijk na te gaan. Hiertoe trachten we in het globale verklarende model de meerwaarde te ontdekken van een intrinsieke geweldswaardering, bovenop de achtergrondkenmerken en de klassieke factoren, in het voorspellen van gewelddadig gedrag.

De selectie van de onafhankelijke variabelen berust op de literatuurstudie, de bevindingen van het kwalitatief onderzoek en de reeds uitgevoerde secundaire analyses op de JOP-monitor Antwerpen-Gent. Het model voor de verklaring van 'geweld' telt vier opgebouwde verklaringsclusters die enkele onafhankelijke variabelen groepeeren. Een eerste verklaringsblok (model 1) bestaat uit sociodemografische factoren die fungeren als controlevariabelen. Door deze controlevariabelen mee in de analyses op te nemen, wordt er rekening gehouden met hun eventuele invloed bij het bepalen van het verband tussen de klassieke factoren (i.c. extrinsieke factoren), een intrinsieke geweldswaardering (cf. intrinsieke aspecten) en gewelddadig gedrag. De controlevariabelen die in het model worden opgenomen zijn 'geslacht' (ref. cat.: man), 'onderwijsvorm' (ref. cat: aso) en 'afkomst' (ref. cat.: Belgische afkomst). In de analyses wordt niet gecontroleerd voor leeftijd; uit de bivariate analyses in punt 11.4.1 kwam namelijk naar voren dat er wat betreft leeftijd geen significante verschillen zijn inzake geweldpleging.

Een tweede blok bevat de klassieke extrinsieke factoren (model 2). We bespreken achtereenvolgens de gebruikte factoren op individueel niveau, het niveau van het gezin, schoolniveau, en het niveau van de peers en de vrije tijd. Op individueel niveau werden vijf variabelen opgenomen in de multivariate analyses: 'zelfcontrole', 'sensatiezoeken', 'neutralisatie geweld', 'empathisch vermogen' en 'schuld en schaamte geweld'. Deze concepten worden gemeten als latente variabelen. Voor de operationalisering

werd beroep gedaan op schaalconstructies met voldoende hoge factorladingen en goede interne consistenties (zie punt 11.3.3 voor de schaaleigenschappen). Vervolgens worden enkele factoren op het niveau van het gezin opgenomen. Er werd gekeken naar het effect van 'responsiviteit van vader' en 'responsiviteit van moeder'.¹⁴⁰ Deze indicatoren werden op dezelfde manier gemeten en geoperationaliseerd zoals in de JOP-monitor Antwerpen-Gent (zie punt 10.2.4, hoofdstuk 1). Om de band met de school na te gaan, werd één factor opgenomen die ook in hoofdstuk 10 in de secundaire analyses werd betrokken (zie punt 10.2.4), namelijk 'schoolbeleving'.¹⁴¹ Op het niveau van de peers en de vrije tijd worden de volgende onafhankelijke factoren mee opgenomen in het model: 'delinquente peers', 'uitgaansgericht vrijetijdspatroon', 'alcohol', 'drugs' en 'geweld op tv' (zie punt 11.3.3 voor de schaaleigenschappen).

Met behulp van het derde model onderzoeken we of de nieuw ontwikkelde schaal voor de intrinsieke waardering van geweld enerzijds en de vier latente deelconstructen anderzijds een directe bijdrage leveren, naast de extrinsieke factoren van geweld (model 1 en 2) aan de verklaring van gewelddadig gedrag.

11.4.3 Een gecombineerde analyse van extrinsieke factoren en intrinsieke aspecten

De beschrijvende analyses tonen aan dat er belangrijke en significante verschillen bestaan tussen achtergrondkenmerken (geslacht, afkomst en onderwijsvorm) en daderschap van geweld. Dit zegt echter nog niets over de wijze waarop deze factoren effectief geweld voorspellen. Het doel van de volgende analyses en het finale model is de potentiële meerwaarde van de intrinsieke waardering van geweld te exploreren, bovenop de klassieke achtergrondvariabelen en andere extrinsieke factoren voor de verklaring van gewelddadig gedrag. De verklaringsclusters en concepten beschreven in het vorig punt, worden onderworpen aan een empirische toets. De inhoudelijke samenstelling van deze regressieblokken, en de volgorde waarmee ze aan de vergelijking worden toegevoegd, komt overeen met de verklaringsclusters die gesitueerd werden op het continuüm 'extrinsieke factoren-intrinsieke aspecten'. Een eerste stapsgewijze regressieanalyse wordt uitgevoerd met de unidimensionele schaal voor intrinsieke geweldswaardering (zie tabel 11.26), in een tweede regressieanalyse wordt de meerwaarde nagegaan van de vier deelconstructen van intrinsieke geweldswaardering in de betekenisgeving en verklaring van geweld, met name 'speels geweld', 'afreageren met geweld', 'kick van de geweldshandeling' en 'innerlijke geweldsdrang' (zie tabel 12.27).

Tabel 11.26 toont het resultaat van de logistische regressie met geweld als afhankelijke variabele bij Genkse scholieren en waarbij de unidimensionele schaal van de intrinsieke geweldswaardering

¹⁴⁰ De schalen 'responsiviteit vader', 'responsiviteit moeder' hebben goede factorladingen met een Cronbach's α van respectievelijk .908 en .931. De Cronbach's α bedraagt .908 voor 'responsiviteit vader' en .931 voor 'responsiviteit moeder'.

¹⁴¹ Schoolbeleving werd gemeten aan de hand van drie items: 'Ik ga niet graag naar deze school', 'Ik zou graag van school veranderen', 'Ik voel me vaak ongelukkig als ik op school ben'. Op een vijf-punt schaal gaven de respondenten aan in welke mate ze akkoord gingen met deze uitspraken. De schaal bevat goede factorladingen die schommelen tussen .498 en .873. De Cronbach's α bedraagt .742.

opgenomen wordt als intrinsieke aspecten. De tabel onderscheidt drie modellen, gebaseerd op de eerder gespecificeerde verklaringsclusters.

Tabel 11.26: Logistische regressieanalyse (Exp(B)) voor het plegen van geweld (ooit) met intrinsieke geweldswaardering als unidimensionele schaal (12 items)

	Model 1	Model 2	Model 3
<i>Constant</i>	1.107	.492	.332
Achtergrondkenmerken			
Geslacht (ref. cat.: man)	.220***	.381***	.424***
Afkomst (ref. cat.: Belgische afkomst)	1.003	.757	.726
Onderwijsvorm (ref. cat.: aso)	1.669*	1.209	1.250
Extrinsieke factoren			
Lage zelfcontrole		1.507*	1.367
Sensatiezucht		1.218	1.174
Neutralisatie geweld		1.125	1.031
Empathie		.751*	.739*
Schuld en schaamte geweld		.587***	.602***
Responsiviteit vader		1.062	1,059
Responsiviteit moeder		.954	.974
Schoolbeleving		.983	.973
Delinquente peers		3.420***	3.079***
Uitgaansgericht vrijetijdspatroon		1.123	1.150
Alcoholgebruik		.978	.984
Druggebruik		1.169	1.158
Geweld tv		1.019	1.015
Intrinsieke aspecten			
Intrinsieke geweldswaardering			1.509*
<i>Nagelkerke R²</i>	.171	.432	.439

*p<.05; **p<.01; ***p<.001

Op te merken valt dat in het eerste model twee variabelen, met name 'geslacht' ($\text{Exp}(\beta) = .220$, $p < .001$) en 'onderwijsvorm' ($\text{Exp}(\beta) = 1.669$, $p < .001$) significant bijdragen in de voorspelling van gewelddadig gedrag. Het effect van 'geslacht' persisteert bij het toevoegen extrinsieke factoren in model 2 en de 'intrinsieke geweldswaardering'-schaal in model 3. In lijn met de bevindingen uit de bivariate analyses illustreren de resultaten dat de kans op geweld bij jongens hoger is dan bij meisjes. Het effect van 'onderwijsvorm' verdwijnt na het toevoegen van de variabelen in model 2.

In het tweede model werden enkele klassieke factoren opgenomen die, samen met de achtergrondkenmerken, als extrinsieke verklaringen voor geweld kunnen worden gezien. Behalve 'zelfcontrole', 'empathie' en 'schuld en schaamte' hebben de toegevoegde variabelen op individueel niveau geen significant effect op de voorspelling van gewelddadig gedrag. Deze bevindingen suggereren dat jongeren die minder schuld- en schaamtegevoelens ervaren ($\text{Exp}(\beta) = .587$, $p < .001$) en weinig empathische vermogens bezitten ($\text{Exp}(\beta) = .751$, $p < .05$), meer kans hebben op het plegen van geweld. 'Zelfcontrole' ($\text{Exp}(\beta) = 1.507$, $p < .05$) is weliswaar significant, maar het effect is echter klein en verdwijnt bovendien bij het toevoegen van intrinsieke aspecten in blok 3. Bij 'delinquente peers' is er

niet alleen een duidelijk significant effect ($p < .001$), het is ook relevant: de tabel laat zien dat voor elke eenheid waarmee de somschaal 'delinquente peers' stijgt, de kans op gewelddadig gedrag versus de kans op geen geweld met 3.420 toeneemt. In het finale model blijft dit effect duidelijk overeind, ook al daalt de odds ratio iets tot 3.079. Het hebben van delinquente peers was ook de sterkste predictor van geweld in de eerder uitgevoerde secundaire data-analyse (zie hoofdstuk 10). Ook 'empathie' ($\text{Exp}(\beta) = .739$, $p < .05$) en 'schuld en schaamte' ($\text{Exp}(\beta) = .602$, $p < .001$) blijven significant na toevoeging van de schaal 'intrinsieke geweldswaardering'. Wanneer we de variabelen op gezins- en schoolniveau van naderbij bekijken, nopen de resultaten tot nuancering van de rol van het gezin en de school in bestaand onderzoek naar geweld. Ter confirmatie bouwden we een nieuw model uit waarin de verschillende variabelen apart in een model werden gegoten. De resultaten van deze bijkomende analyses bevestigen dat zowel de gebruikte gezinsvariabelen als schoolvariabelen niets toevoegen aan de voorspelling van gewelddadig gedrag.

In het laatste model (model 3) werd slechts één onafhankelijke variabele toegevoegd, namelijk de nieuwe schaal voor de intrinsieke waardering van geweld. Bij de extrinsieke factoren blijkt – zoals hierboven reeds aangehaald – duidelijk het belang van 'schuld en schaamte' en 'delinquente peers' en (in mindere mate) empathie; de effecten blijven overeind ook na het toevoegen van de intrinsieke waardering voor geweld. Echter, bovenop het verband tussen deze extrinsieke factoren en het stellen van gewelddadig gedrag, blijkt er een meerwaarde van de 'intrinsieke waardering van geweld' in het voorspellen van gewelddadig gedrag. Voor elke eenheid waarmee deze schaal stijgt, neemt de kans op gewelddadig gedrag versus de kans op geen geweld met ongeveer 1.5% toe.

De verklaringskracht van de modellen stijgt gradueel; de Nagelkerke R^2 gaat van 17.1% (model 1) over 43.2% (model 2) naar 43.9% (model 3). Op te merken valt dat er sprake is van een zeer lichte stijging van R^2 bij het toevoegen van intrinsieke aspecten in model 3. De kleine toename valt te verklaren door het groot aantal variabelen dat in model 2 opgenomen is. Ter exploratie werd het model opnieuw getest door eerst de 'intrinsieke geweldswaardering'-schaal op te nemen in model 2 en daarna de klassieke extrinsieke factoren toe te voegen in model 3. In model 2 stijgt de verklaarde variantie van 17.1% naar 30.7%, wat wijst op een toch belangrijke bijdrage van een 'intrinsieke waardering' bovenop de klassieke factoren in het voorspellen van geweldpleging. In model 3 verklaren de toegevoegde extrinsieke factoren een bijkomende 3.1% van de variantie met een totale variantie van 43.9%.

Bovenstaand model (tabel 11.26) werd ter exploratie getest met als afhankelijke variabele 'geweld laatste jaar'. De totale verklaarde variante model ligt lager dan in het voorgaande model. De Nagelkerke R^2 gaat van 7.4% (model 1) over 37.5% (model 2) naar 37.9% (model 3). Bovendien is in het licht van het doel van deze analyse op te merken dat een intrinsieke geweldswaardering in dit model niet significant gerelateerd is aan het plegen van geweld. Deze bevinding bevestigt de hypothese dat een intrinsieke geweldswaardering – bovenop de extrinsieke factoren – een belangrijke indicator is in de verklaring van geweld, niet.

In tegenstelling tot het voorgaande model waar in een derde blok de uni-dimensionele schaal 'intrinsieke geweldswaardering' werd toegevoegd, wordt in de volgende analyse gebruik gemaakt van de vier latente constructen die veronderstellen een intrinsieke geweldswaardering te meten: 'speels geweld', 'afreageren met geweld', 'kick van de geweldshandeling' en 'innerlijke geweldsdrang'. Tabel 11.27 geeft de resultaten van een logistische regressieanalyse voor het plegen van geweld met als intrinsieke aspecten de vier latente constructen van 'intrinsieke geweldswaardering'.

Tabel 11.27: Logistische regressieanalyse (Exp(B)) voor het plegen van geweld (ooit) als afhankelijke variabele met vier constructen van intrinsieke geweldswaardering

	Model 1	Model 2	Model 3
<i>Constant</i>	<i>1.107</i>	<i>.492</i>	<i>.266</i>
Achtergrondkenmerken			
Geslacht (ref. cat.: man)	.220***	.381***	.448**
Afkomst (ref. cat.: Belgische afkomst)	1.003	.757	.740
Onderwijsvorm (ref. cat.: aso)	1.669*	1.209	1.433
Extrinsieke factoren			
Lage zelfcontrole		1.507*	1.265
Sensatiezucht		1.218	1.246
Neutralisatie geweld		1.125	.994
Empathie		.751*	.769
Schuld en schaamte geweld		.587***	.606***
Responsiviteit vader		1.062	1.033
Responsiviteit moeder		.954	.961
Schoolbeleving		.983	1.007
Delinquente peers		3.420***	3.322***
Uitgaansgericht vrijetijdspatroon		1.123	1.075
Alcoholgebruik		.978	.973
Druggebruik		1.169	1.126
Geweld tv		1.019	1.015
Intrinsieke factoren			
Speels geweld			1.272
Afreageren met geweld			1.559**
Kick van de geweldshandeling			1.233
Innerlijke geweldsdrang			.651**
<i>Nagelkerke R²</i>	<i>.171</i>	<i>.432</i>	<i>.468</i>

*p<.05; **p<.01; ***p<.001

De variabelen toegevoegd in model 1 en model 2 zijn analoog met het eerder gepresenteerde model (zie tabel 11.26). In het licht van deze analyse is het effect van de vier subschalen van 'intrinsieke geweldswaardering' op geweldpleging (model 3) relevant. Wat vooreerst opvalt, is dat de verklaarde variantie in model 3 groter is dan in het vorige model. In model 3 verklaren de toegevoegde intrinsieke aspecten een bijkomende 3.6% van de variantie met een totale variantie van 46.8% voor het finale model. Hiervan blijken twee factoren, namelijk 'afreageren met geweld' en 'innerlijke geweldsdrang' – samen met 'schuld en schaamte' en 'delinquente peers' – op een significante wijze samen te hangen met het stellen van gewelddadig gedrag. Zo rapporteren jongeren die geweld zien als uitlaatklep voor

allerlei frustraties, meer geweld ($\text{Exp}(\beta)=1.559$, $p<.01$). Ook 'innerlijke geweldsdrang' is significant gerelateerd aan geweld, maar het effect is niet in de verwachte richting waarneembaar ($\text{Exp}(\beta)=.651$, $p<.01$). Naarmate jongeren een minder sterke drang tot het plegen van geweld hebben, hebben jongeren een hogere kans op het stellen van gewelddadig gedrag. De richting van de beïnvloeding contrasteert dus met wat we intuïtief en op basis van de kwalitatieve bevindingen en de literatuur zouden verwachten. Om inzicht te verwerven in de variabelen die het effect van 'innerlijke geweldsdrang' mediëren¹⁴², voerden we in enkele bijkomende analyses de verschillende indicatoren in de vorige modellen stapsgewijs toe aan de regressievergelijking. Uit de analyses komt naar voren dat bij de toevoeging van de achtergrondkenmerken (model 1) 'innerlijke geweldsdrang' een positieve invloed heeft op het plegen van geweld, met name dat jongeren die een drang tot geweld ervaren een hogere kans hebben op het plegen van geweld dan jongeren die geen drang ervaren tot geweld. In de analyse werden de factoren in model 2 achtereenvolgens stapsgewijs toegevoegd. Hieruit blijkt dat het positieve effect van 'innerlijke geweldsdrang' verdwijnt na controle van 'sensatiezoeken'. Het is echter bij het toevoegen van 'afreageren van geweld', alsook een intrinsiek aspect, dat 'innerlijke' geweldsdrang' terug een significante, weliswaar negatieve, invloed krijgt.

Ter exploratie werd het model opnieuw getest door eerst de 'intrinsieke geweldswaarderings'-schaal op te nemen in blok 2 en daarna de klassieke extrinsieke factoren toe te voegen in model 3. In model 2 stijgt de verklaarde variantie van 17.1% naar 30.7%, wat wil zeggen dat intrinsieke aspecten een duidelijke meerwaarde betekenen in de verklaring van geweld. In model 3 verklaren de toegevoegde extrinsieke factoren een bijkomende 3.1% van de variantie met een totale variantie van 43.9%.

Ook hier werd dit model opnieuw getest met als afhankelijke variabele 'geweld laatste jaar'. De verklaarde variantie gaat van 7.4% (model 1) over 37.5% (model 2) naar 38.5% (model 3). In tegenstelling tot het significant effect van twee van de vier opgenomen intrinsieke aspecten in het voorgaande model, zijn intrinsieke aspecten in dit model geen significante voorspellers voor geweldpleging.

11.5 Conclusie en discussie

Een eerste doelstelling van het tweede hoofdstuk lag vervat in de exploratie van een nieuw meetinstrument voor 'intrinsieke geweldswaardering'. Getracht werd om bestaande operationalisering van 'intrinsieke geweldswaardering' vanuit theoretische en methodologische inzichten te verfijnen. Hiertoe werd een nieuw en alternatief instrument voor 'intrinsieke geweldswaardering' voorgesteld, bestaande uit vier deelconstructen en twaalf indicatoren.

Vertrekkende vanuit literatuurgegevens en de secundaire data-analyse in hoofdstuk 10, werd in eerste instantie de invloed nagegaan van enkele persoons-, peergroup- en vrijetijdsfactoren op de intrinsieke waardering van geweld bij Genkse scholieren, gemeten aan de hand van het nieuw ontwikkeld

¹⁴² De relatie tussen een risicofactor en geweld kan afhankelijk zijn van de aanwezigheid van andere factoren. Dit zijn zogenoemde interactieve of moderatoreffecten. Interactie betekent dat de samenhang tussen twee kenmerken afhankelijk is van nog een andere kenmerk.

instrument 'intrinsieke geweldswaardering'. De multivariate analyses tonen aan dat een intrinsieke geweldswaardering in grote mate beïnvloed wordt door persoonsgerelateerde factoren. In lijn met eerdere bevindingen (Arbona et al., 1999; Funk et al., 1999; Junger-Tas et al., 2008; Vettenburg & Gavray, 2010; Butler & Leschied, 2007) illustreren de resultaten dat jongens hoger scoren op de 'intrinsieke geweldwaardings'-schaal dan hun vrouwelijke medescholieren. Ten tweede blijken 'zelfcontrole' en 'sensatiezoeken' op een significante wijze samen te hangen met een intrinsieke aantrekkelijkheid voor geweld. Dit ligt geheel in lijn met wat op basis van de literatuur verwacht kan worden. Jongeren gaan actief op zoek naar sensaties, en uit zowel het literatuurgedeelte als uit het kwalitatief onderzoek blijkt geweldpleging voor sommige jongeren een intensieve ervaring te zijn. Jongeren die geweld plegen omwille van de kick zoeken de risico's op en worden dus gekenmerkt met een hoge sensatiebehoefte (Feij, 2006; Matza & Sykes, 1961). Jongeren die geweld intrinsiek waarderen, worden daarnaast ook gekenmerkt met een 'lage zelfcontrole'; jongeren die enige fascinatie hebben voor geweld zijn onbezonnen, staan niet stil bij de gevolgen van hun gedrag (voor zichzelf en anderen) en zijn veelal gericht op een onmiddellijke behoeftebevrediging (Weenink, 2013b; Baumeister & Campbell, 1999). Ten derde laat de analyse zien dat jongeren die geweld aanvaarden om zichzelf of vrienden te beschermen (i.c. een hoge score op 'neutralisatie geweld') hoger scoren op de 'intrinsieke geweldswaardering'-schaal dan jongeren die geweld in die situaties afkeuren. Ten vierde blijkt het concept 'schuld en schaamte' sterk samen te hangen met een intrinsieke geweldswaardering. Eerder onderzoek (Baumeister & Campbell, 1999; Topalli, 2006) bevestigt dat vooral personen die minder (of geen) schuldgevoelens ervaren sneller plezier zullen halen uit gewelddadige handelingen. Ten vijfde werd een effect vastgesteld van 'peer delinquentie' op de aantrekkelijkheid van geweld. Vanuit de literatuur en eerdere bevindingen in dit onderzoek is dit effect geenszins verrassend: jongeren die vaak omgaan met delinquente vrienden staan toleranter tegenover geweld (Junger-Tas et al., 2008; Vettenburg & Gavray, 2010). Mogelijk bevestigen delinquente peers dat geweld (en andere vormen van criminaliteit) een 'normaal' verschijnsel is dat geleidelijk aan zelfs aangewend kan worden als soort 'vertier'; lotgenoten die het geweld goedkeuren en toejuichen versterken dit proces (Megan & Weerman, 2010; Seddig, 2014). Uit de literatuur blijkt tevens dat de invloed van peers het risicogedrag erg kan beïnvloeden (Romer & Hennessy, 2007); omgekeerd kan een jongere die geweld in zekere zin 'verheerlijkt' op zoek gaan naar een vriendenkring die eveneens gewelddadig gedrag vertoont, goedkeurt en die hem uitdaagt tot zulk gedrag. Bij het plegen van geweld (en ook andere dingen die verboden zijn) overheerst vaak het groepsgevoel, alsook de spanning die hieruit voortvloeit (Weenink, 2013a; Weenink, 2013b). Samenvattend suggereren de resultaten dat een mogelijke fascinatie van geweld bepaald wordt door het gebruik van geweld en delinquentie door vrienden. Op te merken is dat de invloed van peers in het Genkse scholenonderzoek echter beperkt bevraagd werd door het tellen van de delinquente vrienden, terwijl studies aantonen dat meer aandacht voor de complexe mechanismen en processen tussen vrienden/groepen noodzakelijk is (Bruinsma & Weerman, 2007; Cops, 2013). Tot slot is er de invloed van 'geweld op tv' op 'intrinsieke geweldswaardering'. Deze samenhang kan verklaard worden vanuit het feit dat jongeren op regelmatige basis geconfronteerd worden met visueel geweld in de media zodat zij op

termijn ongevoelig worden voor geweld (cf. desensitisiëtheorie) of zelfs een zekere fascinatie voor geweld gaan ontwikkelen (Verzelen, 2006).

Vervolgens hebben we getracht aan te tonen dat een combinatie van extrinsieke factoren en de nieuwe 'intrinsieke geweldswaarderings'-schaal leidt tot een breder inzicht en beter begrijpen en verklaren van jongerengeweld. Wat betreft de beschrijvende analyses, kunnen we stellen dat het ouderschap van geweldgerelateerde feiten overeenkomsten vertoont met de literatuur en ander (internationaal) zelfrapportageonderzoek. Uit de multivariate analyse blijken slechts drie extrinsieke factoren van geweld van belang te zijn in de voorspelling van geweldpleging: 'empathie', 'schuld en schaamte' en delinquente peers'. Ten eerste wordt in de literatuur empathie vaak in verband gebracht met geweldpleging. Jongeren die ernstige delicten plegen, blijken vaker over een gebrekkig ontwikkeld empathisch vermogen te beschikken (Farrington, 1998). Echter, en dat blijkt bovendien ook uit onze kwalitatieve bevindingen, is het mogelijk dat gewelddadig gedrag zelf een empathiedempende factor is: jongeren die veel delicten plegen, worden ongevoeliger voor het leed van toekomstige slachtoffers. Over de richting van dit verband kunnen aan de hand van dit cross-sectioneel design geen conclusies worden getrokken. De bevindingen tonen in de tweede plaats aan dat weinig schuld- en schaamtegevoelens het plegen van gewelddadig gedrag versterken, dat ook bevestigd is in het kwalitatief onderzoek en de literatuur (Svensson, Weerman, Pauwels, Bruinsma & Bernasco, 2013; Tibbetts, 2003). Ten derde zien we bij de klassieke extrinsieke factoren duidelijk het belang van 'delinquente peers', ook na het toevoegen van de variabele 'intrinsieke geweldswaardering'. Het verband tussen crimineel en gewelddadig gedrag en het hebben van delinquente vrienden is een verband dat in de literatuur keer op keer is bevestigd en ook in dit onderzoek – op basis van zowel de kwalitatieve studie als de kwantitatieve studie – is bekrachtigd. Dat beide verklaringen – de intrinsieke waardering van geweld en de invloed van delinquente peers – (sterk) overeen blijven kan wijzen op het belang van het 'samen plegen'. Onder meer Weerman (2001) stelt dat dadercombinaties vaak impulsief tot stand komen, omdat de aanzet voor geweld pas ontstaat wanneer daders reeds bij elkaar zijn en er zich een gelegenheid creëert. Het samen plegen kan er bovendien voor zorgen dat de angstgevoelens die het plegen voorafgaan worden geneutraliseerd door de groepsdynamiek en het enthousiasme dat zo kan ontstaan (Klerks, 2002; Collins, 2008; Weenink, 2014). Op de Beeck en Put (2011) vonden in hun analyses dat tolerantie ten aanzien van geweld, ongestructureerde routines en het hebben van delinquente vrienden significant gerelateerd is aan fysiek geweld. "De contacten met delinquente leeftijdsgenoten maken dat jongeren een meer tolerante houding ontwikkelen ten aanzien van geweld. Doordat hun vrienden zelf al wel eens feiten plegen, zijn ze meer geneigd dat gedrag te rationaliseren" (Op de Beeck & Put, 2011, p. 331). Jonge daders zoeken met andere woorden rechtvaardigingen binnen de sociale groep waartoe zij behoren om gewelddadig gedrag te plegen (Matza & Sykes, 1961). Bovendien kunnen ook de reacties van leeftijdsgenoten een sociale norm creëren die toekomstig geweld verder aanmoedigt en de positieve attitude tegenover geweld kan doen toenemen (Megens & Weerman, 2010). Verder kwantitatief onderzoek naar de relatie tussen een fascinatie voor geweld, het hebben van delinquente peers en het plegen van geweld, en met name de richting van de verbanden, is aangewezen.

Tot slot valt iets te zeggen over de relatie tussen geweldpleging en 'intrinsieke geweldswaardering'. Op te merken valt dat 'geweld' in de studie van Schinkel (2005; de Jong & Schinkel, 2005) in brede zin wordt geconceptualiseerd en items bevat over fysiek geweld, bedreiging, vernielingen, pestgedrag en wapendracht. In dit onderzoek werd geweld eng omschreven als (dreigen met) fysiek geweld. Aanvullend op de studie van Schinkel hebben we getracht de meerwaarde te ontdekken van intrinsieke aspecten van geweld – bovenop de klassieke extrinsieke factoren – in de verklaring van fysiek geweld door het uitvoeren van verkennende multivariate analyses. Hieruit kan allereerst geconcludeerd worden dat deze vooropgestelde hypothese (gedeeltelijk) bevestigd is. In de multivariate modellen waar de afhankelijke variabele geoperationaliseerd werd als 'geweld ooit', werden indicaties gevonden dat intrinsieke aspecten samen mét de klassieke factoren van belang zijn om geweld te verklaren. Op te merken valt dat de verklaarde variantie van de extrinsieke factoren dermate groter is en dus de belangrijkste indicatoren zijn (en blijven) in de verklaring van geweldpleging. De analyses uitgevoerd met 'geweld het laatste jaar' als afhankelijke variabele zijn echter tegengesteld van wat initieel vooropgesteld was. Intrinsieke aspecten dragen in dit model niet significant bij in de voorspelling van geweld. Een tweede belangrijke vaststelling is het negatief effect van de subdimensie 'innerlijke geweldsdrang' van de 'intrinsieke geweldswaarderings'-schaal. Theoretisch werd verwacht dat een innerlijke geweldsdrang positief zou samenhangen met geweldpleging. Uit onze analyse blijkt het tegenovergestelde te gelden, namelijk dat jongeren met een lage innerlijke geweldsdrang een hogere kans hebben op het stellen van gewelddadig gedrag. De richting van de beïnvloeding contrasteert dus met wat we intuïtief en op basis van de kwalitatieve bevindingen en de literatuur zouden verwachten. Uit de bijkomende analyses blijkt dat het positieve effect van 'innerlijke geweldsdrang' verdwijnt na controle van 'sensatiezoeken'. Het is echter bij het toevoegen van de subdimensie 'afreageren van geweld' dat 'innerlijke' geweldsdrang' terug een significante, weliswaar negatieve, invloed krijgt. Wellicht kunnen interactie-effecten meer inzicht verwerven op het gevonden effect van 'innerlijke geweldsdrang' op geweldpleging. Gezien deze onverwachte bevinding, bood dit onderzoek geen ruimte om hier verder op in te gaan.

Tot slot kunnen enkele specifieke kanttekeningen gemaakt worden bij het uitgevoerde empirische onderzoek en de gehanteerde methodologie. In de eerste plaats streeft dit onderzoek geen generaliseerbaarheid na. Gezien de doelstellingen van dit onderzoek niet liggen in het produceren van veralgemeenbare uitspraken van de bevolking, maar in de exploratie van een nieuw meetinstrument voor het meten van 'intrinsieke geweldswaardering' en de meerwaarde van intrinsieke aspecten in combinatie met de klassieke extrinsieke factoren in de verklaring van geweld, is representativiteit geen noodzakelijke voorwaarde. In functie van de verfijning van het ontwikkeld meetinstrument voor 'intrinsieke geweldswaardering' en validering van het model is het wel aangewezen verder onderzoek te voeren. Ten tweede is in dit onderzoek gekozen voor een cross-sectioneel onderzoeksdesign. Bij het gebruik hiervan is het belangrijk om omzichtig om te springen met suggesties van causaliteit. We kunnen dus niets definitief zeggen over de causale richting van de gevonden samenhangen. Ten derde is het aanbevolen te kijken welke andere relevante variabelen in toekomstig onderzoek mee opgenomen kunnen worden. Een voorbeeld is 'geweld binnen het gezin'. Zo blijkt uit de literatuur

(Slovak et al., 2007; Guerra et al., 2003) en uit onze kwalitatieve bevindingen dat jongeren die binnen het gezin in aanraking geweest zijn met geweld, geweld eerder als een 'normaal verschijnsel' percipiëren in vergelijking met jongeren die niet in aanraking zijn gekomen met huiselijk geweld.

Desondanks de bovengenoemde beperkingen zijn de bevindingen uit dit luik relevant. Ze maken expliciet dat intrinsieke aspecten van belang zijn voor de verklaring van gewelddadig gedrag bij jongeren. Niettemin dat extrinsieke factoren de voornaamste verklaringen bieden voor geweldpleging, blijkt uit deze studie de relevantie van kwantitatief onderzoek naar intrinsieke aspecten.

HOOFDSTUK 12: TOT BESLUIT

Ondanks de grote hoeveelheid aan studies, bevestigingen, artikelen en andere bijdragen over jongerengeweld blijkt weinig bekend over de rol van de fascinatie van en aantrekking tot geweld in de verklaring voor verschillende geweldsvormen. De identificatie van deze lacune in de omvangrijke onderzoekstraditie naar geweld bij jongeren in de klassieke etiologische criminologie vormde het vertrekpunt van dit proefschrift. Willem Schinkel (2005; 2010) speelde hierin een belangrijke rol wanneer hij wees op dit pijnpunt in de studie naar jongerengeweld en pleitte voor meer onderzoek naar dit thema ter verklaring van geweld. De aantrekkelijkheid van geweld en de fascinatie ten opzichte van verschillende geweldsvormen kent reeds een lange onderzoekstraditie binnen de culturele criminologie. Cultureel criminologen wijzen op de aantrekkelijke kanten van criminaliteit, een dimensie van criminaliteit waar de 'doorsnee' criminologen vaak geen aandacht aan schenken. Echter, binnen het klassieke etiologische onderzoek, en dan veelal binnen de kwantitatieve criminologie, ontbreekt deze insteek en is men – zoals Schinkel (2005; 2010) stelt – blind voor geweld zelf. Dit proefschrift had als doel om de bestaande lacune in de traditionele criminologische theorievorming over de betekenisgeving én verklaring van fysieke gewelddaden op te vullen door aandacht te geven aan intrinsieke aspecten, en de esthetiek van geweld meer nauwgezet in kaart te brengen. Terwijl het eerste deel van dit proefschrift een overzicht biedt van het klassieke onderzoek naar geweld en de exploratie van intrinsieke aspecten in eerdere studies (zowel in de klassieke traditie als in de culturele criminologie) als doel had, fungeerden het tweede en derde deel als een eerste aanzet tot het wegwerken van de bestaande lacune en stonden intrinsieke aspecten als studieobject centraal.

Ter afronding wordt in dit besluit ingegaan op de verkregen inzichten en worden de belangrijkste conclusies meegegeven. Een eerste punt behandelt de voornaamste bevindingen waarbij de meerwaarde van deze resultaten voor het onderzoek naar jongerengeweld wordt aangehaald. Een tweede punt staat stil bij de belangrijkste (methodologische) beperkingen van voorliggend onderzoek. Tot slot worden – onder meer op basis van de vastgestelde hiaten in deze studie – suggesties geformuleerd voor toekomstig onderzoek en wordt kort gereflecteerd over de implicaties van de bevindingen voor praktijk en beleid.

12.1 Belangrijkste resultaten en reflecties

Centraal in voorliggend onderzoek stond de vraag op welke manier intrinsieke aspecten in interactie met achtergrondfactoren en voorgrondfactoren, i.c. extrinsieke factoren, jongeren aanzetten tot het plegen van geweld. De bevindingen in dit onderzoek hebben het potentieel om bij te dragen aan de reeds lange onderzoekstraditie naar jongerengeweld. In de eerste plaats biedt dit onderzoek belangrijke inzichten over hoe de aantrekkelijkheid van geweld een meerwaarde biedt in de bestaande theoretische inzichten. Hieraan gerelateerd is de tweede bijdrage. Dit onderzoek wijst er namelijk op dat een breder en dieper inzicht in intrinsieke aspecten van geweld in interactie met de klassieke extrinsieke factoren een duidende rol hebben in de verklaring van geweld. Een derde bijdrage betreft de combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve onderzoeksmethoden, waarbij de intrinsieke

aspecten van geweld geëxploreerd en gedetailleerd 'ontleed' werden in een kwalitatief onderzoeksluik en verder verkend werden in een kwantitatief onderzoek. Het kwalitatief gedeelte, dat de hoofdmoot was van dit onderzoek, bestond uit interviews die waar mogelijk aangevuld werden met een documentanalyse. Het kwantitatief onderzoek combineerde een secundaire data-analyse met een eigen zelfrapportageonderzoek onder Genkse scholieren. Eerder werden in de conclusie en discussie van de resultatenhoofdstukken de bevindingen in detail bediscussieerd en teruggekoppeld naar de bestaande theorievorming. In wat volgt worden de meest centrale bevindingen en belangrijkste reflecties op een rij gezet aan de hand van de deelonderzoeksvragen in dit proefschrift.

12.1.1 Het gezin en de peers als bron van geweld

Welke achtergrondfactoren zijn van belang voor het begrijpen en verklaren van geweld bij jongeren? (onderzoeksvraag 1.1)

Als hoofddoel werd gesteld om vanuit de beleavingswereld van jonge geweldplegers een beschrijving te geven van factoren die jongeren toeschrijven aan (de eigen) geweldpleging. De betekenisgeving van geweldplegers werd centraal gesteld door achtergrondfactoren te achterhalen in negatieve gebeurtenissen, ontwikkelingen en keerpunten in het leven van de jonge geweldplegers die voor hen belangrijk zijn, dit door middel van interviews en waar mogelijk aangevuld met een documentanalyse. Negatieve ervaringen is een belangrijk component in o.a. de theorie van de maatschappelijke kwetsbaarheid (Vettenburg & Walgrave, 2002) en de '*General Strain Theory*' (Agnew, 1992, 2004, 2007), maar worden in dat opzicht nog te vaak omschreven als of 'vertaald' naar risicofactoren. Dit onderzoek biedt in dit opzicht een meerwaarde door het proces van negatieve ervaringen in de beleving van jongeren zelf in kaart te brengen. Uit dit onderzoek blijkt dat jongeren een aantal voor hen onaangename en negatieve momenten en gebeurtenissen kunnen aanhalen. Vooral jongeren die als veelpleger kunnen worden beschouwd en die een heel aantal diefstallen met geweld op hun kerfstok hebben, hebben vanaf hun vroege jeugd blootgestaan aan een opeenstapeling van onaangename of negatieve gebeurtenissen, ook een vaststelling in het klassiek risicofactorenonderzoek naar plegers van diefstallen met geweld (Mulders et al., 2012). Wat betreft de 'persoonlijke' situatie van de jonge geweldplegers komt uit de bevindingen duidelijk naar voren dat het merendeel van de jongeren problemen ervaart in verschillende levensdomeinen en op meerdere niveaus: op individueel niveau (bijvoorbeeld het hebben van ADHD, agressie in de kindertijd, pestverleden), op gezinsniveau (bijvoorbeeld een gebrek aan toezicht en ondersteuning van ouders, geweld in de thuiscontext), op schoolniveau (bijvoorbeeld een negatief schoolklimaat) en op buurtniveau (bijvoorbeeld wonen in buurten waar veel criminaliteit is). Geconcludeerd kan worden dat jongeren een grote rol toebedelen aan het gezin en de peergroup in de ontwikkeling van gewelddadig gedrag, en in mindere mate een rol toekennen aan de school. De belangrijkste patronen worden in detail besproken.

De resultaten tonen in de eerste plaats aan dat de meerderheid van de jongeren die uit extreem disfunctionerende gezinnen komen deze negatieve ervaringen vaak rechtstreeks toeschrijven aan de

eigen geweldpleging: jongeren halen als oorzaak van het gepleegde geweld vaak het geweld tussen ouders onderling, verwaarlozing en/of geweld vanwege de ouders en siblinggeweld aan. Geweld binnen het gezin is ook in de literatuur een belangrijke risicofactor voor ernstige geweldpleging (Boswell, 1995; Farrington, 2012; Sternberg et al., 2006). Daarentegen is het opvallend dat een klein deel van de jongeren deze negatieve gezinservaringen ‘camoufleert’ door bepaalde aspecten of elementen uit hun leven te verdrukken. Zij verwijzen echter wel bij de uiteenzetting van de beweegredenen van specifieke geweldsincidenten indirect en impliciet naar deze ervaringen, waardoor (in combinatie met de documentanalyse) deze factoren blootgelegd kunnen worden.

In de tweede plaats tonen de resultaten dat veel jongeren opgroeien in een complexe, instabiele gezinssituatie, waar slechts een deel van hen deze ervaring linkt aan de totstandkoming van geweld. Scheiding van ouders, het missen van een vaderfiguur, verhuizen naar een andere stad of land (waardoor de contacten met leeftijdsgenoten worden onderbroken) en de wisselende opvoedingssituaties worden het vaakst genoemd. In het algemeen blijkt een gebrek aan ouderlijke controle en een grote instabiliteit in het leven van de jongeren voor de bevraagde jongeren een faciliterende rol te spelen. Deze bevinding kan echter niet bekrachtigd worden in het kwantitatief luik. De mate waarin de ouders betrokken zijn bij onder andere de gevoelens en problemen van hun kinderen (responsiviteit) en de mate waarin zij weten wat hun kinderen doen (ouderlijke betrokkenheid) dragen niet significant bij in de voorspelling van geweld. Uit het kwalitatief onderzoek kwam wel naar voren dat een beperkte ouderlijke controle ervoor zorgt dat jongeren meer tijd ‘buitenshuis’ besteden. Jongeren kennen een grote rol toe aan het proces dat zich voortdoet onder leeftijdsgenoten op straat. Uit de literatuur is geweten dat het gebrek aan toezicht en betrokkenheid vanuit het thuisfront de gelegenheid brengt om meer tijd ‘buiten’ te besteden, waar de invloed van vaak oudere rolmodellen doorwerkt (cf. leertheorieën) die bovendien levensstijlrisico’s kunnen stimuleren (Op de Beeck, 2012). Onze bevindingen sluiten hierbij aan.

Een derde vaststelling is dat voor jongeren die vanuit een VOS geëvolueerd zijn tot een MOF-jongere, negatieve gebeurtenissen in het gezin – die vervolgens vaak leiden tot een plaatsing in een instelling – voor jongeren een rol spelen in de totstandkoming van geweld, waarbij de invloeden van leeftijdsgenoten dit proces kunnen versterken. Deze jongeren halen de interventies en/of het voortdurend pendelen van instelling naar instelling aan als oorzaak voor het plegen van geweld. Voor MOF-jongeren heeft deze ‘maatschappelijke reactie’, i.c. de plaatsing, eerder een versterkende rol die het geweld verder kan doen escaleren mede door de negatieve socialiserende invloeden van andere delinquente peers binnen de instelling.

Tot slot kan verwezen worden naar de beperkte rol – aldus jongeren – van de school. Zij halen problemen aan op schoolvlak, zoals een geringe betrokkenheid op school, een verstoorde relatie met leerkrachten en het veelvuldig wisselen van school, maar kennen zelf geen bepalende rol toe aan deze schoolgerelateerde factoren. Problemen op schoolvlak zijn vaak een gevolg van de eigen delinquentie of vinden gelijktijdig plaats in dit proces. Een ‘slecht’ schoolklimaat waar jongeren delinquente vrienden ontmoeten of opzoeken, wordt wel aangehaald door de jongeren als een katalysator in het

versterken of escaleren van het reeds aanwezige gewelddadig gedrag. Ook in de verklaringsmodellen in het kwantitatieve onderzoeksluik hebben de toegevoegde schoolvariabelen geen significant effect op de voorspelling en verklaring van gewelddadig gedrag.

12.1.2 Voorgrondfactoren als noodzakelijke aanvulling

Welke voorgrondfactoren zijn van belang voor het begrijpen en verklaren van geweld bij jongeren (onderzoeksvraag 1.2)

In de eerste plaats beschrijven jongeren hun gewelddadig handelen aan de hand van factoren waar zij niets aan konden doen. Alcohol en harddrugs worden als probleemelementen vaak aangehaald, die volgens jongeren het geweld doen aanwakkeren. Softdrugs leidt volgens jongeren niet tot geweld, maar wordt soms wel bewust aangewend om de gevoelens van angst en stress die overheersen tijdens feiten van diefstal met geweld te reduceren. Naast alcohol en drugs, bedelen jongeren een grote rol aan de invloed van leeftijdsgenoten op de (eigen) geweldpleging. In het kwantitatief onderzoek was 'het hebben van delinquente peers' de belangrijkste factor die geweld voorspelt. Jongeren ontwikkelen volop hun identiteit en zelfbeeld en zijn hierbij bezorgd over wat anderen – veelal leeftijdsgenoten – over hen denken. Deze bevinding sluit aan bij de inzichten van Warr (2002, 2012) die de invloed van vrienden verbindt aan de behoefte van status en identiteit, maar ook aan de angst om bespot te worden en aan loyaliteit. Geweld wordt namelijk vaak aangewend om te tonen dat je niet iemand bent die zich laat doen, maar ook als afschrikking voor potentiële slachtoffers. Dit strookt met studies naar slachtofferschap van criminaliteit en geweld bij jongeren die ook de nood voelen zich fysiek te verdedigen om de sociale status binnen de peergroup hoog (Vynckier, 2010). Het is bijgevolg interessant om de interactie tussen de ervaring van slachtofferschap én daderschap in verder onderzoek meer in detail te analyseren. In de tweede plaats zijn jonge geweldplegers – gezien het belang van de sociale status – zeer gevoelig voor negatieve reacties en voelen ze zich 'gedwongen' om – wat zij zien als een persoonlijke aanval of uitdaging (Katz, 1988) – hierop te reageren. Bij de veelplegers was het bovendien opvallend dat er binnen de delinquente peergroup een aantal principes heersen zoals het belang van zich niet te laten doen en het niet tonen van emoties. Wat anderen denken is voor jongeren cruciaal en in het ontstaan van een motief spelen die verwachtingen van de peers een grote rol. Ook voor het plegen van diefstallen met geweld wordt deze motivatie – naast het direct verkrijgen van geld – door veel jongeren aangehaald, dat in lijn ligt met eerdere bevindingen (o.a. Wright et al., 2006; Jacobs & Wright, 1999). Een bedenking hierbij is dat deze norm niet door iedereen wordt gedeeld. Er zijn jongeren in onze studie die ingaan tegen het idee dat men zich stoer moet voordoen. Het belang dat aan status en imago wordt gehecht hangt dus samen met de omstandigheden, maar ook met achtergrondfactoren. Het lijkt er op dat vooral jongeren die vanuit het thuisfront weinig of geen ondersteuning en affectie ervaren, deze 'erkenning' gaan opzoeken bij hun delinquente peers en hier vervolgens ook meer belang aan hechten.

Ten tweede kwamen uit het onderzoek aanwijzingen naar voor dat een deel van de feiten die door de respondenten gepleegd werden, een reactie vormden op directe, als negatief gepercipieerde

confrontaties. Jongeren gaven uiteenlopende aanleidingen die voor hen een directe motivatie voor geweld waren: irritaties zoals vies bekeken worden, jaloezie, klikken bij de politie, beschermen van vrienden, negatieve opmerkingen ten aanzien van moeder ... Voor deze jongeren is geweld op dat moment een noodzakelijke reactie op vermeende beledigingen (en dan vooral door andere jongens). Ze voelen zich niet serieus genomen omdat zij niet het respect kregen dat zij menen te verdienen. Een gevoel van rechtvaardigheid speelt hier een rol en voor een heel aantal jongeren is het 'normaal' dat er op beledigingen gereageerd wordt met geweld. Het vergroten, behouden of verdedigen van zelfbeeld en reputatie en een aangetast eigenwaardegevoel of eergevoel blijken de belangrijkste motieven van jongeren te zijn voor het plegen van geweld. Deze resultaten sluiten aan bij bestaande theoretische inzichten omtrent motieven van geweldplegers (Katz, 1988; Baumeister, 1997; Brolet, 2009; Beke et al., 2001; Sherman, 1993; de Haan, 2003). Opvallend hierbij is dat jongeren voor het verklaren van hun gedrag eerder verwijzen naar deze directe motivaties en triggers, en in beperkte mate naar de achterliggende factoren. Sommige jongeren geven in hun verhaal impliciet beschrijvingen, rechtvaardigingen en verklaringen van hun gedrag door terug te grijpen naar eerdere ervaringen. Het gezin speelt hierin (weer) een cruciale rol. Het betreft hier vaak opgekropte negatieve ervaringen en gevoelens opgedaan in de kinder- of jeugdperiode (zoals verwaarlozing- of mishandeling) die jongeren op bepaalde momenten terug herbeleven. Het is mogelijk dat, door de (onderdrukte) schaamte die jongeren ervaren ten gevolge van vroegere gebeurtenissen, op het moment van de gewelddadige interactie bij hen een ondraaglijk gevoel ontstond waarop zij wel moesten reageren (Goldberg, 1996; Gilligun, 2000).

Met betrekking tot de 'diefstallen met geweld' werden de beweegredenen onderzocht die jongeren aanhalen om tijdens een diefstal geweld te gebruiken. Twee scenario's kunnen onderscheiden worden, die in lijn liggen met eerder onderzoek naar 'overvalgeweld' (o.a. Bernasco et al., 2013; Lindegaard et al., 2015). Het eerste scenario betreft geweld als direct afschrikmiddel. Bijna alle jongeren zeggen een wapen te gebruiken om bij aanvang van het feit het slachtoffer te bedreigen. Direct fysiek geweld tegen het slachtoffer komt veelal voor als jongeren geen wapen bij zich hebben, bij de eerste feiten die zij plegen, en indien zij verwachten dat het slachtoffer weerstand gaat bieden (bijvoorbeeld 'criminele' slachtoffers). In de meerderheid van de gevallen is er echter geen sprake van onmiddellijk geweld, maar wordt er daadwerkelijk geweld gepleegd indien het slachtoffer weerstand biedt (scenario 2). Opvallend was wel dat jongeren trachtten de betekenis van het gewelddadig handelen te verzachten door het gedrag te wijten aan externe factoren ("Ik verdedigde mij") of door de ernst van het handelen te minimaliseren ("Ik heb gewoon het slachtoffer bedreigd") (Matza & Sykes, 1961).

Naast de motieven werd ook de gewelddadige interactie ontleed. Jongeren bedelen hierbij een belangrijke rol toe aan slachtoffers en omstanders. Echter, een gedetailleerde analyse van de gewelddadige interactie zoals dat gebeurt in situationele theorieën kon in deze studie niet worden doorgevoerd (o.a. Goffman, 2005; Weenink, 2015a; Weenink, 2015b; Collins, 2008). Wel kan op basis van de resultaten voorzichtig geconcludeerd worden dat omstanders die het slachtoffer of de dader kennen – de ondersteunende groepen van beide partijen (Collins, 2008) – een rol lijken te spelen in de

totstandkoming en verdere ontwikkeling van een specifieke gewelddadige interactie. Tijdens gewelddadige interacties worden jongeren voor de keuze gesteld of zij wel of niet interveniëren. Een minderheid van de jongeren haalt aan dat zij in alle situaties positief ingrijpen, namelijk trachten het geweld te doen stoppen. Er zijn echter twee uitzonderingen waarin respondenten naar eigen zeggen wel actief tussenkomen in een gevecht met onbekenden: bij extreem geweld en geweld tussen 'ongelijken'. De meeste respondenten zijn echter sneller geneigd actief op te treden als bekenden, bijvoorbeeld familieleden of vrienden, betrokken zijn in een geweldsituatie.

Tot slot tonen de resultaten dat een groot deel van de besproken feiten een karakterconfrontatie betreft waarin identiteiten en persoonlijkheden op de proef worden gesteld, en beide partijen niet voor elkaar willen onder doen (Weenink, 2015a; Weenink, 2015b; Beke et al., 2001). De meeste aanleidingen en beweegredenen die jongeren in dit onderzoek benoemen kunnen dus beschouwd worden als vormen van wat Weenink (2015a; 2015b) 'dominantiestrijd' noemt. In veel van die gevallen startte de interactie door een actie van het latere slachtoffer die door de toekomstige dader wordt gepercipieerd als een provocatie, of was er sprake van een wederzijdse provocatie. Zulke conflicten gaan gepaard met intense emoties, vooral boosheid, bij beide partijen. Uit een aantal feitenverhalen blijkt dat er ook jongeren zijn die zelf het geweld trachten uit te lokken door iemand bewust te provoceren of te beledigen (om voor zichzelf het geweld te rechtvaardigen). Dit is wat Weenink (2015a; 2015b) 'vernederingspel' noemt. Uit de analyse kwam namelijk naar voren dat superioriteitsgevoelens en zelfs plezier, samen met een gevoel van macht, in deze situaties meer voorkomen. Jongeren die 'willen' vechten creëren een gewelddadige interactie door het gedrag van de andere partij bewust en gewild op te pakken als een provocatie. Dit ligt in lijn met eerdere bevindingen (Felson, 1993; Weenink, 2015a; Weenink, 2015b; Beke et al., 2001).

12.1.3 De aantrekkingskracht van geweld: sensatie en reputatie

In welke mate wordt geweld door jongeren positief en intrinsiek gewaardeerd? (onderzoeksvraag 2.1)

De bevindingen uit het kwantitatief luik tonen dat fysiek geweld door het merendeel van de bevroegde scholieren niet aantrekkelijk wordt bevonden en geweld bijgevolg niet als amusementsfactor wordt gezien. Wel scoren geweldplegers in de steekproef hoger op alle items van de 'intrinsieke geweldswaarderings'-schaal, met uitzondering op het item 'Ik denk soms na over hoe het zou voelen om iemand pijn te doen' (uit de dimensie 'fantaseren over geweld'). Hieruit kan geconcludeerd worden dat het fantaseren over geweld een relatief normaal verschijnsel is, een bevinding die ook bevestigd wordt in de literatuur (o.a. Nagtegaal & Rassin, 2004). Op de overige stellingen van de schaal scoren geweldplegers significant hoger dan niet-geweldplegers. Het kwalitatief onderzoek had als doel de intrinsieke aspecten nauwgezet te beschrijven door aandacht te geven aan het beleavingsproces van daders. De resultaten tonen dat geweld onder bepaalde omstandigheden wel 'normaal' en zelfs 'leuk' kan zijn voor jonge geweldplegers, vaak in situaties waar geweld uitgeoefend wordt met en beleefd wordt tussen 'gelijke partijen'. Geweld tegen vrouwen, kinderen, ouderen, geweld met wapens, geweld met ernstige fysieke schade, maar ook ongelijke getalsverhoudingen tussen beide partijen,

worden als onaantrekkelijk en dus niet aanvaardbaar beschouwd. Opvallend hierbij is dat jonge geweldplegers basisprincipes aanwenden die ook 'doorsnee' jongeren hanteren in hun perceptie en houding tegenover geweld (Verdonck et al., 2011). Uit de bevindingen blijkt bovendien dat veel jongens het volstrekt normaal vinden dat zij in bepaalde situaties moeten reageren met geweld. Opvallend is dat jongeren het geweld vaak verbinden met het man-zijn en de sociale verwachtingen die aan het doen en laten van mannen worden gesteld. Dit is ook een vaststelling in de secundaire data-analyse die is uitgevoerd op de data van de JOP-monitor Antwerpen-Gent; scholieren scoren in tegenstelling tot de andere stellingen het hoogst op de uitspraak dat 'het volkomen normaal is dat jongens zichzelf willen bewijzen door met anderen te vechten'.

Als we dieper graven in de intrinsieke geweldswaardering en nagaan wat jongeren voelen op het moment van de geweldpleging, kan gesteld worden dat slechts een klein deel van de geweldplegers een kick ervaart bij de geweldshandeling *an sich*. Wel was duidelijk dat adrenaline een cruciaal element is om daadwerkelijk fysiek geweld te plegen én vervolgens te waarderen. De adrenaline – die veelal in verband gebracht wordt met fysiologische reacties zoals het voelen kloppen van het hart – is zo sterk dat het in zekere zin verslavend kan werken, waardoor jongeren steeds op zoek gaan naar een nieuwe prikkel die een kick veroorzaakt. Deze jongeren worden dus aangetrokken door het geweld omwille van de fysiologische reacties die intense emotionele en lichamelijke sensaties bieden. Op te merken is dat dit in vele gevallen geldt voor de 'harde kern' van jongeren die 'pure' geweldsfeiten plegen. Zij ervaren op het moment van de geweldshandeling de meeste adrenaline, terwijl bij jongeren die diefstallen met geweld plegen, de adrenaline voorafgaand aan het plegen van het misdrijf overheerst (zie verder). De literatuur stelt in dit verband dat de adrenaline wijst op angst om geweld te plegen (Katz, 1988, Collins, 2008, 2012; van de Port, 2006; Schinkel, 2005). Een fascinatie voor geweld kon ook achterhaald worden op de manier waarop jongeren hun feiten vertellen en vervolgens herbeleven. Een aantal jongeren vertelden namelijk op een zeer sensationele wijze hun criminele verhalen met vaak buitensporige handgebaren; het lijkt erop dat hun waarde-, normen en denkpatroon wordt gekenmerkt door verheerlijking van criminaliteit en geweld. Door herinneringen op te halen aan 'de goede oude tijd', wordt voor hen een nieuwe opwindendheid gegenereerd (Ferrell et al., 2008; Bengtsson, 2012a).

Uit de kwantitatieve analyse van de schaal 'intrinsieke geweldswaardering' bleek dat een groot deel van de 'doorsnee' jongeren akkoord gaat met de stelling 'een beetje worstelen met vrienden vind ik leuk'. Het kwalitatief luik toont aan dat jonge geweldplegers 'speels geweld' leuk vinden, namelijk 'vriendschappelijk' vechten onder vrienden en het spelen van 'gewelddadige' spelletjes (zoals panna). Door deze jongeren wordt dit als een soort 'amusement' gezien om verveling tegen te gaan. Bij dit 'speels geweld' spelen emoties zoals boosheid en woede geen rol, maar staat het maken van plezier op de voorgrond. Uit de resultaten kan echter geconcludeerd worden dat intrinsieke aspecten ook aanwezig zijn in situaties van 'ongecontroleerd' geweld waar boosheid wel overheerst. Uit het scholenonderzoek blijkt dat een groot aantal jongeren al eens zo boos is geweest dat zij de neiging om te slaan of schoppen niet langer konden beheersen. Boosheid en woede spelen volgens jongeren een

rol van betekenis in de verdere escalatie van geweld, zo kan uit het kwalitatief onderzoek bevestigd worden. De woede die bij de plegers overheerst maakt dat zij zich afsluiten van alles en iedereen. Zij halen aan niet meer te weten wat zij dan aan het doen waren, waardoor zij volledig opgeslorpt geraken door het geweld en de zelfcontrole tijdelijk wegvalt. Zij zitten vast in 'een tunnel van geweld' (Collins, 2008), een invasie van het 'Ganz Andere' (Van der Port, 2006).

Aansluitend hierop kan geconcludeerd worden dat de sensatie van geweld onlosmakelijk verbonden is met de rol van de vrienden en de beoordeling van het beleefde geweld in die vriendengroep. Veel jongeren accentueren het belang van de vrienden en de straatcultuur, die gebaseerd is en verbonden is met spanning en het nemen van risico's. De verbondenheid in groepen is meestal zeer sterk en kan bijgevolg een situationele druk uitoefenen op het individu om zich te conformeren naar het denken en handelen van de (vrienden)groep. Door de groepsverbondenheid ontstaat een aanzuigend effect van de groep die bepaalde dingen met elkaar delen, zoals geweld (Weenink, 2013a; Weenink, 2013b). Geweld wordt dus niet steeds veroorzaakt door boosheid of frustratie, maar kan ook bepaald worden door een gedeelde vreugdevolle stemming die veelal in de groep ervaren wordt. Daarnaast blijkt dat niet de geweldshandeling *an sich* maar wel de gevolgen die verbonden zijn aan het geweld, namelijk de status en het imago dat geweldpleging teweegbrengt in de peergroup, voor geweldplegers vaak een amusementsfactor is.

12.1.4 Het overschrijden van cognitieve en emotionele 'drempels'

Hoe ervaren en (her)beleven jongeren het plegen van geweld? (onderzoeksvraag 2.2)

Daders kunnen op verschillende manieren een incident ervaren, beleven, herbeleven en bijgevolg terug oproepen. Door middel van interviews werd de betekenis van geweld achterhaald, maar ook de verdere betekenis die jongeren geven aan het geweld door het hanteren van neutralisatietechnieken en rechtvaardigingen die – zoals de resultaten laten zien – een rol van betekenis vormen in de verdere 'carrière'. De resultaten tonen dat het gewicht dat aan het plegen van geweld wordt toegekend, daar het gaat om betekenisverlening waarbij niet alleen de aard en ernst van het incident, maar ook de omstandigheden, de frequentie en het slachtoffer én de omstaander een rol kunnen spelen. Jongeren hanteren verschillende mechanismen en technieken om hiermee om te gaan door onder andere rationalisatie. De volgende punten zoomen in op de verschillende technieken die jongeren kunnen aanwenden die het belevingsproces lijken te 'controleren'.

Uit de bevindingen blijkt dat angst – door de meeste jongeren 'adrenaline' genoemd – aanwezig blijkt te zijn in alle geweldsituaties. Hoe jongeren op deze gevoelens inspelen en vervolgens reguleren is echter cruciaal in de verderzetting van een specifiek feit, maar ook in de herbeleving ervan. Uit eerder onderzoek komt naar voor dat extreme gevoelens nadrukkelijk aanwezig zijn bij plegers van inbraken en overvallers (o.a. Wright & Decker, 1994, 1997). Dit onderzoek laat zien dat er bij de jonge plegers van diefstallen met geweld tevens sprake blijkt te zijn van zeer extreme gevoelens voorgaand aan het plegen van het misdrijf. Uit het kwalitatief onderzoek kwam naar voren dat jongeren deze gevoelens

moeten overwinnen, verbergen of neutraliseren om het feit daadwerkelijk te plegen. Daders van diefstallen met geweld kunnen wellicht gemakkelijker neutralisatietechnieken toepassen, omdat zij – in vergelijking met de daders van ‘pure’ geweldsdelicten – beschikken over minder normbesef en gewetensfunctie. Om een feit daadwerkelijk te plegen, hanteren zij een bepaalde methode door gebruik te maken van wat Walters (1990) ‘afweringsmechanismen’ noemt, die hen vervolgens in staat stelt hindernissen en gevoelens te overwinnen (die de meeste personen weerhouden van criminaliteit en geweld). Deze jongeren ‘vechten’ tegen de negatieve gevoelens die gepaard gaan bij het plegen van geweldsfeiten (‘vechtmechanisme’). De gevoelens van stress en angst kunnen daarentegen ook paniek teweegbrengen die jongeren ertoe brengen de situatie te ontwijken. Dit zijn de jongeren die tijdens het plegen van een overval reageren op de adrenaline door te verstijven of te vluchten (‘vluchtmechanisme’). Het vecht- of vluchtmechanisme wordt ook geactiveerd als slachtoffers zich verzetten tijdens het feit. De jongeren worden dan ‘gedwongen’ een keuze te maken. Als zij kiezen om te vechten laten zij voor zichzelf toe geweld toe te passen, ‘vluchten’ de jongeren dan is die bereidheid tot geweld er niet en haken zij af. Angst en stress overheersen en controleren deze jongeren in die mate dat zij niet langer in staat zijn om de taak van bijvoorbeeld ‘overvaller’ te vervullen. Deze jongeren stoten op bepaalde hindernissen; gevoelens van medelijden, schuld, schaamte blijven domineren en overheersen. Voor een aantal jongeren in ons onderzoek was dit, naar eigen zeggen, een kantelmoment om geen feiten meer te plegen. Echter, voor jongeren die ‘vechten’ verdwijnt de adrenaline en de vrees om gepakt te worden niet, maar worden deze gevoelens wel deels ‘weggefilterd’. Zij trachten deze negatieve gevoelens en gedachten die opkomen tijdens het plegen van feiten te onderdrukken of verdringen, voornamelijk omdat ze niet willen onderdoen voor hun kompanen, wat overeenstemt met het concept ‘fear of ridiculisation’ van Warr (2002). Er is dus sprake van een sociale druk van medekompanen die jongeren ertoe kunnen brengen sneller daadwerkelijk geweld te gebruiken. Eerdere studies hebben reeds gewezen op het belang van de groepscontext en groepsdynamiek in de wijze waarop feiten van diefstal met geweld, zoals overvallen, worden uitgevoerd (o.a. Wright & Decker, 1997; Jacobs et al., 2003; Wright et al., 2006; Alarid et al., 2009).

Een deel van de jonge geweldplegers – die gebruikmaken van het ‘vechtmechanisme’ – maakt een carrière door waarbij ze geleidelijk overgaan op zwaardere delicten en hiervoor in de loop van dat proces steeds een drempel moeten overschrijven. Door het veelvuldig blijven plegen van feiten worden ze bij wijze van spreken ‘gevoelloos’. Vaak wordt hiervoor gebruik gemaakt van neutralisatietechnieken en cognitieve mechanismen, en gebeurt dit uit een devaluatie van eerdere ervaringen met geweld. Ze hebben van hun eerste poging geleerd (bijvoorbeeld dat dreigen volstaat), en hun gedrag in de daaropvolgende feiten aangepast om efficiënter te kunnen optreden. Dat deze jongeren het geweld vaak relativiseren en banaliseren kan verklaard worden door het feit dat ze vaak met dergelijke incidenten worden geconfronteerd thuis en op straat en deze van daaruit als ‘normaal’ gaan beschouwen. Niet enkel de frequentie en incidentie van het gepleegde geweld, maar ook – en vooral – de betekenisgeving en interpretatie die achteraf plaatsvindt, is van belang. Het gepleegde geweld wordt gerelativeerd en niet als ‘slecht’ beschouwd vanuit de vaststelling dat de schade tegenover anderen beperkt bleef of in de ogen van de jongeren volkomen terecht was. Zij hanteren

ook mechanismen om zogenaamde 'flashbacks' te controleren. Vooral de reacties van slachtoffers worden psychologisch herbeleefd en om deze 'flashbacks' enigszins te controleren worden verdringingsmechanismen gebruikt, zoals het gebruik van alcohol of drugs, prostitutiebezoek.... Door de delinquente routine en het hanteren van dergelijke verdringingsmechanismen worden zij zogenaamd ongevoelig voor het leed van (toekomstige) slachtoffers. Ook op sociaal vlak biedt de zelfregulatie en neutralisatie mogelijkheden om verder te gaan; de 'post-hoc' interpretaties van jongeren zijn namelijk sterk gestuurd door de interactie met de mededaders en de peergroup waar zij toe behoren. De erkenning die jongeren krijgen binnen de delinquente peergroup voor gepleegde feiten kunnen door jongeren als een neutralisatietechniek aangewend worden om de door hen gepleegde geweldsfeiten goed te praten en vervolgens ook verder te zetten. Uiteindelijk mondt dat bij een klein deel van de bevraagde jongeren uit in een 'professionele houding' waarbij de weerstanden en affectieve remmingen zijn 'verdrongen'. In tegenstelling tot wat Topalli (2005; 2006) beweert, namelijk dat ernstige criminelen geen schuld ervaren, suggereren onze bevindingen dat bij veelplegers in beginsel wel sprake is van schuld- en schaamtegevoelens, maar dat deze negatieve gevolgen van het feit geneutraliseerd en eigen gemaakt worden, en zo naar de achtergrond verdwijnen. Door deze gevoelens bij wijze van spreken te 'normaliseren' en 'internaliseren' worden dagelijkse activiteiten die doorsnee jongeren uitvoeren (naar school gaan, met vrienden naar de cinema, enzovoort) door veelplegers veelal als saai en routineus bevonden. Bovendien lijkt er ook sprake te zijn van een emotionele vervlakking van het gevoelsleven, bijvoorbeeld op liefdesvlak. Het plegen van delicten, inclusief geweldpleging, is – doorheen het proces van het hanteren van cognitieve denkpatronen, klassieke neutralisatie en de erkenning van de peergroup – een deel van hun levensstijl geworden. Dit onderzoek bevestigt eerdere studies die stellen dat geweldplegers niet gevoelloos of onverschillig zijn (o.a. Cohen & Strayer, 1996). Geweldplegers registreren wel degelijk het leed van de ander, maar ze betrekken dat op zichzelf en door het hanteren van technieken (zoals 'afwering' en 'verdringing') zijn ze in staat om deze gevoelens te reguleren.

De resultaten tonen aan dat onderzoek naar intrinsieke aspecten die uit de beleving van daders gefilterd kunnen worden, van belang zijn om jongerengeweld in zijn geheel te begrijpen. Schinkel (2004; 2005; 2010) legt de focus van intrinsieke geweldswaardering op de esthetiek van geweld zelf, maar onze bevindingen tonen aan dat ook andere aspecten die de intrinsieke geweldswaardering beïnvloeden, zoals de rol van peers en het neutraliseren en (leren) omgaan met gevoelens van angst en stress, van belang zijn en een intrinsieke geweldswaardering mee kunnen voeden (of juist afzwakken).

12.1.5 Een fascinatie voor geweld. Wie?

Welke jongeren voelen zich intrinsiek aangetrokken tot geweld? (onderzoeksvraag 2.3)

Om te achterhalen welke jongeren zich intrinsiek aangetrokken voelen tot geweld, werd in het kwantitatief onderzoek de invloed nagegaan van enkele persoons-, peergroep- en vrijetijdsfactoren op de intrinsieke geweldswaardering, gemeten aan de hand van het nieuw ontwikkeld instrument

‘intrinsieke geweldswaardering’. We stellen vast dat enkel ‘geslacht’ als sociodemografische factor een significante invloed heeft; jongens scoren hoger op de schaal ‘intrinsieke geweldswaardering’ dan meisjes. Wat betreft de inhoudelijke verklaringen tonen de bevindingen dat een intrinsieke geweldswaardering in grote mate beïnvloed wordt door persoonsgerelateerde factoren. In eerste instantie blijken ‘zelfcontrole’ en ‘sensatiezoeken’ op een significante wijze samen te hangen met een intrinsieke aantrekkelijkheid voor geweld. Jongeren met een gebrekkige zelfbeheersing en een hoge sensatiebehoefte voelen zich meer aangetrokken tot geweld, wat ook uit het kwalitatief onderzoek geconcludeerd kan worden. Vervolgens bleek uit de kwantitatieve bevindingen dat jongeren die geweld gerechtvaardigd vinden in situaties om zichzelf en vrienden te beschermen hoger scoren op de ‘intrinsieke geweldswaardering’-schaal dan jongeren die geweld in die situaties afkeuren. Ook ‘schuld en schaamte’ blijkt sterk samen te hangen met een intrinsieke geweldswaardering. Eerder onderzoek (Baumeister & Campbell, 1999; Topalli, 2006) bevestigt dat vooral personen met weinig schuldgevoelens sneller plezier zullen halen uit gewelddadige handelingen. Verder blijkt dat jongeren die omgaan met delinquente vrienden zich meer aangetrokken voelen tot geweld dan jongeren met een prosociale vriendenkring. Vanuit de literatuur en de kwalitatieve bevindingen in dit onderzoek is dit effect geenszins verrassend. De kwalitatieve bevindingen ondersteunen dit verband. Hieruit bleek dat jongeren die geweld in zekere zin ‘verheerlijken’ op zoek gaan naar een vriendenkring die geweld vertoont, goedkeurt en hen vervolgens uitdaagt tot het stellen van zulk gedrag. Op te merken is dat de invloed van peers in zelfrapportageonderzoek echter beperkt bevraagd is door het tellen van de delinquente vrienden, terwijl studies aantonen dat meer aandacht uit moet gaan naar de complexe mechanismen en processen tussen vrienden en groepen (o.a. Bruinsma & Weerman, 2007; Cops, 2013; Volker et al., 2015). Tot slot is er de invloed van ‘geweld op tv’ op ‘intrinsieke geweldswaardering’ dat verklaard kan worden vanuit het feit dat jongeren op regelmatige basis geconfronteerd worden met visueel geweld in de media zodat zij op termijn ongevoelig worden voor geweld (cf. desensitisatietheorie) of zelfs een zekere fascinatie voor geweld gaan ontwikkelen (Verzelen, 2006).

12.1.6 Combinatie extrinsiek-intrinsiek

In welke mate draagt de combinatie van extrinsieke factoren en intrinsieke aspecten bij tot de betekenisgeving en verklaring van geweld bij jongeren? (onderzoeksvraag 3)

De laatste onderzoeksvraag had als doel de meerwaarde te ontdekken van een integratie van intrinsieke aspecten van geweld met de klassieke extrinsieke factoren ter verklaring voor het geweldsfenomeen. De bedoeling was om de mainstream criminologie nieuw leven in te blazen door in de verklaring van geweld beide aspecten op te nemen. Voortbouwend op het onderzoek van Schinkel (2004; 2005; 2010; de Jong & Schinkel, 2005) werd als hypothese gesteld dat een gecombineerde analyse van extrinsieke factoren en intrinsieke aspecten leidt tot een meer omvattende – geen exhaustieve – verklaring en een beter begrip van geweld.

In het kwantitatief onderzoek werd door middel van multivariate technieken de meerwaarde van een integratie van intrinsieke aspecten in een model met klassieke extrinsieke factoren geëxploreerd. In

het model met als afhankelijke variabele 'geweld dat ooit is gepleegd', werden indicaties gevonden dat intrinsieke aspecten samen mét de klassieke factoren van belang zijn om geweld te verklaren. Op te merken valt dat de verklaarde variantie van de extrinsieke factoren dermate groter is en dus de belangrijkste indicatoren zijn (en blijven) in de verklaring van jongerengeweld. De analyses uitgevoerd met 'geweld het laatste jaar' als afhankelijke variabelen zijn echter tegengesteld van wat initieel vooropgesteld was. Een intrinsieke geweldswaardering draagt in deze modellen niet significant bij in de voorspelling van geweld.

Uit de gecombineerde analyse van extrinsieke factoren en intrinsieke aspecten in het kwantitatief onderzoek werd bovendien vastgesteld dat de opgenomen variabelen op het niveau van het gezin en de school geen significante invloed hebben op het plegen van geweld. We moeten er hier wel op wijzen dat we slechts een klein aantal variabelen op deze niveaus mee opgenomen hebben in het model. De extrinsieke factoren die wel in combinatie met 'een intrinsieke geweldswaardering' een significante invloed uitoefenen op het plegen van geweld zijn: 'schuld en schaamte', 'delinquente peers' en 'empathie'. Op basis van het kwantitatief onderzoek kunnen geen conclusies getrokken worden over de richting van de gevonden verbanden en de wisselwerking tussen de verschillende factoren. Wel blijkt uit de kwalitatieve bevindingen – en dat is hierboven in detail reeds uiteengezet – dat de omgang met delinquente peers en de levensstijlrisico's die hieraan verbonden zijn een tolerante houding en zelfs een intrinsieke waardering ten aanzien van geweld kunnen voeden. Bewijzen voor een gecombineerde analyse van extrinsieke factoren en intrinsieke aspecten in de betekenisgeving van geweld zijn dus gevonden in het kwalitatief onderzoek. Uit de kwalitatieve bevindingen blijkt namelijk het gezin ook een belangrijke factor te zijn. De resultaten wijzen er op dat jongeren die binnen het gezin in aanraking geweest zijn met geweld (getuige of slachtoffer), vaker geweld rapporteren (i.c. veelpleger) en geweld meer waarderen, in de zin van 'normaal' en 'alledaags'. Zij zijn opgegroeid in een cultuur waarin geweld min of meer normaal is. Bovendien is het ouderlijk toezicht bij deze groep zeer beperkt, waardoor zij meer tijd op straat met delinquente vrienden doorbrengen, zodat die 'cultuur van geweld' vervolgens daar verder gezet kan worden, en (in combinatie met het plegen van feiten en het proces van neutralisering dat hier plaatsvindt) hun waardering tegenover geweld (nog) doet toenemen. Door contacten met delinquente leeftijdsgenoten, en de mechanismen en processen die zich binnen de groep afspelen, lijkt het dat jongeren meer geneigd zijn gewelddadig gedrag te rationaliseren, waardoor zij minder schuld- en schaamtegevoelens ervaren en bijgevolg 'ongevoeliger' worden voor geweld.

12.2 Beperkingen van het onderzoek

In het proefschrift werden reeds specifieke kanttekeningen gemaakt bij het empirisch onderzoek en de gehanteerde methodologie, zowel voor het kwalitatief onderzoeksluik, als voor de kwantitatieve studie. De voornaamste aandachtspunten en bemerkingen worden in wat volgt besproken en bediscussieerd.

Een eerste beperking betreft de afbakening en conceptualisering van 'geweld' in deze studie. Er bestaan enorme variaties tussen studies in de wijze waarop geweld en jonge geweldplegers worden gedefinieerd. Een belangrijke consequentie hiervan is dat het bijna onmogelijk is bevindingen van het ene onderzoek aan die van het andere te verbinden (Loeber et al., 2001). We beperkten ons in deze studie tot een enge definitie van geweld, terwijl geweld in ruime zin ook andere geweldsvormen mee opneemt. De resultaten van dit onderzoek kunnen dus niet zomaar doorgetrokken worden naar andere geweldsvormen. Voorgaand onderzoek is enkel van toepassing op de betekenisgeving en verklaring van (dreigen met) fysiek geweld bij jongeren, wat een (voorzichtige) vergelijking mogelijk maakt met gelijkaardig ander onderzoek. In de literatuur wezen we reeds op het feit dat 'geweld omwille van het geweld zelf' ook een belangrijke variabele kan zijn in de verklaring van andere vormen van geweld, zoals hooligangeweld (Spaaij, 2008), pesten (Kerbs & Jolley, 2007) oorlogsgeweld (Verkaaik, 2004) en terroristisch geweld (Cottee & Hayward, 2011). Toekomstig onderzoek heeft er baat bij om ook de mate van intrinsieke aantrekkelijkheid tegenover deze geweldsvormen mee als studieobject op te nemen.

Een tweede beperking betreft de selectie van geweldplegers in het kwalitatief onderzoek. Het kwalitatief onderzoek is gebaseerd op gerechtelijke bronnen; de selectie van geweldplegers was bijgevolg beperkt tot die plegers die reeds in contact zijn gekomen met politie en justitie. Dit heeft mogelijk geleid tot een ondervertegenwoordiging van 'eerlijke' gevechten met 'instemming' van beide partijen die niet ontdekt werden. Het is aannemelijk dat het geweld waarin sprake is van zogenaamd 'diffuus dader-slachtofferschap' buiten het beeld blijft ('dark number') omdat beide partijen weinig geneigd zijn de politie erbij te halen. Uit dit onderzoek blijkt juist dat deze geweldsituaties (de 'fair fights') vaak aantrekkelijk worden bevonden door jongeren. Een volgende beperking sluit hierbij aan. Meer dan de helft van de bevraagde geweldplegers verbleef op het moment van het interview in een gesloten inrichting (een GBJ of het GFC), waardoor de bevindingen grotendeels van toepassing zijn op deze groep. Dit suggereert dat het een relatief 'ernstige' groep betreft, die niet noodzakelijk model hoeft te staan voor alle geweldplegers. Er kunnen bijgevolg geen harde uitspraken gedaan worden over de 'doorsnee' jongeren die één keer in aanraking zijn gekomen met het justitieel systeem.

In het kwalitatieve gedeelte van dit onderzoek werd gekozen om vanuit de beleving van geweldplegers het geweldsfenomeen te ontrafelen. Het kwalitatief onderzoeksluik had dus een specifiek karakter, aangezien de oorzaken die door de respondenten zelf aan (de gepleegde) geweldsfeiten toegeschreven worden, het voorwerp van onderzoek zijn. Het doel was dus niet om uitsluitend te zoeken naar objectieve oorzaken zoals dat in het etiologisch risicofactorenonderzoek doorgaans gebeurt, maar wel naar oorzaken die in de overtuiging en beleving van de respondent zelf bestaan. De 'mainstream' van wetenschappelijk onderzoek richt zich op het in beeld brengen van kenmerken van verschillende groepen delinquenten, minder prominent is belevingsonderzoek waarin de levens- en feitenverhalen van geweldplegers centraal staan. Dit onderzoek is daarmee een waardevolle aanvulling op kwantitatieve studies die zijn gericht op het inventariseren van risicofactoren. Een belevingsonderzoek kan echter vanuit kritisch oogpunt ook onderhevig zijn aan problemen die de

validiteit van de resultaten in vraag kunnen stellen. Een vaak aangehaalde beperking is dat respondenten sociaal wenselijk antwoorden om de gedragingen voor zichzelf of voor anderen te rechtvaardigen (o.a. Agnew, 1990). Dit onderzoek had echter de bedoeling om deze zogenaamde defensieve vermomming bij plegers te achterhalen. Desalniettemin kunnen enkele reflecties omtrent dit validiteitsprobleem in kaart gebracht worden. Sommige jongeren maakten een onbetrouwbare en manipulatieve indruk tijdens de interviews waardoor de indruk werd bevestigd dat zij inderdaad (deels) een sociaal wenselijk verhaal vertellen. In sommige gevallen is het dan ook moeilijk te achterhalen of het verhaal van de jongere al dan niet sociaal wenselijk is, of dat het 'echt' is. Echter, vanuit een belevingsperspectief heeft de sociale wenselijke reflex een betekenis die de resultaten in het onderzoek mee voedden. Verder was het opvallend dat sommige jongeren aan de hand van negatieve gebeurtenissen in hun leven een poging tot medelijden met de onderzoekster leken op te wekken, eerder dan een oprechte mededeling van hun bezorgdheden. Deze jongeren leken de onderzoekster naar hun hand te zetten door emotionele uitlatingen. Hierdoor schuiven zij de verantwoordelijkheid van feiten van zich af, en verklaren ze hun gepleegde geweldsfeiten door factoren buiten zichzelf ('slechte' jeugd, lange en gebrekkige hulpverleningsgeschiedenis ...). "It is often difficult to tell if an individual's response to queries surrounding their violations are recollections of a neutralization process or an ex post facto excuse conjured in response to the researcher" (Topalli, 2005, pp. 825-826). Omdat de (her)beleving van geweldsfeiten uit de bril van de jongeren centraal stond, is het juist van belang om die 'post-hoc' interpretaties en neutralisaties in kaart te brengen (Maruna & Copes, 2005), wat ook aangetoond is in ons onderzoek (zie boven). Een volgende vaststelling is dat feiten soms ingestudeerd over leken te komen. Binnen een GBJ of GFC en de specifieke behandelprogramma's die zij daar doorlopen, kunnen de jongeren een taalgebruik geleerd hebben omtrent de 'herinrichting' van hun leven. Hierdoor is het mogelijk dat ze niet zeggen wat ze werkelijk denken of ervaren hebben, en dus 'ingestudeerde' antwoorden geven. Tot slot zijn er ook enkele jongeren die hun feiten lijken te overdrijven ('overrapportering' om stoer over te komen). Critici stellen dan de vraag of de sensationele criminele verhalen allemaal waarheidsgetrouw zijn of dan wel aangedikt zijn met fantasie. In dit onderzoek wordt dit niet als beperking gezien; het gegeven dat jongeren geweldsverhalen op een sensationele wijze vertellen, was namelijk een argument voor het bestaan van een fascinatie en verheerlijking van geweld. Bovenstaande beperkingen zijn dus met andere woorden de sterktes van dit onderzoek geweest. "(S)tories of violence report, educate, transmit meaning, create order, construct identity, uphold culture, integrate and deal with experiences, explore taboos and entertain both storyteller and audiences" (Sandberg, Tutenges & Copes, 2015, p. 1172).

Tot slot een laatste beperking met betrekking tot het kwantitatief luik. Het onderzoek – zowel de secundaire data-analyse als het eigen scholenonderzoek – was cross-sectioneel van aard, dat causale interpretaties uitsluit. Op basis van een cross-sectioneel design is het onmogelijk te bepalen of het plegen van geweld al dan niet in de tijd voorafging aan het ontwikkelen van een intrinsieke geweldswaardering. Het gebruik van een longitudinaal design zou in dit kader efficiënter geweest zijn en is bijgevolg gewenst in verder onderzoek naar dit thema.

12.3 Aanbevelingen

In dit laatste punt worden de resultaten van dit onderzoek vertaald naar specifieke aanbevelingen voor de toekomst en verder empirisch onderzoek naar dit thema. Dit onderzoek had niet als doel beleids- en praktijkaanbevelingen te formuleren, maar desalniettemin kan kort gereflecteerd worden over mogelijke aanknopingspunten voor praktijk en beleid die gedeeltelijk een persoonlijke visie dragen van de onderzoekster.

De opvatting dat intrinsieke aspecten van belang zijn, biedt een aantal handvaten voor de preventie van en voor interventies gericht op jeugdcriminaliteit en geweld in het bijzonder. In de eerste plaats blijkt uit de bevindingen dat het uitoefenen van sporten met een sterk fysieke component en veel uitdaging, zoals kickboksen, de natuurlijke hang naar sensaties en uitdaging kunnen kanaliseren. Sommige jongeren in ons onderzoek vonden hun uitlaatklep in vechtsporten. Desalniettemin moet er rekening gehouden worden met het feit dat de bevindingen lijken te bevestigen dat vechtsporten ook het omgekeerde effect kunnen hebben: de technieken die jongeren aangeleerd krijgen, kunnen hen 'gevaarlijk' maken op straat. "(B)ij jeugdige delinquenten zou het vermoedelijk de moeite lonen de verbinding tussen de kick en negatief riskant gedrag te doorbreken en te vervangen door een verband te leggen tussen uitdagende positieve activiteiten en de daaruit voortvloeiende sensaties" (Feij, 2006, p. 79). Een gerelateerde aanbeveling bestaat uit het aanmoedigen van participatie aan gestructureerde vrijetijdsactiviteiten in brede zin. "To the extent that children need to release aggression in socially-acceptable venues, competitive sports programs may go a long way towards filling students' desire for excitement while decreasing their desire to witness socially-unacceptable forms of aggression/violence" (Kerbs & Jolly, 2007, p. 24).

Geweld in semipublieke ruimten stond centraal in deze studie. De bevindingen wijzen op het feit dat potentiële conflictsituaties zich vaak voordoen op dit terrein en dat het gedrag van alle partijen (plegers, slachtoffers en omstanders) een rol van betekenis speelt in de totstandkoming en escalatie van een specifiek geweldsincident. Het lijkt bijgevolg aanbevolen om jongeren de risico's op een gewelddadige interactie in semipublieke ruimten zoals uitgaanscentra te leren herkennen en hen vaardigheden aan te leren om dergelijke risico's te vermijden (zie ook Beke et al., 2001). Dit kan bijvoorbeeld een onderdeel zijn van een anti-pestprogramma: "(T)eaching young people strategies to use when they witness bullying... [to promote] peaceful interventions that effect change at the peer group level" (Lodge & Frydenberg, 2005, p. 333).

Uit de bevindingen komt dat bijna elke jongere die geplaatst werd in een GBJ wijst op de invloeden van leeftijdsgenoten binnen de instelling. Voor een deel van de jongeren die voor de eerste keer geplaatst werden in een GBJ heeft de beoogde interventie, naar eigen zeggen, een averechts effect en is de kans op 'besmetting' groot. De vraag hierbij rijst of er niet gedacht moet worden aan het samen plaatsen van bepaalde onderscheiden groepen in GBJ's. Zowel MOF- als VOS-jongeren kunnen nu worden opgenomen in (dezelfde leefgroepen in) de GBJ's. Omwille van de negatieve effecten van samenplaatsing en het gedifferentieerd hulpverleningsaanbod is het aanbevolen deze groepen te

onderscheiden in een apart regime. Ook onder de MOF-jongeren kunnen er een heel aantal groepen worden onderscheiden, zoals 'first-offenders', 'veelplegers', 'plegers met een psychologische problematiek', 'plegers met een verslaving', 'plegers van drugverkoop' ... , die nu veelal samen geplaatst worden in dezelfde leefgroepen. De oprichting van gespecialiseerde units voor jongeren met een complexe en vaak psychische problematiek is in die zin positief (Jongerenwelzijn, 22 maart 2017). De vraag die hierbij wel oprijst, is in welke mate het realistisch is 'groepen' jongeren apart te plaatsen in 'hokjes'. De overlapping binnen verschillende groepen is groot en ook praktisch gezien is het 'onderscheiden' van alle groepen niet mogelijk. Op basis van dit onderzoek kan wel gesteld worden dat het belangrijk is dat hulpverleners die werken met jongeren zich bewust zijn van het besmettingsgevaar en dat in de interventies en behandelingen hierop voldoende ingespeeld moet worden.

Een volgende aanbeveling die vanuit de contacten met jongeren tijdens het veldwerk is ontstaan, is het werken met jongeren. Jongeren zijn niet louter het object van hulp of interventie, ze vormen het subject. Jongeren die als pleger in aanraking zijn geweest met geweld worden nog te weinig betrokken in zulke voorstellen terwijl zij zelf hierin voorwerp zijn; zij hebben het geweld van nabij meegemaakt. In Vlaanderen zijn er wel een aantal overlegorganen die aan de slag gaan met verschillende thema's voor én met kinderen en jongeren, maar deze werkvorm zou ook structureel vorm moeten krijgen in debatten die rechtstreeks van belang zijn voor (het beleid gericht op) delinquente jongeren.

Op basis van de ervaringen in het veldwerk kan inzake de behandeling gesteld worden dat 'begrip' en 'begrijpen', maar ook praten over 'dagdagelijkse' dingen voor jonge geweldplegers een verademing zijn, zeker in relatie met een onafhankelijk persoon die de anonimiteit en vertrouwelijkheid garandeert. De onderzoekster wordt gezien als een onafhankelijke interviewer waar jongeren bereid zijn meer aan te vertellen dan tegen hulpverleners binnen de instelling. Een aanbeveling zou zijn om een vertrouwenspersoon, die onafhankelijk van justitie fungeert, toe te kennen aan jongeren in gesloten settings. Een mogelijkheid zou zijn dit te organiseren binnen de commissies van toezicht voor jongeren in GBJ's.

Tot slot is het belangrijk om attitudes en overtuigingen, waaronder een intrinsieke geweldswaardering, te identificeren die bijdragen tot de beoordeling en behandeling van jeugddelinquenten of jongeren met een verhoogd risico op delinquentie en geweld. Meetinstrumenten die een fascinatie en aantrekkelijkheid van geweld trachten te meten, kunnen hiervoor aangewend worden. In dit onderzoek werd een aanzet gegeven van een dergelijk instrument dat na een verdere ontwikkeling en methodologische verfijning aangewend kan worden in behandelingsprogramma's.

Het onderzoek naar geweld is een levendig onderzoeksdomein, waar – ondanks het talrijke werk dat reeds verricht is – nog veel vragen open staan die om wetenschappelijk onderzoek vragen. We startten dit onderzoek vanuit de vaststelling dat studies die zowel extrinsieke factoren als intrinsieke aspecten van geweld integreren ter betekenisgeving en verklaring van geweld schaars zijn. Er liggen omtrent deze thematiek nog heel wat terreinen open voor toekomstig onderzoek. Aan de hand van de

bevindingen van dit onderzoek kunnen bijgevolg een aantal aanbevelingen voor toekomstig onderzoek geformuleerd worden.

Deze studie trachtte tegemoet te komen aan de conceptuele en methodologische beperkingen van de studie van Schinkel (2005; de Jong & Schinkel, 2004). De ontwikkeling en constructie van een nieuw instrument houdt in dat een gedegen conceptualisering de operationalisatie van een concept voorafgaat. Op basis van een literatuurstudie en een uitgebreid kwalitatief onderzoek bij geweldplegers distilleerden we vier dimensies van een intrinsieke geweldswaardering: (1) speelt geweld, (2) afreageren met geweld, (3) kick van de geweldshandeling en (4) innerlijke geweldsdrang. De ontwikkeling en testing van het nieuw meetinstrument 'intrinsieke geweldswaardering' was in dit onderzoek eerder exploratief van aard. In een kleinschalig kwantitatief onderzoek werd 'geëxperimenteerd' met het nieuw instrument voor het meten van een intrinsieke geweldswaardering. Vervolgonderzoek met een sterke methodologische insteek op de exploratieve fase in deze studie is dus aanbevolen en noodzakelijk om het meetinstrument verder te ontwikkelen en verfijnen. Het zou in de toekomst interessant zijn om het instrument ook verder uit te breiden en te specialiseren per geweldsvorm (bijvoorbeeld 'geweld tegen goederen') en per subgroep (bijvoorbeeld volwassenen).

De combinatie van extrinsieke factoren en intrinsieke aspecten is een nog vrijwel onontgonnen onderzoeksdomein dat in kwantitatief onderzoek verder uitgespit dient te worden. Het kwantitatief luik was in dit onderzoek beperkt in omvang en had voornamelijk als explorerend doel de meerwaarde te achterhalen van een intrinsieke geweldswaardering bovenop de klassieke extrinsieke factoren. In de modellen werden enkel achtergrondfactoren als extrinsieke factoren opgenomen, terwijl in de kwalitatieve studie duidelijk de meerwaarde van voorgrondfactoren was aangehaald. Vervolgonderzoek kan zich toespitsen op de interactie tussen achtergrondfactoren, voorgrondfactoren en intrinsieke aspecten door in het model ook interactie-effecten mee op te nemen. Deze vaststelling wijst bovendien op de noodzaak aan longitudinaal onderzoek. Met een longitudinaal design is het mogelijk om de achterliggende causale processen gedetailleerd in kaart te brengen en op die manier de directe invloed van intrinsieke aspecten op het plegen van geweld na te gaan.

Dit doctoraatsonderzoek levert ook een belangrijke bijdrage aan het onderzoek naar 'jongeren en geweld' door de combinatie van verschillende onderzoeksmethoden die bovendien aanvullend op elkaar fungeerden. De jongeren werden als 'subject' mee betrokken in dit onderzoek; hun stem en visie op het geweldsincident centraal. Kwantitatief onderzoek is onmisbaar om zicht te krijgen op de omvang, evolutie en tendensen, maar om betekenissen beter te kunnen vatten is kwalitatief onderzoek van groot belang. Wanneer vertrokken wordt vanuit de subjectieve betekenisgeving, is kwalitatief onderzoek zelfs essentieel (de Haan, 2005a, p. 164). Toekomstig etnografisch onderzoek (observatie en participatie) binnen gemeenschapsinstellingen maakt het mogelijk de beleving van jongeren en hun perceptie tegenover geweld nog dieper te ontleden (zie bijvoorbeeld Bengtsson, 2015a; Bengtsson, 2015b). Verder wordt er gepleit voor een meer casuïstische criminologie (de Haan, 2005; Jefferson, 2010; Maruna & Matravers, 2007). Criminologen moeten zich meer toespitsen op detailanalyses van individuele casussen, in plaats van verklaringen van geweld te geven en gros (de

Haan, 2005b). “(T)he deep exploration into the life narrative(s) of a single individual can generate at least as much insight into offending as getting to know a little bit about 200 or 2000 human beings in a large-scale survey” (Maruna & Matravers, 2007, p. 437). Op basis van een casuïstische criminologiebeoefening wordt ‘de mens van vlees en bloed’ terug betrokken in de criminologie (de Haan, 2005b; zie ook Kleemans et al., 2008; Van Calster, 2006).

Vervolgens sluiten we ons aan bij Topalli (2005, p. 826) die pleit voor een longitudinaal design in kwalitatief onderzoek: “(T)he implementation of an interview-based longitudinal procedure would allow researchers to illustrate the extent to which the use of neutralizations changes across time and whether their continued use causes dispositional changes in the individuals that makes offending easier over time until the process of neutralizing becomes moot”.

Tot slot is een pleidooi voor verdergaand onderzoek naar de psychische stoornissen van daders op zijn plaats. Geweldpleging wordt bij hen doorgaans door interne processen gegenereerd en daarom is het interessant en relevant om te bekijken in welke mate een psychische problematiek of stoornis een intrinsieke geweldswaardering voedt en beïnvloed. Dit wijst ook op het belang van een interdisciplinaire benadering inzake de studie van geweld, waarbij inzichten in de psychologie en de sociologie – zoals in deze studie bewezen – maar wellicht ook neurobiologische inzichten belangrijke terreinen zijn om een ‘intrinsieke geweldswaardering’ verder te onderbouwen. Een studie naar (een intrinsieke geweldswaardering van) geweld vanuit evolutionair oogpunt of psychoanalytisch standpunt is ook bijzonder interessant, om samen met een filosofische analyse, een blik te werpen op het dilemma van de fascinatie voor geweld en de morele afwijzing ervan.

Dit onderzoek beoogt een startsein te geven voor vervolgonderzoek waar onderzoekers het geweld zelf niet ‘wegkijken’ en zich laten inspireren en verrijken door een intrinsieke geweldswaardering ter verklaring van het geweldsfenomeen. “Unless we understand violence we will not change it. Understanding needs to begin with acceptance; an acceptance that permeates the whole of us – mind, body and spirit” (Deveson, 1994, xxi). Ik hoop dan ook dat de ‘vernieuwende’ inzichten het potentieel met zich meedragen om tot een meer diepgaand en omvattend inzicht in jongerengeweld te bekomen, en dat deze studie niet het einde betekent, maar een begin van een (nog) dikker boek. “De aanbeveling: “meer onderzoek!” ligt nu voor de hand. Maar zoals de yogi zei: je kunt veel zien door anders te kijken” (Klerks, 2002, p. 11).

REFERENTIES

- Achterhuis, H. (2008). *Met alle geweld. Een filosofische zoektocht*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Adams, J.J., & Pizarro, J.M. (2014). Patterns of specialization and escalation in the criminal careers of gang and non-gang homicide offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 41(2), 237-255.
- Adriaenssens, A. (2016). *Publieke ernstpercepties van criminaliteit en het verband met televisiegebruik. Een kwantitatieve studie bij de Vlaams bevolking* (Proefschrift). Leuven: KU Leuven, Leuvens Instituut voor Criminologie.
- Agentschap Jongerenwelzijn (z.j.). Gemeenschapsinstellingen. Geraadpleegd op <http://wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/jeugdhulp/publieke-jeugdinstellingen/gemeenschapsinstellingen/>
- Agentschap Jongerenwelzijn (18 augustus 2015). Persbericht. Jongerenwelzijn creëert negen plaatsen voor meisjes in gesloten opvang. Brussel. Geraadpleegd op https://wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/assets/docs/persberichten/2015/2015-08-17_PB_9meisjes-De-Zande.pdf.
- Agentschap Jongerenwelzijn (16 maart 2017). Regionalisering en uitbreiding van het aanbod voor meisjes binnen de gemeenschapsinstellingen Geraadpleegd op <https://wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/nieuws/2017/3/22/uitbreiding/>.
- Agentschap Jongerenwelzijn (22 maart 2017). Persbericht. Gemeenschapsinstellingen passen werking aan aan jongeren met een complexe problematiek. Geraadpleegd op https://wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/assets/docs/persberichten/2017/20170322_pb_verschuivingen-gi.pdf
- Agnew, R. (1990). The origins of delinquent events: An examination of offender accounts. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 27(3), 267-294.
- Agnew, R. (2004). A general strain theory approach to violence. In N.A. Zahn, H.H. Brownstein & S.L. Jackson (Eds.), *Violence. From theory to research* (pp. 37-50). Cincinnati, OH: Anderson Publishing.
- Agnew, R. (2007). Strain theory and violent behavior. In D.J. Flannery, A.T. Vazsonyi & I.D. Waldman (Eds.), *The Cambridge handbook of violent behavior and aggression* (pp. 519-529). Cambridge: Cambridge University Press.
- Ahonen, L, Loeber, R., & Pardini, D. (2016). The prediction of young homicide and violent offenders. *Justice Quarterly*. 33(7), 1265-1291.
- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179-211.
- Althoff, M. (2002). 'Zinloos' geweld als thema in de media. Wijzen van presenteren, verklaren en betekenisgeving. *Tijdschrift voor Criminologie*, 44(3), 262-281.
- Althoff, M. (2005). Het beeld van de jeugd als criminaliteits- en veiligheidsprobleem. Een discours-theoretische verklaring. *Pedagogiek*, 25(4), 262-278.
- Anderson, E. (2000). *Code of the street: Decency, violence, and the moral life of the inner city*. New York & Londen: W.W. Norton & Company.
- Anderson, C.A., & Bushman, B.J. (2002). Human aggression. *Annual Review of Psychology*, 53(1), 27-51.
- Anderson, C.A., Benjamin, A.J., Wood, P.K., & Bonacci, A.M. (2006). Development and testing of the Velicer Attitudes toward Violence Scale: Evidence for a four-factor model. *Aggressive Behavior*, 32(2), 122-136.
- Anhut, R., & Heitmeyer, W. (2006). Disintegration, Recognition and Violence. *Les Cahiers de Psychologie politique, numéro 9*. Geraadpleegd op <http://lodel.irevues.inist.fr/cahierspsychologiepolitique/index.php?id=728>
- Antonaccio, O, & Tittle, C.R. (2008). Morality, self-control, and crime. *Criminology*, 46(2), 479-510.
- Antonaccio, O., Botchkovar, E.V., & Tittle, C.R. (2011). Attracted to crime: Exploration of criminal motivation among respondents in three European cities. *Criminal Justice and Behavior*, 38(12), 1200-1221.
- Appelbaum, R. (2013). Notes toward an aesthetics of violence. *Studia Neophilologica*, 85(2), 119-132.
- Arnett, J.J. (1994). Sensation seeking: A new conceptualization and a new scale. *Personality and Individual Differences*, 16(2), 289-296.
- Arnett, J.J. (1996). Sensation seeking, aggressiveness, and adolescent reckless behavior. *Personality and Individual Differences*, 20(6), 693-702.
- Arnett, J.J. (2007). Emerging adulthood: What is it, and what is it good for? *Child development perspectives*, 1(2), 68-73.
- Arnett, J.J. (2008). Ontluikende volwassenheid: Wat is het en waar is het goed voor? *Kind en Adolescent Review*, 15(3), 297-310.

- Athens, L.H. (1989). *The creation of dangerous violent criminals*. New York & London: Routledge.
- Avci, R., & Guçray, S.S. (2013). The relationships among interparental conflict, peer, media effects and the violence behaviour of adolescents: The mediator role of attitudes towards violence. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 13(4), 2005-2015.
- Bäck, A. (2004). Thinking clearly about violence. *Philosophical Studies*, 117(1), 219-230.
- Baldwin, J.D. (1985). Thrill and adventure seeking and the age distribution of crime: Comment on Hirschi and Gottfredson. *American Journal of Sociology*, 90(6), 1326-1330.
- Bandura, A. (2002). Selective moral disengagement in the exercise of moral agency. *Journal of Moral Education*, 31(2), 101-119.
- Barry, M. (2006). *Youth offending in transition. The search for social recognition*. London: Routledge.
- Bartholomew, K., & Horowitz, J.M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(2), 226-244.
- Batchelor, S., Burman, M., & Brown, J. (2001). Discussing violence: Let's hear it from the girls. *Probation Journal*, 48(2), 125-134.
- Bauman, Z. (2000) *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Baumeister, R.F. (1997). *Evil. Inside human violence and cruelty*. New York: Holt Paperbacks.
- Baumeister, R.F., & Campbell, W.K. (1999). The intrinsic appeal of evil: Sadism, sensational thrills, and threatened egotism. *Personality and Social Psychology Review*, 3(3), 210-221.
- Baumeister, R.F., Campbell, W.K. & Bushman, B.J. (2000). Self-esteem, narcissism, and aggression: Does violence result from low self-esteem or from threatened egotism. *Current Directions in Psychological Science*, 9(1), 26-29.
- Baumeister, R.F., Smart, L., & Boden, J.M. (1996). Relation of threatened egotism to violence and aggression: The dark side of high self-esteem. *Psychological Review*, 103, 5-33.
- Baumeister, R.F., Stillwell, A., & Wotman, S.R. (1990). Victim and perpetrator accounts of interpersonal conflict: Autobiographical narratives about anger. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(5), 994-1005.
- Baxendale, S., Cross, D., & Johnston, R. (2012). A review of the evidence on the relationship between gender and adolescent's involvement in violent behavior. *Aggression and Violent behavior*, 17, 297-310.
- Becker, H. (1963). *Outsiders: studies in the sociology of deviance*. New York: The Free Press.
- Beke, B.M.W.A., de Haan, W., & Terlouw, G.J. (2001). *Geweld verteld. Daders, slachtoffers en getuigen over 'geweld op straat'*. Den Haag: WODC.
- Bengtsson, T. (2012a). 'It's what you have to do!': Exploring the role of high risk edgework and advanced marginality in a young man's motivation for crime. *Criminology & Criminal Justice*, 13(1), 99-115.
- Bengtsson, T. (2012b). Boredom and action: Experiences from youth confinement. *Journal of Contemporary Ethnography*, 41(5), 526-553.
- Bennet, T., & Brookman, F. (2008a). Violent street crime: Making sense of seemingly senseless acts. *International Review of Law Computers & Technology*, 22(1-2), 171-180.
- Bennet, T. & Brookman, F. (2008b). The role of violence in street crime. A qualitative study of violent offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 53(6), 1-17.
- Berg, M.T. (2012). The overlap of violent offending and violent victimization: Assessing the evidence and explanations. In M. DeLisi & P.J. Conis (Eds.), *Violent offenders. Theory, research, policy and practice* (2nd ed.) (pp. 17-38). Burlington: Jones & Bertlett Learning.
- Berkowitz, L. (1989). Frustration-aggression hypothesis: Examination and reformulation. *Psychological Bulletin*, 106(1), 59-73.
- Berkowitz, L. (1993). *Aggression: its causes, consequences and control*. Philadelphia: Temple University Press.
- Berkowitz, L. (2005). One hate and its determinants: Some affective and cognitive influences. In R.J. Sternberg (Ed.), *The psychology of hate* (pp. 155-183). Washington: American Psychological Association.
- Berkowitz, L., & LePage, A. (1967). Weapons as aggression-eliciting stimuli. *Journal of Personality and Social Psychology*, 7(2), 202-207.

- Bernasco, W. (2011). Delinquentie en criminaliteit in stadsbuurten. In G. Kraaykamp, M. Levels & A. Need (Reds.), *Problemen en theorieën in onderzoek. Een staalkaart van hedendaagse Nederlandse empirisch-theoretische sociologie* (pp. 277-289). Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.
- Bernasco, W., Lindegaard, M.R., & Jacques, S. (2013). *Overvallen vanuit daderperspectief: Situationele aspecten van gewelddadige, niet-gewelddadige en afgeblazen overvallen*. Politiewetenschap Publication No. 69. Apeldoorn: Politie & Wetenschap. Geraadpleegd op <http://www.wimbernasco.nl/Manuscripts/Nederlands/PW69.pdf>.
- Best, J. (1999). *Random violence: How we talk about new crimes and new Victims*. Berkeley: University of California Press.
- Bijleveld, C. (2009). *Methoden en technieken van onderzoek in de criminologie* (4de dr.). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Billiet, J. (2003). De gestandaardiseerde vragenlijst. In J. Billiet & H. Waage (Reds.), *Een samenleving onderzocht. Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek* (pp. 223-284). Antwerpen: De Boeck.
- Birkbeck, C., & LaFree, G. (1993). The situational analysis of crime and deviance. *Annual Review of Sociology*, 19, 113-137.
- Bishop, R., & Phillips, J. (2006). *Violence. Theory, culture & society*, 23(2-3), 377-385.
- Black, D. (1998). *The social structure of right and wrong*. Academic Press.
- Black, J. (1991). *The aesthetics of murder: a study of romantic literature and contemporary culture*. Baltimore: Johns Hopkins.
- Black, S., & Hausman, A. (2008). Adolescents' views of guns in a high-violence community. *Journal of Adolescent Research*, 23(5), 592-610.
- Blok, A. (1991). Zinloos en zinvol geweld. In H. Franke, N. Wilterdink & C. Brinkgreve (Reds.), *Alledaags en ongewoon geweld* (pp. 189-204). Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Blokland, A.A.J. (2005). *Crime over the lifespan; trajectories of criminal behavior in Dutch offenders*. Leiden: NSCR.
- Blokland, A., & Nieuwebeerta, P. (2010). Life course criminology. In P. Knepper & S. G. Shoham (Eds.), *International Handbook of Criminology* (pp. 51-94). London.
- Blokland, A., & Nieuwebeerta, P. (2004). Crimineel gedrag over het leven. De effecten van leeftijd, levensomstandigheden en persoonskenmerken. *Mens & Maatschappij*, 79(3), 223-263.
- Blokland, A., Grimbergen, K., Bernasco, W., & Nieuwebeerta, P. (2010). Criminaliteit en etniciteit. Criminele carrières van autochtone en allochtone jongeren uit het geboortecohort 1984. *Tijdschrift voor Criminologie*, 52(2), 122-152.
- Blokland, A., Palmen, H., & van San, M. (2012). Crimineel gedrag in de jongvolwassenheid: Crime in the emerging adult period. *Tijdschrift voor Criminologie*, 54(2), 85-98.
- Blokland, A., Thienpont, K., & Donker, A. (2005). Biosociale perspectieven in de criminologie. *Tijdschrift voor Criminologie*, 47(2), 103-116.
- Blokland, A.J., & Palmen, H. (2012). Criminal career patterns. In R. Loeber, M. Hoeve, N.W. Slot, & van der Laan, P. (Eds.), *Persisters and desisters in crime from adolescence into adulthood. Explanation, prevention and punishment* (pp. 13-50). Farnam: Ashgate Publishing Limited.
- Blonigen, D.M., & Krueger, R.F. (2007) Personality and violence: The unifying role of structural models of personality. In D.J. Flannery, A.T. Vazsonyi & I.D. Waldman (Eds.), *The Cambridge handbook of violent behavior and aggression* (pp. 288-305). Cambridge: Cambridge University Press.
- Boden, J.M., Fergusson, D.M., & Horwood, L.J. (2012). Alcohol misuse and violent behavior: Findings from a 30-year longitudinal study. *Drug and Alcohol Dependence*, 122(1-2), 135-141.
- Bol, M.W., Terlouw, G.J., Bles, J.W., & Verwers, C.C. (1998). *Jong en gewelddadig*. Den Haag: WODC.
- Böttger, A., & Strobl, R. (2003). Potentials and limits of qualitative methods for research on violence. In W. Heitmeyer & J. Hagan (Eds.), *International handbook of violence research* (pp. 1203-1218) Dordrecht: Springer-Science+Buisness Media.
- Boomkens, R. (1998). *De angstmachine. Over geweld, literatuur en popmuziek*. Amsterdam: De Balie.
- Boonmann, C., & Naeije, S.C. (2010). Opkomende volwassenheid. De psychologische en psychosociale ontwikkeling van jongvolwassenen tussen 18 en 25 jaar. In T.A.H. Doreleijers, J.M. ten Voorde & M. Moerings (Reds.), *Strafrecht en forensische psychiatrie voor 16- tot 23-jarigen* (pp. 11-18). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Böttger, A., & Rainer, S. (2003) Potentials and limits of qualitative methods for research on violence In W. Heitmeyer & J. Hagan (Eds.), *International handbook of violence research* (pp. 1203-1218). Den Haag: Kluwer Academic Publishers.
- Bouabid, A. (2016). De Marokkanenpaniek: de sociale constructie van 'Marokkanen' als folk devils? *Tijdschrift over Cultuur en Criminaliteit*, 6(1), 82-99.
- Boutellier, J.C.J. (2002). *De veiligheidsutopie*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

- Boutellier, J.C.J. (2006). Fataal vitaal. De criminologie van een vloeibare samenleving. *Justitiële Verkenningen*, 32(5), 27-44.
- Boutellier, J.C.J. (2011). *De improvisatiemaatschappij. Over de sociale ordening van een onbegrensde wereld*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Boyanowsky, E. (2001). Hitting, hurting, and having fun: Why violence is essential to life and different from aggression. *Aggressive Behavior*, 27(3), 210-210.
- Boyce, W., Torsheim, T., Currie, C., & Zambon, A. (2006). The family affluence scale as a measure of national wealth: validation of an adolescent self-report measure. *Social Indicators Research*, 78(3), 473-487.
- Bradt, L., Pleysier, S., Put, J., Siongers, J., & Spruyt, B. (Reds.) (2014). *Jongeren in cijfers en letters. Bevindingen uit de Jop-monitor III en de Jop-schoolmonitor 2013*. Leuven: Acco.
- Brennan, P., Mednick, S., & John, R. (1989). Specialization in violence: evidence of a criminal subgroup. *Criminology*, 27(3), 437-453.
- Brezina, T., & Aragonés, A.A. (2004). Devils in disguise: the contribution of positive labeling to "sneaky thrills" delinquency. *Deviant Behavior*, 25(6), 513-535.
- Brolet, C. (2006). 'Gewelddadige jeugddelinquenten' te Brussel: profiel, criminaliteit en gerechtelijke reactie. In C. Eliaerts (Red.), *Ernstige jeugddelinquentie: mythe of realiteit?* (pp. 153-172). Brussel: VUBpress.
- Brolet, C. (2009). *Jong geweld. Een onderzoek naar de omstandigheden en drijfveren van geweldfeiten bij minderjarigen* (Proefschrift). Brussel: Vrije Universiteit Brussel.
- Brown, S. (2005). *Understanding youth and crime. Listening to youth?* Buckingham: Open University Press.
- Bruinsma, G.J.N. (2010). *Pleidooi voor een interactionistische criminologie. Over de rol van de omgeving bij de spreiding en het ontstaan van criminaliteit*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Bruinsma, G.J.N., & Weerman, F.M. (2007). Vernieuwingen in de verklarende jeugdcriminologie. *Tijdschrift voor Criminologie*, 49(3), 291-305.
- Bufacchi, V. (2005). Two concepts of violence. *Political Studies Review*, 3(2), 193-204.
- Bufacchi, V. (2009). *Violence. A philosophical Anthology*. Basingstoke: Palgrave.
- Bufacchi, V. (2011). Introduction. Rethinking violence. In V. Bufacchi (Ed.), *Rethinking violence* (pp. 1-5). New York: Routledge.
- Buford, B. (1991). *Among the thugs*. London: Secker & Warburg.
- Bushman, B.J., & Baumeister, R.F. (2002). Does self-love or self-hate lead to violence? *Journal of Research in Personality*, 36(6), 543-545.
- Bushway, S., Brame R., & Paternoster, R. (1999). Assessing stability and change in criminal offending: A comparison of random effects, semiparametric, and fixed effects modeling strategies. *Journal of Quantitative Criminology*, 15(1), 23-61.
- Butler, S.M., & Leschied, A.W. (2007). Antisocial beliefs and attitudes in pre-adolescent and adolescent youth: the development of the antisocial beliefs and attitudes scales (ABAS). *Journal of Youth Adolescence*, 36(8), 1058-1071.
- Byrne, B.M. (2010). *Structural equation modeling with AMOS. Basis concepts, applications, and programming* (2nd ed.). New York: Routledge.
- Calvete, E. (2008). Justification of violence and grandiosity schemas as predictors of antisocial behavior in adolescents. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36(7), 1083-1095.
- Caspi, A., & Moffitt, T.E. (2006). Gene-environment interactions in psychiatry: Joining forces with neuroscience. *Nature Reviews Neuroscience*, 7, 583-590.
- Caspi, A., Moffitt, T.E., Silva, P.A., Stouthamer-Loeber, M., Krueger, R.F., & Schmutte, P.S. (1994). Are some people crime-prone? Replications of the personality-crime relationship across countries, genders, races, and methods. *Criminology*, 32(2), 163-195.
- Chereji, S.V., Pintea, S., & David, D. (2012). The relationship of anger and cognitive distortions with violence in violent offenders' population: a meta-analytic review. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, 4(1), 59-77.
- Christiaens, J. (1999). *De geboorte van de jeugddelinquent*. Brussel: VUBPRESS.
- Christiaens, J., & Wiejers, I. (2015). Een historische perspectief op jeugdcriminaliteit. In I. Weijers & C. Eliaerts (Reds.), *Jeugdcriminologie. Achtergronden van jeugdcriminaliteit* (2de dr.) (pp. 25-42). Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Clark, V. L., Creswell, J. W., Green, D. O., & Shope, R. J. (2008). Mixing quantitative and qualitative approaches: An introduction to emergent mixed methods research. In S. N. Hess-Biber & P. Leavy (Eds.), *Handbook of emergent methods* (pp. 363-387). New York: Guilford.

- Coeck, I., & Pleysier, S. (2016). Geweld in context: kinderen en jongeren als slachtoffer van geweld in het gezin. *Welwijs*, 27(3), 20-24.
- Cohen, L.E., & Felson, M. (1979). Social change and crime rate trends: A routine activity approach. *American Sociological Review*, 44(4), 588-608.
- Cohen, S. (2002). *Folk devils and moral panics: The creation of the mods and rockers*. London & New York: Routledge.
- Cohen, D., & Strayer, J. (1996). Empathy in conduct-disordered and comparison youth. *Development Psychology*, 32, 988-998.
- Cohn, E. (1990). Weather and crime. *British Journal of Criminology*, 30(1), 51-64.
- Collins, D. (2003). Pretesting survey instruments: an overview of cognitive methods. *Quality of Life Research*, 12(3), 229-238.
- Collins, R. (2004). *Interaction ritual chains*. Princeton: Princeton University Press.
- Collins, R. (2008). *Violence. A micro-sociological theory*. Princeton: Princeton University Press.
- Collins, R. (2009). Micro and macro causes of violence. *International Journal of Conflict and Violence*, 3(1), 9-22.
- Collins, R. (2011). Forward panic and violent atrocities. In S. Karstedt, I. Loader & H. Strang (Eds.), *Emotions, crime and justice* (pp. 23-36). Oregon: Hart Publishing.
- Collins, R. (2013). Entering and Leaving the Tunnel of Violence: Microsociological Dynamics of Emotional Entrainment in Violent Interactions. *Current Sociology*, 61(2), 132-151.
- Conger, K.J., Conger, R.D., & Scaramella, L.V. (1997). Parents, siblings, psychological control, and adolescent adjustment. *Journal of Adolescent Research*, 12, 113-138.
- Cook, P.J. (1980). Reducing injury and death rates in robbery. *Policy Analysis*, 6(1), 21-45.
- Cooney, M. (2009). The scientific of Collins's violence. *The British Journal of Sociology*, 60(3), 586-594.
- Copes, H. & A. Hochstetler (2010). Pitfalls and promises of interviewing incarcerated inmates. In W. Bernasco (Ed.), *Offenders on offending: Learning about crime from criminals* (pp. 49-69). Collumpton: Willan.
- Copes, H., Hochstetler, A., & Forsyth, C. (2013). Peaceful warriors: codes for violence among adult male bar fighters. *Criminology*, 51(3), pp. 761-794.
- Coppens, J. (11.06.2016). *Aanslepend probleem met foutparkeerders aan school draait uit op zinloos geweld*. Het Nieuwsblad/Regionaal: Dender, p. 1.
- Cops, D. (2013). Vriendschapsrelaties en delinquent gedrag. Op zoek naar modererende effecten bij Gentse en Antwerpse jongeren. In N. Vettenburg, M. Elchardus, J. Put J. & S. Pleysier (Reds.), *Jong in Antwerpen en Gent. Bevindingen uit de JOP-monitor Antwerpen-Gent* (pp. 293-316). Acco: Leuven.
- Cops D., & Pleysier, S. (2014). Usual suspects, ideal victims and vice versa: The relationship between youth offending and victimization and the mediating influence of risky lifestyles. *European Journal of Criminology*, 1(3), 361-378.
- Cops D., De Boeck A., & Pleysier, S. (2016). School vs. mail surveys: Disentangling selection and measurement effects in self-reported juvenile delinquency. *European Journal of Criminology*, 13(1), 92-110.
- Cops, D, Pleysier, S., Put, J., & De Boeck, A. (2015). Divers jong Enkele reflecties over 'diversiteit' in de leefwereld en het leven van jongeren in Vlaanderen. In D. Cops, S. Pleysier, J. Put & A. De Boeck (Reds.), *Divers jong. Over diversiteit bij en tussen jongeren in Vlaanderen* (pp. 19-35). Leuven: Acco.
- Cops, D., & Op de Beeck, H. (2011). Dader- en slachtofferschap onder Brusselse scholieren. In N. Vettenburg, M. Elchardus & J. Put (Red.), *Jong in Brussel. Bevindingen uit de JOP-monitor Brussel* (pp. 297-328). Leuven: Acco.
- Cops, D. (2014). Criminaliteit en onveiligheidsgevoelens doorheen de tijd. Een analyse op basis van 10 jaar JOP-monitor. In L. Bradt, S. Pleysier, J. Put, J. Siongers & B. Spruyt (Reds.), *Jongeren in cijfers en letters 3: Bevindingen uit de JOP-monitor 3 en de JOP-schoolmonitor 3* (pp. 68-90). Leuven: Acco.
- Cops, D., & Pleysier, S. (2011). 'Doing gender' in fear of crime. The impact of gender identity on reported levels of fear of crime in adolescents and young adults. *British Journal of Criminology*, 51(1), 58-74.
- Cops, D., Pleysier, S., & Put, J. (2011). *Jongerengeweld bij allochtonen en autochtonen*. Interne onderzoeksnota. Brussel: Vlaams Vredesinstituut.
- Cops, D., Pleysier, S., Verdonck, E., Put, J. (2014). Delinquentie bij Brusselse scholieren van Belgische en niet-Belgische afkomst. *Panopticon*, 35(1), 27-49.
- Cornish, D., & Clarke, R. (Eds.) (1986). *The reasoning criminal: rational choice perspectives on offending*. New York: Springer-Verlag.

- Cottee, S., & Hayward, K. (2011). Terrorist (e)motives: The existential attractions of terrorism. *Studies in Conflict & Terrorism*, 34(12), 963-986.
- Crabb, P.B. (2000). The material culture of homicidal fantasies. *Aggressive Behavior*, 26(3), 225-234.
- Crawford, A. (2009). Criminalizing sociability through anti-social behaviour legislation: Dispersal power, young people and the police. *Youth Justice*, 9(1), 5-26.
- Cressey, D.R. (1954). The differential association theory and compulsive crimes. *The Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Sciences*, 45(1), 29-40.
- Crone, E. (2008). *Het puberende brein*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Crutchfield, R.D., & Wadsworth, T. (2003). Poverty and violence. In W. Heitmeyer & J. Hagan (Eds.), *International handbook of violence research* (pp. 67-82). Dordrecht: Kluwer.
- Cuyvers, G. (Red.) (1997). *Een caleidoscoop van geweld. Opstellen over de beleving van geweld*. Leuven: Acco.
- Dahlberg, L.L., & Potter, L.B. (2001). Youth violence. Developmental pathways and prevention challenges. *American Journal of Preventive Medicine*, 20(15), 3-14.
- Daiute, C., & Fine, M. (2003). Youth perspectives on violence and injustice. *Journal of Social Issues*, 59(1), 1-14.
- Davidson, R.J., Putnam, K.M., & Larson, C. (2000). Dysfunction in the neural circuitry of emotion regulation – A possible prelude to violence. *Science*, 289, 591-594.
- Davis, K., & de Haan, W. (2010). Vechtverhalen. Geweld in de (re)constructie van mannelijkheid. In M. Althoff & J. Nijboer (Eds.), *Zoeklicht op geweld. Sociale conflicten in het publieke domein* (pp. 77-93). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Davis, M. H. (1983). Measuring individual differences in empathy: Evidence for a multidimensional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44(1), 113-126.
- Davis, M. H. (1994). *Empathy: A social psychological approach*. Boulder, CO: Westview.
- De Boeck, A. (in druk). Gender differences in anticipated shame-guilt for engaging in delinquency: What are their social origins? *Criminology & Criminal Justice*.
- De Cauter, L. (2009). *Archeologie van de kick. Over moderne ervaringshonger*. Nijmegen: Vantilt.
- De Corte, K., Buysse, A., Verhofstadt, L., Roeyers, H., Ponnet, K., & Davis, M. (2007). Measuring empathic tendencies: Reliability and validity of the Dutch version of the Inpersonal Reactivity Index. *Psychologica Belgica. Journal of the Belgian Association for Psychological Science*, 74(4), 235-260.
- De Groof, S., & Smits, W. (2015). Rebel with(out) a cause? Antisociaal gedrag bij jongeren. In I. Weijers & C. Eliaerts (Eds.), *Jeugdcriminologie. Achtergronden van jeugdcriminaliteit* (2de dr.) (pp. 65-91). Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- de Haan, W., & Loader, I. (2002). On the emotions of crime, punishment and social control. *Theoretical criminology*, 6(3), 243-253.
- de Haan, W., & Vos, J. (2003). A crying shame: the over-rationalized conception of man in the rational choice perspective. *Theoretical Criminology*, 7(1), 29-54.
- de Haan, W. (2003). Motieven bij plegers van geweld op straat. In K. Schuyt & G. van den Brink (Eds.), *Publiek geweld* (pp. 35-52). Amsterdam: University Press.
- de Haan, W. (2005a). Het ene doen en het ander niet laten. Over de noodzaak van kwalitatief en kwantitatief onderzoek voor het begrijpen en verklaren van geweld. In G. Engbersen & J. de Haan (Eds.), *Balans en toekomst van de sociologie* (pp. 154-165). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- de Haan, W. (2005b). Een mond vol tanden. Enkele gedachten over de zin van casuïstische criminologie. *Ontmoetingen*, 11, 39-49. Geraadpleegd op <http://rechten.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/Tijdschriften/Ontmoetingen/Nr11/deHaan/deHaan.pdf>
- de Haan, W. (2008). Violence as an essentially contested concept. In S. Body-Gendrot & P. Spierenburg (Eds.), *Violence in Europe: historical and contemporary perspectives* (pp. 27-40). New York: Springer.
- de Haan, W. (2010a). Geweld als fundamenteel betwistbaar begrip. In M. Althoff & J. Nijboer (Eds.), *Zoeklicht op geweld. Sociale conflicten in het publieke domein* (pp. 27-39). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- de Haan, W. (2010b). Theorie en methode. Over nut en noodzaak van een kwalitatieve en interpretatieve benadering voor het begrijpen en verklaren van geweld. In M. Althoff & J. Nijboer (Eds.), *Zoeklicht op geweld. Sociale conflicten in het publieke domein* (pp. 41-53). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- de Haan, W. (2011). Making sense of 'senseless violence'. In H. Strang, S. Karstedt & I. Loader (Eds.), *Emotions, crime and justice* (pp. 38-54). New York: Hart Publishing.

- de Haan, W., van der Laan, A., & Nijboer, J. (2000). Eigenrichting en jeugdgeweld. *Tijdschrift voor Criminologie*, 43(4), 361-372.
- de Haan, W., & de Bie, E.F.A.E. (Red.) (1999). *Jeugd & geweld. Een interdisciplinair perspectief*. Reeks Zicht op Jeugd. Assen: Van Gorcum.
- de Jong, J.D. (2007). *Kapot moeilijk. Een etnografisch onderzoek naar opvallend delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens*. Amsterdam: Aksant.
- De Jong, M.J., & Schinkel, W. (2005). De verleiding van geweld. *Sociologie*, 1(3), 229-258.
- de Kogel, C.H. (2008). *De hersenen in beeld. Neurobiologisch onderzoek en vraagstukken op het gebied van verklaring, reductie en preventie van criminaliteit*. Den Haag: WODC. Geraadpleegd op file:///C:/Users/u0059653/Downloads/ob270_volledige_tekst_tcm44-150786.pdf
- de Winter, J.C.F., Dodou, D., & Wieringa, P.A. (2009). Exploratory factor analysis with small sample sizes. *Multivariate Behavioral Research*, 44(2), 147-181.
- De Meyer, G. (2007). Onnodig verontrust: waarom de kritiek op videogames onterecht is en men zich beter kan concentreren op hun positieve aspecten. In S. Pleysier & D. Wydooghe (Reds.), *Game over? Over game- en filmgeweld, angst en onzekerheid* (pp. 49-80). Antwerpen: Garant.
- De Winter, M. (1995). *Kinderen als medeburgers: Kinder- en jeugdparticipatie als maatschappelijk opvoedingsperspectief*. Utrecht: De Tijdstroom.
- Declercq, F. (2008). Geheugen en amnesie binnen het forensisch veld: amnesie bij daders en accuraatheid van het geheugen bij slachtoffers en getuigen. In F. Declercq (Red.), *Seksuele, geweld-, en levensdelicten. Psychopathologie van daders* (pp. 115-139). Leuven: Acco.
- Declercq, N., & Pauwels, L. (2010). *Individu, omgeving en de verklaring van jeugdcrimineel gedrag. Een toets in twee stedelijke settings*. Antwerpen: Maklu.
- Decoene, S. (2016). Wanneer criminogene processen de overhand halen: persoonlijk normoverschrijdend handelen. In S. Decoene (Red.), *Over stoute dingen doen. Een inleiding in de criminologische psychologie* (pp. 95-116). Leuven: Acco.
- Decorte, T. (2010). Kwalitatieve data-analyse in het criminologisch onderzoek. In T. Decorte & D. Zaitch (Reds.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (pp. 442-472). Leuven: Acco.
- Decorte, T., & Zaitch, D. (Reds.) (2010). *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*. Leuven: Acco.
- Dekovic, M., & Prinzie, P. (2015). De rol van het gezin in de ontwikkeling van antisociaal gedrag. In I. Weijers & C. Eliaerts (Reds.), *Jeugdcriminologie. Achtergronden van jeugdcriminaliteit* (2de dr.) (pp. 239-257). Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- DeLisi, M., & Conis, P.J. (Eds.) (2012). *Violent offenders. Theory, research, policy, and practice* (2nd ed). London: Jones & Bartlett Learning.
- DeLisi, M., Conis, P.J., & Beaver, K.M. (2012). The importance of violent offenders to criminology. In M. DeLisi & P.J. Conis (Eds.), *Violent offenders. Theory, research, policy and practice* (2nd ed.) (pp. 3-15). Burlington: Jones & Bertlett Learning.
- DeLisi, M., Vaughn, M.G., Gentile, D.A., Anderson, C.A., & Shook, J.J. (2013). Violent video games, delinquency, and youth violence: New evidence. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 11(2), 132-142.
- Denzin, N.K., & Lincoln, Y.S. (2011). Introduction: Disciplining the practice of qualitative research. In N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (Eds.), *The Sage handbook of qualitative research* (pp. 1-19). London: Sage.
- Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media (2015). *Vlaams jeugd- en kinderrechtenbeleidsplan 2015-2019*. Geraadpleegd op <https://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/vlaams-jeugd-en-kinderrechtenbeleidsplan-2015-2019>
- Derzon, J.H. (2010). The correspondence of family features with problem, aggressive, criminal, and violent behavior: A meta-analysis. *Journal of Experimental Criminology*, 6(3), 263-292.
- Deveson, A. (1994). Introduction. In W. Kelly (Ed.), *Violence to non-violence: individual perspectives, communal voices: An anthology* (pp. xxi-xxiv). Amsterdam: Harwood Academic Publishers.
- Devroe, E. (2012). *A swelling culture of control. De genese en de toepassing van de wet op de administratieve sancties in België*. Antwerpen & Apeldoorn: Maklu.
- Dijkstra, J.K., & Miedema, S. (2010). Geweld in het publieke domein: ongewoon of onvermijdelijk? In M. Althoff & J. Nijboer (Reds.), *Zoeklicht op geweld. Sociale conflicten in het publieke domein* (pp. 55-73). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Dillman, D. A., Eltinge, J. L. , Groves, R. M., & Little, R. J. A. (2002). Survey nonresponse in design, data collection, and analysis. In R.M. Groves, D.A. Dillman, J.L. Eltinge & R.J.A. Little (Eds.), *Survey nonresponse* (pp. 3-26). New York: Wiley.

- Dollard, J., Doob, L. W., Miller, N. E., Mowrer, O. H., & Sears, R.R. (1939). *Frustration and aggression*. New Haven: Yale University Press.
- Donker, A.G., & Slotboom, A.-M. (2015). Adolescentie en delinquentie. In I. Weijers & C. Eliaerts (Eds.), *Jeugdcriminologie. Achtergronden van jeugdcriminaliteit* (2de dr.) (pp. 111-130). Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Donker, A.G., Kleemans, E., van der Laan, P.H., & Nieuwbeerta, P. (2004). Ontwikkelings- en levensloopcriminologie in vogelvlucht. *Tijdschrift voor Criminologie*, 46(4), 322-329.
- Doreleijers, T. (2015). Gedragsstoornissen en delinquent gedrag in de adolescentie. In I. Weijers & C. Eliaerts (Eds.), *Jeugdcriminologie. Achtergronden van jeugdcriminaliteit* (2de dr.) (pp. 154-152). Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Doreleijers, T.A.H., Scholte, E.M., & Matser, D. (2001). Het samengaan van ernstige en geweldsdelinquentie met andere problemen. In R. Loeber, N.W. Slot & J.A. Sergeant (Eds.), *Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie. Omvang, oorzaken en interventies* (pp. 129-149). Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Drummond, K. (2007). *Exposed: Investigating the social function of sensational violence in film*. Geraadpleegd op <http://www.lepanoptique.net/sections/societe/exposed-investigating-the-social-function-of-sensational-violence-in-film/>
- Eisner, M. (2009). The uses of violence: an examination of some cross-cutting issues. *International Journal of Conflict and Violence*, 3(1), 40-59.
- Eklund, J.M., & Fritzell, J. (2014). Keeping delinquency at bay: The role of the school context for impulsive sensation-seeking adolescents. *European Journal of Criminology*, 11(6), 682-701.
- Elias, N., & Dunning, E. (1986). *Quest for Excitement: Sport and Leisure in the Civilizing Process*. Oxford, Basil: Blackwell.
- Farrington, D.P., Loeber, R., Stallings, R., & Ttofi, M. (2011). Bullying perpetration and victimization as predictors of delinquency and depression in the Pittsburgh Youth Study. *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, 3(2), 74-81.
- Farrington, D.P. (1997). The relationship between low resting heart rate and violence. In A. Raine, P.A. Brennan, D.P. Farrington & S.A. Mednick (Eds.), *Biosocial bases of violence* (pp. 89-106). New York: Plenum Press.
- Farrington, D.P. (1998). Human development and criminal careers. In M. Maguire, R. Morgan & R. Reiner (Eds.), *The Oxford Handbook of Criminology* (2nd ed.) (pp. 361-408). Oxford: Clarendon Press.
- Farrington, D.P. (2003). Developmental and life-course criminology: key theoretical and empirical issues – the 2002 Sutherland award address. *Criminology*, 41(2), 221-225.
- Farrington, D.P. (2005). Childhood origins of antisocial behavior. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 12(3), 177-190.
- Farrington, D.P. (2007). Origins of violent behavior over the life span. In D.J. Flannery, A.T. Vazsonyi & I.D. Waldman (Eds.), *The Cambridge handbook of violent behavior and aggression* (pp. 19-48). Cambridge: Cambridge University Press.
- Farrington, D.P. (2010). Childhood risk factors for young adult offending. Onset and persistence. In F. Lösel, A. Bottoms & D.P. Farrington (Eds.), *Young adult offenders. Lost in transition?* (pp. 48-64). London: Routledge.
- Farrington, D.P. (2012). Predictors of violent young offenders. In B.L. Field & D.M. Bishop (Eds.), *The Oxford Handbook of Juvenile Crime and Juvenile Justice* (pp. 146-171). New York: Oxford University Press.
- Farrington, D.P., Piquero, A.R., & Jennings, W.G. (2013). *Offending from childhood to late middle age. Recent results from the Cambridge Study in Delinquent Development*. New York: Springer.
- Feij, J.A. (2006). De psychologie van de kick. *Justitiële Verkenningen*, 32(5), 63-81.
- Feld, B.C., & D.M. Bishop (Eds.) (2002). *The Oxford handbook of juvenile crime and juvenile justice*. New York: Oxford University Press.
- Felson, M., & Boba, R. (2010). *Crime and everyday life*. London: Sage.
- Felson, R.B., Savolainen, J., Aaltonen, M., & Moustgaard, H. (2008). Is the association between alcohol use and delinquency causal or spurious? *Criminology*, 46(3), 785-808.
- Felson, R.B. (1982). Impression management and the escalation of aggression and violence. *Social Psychology*, 45(4), 245-254.
- Felson, R.B. (2009b). Is violence natural, unnatural, or rational? *The British Journal of Sociology*, 60(3), 577-585.
- Felson, R.B. (2009a). Violence, crime and violent crime. *International Journal of Conflict and Violence*, 3(1), 23-39.
- Felson, R.B., & Steadman, H. (1983). Situational factors in disputes leading to criminal violence. *Criminology*, 21(1), 59-74.
- Ferrell, J. (2013). Cultural Criminology and the Politics of Meaning. *Critical Criminology*, 21(3), 257-271.
- Ferrell, J. (1997). Criminological verstehen: inside the immediacy of crime. *Justice Quarterly*, 14(1), 3-23.
- Ferrell, J. (2004). Boredom, crime, and criminology. *Theoretical Criminology*, 8(3), 287-302.

- Ferrell, J., Hayward, K., & Young, J. (2015). *Cultural criminology* (2nd ed.). London: Sage.
- Field, A. (2005). *Discovering statistics using SPSS* (2nd ed.). London: Sage.
- Finkelhor, D., Ormrod, R., Turner, H., & Hamby, S.L. (2005). The victimization of children and youth: a comprehensive, national survey. *Child Maltreatment*, 10(1), 5-25.
- FitzGerald, M., Stockdale, J.E., & Hale, C. (2003). *Young people & street crime: Research into young people's involvement in street crime*. London: Youth Justice Board.
- Flannery, D.J., Vazsonyi, A.T., & Waldman, I.D. (Eds.) (2007). *The Cambridge handbook of violent behavior and aggression*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Flyvbjerg, B. (2011). Case study. In N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (Eds.), *The Sage handbook of qualitative research* (pp. 301-316). London: Sage.
- Frazier, C.E. (1978). The use of life-histories in testing theories of criminal behavior. *Qualitative Sociology*, 1(1), 122-142.
- Frijda, N.H. (1994). Emotionele achtergronden van geweld. *Justitiële Verkenningen*, 20(1), 8-28.
- Funk, J.B., Elliot, R., Urman, M.L., Flores, G.T., & Mock, R.M. (1999). The attitudes toward violence scale: A measure for adolescents. *Journal of Interpersonal Violence*, 14(11), 1123-1136.
- Gadd, D., & Jefferson, T. (2007). *Psychosocial criminology: An introduction*. Los Angeles, CA: Sage.
- Galtung, J. (1969). Violence, peace, and peace research. *Journal of Peace Research*, 6(4), 167-191.
- Geerdink, G. (2008). Onderzoeken vanuit een biografisch perspectief, gebruikmakend van de biografische methode. *Tijdschrift voor Lerarenopleiding*, 29(4), 27-34.
- Gilgun, J.F. (2008). Lived experience, reflexivity, and research on perpetrators of interpersonal violence. *Qualitative Social Work*, 7(2), pp. 181-197.
- Glaser, B., & Strauss, A. (1967). *The discovery of grounded theory. Strategies for qualitative research*. Londen: Aldine
- Gilligan, J.M.D. (2000). *Violence. Reflections on our deadliest epidemic*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Goffman, A. (2009). Book review: Violence: A micro-sociological theory, by Randall Collins. *Contemporary Sociology: A Journal of Reviews*, 38(2), 190-192.
- Goffman, E. (2005(1967; 1972)). *Interaction ritual: essays on face-to-face behaviour* (3th ed.). Aldine: New Brunswick.
- Goldwater, E. (2007). The joy of violence. *Modern Psychoanalysis*, 32(1), 20-42.
- Gottfredson, M.R. (2007). Self-control theory and criminal violence. In D.J. Flannery, A.T. Vazsonyi & I.D. Waldman (Eds.), *The Cambridge handbook of violent behavior and aggression* (pp. 533-544). Cambridge: Cambridge University Press.
- Gottfredson, M.R., & Hirschi, T. (1990). *A general theory of crime*. Stanford: Stanford University Press.
- Goossens, L., & Verzelen, W. (2006). Jongeren en geweld in Antwerpen. Leeronderzoek van master-studenten Universiteit Antwerpen. In R. Boonen (Red.), *GEWELDig* (p. 36-44). Antwerpen: Garant.
- Graham, K., Bernards, S., Osgood, D.W., & Wells, S. (2006). Bad nights or bad bars? Multi-level analysis of environmental predictors of aggression in late-night large-capacity bars and clubs. *Addiction*, 101(11), 1569-1580.
- Graham, K., & Wells, S. (2003). 'Somebody's gonna get their head kicked in tonight!' Aggression among young males in bars. A question of values? *British Journal of Criminology*, 43(3), 546-566.
- Graham, K., Bernards, S., Wells, S., Osgood, D.W., Abbey, A., Felson, R.B., & Saltz, R.F. (2012). Behavioural indicators of motives for barroom aggression: Implications for preventing bar violence. *Drug and Alcohol Review*, 30(5), 554-563.
- Grasmick, H.G., Tittle, C. R., Bursik, Jr., R. J., & Arneklev, B. J. (1993). Testing the core empirical implications of Gottfredson and Hirschi's general theory of crime. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 30, 5-29.
- Greene, K., Kromar, M., Walters, L.H., Jerold, D.L.R., & Hale, L. (2000). Targeting adolescent risk-taking behaviors: the contribution of egocentrism and sensation-seeking. *Journal of Adolescence*, 23(4), 439-461.
- Grisso, T., Davis, J., Vesselinov, R., Appelbaum, P.S., & Monahan, J. (2000). Violent thoughts and violent behavior following hospitalization for mental disorder. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 68(3), 388-398.
- Groenen, A. (2006). *Stalking. Risicofactoren voor fysiek geweld*. Antwerpen: Maklu.
- Grossman, D. (2003). Schoolgeweld in de Verenigde Staten. Hoe kinderen geweld aanleren. In K. Schuyt & G. van den Brink (Reds.), *Publiek geweld* (pp. 75-81). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Groves, W.B., & Lynch, M.J. (1990). Reconciling structural and subjective approaches to the study of crime. *Journal of Research in Crime & Delinquency*, 27(4), 348-375.

- Guerra, N.F., Huesmann, L.R., & Spindler, A. (2003). Community violence exposure, social cognition, and aggression among urban elementary-school children. *Child Development*, 74(5), pp. 1507-1522.
- Guerra, N.G. (2013). Macroeconomic factors, youth violence, and the developing child. In R. Rosenfield, M. Edberg, X. Fang & C.S. Florence (Eds.), *Economics and youth violence. Crime, disadvantage, and community* (pp. 255-277). New York & London: New York University Press.
- Hansen, E.B., & Breivik, G. (2001). Sensation seeking as a predictor of positive and negative risk behavior among adolescents. *Personality and Individual Differences*, 30(4), 627-640.
- Harden, K.P. & Tucker-Drob, E.M. (2011). Individual differences in the development of sensation seeking and impulsivity during adolescence: Further evidence for a dual systems model. *Developmental Psychology*, 47(3), 739-746.
- Harris, N. (2003). Reassessing the dimensionality of the moral emotions. *British Journal of Psychology*, 94(4), 457-473.
- Harvey, A., & Piotrowska, A. (2013). Intolerance and joy, violence and love among male football fans: Towards a psychosocial explanation of 'excessive' behaviours. *Sport in Society*, 16(10), 1404-1413.
- Hashima, P.Y., & Finkelhor, D. (1999). Violent victimization of youth versus adults in the National Crime Victimization Survey. *Journal of Interpersonal Violence*, 14(8), 799-820.
- Hawkins, J. D., Herrenkohl, T., Farrington, D.P., Brewer, D., Catalano, R.F., & Harachi, T.W. (1998). A review of predictors of youth violence. In R. Loeber & D.P. Farrington (Eds.), *Serious & violent juvenile offenders: Risk factors and successful interventions* (pp. 106-146), Thousand Oaks: Sage.
- Hawkins, J. D., Herrenkohl, T.I., Farrington, D.P., Brewer, D., Catalano, R.F., Harachi, T.W., & Cothorn, L. (2000). *Predictors of Youth Violence*. Juvenile Justice Bulletin. Washington, DC: Department of Justice. Geraadpleegd op <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED440196.pdf>
- Hayward, K. (2002). The vilification and pleasures of youthful transgression. In J. Muncie, G. Hughes & E. McLaughlin (Eds.), *Youth justice: Critical readings* (pp. 80-93). London: Sage.
- Hayward, K., & Presdee, M. (Eds.) (2010). *Framing crime: Cultural criminology*. New York: Routledge.
- Hendriks, A. (2001) Ik zet de kijker tegen de muur. Interview Michael Haneke. De Groene Amsterdammer. Onafhankelijk weekblad sedert 1877.
- Henriksen, A-K. E., & Bengtsson, T. T. (2016). Trivializing violence: Marginalized youth narrating everyday violence. *Theoretical Criminology*, 1-17. doi: 10.1177/1362480616671995.
- Henry, B., Caspi, A., Moffit, T.E., & Silva, P.A. (1996). Temperamental and familial predictors of violent and nonviolent criminal convictions: From age 3 to age 18. *Developmental Psychology*, 32(4), 614-623.
- Henry, S. (2000). What is school violence? An integrated definition. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 567(1), 16-30.
- Henry, D.B., Farrell, A.D., Schoeny, M.E., Tolan, P.H., & Dymnicki, A.B. (2011). Influence of school-level variables on aggression and associated attitudes of middle school students. *Journal of School Psychology*, 49(5), 481-503.
- Hill, M. (2010). Ethical considerations in researching children's experiences. In S. Greene & D. Hogan (Eds.), *Researching children's experience* (pp. 61-86). London: Sage.
- Hindelang, M.J., Gottfredson, M.R., & Garofalo, J. (1978). *Victims of personal crime: an empirical foundation for a theory of personal victimization*. Cambridge: Ballinger.
- Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. Berkely: University of California Press.
- Hollway, W., & Jefferson, T. (2000). *Doing qualitative research differently. Free association, narrative and the interview method*. Londen: Sage.
- Hommel, R., Carvolth, R., Hauritz, M., McIlwain, G., & Teague, R. (2004). Making licensed venues safer for patrons: what environmental factors should be the focus of interventions? *Drug and Alcohol Review*, 23, 19-29.
- Hoogerwerf, A. (1996). *Geweld in Nederland*. Assen: Van Gorcum.
- Horvath, P., & Zuckerman, M. (1993). Sensation seeking, risk appraisal, and risky behaviour. *Personality and Individual Differences*, 14(1), 41-52.
- Hoyle, R.H., Stephenson, M.T., Palmgreen, P., Lorch, E.P., & Donohew, R.L. (2002). Reliability and validity of a brief measure of sensation seeking. *Personality and Individual Differences*, 32(3), 401-414.
- Huesmann, L.R. (2007). The impact of electronic media violence: Scientific theory and research. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), 6-13.

- Indermaur, D. (1996). Reducing the Opportunities for Violence in Robbery and Property Crime: The Perspectives of Offenders and Victims. In R. Homel (Ed.), *The Politics and Practice of Situational Crime Prevention*. Crime Prevention Studies, Vol. 5. (pp. 133-157). Monsey, NY: Criminal Justice Press.
- Jackson-Jacobs, C. (2013). Constructing physical fights: An interactionist analysis of violence among affluent, suburban youth. *Qualitative Sociology*, 16(1), 23-52.
- Jacobs, B.A., & Wright, R. (1999). Stick-up, street culture, and offender motivation. *Criminology*, 37(1), 149-174.
- Jarman, N., & O'halloran, C. (2001). Recreational rioting: Young people, interface areas and violence. *Child Care in Practice*, 7(1), 2-16.
- Jefferson, T. (2010). Psychosocial criminology. In E. McLaughlin & T. Newburn (Eds.), *The Sage Handbook of Criminology Theory* (pp. 284-302). London: Sage.
- Jensen, G.F. (2007). Social learning and violent behavior. In D.J. Flannery, A.T. Vazsonyi & I.D. Waldman (Eds.), *The Cambridge handbook of violent behavior and aggression* (pp. 636-646). Cambridge: Cambridge University Press.
- Joireman, J., Anderson, J., & Strathman, A. (2003). The aggression paradox: understanding links among aggression, sensation seeking, and the consideration of future consequences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(6), 1287-1302.
- Jolliffe, D., & Farrington, D.P. (2004). Empathy and offending: A systematic review and meta-analyse. *Aggression & Violent Behavior*, 9(5), 441-476.
- JOP (2010). *Technisch verslag JOP-monitor Brussel*. Onuitgegeven verslag, KU Leuven, UGent, Vrije Universiteit Brussel. Geraadpleegd op http://www.jeugdonderzoekplatform.be/files/Technisch_verslag_JOP-monitor_Brussel_2010_.pdf
- JOP (2012). *Technisch verslag JOP-monitor Antwerpen-Gent*. Onuitgegeven verslag, KU Leuven, UGent, Vrije Universiteit Brussel. Geraadpleegd op <http://www.jeugdonderzoekplatform.be/publicaties/TechnischverslagJOP2.pdf>
- Junger-Tas, J., Marshall, I.H., Enzmann, D., Killias, M., Steketee, M., & Gruszczynska, B. (2010). *The Many faces of youth crime. Contrasting theoretical perspectives on juvenile delinquency across countries and cultures*. New York: Springer.
- Junger-Tas, J., Skeetee, M., & Moll, M. (2008). *Achtergronden van jeugddelinquentie en middelenmisbruik*. Utrecht: Verwey Jonker Instituut.
- Katz, J. (1988). *Seductions of crime*. New York: Basic Books.
- Kenrick, D.T., & Sheets, V. (1993). Homicidal fantasies. *Ethology and Sociobiology*, 14(4), 231-246.
- Kerbs, J.J., & Jolley, J.M. (2007). The joy of violence: What about violence is fun in middle-school? *American Journal of Criminal Justice*, 32(1), 12-29.
- Kilby, J. (2013a). Introduction to special issue: Theorizing violence. *European Journal of Social Theory*, 16(3), 261-272.
- Kilby, J. (2013b). An interview with Michel Wieviorka: Violence, evil, and good. *European Journal of Social Theory*, 16(3), 377-390.
- Kim-Cohen, J., Moffitt, T.E., Taylor, A., Pawbly, S.J., & Caspi, A. (2005). Maternal depression and children's antisocial behavior. *Archives of General Psychiatry*, 62, 173-181.
- Kleemans, E.R., Korf, D.J., & Staring, R. (2008). Mensen van vlees en bloed. Kwalitatief onderzoek in de criminologie. *Tijdschrift voor Criminologie*, 50(4), 323-336.
- Klerks, P. (2002). Immateriële motieven voor crimineel gedrag in groepen. *Panopticon*, 24(5), 423-435.
- Korf, D.J., Benschop, A., & Rots, G. (2005). Geweld, alcohol en drugs bij jeugdige gedetineerden en school drop-outs. *Tijdschrift voor Criminologie*, 47(3), 239-254.
- Korn, M.L, Plutchik, R., & van Praag, H.M. (1997). Panicassociated suicidal and aggressive ideation and behavior. *Journal of Psychiatric Research*, 31, 481-487.
- Kretschmar, J.M., & Flannery, D.J. (2007). Substance use and violent behavior. In D.J. Flannery, A.T. Vazsonyi & I.D. Waldman (Eds.), *The Cambridge handbook of violent behavior and aggression* (pp. 647-663). Cambridge: Cambridge University Press.
- Krug, E.G., Dahlberg, L.L., Mercy, J.A., Zwi, A.B., & Lozano, R. (Eds.) (2002). *World report on violence and health*. Geneva: World Health Organization.
- Kvale, S. (1996). *InterViews. An introduction to qualitative research interviewing*. London: Sage.
- Laird, R.D., Pettit, G.S., Bates, J.E., & Dodge, K.A. (2003). Parents' monitoring-relevant knowledge and adolescents' delinquent behavior: Evidence of correlated developmental changes and reciprocal influences. *Child Development*, 74(3), 752-768.
- Laub, J.H., & R.J. Sampson (2003). *Shared beginnings, divergent lives. Delinquent boys to age 70*. Cambridge: Harvard University Press.

- Lauritsen, J.L., Sampson, R.J., & Laub, J.H. (1991). The link between offending and victimization among adolescents. *Criminology*, 29, 265-292.
- Leech, N. L., & Onwuegbuzie, A. J. (2009). A typology of mixed methods research designs. *Quality & Quantity: International Journal of Methodology*, 43, 265-275.
- Levi, M., & Maguire, M. (2002). Violent Crime. In M. Maguire, R. Morgan & R. Reiner (Eds.), *The Oxford Handbook of Criminology* (3th ed.) (pp. 795–843). Oxford: Oxford University Press.
- Lievens, J. (2003). Werken met secundaire kwantitatieve data. In J. Billiet & H. Waage (Reds.), *Een samenleving onderzocht. Methoden van sociaalwetenschappelijk onderzoek* (pp. 343-363). Antwerpen: De Boeck.
- Lincoln, Y.S., Lynham, S.A., & Guba, E.G. (2011). Paradigmatic controversies, contradictions, and emerging confluences, revisited. In N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (Eds.), *The Sage handbook of qualitative research* (pp. 97-128). London: Sage.
- Lindgaard, M.R., Bernasco, W., & Jacques, S. (2015). Consequences of expected and observed victim resistance for offender violence during robbery events. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 52(1), 32-61.
- Lipsey, M.W., & Derzon, J.H. (1998). Predictors of violent or serious delinquency in adolescence and early adulthood: A synthesis of longitudinal research. In R. Loeber & D.P. Farrington (Eds.), *Serious and violent juvenile offenders: Risk factors and successful interventions* (pp. 86-105). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Lodewyckx, H.F.M., Kersten, G.L.E., & van Zomeren, M. (2008). Dual Pathways to Engage in 'Silent Marches' Against Violence: Moral Outrage, Moral Cleansing and Modes of Identification. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 18, 153-167. doi: 10.1002/casp.916.
- Loeber, R., & Farrington, D.P. (1998). *Serious & violent juvenile offenders. Risk factors and successful interventions*. London: Sage.
- Loeber, R., Farrington, D.P., Stouthamer-Loeber, M., & White, H.R. (Eds.) (2008). *Violence and serious theft. Development and prediction from childhood to adulthood*. New York: Routledge.
- Loeber, R., Farrington, D. P., & Waschbusch, D. A. (1998). Serious and violent juvenile offenders. In R. Loeber & D. P. Farrington (Eds.), *Serious and violent juvenile offenders: Risk factors and successful interventions* (pp. 13-29). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Loeber, R., Sergeant, J.A., & Slot, N.W. (2001). Implicaties voor beleid, onderzoek en overdracht van informatie. In R. Loeber, N.W. Slot & J.A. Sergeant (Reds.), *Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie* (pp. 356-372). Houten & Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Loeber, R., Slot, N.W., & Sergeant, J.A. (2001). Waarom moeten we ons zorgen maken over ernstige en gewelddadige jongeren? In R. Loeber, N.W. Slot & J.A. Sergeant (Reds.), *Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie. Omvang, oorzaken en interventies* (pp. 27-50). Houten & Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Loeber, R., Pardini, D., Homish, D.L., Wei, E.H., Crawford, A.M., Farrington, D.P., Stouthamer-Loeber, M., Creemers, J., Koehler, S.A., & Rosenfeld, R. (2005). The prediction of violence and homicide in young men. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73(6), 1074-1088.
- Lösel, F., Bottoms, A., & Farrington, D.P. (2012). Introduction. In F. Lösel, A. Bottoms & D.P. Farrington (Eds.), *Young adult offenders. Lost in transition?* (pp. 1-10). London: Routledge.
- Luckenbill, D.F. (1977). Criminal homicide as a situated transaction. *Social Problems*, 25(2), 176-186.
- Lünnemann, K.D., & Bruinsma, M.Y. (2005). *Geweld binnen en buiten. Aard, omvang en daders van huiselijk en publiek geweld in Nederland*. Dan Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Lupton, D., & Tulloch, J. (2002). Life would be very dull without risk. Voluntary risk-taking and its pleasures. *Health, Risk & Society*, 4(2), 113-124.
- Lyng, S. (1990). Edgework. *American Journal of Sociology*, 95(4), 851-886.
- Lyng, S. (2005) Edgework and the risk-taking experience. In S. Lyng (Ed.), *Edgework: The Sociology of Risk-Taking* (pp. 17-49). New York: Routledge.
- MacDonald, J.M., Piquero, A.R., Valois, R.F., & Zullig, K.J. (2005). The relationship between life satisfaction, risk-taking behaviors, and youth violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 20(11), 1495-1518.
- Marshall, C., & Haen Marshall, I. (2015). Jeugddelinquentie in vergelijkend perspectief. Vertellen micro- en macroanalyses hetzelfde verhaal? *Tijdschrift voor Criminologie*, 57(2), 170-202.

- Marcus, R.F., & Jamison, E.G. (2011). Violence in emerging adulthood: A developmental perspective. In M.A. Paludi (Ed.), *The psychology of teen violence and victimization. Volume 1: From bullying to cyberstalking to assault and sexual violation* (pp. 23-35). Oxford: Praeger.
- Maruna S., & Matravers, A. (2007). N=1: Criminology and the person. *Theoretical Criminology*, 11(4), 427-442.
- Matza, D. (1964). *Delinquency and drift*. New York: John Wiley & Sons.
- Matza, D., & Sykes, G.M. (1961). Juvenile delinquency and subterranean values. *American Sociological Review*, 26(5), 712-719.
- McAra, L., & McVie, S. (2012). Negotiated order: The groundwork for a theory of offending pathways. *Criminology and Criminal Justice*, 12(4), 347-375.
- McCluskey, J.D. (2013). A comparison of robbers' use of physical coercion in commercial and street robberies. *Crime & Delinquency*, 59(3), 419-442.
- McPhail, C. (1994). The dark side of purpose: Individual and collective violence in riots. *The Sociological Quarterly*, 35(1), 1-32.
- Mead, G.H. (1962). *Mind, self, and society from the standpoint of a social behaviorist*. Chicago: University of Chicago.
- Megens, K. C., & Weerman, F. M. (2011). The social transmission of delinquency: Effects of peer attitudes and behavior revisited. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 49(3), 420-443
- Merrifield, A. (2000). The dialectics of dystopia: Disorder and zero tolerance in the city. *International Journal of Urban and Regional Research*, 24(2), 473-489.
- Messerschmidt, J.W. (2002). On gang girls, gender and structured action theory: A reply to Miller. *Theoretical Criminology*, 6(4), 461-475.
- Messerschmidt, J.W. (2004). *Flesh and blood. Adolescent gender diversity and violence*. New York: Rowman & Littlefield Publishers.
- Messerschmidt, J.W. (2000). *Nine lives. Adolescent masculinities, the body and violence*. Boulder: Westview Press.
- Miethe, T.D., & Deibert, G.R. (2007). *Fight time. The normative rules and routines of interpersonal violence*. Long Grove, Illinois: Waveland Press.
- Miles, M.B., & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Miller, J. (2002). Reply to Messerschmidt. *Theoretical Criminology*, 6(4), 477-480.
- Miller, J. (2002). The strengths and limits of 'doing gender' for understanding street crime. *Theoretical Criminology*, 6(4), 433-460.
- Mills, C.W. (1940). Situated actions and vocabularies of motive. *American Sociological Review*, 5(6), 904-913.
- Mills J. F., Kroner D. G., & A.E. Forth (2002). Measures of Criminal Attitudes and Associates (MCAA): Development, factor structure, reliability, and validity. *Assessment*, 9, 240-253.
- Mizen, R. (2011). The so-called mindlessness of violence: violence as a pathological variant of aggression. In V. Bufacchi (Ed.), *Rethinking violence* (pp. 124-139). London: Routledge.
- Minor, W. (1984). Neutralization as a hardening process: Considerations in the modeling of change. *Social Forces*, 62, 995-1019.
- Mizen, R. (2009). The so-called mindlessness of violence: Violence as a pathological variant of aggression. *Global Crime*, 10(4), 416-431.
- Moffitt, T. (1993). Adolescence-limited and life-course persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100(4), 674-701.
- Moffitt, T., & Caspi, A. (2006). Evidence from behavioral genetics for environmental contributions to antisocial conduct. In P.O. Wikström & R.J. Sampson (Eds.). *The explanation of crime. Context, mechanisms and development* (pp. 108-152). Cambridge: Cambridge University Press.
- Moffitt, T., Caspi, A., Harrington, H., & Milne, B.J. (2002). Males on the life-course-persistent and adolescence-limited antisocial pathways: Follow-up at age 26 years. *Development & Psychopathology*, 14(1), 179-207.
- Möller, R., Sander, U., Schäfer, A., Villanyi, D., & Witte, M.D. (2009). Motive structures and violence among youth globalization critics: A statistical typology of the motives for protest at the 2007 G8 Summit. *International Journal of Conflict and Violence*, 3(1), 124-142.

- Morenoff, J. D., Sampson, R. J., & Raudenbush, S. W. (2001). Neighborhood inequality, collective efficacy, and the spatial dynamics of urban violence. *Criminology*, 39(3), 517–558.
- Morgan, B. (2007). Undoing legal violence: Walter Benjamin's and Giorgio Agamben's aesthetics of pure means. *Journal of Law and Society*, 34(1), 46-64.
- Morgan, D. (1998). Practical strategies for combining qualitative and quantitative methods: applications to health research. *Qualitative Health Research*, 8(3), 362-376.
- Morris, R.G., & Copes, H. (2012). Exploring the temporal dynamics of the neutralization/delinquency relationship. *Criminal Justice Review*, 37(4), 442-460.
- Mortelmans, D. (2008). *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*. Leuven: Acco
- Mortelmans, D. (2010). *Logistische regressie*. Leuven: Acco.
- Mortelmans, D. (2013). *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden* (4de dr.). Acco: Leuven.
- Mortelmans, D., & Dehertogh, B. (2007). *Regressieanalyse*. Leuven: Acco.
- Mortelmans, D., & Dehertogh, B. (2008). *Factoranalyse*. Leuven: Acco.
- Mucchielli, L. (2010). Are we living in a more violent society? A socio-historical analysis of interpersonal violence in France, 1970's-present. *British Journal of Criminology*, 50(5), 808-829.
- Muchembled, R. (2012). *A history of violence*. Cambridge & Malden: Polity Press.
- Mulder, E., Vermunt, J., Brand, E., Bullens, R., & Marle, H. (2012). Recidivism in subgroups of serious juvenile offenders: Different profiles, different risks? *Criminal Behaviour and Mental Health*, 22(2), 122-135
- Muncie, J. (2000). *Decriminalizing criminology*. Paper gepresenteerd op het British Criminology Conference: Selected Proceedings. Geraadpleegd op <http://www.lboro.ac.uk/departments/ss/bccsp/vol03/muncie.html>>
- Muncie, J. (2004). *Youth and crime* (2th ed.). London: Sage.
- Muncie, J. (2015). *Youth and crime* (4th ed.). London: Sage.
- Mundfrom, D.J., Shaw, D.G., & Ke, T.L. (2005). Minimum sample size recommendations for conducting factor analyses. *International Journal of Testing*, 5(2), 159-168.
- Nagtegaal, M.H., & Rassin, E. (2004b). The usefulness of the thought suppression paradigm in explaining impulsivity and aggression. *Personality and Individual Differences*, 37, 1233-1244.
- Nagels, C. (2005). Jongeren en geweld: Een ogenschijnlijke parlementaire evidentie? *Panopticon*, 26(1), 45-55.
- Nell, V. (2006). Cruelty's rewards: the gratifications of perpetrators and spectators. *Behavioral and Brain Sciences*, 29(3), 211-257.
- Newcomb, M.D., & McGee, L. (1989). Adolescent alcohol use and other delinquent behaviors: A one-year longitudinal analysis controlling for sensation seeking. *Criminal Justice and Behavior*, 16(3), 345-369.
- Ng-Mak, D.S., Salzinger, S., Feldman, R., & Stueve, A. (2002). Normalization of violence among inner-city youth: A formulation for research. *American Journal of Orthopsychiatry*, 72(1), 92–101.
- Nijhof, G. (2003). Discussie. Dronkers en Schuyt en 'ervaring' in de Nederlandse sociologie. *Mens & Maatschappij*, 78(4), 404-407.
- Nieuwbeerta, P., & Blokland, A. (2006). Voorspellen van criminele carrières is moeilijk: Zeker waar het de verre toekomst betreft. *Tijdschrift voor Criminologie*, 48(4), 361-377.
- Nikken, P. (2000). Media en geweld. *Justitiële Verkenningen*, 26(1), 61-71.
- Nofziger, S., & Kurtz, D. (2005). Violent lives: A lifestyle model linking exposure to violence tot juvenile violent offending. *Journal of Research in Crime & Delinquency*, 42(1), 3-26.
- Nunes, K.L., Hermann, C.A., Maimone, S., & Woods, M. (2015). Thinking clearly about violent cognitions: Attitudes may be distinct from other cognitions. *Journal of Interpersonal Violence*, 30(8), 1322-1347.
- Nuytiens, A., & Brolet, C. (2015). De sociaaleconomische context van jeugdcriminaliteit. In I.Weijers & C. Eliaerts (Reds.), *Jeugdcriminologie. Achtergronden van jeugdcriminaliteit* (2de dr.) (pp. 173-190). Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Nuytiens, A., Christiaens, J. & Eliaerts, C. (2007). Stoppen of doorgaan? Recent onderzoek naar de 'desistance from crime' bij persistente (jeugd)delinquenten. *Panopticon*, 28(2), 41-56.
- O'Gorman, A., & vander Laenen, F. (2010). Ethische aspecten van het kwalitatief onderzoek. In T. Decorte & D. Zaitch (Reds.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (pp. 532-557). Leuven: Acco.

- O'Malley, P., & Mugford, S. (1994). Crime, excitement, and modernity. In G. Barak (Ed.), *Varieties of criminology. Readings from a dynamic discipline* (pp. 189-211). London: Preager.
- Olthof, T., Ferguson, T., Bloemers, E., & Deij, M. (2004). Morality- and identity-related antecedents of children's guilt and shame attributions in events involving physical illness. *Cognition and Emotion*, 18(3), 383-404.
- Onwuegbuzie, A.J., & Leech, N.L. (2006). Linking research questions to mixed methods data analysis procedures. *The Qualitative Report*, 11(3), 474-498.
- Op de Beeck, H. (2012). *Strain en jeugddelinquentie: een dynamische relatie? Een toets van twee centrale verklaringsmechanismen uit Agnews General Strain Theory*. Reeks Het groene gras. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Op de Beeck, H., & Put, J. (2011). Jongerengeweld in Brussel. Op zoek naar een contextuele verklaring. In N. Vettenburg, M. Elchardus & J. Put (Reds.), *Jong in Brussel. Bevindingen uit de JOP-monitor Brussel* (pp. 329-348). Leuven: Acco.
- Op de Beeck, H., Pauwels, L., & Put, J. (2012). Schools, strain and offending: Testing a school contextual version of general strain theory. *European Journal of Criminology*, 9(1), 52-72.
- Orobio de Castro, B. (2000). *Social information processing and emotion in aggressive boys*. Amsterdam: Paedologisch Instituut.
- Osgood, D. W., & Chambers, J.M. (2000). Social disorganization outside the metropolis: An analysis of rural youth violence. *Criminology*, 38(1), 81-115.
- Osgood, D.W., & Schreck, C.J. (2007). A new method for studying the extent, stability, and predictors of individual specialization in violence. *Criminology*, 45(2), 273-312.
- Ostrowsky, M.K. (2010). Are violent people more likely to have low self-esteem or high self-esteem? *Aggression and Violent Behaviour*, 15(1), 69-75.
- Pampel, F.C. (2000). *Logistic regression. A primer. Sage university paper series: Quantitative applications in the social sciences*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Pashley, V. (2015). Horror in mainstream en cult cinema: is het genre extremer geworden? *Tijdschrift over Cultuur en Criminaliteit*, 5(2), 38-49.
- Paton, J., Crouch, W., & Camic, P. (2009). Young offenders' experiences of traumatic life events: A qualitative investigation. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 14(1), 43-62.
- Patrick, C.J., & Verona, E. (2007). The psychology of aggression: Autonomic, electrocortical, and neuro-imaging findings. In D.J. Flannery, A.T. Vazsonyi & I.D. Waldman (Eds.), *The Cambridge handbook of violent behavior and aggression* (pp. 111-150). Cambridge: Cambridge University Press.
- Paulle, B. (2007). Relocation violence: Practice and power in an emerging field of qualitative research. In D.J. Flannery, A.T. Vazsonyi & I.D. Waldman (Eds.), *The Cambridge handbook of violent behavior and aggression* (pp. 750-764). Cambridge: Cambridge University Press.
- Pauwels, L., & Pleysier S. (2005). Assessing cross-cultural validity of fear of crime measures through comparisons between linguistic communities in Belgium. *European Journal of Criminology*, 2(2), 273-292.
- Pauwels, L. (2007). *Buurtinvloeden en jeugddelinquentie: Een toets van de sociale desorganisatietheorie*. Reeks Het Groene Gras. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Pauwels, L. (2008a). Veelvoorkomende criminaliteit van eerstegraadsleerlingen in Antwerpen. *Panopticon*, 4(1), 51-66.
- Pauwels, L. (2008b). Geweld in groepsverband bij Antwerpse jongeren. De bijdrage van schoolcontext en levensstijl. *Tijdschrift voor Criminologie*, 50(1), 3-16.
- Pauwels, L. (2012a). *Op zoek naar oorzaken van criminaliteit? Een inleiding in de etiologische criminologie*. Gent: Academia Press.
- Pauwels, L. (2012b). *Toegepaste statistiek met SPSS voor criminologen*. Antwerpen: Maklu.
- Pauwels, L. (2015). Jeugddelinquentie, persoonlijke eigenschappen, omgevingsfactoren en hun wisselwerkingen. In I. Weijers & C. Eliaerts (Reds.), *Jeugdcriminologie. Achtergronden van jeugdcriminaliteit* (2de dr.) (pp. 259-272). Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Pauwels, L. (2016). Geweld op school als handelingsalternatief? *Tijdschrift voor Criminologie*, 58(1), 8-27.
- Pauwels, L., Hardyns, W., & van de Velde, M. (Eds.) (2010). *Social disorganisation, offending, fear and victimisation. Findings from Belgian studies on the urban context of crime*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

- Pervin, L. (1986). Persons, situations, interactions: perspectives on a recurrent issue. In A. Campbell & J.J. Gibbs (Eds.), *Violent transactions. The limits of personality* (pp. 15-26). New York: Basil Blackwell.
- Phillips, S., & Maume, M.O. (2007). Have gun will shoot. *Homicide Studies*, 11(4), 272-294.
- Phillips, S., & Cooney, M. (2005). Aiding peace, abetting violence: Third parties and the management of conflict. *American Sociological Review*, 70(2), pp. 334-354.
- Piquero, A. (2000). Frequency, specialization, and violence in offending careers. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 37, 392-418.
- Piquero, A.R., Jennings, W.G., & Barnes, J.C. (2012). Violence in criminal careers: A review of the literature from a developmental life-course perspective. *Aggression and Violent Behavior*, 17(3), 171-179.
- Piquero, A., MacDonald, J., Dobrin, A., Daigle, L., & Cullen, F. (2005). Self-Control, Violent Offending, and Homicide Victimization: Assessing the General Theory of Crime. *Journal of Quantitative Criminology*, 21(1), 55-71.
- Pleysier S., Put J., Cops D., & Op de Beeck, H. (2012). De eeuw van het risicokind? Een criminologische bril in het jeugdonderzoek. In M. De Bie, R. Roose & M. Vandenbroeck (Reds.), *Maatschappelijk engagement: Een besef van kwetsbaarheid: Liber amicorum Nicole Vettenburg* (pp. 319-332). Gent: Academia Press.
- Pleysier, S. (2008). 'Integrale veiligheid' als dogma? Grenzen aan het heersende veiligheidsdiscours. *Tijdschrift voor Veiligheid*, 7(1), 34-46.
- Pleysier, S. (2010). 'Angst voor criminaliteit' onderzocht. *De brede schemerzone tussen alledaagse realiteit en irrationeel fantoom*. Reeks Het Groene Gras. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Pleysier, S. (2012). Kind als gevaar. De nieuwe preventie en criminalisering van gedrag. *Tijdschrift voor Jeugd en Kinderrechten*, 13(4), 278-288.
- Pleysier, S. (2014). 'Ondanks beperkt zicht'. De context van 'jongeren in cijfers en letters'. In L. Bradt, S. Pleysier, J. Put, J. Siongers & B. Spruyt (Reds.), *Jongeren in cijfers en letters. Bevindingen uit de JOP-monitor 3 en de JOP-schoolmonitor 2013* (pp. 19-39). Leuven: Acco.
- Pleysier, S. (2015). *Rapport 2: Jeugddelinquentie: fenomeen en verklaringen, onderzoeksproject 'Omgevingsanalyse Vlaams Jeugdrecht. Oktober 2015'*. Onderzoeksproject uitgevoerd door KU Leuven, UGent, Vrije Universiteit Brussel en Kenniscentrum Kinderrechten, in opdracht van het Agentschap Jongerenwelzijn. Geraadpleegd op <http://wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/assets/docs/nieuws/2015/10/14/omgevingsanalyse-volledig-rapport.pdf>
- Pleysier, S., & Put, J. (2012). Jongeren, criminaliteit en jeugdcriminologie. Enkele slotreflecties. In L. Walgrave (Red.), *Jeugddelinquentie in perspectief. Met een koel hoofd naar een geïntegreerde aanpak. Cahier Welzijnsgids* (pp. 167-175). Mechelen: Kluwer.
- Pleysier, S., & Put, J. (2015). Watskeburt?! Criminaliteit door de jeugd van tegenwoordig. In B. Pattyn & P. d'Hoine (Reds.), *Jongeren vandaag en de wereld morgen. Lessen voor de eenentwintigste eeuw* (pp. 25-46). Leuven: Universitaire Pers Leuven.
- Pleysier, S. (2007). Dansen op de vulkaan. Over geweld in films en games. In S. Pleysier & B. Wydooghe (Reds.), *Game over? Over game- en filmgeweld, angst en onzekerheid*. (pp. 15-22). Antwerpen: Garant.
- Pleysier, S., & Wydooghe, B. (Reds.) (2007). *Game over? Over game- en filmgeweld, angst en onzekerheid*. Antwerpen: Garant.
- Poland, J.M. (1978). Subculture of violence: youth offender value systems. *Criminal Justice and Behavior*, 5(2), 159-164.
- Polaschek, D.L.L., Calvert, S.W., & Gannon, T.A. (2009). Linking violent thinking: Implicit theory-based research with violent offenders. *Journal of Interpersonal Violence*, 24(1), 75-96.
- Polaschek, D.L.L., Collie, R.M., & Walkey, F.H. (2004). Criminal attitudes to violence: Development and preliminary validation of a scale for male prisoners. *Aggressive Behavior*, 30, 484-503.
- Polk, K. (1999). Males and honor contest violence. *Homicide Studies*, 3(1), 6-29.
- Ponsaers, P. (2003). De parabel van de "Broken window-theory". Community (oriented) policing en buurtgerichtheid. In J. van Erck (Red.), *Externe oriëntering van de politie. Gemeenschapsgerichte politiezorg* (pp. 7-27). Brussel: Politeia.
- Presdee, M. (1994). Young people, culture, and the construction of crime: doing wrong versus doing crime. In G. Barak (Ed.), *Varieties of criminology. Readings from a dynamic discipline* (pp. 179-187). London: Praeger.
- Presdee, M. (2000). *Cultural criminology and the carnival of crime*. London: Routledge.
- Presser, L. (2003). Remorse and neutralization among violent male offenders. *Justice Quarterly*, 22(4), 801-825.
- Put, J. (2015). *Handboek Jeugdbeschermingsrecht* (3^e dr.). Brugge: die keure.

- Quinn, G.P., Bell-Ellison, B.A., Loomis, W., & Tucci, M. (2007). Adolescent perceptions of violence: formative research findings from a social marketing campaign to reduce violence among middle school youth. *Public Health*, 121(5), 357-366.
- Raine, A. (2002). Annotation: The role of prefrontal deficits, low autonomic arousal, and early health factors in the development of antisocial and aggressive behavior in children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43(4), 417-434.
- Raine, A. (2013). *Het gewelddadige brein. De biologische wortels van crimineel gedrag* (Vertaald door Gerrit Jan Zwier). Amsterdam: Uitgeverij Balans.
- Reagu, S., Jones, R., Kumari, V., Taylor, P.J. (2013). Angry affect and violence in the context of a psychotic illness: A systematic review and meta-analysis of the literature. *Schizophrenia Research*, 146(1-3), 46-52.
- Reep, C., & Oudhof, K. (2009). Wie kwaad doet, kwaad ontmoet? Over de samenhang van slachtofferschap en daderschap. *Tijdschrift voor Criminologie*, 51(3), 228-245.
- Reiss, A.J., & Roth, J.A. (1994). *Understanding and preventing violence. Social influences* (3th ed.) Washington, D.C.: National Academy Press.
- Renold, E., & Barter, C. (2003). 'Hi, I'm Ramon and I run this place'. Challenging the normalisation of violence in children's homes from young people's perspectives. In E.A. Stanko (Ed.), *The meanings of violence* (pp. 90-111) London: Routledge.
- Rhee, S.H., & Waldman, I.D. (2007). Behavior-genetics of criminality and aggression. In D.J. Flannery, A.T. Vazsonyi & I.D. Waldman (Eds.), *The Cambridge handbook of violent behavior and aggression* (pp. 77-90). Cambridge: Cambridge University Press.
- Rich, J.A. (2012). Shock corridors: The new rhetoric of horror in Gus van Sant's Elephant. *The Journal of Popular Culture*, 45(6), pp. 1310-1329.
- Riedel, M., & Welsh, W. (2008). *Criminal violence. Patterns, causes and prevention* (3th ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Roose, R., Bradt, L., Vandekinderen, C., & De Vos, K. (2015). *Rapport 1: Analyse Vlaamse context*. Onderzoeksproject uitgevoerd door KU Leuven, UGent, Vrije Universiteit Brussel en Kenniscentrum Kinderrechten, in opdracht van het Agentschap Jongerenwelzijn. Geraadpleegd op <http://wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/assets/docs/nieuws/2015/10/14/omgevingsanalyse-volledig-rapport.pdf>
- Roggemans, L., Cops, D., & Kolijn, S. (2013). De Gentse en Antwerpse jeugd onderzocht. In N. Vettenburg, M. Elchardus, J. Put & S. Pleysier (Reds.), *Jong in Antwerpen en Gent. Bevindingen uit de JOP-monitor Antwerpen-Gent* (pp. 29-48). Leuven: Acco.
- Rovers, B., & Fijnaut, C.C.J.F. (2016). Overvalgeweld. In M. Liem & E.R. Muller (Red.), *Geweld. Geweld en geweldsbeheersing in Nederland* (pp. 219-244). Deventer: Wolters Kluwers.
- Rosenbaum M., & Bennett, B. (1986). Homicide and depression. *American Journal of Psychiatry*, 143, 367-370.
- Roy, K.G. (2000). The systemic conditions leading to violent human behavior. *Journal of Applied Behavioral Science*, 36(4), 389-406.
- Rozman, E.B., McCauley C., & Rozin, P. (2005). From Plato to Putnam: Four ways to think about hate. In R.J. Sternberg (Ed.), *The psychology of hate* (pp. 3-35). Washington: American Psychological Association.
- Sami, J. (2011). Violence, integrity and education. In V. Bufacchi (Ed.), *Rethinking violence* (pp. 104-123). London: Routledge.
- Sampson, R.J., & J.H. Laub (1993). *Crime in the making. Pathways and turning points through life*. Cambridge: Harvard University Press.
- Sandberg, S. (2008). Street capital ethnicity and violence on the streets of Oslo. *Theoretical Criminology*, 12(2), 153-171.
- Sandberg, S., Tutenges, S., & Copes, H. (2015). Stories of violence: A narrative criminological study of ambiguity. *British Journal of Criminology*, 55(6), 1168-1186.
- Scarpa, A., & Raine, A. (2007). Biosocial bases of violence. In D.J. Flannery, A.T. Vazsonyi & I.D. Waldman (Eds.), *The Cambridge handbook of violent behavior and aggression* (pp. 151-169). Cambridge: Cambridge University Press.
- Scheer, R.K. (2001). Intentions, motives and causation. *Philosophy*, 76(297), 397-413.
- Scheff, T.J. (1992). Rationality and emotion. Homage to Norbert Elias. In J.S. Coleman & T.J. Fararo (Eds.), *Rational choice theory. Advocacy and critique*. London: Sage.
- Scheff, T.J. (2000). Shame and the social bond: a sociological theory. *Sociological Theory*, 18(1), 84-99.
- Scheff, T.J., & Retzinger, S. (1999). *Violent emotions: shame and rage in destructive conflicts*. Lincoln: Authors Guild.
- Scheper-Hughes, N., & Bourgois, P. (2004). Introduction: Making sense of violence. In N. Scheper-Hughes & P. Bourgois (Eds.), *Violence in war and peace: An anthology* (pp. 1-32). Oxford: Blackwell Publishing.
- Scherer, K.R. (2005). What are emotions? And how can they be measured? *Social Science Information*, 44(4), 695-729.

- Scherer, K.R. (2009). Emotions are emergent processes: They require a dynamic computational architecture. *Philosophical Transactions of the Royal Society B*, 364(1535), 3459-3474.
- Schinkel, W. (2002). The modernist myth in criminology. *Theoretical Criminology*, 6(2), 123-144.
- Schinkel, W. (2004). The will to violence. *Theoretical Criminology*, 8(1), 5-31.
- Schinkel, W. (2005). *Aspects of violence* (Proefschrift). Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Schinkel, W. (2007). Genese en sociale functie van een geweldssemantiek. In T. Daems & L. Robert (Reds.), Zygmunt Bauman. *De schaduwzijde van de vloeibare moderniteit* (pp. 65-87). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Schinkel, W. (2008). Contexts of anxiety: The moral panic over 'senseless violence' in the Netherlands. *Current Sociology*, 56(5), 735-756.
- Schinkel, W. (2009). De nieuwe preventie. Actuariële archiefsystemen en de nieuwe technologie van de veiligheid. *Krisis: Tijdschrift voor actuele filosofie*, 2(1), pp. 1-21.
- Schinkel, W. (2010). *Aspects of violence. A critical theory*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Schinkel, W. (2011). Prepression: The actuarial archive and new technologies of security. *Theoretical Criminology*, 15(4), 365-380.
- Schinkel, W. (2013). Regimes of violence and the trias violentiae. *European Journal of Social Theory*, 16(3), 310-325.
- Schnitzer, S., Bellies, M.A., Anderson, Z., Hughes, K., Calafat, A., Juan, M., & Kokkevi, A. (2009). Nightlife violence: A gender-specific view on risk factors for violence in nightlife settings: A cross-sectional study in nine European countries. *Journal of Interpersonal Violence*, 25(6), 1094-1112.
- Schug, R.A. (2016). Understanding mental illness and violence: Now is the time. *Violence & Gender*, 3(3), 127-131.
- Schuilenburg, M., Siegel, D., Staring, R., & van Swaaningen, R. (2011). Over cultuur en criminaliteit. *Tijdschrift over Cultuur en Criminaliteit*, 1(0), 3-17.
- Schuilenburg, M.B. (2006). Boekrecensie. De verbinding van angst en verlangen. City Limits; crime, consumer culture and the urban experience door Keith J. Hayward. *Justitiële Verkenningen*, 32(5), 94-100.
- Schuyt, K. (2002). Mensbeeld en methode. Hoe brengen we de ervaring terug in de sociologie? *Mens & Maatschappij*, 77(3), 186-188.
- Schuyt, K. (2003). Jeugd, criminaliteit en geweld. Naar een interdisciplinair programma van onderzoek. In K. Schuyt & G. van den Brink (Reds.), *Publiek geweld* (pp. 83-99). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Seddig, D. (2014). Peer group association, the acceptance of norms and violent behaviour: A longitudinal analysis of reciprocal effects. *European Journal of Criminology*, 11(3), 319-339.
- Sergeant, J.A., De Vente, W. (2001). Neuropsychologische factoren bij gewelddadig gedrag. In R. Loeber, N.W. Slot & J.A. Sergeant (Reds.), *Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie. Omvang, oorzaken en interventies* (pp. 171-183). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Shaw, C.R., & H.D. McKay (1942). *Juvenile delinquency and urban areas*. Chicago: Chicago University Press.
- Shoham, S.G., Ashkenasky, J.J.M., Rahav, G., Chard, F., Addi, A., & Addad, M. (1995). *Violence. An integrated multivariate study of human aggression*. Aldershot: Dartmouth.
- Shulman, E.P., Cauffman, E., Piquero, A.R., & Fagan, J. (2011). Moral Disengagement among serious juvenile offenders: A longitudinal study of the relations between morally disengaged attitudes and offending. *Developmental Psychology*, 47(6), 1619-1632.
- Sibley, M.H., Pelham, W.E., Molina, B. S. G., Gnagy, E.M., Waschbusch, D.A., Biswas, A. ... Karch, K.M. (2011). The Delinquency Outcomes of Boys with ADHD with and without Comorbidity. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 39(1), 21-32.
- Slovak, K., Carlson, K., & Helm, L. (2007). The influence of family violence on youth attitudes. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 24(1), 77-99.
- Smith, J. (2003). *The nature of personal robbery*. Home Office Research study 254. London: Home Office.
- Smith, R. (2011). *Doing justice to young people. Youth crime and social justice*. Oxon: Willan Publishing.
- Soenen, R. (2006). *Het kleine ontmoeten. Over het sociale karakter van de stad*. Antwerpen: Garant Uitgevers.
- Solomon, B.S., Bradshaw, C.P., Whright, J., & Cheng, T.L. (2008). Youth and parental attitudes toward fighting. *Journal of Interpersonal Violence*, 23(4), 544-560.
- Spaaij, R. (2007). Supportersgeweld rond voetbalwedstrijden. Collectieve identiteit, sociale organisatie en groepsprocessen. *Tijdschrift voor groepsdynamica en groepspsychotherapie*, 2(jubileumuitgave), 9-20.

- Spaaij, R. (2008). Men like us, boys like them: Violence, masculinity, and collective Identity in football hooliganism. *Journal of Sport and Social Issues*, 32(4), 369-392.
- Sparks, G. W., & Sparks, C. W. (2002). Effects of media violence. In J. Bryant & D. Zillman (Eds.), *Media effects: Advances in theory and research* (2nd ed.) (pp. 269-285). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Spencer, J.W. (2011). *The paradox of youth violence*. London: Lynne Rienner Publishers.
- Spierenburg, P.C. (2000). Jeugdgeweld in historisch perspectief. *Justitiële Verkenningen*, 26(1), 9-20.
- Spierenburg, P.C. (2008). *A history of murder: personal violence in Europe from the Middle Ages to the present*. Cambridge: Polity press.
- Spierenburg, P.C. (2010). Over het verband tussen de frequentie van en tolerantie voor geweld. *Justitiële Verkenningen*, 36(2), 30-43.
- Statistisch analisten van het Openbaar Ministerie (2016). *Jaarstatistiek van de instroom van protectionele zaken op de jeugdparketten*. Geraadpleegd op <http://www.om-mp.be/stat/jeu/n/index.html>
- Stanko, E.A. (2001). Violence. In E. McLaughter & J. Munie (Eds.), *The Sage Dictionary of Criminology* (pp.). London: Sage.
- Stanko, E.A. (2003). Conceptualizing the meanings of violence. In E.A. Stanko (Ed.), *The meanings of violence* (pp. 1-13). London: Routledge.
- Staring, R., & van Swaaningen, R. (2010). Naar een kwalitatieve criminologie. De relatie tussen theorie, onderzoeksvragen en methode. In T. Decorte & D. Zaitch (Eds.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*. Leuven & Den Haag: Acco.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Newbury Park, CA: Sage.
- Sutherland, E.H. (1947). *Principles of criminology*. Philadelphia: Lippincott.
- Svensson, R., & Pauwels, L. (2010). Is a risky lifestyle always "risky"? The Interaction between individual propensity and lifestyle risk in adolescent offending: A Test in Two Urban Samples. *Crime & Delinquency*, 56(4), 608-626.
- Svensson, R., Pauwels, L., & Weerman, F. M. (2010). Does the effect of self-control on adolescent offending vary by level of morality? A test in three countries. *Criminal Justice and Behavior*, 37(6), 732-743.
- Svensson, R., Weerman, F.M., Pauwels, L. J.R., Bruinsma, G.J.N., & Bernasco, W. (2013). Moral emotions and offending: Do feelings of anticipated shame and guilt mediate the effect of socialization on offending? *European Journal of Criminology*, 10(1), 22-39.
- Sykes, G.M., & Matza, D. (1957). Techniques of neutralization: A theory of delinquency. *American Sociological Review*, 22(6), pp. 664-670.
- Tacq, J.J.A. (1984). *Causaliteit in sociologisch onderzoek. Een beoordeling van causale analysetechnieken in het licht van wijsgerige opvattingen over causaliteit*. Deventer: Van Loghum Slaterus.
- Tapper, K., & Boulton, M. (2000). Social representations of physical, verbal, and indirect aggression in children: seks and age differences. *Aggressive Behavior*, 26(6), pp. 442-454.
- Teddle, C., & Tashakkori, A. (2011). Mixed methods research. Contemporary issues in an emerging field. In N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (Eds.), *The Sage handbook of qualitative research* (pp. 285-299). London: Sage.
- Tedeschi, J.T., & Felson, R.B. (1994). *Violence, aggression and coercive actions*. Washington, DC: American psychological association.
- Terranova, V., & Vandiver, D.M. (2014). Does gender change things? Analysis of the difference between male and female violent crime for solo and co-offenders. *Violence and Gender*, 1(3), 124-130.
- Thornberry, P., & Krohn, M.D. (2000). The Self-Report Method for Measuring Delinquency and Crime. *Measurement and Analyses of Crime and Justice*, 4, 33-83.
- Tibbetts, S.G. (2003). Self-conscious emotions and criminal offending. *Psychological Reports*, 93(1), 101-126.
- Tiihonen, J., Rautiainen, M.-R., Ollila, H.M., Repo-Tiihonen, E., Virkkunen, M., Palotie, A., ... Paunio, T. (2015). Genetic background of extreme violent behavior. *Molecular Psychiatry*, 20, 786-792.
- Tisdall, E.K.M. (2002). The rising tide of female violence? Researching girls' own understandings and experiences of violent behaviour. In R.M. Lee & E.A. Stanko (Eds.), *Researching violence. Essays on methodology and measurement* (pp. 137-153) London: Routledge.

- Terlouw, G.J., de Haan, W., Beke, B. (1999). *Geweld: gemeld en geteld. Een analyse van aard en omvang van geweld op straat tussen onbekenden*. Arnhem: Ministerie van Justitie in samenwerking met de Rijksuniversiteit Groningen en Advies- en Onderzoeksgroep Beke.
- Toch, H. (1969). *Violent men. An inquiry into the psychology of violence*. Chicago, NY: Aldine.
- Toch, H. (1986). True to you, darling, in my fashion: the notion of contingent consistency. In A. Campbell, & J.J. Gibbs (Eds.), *Violent transactions. The limits of personality* (pp. 27-39). New York: Basil Blackwell.
- Tollenaar, N., & van der Laan, A.M. (2013). *Veelplegers: specialisten of niet? Een onderzoek naar patronen in de aard van opeenvolgende misdrijven van zeer actieve veelplegers over hun criminele carrière*. Den Haag: WODC.
- Tomsen, S. (1997). Social Protest, Masculinity and the Culture of Drinking Violence. *British Journal of Criminology*, 37(1), 90-102.
- Topalli, V. (2005). When being good is bad: an expansion of neutralization theory. *Criminology*, 43(3), 797-836.
- Topalli, V. (2006). The seductive nature of autotelic crime: how neutralization theory serves as a boundary condition for understanding hardcore street offending. *Sociological Inquiry*, 76(4), 475-501.
- Troonbeeckx, S. (in druk). *An agency graded theory of crime. An integrated explanation of the onset and endphase of youth crime* (Proefschrift). Leuven: KU Leuven.
- Ttofi, M.M., & Farrington, D.P. (2008). Reintegrative shaming theory, moral emotions and bullying. *Aggressive Behavior*, 34(4), 352-368.
- Tyner, J.A. (2012). *Space, place, and violence. Violence and the embodied geographies of race, seks, and gender*. London: Routledge.
- Unnever, J.D., Cullen, F.T., & Agnew, R. (2006). Why is "bad" parenting criminogenic? Implications from rival theories. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(1), 3-33.
- Van Calster, P. (2006). Naar een criminologie van het lichaam? Over angst, het nemen van risico's, belevingen en identiteit. *Justitiële Verkenningen*, 32(5), 45-62.
- Van Damme, L., Colins, O., & Vanderplasschen, W. (2014). Gendersverschillen in psychopathologie bij adolescenten in gemeenschapsinstellingen. In J. Siongers & B. Spruyt (Reds.), *Gender(en): Over de constructie en deconstructie van gender bij Vlaamse jongeren* (pp. 319-340). Leuven: Acco.
- van de Port, M.P.J. (2006). Kicken, man! Enkele aantekeningen over grensoverschrijding en hedendaagse mystiek. *Justitiële Verkenningen*, 32(5), 9-16.
- van den Brink, G. (2000). Agressieve jongeren. Een cultuurhistorische bespiegeling. *Justitiële Verkenningen*, 26(1), 35-47.
- Van den Brink, G. (2006). *Geweld als uitdaging. De betekenis van agressief gedrag bij jongeren* (4de dr.). Utrecht: NIZW.
- van den Brink, G., & Schuyt, K. (2003). Van kwaad tot erger. Wordt het geweld nu ook gedemocratiseerd? In K. Schuyt & G. van den Brink (Reds.), *Publiek geweld* (pp. 7-17). Amsterdam: University Press.
- Van der Knaap, L.M., Nijssen, L.T.J., & Bogaerts, S. (2006). *Geweld verslagen? Een studie naar de preventie van geweld in het publieke en semi-publieke domein*. Meppel: Boom juridische uitgever.
- van der Laan, A., & Goudriaan, H. (2015). Ontwikkeling in jeugdcriminaliteit in het begin van de eenentwintigste eeuw. In I. Weijers & C. Eliaerts (Reds.), *Jeugdcriminologie. Achtergronden van jeugdcriminaliteit* (2de dr.) (pp. 43-64). Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- van der Laan, A.M., Blom, M., & Kleemans, E.R. (2008). Lange- en korte-termijn-risicofactoren voor ernstig delinquent gedrag. *Tijdschrift voor Criminologie*, 50(3), 248-263.
- van der Laan, P., van der Laan, A., Hoeve, M., Blom, M. en Lamet, W. (2012). Jongvolwassen delinquenten en justitiële reacties. *Tijdschrift voor Criminologie*, 54(2), 99-117.
- van der Zee, S., van der Ven, N., & Vriezelaar, N. (1990). *Via de bank naar de bajas, een onderzoek naar overvallers en overvalbestrijding*. Den Haag: Elsevier.
- Van Gemert, F. (2010). Kwalitatieve databronnen in de criminologie. In T. Decorte & D. Zaitch (Reds.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (pp. 148-172). Leuven: Acco.
- van Langen, M.A.M., Wissink, I.B., van Vugt, E.S., Van Der Stouwe, T., & Stams, G.J.J.M. (2014). The relationship between empathy and offending. *Aggression and Violent Behavior*, 19(2), 179-189.
- van Stokkom, B., & Cools, M. (2014). Het Kwaad. Enkele inleidende gedachten. *Tijdschrift over Cultuur & Criminaliteit*, 4(3), 5-19.

- Van Stokkom, B. (2000). Het mannelijke ego. Over onzekerheid, hoge eigendunk en agressie. *Justitiële Verkenningen*, 26(1), 48-60.
- Van Stokkom, B. (2000). Jeugdgeweld: Ouderlijk falen of socialisering in vrijetijdsarena's? *Pedagogiek*, 20(2). Geraadpleegd op <http://www.pedagogiekonline.nl/index.php/pedagogiek/article/view/21/20>
- Van Stokkom, B. (2006). Bespreking. Het verschijnsel geweld onderzocht zonder armoedige clichés. *Tijdschrift voor Criminologie*, 48(4), 381.
- Van Stokkom, B.A.M. (1999). Expressief masculinisme. Over de toekomst van 'zinloos' geweld. In G.J.N. Bruinsma, H.G. van de Bunt & G.B. Rovers (Reds.), *Vooruitzichten in de criminologie. Nederlandse Vereniging voor Criminologie 25 jaar* (pp. 89-107). Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.
- Van Welzenis, I. (2003). De geweldsproblematiek: definiëring, oorzaken en onderzoek. In K. Beyens, J. Goethals, P. Ponsaers & G. Vervaeke (Reds.), *Criminologie in actie* (pp. 209-224). Brussel: Politeia.
- Van Welzenis, I. (2003). *Jeugddelinquentie. Wat verstaan we eronder? Waar komt het vandaan en wat doen we eraan?* Mechelen: Kluwer.
- van der Laan, P., & Nijboer, J. (2000). Van zakmes tot pistool. Over jongeren en wapens in Nederland. *Tijdschrift voor Criminologie*, 42(2), 104-117.
- Vercaigne, C., Mistiaen, P., Walgrave, L., & Kesteloot, C. (2000). *Verstedelijking, sociale uitsluiting van jongeren en straatcriminaliteit*. Samenvatting. Leuven: KU Leuven, Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie/Instituut voor Sociale en Economische Geografie.
- Verdonck, E. (2015). *Scholenonderzoek Genk 2015. Codeboek en schaalconstructies* (intern rapport). Leuven: KU Leuven, Leuven Instituut voor Criminologie.
- Verdonck, E., & Pleysier, S. (2013). De aantrekkelijkheid van geweld en gewelddadig gedrag bij Antwerpse en Gentse jongeren. In N. Vettenburg, M. Elchardus, J. Put & S. Pleysier (Reds.), *Jong in Antwerpen en Gent. Bevindingen uit de JOP-monitor Antwerpen-Gent* (pp. 317-337). Leuven: Acco.
- Verdonck, E., Cops, D., Pleysier, S., & Put, S. (2011). *Jongeren en geweld. Dader- en slachtofferschap gemeten en beleefd*. Acco: Leuven.
- Verhoeven, C. (2000). *Een cultuur van het geweld*. Leende: Uitgeverij DAMON.
- Verhulst, J., Van Laer, J., Van Aelst, P., & Walgrave, S. (2007). *Vrede in Vlaanderen: opinies en engagement van Vlamingen inzake vrede en geweld*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut.
- Verkaaik, O. (2004). *Migrants and militants: fun and urban violence in Pakistan*. Princeton: Princeton university press.
- Verkaaik, O. (2006). Wat is er zo grappig aan politiek geweld? *Justitiële Verkenningen*, 32(5), 17-26.
- Vermassen, J. (2004). *Moordenaars en hun motieven*. Antwerpen: Meulenhof/Manteau.
- Vernberg, E.M., Jacobs, A.K., Hershberger, S.L. (1999). Peer victimization and attitudes about violence during early adolescence. *Journal of Clinical Child Psychology*, 28, 386-395
- Verzelen, W. (2006). Stereotypes. Jongeren en geweld. *Alert*, 32(4), 63-71.
- Vettenburg, N., & Walgrave, L. (2015). Maatschappelijke kwetsbaarheid, school en verstedelijking. In I. Weijers & C. Eliaerts (Reds.), *Jeugdcriminologie. Achtergronden van jeugdcriminaliteit* (2de dr.) (pp. 213-238). Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Vettenburg, N., Elchardus, M., & Put, J. (Reds.) (2011). *Jong in Brussel. Bevindingen uit de JOP-monitor Brussel*. Leuven: Acco.
- Vettenburg, N., Elchardus, M., Put, J., & Pleysier, S. (Reds.) (2013). *Jong in Antwerpen en Gent: Bevindingen uit de JOP-monitor Antwerpen-Gent*. Leuven: Acco.
- Vettenburg, N., & Gavray, C. (2010). *Hoe staan jongeren tegenover geweld? Achterliggende factoren van attitudes ten aanzien van geweld*. Paper gepresenteerd op de studiedag van de Vlaamse Vereniging voor Criminologie 'Daderschap, slachtofferschap en onveiligheidsbeleving van jonge adolescenten' op 14 oktober 2010, Gent.
- Vitaro, F., Boivin, M., & Tremblay, R.E. (2007). Peers and violence: A two-sided developmental perspective. In D.J. Flannery, A.T. Vazsonyi & I.D. Waldman (Eds.), *The Cambridge handbook of violent behavior and aggression* (pp. 361-387). Cambridge: Cambridge University Press.
- Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming (z.j.). Geraadpleegd op <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/onderwijsaanbod/lijst.aspx?hs=311>
- Volker, B., Baerveldt, C., & Driessen, F. (2015). Vriendschap en criminaliteit bij jongeren. In I. Weijers & C. Eliaerts (Reds.), *Jeugdcriminologie. Achtergronden van jeugdcriminaliteit* (2^{de}dr.) (pp. 259-272). Den Haag: Boom Lemma uitgevers.

- Vrints, A. (2011). *Het theater van de straat. Publiek geweld in Antwerpen tijdens de eerste helft van de twintigste eeuw*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Vynckier, G. (2012). *Ervaring, beleving en coping van mid-adolescente slachtoffers van vermogens- en geweldsdelicten*. Reeks Het Groene Gras. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- W. Heitmeyer, H.-G. Haupt, A. Kirschner, & S. Malthaner (Eds.) (2011), *Control of violence. Historical and international perspectives on violence in modern societies*. New York: Springer.
- Waddington, P.A.J., Badger, D., & Bull, R. (2005). Appraising the inclusive definition of workplace 'violence'. *British Journal of Criminology*, 45(2), pp. 141-164.
- Waeghe, H. (1997). *Vertogen over de relatie tussen individu en gemeenschap. Ontwikkeling en validering van meetinstrumenten in het kader van survey-onderzoek*. Leuven: Acco.
- Walgrave, L. (1989). *Jongeren en geweld. Een terreinverkenning*. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven, Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie.
- Walters, G.D. (1990). *The criminal lifestyle: Patterns of serious crime conduct*. Newbury Park, CA: Sage.
- Walters, G.D., & Delisi, M. (2013). Antisocial cognition and crime continuity: Cognitive mediation of the past crime-future crime relationship. *Journal of Criminal Justice*, 41(2), 135-140.
- Warr, M. (2002). *Companions in crime: The social aspects of criminal conduct*. New York, NY: Cambridge University Press.
- Warr, M. (2012). The social side of delinquent behavior. In B.C. Feld & D.M. Bishop (Eds.). *The Oxford Handbook of Juvenile Crime and Juvenile Justice* (pp. 226-245). New York: Oxford University Press.
- Watt, B.D., Kohphet, A., Oberin, D., & Keating, S. (2013). The relationship between violent fantasy and alcohol misuse in aggressive behaviours. *Australian Psychologist*, 48(6), 452-458
- Weenink, D. (2013a). Decontrolled by solidarity: understanding recreational violence in moral holidays. *Human Figurations*, 2(3). Geraadpleegd op <http://hdl.handle.net/11245/1.409544>.
- Weenink, D. (2013b). Morele vakanties in Chersonissos en Haren. *Sociologie Magazine*, 1, pp. 10-11.
- Weenink, D. (2014). Frenzied attacks. A micro-sociological analysis of the emotional dynamics of extreme youth violence. *The British Journal of Sociology*, 65(3), 411-433.
- Weenink, D. (2015a). Contesting Dominance and Performing Badness: A Micro-Sociological Analysis of the Forms, Situational Asymmetry, and Severity of Street Violence. *Sociological Forum*, 30(1), 83-102.
- Weenink, D. (2015b). Dominantiestrijd en vernederingspel. Een microsociologische analyse van jeugdgeweld. In I. Weijers & C. Eliaerts (Red.), *Jeugdcriminologie. Achtergronden van jeugdcriminaliteit* (2de dr.) (pp. 333-353). Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Weerman, F.M. (2003). Co-offending as social exchange. Explaining characteristics of co-offending. *British Journal of Criminology*, 43(2), 389-416.
- Weijers, I. (2015). De adolescent. In I. Weijers & C. Eliaerts (Red.), *Jeugdcriminologie. Achtergronden van jeugdcriminaliteit* (2de dr.) (pp. 95-110). Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Weijers, I., & Eliaerts, C. (2008). Jeugdcriminaliteit: wetenschappers over een brandend vraagstuk. In I. Weijers & C. Eliaerts (Reds.), *Jeugdcriminologie. Achtergronden van jeugdcriminaliteit* (pp. 13-22). Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Weijers, I., & Eliaerts, C. (2015). Jeugdcriminaliteit: wetenschap, media en politiek. In I. Weijers & C. Eliaerts (Reds.), *Jeugdcriminologie. Achtergronden van jeugdcriminaliteit* (2de dr.) (pp. 13-24). Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Weisburd, D., & Piquero, A.R. (2008). How well do criminologists explain crime? Statistical modeling in published studies. *Crime and Justice*, 37(20), 453-502.
- West, C., & Zimmerman, D.H. (1987). *Doing gender. Gender and Society*, 1(2) pp. 125-151.
- White, H.R., Labouvie, E.W., & Bates, M.E. (1985). The relationship between sensation seeking and delinquency: a longitudinal analysis. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 22(3), 197-211.
- White-Ajmani, M.L., & Bursik, K. (2014). Situational context moderates the relationship between moral disengagement and aggression. *Psychology of Violence*, 4(1), 90-100.
- Wieviorka, M. (2003). Violence and the Subject. *Thesis Eleven*, 73, 42-50.
- Wieviorka, M. (2009). *Violence: a new approach* (2nd ed.). London: Sage. PAP
- Wieviorka, M. (2012). *Evil*. Cambridge: Polity Press.

- Wikström, P.-O.H. (2005). The social origins of pathways in crime. Towards a developmental ecological action theory of crime involvement and its changes. In D.P. Farrington (Ed.), *Integrated developmental and life course theories of offending. Advances in criminological theory* (pp. 211–245). New Brunswick: Transaction.
- Wikström, P.-O.H. & Treiber, K.H. (2009). Violence as situational action. *International Journal of Conflict and Violence*, 3(1), 75-96.
- Wikström, P.-O.H. (2006). In search of causes and explanations in crime. In R.D. King & E. Wincup (Eds.), *Doing research on crime and justice* (2nd ed.) (pp. 117-140). Oxford: Oxford University Press.
- Wikström, P.-O.H., & Butterworth, D.A. (2006). *Adolescent crime. Individual differences and lifestyles*. Cullompton: Willan Publishing.
- Wikström, P.-O.H., Oberwittler, D., Treiber, K., & Hardie, B. (2012). *Breaking rules. The social and situational dynamics of young people's urban crime*. Oxford: Oxford University Press.
- Wikström, P.-O.H., & Svensson, R. (2008). Why are English youths more violent than Swedish youths? A comparative study of the role of crime propensity, lifestyles and their interactions in two cities. *European Journal of Criminology*, 5(3), 309-330.
- Wikström, P.-O.H., & Svensson, R. (2010). When does self-control matter? The interaction between morality and self-control in crime causation. *European Journal of Criminology*, 7(5), 395-410.
- Williams, J., Dunning, E., & Murphy, P. (1988). Football's Fighting Traditions. *History Today*, 38(5), 5-7.
- Wilson, L.C., & Scarpa, A. (2011). The link between sensation seeking and aggression: a meta-analytic review. *Aggressive Behavior*, 37(1), 81-90.
- Winlow, S., & Hall, S. (2009). Retaliate first: Memory, humiliation and male violence. *Crime, Media, Culture*, 5(3), pp. 285-304.
- Witt, K., Van Dorn, R., Fazel, S., & Zhang, X.Y. (2013). Risk factors for violence in psychosis: Systematic review and meta-regression analysis of 110 Studies. *PLoS ONE*, 8(2).
- Witte, T., & Spierings, F. (2006). Jongeren in Antwerpen en Rotterdam over geweld. De pedagogische spanning tussen begrijpen en begrip hebben. In T. Notten (Red.), *Een omgekeerd generatieconflict? De jeugd verdient een toekomst* (pp. 101-109). Antwerpen & Appeldoorn: Garant.
- Wittebrood, K. (2000). Trends in jeugdgeweld. *Justitiële Verkenningen*, 26(1), 20-33.
- Wittebrood, K., & van Wilsem, J. (2005). Jongeren en geweld. De relatie tussen slachtofferschap, ouderschap en leefstijl. In W. Bruinsma, R. Huisman & R. Van Swaeningen (Reds.), *Basisteksten in de criminologie I: aard, omvang en verklaringen* (pp. 205-214). Den Haag: Boom juridische Uitgevers.
- Wittebrood, K., & van Wilsem, J. (2015). Jongeren en geweld. De relatie tussen slachtofferschap, ouderschap en leefstijl. In I. Weijers & C. Eliaerts (Reds.), *Jeugdcriminologie. Achtergronden van jeugdcriminaliteit* (2de dr.) (pp. 319-332). Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Wolfgang, M.E., & Ferracuti, F. (1967). *The subculture of violence: towards an integrated theory in criminology*. London: Tavistock Publications.
- Wolfgang, M.E., Figlio, R.M., & Sellin, T. (1972). *Delinquency in a birth cohort*. Chicago: University of Chicago Press.
- Wood, P. B., Gove, W. R., & Cochran, J. K. (1994). Motivations for violent crime among incarcerated adults: A consideration of reinforcement processes. Geraadpleegd op <http://www.doc.state.ok.us/DOCS/OCJRC/OCJRC94/940650g.htm>
- Wood, P.B., Gove, W.R., Wilson, J.A., & Cochran, J.K. (1997). Nonsocial reinforcement and habitual criminal conduct: An extension of learning theory. *Criminology*, 35(2), 335-366.
- Wright, R., & Decker, S.H. (1997). *Armed robbers in action: Stickups and street culture*. Boston: North Eastern University Press.
- Wright, R., Brookman, F., & Bennett, T. (2006). The Foreground Dynamics of Street Robbery in Britain. *British Journal of Criminology*, 46(1), 1-15.
- Wright, R.T., & Decker, D.S. (1994). *Burglars on the job: Street life and residential break-ins*. Boston : Northeastern university press
- Young, A. (2009). The screen of the crime: Judging the affect of cinematic violence. *Social and Legal Studies*, 18(1), 5-22.
- Young, H., van Kan, J., & Versteegh, P. (1998). *ZINLOOS GEWELD, overdreven of onderbelicht? Een eerste probleemverkenning*. Den Haag: Politie Haaglanden, Informatieknooppunt Analyse & Research.
- Young, J. (2003). Merton with energy, Katz with structure: the sociology of vindictiveness and the criminology of transgression. *Theoretical Criminology*, 7(3), 389-414.

- Yu, R., Geddes, J., & Fazel, S. (2012). Personality disorders, violence, and antisocial behavior: A systematic review and meta-regression analysis. *Journal of Personality Disorders, 26*(5), 775-792.
- Zedner, L. (2007). Pre-crime and post-crime criminology? *Theoretical Criminology, 11*(2), 261-281.
- Zuckerman, M. (1994). *Behavioral expressions and biosocial bases of sensation seeking*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zuckerman, M. (2008). *Sensation seeking and risky behavior* (2nd ed.). Washington, DC: American Psychological Association.
- Zuckerman, M., Eysenck, S., & Eysenck, H.J. (1978). Sensation seeking in England and America: Cross-cultural, age, and seks comparisons. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 46*(1), 139-149.

BIJLAGEN

Bijlage 1 – Topiclijst diepte-interviews

Inleiding

- Voorstelling onderzoekster
- Korte toelichting onderzoek + 'ground rules': anonimiteit en vertrouwelijkheid, mening van respondenten telt, geen goede of foute antwoorden, het is de bedoeling dat jij je verhaal vertelt.
- Gesprek opnemen + vragen?

1. Persoonsgegevens als 'opwarmer'

Om te beginnen zou ik graag enkele persoonsgegevens bevragen. Deze gegevens worden gebruikt om een beeld te schetsen van uw achtergrond. Je mag je kort voorstellen, dus dingen vertellen over jezelf die je zelf belangrijk vindt.

2. Het leven van de jongere

Thuisituatie

- Aantal broers, zussen, hoeveelste kind in de rij
- Vaste partner, kinderen
- Relatie met ouders
- Conflicten in gezin, verleden justitie gezinsleden
- Financiële toestand
- Woonplaats en verhuizing

Geloof

- Ben je gelovig? Ga je regelmatig naar de Kerk, moskee?

Schoolsituatie

- Ga/ging je graag naar school?
- Punten
- Schoolverandering
- Relatie medeleerlingen en leerkrachten
- houding klas en klasgroep
- spijbelen

Werksituatie

- Hoe lang werk je als?
- Relatie met werkgever
- Arbeidstevredenheid?

Vrije tijd

- Hoe vul je je vrije tijd in?
- Hobby's
- Vriendengroep (groot-intensief)

- Lid verenigingen, clubs, ...

Gedragsproblemen, alcohol, drugs

Toekomst

- Hoe zie jij jouw toekomst (gezin, werk, ...)

Contact JRB (optioneel)

- Eerste keer contact jeugdrechtbank: lopende dossier hoeveel feiten, welke vonnissen,...
- Is dit je eerste keer in een instelling?
- Korte beschrijving van alle feiten

2. Hoe is het incident verlopen?

Kun je me vertellen over hoe het incident is gebeurd? (Hollway & Jefferson, 2000)

- Enkele uren voor het incident (gevoelens en gedachten)
- Net voor het incident (gevoelens en gedachten)
- Tijdens het incident (gevoelens en gedachten)
- Na het incident (gevoelens en gedachten)

Verloop geweldsincident

De volgende vragen peilen naar hoe en waarom het geweldsincident precies tot stand is gekomen en hoe het incident zich verder heeft ontwikkeld.

- Waar vond het incident plaats?
- Wat was de aanleiding voor het geweldsincident? (irritatie, verveling, kick ...)
- Wat was de aanloop voor het geweldsincident? Wat gebeurde er na de aanleiding? (woordenwisseling, duwen/trekken?...)
- Hoe is het geweldsincident geëscaleerd? (uiteindelijk gepleegde geweld)
- Hoe is het geweldsincident afgelopen? (toestand van uzelf, toestand slachtoffer, hoe tot een einde gekomen?)
- Hoe beoordeel je nu het incident? (rechtvaardigingen, verontschuldigen, ...)

Interactie plegger, slachtoffer(s) en omstanders:

Nu zullen enkele vragen aan bod komen die peilen naar de interactie tussen uzelf, het slachtoffer(s) en eventuele omstanders.

Slachtoffer:

- Wie was er allemaal aanwezig?
- Was dit slachtoffer(s) een bekende of onbekende voor u?
- Hoe reageerde het slachtoffer op wat gebeurde? (tweezijdig of eenzijdig geweld)

Omstanders:

- Waren er omstanders aanwezig tijdens het incident?
- Waren dit bekenden en/of onbekenden?
- Hoe reageerden zij?
- Hebben zij ingegrepen? Zoja: Positief (actief: uit elkaar gehaald / passief: politie gebeld) Negatief (actief: meegevochten / passief: aangemoedigd)

Situationele factoren:

Dan volgen nu enkele vragen die trachten te achterhalen welke rol situationele factoren kunnen spelen bij de totstandkoming van fysiek geweld. (alcohol, drugs wapens)

- Had u alcohol gedronken voor het incident plaatsvond?
- Heeft dit volgens u een invloed gehad op het delict?
- Had u drugs gebruikt voor het incident plaatsvond?
- Heeft dit volgens u een invloed gehad op het delict?
- Was u in het bezit van een of meerdere wapen(s) gedurende het incident? Zoja, om welk(e) wapen(s) ging dit dan?
- Hebt u dit gebruikt gedurende het delict? (bedreiging, effectief gebruik)
- Hebt u andere voorwerpen dan een wapen gebruikt tijdens het delict? (tafelpoot,...)

Emoties:

De volgende vragen trachten te achterhalen welke emoties u heeft ervaren voor, tijdens en na het incident.

- Welke emoties heeft u ervaren voor het eigenlijke incident?
- Welke emoties heeft u ervaren tijdens het incident? Hoe voelde je je toen je met het mes stak, hem een stamp gaf, hem een vuistslag gaf, ...?
- Welke emoties heeft u ervaren na het incident?
- Welke emoties ervaart u nu bij het nadenken over het incident? (spijt, rechtvaardigheid,...)

3. Wat zijn de motieven voor het plegen van fysiek geweld? (Hoofdvraag 2)

Een laatste vraag zal proberen te achterhalen wat de effectieve beweegreden (het motief) was tot het plegen van het geweldsincident.

Motieven:

- Waarom hebt u fysiek geweld gepleegd? Wat was de beweegreden hiertoe?
- Waarom plegen jongeren volgens jou geweld?
- Is het fijn om geweld te plegen?

Perceptie incident/intrinsieke jongeren

- Ziet u het incident als geweld? Waarom (niet)?
- Wat is geweld volgens jou?
- Waarom is geweld plezierig?

Afronding van het interview

Ik ben aan het eind gekomen van het interview. Wil je nog iets toevoegen?

Informed consent laten tekenen